N.V VAN DE GARDE & CO'S DRUKKERIJ, ZALTBOMMEL

De West-Indische Gids

ONDER REDACTIE VAN

Prof. Dr. J. BOEKE, Mr. B. DE GAAY FORTMAN, W. R. MENKMAN EN Dr. P. WAGENAAR HUMMELINCK

ZEVEN EN TWINTIGSTE JAARGANG 1946

ACHT EN TWINTIGSTE DEEL

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1946

PRINTED IN THE NETHERLANDS

INHOUD VAN DEN ZEVEN EN TWINTIGSTEN JAARGANG

Dr. J. C. Brons
Gouverneur van Suriname sedert 1945

DE INTERNATIONALE ONTWIKKELING IN WEST INDIË GEDURENDE DEN OORLOG

DOOR

J. V. D. WALLE

De heer Norman W. Manley, een der bekendste en meest vooraanstaande figuren uit West-Indië, leider van de National Peoples Party op Jamaica, heeft naar de New York Times van 11 November meldde, besprekingen gehouden in de Vereenigde Staten van Noord Amerika over het denkbeeld om tot een „West Indische federatie" te komen. Dit denkbeeld begint thans in West Indië, zij het zeker nog maar in bescheiden mate, terrein te winnen, zooals ook bleek uit de West Indische arbeidsconferentie, die onlangs te Barbados werd gehouden, en waarop de verschillende West Indische vertegenwoordigers zich uitspraken voor een West Indische federatie, hetgeen geleidelijke bevrijding van de Europeesche mogendheden ten doel heeft.

In verband hiermede dient de vraag overwogen te worden, of onze West Indische gebiedsdeelen, Curaçao en Suriname, nog in even sterke mate „Den Haag" als een centrum bschouwen, gelijk vóór den oorlog het geval was.

Om deze vraag te beantwoorden is het noodzakelijk om de internationale belangstelling, die zich gedurende den oorlog voor de „Caraibische area" [1]) manifesteerde, iets uitvoeriger te bespreken.

[1]) Mede onder invloed van Amerikaansche zijde is de term West-Indië ook in Nederlandsche kringen meer en meer vervangen door de term „Caribbean area". Volgens het Amerikaansche spraakgebruik rekent men de drie Guiana's niet tot „West Indië". Van de Nederlandsche zijde, o.a. door het te New York gevestigde Netherlands Information Bureau, is de Amerikaansche terminologie overgenomen, zoodat in publicaties van deze zijde Curaçao Nederlandsch West-Indië wordt genoemd, terwijl men Suriname tot Zuid-Amerika rekent.

De officieele publicatie van het Amerikaansche ministerie van buitenlandsche zaken „The Caribbean islands and the war" uitgegeven in het jaar 1943 omschrijft de term „Caribbean Area" als volgt: „For the purpose of this study, the term „Caribbean area" has been taken

„*The Round Table*" van Juni 1944 bevatte een zeer belangrijk artikel over de „New Era in the West Indies", waarin de schrijver het volgende constateerde: „The coming of the Americans brought home to West Indian minds a truth of which they had been dimly aware — that Britain was no longer the dominant Power in the Caribbean".

Iets verder wordt in hetzelfde artikel geschreven: „There are those, and they are a majority, who still look for guidance to London; there are others whose hopes are centred in Washington; a few, including men of the highest influence with their fellows, proclaim that West Indians should set their own hands to the shaping of the future".

Uiteraard is de situatie in de Nederlandsche West Indische gebiedsdeelen niet precies gelijk aan die in de Britsche. In de eerste plaats had niemand verwacht, dat Nederland de Duitsche invasie met succes had kunnen afslaan, evenmin werd Nederland door de bewoners van Nederlandsch West Indië beschouwd als een domineerende mogendheid in de Caraibische area, terwijl tenslotte het Nederlandsche prestige in Nederlandsch West Indië, mede ten gevolge van een merkwaardige propaganda vóór den oorlog in de Pacific, een zeer ernstigen slag kreeg, toen na een fellen maar korten strijd bleek, dat Nederland, zelfs niet in samenwerking met Engeland en Amerika, in staat was het koloniale imperium in de Pacific te verdedigen tegen de aanvallen van een Oostersch volk.

De komst van Fransche, later Engelsche en nog later Amerikaansche, soldaten in Curaçao werd door de bevolking eenvoudig geaccepteerd als onontkoombaar, hetgeen bij de komst van Amerikaansche troepen in Suriname eveneens het geval was. Een schemerachtig besef van een verlegging der machtsverhoudingen, niet in het Caraibisch gebied alleen, maar in geheel de wereld, heeft zonder eenigen twijfel bezit genomen van de intelligentia van Nederlandsch West Indië, die bijvoorbeeld zeker niet gelooft, dat Nederland op internationale bijeenkomsten, zooals te San Francisco, invloed kan uitoefenen. In het algemeen meent men, dat

---

to include the United States territories in the Caribbean; the European possessions (British, Netherlands, and French) which are considered politically and geographically a part of the West Indies; and the independent island republics (Cuba, the Dominican Republic and Haiti). The three Guianas on the South American mainland and British Honduras are commonly regarded as part of the Caribbean area. The Bahamas are included although they do not lie within the Caribbean Sea."

Amerika en Rusland, te zamen met Engeland als leidinggevende mogendheden wel zullen beslissen, wat kleinere landen moeten doen en laten.

Moeilijk zou men kunnen beweren, dat de propaganda, die vooral in het begin van den oorlog werd gevoerd, geschikt was om indruk te maken op het denken van de Nederlandsche West Indiërs. Voortdurend bleek het „kleine" Nederland overrompeld door het „groote" Duitschland. Plaatjes van Volendamsche meisjes in dwergformaat, staande in de schaduw van in Amerikaansch legeruniform gekleede reuzen, hadden nu niet bepaald de eigenschap om de potentieele krachten van Nederland in de oogen der Nederlandsche West Indiërs te vergrooten.

Daarnaast hadden de vele, te vele berichten over de houding van de N.S.B.-ers in het moederland, welke berichten plaatselijk niet konden worden onderdrukt, daar zij dikwijls pagina's besloegen in het veel gelezen Amerikaansch-Nederlandsche weekblad de „Knickerbocker", eveneens een zeer ongunstigen invloed.

De meening ontstond, dat eigenlijk het geheele Nederlandsche volk uit landverraders bestond, welke meening eerst later, toen iets meer bekend werd over het optreden van de ondergrondsche beweging, zich wijzigde, hoewel de langzame opmarsch van de geallieerden in het noordelijke en westelijke deel van Nederland, na de moeilijkheden, die men te Arnhem ondervond, in Suriname onmiddellijk voedsel gaf aan het geloof, dat het Nederlandsche volk, de Engelschen, Canadeezen en Amerikanen minder gaarne zag komen, dan bijvoorbeeld het Belgische deed, welke opvatting geheel en al is terug te voeren tot de destructieve en ondermijnende berichtgeving omtrent het optreden van de N.S.B.-ers tijdens het begin en ook gedurende den oorlog.

En toch bleef zoowel in Curaçao als in Suriname het geloof in het Rijk als eenheid, met Den Haag als Centrum, vrijwel ongeschokt bewaard. Evenals de Britsche West Indiërs bleef men ook in Curaçao en Suriname in meerderheid leiding verwachten van Den Haag, hetwelk gedurende vijf jaar met Londen verwisseld werd. De oorzaak van dit verschijnsel vindt een verklaring in het diep geworteld besef, dat de W.-I. gebiedsdeelen het niet zonder steun en leiding van een ander centrum uit kunnen stellen.

Het had kunnen gebeuren, dat het accent van Den Haag naar Washington zou zijn verlegd. Niet alleen, dat Washington zich meer en meer ging ontpoppen tot een hoofdstad voor geheel de Westelijke wereld, doch daarnevens trachtte Washington een centrum te worden voor de Caraibische wereld. Immers de oprich-

ting van een Anglo American Caribbean Commission in het jaar 1942 [1]) had tot gevolg, dat in Washington vele Caraibische vraagstukken besproken werden. Daarnaast was Amerika, toen de duikbootoorlog in de Caraibische zee hoogtij vierde, eveneens in de jaren 1942 en 1943, schier het eenige land, dat nog eenigszins de aan honger prijsgegeven Caraibische gebieden kon bevoorraden [2]), terwijl bovendien hetzelfde Amerika in vele Caraibische landen op voor die landen ongekende schaal dollars in omloop

---

[1]) De Anglo American Caribbean Commission werd opgericht op negen Maart 1942, nadat tusschen de Regeeringen van de beide landen uitvoerige nota's waren gewisseld. De tekst van een gezamenlijk communiqué, dat ter gelegenheid van de oprichting dezer commissie werd uitgegeven, gelijktijdig te Londen en Washington, luidde als volgt:

,,For the purpose of encouraging and strengthening social and economic cooperation between the United States of America and its possessions and bases in the area known geographically and politically as the Caribbean, and the United Kingdom and the British Colonies in the same area, and to avoid unnecessary duplication of research in these fields, a commission, to be known as the Anglo American Caribbean Commission, has been jointly created by the two Governments. The Commission will consist of six members, three from each country to be appointed respectively by the President of the United States and His Majesty's Government in the United Kingdom — who will designate one member from each country as co-chairman.

Members of the Commission will concern themselves primarly with matters pertaining labor, agriculture, housing, health, education, social welfare, finance, economics, and related subjects in the territories under the British and United flags within this territory, and on these matters will advise their respective Governments.

The Anglo American Caribbean Commission in its studies and in the formulation of its recommendations will necessarily bear in mind the desirability of close cooperation in social and economic matters between all regions adjacent to the Caribbean.

The following appointments of co-chairman have beend made:

For Great Britain, Sir Franck Stockdale.

For the United States, Charles W. Taussig.

[2]) Noch Suriname noch Curaçao hebben, tengevolge van uiteenloopende redenen, gedurende den heftigen duikbootkrijg, dien de Duitschers in 1942–1943 in de Caraibische zee ontketenden, honger geleden. Curaçao leed geen honger, daar men ondanks alle duibkootgevaar de scheepsverbindingen moest onderhouden, teneinde de beide olieraffinaderijen gaande te houden. Suriname leed geen honger, omdat dit gebiedsdeel, evenals Curaçao, een onmisbaar oorlogsproduct, bauxiet, leverde en tevens in belangrijke mate in eigen voedselbehoeften voorzag. De toestand echter op vele Antillen was, blijkens de diverse rapporten, o.a. van Amerikaansche consulaire ambtenaren, zeer precair.

bracht tengevolge van het stationeeren der Amerikaansche troepen en het uitvoeren van groote defensieprojecten.

Toch werd noch in Suriname noch in Curaçao het accent van Londen (Den Haag) naar Washington verlegd. Een eeuwenlange verbondenheid kon niet in zeer korten tijd doorbroken worden. Immers deze verbondenheid is meer dan alleen in het staatkundige veranderd, zij heeft tevens diepe wortelen in het sociale en het cultureele leven van het leidende deel der bevolking.

Daarnaast was de houding van de Amerikaansche troepen, stammende uit een land, waar het sedert lang in West Indië afgeschafte kastewezen nog bestaat (de z.g. colourbar), niet altijd even gelukkig. Haast zou men mogen zeggen, dat de invloed van Engeland gedurende den oorlog, tengevolge van bepaalde economische plannen, die de Engelsche regeering ten aanzien van Britsch West-Indië trachtte te verwezenlijken, grooter was, dan de invloed van Noord Amerika.

Hiermede zijn wij op het terrein gekomen van de internationale politiek. De Vereenigde Staten van Noord Amerika nemen sedert de dagen van Thomas Jefferson in diepste wezen het standpunt in, dat geheel het Westelijk Halfrond van Europeeschen invloed bevrijd moet worden. Dit zou dan in Jefferson's dagen in de eerste plaats moeten geschieden door de annexatie van de Spaansche, aan Noord-Amerika grenzende ,koloniën, voorts door de opening van den handel tusschen Noord Amerika en de Spaansche gebieden in Zuid Amerika, terwijl dit alles zou moeten resulteeren in een „expulsion of European influence from the New World" (Th. Jefferson).

Tengevolge van de geringe militaire en diplomatieke macht, waarover de Vereenigde Staten van Noord Amerika oorspronkelijk beschikten is dit grootsche plan tot op den huidigen dag niet geheel verwezenlijkt. De Spaansche grenskoloniën, de Florida's, worden inderdaad geannexeerd, doch de Engelschen, die zich met Indianen allieerden, wisten zich aan de noordgrens staande te houden, zoodat Canada nimmer tot de federatie van Noord-Amerikaansche Staten toetrad. Daarnaast handhaafden verschillende Europeesche mogendheden hun bezit in de Caraibische zee.

Nog voordat Amerika deelnam aan den oorlog in Europa, verschenen in de Amerikaansche pers artikelen, waarin men een mogelijke invasie van Duitschland, met het doel de Vereenigde Staten te onderwerpen, op suggestieve wijze afschilderde. De invasiebaan der Duitschers liep dan van Afrika, via Brazilië, langs den noordrand van Zuid Amerika, over Caraibische eilanden en

Panama, naar Mexico, waar men ten slotte een wijde, moeilijk te verdedigen invalspoort zou vinden, die regelrechte invasie van de Vereenigde Staten, vanuit het zuiden, mogelijk maakt.

Het merkwaardige nu was, dat de pers in Noord Amerika, voordat de Vereenigde Staten aan den oorlog deelnamen, duidelijker waarschuwde voor een Europeesche invasie, dan voor een Japansche, die later eerst in de Aleoëten daadwerkelijk tot staan kwam. In den loop der jaren had men steeds vrees gekoesterd voor een Europeesche invasie, maar in veel mindere mate voor een Aziatische.

In werkelijkheid echter neemt Noord Amerika een positie in, die geografisch overeenkomt met de positie, die Rusland in Europa en Azië inneemt, blootgesteld als het is aan aanvallen, eenerzijds van het Westen uit, anderzijds van het Oosten uit.

Het merkwaardige gedurende den oorlog was nu, dat Amerika gespaard bleef voor een aanval uit Europa, maar bedreigd werd door een invasie van Azië uit, terwijl Rusland van het Westen uit, door het ook Amerika bedreigende midden-Europa werd aangevallen, maar geen moeilijkheden met Japan ondervond.

De Europeesche bezittingen in de Caraibische zee, die een aanval van een Europeesche mogendheid op de Vereenigde Staten mogelijk zouden maken (temeer daar bereids Frankrijk en Nederland door de Duitschers bezet waren en de gouvernementen van de Fransche territoria zelfs openlijk hun pro-Vichy gezindheid lieten bemerken, terwijl in 1940–41 de slag om Engeland nog onbeslist was), vormden wel degelijk een gevaar voor de Vereenigde Staten.

De bekende „transfer" van 50 Amerikaansche oorlogsschepen, tegen bases in de Engelsche West Indische gebiedsdeelen (1941) volgde. Amerikaansche troepen arriveerden vóór Pearl Harbor in Suriname. Amerika begon zich dus, voordat het daadwerkelijk aan den oorlog ging deelnemen, in het Caraibisch gebied, in wat sommige Amerikaansche bladen „Amerika's eigen zee" meenden te moeten noemen, veilig te stellen.

Geheel parallel met de politiek, die de Vereenigde Staten in Zuid Amerika volgde, sedert zich in die landen de eerste schaduwen afteekenden van een toekomstigen onafhankelijkheidsoorlog, begonnen de Vereenigde Staten in de Caraibische area het aantal consuls, generale consuls en adviseurs uit te breiden.

Terwijl dit geschiedde, kwam het „American idealism" ten aanzien van de Caraibische area in het geweer. Het American idealism wortelt eenerzijds in een moreele verantwoordelijkheid, geba-

seerd op het dikwijls zeer positieve Christendom van de oorspronkelijk om religieuze redenen naar Amerika uitgeweken bevolkingsgroepen, anderzijds steunt het op het besef, dat Noord Amerika tegenover het ,,imperialisme'' van de Noord Europeesche volkeren een ,,missie'' heeft te vervullen.

Terwijl nu geheel Zuid en Noord Amerika, met uitzondering van Canada, dat overigens volkomen autonoom is als Britsch dominion, zich bevrijd heeft van het staatkundig en economisch imperialisme van Europeesche mogendheden, zijn de Caraibische gebieden, behalve enkele uitzonderingen, nog steeds in den eigenlijken zin des woords ,,koloniale gebieden'', hetgeen door vele Noord Amerikanen als een onaanvaardbaar anachronisme wordt beschouwd.

De Amerikaansche troepen, die zich in de verschillende Caraibische landen vestigden, waren dan ook o.a. bezield met een zeker wantrouwen ten aanzien van het Britsche imperialisme, dat in deze landen hoogtij zou vieren.

Het gevolg van de vestiging dezer troepen was tweeledig.

Eenerzijds kwam de bevolking in aanraking met de anti-imperialistische denkbeelden van sommige Amerikanen, terwijl anderzijds de Amerikanen tot de ontdekking kwamen, dat de ,,imperialistische bestuursmethoden'' van Europeesche mogendheden nog niet in alle opzichten zoo verderfelijk bleken, als soms in de Vereenigde Staten wel eens beweerd werd.

Bovendien waren de ervaringen van Noord Amerika in de Caraibische gebieden, die als Noord Amerikaansche territoria te beschouwen zijn, zeer weinig gelukkig. Puerto Rico in Amerikaansch bezit vormt juist een der meest potentieele bronnen van voortdurende moeilijkheden, terwijl de economische omstandigheden van de Virgin eilanden al evenmin gelukkig zijn. Daarnaast moge een aantal idealisten in de Vereenigde Staten de grootendeels negroide bevolking van de Caraibische area beschouwen als slachtoffers van Europeesche onderdrukking, doch dat het hun gelukken zal om veel sympathie te winnen voor de Caraibische negers onder een Noord Amerikaansche bevolking, die voortdurend zelf heeft te worstelen met een negerprobleem, is zeer te betwijfelen.

Zeker zal dat niet gelukken in het zuidelijk deel van de Vereenigde Staten, en toen dan ook, gedurende den oorlog, in verband met het tekort aan ,,mankracht'' in de Vereenigde Staten, het plan werd opgevat om negers uit de Britsche Caraibische gebieden tijdelijk naar Amerika over te brengen, teneinde het arbeidsleger te versterken, begreep men, dat deze negers uitsluitend te werk

moesten worden gesteld in de noordelijke deelen van de Vereenigde Staten. Want zoo zij in de zuidelijke deelen van de Vereenigde Staten aan den arbeid waren gezet, was de mogelijkheid lang niet uitgesloten, dat de eventueele bewondering voor het Amerikaansche idealisme, dat de West Indische neger mocht bezitten, tot ver beneden het nulpunt zou dalen.

Reeds lang voordat de oorlog in Europa uitbarstte, bevond het Caraibisch gebied zich economisch in een moeilijke positie, mede ten gevolge van de tolgrenzen, die door de diverse Westersche landen waren opgeworpen. In 1920 produceerde West Indië nog 26 percent van de wereld-suikervoorraad, in 1930 nog slechts 22 percent en bij het uitbreken van den oorlog bleek dit gedaald tot 17 percent.

De toen reeds weinig hoop gevende economische situatie van West Indië, die immers grootendeels afhankelijk is van de suikerproductie, werd veel slechter tengevolge van den duikbootoorlog, dien Duitschland met succes binnen de wateren van deze „Amerikaansche zee" wist te voeren [1]).

De duikbootoorlog had tot gevolg, dat de bevolking van de diverse eilanden, afgestemd als deze is op de cultuur van eenzijdige plantage producten en tengevolge van de onderbroken scheepsverbindingen, aan den rand van hongersnood kwam.

Terwijl de Duitsche duikbooten van de Caraibische scheepvaart een bijzonder hoogen tol vroegen, zat de Duitsche propaganda niet stil, en wendde zich voortdurend tot de bevolking van de Caraibische landen, waarbij men niet naliet allerlei complete of halve leugens te verspreiden over de toestanden bijvoorbeeld in het Amerikaansche Puerto Rico.

Toen in het begin van 1942 de duikbootoorlog rond Curaçao begon werd ook dit Nederlandsche gebiedsdeel bij de Duitsche propaganda betrokken en reeds enkele uren na het tot zinken komen van een schip werd de naam, de tonnage en andere bijzonderheden van zoo'n in de nabijheid van Curaçao gezonken schip, via de Berlijnsche radio verspreid, terwijl men zelfs eenmaal, althans volgens de verhalen, die op Curaçao de ronde deden, een reportage verzorgde van een duikbootkapitein, die een bezoek gebracht zou

[1]) De eerste groote aanvallen met Duitsche duikbooten begonnen in December 1942. Ook rond Curaçao werden vele schepen tot zinken gebracht. Het aantal in de Caraibische zee tot zinken gebrachte geallieerde koopvaardijschepen is mij niet bekend, doch aangenomen mag worden, dat dit zeer groot was, als men nagaat, dat de zeeassuranties in dit deel van de wereld een hoogte van vijftien percent bereikten.

hebben aan Willemstad en ongehinderd naar een plaatselijke bioscoop was gegaan, waar hij van een bepaalde film, die met naam en toenaam werd genoemd, zou hebben genoten.

Dergelijke propagandamethoden hadden ten doel den moreelen weerstand der bevolking van dit door Europeesche landen beheerschte gebied te ondermijnen. Een en ander trok de aandacht niet alleen van Engeland maar ook van Amerika....

Op 12 Juni 1942 schreef Sumner Welles aan wijlen President Roosevelt een brief, die begon met de volgende onheilspellende woorden: As you are aware, the problem of supply in the Caribbean area is occasioning this Government the gravest concern. Not only, zoo vervolgde Sumner Welles, has the normal economy of the region been disrupted by war, but certain sections have, through enemy submarine action and diversion of shipping been reduced to near starvation.

Verder luidt deze brief: *It is clear, that this Government must act immediately to alleviate a situation that threatons the military and political position of the United States in the Caribbean.*

Tot zoover dit Amerikaansche standpunt.

Van Britsche zijde was kort vóór den oorlog aandacht besteed aan de Britsche West Indische gebiedsdeelen. ,,The Royal Commission", onder leiding van Lord Moyne, had in 1938 een onderzoek ingesteld in de Britsche West Indische gebiedsdeelen en was naar Londen teruggekeerd met uitermate alarmeerende gegevens.

De noodkreet, die de commissie aanhief, de aanwijzingen, in de ,,Recommendations" tezamen gebracht, deed de Britsche regeering het besluit nemen om een ,,Development and Welfare Organization" op te richten, die in Februari 1940 aan het werk ging, onder leiding van een bekwaam en geschoold koloniaal ambtenaar Sir Franck Stockdale.

Deze organisatie kreeg tot opdracht om bepaalde plannen te ontwerpen, die ten doel hadden om de welvaart dezer gebieden te verhoogen. Sir Franck Stockdale verkreeg als medewerkers de hulp van een aantal deskundigen op het gebied van landbouw, visscherij, arbeidszaken, sociale ontwikkeling, onderwijs, economie, enz.

Na een onderzoek van twee jaar kwam men tot een ontwerp, dat voor eerst aan de Engelsche schatkist £ 1.202.725 zou kosten.

De suggestie om een centrale organisatie op te zetten, onder leiding van een ,,comptroller", die zou bestaan uit technische adviseurs, ging uit van de Royal Commission. Bovendien richtte de Britsche Regeering een West Indian Welfare Fund op, dat jaar-

lijks voor een periode van twintig jaar (na tien jaar te verlengen) een millioen pond sterling zou uitkeeren.

Onder de Adviseurs, die Sir Franck Stockdale toegewezen kreeg was *geen enkele West Indiër*. Van West Indische zijde werd eens de vraag gesteld: of er dan geen bekwame West Indiers te vinden zijn, waarop Sir John Huggings, Gouverneur van Jamaica, tot wien de vraag gericht was, zweeg.

Praktisch volgde Engeland het oude idee, dat de leiding van bovenaf, zou moeten komen. Nadat Sir Franck Stockdale eenigen tijd aan het werk was in West Indië kwam hij tot de ontdekking, dat de bevolking van Jamaica bijvoorbeeld de ,,*ongelukkige tendenz vertoont om geheel te steunen en daardoor afhankelijk te zijn van het plaatselijke Gouvernement of andere organisaties, die eigenlijk buiten het werkelijk volksverband staan, teneinde haar moeilijkheden te overwinnen.*"

Het besef begon de overhand te nemen, dat West Indië weliswaar leiding behoeft, doch in de eerste plaats zich zelf dient te ontwikkelen. Tevens was reeds door de Royal Commission vastgesteld, dat het onderwijs in de Britsche West Indische gebiedsdeelen niet toereikend was en dat het overgroote deel van de bevolking, na het doorloopen van het lager onderwijs, op volwassen leeftijd eenvoudig terugviel tot analfabetisme.

Vervolgens werd ontdekt, dat op landbouw-economisch gebied in de Britsche gebiedsdeelen tengevolge van de ontwikkeling van het groot-bedrijf ideeën waren gelanceerd, die in het geheel niet strookten met de denkbeelden van de arbeiders, die in deze cultures werkzaam zijn.

Een der Britsche adviseurs merkte op, dat ,,Land settlement has been bound up too long with theories about the magic of property — the sense of ownership long held to be capable of turning a desert into a garden."

Men ontdekte, dat ,,*a succesful land settlement policy must be communal, and has thus made an appeal to the team spirit so congenial to African thought but hitherto so little fostered by the circumstances of West Indian Life*".

Vervolgens ontstond in de Britsche West Indische koloniën, ,,*the change from a plantation economy producing crops for export to a small holdings economy producing crops for food.*"

De geheele bevolking van Britsch West Indië, bestaande uit de z.g. British West Indies, Bahamas, Br. Guiana en British Honduras, telt volgens schatting 2.663.000 zielen. Een subsidie van een millioen pond sterling per jaar bedraagt dus, het pond sterling

gerekend tegen acht gulden vooroorlogsch Nederlandsch courant, per caput ruim *f* 3.—.

In Suriname werd vóór den oorlog door de Nederlandsche Regeering een subsidie uitgekeerd van drie millioen gulden, hetgeen per caput ruim *f* 11.— is. Dit subsidie is echter niet geheel te vergelijken met het Engelsche, dat behalve sociale ook economische ontwikkeling voor oogen heeft. Alleen voor het laatste werd in Suriname een bedrag van *f* 700.000.— jaarlijks gegeven, hetgeen *f* 4.— per caput was.

In 1945 vraagt een commissie in Suriname voor naoorlogsche problemen vijftien millioen gulden voor economische ontwikkeling [1]), hetgeen *f* 80.— per hoofd is, terwijl over een periode van twintig jaar door de Engelsche schatkist, volgens het nu bestaande plan, en de jaarlijksche toename van twee percent der bevolking niet in aanmerking nemende, in het geheel 60 gulden per caput zal worden uitgekeerd.

Het belang van het Britsche experiment schuilt dan ook zeker niet in zijn financieele proporties, doch veeleer in het feit, dat thans bewust een poging ondernomen wordt, om onder leiding van deskundigen tot de werkelijke behoeften van West Indië door te dringen. *Een poging om verbeteringen tot stand te brengen, die niet ten doel hebben om in de eerste plaats de belangen te dienen van buitenlandsche exploitanten, wier ondernemingen in West Indië gevestigd zijn, doch de belangen van de bevolking zelf, waarbij men met de eischen, die de bevolking stelt, en die uit eigen sociale en psychologische gesteldheid der bevolking voortkomen, rekening wenscht te houden.*

Engeland begon dus, na het onderzoek, door een Royal Commission ingesteld, een koers te volgen, die in Suriname reeds sedert jaren werd gevolgd.

Amerika heeft de Engelsche economische en sociale politiek gestimuleerd, nadat het begreep, dat Duitschlands oorlogsmachine de Achilleshiel van Noord-Amerika, de Caraibische zee, poogde door te snijden. Onder het motto, dat afzonderlijke onderzoekingen, die ten doel hadden de sociale en economische omstandigheden van de Caraibische area te verbeteren, tenslotte tot dubbele uitgaven zouden leiden, werd besloten tot de oprichting van de Anglo American Caribbean Commission, die tot taak zou hebben

[2]) Deze commissie werd ingesteld door Oud-Gouverneur Prof. dr. J. C. Kielstra en bracht in Juni van dit jaar een uitvoerig verslag uit. Mr. C. W. W. Uffelie, administrateur van Financien, was voorzitter der Commissie.

beide regeeringen ten aanzien van de Caraibische problemen te adviseeren.

Hierdoor werd het mogelijk, zooals Ellis Haller, staf correspondent van „The Wall Street Journal", op 24 November 1944 in dat blad schreef: to study problems on a regional, rather than a piecemeal, basis.

Teneinde deze studies mogelijk te maken werd eèn „Research Council" opgericht, waarin ook een vertegenwoordiger van Nederland werd opgenomen, den Curaçaoschen oud-Gouverneur G. J. J. Wouters, terwijl tenslotte zoowel Curaçaosche als Surinaamsche vertegenwoordigers aan de z.g. „sectional committee" vergaderingen van de „Research Council" deelnamen en in de toekomst zullen deelnemen [1]).

Voor de ontvangst van deze nieuwe ontwikkeling was tot nu toe noch in Curaçao noch in Suriname in de pers veel belangstelling.

Suriname nam tot nog toe in sterker mate deel aan de vergaderingen van de verschillende onder-afdeelingen dan Curaçao. Desondanks bleek de Surinaamsche pers in het algemeen het belang van deze bijeenkomsten weinig te bevroeden in tegenstelling tot de Staten van Suriname, die bereid waren hiervoor een begrootingspost toe te staan.

De wezenlijke beteekenis, welke echter niet overschat moet worden, gelijk in sommige persbeschouwingen in Amerika wel geschiedde, is veelzijdig. Immers tengevolge van het onderlinge contact, dat nu mogelijk wordt, kunnen vele leidende West Indische figuren zich breeder orienteeren, dan nationaal mogelijk is, door ervaringen van anderen te toetsen aan die, welke men zelf heeft opgedaan.

Tevens wordt het hierdoor mogelijk onderzoekingen te doen, die voor één land te kostbaar zijn. Men kan door gezamenlijk over-

---

[1]) Hoewel Nederland geen lid kon worden van de Anglo American Caribbean Commission, kon onze Regeering wel deelnemen aan het werk van de Caribbean Research Council, welk lichaam wetenschappelijk de adviezen van de A.A.C.C. aan de regeeringen voorbereidde. Oud-Gouverneur G. J. J. Wouters, die in 1942 Curaçao verliet en door Dr. P. A. Kasteel werd vervangen, volgde als Nederlandsch Vertegenwoordiger in de Research Council Dr. A. Peters, Landbouw-attaché aan de ambassade te Washington, op.

Dr. D. Fernandes, Dr. A. Wolff, Ir. J. Heesterman, Ir. J. J. van Wouw namen bereids aan de sectional committee vergaderingen van de Research council deel namens Suriname, terwijl van Curaçaosche zijde Dr. J. de J. Arends, thans inspecteur van den openbaren gezondheidsdienst, een der bijeenkomsten bijwoonde.

leg nagaan waar zich, binnen het Caraibisch gebied, dus dicht bij huis, bruikbare materialen bevinden, waardoor kostenbesparing mogelijk wordt. Kortom men krijgt gelegenheid om eens te praten over moeilijkheden, die men bijvoorbeeld in Suriname of Jamaica ondervindt, en die, gelijksoortig zijnde, ook een gelijksoortige oplossing verlangen.

Deze werkzaamheden liggen op meer technologisch gebied en doen eenigszins denken aan de werkzaamheden, die onze Nederlandsche technologische instituten, die ruim tien jaar geleden onder leiding van oud-Minister Gelissen werden opgericht, voor de verschillende provincies, wilden verrichten.

De uitwerking van dit alles echter is van nog grootere beteekenis. Immers de hierboven bedoelde economische coöperatie beteekent, dat een zuiver koloniaal gebied de kans krijgt zich economisch tot zelfstandigheid op te werken en dat, waar de neiging om producten te verbouwen, uitsluitend voor export bestemd, plaats maakt voor den verbouw van producten, die in eigen voedselbehoefte voorzien, anderzijds de noodzaak ontstaat, tengevolge van een verminderde export, industrieën te grondvesten, die voorzien in de behoefte, die vroeger door import werd bevredigd.

Dat deze ontwikkeling niet zonder botsingen zal verloopen spreekt vanzelf, als men bijvoorbeeld nagaat, welke territoriale en andere moeilijkheden zich in het gebied voordoen, en welke rol de toepassing van preferentieele rechten in de Britsche territoria speelt, waardoor import van goederen uit niet Britsche West Indische gebieden naar de Britsche West Indische gebieden belemmerd wordt.

Tenslotte, en hiermede naderen we een nieuw terrein, voert de eventueele regionale samenwerking naar een laatste oplossing, die zeker in Amerika in sommige kringen met belangstelling en niet zonder welgevallen tegemoet wordt gezien. Deze oplossing komt eveneens neer op regionale samenwerking tusschen alle West Indische landen, doch dan op basis van federale samenwerking, onafhankelijk van Londen, Parijs, Den Haag en Washington.

Dr. Rayford W. Logan, hoogleeraar in de Geschiedenis aan de Howard University [1]) meende, dat de oorlog inderdaad de kracht is, die tot West Indische federatie leidt, gelijk oorlog leidde tot de

---

[1]) Dr. Logan ontwikkelde zijn ideeen tijdens een in 1944 gehouden studie conferentie onder auspiciën van de Howard University in Washington D.C. over de Caraibische vraagstukken.

federatie van de Vereenigde Staten van Noord-Amerika. Hij meende, dat West Indië een varieteit van bodem- en productie-opbrengsten vertoont, die federatie mogelijk maakt. Hij wees er op, dat ieder punt binnen het geheele Caraibische gebied per vliegtuig binnen zes uur bereikbaar is en zag vervolgens in de zee de groote verbindende factor. Immers via het zeeverkeer is het eenvoudig en gemakkelijk om goederen van het eene naar het andere gebied te vervoeren, ten minste even eenvoudig en gemakkelijk als het goederenvervoer per spoorbaan binnen het vasteland van Noord-Amerika.

Deze geluiden zijn geenszins de eenige, die men hoort. Tijdens de derde bijeenkomst van de „Inter American Caribbean Union", te Port-au-Prince (Haiti) in April 1941, waaraan vertegenwoordigers van de Vereenigde Staten, St. Domingo, El Salvador, Cuba, Guatemala, Colombia, Panama, Mexico, Honduras en Haiti deelnamen werd onder andere een resolutie aangenomen, waarin verklaard werd: „By their geographic position and their economic conditions the nations that are members of the Inter-American Caribbean Union have common interests and ideals, for the defense and consummation of which they will endeavor to extend close cooperation to one another within the general framework of the Continental American economy."

Een tweede resolutie luidde: „The signatories recommended that whenever commercial treaties with fixed quotas were signed, the quotas of those countries that produce the commodities under the better economic and social conditions for the worker should be increased".

Andere resoluties hielden zich bezig met het instellen van preferentieele tarieven tusschen de Caraibische landen onderling, verbetering van den hygiënischen toestand, een preferentieel monetair systeem, een Caraibische invoerrechtenunie, het beleggen van bijeenkomsten tusschen experts op het gebied van de cultuur van tropische fruitsoorten, hout en andere producten, verbetering van het toeristenverkeer, het houden van onderlinge fototentoonstellingen, het houden van een jaarlijks Caraibisch carnaval, sportwedstrijden, het opleiden van statistici, kadastrale onderzoekingen op grond van het Torrensysteem, verbetering van de onderlinge scheepvaartverbindingen en de instelling van een Caraibisch Instituut voor den rechtspraak.

Een andere, zeer belangrijke resolutie wees op de noodzaak een Caraibisch burgerschap in te stellen, hetgeen aan de burgers uit de verschillende Caraibische gebieden, bij verblijf buiten hun ge-

boorteland volledige burgerlijke en politieke rechten zou moeten garandeeren.

Uit deze resoluties blijkt de belangstelling, die in sommige, aan de Caraibische zee grenzende of in de nabijheid van deze zee liggende, Latijn-Amerikaansche landen, welke belangstelling ten deele paralel loopt met de Britsch-Amerikaansche ideeën en ten deele elementen bevat, die de Caraibische landen, nog onder Europeeschen invloed, van dezen invloed wenschen los te maken.

Vervolgens dient gewezen te worden op de activiteit van West Indiërs, die niet in West Indië wonen, zooals bijvoorbeeld de leden van de Dutch Guiana League te New York. Omtrent deze vereeniging van Nederlandsche West Indiers, die overigens van niet veel beteekenis is, behoeft niet verder uitgeweid te worden. Belangrijker zijn de elementen, die gevonden worden in The West Indies National Council.

De West Indiër, die niet in West Indië woont, heeft, zooals Dr. C. Augustin Petioni het uitdrukte, het voordeel te leven in het land van de exploitanten [1]. ,,He has had", aldus Dr. Petioni ,,to assimilate the new culture, take advantage of higher education denied him in his home. He has learned to enjoy civic rights and liberties and take part in the political life of his adopted country. His first duty is to demand that some of those privileges be given to those he left behind".

Daarna vervolgde Dr. Petioni: ,,The West Indian abroad is the only hope for those in the Islands. When it was feared that Germany, after overrunning the Netherlands and France, would invade England, West Indians in New York City were very much perturbed as to the future of the Islands. There were rumors of a sale or transfer to the United States. Mass meetings were consequently held, at several of which it was resolved there should be no sale, transfer or mortgage. *They decided against a change of masters and in favor of selfgovernment.*

Toen tusschen Amerika en Engeland een pact gesloten werd, waarbij Engeland voor den tijd van 99 jaar bases op vele Britsche W.-I. eilanden aan Amerika afstond, kwam ,,The West Indies National Council" in beweging en keurde een dergelijke overeenkomst ten stelligste af.

De Hon. Dr. T. P. Achong, burgemeester van de hoofdstad van

---

[1]) De uitspraken van Dr. Petioni zijn ontleend aan het verslag van de studieconferentie, gehouden in 1944, belegd door de Howard University in Washington D.C.

Trinidad, Port of Spain, schreef in 1942: The exercice of extra-territoriality treaty rights in Trinidad by the American Commonwealth, a form of protectorate once considered an establishment to be imposed only in countries having allegedly barbarous governments governing semi-civilized peoples, has affected profoundly the economic outlook, the moral concept and the morale generally of the whole population in respective of racial affliation or social connection".

Uit al deze uitspraken blijkt wel, dat ook rekening gehouden moet worden met tendenzen, die positief in de richting van Caraibische zelfstandigheid leiden, waarmede niet bedoeld wordt de zelfstandigheid van verschillende Caraibische gebieden op zich zelf, doch de zelfstandigheid van het gebied als geheel, voor zoover, dat thans nog onder Europeesch en Amerikaansch toezicht staat.

Hoe denkt men nu over dit vraagstuk in toonaangevende Curaçaosche en Surinaamsche kringen? Dit kan eenvoudig beantwoord worden: deze ideeën zijn tot op het oogenblik nog in zoo onvoldoende mate zelfs tot de bovenste lagen doorgedrongen, dat men nog niet eens schemerachtig over deze mogelijkheden pleegt na te denken!

Veel meer klemt men zich vast aan de uitspraak van Hare Majesteit de Koningin op zeven December 1942, die gelijkberechtigdheid der gebiedsdeelen binnen het Nederlandsche Rijk in het vooruitzicht stelde.

De uitspraak van Prof. Schermerhorn in de rede, waarin hij zich bij het Nederlandsche volk inleidde, over de overzeesche gebiedsdeelen had zeker groote belangstelling, ondanks het feit, dat de denkbeelden over de wijze, waarop voor de Nederlandsche gebiedsdeelen een nieuw statuut gemaakt zal moeten worden, verre van duidelijk zijn, evenmin als men weet welke beteekenis eigenlijk aan de komende Rijksconferentie zal moeten worden gehecht.

De inmiddels in Curaçao en Suriname voor deze conferentie benoemde leden, spraken nimmer in het openbaar op een wijze, waaruit zou zijn af te leiden, dat deze toekomstige vertegenwoordigers nu reeds eenig denkbeeld over hun taak zouden hebben [1]).

---

[1]) De heer C. R. Biswamitre hield op tien Mei 1944 een redevoering te Paramaribo waarin hij zeide, dat op Nederland na den oorlog de taak rust Suriname tot zelfstandigheid op te leiden. Mr. Dr. F. M. da Costa Gomez, Curaçao's lid der Rijksconferentie, hield in 1945 een opzienbarende lezing, waarin hij op critische wijze zijn denkbeelden over het Nederlandsche koloniale beleid ontvouwde. Zijn collega, de heer A. Statius Muller stond te New York aan het persbureau Aneta

Noch had tusschen de Curaçaosche en Surinaamsche vertegenwoordigers eenig overleg plaats.

De heeren F. Lim Apo, C. R. Biswamitre en J. A. Drielsma, die tot Surinaamsche afgevaardigden van de Rijksconferentie werden benoemd en verkozen, stelden reeds een kortstondig onderzoek in naar de meening, die op politiek gebied door de diverse bevolkingsgroepen in Suriname wordt gekoesterd. Dit werd echter kortgeleden overgenomen door een commissie onder leiding van Mr. M. de Niet, die tot taak heeft deze meeningen te registreeren.

Voor zoover ons bekend is, blijkt uit alles, dat het idee om tot West Indische federatie te komen in Suriname tot nog toe geen wortel geschoten heeft, hetgeen eveneens van Curaçao gezegd kan worden.

Dat dit denkbeeld echter in de toekomst niet van veel meer belang zal worden is zeker nu nog niet te voorspellen. Aangenomen mag worden, dat de denkbeelden, waarvoor gedurende den oorlog een basis werd gelegd, op den langen duur meer vorm zullen verkrijgen, ook in onze Nederlandsche West.

---

een interview toe, waarin hij in critischen zin zich uitliet over den huidigen landvoogd. In het algemeen echter kan men zeggen, dat deze en dergelijke uitspraken nog weinig of geen lijn vertoonen.

DE PERS VAN CURAÇAO IN WERELDOORLOG II

DOOR

DR. JOHAN HARTOG

Toen de oorlog het moederland en daardoor ook het gebiedsdeel Curaçao overrompelde op 10 Mei 1940 ,bestond de Pers op Curaçao uit de dagbladen *Beurs- en Nieuwsberichten, La Prensa, Boletin Comercial* (Handelsblad), en op het eiland Aruba had men de *Aruba Post*. Daarnaast bestond het tweemaal per week verschijnende blad *Amigoe di Curaçao*, dat niettegenstaande zijn Papiamentse naam geheel in het Nederlands werd gesteld. Verder was er een aantal weekbladen. Veel groeikracht zat er niet, omdat de steeds sneller wordende verbinding met het moederland de ontwikkeling der Pers in zoverre belemmerde, dat de bladen uit Nederland in weinig meer dan een week tijds op de Curaçaosche eilanden aankwamen. In staathuishoudkundig en staatkundig opzicht bleef Curaçao veel op de prettige, snelle verbinding met het moederland steunen.

Aanvankelijk bestond Oost-Indië nog. De Pers is daar de laatste jaren voor de oorlog tot grotere ontwikkeling gekomen, en contact tussen Oost en West werd gezocht. Na de val van Indië bleef de West alleen.

Hierdoor verkeerde Nederland in een biezondere positie. De andere Europese landen werden geheel en al bezet, maar daar de West grondwettelijk een gelijkberechtigd deel van het Koninkrijk is, bleef een deel van ons land immer vrij: Suriname en Curaçao.

Dit had ten gevolge, dat de vrije Pers in andere landen aan banden gelegd kon worden, maar in Nederland niet. Immers de vrije Nederlandse pers bleef voortbestaan in Suriname en Curaçao. Zij was zwak, maar zij bestond, en juist in de moeilijke oorlogstijd leerde zij zich vinden.

Voor de nationale zaak is het feit, dat Curaçao en Suriname vrij bleven van ongehoord belang gebleken.

Daar was de *Beurs- en Nieuwsberichten*, een neutraal dagblad, dat in 1935 was opgericht en na medio 1940 nieuwe bezieling kreeg

onder zijn bekwamen redacteur Johan van de Walle. Later werd Van de Walle hoofd van de gouvernementspersdienst in Suriname, en in zijn opvolger Hendrik de Wit kreeg de *Beurs* een even vurigen journalist.

Sedert 1884 verscheen reeds de *Amigoe di Curaçao*, een weekblad, dat in 1935 begonnen was tweemaal per week te verschijnen. Het gelukte om van dit blad in Maart 1941 een dagblad te maken: *Dagblad Amigoe di Curaçao.*

La Prensa en *Boletin Comercial-Handelsblad*, onderscheidenlijk onder redactie van Emilio Lopez Henriquez en Isaac Bloch, en het enige dagblad van het eiland Aruba, dat door zijn grootste olieraffinaderij ter wereld zulk een naar voren tredende plaats in de oorlog zou innemen, de *Aruba Post* van Simsom Vieyra, waren de overige dagbladen in de Spaanse, Engelse en Papiamentse talen voor Nederlanders, die deze talen tot moedertaal hebben. Deze bladen begrepen hun taak en deden hun plicht.

Deze taak was: het winnen van de oorlog aan het thuisfront door de versterking van het moreel, door de handhaving van het ideaal der vrije Pers, dat andere landen tijdelijk moesten opschorten.

En de zoëven genoemde dagbladen stonden hierin niet alleen: de politie stichtte een uitnemend blad; de gereformeerden en Joden hadden eigen maandbladen; jeugdbladen van verschillende gezindten werden opgericht; een letterkundig tijdschrift *De Stoep* kwam er; het Algemeen Nederlands Verbond zette op vrije grond zijn maandblad *Neerlandia* voort. Algemene tijdschriften, in zo groot aantal steeds hier uit het moederland ingevoerd, bleven uit. Er werd er dus een opgericht: *Lux.* De dames zagen zich verstoken van eigen organen — er kwam een damesblad.

Naast de eigenlijke Pers werd uit eigen initiatief ook op het gebied van vak- en verenigingsbladen het nodige gedaan, zoals men ziet. Moeilijkheden van technische en financiële aard moesten overwonnen worden, omdat de lezerskring op de Curaçaosche eilanden slechts klein is, de talen vele zijn, en de drukkerijen niet berekend waren op de toevloed van al dit drukwerk, hetwelk nog vermeerderd werd met gouvernementsdrukwerken, o.a. die voorheen eveneens uit Nederland kwamen. Uitbreiding kon niet plaats vinden bij gebrek aan geschoolde krachten en de onmogelijkheid in oorlogstijd de nodige machinerieën te verwerven. Toch kwam alles er.

Het kwam er, omdat de oorlog de traagheid der tropen had verjaagd en allen had opgewekt om te doen wat hij of zij kon om

enerzijds de oorlog te winnen en daarnaast toch ook de culturele en andere waarden van Nederland op de kleine eilanden van Curaçao, in het ene rijksverband met de andere gebiedsdelen, te bewaren en te handhaven tegen invloeden van buiten.

De eigenlijke Pers legde zich terstond na het uitbreken des oorlogs toe op de nationale taak. Deze was: 1) de bevolking der Curaçaose eilanden en alle vrije werelddelen — toen de kranten uit Nederland niet meer kwamen, gingen de Nederlandse bladen van Curaçao naar Oost-Indië, Australië, Nederlanders in verspreide koloniën in Noord- en Zuid-Amerika, naar regeringskringen in Londen en naar Zuid-Afrika en zelfs naar Belgisch Congo — op de hoogte te houden van wat in de bezette gebieden voorviel; 2) het moreel der lezers op te houden, op de nationale taak te wijzen en op te wekken tot hulpdiensten, stichting van noodfondsen enz.

De taak was moeilijk om uit te voeren, want men zag zich hier afgesloten van de Nederlandse nieuwsbronnen, waaruit tot dan toe geput was. Nieuwe contracten werden gesloten met Britse en Noordamerikaanse maatschappijen. Een nadeel was, dat de stof geheel in het Engels binnenkwam, dus vertaald moest worden. Vertalers waren schaars en bovendien werd het financieel moeilijker, omdat de bladen een te kleine oplage hebben om financieel erg krachtig te zijn.

Bovendien waren deze instellingen meer op het eigen land ingesteld. Nieuws over de eigen Nederlandse oorlogsinspanning werd maar matig gegeven.

Het feit, dat de Pers meer op professionele basis werd gesteld, bracht mede, dat de journalisten langs sluikse wegen te hooi en te gras sluikbladen uit Nederland konden krijgen. Gemakkelijk ging het niet, want de afstand was te ver. In Londen kreeg men er veel, maar men moet eerlijk erkennen dat in dit opzicht Curaçao verwaarloosd werd en, voor zover het iets kreeg, bevoogd.

Een verbetering kwam er, toen de *Gouvernementspersdienst* was opgericht. Dit was een instelling, die onder de rijksregering ressorteerde en bedoelde contact tussen overheid en pers te vergemakkelijken, de pers op de hoogte te brengen van Nederlands nieuws enz. In Willemstad werd hij toevertrouwd aan Mr. E. M. Elias. Deze werkte samen met de persdiensten in Londen, Indië, Suriname en inlichtingenkantoren in New York, Melbourne en elders. Mr. Elias werd medio 1944 opgevolgd door E. A. Winters.

Buiten het gouvernementele verband staande, zou de Gouvernementspersdienst het nieuws van Aneta verspreiden en men

moet zeggen, dat Curaçao na deze regeling behoorlijk was ingelicht betreffende het gebeuren in bezet Nederland en Indië. Wij kregen hier alles: het werk der saboteurs, het lijden der ontheemden, de moord op gijzelaars en de vervolging van Joden, Katholieken en Protestanten. De artikelen uit de sluikpers werden op Curaçao vaak herdrukt en besproken in redactionele artikelen. Weekbladen als *La Union* en *La Cruz*, die in de Çuraçaose taal, het Papiament, geschreven zijn, brachten het tot in de verre uithoeken van ons eiland.

Toen het bericht kwam van de onder nazie-drang ontbonden journalisten-organisaties, de Nederlandse Journalisten Kring en de Nederlandse Rooms-katholieke Journalisten Vereniging, werden met medewerking van de Curaçaosche Commissie Regeling Rechtsverkeer in Oorlogstijd beider zetels naar Curaçao verplaatst, een symbolische daad van grote betekenis, die overal in de vrije wereld waar Nederlandse journalisten woonden, weerklank vond: in Buenos Aires en andere steden meldden zich leden aan; in Londen en New York werden groepen gevormd. Symbolisch voor de samenwerking werd het bestuur der Curaçaosche Persvereniging, waarvan de schrijver dezer regelen de eer heeft voorzitter te zijn, belast met het voorzitterschap van beide Nederlandse organisaties, waarnaast de Heer I. Bloch, redacteur van *Boletin Commercial*, en de Heer J. A. M. Hart, redacteur-binnenland van *Dagblad Amigoe di Curaçao*, tot secretaris onderscheidenlijk van de N.J.K. en de N.R.K.J.V. werden benoemd. Wij hopen, dat, wanneer deze regelen in druk verschijnen, Curaçao zijn eretaak heeft kunnen vervullen en de zetels der Nederlandse journalisten-organisaties heeft kunnen doen terugplaatsen naar de plaats waar zij behoren: in het moederland. De jaren, dat beide zetels op Curaçao gevestigd waren, zullen dan als een merkwaardig tijdperk in de geschiedenis der Nederlandse journalistiek worden gerekend. Zowel het zestigjarig jubileum van de N.J.K. als het veertigjarig jubileum van de N.R.K.J.V. werd op Curaçao met een stille plechtigheid gevierd en met artikelen in alle nieuwsbladen hier herdacht.

Door omstandigheden verkeerde de Curaçaosche pers in een meer ontwikkelde positie dan die van Suriname, welks bladen evenwel geenszins van belang ontbloot zijn. In 1943 werd ook daar een dagblad opgericht: *Het Nieuws*. Daarnaast bestaan er nog steeds de vooroorlogse bladen *Suriname*, *De Surinamer* en *De West*, alle zeer goed geredigeerd.

Zo heeft ons kleine Curaçao, dat deel van het Koninkrijk, dat

wel veel critiek heeft, getuige van zijn levendige en zuivere geest, maar dat niettemin onlosmakelijk verbonden blijft aan het Huis van Oranje, de oorlog doorgemaakt. Gloriedagen waren het toen wijdlufte telgen uit het Huis van Oranje hier een bezoek brachten: Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Juliana en Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard. Die dagen werden geboekstaafd in de nieuwsbladen van Curaçao en de artikelen, die toen geschreven zijn, bewijzen beter dan wat ook de hechtheid van de band, die ons verbindt. Thans heeft de vijand ons land moeten verlaten en wij volgen met spanning de herleving van de Nederlandse pers. Maar wat ook gebeure: in deze jaren van oorlog heef de Pers van Curaçao haar taak verstaan en daarnaast medegewerkt om Curaçao meer en meer bekend te maken in de vergaderzalen van onze regering.

BOEKBESPREKING

Geschiedkundige opstellen opgedragen aan den heer W. M. Hoyer bij gelegenheid van zijn tachtigsten verjaardag. Curaçao 1943.

De groote stoffelijke bloei, waartoe Curaçao in den oorlog gekomen is, heeft op velerlei wijze vruchten gedragen. Het ontspanningsleven heeft een groote vlucht genomen, belangstelling voor wetenschap en kunst is toegenomen. Was tot vóór den oorlog, voor zoover mij bekend is, onder de Curaçaoenaars niet zoo heel veel belangstelling voor de geschiedenis van het land, zoodat de heer W. M. Hoyer, aan de lezers van *De West-Indische Gids* niet onbekend, daar hij meer dan eens een kort artikeltje inzond, vrijwel een eenling in dit opzicht was, uit bovenstaand boekwerk blijkt, dat er meer zijn gekomen, en dezen hebben hun nestor bij gelegenheid van diens verjaardag, den 17den Juni 1942, toen hij 80 jaar werd, willen huldigen.

Een vijftal bijdragen treft men hier aan. De eerste is van de Fraters van Tilburg over ,,Alonso de Ojeda''. Het tweede van dr. W. Ch. de la Try Ellis behandelt onder het opschrift ,,De gronden genaamd Stuyvesant'' de legende van ,,Stuyvesants kerkhof'', waar het been van den gewezen gouverneur van Curaçao en Nieuw-Nederland zou begraven liggen. De zaak werd in den oorlog weer actueel, omdat daar een inrichting voor middelbaar onderwijs verrees, het ,,Peter Stuyvesant College'', waarvóór prinses Juliana bij haar bezoek aan Curaçao een standbeeld van den gouverneur onthulde. Dr. Ellis maakt het aannemelijk, dat de naam dezer gronden, die aan den grooten naamgenoot herinneren, aan dezen niet ontleend is. Zijn betoog is goeddeels ontleend aan oude eigendomsbewijzen. Indien het mij vergund is ook iets te zeggen over den door mr. Ellis naar voren gebrachte Johannes David Stuvesand, die met Maria Gales huwde, dan kan het dit zijn, dat deze Stuvesand of Stuivensant of Stuyvezand eigenlijk anders heette. In het ondertrouw- en trouwboek der Gereformeerde kerk op Curaçao (Oud-Archief 1472) staat, dat op 7 Sept. 1787 ondertrouwden en den 23sten trouwden Johannis David Stövesant, j.m., geboren in Neulande, en Maria Gales, wede. Jacob Semerel, geb. op Curaçao.

De heer N. van Meeteren, die in den oorlog ook een geschrift over Curaçao in de jaren 1799 en 1800 het licht deed zien, schrijft over de waarde van begraafplaatsen voor den geschiedvorscher en deelt eenige bijzonderheden mee over het Gereformeerde kerkhof. Dit, oudtijds gelegen aan den zeekant tusschen de batterijen Halvemaen en Krommellijn, werd door den Engelschen gouverneur Cockburn gesloten. Van Meeteren deelt mee, dat dit te danken is aan de orkaan van 1807. De notulen van den Politieken raad uit dien tijd vermelden, dat reeds vele

jaren klachten waren ingekomen over ontwijding van deze plaats: men liet er vee loopen en gebruikte haar tevens als slachtplaats. Daaraan, en aan de schennis der graven zelf, zal te wijten zijn de klacht in de notulen van den raad, dat dit kerkhof veel stank verspreidde. Cockburn geeft als reden van de sluiting op, dat hij het kerkhof, vlak bij het fort Amsterdam gelegen, nadeelig voor de gezondheid van het garnizoen vond.

Zeer belangwekkend zijn de opstellen van dr. I. S. Emmanuel (die meedeelt een *Geschiedenis van het oude Israelitische kerkhof op Curaçao* waarnaar verlangend wordt uitgezien, voor de pers gereed te hebben) over de Nederlandsche grafschriften op het oude Joodsche kerkhof Beth-Haim, en van Emilio L. Henriquez over „Sintomas etnológicos Curazoleños".

Amsterdam 12 Nov. 1945. B. D. G. F.

Nieuw Nederland. Bijdragen van buiten bezet gebied in verband met den wederopbouw van ons land. Verzameld door mr. dr. A. A. van Rhijn. New York 1944.

In dezen bundel gaat de belangstelling van de lezers van dit tijdschrift uit naar de bijdrage van mr. N. S. Blom over „De verhouding tusschen de gebiedsdeelen van het koninkrijk", waaraan een aanteekening over West-Indië is toegevoegd door A. Muhlenfeld.

Mr. Blom gaat uit van de woorden van H.M. de Koningin op 27 Januari 1942, waarin sprake is van een rijksverband, waarin Nederland, Ned.-Indië, Suriname en Curaçao ieder op zichzelf de eigen inwendige aangelegenheden in zelfstandigheid en steunend op eigen kracht, doch met den wil om elkander bij te staan, zullen behartigen, en bespreekt de twee leidende gedachten, in deze woorden neergelegd: de zelfstandige behartiging van de eigen inwendige aangelegenheden en het volledig deelgenootschap van de rijksdeelen.

In een uiteenzetting van de verhouding tusschen moederland en overzeesche gebiedsdeelen naar huidig recht en de laatste vooroorlogsche praktijk, ligt de nadruk op Nederlandsch-Indië. Van de West wordt opgemerkt, dat de Surinaamsche en Curaçaosche staatsregelingen de begrootingsgoedkeuring bij de wet alleen eischen in geval van een tekort en als de Kroon bezwaren heeft tegen de vastgestelde begrooting.

Welke wijzigingen in dit stelsel zijn mogelijk en wenschelijk? De kern van dit vraagstuk ligt in de verantwoordelijkheid van den gouverneur-generaal aan de Kroon en die van den minister aan de Staten-Generaal. Een werkelijk zelfstandige behartiging van inwendige aangelegenheden, aldus mr. Blom, is alleen te bereiken, als de onderschikking van de overzeesche gebiedsdeelen aan het moederland plaats maakt voor een nevenschikking, en wijziging komt in de staatsrechtelijk onbeperkte verantwoordelijkheid voor het overzeesch bewind aan zuiver moederlandsche organen.

Voor Nederlandsch-Indië dit uitwerkende, komt de schrijver tot een verantwoordelijkheid voor het inwendig bewind *aan* den Volksraad maar *niet van* den gouverneur-generaal, in wiens persoon des Konings,

aan politieke lotswisselingen onttrokken, gezag belichaamd is, maar van verantwoordelijke ministers, echter niet aldus, dat het ministerie volkomen afhankelijk wordt van de volksvertegenwoordiging, maar met een beslissenden gouverneur-generaal.

Het tweede punt, het volledig deelgenootschap van de rijksdeelen, geeft antwoord op de vraag, hoe de behartiging van niet-inwendige aangelegenheden zal worden geregeld. En dit antwoord is, dat de overzeesche gebiedsdeelen zeggenschap krijgen in de beslissing over zaken, die het geheele Koninkrijk raken. Rijksaangelegenheden worden behandeld door een rijksministerie (met een minister voor Nederlandsch-Indië. „Voor afzonderlijke West-Indische Ministers zal wellicht niet een volle taak in het Rijkskabinet gevonden worden"), dat verantwoordelijk is aan een opperparlement, waarin afgevaardigden van de verschillende gebiedsdeelen zitting hebben, en meer vastheid kan hebben dan het moederlandsche kabinet met zijn afhankelijkheid van verkiezingsuitslagen. Daarbij is nog gedacht een Kroonraad, die o.a. zal hebben te toetsen, of een regionale wetgever zich heeft begeven op het terrein van den rijkswetgever.

De heer Muhlenfeld vestigt de aandacht op den kleinen omvang der West-Indische gebiedsdeelen, en stelt uit dien hoofde de vraag, of de gouverneur, die hier zooveel dichter bij het dagelijksch gebeuren staat, wel de aangewezen persoon is om te beslissen bij een geschil tusschen departementshoofd en volksvertegenwoordiging.

Blijkbaar aanvaardt hij de verantwoordelijke departementshoofden, waarvan in de Staten van Curaçao kort na de invoering der Curaçaosche staatsregeling de wenschelijkheid is bepleit door mr. da. Costa Gomez.

Is die „ministerieele" verantwoordelijkheid wel geheel billijk, zou ik willen vragen, indien in de West-Indische gebieden nòg, als voor den oorlog, de gouverneur een zoo beslissend aandeel tot zelfs in kleine bestuurszaken heeft, dat zijn gemachtigden in de volksvertegenwoordiging geacht werden niet veel meer dan zijn spreektrompet te zijn. De tijd ligt niet ver terug, toen een voorzitter in die vergadering een bestuursgemachtigde, die van „zijn" meening over een zaak sprak, onderbrak en hem onder het oog bracht, dat hij als bestuursgemachtigde zijn eigen meening voor zich had te houden.

Verder wil de heer Muhlenfeld ook groote niet interregionale, aangelegenheden, als die welke verband houden met de aanwezigheid van wereldhavens en olieraffinaderijen, bij het rijksparlement brengen.

In plaats van West-Indische ministers in het rijkskabinet stelt de heer Muhlenfeld voor een onderstaatssecretariaat voor West-Indië. Onderstaatssecretari*aten* m.i.

Het leerzaam betoog van beide schrijvers las ik met belangstelling. Aan één punt is m.i. ten onrechte, althans wat de West betreft, geen aandacht geschonken .Vóór 1940 had zich met name in Curaçao een toestand ontwikkeld, die in den gouverneur al te zeer een verlengstuk van de moederlandsche regeering, nader: van den minister van Koloniën, deed zien, zoodat zijn beleid kwalijk als een zelfstandige behartiging van de eigen inwendige aangelegenheden door het gebiedsdeel werd beschouwd.

Amsterdam 14 Juli 1945. B. D. G. F.

Neerlandia Bevrijdingsnummer. Mei–Juni 1945.

Het bestuur van de groep Nederlandsche Antillen van het *Algemeen Nederlandsch Verbond* heeft de mooie gedachte gehad, gedurende den oorlog de taak van het hoofdbestuur en de uitgave van *Neerlandia* over te nemen. En aan het einde van 5 jaren besluit het deze taak met de uitgave van een bevrijdingsnummer, dat er zijn mag. Een kloek tijdschrift van 56 bladzijden, zooveel mogelijk in den ouden vorm verzorgd, ligt voor mij, met goede artikelen: bijdragen uit en voer Zuid-Afrika (R. Wigboldus „Annexatie of aansluiting" en dr. Ploeger „Uit het verleden van Zuid-Afrika)", Vlaanderen („Een groet aan Vlaanderen" van E. A. Winters, oud-redacteur van *De gazet van Antwerpen*, thans hoofd van den regeeringspersdienst in Curaçao), Noord-Amerika (van dr. Henry Beets en C. H. van der Meulen), Carambei en Tres Arroyos, Suriname, terwijl, wat Curaçao betreft artikelen zijn opgenomen over onderwijs, pers, K.L.M., muziekleven, Aruba, Bonaire, de bovenwindsche eilanden. Alles is even belangwekkend en .... vol nieuws. Het meest treft ons het artikel „Aan onze Verbondsleden in Nederland", waarin rekenschap wordt afgelegd, en met groote waardeering en dankbaarheid heb ik gelezen, dat het groepsbestuur begrepen heeft zijn taak niet — juist niet — te moeten neerleggen, toen het bemerkte, dat er nog een *Neerlandia* in Den Haag werd uitgegeven onder leiding van prof. Jan de Vries, en daarna.

Amsterdam 1 Nov. 1945. B. D. G. F.

BIBLIOGRAPHIE

A. TIJDSCHRIFTEN, COURANTEN, ENZ.

De Verzekeringsbode, weekblad voor levensverzekering. 25 Februari 1944, no. 8. Een Amsterdamsche tontine uit 1757 op West-Indische obligatien, door prof. dr. M. van Haaften.

Cultureel Indië, Maart/April 1944. Maria Sibylla Merian's bezoek aan Suriname, door jonkvr. J. baronesse van Heemstra.

Idem. Nov./Dec. 1944. De wereld-beschouwing der primitieven in West-Indië en elders, door C. J. de Goeje.

Technisch Gemeenteblad Bouwstoffen, Juli/September 1943, nrs. 4 en 5. Een paalwormproef in Nederland met Indische en Surinaamsche houtsoorten, door ir. W. Spoon. Uitgekomen als Berichten van de Afdeeling Handelsmuseum van het Koloniaal Instituut no. 195 (*f* 0.42).

Groot Nederland. Januari 1944. West-Indië (West-Indische litanie; Liedje over het Schottegat; Liedje van Saba), door Steven Barends.

Tijdschrift voor Economische Geographie, 15 Januari, no. 1, 1944. De landbouw in Britsch West-Indië, door K. L. Knage.

Nederlandsch Studieblad, Juni 1944, no. 2. Kan de kleine man uit Nederland een bestaan vinden op Curaçao? door Jhr. L. C. van Panhuys.

Ons Suriname, Juni/Juli 1944, no. 6/7. Uit de geschiedenis der Ev. Broedergemeente en haar Zending. VIII. Een nieuwe taak op een oud zendingsterrein [behandelt de gevolgen van de afschaffing der slavernij]

Historia, Juli 1944, no. 7. De West-Indische Gok van 1621, door J. C. Mollema.

Iedm. October 1944. De reizen naar de West van kapitein Houtebeen door J. B. van Overeem.

De Opdracht. September 1945, no. 16. Eén dag Aruba.

Beurs- en Nieuwsberichten, 14 Mei 1945. S.A.N.O.A. [1]) helpt lijdende jeugd [aanbieding cheque *f* 193651 (Cur. Cour. *f* 270.622,30 Ned. Cour.) aan de Koningin voor de aan T.B.C. lijdende Nederlandsche, jeugd].

Nieuw Suriname. 13 October 1945, no. 1. Nederland vraagt: *Hout*. Suriname antwoordt: *Hier is hout*; Suriname's Slapende Schatten; Odo's; Kroniek van Suriname en Curaçao. De West in de Pers; Suriname en de Rijksconferentie; Eeuwfeest van de Hollandsche boeren

[1]) Steun aan Nederlandsche Oorlogsslachtoffers Aruba.

van 1845, door Fred. Oudschans Dentz; De Gerardus Majella-stichting vijftig jaar.

Curaçao. Weekblad voor de staatkundige en cultureele belangen van het gebiedsdeel Curaçao. 25 Aug. 1945, no. 35. De tegenstelling, landskind, niet landskind.

Economisch Statistische Berichten. 20 Sept. 1945, no. 1480. De houtvoorziening van Nederland, door J. W. Gonggrijp.

International Affairs. Januari 1944. The Dutch West Indies in peace and war, door A. Muhlenfeld.

Netherlands America. Jrg. XIII. 1943. New York. The Dutch Territories in the West, door Ph. H. Hiss.

Rev. Geogr. Americ. Bs. Aires, no. 21, 1944. La Isla de Curazao y demas Antillas Holandesas, door Christian van Balen.

The Journal of the Jamaica Agricultural Society, Juni/Augustus 1943. Agricultural Development in Jamaica, door A. J. Wakefield.

Gooische krant Stad en Lande. 8 Sept. 1945. Er zijn vele mogelijkheden in Suriname, maar noodig is: Ondernemingsgeest en organisatie, door ir. O. M. de Munnick.

Nationale Rotterdamsche Courant. 28 Juli, 2 Augustus, 11 Augustus en 22 Augustus 1945. Caraïbische Contouren.

Idem. 13 Sept. 1945. Koninginnedag op Curaçao en Aruba. De Staten geven een ton.

Idem. 2 Nov. 1945. Suriname's verdediging in den oorlog. De geschiedenis van het vliegveld. I.

Het Indisch Nieuws. 1ste Jrg. no. 1, 22 Sept. 1945. Uit de West. Suriname en Curaçao, Opbloei tijdens de oorlogsjaren, door Fred. Oudschans Dentz.

Idem. 29 September 1945, no. 2. De namen Suriname en Paramaribo verklaard, door Fred. Oudschans Dentz; Het vette zwaard boven de dorre eilanden, door Macamba.

Idem. 6 October 1945, no. 3. De bevolkingsgroepen van Suriname, door Fred. Oudschans Dentz.

Idem. 20 Oct. 1945, no. 5. De koningin der Aarde in de West (I), door Macamba.

Idem. 27 Oct. 1945, no. 6. De St. Gerardus Majella-Stichting jubileert! door Fred. Oudschans Dentz.

Idem. 3 Nov. 1945, no. 7. De scheiding van Suriname en Curaçao thans een eeuw oud, door Fred. Oudschans Dentz.

Knickerbocker Weekly. Free Netherlands. 28 Febr. 1944. Curaçao in den krimpenden aether.

Idem. 27 Maart 1944. Mrs. Roosevelt in Suriname.

Idem. 3 April 1944. Mrs Roosevelt visits Curaçao; Curaçao was een openbaring.

Idem. 17 April 1944. Curaçao and Suriname Assemblies Hail Allies; Veranderingen in Suriname.

Idem. 8 Mei 1944. Het onderwijs in het gebiedsdeel Curaçao, door dr. W. J. Goslinga.

Idem. West-Indië nummer. 31 Januari 1944 — 13 April 1942 — 24 Juli 1944.
Idem. 30 April 1945. De Pastoor van Tamarinde.
Idem. 2 Juli 1945. New Curaçao Airport-Terminus.
Idem. 13 Augustus 1945. Holland-Curaçao Air Service.

Libertas. 1 September 1944. Het verwaarloosde Suriname.

Indonesia. 28 Juli 1945. no. 6. Een gelijke positie voor Suriname en Curaçao, door het Surinaamsche Actie-Comité.

De Pen-Gun. 17 Augustus 1945. Ook Curaçao was paraat, dat urenlange, jarenlange staren in het duister ...., door mr. M. E. Elias.

Ons Rijk. Mei 1945, no. 2. Suriname's kurk: Bauxiet.

Het Financieel Nieuws. 14 Augustus 1945, no. 45. Het noodlijdende Suriname werd selfsupporting.

Het Parool. 27 Augustus 1945. De toekomst van de West.

Natuur en Techniek, waarin opgenomen ,,Onze Aarde'', Januari 1943 West-Indië, door P. Oomen.

Haagsch Maandblad. Januari 1943. Een ontploffingsramp op Curaçao in 1773, door Mr. J. Bets.

Economisch Nieuws. 24 Augustus 1945. Economische ontwikkeling tijdens den oorlog.

Missionary Monthly. September 1945. no. 577. Missionary Elzinga writes about a Veteran Worker in Surinam 25 Years [Nellie de Borst].

Vrij Nederland [verschijnende te Londen]. 30 November 1940. Suriname voor vestiging van Europeanen.
Idem. 14 December 1940. Kroniek van Curaçao. Holland in Amerika
Idem. 22 Maart 1941. Het kamp op Bonaire.
Idem. 5 April 1941. Hoe Suriname ten oorlog toog.
Idem. 19 April 1941. Curaçao uitstralingspunt van propaganda.
Idem. 10 Mei 1941. De lotgevallen van Suriname.
Idem. 24 Mei 1941. De Caraïbische zee.
Idem. 31 Mei 1941. De troonrede van Curaçao; gunstige cijfers van dit welvarend gebiedsdeel.
Idem. 7 Juni 1941. Hoe het Suriname gaat. Eenige lichtpunten, doch voorzichtigheid geboden.
Idem. 9 Augustus 1941. Een Nederlandsche gemeenschap in Suriname.
Idem. 16 Augustus 1941. Minister Welter op Curaçao, De zon, de welvaart en het groote beest.
Idem. 16 September 1941. Curaçao en Suriname moeten tot elkaar komen.
Idem. 20 September 1941. Kent U de Bovenwindsche eilanden?
Idem. 28 September 1941. Kroniek van Curaçao.
Idem. 1 November 1941. Curaçao ongerust over zijn gulden.
Idem. 29 November 1941. Amerikaansche strijdkrachten in Suriname onder Nederlandsche leiding en op kosten van de Nederlandsche schatkist; Suriname het centrum der belangstelling.

Idem. 6 December 1941. Surinaamsch Patriotisme.
Idem. 13 December 1941. Oranje leefde in Suriname.
Idem. 28 Maart 1942. Curaçao-Suriname. De wereldoorlog aan ons gebiedsdeel spreekt twee talen door den aether.
Idem. 2 Mei 1942. Suriname en de aangekondigde rijksconferentie.
Idem. 9 Mei 1942. Curaçao vertegenwoordiger van de Rijksgedachte.
Idem. 4 Juni 1942. Curaçao. Zijn oude en zijn nieuwe gouverneur.
Idem. 18 Juli 1942. Curaçao en Suriname leggen banden.
Idem. 31 October 1942 en 7 November 1942. Prins Bernhard in de West.
Idem. 14 November 1942. Britsch-Indiërs in Suriname.
Idem. 24 November 1942. Vacantiemaand in Suriname.
Idem. 28 November 1942. Prins Bernhard in Suriname.
Idem. 2 Januari 1943. Suriname's sluitende begrooting.
Idem. 25 Januari 1943. Curaçaosch zelfbewustzijn.
Idem. 5 Juni 1943. De toekomst van Suriname, door F. Bruyning.
Idem. 12 Juni 1943. Curaçaosch allerhande, door dr. P. A. van Kasteel.
Idem. 17 Juli 1943. Een Curaçaosche groet, een achtergrond en een stoep.
Idem. 31 Juli 1943. Hoe leven jelui op je eilandje Curaçao?
Idem. 13 November 1943. Prinses Juliana in West-Indië. [aangekomen 2 November in Suriname, vertrokken 9 November].
Idem. 20 November 1943. Prinses Juliana's zegetocht door Suriname.
Idem. 27 November 1943. Suriname en de landverraders.
Idem. 11 December 1943. Drie belangrijke Curaçaosche onderwerpen.
Idem. 22 Januari 1944. Bij een koperen feest op Curaçao. [R.K. zeemanshuis].
Idem. 5 Februari 1944. Bekendmaking inzake de stichting West-Indië Levensverzekerings Centrale.
Idem. 19 Februari 1944, Pan-Caraibië of Pan-Amerika voor ons?
Idem. 14 Maart 1944. Curaçao in den krimpenden Kosmos.
Idem. 18 Maart 1944. Belangrijke aspecten in Curaçao.
Idem. 5 Juli 1944. Herleeft het gesol met Suriname?
Idem. 15 Juli 1944. Hoog op het Curaçaosche verlanglijstje.
Idem. 5 Augustus 1944. Curaçao en Suriname moeten samenwerken.
Idem. 26 Augustus 1944. Amerika en de West-Indische eilanden.
Idem. 13 Januari 1945. Samenwerking Suriname-Curaçao.
Idem. 14 April 1945. Opening der Staten van Curaçao.
Idem. 7 Juli 1945. Nederlandsche boeren in Suriname.
Idem. 25 Augustus 1945. Amerikanisme in de West, door J. H. B.
Idem. 31 Augustus 1945. Het emancipatiebesef der nieuwe wereld, door J. H. B.
Idem. 22 September 1945. Tegenstellingen tusschen oude en nieuwe wereld in de West, door J. H. B.
Idem. 13 October 1945. West-Indische Federatie?, door W.

Verbetering bibliographie. April 1944. In Cultureel Indië Nov./Dec. 1943. Heer Spin *of* een West-Indisch sprookfiguur, moet zijn: Heer Spin *op* een West-Indisch sprookfiguur.

B. BOEKEN, GESCHRIFTEN, ENZ.

Berichten van de Afdeeling Handelsmuseum van het Koloniaal Instituut, no. 198. Plantaardige grondstoffen uit Brazilië en parallellen met Suriname en Nederlandsch-Indië. VI e. Oliezaden, oliën en vetten van Brazilië, door C. van de Koppel. *f* 0,65.

Muziek uit Oost en West, door Wilh. G. Gilbert. Inleiding tot de inheemsche muziek van Nederlandsch Oost- en West-Indië. Uitgeg. door J. Philip Kruseman. 's-Gravenhage. [Het 5de hoofdstuk bevat: De primitieve muziek in Suriname en Curaçao van negers en roodhuiden. De godsdienstige muziek van de Surinaamsche boschnegers. Populaire negerliederen uit Suriname en Curaçao. Technische details van de negermuziek. De Indiaansche muziek van Guyana. Het 6de hoofdstuk luidt: Oost- en West-Indië in de Europeesche muziek].

De geschiedenis van het Amsterdamsche handelshuis Louis Bienfait & Soon, samengesteld door A. W. Wichers Hoeth. Drukkerij en uitgeverszaak „De Mercuur", Hilversum. November 1941. Met aanvulling, najaar 1943. [Hierin worden de zaken in Suriname en Curaçao behandeld]. Niet in den handel.

Mededeeling no. LXII, Afdeeling Handelsmuseum no. 28, Koloniaal Instituut, Amsterdam. Inlichtingen en onderzoekingen van de afdeeling Handelsmuseum in 1943. (met register op de vijf sinds 1939 verschenen deeltjes), 1944. Aetherische oliën: Rozenhout van Suriname (met afbeelding) *f* 1,65.

Mededeelingen der Afdeeling Volkenkunde van het Koloniaal Instituut, extra serie no. 1. Aanwinsten op ethnografisch en anthropologisch gebied over de jaren 1942 en 1943, Leiden E. J. Brill. 1944. [hierin worden vermeld de series 1553, Ir. W. C. Utermark; 1556, Mevr. R. van der Most van Spijk-Van Praag; 1563, A. W. Borel,; 1574, P. Brandt, 1585, P. H. Q. Bouman, 1616, Afd. Handelsmuseum; 1621, Benz; 1625, aankoop door bemiddeling A. J. de Lorm].

Groninger Volksalmanak. 1943. Wigbold Rasvelt, een Groninger predikant in de West [Curaçao] door A. C. de Groot.

Jaarboek van het Genootschap Amstelodamum XL. (1944). Over zalf- en hoeden-, slaven-, over kunst- en boekhandel, in het Amsterdam der 18de eeuw, door mr. Chr. P. van Eeghen.

Het beheer in Nederland van de geldmiddelen der overzeesche gebiedsdeelen in de jaren 1940–'43. Zutphen, W. J. Thieme, 1945.

Surinam a Geographic Study, door J. Warren Nyström, Booklets of the Netherlands Information Bureau, New York, no. 9, [z.j.].

Holland Carries on and Netherlands America [Suriname and Curaçao], Netherlands Information Bureau, New York City.

The Negro in the Caribbean, door Eric Williams, 1942.

The Caribbean: The Story of our Sea of Destiny, door W. Adolphe Roberts, 1940.

Caribean Cooperation, door A. D. Emmart. [overdruk van een serie artikelen uit de Baltimore Evening Sun 4 tot 11 Mei 1943].

Nutrition, Agriculture, Fisheries and Forestry. Meeting of the American Caribbean Commission. Charlotte Amalia, St. Thomas, Virgin Islands of the United States. Aug. 17–21, 1943, Washington, 1943.

The Caribbean Islands and the War. A Record of Progress in Facing Stern Realities. Department of State Publication 2023. Washington, 1943.

Report of the Anglo-American Caribbean Commission to the Government of the United States and Great Britain for the year 1942–1943, Washington, 1943.

Report of the West Indian Conference held in Barbados 21st–30th March 1944.

Labour Conditions in the West Indies. Cmd. door Major G.St.J· Orde Browne. [His Majesties Stationary Office, 1940, no. 6070].

Report of the Agricultural Policy Committee of Trinidad and Tobago. Parts I en II. Trinidad, 1943.

War Developments in the West Indies. Inquiry Reference Service. U.S. Department of Commerce, 1943.

Commercial Policies and Trade Relations of European Possessions in the Caribbean Area. U. S. Tariff Commission, 1943.

The economic future of the Caribbean. Report of the seventh annual conference of the Howard university. div. social sciences, 1944.

A Selective Guide to the English Literature on the Netherlands West Indies, door Philip Hanson Hiss. Bookl. Netherlands Information Bureau. 9, New York, 1943.

Netherlands America. The Dutch Territories in the West, door Philip Hanson Hiss, Duell, Sloan & Pearce, New York, 1943.

The Netherlands West Indies, Netherlands Information Bureau, New York [z.j.].

The Netherlands East and West Indies, edited by F. Adamson Hoebel, Inter-allied Publications, 1945.

Carribbean Tourist Trade, uitgave van de Anglo American Caribbean Commission, Washington, D. C. April 1943.

Geschiedkundige opstellen opgedragen aan den heer W. Hoyer bij gelegenheid van zijn tachtigsten verjaardag. Curaçao 1945.

Noodlotsdagen. Grepen uit de geschiedenis van Curaçao 1799–1800 door N. van Meeteren. Curaçao, 1944.

United States Tariff Commission. Commercial Politics and Trade Relations of European possessions in the Caribbean Area. Report 151 Second Series, Washington. Government Printing Office, 1943.

O. D.

EENIGE BIJZONDERHEDEN OMTRENT MEVROUW AUDRA EN HAAR ZOON

DOOR

C. K. KESLER †

Mevrouw Audra is voor degenen, die met de geschiedenis van Suriname eenigszins vertrouwd zijn, een bekende en zelfs een min of meer beruchte figuur. Bekend is de wijze, waarop zij met eenige andere vooraanstaande leden der Surinaamsche samenleving in het midden der 18e eeuw den gouverneur Mauricius het leven zuur maakte en het ten slotte met haar medestanders, mannelijke zoowel als vrouwelijke, zoo ver wist te sturen, dat van hoogerhand moest worden ingegrepen en uit de Republiek een commissie werd gezonden, om de Surinaamsche zaken te onderzoeken en aan de troebelen daar een einde te maken.

Dat was in 1750. Mevrouw Audra, of, zooals zij destijds heette, Mevrouw Duvoisin, was toen op den leeftijd van vijftig jaar een eerzame, hoewel zeer militante, predikants-weduwe. Het weduwekleed droeg zij reeds voor de vierde maal, maar desniettemin zou zij het nog eenmaal voor het bruids-gewaad verwisselen en niet lang daarna ook haar vijfden echtgenoot ten grave zien dalen en hem nog eenige jaren overleven.

Geboren in den Haag op 19 November 1700 als dochter van den Hoogduitschen predikant te 's-Gravenhage, was Charlotte Elisabeth van der Lith tijdens het bewind van den gouverneur Hendrik Temminck (1722–1727) gouvernante van diens dochter Catharina Eleonora geweest. Deze betrekking leidde ertoe, dat Gouverneur Temminck, die weduwnaar was, besloot de gouvernante ten huwelijk te vragen. De echtverbintenis werd te Paramaribo gesloten, doch was niet van langen duur, daar gouverneur Temminck op 17 September 1727 overleed, zijn jonge vrouw met een dochtertje, Johanna Balfina, achter latende.

Nog tweemaal zou zij daarna weder als echtgenoote van een gouverneur op het Plein te Paramaribo zetelen, eerst door haar huwelijk met den opvolger van Temminck, Mr. Charles Emilius

Henry de Cheusses. Deze overleed te Paramaribo op 26 Januari 1735 en liet zijn weduwe achter met een dochtertje, Henriëtte Maria. Na het zeer kortstondige bewind van zijn broeder Jacob Alexander Henry de Cheusses, die slechts gedurende $1^1/_2$ maand de waardigheid van gouverneur bekleedde, en na een kort interimbestuur kwam in het laatst van 1735 de Amsterdammer Mr. Joan Raye als gouverneur in Suriname aan.

Mr. Joan Raye was de oudste zoon van Jan Raye, Heer van Breukelerwaard, een zeer welgesteld suiker-raffinadeur te Amsterdam, nakomeling van een Antwerpschen koopman, die zich in 1588 te Amsterdam vestigde, en daar op 20 October van dat jaar als poorter beëedigd werd. Gelijk zoovele andere Vlamingen en Walen was hij om des geloofs wille uit de Zuidelijke naar de Noordelijke Nederlanden geëmigreerd. Uit het huwelijk van zijn afstammeling en naamgenoot Jan Raye, Heer van Breukelerwaard, met Aletta Catharina Bicker werden drie kinderen geboren, twee zoons Joan en Jacob, en een dochter Eva.

Hoewel de familie Raye niet tot de regeerende geslachten van Amsterdam behoorde, was zij toch door huwelijken nauw genoeg met deze verbonden, om mede te genieten van de voordeelen, die deze positie aan de 18e eeuwsche regenten verschafte. Na zijn studiën voltooid te hebben, verkreeg dan ook de oudste zoon Joan naast zijn functie van kapitein ter zee bij de Admiraliteit van Amsterdam ter verbetering van zijn inkomen in 1718 het baantje van afslager aan de Groote Vischmarkt. Er werd natuurlijk niet van hem verwacht, dat hij de daaraan verbonden werkzaamheden zelf zou verrichten; naar 18e-eeuwsche regenten-gewoonte liet hij deze waarnemen door een plaatsvervanger en streek de niet onbelangrijke inkomsten voor het grootste gedeelte zelf op. Deze bedroegen, zooals zijn broeder Jacob, die na hem dit baantje verkreeg, in zijn dagboek noteerde, $2^1/_2\%$ van de opbrengst van de verkochte visch, wat een bedrag van 500 à 1000 gld. per maand vertegenwoordigde.

Mr. Joan Raye ontving op 3 Juni 1735 bericht, dat hij met ingang van de volgende maand benoemd was tot gouverneur van Suriname. Hij vertrok daarheen met zijn secretaris op 25 September, van Amsterdam tot Zaandam uitgeleide gedaan door zijn broeder Jacob, zijn zuster Eva en den echtgenoot van deze, Pieter van Loon, schepen der stad Amsterdam. Na een afscheidsmaaltijd, een vischdiner in de herberg „De Otter", keerde de familie naar Amsterdam terug en zette de gouverneur met zijn secretaris de reis naar Den Helder, waar hij zich zou inschepen, voort. Met een

boeier gingen zij naar Alkmaar, overnachtten daar en kwamen den volgenden dag in Den Helder aan. Op de reede van Texel lagen behalve het schip de „Jacob Daniël", waarmede Joan Raye de reis zou ondernemen, nog verscheidene andere schepen gereed om te vertrekken, waaronder ook dat van Pieter Versyn, waarmede de eerste Herrnhutter zendelingen, Georg Piesch, Georg Berwick en H. Chr. von Larisch, de reis naar Suriname zouden aanvaarden. Dit schip vertrok op 7 October; den dag daarvóór was de Johan Daniël met gouverneur Raye aan boord onder zeil gegaan. Met de woorden: „God geve haar een goeden Rys" besloot Jacob Bicker Raye de aanteekening daarvan in zijn dagboek. Die wensch ging in vervulling: op 20 December kwam de gouverneur behouden in de kolonie aan. Enkele uren tevoren was het schip der Herrnhutters eveneens voor het Fort Zeelandia aangekomen. Den volgenden dag aanvaardde Joan Raye het bestuur over de kolonie, waar hij o.a. de weduwen van zijn voorgangers, de Douairières De Cheusses, aantrof, nl. de vroegere mejuffrouw Van der Lith, en haar vroegere leerlinge, later stiefdochter, Catharina Eleonora Temminck, die met den gouverneur Jacob Alexander de Cheusses gehuwd geweest was en dus thans ook haar schoonzuster was. De kennismaking met de eerste leidde tot een verloving, gevolgd door het huwelijk te Paramaribo op 2 Maart 1737. Op 20 Mei van dat jaar kwam het bericht van deze gebeurtenis bij de familie te Amsterdam aan, blijkens de aanteekening daarvan door broeder Jacob in zijn dagboek. Voor de derde maal zetelde dus de vroegere gouvernante als echtgenoote van den gouverneur weder als meesteres in het gouvernements-hotel op het Plein te Paramaribo. Uit dit huwelijk werd op 27 November van hetzelfde jaar een zoon geboren, die naar zijn vader den naam van Joan ontving. Mevrouw Raye zond een eigenhandig bericht van deze heuglijke gebeurtenis aan de familie te Amsterdam, waar het op 14 Februari van het volgende jaar aankwam. Jacob Bicker Raye maakte op dien dag de volgende aanteekening in zijn dagboek: „Zuster Raye is op den 27sten November 1737 zeer voorspoedig en gelukkig bevallen van een welgeschapen, frisschen zoon" [1]).

[1]) Jacob Raye nam bij zijn eigen familienaam ook dien van zijn moeder aan en is daardoor meer bekend als Jacob Bicker Raye. Hij begon in 1732 met het schrijven van een dagboek, waarin hij datgene, wat hem belangrijk voorkwam, met een korte onderbreking geregeld van dag tot dag opteekende. De titel hiervan is „Notitie van het Merkwaardigste meyn bekent, 1732–1772". Het bevat hoofdzakelijk aanteekeningen omtrent familie-aangelegenheden en omtrent personen en gebeurtenissen, vaak zeer alledaagsche, te Amsterdam. z.o.z.

Mevrouw Raye was toen reeds voor de derde maal weduwe; op 12 Augustus van het zelfde jaar was de gouverneur na een zeer kortstondige ziekte overleden. Den 29sten October werd het bericht van zijn overlijden door de familie te Amsterdam ontvangen. Op echt 18e-eeuwsche, wijdloopige wijze teekende Jacob Bicker Raye dit in zijn dagboek op, en wel aldus:

„Mijn broeder, de Heer Joan Raye, gouverneur over de Collonie van Suriname, rivieren en districten van dien, Collonel van de Militie en president in alle de Collegies aldaar, mitsgaders Capiteyn ter Zee ten diensten deeser Landen, sorteerende onder het Collegie der Admiraliteyt alhier is op den 11 Augustus l.l. in den ouderdom van 39 jaar overleden".

Rustig en hemzelf voldoening gevend was zijn bestuur niet geweest. Het werd o.a. gekenmerkt door ernstige verschillen met de Raden van Politie, welke dezen aanleiding gaven, zich met een rekest tot de Staten-Generaal der Republiek te wenden om zich te beklagen over „de despotique conduites van den nieuwen Gouverneur". Dit gaf dezen laatsten aanleiding in 1737 zijn ontslag te verzoeken. Vóór de beslissing op dit verzoek in Suriname aankwam, was hij echter reeds overleden. Ongetwijfeld had hij op een langer verblijf in Suriname gerekend, want reeds kort na zijn aankomst had hij gronden aan de Commewijne aangekocht, waar de thans nog bestaande plantage Breukelerwaard werd aangelegd. De zorg hiervoor kwam thans ten laste van zijn weduwe, die behalve deze ook nog de plantage Berg en Daal aan de Surinamerivier bezat, die zij voor de helft van den gouverneur Temminck geërfd en voor de andere helft van haar stiefdochter gekocht had[1]). Zwager Jacob te Amsterdam had blijkbaar in deze opzichten, respect voor haar werkzaamheid, want hij teekende in zijn dagboek aan, dat „haar man eerst beesig was een nieuwe plantagie aan te leggen, en op deselve een nieuw suykerwerk te maken, waartoe nog dagelijks de materiaale hier van daan moeten worden

---

Jacob Bicker Raye was, toen zijn broeder gouverneur van Suriname werd, weduwnaar van Maria Sophia Goossens, met wie hij in Februari 1729 gehuwd was, en die op 2 Juni 1733 overleed, hem als eenigen erfgenaam een bedrag van *f* 13.200 nalatende. Hij ging toen bij zijn moeder inwonen, die haar buitengoed Leeuwenvegt bij Breukelen verkocht had en op de Heerengracht bij de Reguliersgracht woonde.

Eva Raye was in 1730 gehuwd met Pieter van Loon, die in 1736 schepen der stad werd. Het echtpaar Van Loon woonde op de Keizersgracht Noordzijde, bij den Amstel.

[1]) Zie hierover: Mr. P. Bijlsma. Gouverneur Temming's plantage Berg en Daal, enz. in De West-Indische Gids III blz. 31.

gesonden bestaande in eenige duysende steenen, houtwerk en eyserwerk".

Was het dus in Suriname reeds allesbehalve rustig geweest, zoolang de latere mevrouw Audra nog als echtgenoote van den gouverneur op het Plein zetelde, nog meer gespannen werd de toestand daar, toen zij haar plaats, die zij zoolang bekleed had, moest afstaan aan haar opvolgster, de echtgenoote van den gouverneur Mauricius. Na gedurende vijf jaren weduwe geweest te zijn, sloot mevrouw Raye op 7 Januari 1742 haar vierde huwelijk, ditmaal met den predikant van de Waalsche gemeente te Paramaribo, Anthony Audra, die ruim twee jaar later, op 17 Mei 1744, overleed. Vier jaren daarna, op 27 Mei 1748 huwde Mevrouw Audra daarna voor de vijfde en laatste maal, ditmaal met den opvolger van Ds. Audra, den predikant Bartholomeus Ludovicus Duvoisin, die op 1 November 1751 stierf. Spoedig na den dood van den gouverneur Raye sloot mevrouw Audra zich bij de oppositie-partij aan, waarvan zij al spoedig de leidster of, zooals Mauricius het uitdrukte, „het orakel" werd, wat zij bleef tot haar dood te Paramaribo op 6 Augustus 1753. Zij werd in het fort Zeelandia begraven. Op 19 October d.a.v. ontving de familie Raye het bericht van haar overlijden en haar gewezen zwager maakte daarvan een notitie in zijn dagboek, waarin hij vermeldde, dat zij „een uitnemend verstandige, gauwe vrouw" geweest was, die zelf twee plantages, Breukelerwaard (aan de Commewijne) en Berg en Daal (aan de Surinamerivier) administreerde. Zij was, voegt hij erbij, „zonder weerga couragieus en present in de allerswaarste voorvallende gelegenheden".

Haar zoon Joan Raye Jr. was destijds niet meer in Suriname. Op 10-jarigen leeftijd was hij ter voltooiing zijner opvoeding naar Holland gezonden onder geleide van een neef van zijn vader, Mr. Jacob Baron de Petersen, generaal-directeur van Guinea, die naar Holland terugkeerde en de reis daarheen niet rechtstreeks maar over Suriname gemaakt had. Op 13 November 1747 kwam de „Heer" Joan Raye — aldus betitelt zijn oom Jacob hem in zijn dagboek — bij de familie te Amsterdam aan. Deze besteedde de noodige zorg aan haar pupil. Eerst werd hij op een kostschool geplaatst, maar toen hij daar een paar malen ziek was geweest, kwam hij tijdelijk bij zijn oom Jacob in huis.

Na volbrachte studie koos Joan Raye Jr. een diplomatieke loopbaan. Op 18 November 1764, dus op 27-jarigen leeftijd, vertrok hij naar Constantinopel in het gevolg van W. G. Dedel, gezant der Republiek bij de Ottomaansche Porte. Na gedurende vijf jaren

aan het gezantschap daar verbonden geweest te zijn, keerde hij in 1769 te Amsterdam terug. Op 24 November van dat jaar teekende zijn oom Jacob zijn behouden terugkeer in zijn dagboek aan.

Literatuur

J. Wolbers, Geschiedenis van Suriname, Amsterdam 1861.
Jacob Bicker Raye, Notitie van het Merkwaardigste Meyn Bekent. 1732–1772. (Bewerking door Dr. M. G. de Boer, Amsterdam 1935).

DE CITRUSCULTUUR IN SURINAME

ALGEMEENE BESCHOUWINGEN

DOOR

L. JUNKER

De invoering en de uitbouw der citruscultuur in Suriname tot het alleszins bescheiden niveau, dat deze in het jaar 1929 bereikt had, heeft meer dan derig jaren in beslag genomen. Deze ongemeen langzame ontwikkeling der dingen kan geenszins aan het ontbreken der voorwaarden worden toegeschreven welke de cultuur aan land en natuur stelt, integendeel, de factoren welke haar kunnen begunstigen zijn in ruime mate aanwezig.

In het jaar 1908, toen, zooals wij later zullen zien, de cacaocultuur nog niet door ziekte geëlimineerd was en in de bacovencultuur nog geloofd werd, bestond er bovendien een ander vooruitzicht, n.m. het omzetten der cacao- in koffieplantages. Toen daarna de cacao en de bacoven voor goed verdwenen waren, keerde de ondernemingslandbouw weder tot de éénproducts-exploitatie der plantages terug. Vanouds is dit systeem, dat bij tegenslagen zooals misoogsten enz. in het geheel geen compensatie aanbiedt, door verstandige planters gewraakt. De cacaoboom was echter een standvastige producent en de nu en dan geuite waarschuwingen werden door de gemakzuchtig geworden planters niet ernstig opgenomen. Geheel anders werd het toen de koffie als eenigst product niet voldoende in de exploitatie-onkosten kon voorzien. In de organisatie van den grooten landbouw (de Vereeniging van den Grooten Landbouw) gingen toen stemmen op voor het planten op de ondernemingen van een gewas dat een jaarlijksch rendement kon afwerpen.

Men staarde zich blind op het woord „jaarlijksch" en zocht gedurende vele jaren naar een jaarlijksch gewas, dat de compenzatie voor het tekort der koffie-exploitatie zou moeten brengen. Het is onbegrijpelijk dat men toen niet op het idee gekomen is naast de eene boomcultuur een tweede aan te leggen. Na verloop van eeni-

ge jaren zou hierdoor immers het beoogde doel, een bijproductie, bereikt zijn geworden. Niets heeft toen meer voor de hand gelegen dan de citruscultuur als bijcultuur in te voeren. Eenige zelfstandige plantages zijn er toe overgegaan en deze hebben gedurende jaren de vruchten van hun onafhankelijkheid in letterlijken zin geplukt. De meeste ondernemingen waren echter niet zelfstandig, òf direct van De Surinaamsche Bank afhankelijk, òf gebonden aan de lastgevingen van de in Nederland wonende eigenaren. Deze laatsten wederom volgden slechts de wenken op welke door de financiëele adviseurs en later door den Ondernemersraad voor Suriname gegeven werden. Wij zullen op de nadeelen, aan dit beleid verbonden,niet verder ingaan. Alleen moge hier even in herinnering gebracht worden de oppositie tegen de citruscultuur, in 1935 uit den boezem van den Ondernemersraad en in 1938 uit de planterswereld opgekomen. In de laatste jaar was deze actie te meer onwelkom, omdat toen reeds een aantal koffie-ondernemingen zich op de citruscultuur waren gaan toeleggen, als secundaire cultuur.

Er ontstonden twee stroomingen, voor en tegen de citruscultuur — en van de zijde der tegenstanders werd de reeds eenmaal mislukte bacovencultuur aanbevolen als een eerder voor overheidssteun in aanmerking komende dan de citrus dito, met het resultaat dat drie ton uit de openbare kas beschikbaar gesteld werd om het nog eens met de bacoven te probeeren.

Voorloopig bepaalde men zich tot proeven en wel met een inferieure soort en bovendien nog in hetzelfde polderland, waarin de vroeger groot opgezette bacovencultuur te gronde gegaan is. Na zes jaren was men nog geen stap vooruit en het zoo royaal toegestane crediet was zoo goed als uitgeput. Zou men met een aanmerkelijk geringer bedrag de citruscultuur gesteund hebben, dan zou daarmede tenminste iets bereikt zijn geworden, zou geen drie ton gouds in de put der mislukkingen hebben geworpen behoeven te worden.

Het reeds in 1923 door Dr M. van Blankenstein gewraakte euvel der invloed van buitenaf heeft zich ook in deze aangelegenheid doen gelden.

GESCHIEDENIS DER CITRUSCULTUUR

Vermoedelijk hebben de eerste Europeesche kolonisten, onder welke uit Italië en Spanje verdreven Joden, zaden van sinaasappelen naar Suriname gebracht. Gedurende den loop der eeuwen wer-

den vervolgens al de variëteiten citrus ingevoerd die wij tegenwoordig in Suriname aantreffen. Wij nemen deze uit het Bulletin No. 23 van het Departement van Landbouw over:

1. Citrus Aurantium L. de Sinaasappel.
2. Citrus Decumana L. de Pompelmoes.
3. Citrus Limetta Risso het Lemmetje.
4. Limonum Risso de Citroen.
5. Citrus Medica L. de Sukade.
6. Citrus Nobilis Lour. de Mandarijn.
7. Citrus Vulgaris Risso. de Oranje.

Van al deze soorten worden weder talrijke variëteiten aangetroffen, die van elkander in den vorm, de dikte der schil en het aantal pitten,als ook in smaak verschillen. Gedurende de laatste dertig jaren heeft men door oculeeren eenige goede voor export geschikte soorten geselecteerd, met het doel binnen afzienbaren tijd een voor de wereldmarkt aanvaardbaar standaardproduct te verkrijgen. Te voren waren slechts ongelijksoortige vruchten aan den man gebracht, welke hier en daar in Suriname opgekocht konden worden. Op de plantages en ook op de grondjes der kleine landbouwers kwamen wel een vrij groot aantal citrusboomen voor, maar van een eigenlijke cultuur is vroeger geen sprake geweest. De eerste aanplant van 142 boomen werd bij het begin dezer eeuw op de plantage Vredenburg aan de Pararivier aangetroffen. Daarna werden aan de Surinamerivier en op de plantages aan de Commewijne kleinere oppervlakten met sinaasappelenboomen beplant. De grootste aanplant werd op de plantage La Liberté gevonden; zij nam een oppervlakte van bijna 14 ha in beslag.

In het jaar 1907 exporteerde de toenmalige directeur van de plantage Voorburg, de heer Gefken, voor het eerst sinaasappelen. De verscheping naar Nederland is een succes geweest, hetgeen niet van de het volgende jaar door het Departement van Landbouw gedane proefzending gezegd kan worden. De vruchten werden toen niet alleen te laat geplukt, doch ook de behandeling, vooral het verpakken en sorteeren, liet veel te wenschen over. Latere zendingen hadden betere resultaten; men leerde zachtjes aan. Op blz. 5 van het Bulletin No. 35 van het Departement van Landbouw, waarop wij straks nader terugkomen, lezen wij:

„De resultaten dezer verschepingen zijn dus alleszins aan-„moedigend en zullen bij meerdere ervaring, wat de behande-„ling der vruchten en de verpakking betreft, nog beter kun-„nen worden. Tot nu toe zijn de vruchten enkel op grootte ge-„sorteerd en niet naar kwaliteit, terwijl dit een vereischte is

„om den hoogsten prijs te kunnen bedingen voor zeer goede
„soorten."

Intusschen had men bij het Departement van Landbouw niet stil gezeten en had men door selectie wat orde in den stand van zaken gebracht. Aan vele kleine landbouwers en ook aan eenige plantages waren geoculeerde boompjes geleverd en zoodoende was het streven ingeleid tot den export van goede soorten te geraken. In het jaar 1917 werd een handleiding voor de sinaasappelencultuur uitgegeven (Bulletin No. 35) opgesteld door den landbouwleeraar J. A. Liems, die te voren planter geweest was en de sinaasappelaanplant op La Liberté aangelegd had. Van toen af breidde zich de sinaasappelencultuur langzaam maar gestadig uit. In het jaar 1919 bezocht een commissie van het Suriname Studie Syndicaat de Kolonie en deze heeft zich in het door haar uitgebrachte rapport zeer gunstig over de cultuur uitgelaten. Als resultaat van het door de commissie ingestelde grondige onderzoek naar de sinaasappelencultuur, vinden wij op blz. 70 van het rapport de navolgende conclusie:

„Van den groei en de productiviteit van dezen boom en de
„kwaliteit der vruchten kregen wij een bepaald gunstigen in-
„druk. Onze veilige becijfering doet verwachten, dat de cul-
„tuur van sinaasappelen ruime winsten zal kunnen afwerpen
„en meenen wij haar vooral op goede, lichte grondsoorten met
„gerustheid te kunnen aanbevelen".

Na het verschijnen van het Bulletin No. 35 sprak ik dikwijls met den steller daarvan, als ook met den toenmaligen landbouwconsulent J. J. Leys, over de toekomst der sinaasappelencultuur. In het boschnegergebied, tot nagenoeg aan den derden graad Noorderbreedte, had ik kennis gemaakt met aanplantingen van kleine afmetingen. Op het dorp Goddo, gelegen aan de samenvloeiing van den Gran- en den Pikien Rio, werd toen een aanplant van meer dan 100 sinaasappelenboomen aangetroffen; ook stonden aldaar veel lemmetjes en eenige zure oranjes. Alle boomen waren als zaailingen gekweekt; er waren boomen onder van nagenoeg honderd jaren oud, die niettegenstaande dezen hoogen leeftijd nog volop vruchten droegen.

Deze bovenlandsche vruchten waren zeer saprijk en pittig van smaak; het lafzoete der sinaasappelen van de benedenlanden ontbrak ten eenen male. Alle vruchten hadden een uniformen smaak en dit terwijl zij in vorm en samenstelling nogal van elkander verschilden. Er werden vruchten met zeer dikke en met dunne schillen aangetroffen, sommige hadden veel pitten, welke in andere

vruchten weer nagenoeg ontbraken. Later heb ik met Amerikaansche ingenieurs en filmoperateurs deze streken afgereisd en steeds vernam ik enkel lotuitingen over deze bij uitnemendheid smakelijke vruchten. Tegenover de hierboven genoemde heeren gaf ik als mijn meening te kennen, dat de kwaliteit der sinaasappelen aan de samenstelling van den bodem moest toegeschreven worden. Overal in de wereld immers wordt de citrus in de heuvelachtige streken geteeld en daar het Surinaamsche heuvelland, zooals wij later zullen zien, bovendien voor wat het vochtigheidsgehalte van den bodem betreft in een zeer gunstige conditie verkeert, is het verschijnsel wellicht verklaarbaar. In ieder geval ben ik er in 1919 van overtuigd geworden dat de toekomst der sinaasappelencultuur in het heuvelland ligt. De heer Leys, die toen als tijdelijk directeur van het Landbouwdepartement optrad, was het volkomen met mij eens en ondersteunde mijn verzoek om in het heuvelland 25 ha land in erfpacht te bekomen. Destijds was ik opzichter bij het Boschwezen en had ik mijn hoofdkampement aan de Boven-Suriname, zuidelijk van de Jodensavanna. Aldaar neemt een naar het Zuidoosten verloopende heuvelketen een aanvang. Op de eerste, de rivier rakende, heuvels wilde ik voor eigen rekening een sinaasappelaanplant beginnen. Mijn twee oudste zonen zouden zich aldaar vestigen en ik zou, wanneer ik ter plaatse vertoefde, leiding kunnen geven. De aanvrage om erfpacht werd echter, m.i. niet op deugdelijke gronden, afgewezen en eerst twintig jaren later, na een langen en hardnekkingen strijd met de bureaukratie, werd in deze zaak recht gedaan. Op de bijzonderneden van dezen strijd wordt later nog teruggekomen.

Na deze persoonlijke episode uit de wording der citruscultuur keeren wij weder tot het verhaal harer algemeene ontwikkeling terug. Gedurende den eersten wereldoorlog is van verschepingen van vruchten geen sprake geweest. Niettemin heeft men gedurende dezen tijd niet stil gezeten. Onder leiding van den directeur van den Cultuurtuin werd voortgegaan met de selectie en de cultuur gestadig uitgebreid. In het bijzonder op de vroegere cacaoplantage Kwatta, welke groote schelp- en zandritsen bezit, werd door den eigenaar goed werk verricht. Men ging goed vooruit en in de Kwatta 202 werd ten slotte een sinaasappelboom geselecteerd die vrijwel aan de eischen, in Europa aan de vrucht gesteld, voldeed. Rijk aan sap, met een dunne schil en zoo goed als geen pitten, kan deze variëteit Surinaamsche sinaasappel de concurrentie met de vruchten uit de subtropische gewesten zeer goed doorstaan. Hier komt nog bij, dat de Surinaamsche vruchten twee à drie maanden

vroeger aan de markt gebracht kunnen worden dan deze laatste.

Toen het zich liet aanzien dat voor de sinaasappelencultuur een toekomst was weggelegd, juist gedurende een tijd van hoop op een economische opleving der Kolonie, werd deze laatste getroffen door mutaties in het personeel van het Landbouwdepartement. De leiding der citruscultuur ging uit de handen van den tuinbouwkundige, die steeds de selectie verricht had, over in die van een botanicus, welke laatste bovendien wegens een reis in het binnenland gedurende bijna een jaar afwezig was. De selectie, toevertrouwd aan een opzichter van den Cultuurtuin, werd tijdens dat jaar steeds verwaarloosd.

Het z.g. veredelde plantmateriaal uit den Cultuurtuin leverde maar al te vaak teleurstellende resultaten op en dit was te meer te betreuren, aangezien een concurrent op de Europeesche markt, het naburige Brazilië, welk land eveneens twee à drie maanden eerder dan de subtropische producenten verschepen kan, wèl met vruchten van standaardkwaliteit te voorschijn komen kon.

Ook wat de verscheping betreft ontbrak deugdelijke organisatie, wat aanleiding gaf tot klachten in Nederland, ook van de zijde van het Koloniaal Instituut, aangaande de vruchten uit Suriname. Het Landbouw-proefstation schreef den ongunstigen roep in welken de Surinaamsche sinaasappelen te staan dreigden te komen, aan het gemis toe van een moderne inrichting voor sorteering en verpakking te Paramaribo. Een groot crediet voor het stichten eener zoodanige inrichting werd bij huishoudelijke begrooting aangevraagd, doch het vertegenwoordigend lichaam meende ,m.i. niet ten onrechte, dat met een eenvoudiger voorziening volstaan kon worden.

Van ambtelijke Surinaamsche zijde verschenen nu in de moederlandsche pers (Ind. Mercuur 24 April en 21 Augustus 1929) beschouwingen welke de strekking hadden de eertijds aangeprezen citruscultuur als een weinig hoopvolle voor te stellen, een inzicht dat in de West-Indische Gids (XI, 449 e.v.) bestreden werd.

De detacheering in Suriname van een tuinbouwkundige uit Nederl. Indië bracht het citrus-vraagstuk weder in een nieuw stadium. Deze deskundige betoonde zich voorstander van een citruscultuur in het Surinaamsche heuvelland, wat conflicteerde met de juist — door de hooger genoemde inspectiereis — verkregen overtuiging, dat de hooger gelegen terreinen voor landbouwdoeleinden minder geschikt zouden zijn. Ten slotte verscheen in De Telegraaf van 23 Augustus 1933 een bericht, waaruit zou moeten begrepen worden, dat ook de toenmalige gouverneur niet meer hoopvol ge-

stemd zou zijn; de citruscultuur zou in Suriname wisselvalliger van aard zijn dan elders, wegens het gemis van irrigatie.

Zoodoende werd een nieuw element geïntroduceerd in het vraagstuk der Surinaamsche citruscultuur, dat nl. der bevloeiïng; ik moge dienaangaande verwijzen naar mijn artikel in De West-Indische Gids (XXII, 226 e.v.).

Na deze lijdensgeschiedenis verhaald te hebben kunnen wij het jaar 1933 noemen als een waarin de hoop bij de voorstanders der citruscultuur in Suriname herleefde. De in dit jaar opgetreden nieuwe gouverneur stond niet afwijzend tegenover het denkbeeld dat deze cultuur verdient van overheidswege bevorderd te worden.

Het Landbouw-proefstation werd gesplitst in twee afdeelingen, een wetenschappelijke en een economische, onder welke laatste de citruscultuur kwam te ressorteeren. Erkend moet worden dat onder de nieuwe leiding de aanplant vooruit ging en in het algemeen methodischer te werk gegaan werd dan te voren. Jammer was het dat de chef van den landbouw-economischen dienst zich niet los kon maken van de voorkeur welke men in Suriname reeds te lang getoond heeft voor den landbouw op de kleigronden, op terreinen dus waarop andere boomcultures — en ook de bacovencultuur — voor en na mislukt zijn.

Wellicht staat met deze voorkeur het feit in verband dat de nieuwe gouverneur, een man met Indische ervaringen, het denkbeeld dat in Suriname de kleine en de middenstandslandbouw bevorderd dienen te worden, verbond aan dat der uitbreiding van de Aziatische immigratie; Javaansche landbouwers zouden op kunstmatige bevloeide terreinen in de lage kuststreek van Suriname door de citruscultuur tot welstand kunnen geraken. Het irrigatievraagstuk was derhalve acuut.

Met deze laatste aangelegenheid ben ik in aanraking gekomen doordat ik als gids werd toegevoegd aan den oud-hoogleeraar in de waterbouwkunde aan de Hoogeschool te Bandoeng, die in Suriname een onderzoek instelde naar de irrigatiemogelijkheden; tevens moge hier vermeld worden, dat ik dezelfde diensten twee jaar later bewezen heb aan de commissie, ingesteld door de International Refugee Colonisation Society, die Suriname bezocht in verband met de plannen, voor politieke uitgewekenen uit Europa een onderkomen in de Guyana's te vinden. In beide gevallen verkreeg ik den indruk dat de met Suriname onbekende onderzoekers misleid zouden kunnen worden door de grootte der watervoorraden in het benedenland gedurende den regentijd — en verkeerdelijk zou-

den kunnen concludeeren dat ook in den drogen tijd de voorraad voldoende zou zijn voor de irrigatiedoeleinden, wat m.i. geenszins het geval is.

Wat de leiding betreft der citruscultuur ontstond een hoogst merkwaardige toestand. Nog steeds was de tuinbouwkundige uit Nederl. Indië, voorstander van een aanplant in het heuvelland, in functie en wel aan de economische afdeeling van het Landbouwproefstation, waarvan de chef, een zoon des lands, op grond van hetgeen aangaande hem uit een vroeger tijdperk bekend was, geacht mocht worden eveneens voor een boomcultuur aan de hooger gelegen terreinen in het binnenland de voorkeur te geven boven de lage landen der oude cultuurstrook. Desniettemin echter — en hoewel ik aan beide ambtenaren herhaaldelijk mij bekende geschikte terreinen aangewezen heb, ging men geheel te werk naar het inzicht dat hierboven geschetst is als dat van den gouverneur.

Zoo was de toestand toen ik in 1934 in Suriname terugkwam, met het voornemen de geringe mij ten dienste staande geldmiddelen te wagen in een proefaanplant van citrus in het mij zoo goed bekende heuvelland. Van twee dingen was ik vast overtuigd, t.w. dat ook in Suriname een citrusaanplant dààr en niet in de zware klei der benedenrivieren thuisbehoort — en verder dat de blanke kolonist, als landbouwer, in Suriname slechts op de hooge, gemakkelijk te bewerken, gronden kans heeft op een behoorlijk bestaan.

Allereerst leek het mijn taak:

1. aan te toonen dat het heuvelland van Suriname bij uitnemendheid voor boomcultures geschikt is,
2. het bewijs te leveren dat aldaar irrigatie overbodig is,
3. te doen uitkomen dat het gebied der heuvelen voor een kolonisatie met blanken de best gesitueerde streek der Kolonie is.

Voor wat het laatste betreft zullen wij in dit opstel niet op de aangelegenheid der kolonisatie ingaan, omdat wij ons voorstellen dit in een afzonderlijk artikel te doen.

Het land dat voor den aanleg der proefneming uitgekozen werd, ligt aan den rechteroever der Surinamerivier en wel nabij de Noordelijkste doorbraak der rivier door het rotsmassief van een aloud gebergte. Hiervan is slechts een matige heuvelreeks over gebleven, welke naar het Zuidoosten toe verloopt en waarvan eenige heuvels de rivier raken. In deze heuvels hebben zich in de zeventiende eeuw de naar Suriname uitgeweken Joden gevestigd. Het is bijna honderd jaar geleden, dat de laatste Joodsche kolonisten de streek verlaten hebben; het op de heuvels gegroeide secundaire

bosch is daarom honderd en meer jaren oud geweest. Op vele plaatsen deden de boomen niet voor de woudreuzen van het oorspronkelijke bosch onder. De samenstelling van den grond moet als gemengd aangemerkt worden.

Naarmate deze of gene bestanddeelen overheerschen, kan men van zandklei- of van kleizandformatie spreken. Op de plateaus heeft het zand meestal de overhand, terwijl de overal gevonden wordende gesteenten, die veelal in vergevorderden staat van verweering verkeeren, dikwijls in grootere ophoopingen aangetroffen worden. Omdat nergens in den zeer doorlaatbaren bodem compacte formaties worden aangetroffen, welke het water vasthouden, moet aan de capillaire werking dier gesteenten de ook gedurende den drogen tijd nagenoeg gelijkmatig blijvende vochtigheid van den grond worden toegeschreven. Prof. Sprenger van de Landbouw Hoogeschool te Wageningen, die den aanplant in den drogen tijd van het jaar 1936 bezocht heeft en aan wie op verschillende plaatsen de gelegenheid werd gegeven zich van het hooge vochtigheidsgehalte van den grond te overtuigen, deelde mede dat in de heuvels van Limburg hetzelfde kan worden waargenomen; dat aldaar echter het verschijnsel door de aanwezigheid van ondoorlaatbare mergellagen in den grond verklaard kan worden.

Reeds gedurende mijn eerste reizen door het heuvelland in het jaar 1912, toen wegens abnormale droogte de bosschen in het lage land en in de savanna's voor een groot deel aan het vuur ten prooi vielen, merkte ik op dat de vlammen voor terreinverheffingen als het ware halt maakten. Destijds heb ik daaraan geen bijzondere aandacht geschonken; gedurende een andere droogte echter, in de jaren 1925/26, toen ik reeds plannen voor den aanleg van sinaasappelentuinen koesterde, had dit verschijnsel mijn volle belangstelling. Ook thans weer bleven de bosschen van de aan de savanna grenzende of in deze gelegen heuvels gespaard. Ik sprak met de in deze streken wonende en aldaar landbouw uitoefenende inboorlingen over het verschijnsel. Zij vertelden dat bij het afbranden van op heuvels gelegen kostgronden het vuur nooit de omliggende bosschen aantast, hetgeen zij aan de in den grond heerschende koude toeschreven. Men moet hier niet om lachen; in werkelijkheid voelt de uitgegraven grond koel aan en moet dit aan het betrekkelijk hooge vochtigheidsgehalte worden toegeschreven. Door het delven op tal van plaatsen van diepe gaten kon vastgesteld worden, dat gedurende den drogen tijd de toestand in het heuvelland overal dezelfde is. Deze bevinding verklaart dan

ook het in stand blijven der vegetatie in het heuvelland gedurende perioden van abnormaal lang aanhoudende droogten, die geregeld om de veertien à zestien jaar optreden. Terwijl alsdan het land in het alluviale gebied geheel en al uitdroogt en veel boomen, vooral eenige kwaliesoorten (Vochysiaceae) sterven, ondervindt de vegetatie in het heuvelland in het geheel geen stoornis. Op deze omstandigheden kon ik den adviseur van den gouverneur in houtkapaangelegenheden, aan wien ik gedurende zijn onderzoek in de Surinaamsche bosschen was toegevoegd na de felle droogte 1925/26, in het bijzonder opmerkzaam maken. Dr. Pfeiffer is in de gelegenheid geweest vast te stellen, dat in het lage land vele boomen door watergebrek waren gestorven, terwijl de bosshen in het hooge land niet door de droogte hadden geleden.

Het behoeft verder geen betoog dat de hydrologische toestanden in het Surinaamsche heuvelland van de allergrootste beteekeins voor de toekomst der citruscultuur zijn. Onbegrijpelijk zal het derhalve toeschijnen dat terwijl de Kolonie in haar heuvelland, zij het ook op kleinere schaal, een tweede Sumatra bezit, in welk laatste gebied de natuur eveneens de kwestie der bevloeiïng opgelost heeft, het gouvernement blijkbaar de mogelijkheiden van dit reusachtige gebied bleef negeeren. Groote sommen werden uitgegeven voor onderzoek, in verband met het kolonisatie-irrigatiedenkbeeld, welke beter op andere wijze voor den economischen opbouw van Suriname besteed hadden kunnen worden.

DE PROEFNEMING IN HET HEUVELLAND

In het voorgaande werd een overzicht gegeven van de voorgeschiedenis der citruscultuur in Suriname, welke m.i. goede kansen biedt; dat daarbij het bestuursbeleid ettelijke malen in afkeurenden zin besproken worden moest, is te betreuren, doch voor een goed begrip van zaken mocht niet verzwegen worden welk kwaad er door gebrek aan continuïteit — en ook door een tekort aan inzicht, gesticht is.

Laten wij ons thans, bij het verstrekken van gegevens, bepalen tot de citruscultuur in het heuvelland, als zijnde die ten aanzien van welke ik uit ervaring spreken kan.

Andere meer bevoegden, zooals wijlen de Heer Liems in het Bulletin No. 35 van het departement van Landbouw in Suriname, de commissie van het Suriname Studie Syndicaat in haar rapport, de heer K. van der Veer in het bericht no 62 van het Koloniaal Instituut, Dr D. S. Fernandes in het verslag over de jaren 1936/37

van het departement van Landbouw-Economische Zaken in Suriname en de heer J. D. Oppenheim in „Ontwikkelingsmogelijkheden van een citruscultuur in Suriname", door hetzelfde departement uitgegeven, hebben de mogelijkheden der citruscultuur zoo wel op landbouwtechnisch gebied, als ook ten aanzien van de verpakking en verscheping en den afzet der vruchten, uitvoerig behandeld. Met uitzondering van Dr Fernandes heeft echter geen dezer deskundigen zijn bijzondere aandacht aan de citruscultuur in het heuvelland geschonken. Wel beveelt de commissie van het S.S.S. deze op goede, lichte gronden, dus in geen geval op de zeeklei aan, spreekt echter niet in het bijzonder van het heuvelland. (Blz. 70 Rapport S.S.S.).

Het hierna volgend relaas van mijn ervaringen met de citruscultuur in het heuvelland heeft een tweeledig doel; het wil een bijdrage tot de kennis van de in deze streek heerschende toestanden zijn en zal aan toekomstige kolonisten tot gids kunnen dienen. Zoowel de inzichten omtrent de wijze en het doel van den aanplant, als ook de verkregen resultaten, zijn door de officiëele instanties overgenomen. In het verslag over de jaren 1936/37 van het Departement van Landbouw-Economische Zaken vinden wij op blz. 92 een bericht over de proefneming. Deze getuigenis nemen wij hier over.

p. 92, sub. „Proefveld in het heuvelland.

Dit proefveld bevindt zich aan de Boven-Suriname op de aan de rivier gelegen heuvels van de Joden-Savanna. Op dit terrein vestigde zich in 1935 de heer Junker met het voornemen een citrusaanplant aan te leggen. Met hem werd overeengekomen, dat deze aanplant tevens als proefobject zou mogen worden gebruikt door het Kantoor voor Landbouw-Economische Zaken.

Op het terrein stond vóór den aanleg secundair bosch. De bodem bestaat uit zand en zandleem. Het terrein op de hellingen werd bij de plantjes geterrasseerd.

In Mei 1935 werden 65 grape-fruits (Marsh Seedless) en 50 Sinaasappels (Kwatta 202) uitgeplant, alle afkomstig uit den Cultuurtuin. Tegelijk werd een kleine kweekerij van onderstammen aangelegd. In Februari 1936 werden de eerste oculaties gemaakt en in Juli konden de geslaagde oculaties naar den aanplant worden overgebracht. In 1937 waren er 914 oculaties uitgeplant, waarvan 58 grapefruits en 856 sinaasappelen.

De ontwikkeling der boompjes was normaal, zoodat het toedienen van bemesting nog niet noodig werd geoordeeld. Ook bij scherpe droogte deed zich bij deze plantjes geen watergebrek voor,

zoodat het voornemen om te irrigeeren door water uit de rivier te pompen, niet tot uitvoering kwam. Noodig bleek echter vóór den droogen tijd den grond oppervlakkig los te werken.

Eenige schade werd ondervonden van draagmieren en zwarte bijen. Na verdelging der mieren en bespuiting met Mulsulphol tegen de bijen, groeiden de planten normaal door."

Helaas moeten wij tegen sommige zinsneden in het vorige stelling nemen, omdat het onjuistheden bevat, welke op de beoordeeling van de mogelijkheid eener citruscultuur in het heuvelland in Suriname een hoogst verkeerden invloed kunnen uitoefenen. In werkelijkheid zijn in Mei 1935 slechts 15 grapefruits uitgeplant; de overige uit den Cultuurtuin afkomstige boompjes zijn resp. den 20en en 27en Juli geplant. Toen had de droge tijd reeds ingezet; gedurende de maand Augustus vielen slechts eenige regenbuien en daarna hield de droogte, die normaliter in November door het invallen der regens eindigt, tot eind December aan. Gedurende dezen volkomen abnormalen tijd deed zich, zooals steller zich uitdrukt, bij deze plantjes geen watergebrek voor. Voor de objectieve beoordeeling zou het zijn nut kunnen hebben wanneer tevens vermeld ware dat, zooals dit hier inderdaad plaats gehad heeft, de boompjes die onder gelijke omstandigheden in het *lage* land waren uitgeplant alle aan watergebrek zijn omgekomen. Vastgesteld wordt dat zelfs in een periode van „scherpe" droogte zich geen gebrek aan vocht deed gevoelen, maar ter zelfder tijd wordt, geheel ten onrechte, geponeerd dat er een voornemen tot irrigeeren bestaan zou hebben. Daargelaten nog dat de middelen daartoe ten eenenmale hebben ontbroken, zou irrigatie in flagrante tegenspraak met den geheelen opzet der proefneming geweest zijn. Deze was immers ten deele op de bij uitnemendheid gunstige bodemgesteldheid, t.w. een voortdurend betrekkelijk hoog vochtigheidsgehalte van den grond, gebaseerd. Het is als een gelukkig toeval te beschouwen, dat de abnormale droogte in het jaar 1935 den werkelijken toestand op zijn best gedemonstreerd heeft.

Ook kan een andere onjuistheid in het verslag van het Departement van Landbouw-Economische Zaken niet onbesproken blijven. Wij lezen, eveneens op blz. 92, dat de normale ontwikkeling der uitgeplante boompjes het toedienen van bemesting overbodig gemaakt heeft. Uit deze toespeling zou men moeten afleiden dat het voornemen om te bemesten bestaan heeft. Hieraan is echter in het geheel niet gedacht en dit zoowel om economische redenen als ook krachtens de overtuiging dat bemesting geheel overbodig zou blijken. Zoals wij hierna zullen leeren, heeft de practijk aange-

toond, dat deze overtuiging niet op losse vermoedens gegrondvest is geweest.

Na vooraf de hierboven geciteerde officiëele erkenning te hebben aangehaald, gaan wij er thans toe over de bijzonderheden te vertellen die den aanleg tot een succes stempelen. Toen ik weder in Suriname terug was, stelde ik mij onmiddellijk in verbinding met den Gouverneur en den directeur der tweede afdeeling van het landbouwproefstation, aan wien intusschen het economisch toezicht op den landbouw was opgedragen. Terwijl ik als reden voor mijn terugkeer den aanleg van een sinaasappelen-aanplant opgaf, deed ik tevens uitkomen dat het in mijn voornemen lag dezen in het heuvelland aan te leggen, teneinde het bewijs te leveren dat de beweringen aangaande een voor den landbouw ongeschikt binnenland op onjuiste gegevens en onbekendheid met den werkelijken toestand berustten. Eveneens gaf ik te kennen dat het in de bedoeling lag aan te toonen dat de vruchtenteelt een bij uitnemendheid geschikt middel is om Europeesche kolonisten in de gelegenheid te stellen zich in Suriname een goed bestaan te scheppen. Tegen mijn vestiging op een land dat destijds nog als een betwist gebied werd aangemerkt werden niet slechts geen bezwaren ingebracht, doch mij werd ook alle mederwerking toegezegd. Zoodoende vertrok ik in de eerste dagen van Januari naar de Boven-Suriname, om aldaar voorloopig een hut op te richten. Mijn terugkeer naar de plaats van waaruit ik gedurende zeventien jaren het toezicht op de bevolking en de bosschen had uitgeoefend, werd met vreugde begroet. Alle in den omtrek wonende Creolen en Indianen togen vrijwillig en zonder betaling te eischen aan het werk, om ongeveer een hectare bosch te vellen en de hutten te bouwen. Het plantgereed maken van dit eerste stuk land is zeer moeilijk geweest; daar het in het midden van den kleinen regentijd was kon slechts bij gedeelten „gebrand" worden en opgeruimd. In Februari was echter het werk goed gevorderd en toen om dezen tijd Dr Fernandes, vergezeld van een landbouwleeraar, een kijkje kwam nemen, waren de eerste voedselgewassen reeds geplant. Gedurende dit bezoek werd de hierboven vermelde overeenkomst gesloten. Ik had mij voorgesteld ongeveer vijfhonderd sinaasappelenboomen te planten; tot een grooteren aanplant waren de mij ter beschikking staande middelen niet toereikend. Dr Fernandes was echter de meening toegedaan dat de proef op veel grooter schaal diende genomen te worden. Hij stelde daarom voor den aanplant op zijn minst op het dubbele aantal boomen te bregen. Omdat ik niet over de daarvoor benoodigde middelen beschikte,

zouden de voor uitbreiding vereischte meerdere uitgaven, waaronder ook het onderhoud daarvan was begrepen, door zijn Departement gedragen worden. Hiertegenover stond, dat ik gehouden was de leiding te blijven geven, wenken op te volgen en het toezicht op eventueele andere proeven in het heuvelland uit te oefenen. Door het aannemen van dit voorstel gaf ik mijne onafhankelijkheid prijs; het vooruitzicht werd echter geopend dat de geschiktheid van het binnenland voor landbouwdoeleinden door een bevoegde instantie erkend zou worden. Daarmede was veel gewonnen; zouden immers de beweringen van het Landbouwproefstation te niet gedaan en de argumenten der tegenstanders van de kolonisten ontzenuwd worden. Het voorstel werd daarom door mij aangenomen. Na het sluiten der overeenkomst werd tot den aanleg van een kleine kweekerij overgegaan. Van de ongeveer zes duizend zaden van zure oranjes voor de onderstammen kwam ruim 90 % op. Drie maanden later konden de planten reeds op kweekbedden worden overgebracht en acht maanden daarna werden de eerste boompjes geoculeerd.

Intusschen werd van de droogte van het jaar 1935 goed gebruik gemaakt, door ruim twee hectaren bosch te vellen en deze af te branden en op te ruimen. Bij deze werkzaamheden, in het bijzonder bij het „branden", d.w.z. het verbranden van de door kappen neergelegde en daarna gedurende vele weken aan de zon blootgestelde vegetatie, moeten wij even blijven stilstaan. Vele deskundigen achten het branden nadeelig, omdat daarbij ook de humuslaag mede verbrand wordt; voor hen is de meerdere of mindere dikte dezer laag het criterium van grootere of mindere vruchtbaarheid. Zoo is bijvoorbeeld wijlen de heer J. S. C. Kasteleijn over de geringe hoeveelheden humus in het door hem bezochte heuvelland teleurgesteld geweest en zegt hij tenslotte: „Ik geloof, dat wanneer deze gronden werden opengelegd, d.w.z. het bosch gekapt en gebrand werd en de grond dus eenigen tijd aan zon en regen werd blootgesteld, de kwaliteit er van hard achteruit gaan zal." (Cultuurwaarde van Suriname, Ec. Stat. Berichten Mei 1929).

De practijk heeft geleerd dat het tegendeel het geval is. Geen primitieve landbouwer zal het in zijn hoofd halen zijn voedselgewassen in een humuslaag te planten. Daargelaten dat daarin allerlei schadelijke insecten hun broedplaatsen hebben, weet hij dat humus aan de oppervlakte niet anders dan een uitgewasschen massa vezels is. Door het verbranden daarvan wint hij niet slechts voor het gewas zeer nuttige meststoffen, doch de wortels komen hierdoor in de goede aarde terecht, in welke het humuszuur, bijge-

staan door het koolzuur van het regenwater, de gesteenten in den goed doorlaatbaren grond aantast. Bij oxidatie van deze komen de stoffen vrij welke de plant voor haar opbouw noodig heeft; de voortdurende verweering, een bij doelmatige bodembewerking zeer krachtig proces, bepaalt gedurende zeer langen tijd den groei en de ontwikkeling der gewassen.

Het spreekt van zelf dat de primitieven van dit verloop niets afweten, doch gedurende vele eeuwen opgedane ondervinding heeft hun geleerd waar en hoe zij hun kostgronden moeten aanleggen. Door een samenloop van omstandigheden dreigde in het jaar 1922 een algemeene voedselschaarschte bij de binnenlandsche bevolking te ontstaan. Het jaar te voren waren de regens bijzonder vroeg ingevallen en konden de meeste der gekapte oppervlakten niet gebrand worden. Het gevolg hiervan was dat er ook zoo goed als niet geplant werd. Hier en daar gaf ik toen den raad de gekapte gronden slechts zoo goed mogelijk op te ruimen en op de vrijgekomen plekken te planten. Teneinde deze wijze van planten te demonstreeren liet ik een in de nabijheid van het aan de Boven-Suriname gelegen kampement van het Boschwezen gelegen stuk land kappen, schoonmaken en beplanten. Ook eenige Indianen deden hetzelfde; noch zij, noch ik konden met deze wijze van planten eenig succes boeken. Terwijl de meeste overige voedselgewassen niet tot volle ontwikkeling kwamen, vormden de wortels van het hoofdgewas, de cassave, bijna geen knollen en hebben deze zoo goed als geen zetmeel opgeleverd. Vele jaren later, in 1936, is deze bevinding ook officieel gestaafd geworden. Dr Fernandes wilde van de vrij dikke humuslaag van het lage savannabosch gebruik maken en liet er eenige duizenden ananassen in planten. Het is op een volkomen mislukking uitgeloopen. In tegenstelling hiermede hadden de Indianen, die in de nabijheid van den aanleg op denzelfden grond dien zij gebrand hadden eveneens ananas geplant hadden, een prachtigen oogst binnengebracht.

In aansluiting aan deze wijze van planten, waarbij men in zekeren zin van bemesting spreken kan, daar door het verbranden van de humuslaag ammoniak, kali en andere stoffen vrijgemaakt worden, kan ook het bemestingvraagstuk in het algemeen aan de orde worden gesteld. Voor toekomstige kolonisten is dit probleem van het allergrootste belang. Wij zijn reeds te weten gekomen, dat de citruscultuur en daarmede boomcultures in het algemeen, in het heuvelland zonder irrigatie met succes gedreven kan worden. De kansen voor het slagen worden nog aanmerkelijk verhoogd, wanneer als vaststaand aangenomen mag worden, dat men het in

het heuvelland zonder bemesting stellen kan. De aan deze beide omstandigheden verbonden economische voordeelen, geen uitgaven voor aanleg en onderhoud van kostbare bevloeiïngswerken en geen kosten voor bemesting, behoeven geen nader betoog.

Met het oog op het laatste moet in de eerste plaats opgemerkt worden dat kunstmest in den primairen grond niet het minste effect op de planten heeft. Eerst wanneer de structuur van den bodem het door voortdurende groenbemesting, of gebruik van stalmest en rationeele bewerking, geheel veranderd is, kan men bij gebruik van kunstmest zichtbare resultaten bij de gewassen en boomen waarnemen. Dit reeds is bij de in het lage land door het Departement van Landbouw met cassave genomen proeven gebleken. In verband hiermede wordt in het rapport van het Suriname Studie Syndicaat opgemerkt dat op Java, bij bemestingsproeven van cassave, dezelfde negatieve resultaten werden bereikt. (Rapport Commissie S.S.S. blz. 99). Ook de gedurende tien jaren door het Landbouwproefstation in Suriname op Zanderij I doorgevoerde proeven met kunstmest, in alle denkbare verbindingen, hebben geen resultaat opgeleverd. Met het oog op deze uitkomsten, meer echter omdat bij de proef in het heuvelland aangetoond zou worden dat de cultuur zonder bemesting kan worden gedreven, heb ik mij steeds verzet tegen het voornemen van Dr Fernandes om van de kweekbedden naar de cultuur overgebrachte boompjes met kunstmest te behandelen. Ten einde aan te toonen dat een dergelijke bemesting geheel en al overbodig is, werden een veertigtal boompjes met een mengsel van patentkali en korrels (N.P.K. 11.24.12) bemest. Vergeleken met de in de omgeving tegelijkertijd geplante boompjes kon men na zes maanden de bemeste boompjes als achterlijk aanmerken.

Men denke echter niet dat de overige niet met kunstmest behandelde boomen, d.w.z. de geheele cultuur, aan haar lot werd overgelaten en alleen op de gunstige bodemgesteldheid aangewezen was.

Integendeel, met het oog op een goede bodemventilatie werd vooral groote zorg besteed aan de grondbewerking. Feitelijk werd daarmede door het delven van plantgaten een aanvang gemaakt. Deze werden bij een wijdte van 70 à 80 cm ten minste even diep uitgedolven. Daarna werd de bodem van het gat losgewerkt, zoodat de grond tot een diepte van ongeveer een meter los en goed doorlaatbaar werd gemaakt. Vervolgens werden de gaten met wied en andere beschikbare organische stoffen tot bijna de helft opgevuld. Het rottingsproces, dat in de tropen zeer krachtig is,

was binnen eenige weken voltooid, zoodat bij het planten der boomen, met uitzondering van kleine stukken nog niet verteerd hout, slechts een dunne laag organische stoffen in het plantgat aanwezig was. Gedurende het planten der boompjes werd de aarde met wied en rot hout, dikwijls ook met steenen, vermengd, waardoor de geheele structuur van den bodem in het ruime gat veranderd en een goede luchtcirculatie verkregen werd. Het behoeft geen betoog, dat door deze bodembewerking de levenswerkzaamheid der in den bodem gebrachte bacteriën krachtig ondersteund wordt, doch ook het regenwater en daarmede het koolzuur beteren toegang krijgt. Beide bevorderen het vrijmaken van plantenvoedende stoffen uit anders moeilijk opneembare verbindingen, zoodat voor de steeds dieper wortelende boomen gedurende vele jaren ruim voedsel beschikbaar komt. Ook bij den aanleg der terrassen op de hellingen der heuvels werd dezelfde werkwijze gevolgd. Het voorland der enkele boomen werd door onverbrande houtresten, wied en de uit het plantgat gedolven aarde, bij wijze van een borstwering, opgeworpen. Voor het verkrijgen van het plantvlak werd de grond achter het plantgat afgegraven en daarmede het plantgat, op dezelfde wijze als hierboven beschreven is, opgevuld. Eenige planters uit het lage land voorspelden bij den aanleg der terrassen dat de eerste zware regens deze zouden wegspoelen. Niets daarvan is geschied; de uitbouwen hebben zich hecht aan de oppervlakte gevoegd en de profielverandering is aan het geheel zeer ten goede gekome. Evenals op de plateaus werd op de hellingen der heuvels het gestelde doel volkomen bereikt. De boomen ontwikkelden zich niet slechts normaal, zooals in het verslag van het Landbouw-Departement vermeld wordt, doch buitengewoon goed. Dit werd steeds door alle planters en andere deskundigen die den aanplant hebben bezocht, getuigd. Van bijzondere beteekenis in dit opzicht moet het oordeel van het hoofd van den tuinbouwkundigen dienst in Ned. Indië geacht worden. Terwijl de Surinaamsche planters als maatstaf ven beoordeeling slechts den groei van den citrus in het polderland voor oogen hadden, is de beoordeeling van den heer Ochse, die door de regeering was uitgezonden om den stand der citruscultuur in Suriname na te gaan, gebaseerd op een vergelijking met de ontwikkeling der boomen in Oost-Indië. Deze deskundige wilde niet gelooven dat de gedurende de jaren 1935 en 1936 geplante citrus eerst twee, resp. één jaar oud waren. Hij schreef den buitengewonen groei toe aan het toedienen van kunstmest. Nadat hem echter uitgelegd was dat het in den opzet van den aanleg heeft gelegen deze zonder gebruik van kunstmiddelen

uit te bouwen, dat het in de bedoeling lag het bewijs voor de goede kwaliteit der gronden van het Surinaamsche binnenland te leveren en daarom slechts van de natuurlijke gesteldheid van den bodem profijt zou worden getrokken, sprak de deskundige zijn bewondering uit over den voortreffelijken stand der cultuur. De Heer Ochse heeft ook ter plaatse en elders in het heuvelland een oppervlakkig bodemonderzoek ingesteld en gaf als zijn meening te kennen dat deze gronden in wezen niet veel verschillen met de hooge gronden van Sumatra.

Behalve het bewerken van den grond in de onmiddellijke nabijheid der boomen, werd ook de geheele oppervlakte voortdurend door het planten van tusschengewassen verbeterd. Teneinde de groote beteekenis hiervan duidelijk te maken, moeten wij een vergelijking treffen met het vruchtbare polderland. Ten aanzien van dit land vermeldde het rapport van het Surinaamsche Studie Syndicaat het volgende:

„De vruchtbaarheid dezer kuststrook, wier breedte gemiddeld „ruim 50 km bedraagt, is van groote vermaardheid en gezien de „producties van verschillende teelten, die daarop,onder begunsti-„ging van 80 graden Fahrenheit en een voldoenden regenval, „zonder bemesting, jaren achtereen op dezelfde perceelen worden „gedreven, zal men die niet licht in twijfel trekken [1])."

Op blz. 14 van het rapport verder lezende, treffen wij de volgende passage aan:

„Aan de vorming der alluviale kuststrook werkten de groote „rivieren ook rechtstreeks mee en de scheiding tusschen zee en „rivieralluvium is natuurlijk niet juist aan te geven.

„De door de rivieren afgevoerde hoeveelheden slib komen uit „het binnenland door verweering van de oorspronkelijke gesteen-„ten. Dit proces treedt onder de in Suriname bestaande atmosferi-„sche omstandigheden zeer energisch op; maar ook de aanwezig-„heid van veel pyriet in de kristallijne gesteenten is daarbij een „factor van invloed. Bij oxidatie dezer verbinding werken de „vrijgekomen zwavelverbindingen op de gesteenten in en een „snelle verweering is daarvan het gevolg." Voegen wij hierbij dat veel materie, door de Amazonerivier medegevoerd, aan de kusten der Guyana afgezet is, dan blijkt dus dat in het Zuidamerikaansche binnenland de vorming plaats heeft der bouwstoffen voor een vruchtbare cultuurstrook. Wat ligt dan echter meer voor de hand, dan ter plaatse dier vorming zelf alreeds deze bouwstoffen te benutten, ten behoeve van den landbouw?

[1]) Rapport Commissie S.S.S. blz. 14.

Instede echter van den door de natuur aangewezen weg te volgen, slaat men in Suriname liever den weg van het experiment in. Teneinde een onjuist inzicht te doen zegevieren, klampt men zich, niettegenstaande de ondervinding geleerd heeft dat de zee-rivierklei de ontwikkeling van plantenziekten in hooge mate bevordert en deze in laatste instantie over het zijn of niet zijn van boomcultures in het polderland beslissen, aan de kleiformaties vast. De cacao en de bacove, twee groote cultures, waarop de geheele economie der Kolonie gedreven heeft, respectievelijk zou drijven, zijn in het polderland door ziekten te gronde gegaan. Van den cacaoboom staat vast dat hij in het heuvelland òf niet, òf op voor de productie onschadelijke wijze ,door de krullotenziekte wordt aangetast. Dit kan niet slechts op talrijke plaatsen in het binnenland worden aangetoond, doch werd door Dr Stahel ook wetenschappelijk bevestigd. Gedurende zijn onderzoek naar de oorzaak van de krulloten infecteerde deze geleerde een aantal gezonde boomen van een aanplant van cacao in het boschnegerdorp Ganzee. De boomen werden inderdaad ziek, doch de omringende andere boomen werden niet aangetast en ook de eerste herstelden na eenigen tijd geheel en al. Terwijl de op heuvels groeiende cacaoboomen blijkbaar nooit aangetast worden, vertoont zich de krullotenziekte op kleigronden van lage dalen en oeverbanken, welke gedurende eenigen tijd van het jaar onderloopen. In tegenstelling tot de verhindering in zijn ontwikkeling op de natuurlijk gedraineerde heuvels, kan de schimmel welke als ziekteverwekker optreedt op deze vochtige gronden welig tieren en met groote kracht haar voor de cacaoboomen zoo noodlottigen arbeid verrichten. Omdat Dr Stahel op dergelijke gronden aan de Boven-Coppename door krulloten aangetaste cacao heeft aangetroffen, werd door dezen geleerde de bewering opgeworpen, dat de krullotenziekte vanuit het binnenland naar het polderland overgebracht is. Het bewijs voor de juistheid daarvan werd echter nooit geleverd en zal m.i. ook nooit geleverd worden.

Ook een hoewel nog niet volledige proef met bacoven verstrekte waardevolle gegevens voor het onderzoek naar de relatieve immuniteit der gronden van het heuvelland tegen ziekte veroorzakende schimmels. In het begin van het jaar 1936 werden als tusschengewas op de citrusvelden bacoven uitgeplant. Op de heuvels en haar hellingen werden de stekken gepoot van planten welke van een sterk met Panamaziekte geïnfecteerden grond in de nabijheid van Paramaribo afkomstig waren. Het waren uitsluitend bacoven van de soort Gros Michel,welker vrucht op de markt der V.S.het mono-

polie bezit en welk gewas op de lage gronden van Suriname door de hierboven vermelde ziekte in hooge mate aangetast wordt. Van al de 700 planten welke zich uit de zeker grootendeels door Panamaziekte geïnfecteerde stekken ontwikkeld hebben, is geen enkele ziek geworden. Gedurende drie jaren bezochten de experts der bacovencultuur den aanplant, doch zij konden geen enkel geval van Panamaziekte vaststellen. Aangemoedigd door dit goede resultaat ging de leider van den landbouweconomischen dienst, Dr Fernandes, tot den aanleg over van drie hectaren proefvelden voor bacoven in het heuvelland. Een dezer velden werd op de oeverbank der Surinamerivier, een kleiformatie en vroegere suikerplantage, aangelegd. Terwijl de op de hellingen van heuvels aangelegde velden volkomen gezond bleven, vertoonden eenige van de 1500 planten welke op het lage land waren geplant verschijnselen welke als verdacht werden aangemerkt. Het bewijs dat deze drie zieke bacovenstammen door Panamaziekte waren aangetast kon echter niet worden geleverd.

Aangezien deze gronden niet, zooals die op de heuvels, op natuurlijke wijze gedraineerd worden, doch gedurende den regentijd langeren tijd veel water vasthouden en ook daarna nog gedurende weken een hooge vochtigheid blijven behouden, behoeft het geen verwondering te baren, wanneer eenige uit zieke velden afkomtige stekken de achtergebleven ziektekiemen tot ontwikkeling gebracht hebben. Vast staat hiertegenover dat het zieke plantmateriaal op de heuvels gezond is geworden.

Beide bevindingen, zoowel het resultaat dat gedurende het onderzoek naar de ziekte bij de cacao werd verkregen, als ook de uitkomst bij de proeven met bacoven, zijn voor de toekomst der citruscultuur van het allergrootste belang. Zij kunnen niet anders dan met de bodemgesteldheid van het heuvelland in verband gebracht worden. De natuurlijke drainage van den grond en het bij de groote doorlaatbaarheid van dezen toch vasthouden van vocht, voldoende om den groei der gewassen te verzekeren, doch onvoldoende om de schimmels, welke als ziekteverwekkers optreden, in hun ontwikkeling gunstig te beïnvloeden, beletten dat deze haar doodelijken arbeid in het celweefsel der gewassen verrichten. Helaas hebben noch de met de cacao, noch de met de bacoven opgedane ondervindingen, tot een beter inzicht ten opzichte van de citruscultuur geleid. Men blijft haar hardnekkig vastkoppelen aan het polderland, waar andere cultures door ziekten ten gronde gericht zijn en het gevaar is niet denkbeeldig dat het met haar den zelfden weg zal opgaan.

De gomziekte kan reeds als een aanwijzing beschouwd worden. Dat de kleine aanleg te Mariënbosch gedurende ruim dertig jaren van ziekten gevrijwaard is gebleven, is geen bewijs dat het ook zoo zal blijven. De cacao, welke reeds in 1733 op kleine schaal geteeld werd, beleefde na de opheffing der slavernij zijn grcote uitbreiding. Ruim veertig jaar later trad de krullotenziekte op zoo vernielende wijze op, dat de cacaocultuur moest worden opgegeven. Ook de koffie, de opvolgster der cacao op de vroegere suikerplantages, heeft reeds met ziekten te kampen gehad, die aan de bodemgesteldheid worden toegeschreven. Meer zullen wij over het kortzichtige voornemen, de citruscultuur in het lage land te vestigen en daaraan de Javaansche kolonisatie, annex de irrigatie, te verbinden, niet zeggen. Hetgeen tegen een dergelijk voornemen spreekt, werd in dit opstel naar voren gebracht. Als basis der betoogen werd van de werkelijk aanwezige toestanden uitgegaan.

Suriname, dat in zijn binnenland, zij het ook op veel kleinere schaal, de voordeelen van Sumatra voor kolonisten bezit, kan door daarvan partij te trekken tot welvaart gebracht worden. Geen enkele der commissies die uitgezonden werden om het Surinaamsche vraagstuk te bestuderen, werd ooit op de groote mogelijkheden welke dit land biedt opmerkzaam gemaakt. Men staarde zich blind op de plantages in het polderland, welke gedurende den slaventijd met goedkoope krachten aangelegd en onderhouden konden worden; hun verval en wederopbouw alleen stond in het middelpunt der belangstelling dezer commissies en dit terwijl toen reeds de steeds hooger wordende arbeidskosten de exploitatie steeds duurder maakten, het eenigste product, een in het buitenland niet gewilde koffiesoort, slechts een zeer beperkten afzet vond en de plantages door ziekten geteisterd werden. Had men destijds een juister kijk op de werkelijke toestanden gehad, dan zou Suriname heden in het binnenland een bevolking kunnen bezitten die door vrijen en betrekkelijk lichten arbeid een zorgeloos bestaan zou kunnen leiden.

In een volgend opstel zullen wij deze aangelegenheid nader onder oogen zien, thans keeren wij nog even tot het eigenlijke onderwerp, de citruscultuur en speciaal den proefaanplant in het heuvelland, terug.

Het succes dat in den beginne werd behaald en dat door de hierboven overgenomen erkenning, in het jaarverslag 1936/37 van het bureau van Landbouw-Economische Zaken, officiëel werd bevestigd, is ook in de daarop volgende jaren niet uitgebleven. De boomen bleven zich zeer goed ontwikkelen en ook de later van de

kweekbedden naar de cultuur overgebrachte planten, alsmede de ter plaatse geoculeerde sinaasappel-en grapefruitboompjes, groeiden goed.

In het jaar 1939 was de aanplant tot 1200 boomen uitgebreid. De gedurende 1935 geplante boomen stonden in het najaar 1938 alle in bloei en ook een aantal van de een jaar later geplante sinaasappelenboompjes bloeiden. Het waren in het bijzonder de grapefruits welke een goede vruchtzetting vertoonden; alle droegen in het vierde jaar van 50 tot 200 vruchten. Van eenige boomen moesten de vruchten zelfs uitgedund worden, omdat de zware vruchttrossen de naar verhouding nog te zwakke takken dreigden te doen breken.

Het spreekt van zelf, dat er in het jaar 1939, toen ik door omstandigheden welke niets met den aanplant hadden uit te staan, genoodzaakt werd dezen te verlaten, nog niet van verkregen resultaten gesproken kon worden. In de eerste plaats kon omtrent de productie, hoe gunstig deze zich ten opzichte van de eerste geplante boomen ook liet aanzien, niets definitiefs gezegd worden. Ook de kwestie van de betere kwaliteit der in het heuvelland geteelde vruchten moest nog buiten beschouwing blijven.

Daarentegen echter is door de proef komen vast te staan dat de door professor Stahel als leider van het Landbouwproefstation in Suriname verdedigde theorie, van een voor den landbouw minder geschikt binnenland, onhoudbaar is gebleken. Dit is niet alleen in de praktijk tot uiting gekomen, doch ook door alleszins bevoegde autoriteiten toegegeven geworden. Stahel's minderwaardigheidsverklaring is helaas in een officiëel geschrift, het bulletin No. 52 van het Landbouwproefstation, vastgelegd en door de regeering overgenomen. Op grond van het door het opperbestuur ten aanzien van het Surinaamsche binnenland ingenomen standpunt, werden door dit bestuur eenige verzoeken om steun voor kolonisatieproeven in dit land van de hand gewezen.

Deze op onjuiste voorlichting berustende houding der regeering, tegenover goed gemeende en in de praktijk met succes te verwezenlijken voorstellen, vormt een bedreiging van de economische ontwikkeling van Surinamc.
Zonder eenigen vorm van proces werden vijf zesden van de geheele oppervlakte der kolonie voor den landbouw ongeschikt verklaard.

Het is haast ondenkbaar, dat toekomstige geslachten zich bij een zoo aanvechtbare zienswijze zullen neerleggen.

BOEKBESPREKING

De Flamingo's van Bonaire, door A. E. H. Swaen. *Ardea 32*, 1943, p. 163–178, tab. IX.

Door zijn belangstelling in West-Indië, waar zijn voorouders groote plantages bezaten in Demerary en Rio Esequibo, gedeeltelijk ook door het korte berichtje over de flamingo's van Bonaire in *Ardea 31*, dat hem niet voldeed, kwam Prof. Swaen — na zijn uitvoerig artikel over *Leguat*'s „Voyage et Avantures" in *Ardea 29* — tot deze wijdloopige literatuurstudie, waarin talrijke citaten een beeld geven van de ontwikkeling van onze, nog steeds zéér povere, kennis van het voorkomen en de broedgewoonten van de flamingo (*Phoenicopterus ruber*) op Bonaire. Hierbij wordt nog eens terdege afgerekend met de meening, dat de flamingo niet de gewone broedhouding zou aannemen maar op zijn nest zou staan — een opvatting welke door *Newton*, in *A Dictionary of Birds*, ten onrechte, op een waarneming van *Dampier* op Curaçao in *A New Voyage round the World* (1717), wordt teruggebracht. In werkelijkheid zag *Dampier* slechts „flamingoes at Rio la Hacha, and at an island lying near the Main of America, right against Querisao, called by Privateers Flamingo Key, from the multitude of these Fowls that breed there: and I never saw of their Nests and young but here."— dus bij Rio Hacha, in N.O. Colombia, en op een eiland aan de kust van Venezuela, juist tegenover Curaçao, waarmede waarschijnlijk Klein Curaçao is bedoeld. Op Sal, een der Kaapverdische eilanden, leerde hij pas de nesten en de jongen kennen, maar wat hij daarbij vertelt over de staande broedhouding kan, gezien de data zijner reizen niet op eigen waarneming berusten. (Prof. Swaen gelooft niet, zooals ook uit de verdere tekst is op te maken, dat Dampier met het laatste deel van de hierboven aangehaalde zinsnede heeft willen zeggen, dat hij alléén op „Flamingo Key" nesten en jongen heeft gezien; zijns inziens zou Dampier in dat geval „there" inplaats van „here" hebben gebruikt.)

(p. 178) „Samenvattende zou ik willen zeggen dat wij nu weten:

dat de Flamingo van ouds [1]) op Bonaire broedt;

dat er twee broedplaatsen zijn: de Oostelijke oever van het Pekelmeer en de eilandjes in de Salinja Grandi van Gotó;

dat zij hun eieren in de bekende nesten leggen wanneer er slik aanwezig is;

dat zij die, bij gebrek aan slik ook op den naakten bodem leggen;

dat zoutkreeftjes en de larven der zoutvlieg vermoedelijk het grootste deel van hun voedsel uitmaken;

---

[1]) De eerste stellige gegevens werden echter pas in 1836, door Bosch, gepubliceerd.

dat hunne broedhouding de gewone is en zij dus hunne pooten samenvouwen";

Niettegenstaande het voorkomen en broeden van de flamingo op Bonaire door talrijke schrijvers werd vermeld — Bosch, Teenstra, van Lennep Coster, Hartert, van Kol, Euwens, Encyclopaedie N.W.I., Realino, Rutten, Publicatieblad 58, van Balen, Hummelinck, Gabriel, Hass, Haverschmidt — weten wij nog steeds niet met zekerheid of deze vogels voortdurend op Bonaire vertoeven of wel dat zij na den broedtijd naar elders vertrekken. Hoewel er weinig twijfel aan kan bestaan, dat de vogel van Bonaire tot de soort *ruber* behoort, is nog nimmer eenig dier wetenschappelijk onderzocht; in het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden is zelfs in het geheel nog geen flamingo-materiaal uit ,,de West" aanwezig! Wij zijn ook onvoldoende ingelicht over den duur van den broedtijd, omtrent de verdeeling van den arbeid tijdens het broeden en na het uitkomen der jongen, en over het voedsel dat de dieren dan tot zich nemen. Hier ligt een benijdenswaardig en dankbaar arbeidsveld open voor natuurliefhebbers, zooals op onze Benedenwindsche Eilanden toch stellig te vinden zijn.

De beide foto's zijn van Gabriel; zij werden reeds eerder gepubliceerd in de boekjes van Realino en in het boek dat Gabriel aan den ,,Tschogogo" heeft gewijd.

P. WAGENAAR HUMMELINCK.

Will. G. Gilbert, *Muziek uit Oost en West.* Uitgave J. Philip Kruseman, 's-Gravenhage. 110 blz. *f* 1.55.

In de serie ,,De Muziek", een uitgave van bovengenoemde firma, verscheen als nr. 17 een werkje van Will. G. Gilbert over ,,Muziek uit Oost en West", Inleiding tot de inheemsche muziek van Nederlandsch Oost- en West-Indië, waaruit voor ons blad alleen het gedeelte over West-Indische muziek in aanmerking komt.

De naam Gilbert heeft hier te lande reeds eenigen tijd, naast dien van zijn kunstbroeder mr. Jaap Kunst, die zich eveneens op het terrein der exotische muziek beweegt, een goeden klank. Verschillende studies over Surinaamsche negroïde muziek zagen in den loop der jaren van Gilbert's hand het licht en ook bovenstaand werkje is onze aandacht ten volle waard.

In zijn voorwoord zegt de schrijver, dat hij zijn boek niet schreef voor collegae-muziek-ethnologen, doch allereerst voor den leek-muziekliefhebber, die, naast zijn kennis van de normale concertmuziek, nog eenig inzicht wil hebben in de inheemsche muziek van de Nederlandsche overzeesche gebiedsdeelen, terwijl het daarna mogelijk als inleiding kan dienen tot het onderwerp voor dien vakman, die op dit speciale terrein van de musicologie eigenlijk eveneens leek is, omdat zijn richting in de toonkunst hem nu eenmaal op geheel andere wegen voert.

Ik meen, dat de schrijver hierin volkomen geslaagd is. Hij heeft in zijn werk de moeilijke klippen weten te omzeilen, zonder evenwel het geheel schade te doen.

Van het vijfde hoofdstuk af behandelt hij de primitieve muziek in

Suriname en Curaçao van negers en roodhuiden en beschrijft in verband hiermede vrij uitvoerig en op onderhoudende wijze de godsdienstige muziek der Surinaamsche boschnegers, de populiare negerliedjes uit Suriname en Curaçao, de technische details van de negermuziek, en de Indiaansche muziek van Guyana, om te besluiten met een apart hoofdstuk over Oost- en West-Indië in de Europeesche muziek.

Allen, die hun kennis over Suriname en Curaçao wenschen te verrijken en dieper tot de geestesgesteldheid van den Neger of Indiaan wenschen door te dringen, zij dit werkje van harte aanbevolen.

ARY SCHIPPER.

A. C. de Groot, „*Wigbold Rasvelt, een Groninger predikant in de West*". Groningsche Volksalmanak, 1943.

Eerst nu wordt mijn aandacht gevestigd op bovenstaand artikel, dat wel een korte vermelding ook buiten onze bibliografie verdient.

Wigbold Rasvelt is voor de lezers van *De West-Indische Gids* allerminst een onbekende. Prof. Knappert is begonnen met iets van hem te vertellen in den 20sten jaargang ,waarin hij de „Naamlijst der gereformeerde lidmaten in Jesu Christi gemeente binnen Curaçao door beleydenisse als door attestatie" meedeelde, waarop deze schrijver een jaar later deed volgen „Wigbold Rasvelt en zijne gemeente op Curaçao". Daartoe was vooral geraadpleegd het oud-classicaal archief van de Hervormde kerk te Amsterdam, en verder de bekende gedrukte bronnen als Hamelberg en Van Dissel.

Dezelfde bronnen heeft De Groot geraadpleegd, blijkbaar niet bekend met de beide opstellen van prof. Knappert in ons tijdschrift. Wel haalt hij aan van dezen schrijver zijn *Geschiedenis van de Nederlandsche Bovenwindsche eilanden in de 18de eeuw* en uit het *Gedenbkoek Nederland-Curaçao 1634–1934* „De eerste honderd jaren der Protestantsche Gemeente op Curaçao". Men heeft dus thans de resultaten van twee studies, uit dezelfde bronnen onafhankelijk van elkaar gemaakt.

Het Groningsche artikel geeft meer bijzonderheden dan Knappert over Rasvelts afkomst en zijn huwelijken op Curaçao; het onderzoek in het Oud-archief van Curaçao en onderhoorige eilanden op het Rijksarchief is uitvoeriger geweest. Zoo krijgen wij ook allerlei bijzonderheden over de familie van de eerste vrouw van Rasvelt, Jelletje Plier. Jammer is, dat niet een even diepgaand onderzoek naar de familie van zijn tweede vrouw, Sybregt van Uytrecht, is ingesteld. De Groot vernoemt in een noot in verband met haar naam Willem Jansz van Utrecht, adelborst onder gouverneur Beck, op 9 Dec. 1660 reeds als lidmaat der gemeente door ds. Van Beaumont vermeld, en Gerrit van Uytrecht ,in 1715 commandeur over alle baaien der west-divisie. Waarschijnlijk zijn deze beiden geen familie van elkaar; de eerste was vermoedelijk, evenals Jan van Utrecht, die in 1650 getuige is bij den doop op 6 Juli van Johanna Mannoy (Knappert, *Gedenkboek*, blz. 54), alleen afkomstig van Utrecht, terwijl de laatste was de in 1682 voorkomende, geboren in Twello. Zie o.a. *Koloniaal Weekblad* van 9 Febr. 1928.

Een andere bijzonderheid, die de Curaçaosche archieven leeren omtrent Sybregt van Uytrecht, is, dat zij een doopeling van haar lateren

bruidegom was. Het doopboek der Gereformeerde gemeente op Curaçao noemt haar als op 19 Maart 1730 gedoopt.

Voor schrijver dezes was het een verrassende ontdekking, dat de „zendeling in Egypte" Spillenaar, met wien hij als kind des huizes meer dan eens heeft mogen aanzitten aan de disch in het ouderlijk huis, afkomeling is van den luitenant ter zee ten dienste van den Staat Jan Hendrik Spillenaar, geboren te Varik, die in 1765 trouwde met Aletta Catharina Rasvelt, Wigbolds dochter, weduwe van Johannes Michael Hobbes.

Het opstel van den heer De Groot is een welkome bijdrage tot de geschiedenis van Curaçao, en het doet ons leed eerst thans daaraan de waardeering te kunnen geven, die het toekomt.

Er zullen wel meer Groningers op Curaçao geweest zijn — de schrijver noemt als Groningsche studenten al di. Ferrarius en Erichzon — en wij hopen, dat de heer De Groot nog eens gelegenheid heeft wat van hen te vertelle.n Ons tijdschrift stelt de redactie zeker gaarna daartoe te zijner beschikking.

Amsterdam, 16 October 1944. B. DE GAAY FORTMAN.

CORONIE

DOOR

C. F. G. GETROUW

Vroeger was Coronie alleen over zee te bereiken, nu gaat de reis voor het grootste deel over land. Per auto rijdt men van Paramaribo tot Uitkijk. Men is dan aan de rechteroever van de Saramacca. Hier zet een veerboot passagiers en autobus over de smalle rivier, waarna de tocht weer over land wordt voortgezet tot Carl Franscois. We hebben steeds de Saramacca-rivier gevolgd; onderweg hebben we het mooie plaatsje Groningen aangedaan, waar de Distrikts-commissaris gevestigd is. In het geheel hebben we een landreis van 76 km. achter de rug. Er volgt nu een reis van twee à drie uren in de motorboot. Carl-Franscois ligt aan de linkeroever van de Saramacca, en we moeten de Coppename binnenvaren, waar aan de linkeroever een stopplaats is, het begin van de weg naar Coronie.

Onaangenaam is de bootreis niet: een flinke bries tempert de warmte; een lichte deining verbreekt de gladde eentonigheid van het water.

We zijn namelijk dicht bij de zee, waar de beide rivieren uitmonden. De 2½ uurs reis is spoedig achter de rug, en we staan op de Coppenamesteiger. Na uit en inladen stappen we in een andere autobus. De weg is goed; hij gaat dwars door kust- en oevervegetatie, over gedempte moerassen en overbrugde kreken, die naar zee stromen.

Langs de 54 km. weg zijn er nog geen nederzettingen, maar het is een prachtig stuk natuur, in zijn weelderigheid en verscheidenheid van planten en bloemen.

Als dit stuk achter de rug is, begroeten ons de eerste wuivende palmen van Coronie. De cocospalm is de karakterplant van dit distrikt. Albert Helman heeft in Zuid-Zuid-West een beschrijving der Surinaamse palmen gegeven, die we zouden kunnen noemen

het loflied der palmen. Onwillekeurig kwam het in ons op, toen wij Coronie bereikten.

Coronie is geen groot distrikt; het is van alle Surinaamse distrikten het kleinste, een smalle strook aangeslibd land, door parwa-bossen van de zee afgesloten. De zee heeft dit land aangespoeld, maar zij richt ook telkens grote verwoestingen aan. Men vertelt van de vroegere vuurtoren en andere bouwwerken aan de kust, die nu verdwenen zijn; geheel en al door de zee vernield. De zee heeft de vroegere plantages hun bloei ontnomen door de dammen te vernielen en het zoute water naar binnen te laten stromen. Als een herinnering aan deze tijd klinken de Engelse namen van de verdwenen suiker- en katoen plantages: Burnside, John, Friendship, Mary's hope, Clyde, Hamilton, Invernes, enz. Er zijn schone verhalen uit die tijd, toen grote zeilschepen, driemasters, zomaar de verschillende kanalen van zee uit kwamen binnen varen en met rijke lading wegvoeren naar Europa en Amerika.

Op Leasowes staat nog de oude directeurswoning met het front naar de zee. Van de veranda kon men vroeger de zeeschepen langs zien varen, nu belet het dichte parwabos alle uitzicht op de zee.

De vroegere plantages zijn nu verdeeld in percelen, die in handen zijn van klein-landbouwers, wier voornaamste bestaansbronnen kokos- en varkensteelt zijn. Aan de zeezijde heeft men een strook van ongeveer 1½ km. parwabos veranderd in rijstpolders, die door een stelsel van irrigatiekanalen bevloeid worden.

Tot het jaar 1851 heette dit distrikt Opper-Nickerie; op 10 October van dat jaar is de naam Coronie ingevoerd. Toen was het een andere tijd, met andere toestanden en andere verhoudingen. Wij troffen er een autoriteit aan, met de titel van landdrost, de HoogEdel Gestr. heer C. B. Kraijenhof van Wickera, gepensionneerd majoor, Ridder der M.W.O., wonende op plantage Bellevue. De Edele manhafte Heer F. W. Faerber was eerste luitenant der schutterij. De militaire post was bezet door een officier en 50 man. En het aantal plantages bedroeg 13 voor katoen en één suikerplantage. Er waren ongeveer 300 vrijen en 2000 slaven.

Wat is er van dat alles nu nog over?

Slechts één plantage, Leasowes, is er nog; er wordt kokosolie machinaal bereid. Hiertegenover staat, dat de bevolking toegenomen is tot 4000 zielen, en dat de kleine-landbouw de plaats van het vroegere plantagebedrijf is komen innemen. In plaats van een stand van rijke plantage eigenaren tegenover een grote

groep slavenarbeiders, zonder beztting of andere sociale welvaart, hebben we nu een klasse van zelfstandige boeren, die zich bezighoudt met cocos- en varkensteelt, oliebereiding, rijstcultuur en de verbouw van andere landbouwgewassen.

Maatschappelijk is dat een grote vooruitgang. De cocoscultuur is de ruggegraat van het distrikt. Ze geeft aan de bevolking een geregelde productie van vier oogsten per jaar, d.i. gemiddeld 200 noten per boom per jaar. Hiervan wordt het grootste deel tot olie verwerkt.

Het open kappen der noten om het vruchtvlees (een verkeerde naam, want men bedoelt kiemwit) er uit te halen, geschiedt op zeer handige manier. In de linkerhand houdt de Coroniaan de noot en kapt met één slag van zijn houwer door de bast- en de steenwand van de vrucht heen. Dit doet hij op drie plaatsen; de vrucht is dus in drieën gekapt. Met een kort mes wordt nu het „vlees" er uit gewipt. Men zegt, dat een ervaren arbeider per werkdag van 7 uren 1000 noten kapt en het „vlees" uithaalt.

Het raspen der noten heeft een hele evolutie doorgemaakt. De eenvoudigste rasp, die wij zo goed als nergens meer aantreffen, was een rechthoekig stuk blik, waarin met een spijker gaten waren gemaakt; de ruwe uitstekende randen dezer gaten vormden de raspende oneffenheden. Met de hand werd het „vruchtvlees" over de rasp van boven naar onder en omgekeerd bewogen.

Deze eenvoudige rasp heeft een verbetering ondergaan. Deze bestaat hierin, dat het rechthoekig stuk blik om een cilinder van hout is geslagen, door welke een as gaat. Door middel van een zwengel wordt de cilinder-rasp horizontaal rondgedraaid, als een slijpsteen. Dit gebeurt met de rechterhand, terwijl de linkerhand een stuk cocos tegen de rasp aandrukt. Van deze wijze van raspen was het maar een stap tot de volgende verbetering: de cilinderrasp wordt niet direct met een daaraan verbonden handvat bewogen, maar door middel van een lijn, die om de as gaat en geslagen is om een groot wiel, dat wordt rondgedraaid. Bij twee landbouwers geschiedt dit door een oliemotor.

Nog steeds is de Coroniaan er trots op, dat zijn olie de beste cocosolie is van de wereld.

Het uitgeperste sap wordt op een heet vuur — gestookt van de bast en houten vruchtwand — uitgedampt, zodat de olie boven komt drijven. Hij schept ze uit en droogt ze nog ter verwijdering van waterdeeltjes. Op deze manier leveren 1000 noten 4 blikken olie d.i. ongeveer 72 liter. Maar er zit nog olie in de cocosafval, minstens 20%. Dit heeft een dubbel nadeel; ten eerste haalt

men niet alle vet uit de noten, waardoor de olieopbrengst minder is. Het tweede nadeel ondervindt de varkensteelt. De varkens, die gevoed worden met het restant der uitgeperste noten, worden te vet, met het gevolg, dat ze op de markt te Paramaribo laag geprijst staan, ja soms zelfs onverkoopbaar zijn.

Minder vet bevatten de veekoeken van de plantage Leasowes. Daar worden de noten tot copra gedroogd en dan geperst. Op deze manier verkrijgt men 5 blikken olie uit 1000 noten; de productie is met 25% verhoogd en het residu bevat nog geen 10% vet, waardoor het veel geschikter is voor veevoer.

Hier ligt dus een aanwijzing van de weg, die men moet inslaan, zowel in het belang van de olie als voor de varkens. En het spreekt vanzelf, dat het belang van 4000 mensen, die ongeveer 600.000 liter olie per jaar bereiden, de aandacht voor dit vraagstuk overwaard is.

De olie brengt per jaar — sedert ze door het gouvernement tegen 75 cent de liter wordt opgekocht — *f* 450.000 op. Dit geeft gemiddeld per gezin 500 gld. En toch ziet de plaats er niet welvarend uit. Slechte wegen, geen straatverlichting en het gemis van andere gerieven drukken een stempel van achterlijkheid op het district, terwijl het anders kon zijn.

Het spreekt vanzelf, dat de Coroniaan niet altijd toeschietelijk zal staan tegenover nieuwigheden, want als er in Suriname één koppig volk is, dan is het dit. En toch is er in dit opzicht vooruitgang te merken in de 32 jaren, die liggen tussen mijn eerste en laatste bezoek. Het jonger geslacht gaat modern denken en voelen, hetgeen de oude lui niet aanstaat.

De onafhankelijkheidszin van den Coroniaan is verklaarbaar. Afgesloten door de modderbank, kampend tegen de zee in hun kotters, met hun in Paramaribo zo gezochte noten en olie, gingen ze zich als een apart volk beschouwen. Alleen de zeelieden hadden enige aanraking met de stad, de rest bleef van alle stadse invloeden vrij, en niets hadden zij liever. Maar dat zij door het gemis aan contact met Paramaribo achterlijk werden, dat zagen zij niet in. En dit heeft nu het jonger geslacht begrepen. Daardoor zal het meer samenwerking tonen met bestuurspersonen, toeschietelijker staan tegenover modernisering enz. Dit vraagt takt van de leiders.

De jonge, energieke Commissaris van het distrikt legt zich toe op de studie van de problemen van zijn distrikt. En de uiteenzettingen, die wij van hem hoorden, overtuigden ons, dat hij goed op zijn plaats is.

DE TOEKOMST VAN DE HOUTEXPLOITATIE IN SURINAME

DOOR

L. JUNKER

Veertig jaren geleden gaf de aanleg van den spoorweg de regeering aanleiding tot haar eerste bemoeienis met het boschbezit van Suriname. Men koesterde groote verwachtingen omtrent den houtrijkdom der bosschen, die, door den spoorweg uit hun isolement verlost, ter beschikking van de industrie gesteld zouden worden. Ook op het van den beginne aan dubieuze rendement van den spoorweg, die door een onbewoond land loopend het alleen van de goudindustrie moest hebben, waren de gedachten gevestigd; een druk houtvervoer zou de inkomsten opvoeren en zoodoende het risico dat men had genomen aanmerkelijk hebben kunnen verminderen. Deze overwegingen gaven aanleiding den gepensioneerden Oost-Indischen houtvester A. M. Berkhout met de opdracht te belasten in Suriname een onderzoek in te stellen naar de wenschelijkheid voor het nemen van een proef aldaar voor een geregeld boschbeheer. In het midden van het jaar 1903 werd een aanvang met het onderzoek gemaakt. Dr. Berkhout bezocht eerst de bosschen die reeds gedurende den slaventijd ten behoeve van de houtexploitatie in gebruik waren genomen om daarna zijn bijzondere aandacht aan de langs den in aanleg zijnden spoorweg gelegen bosschen te wijden. De op de verzamelde gegevens gefundeerde gevolgtrekkingen werden neergelegd in het rapport over de Surinaamsche bosschen (1).

Op de grondslagen der conclusies van dit rapport werd op het einde van 1904 een begin gemaakt met de inrichting van een boschwezen voor Suriname. Als voornaamste taak van dezen dienst werd, teneinde de levensvatbaarheid daarvan aan te toonen, de inrichting van een proef-houtexploitatie beschouwd. Deze is op een mislukking uitgeloopen; niettegenstaande een driejarige voorbereiding moest de proefaankap in 1909 voor een gedeelte en in 1910 geheel en al gestaakt worden.

Omdat men geneigd is het woord mislukking reeds bij voorbaat synoniem met Suriname te verklaren, eischt de juiste beoordeeling van deze aangelegenheid eenige nadere beschouwing. In de eerste plaats moet opgemerkt worden, dat de Heer Berkhout noch met de goede bosschen in het Oosten der Kolonie, noch met de Morabosschen in het Westen kennis gemaakt heeft. Ook de houtvesters, die met de voorbereiding voor den aankap waren belast, hebben zich tot de onmiddellijke nabijheid der savannazone bepaald. Zoowel het zoogenaamde Agiracomplex als ook de in het stroomgebied der Marshall-kreek onderzochte terreinen en de bosschen langs den spoorweg, waarin tenslotte de onderneming werd ingericht, behooren tot het randgebied der savanne. Verder moet opgemerkt worden, dat het gestudeerde personeel aan hetwelk de inrichting van het Boschwezen toen werd toevertrouwd geen practische ervaringen van exploitatie en exploratie van tropische wildbosschen bezat, slechts op de op Java in de Djatibosschen opgedane ervaringen kon voortbouwen. Het boschwezen in N.O.I. had zich namelijk tot 1910 stelselmatig afzijdig gehouden van elke eenigszins intensieve bemoeienis met de exploitatie van de oerbosschen in de buitengewesten. In zijn tweede verslag (over het Surinaamsche Boschwezen) doet Dr. Berkhout dit uitkomen, waarmede erkend wordt, dat de houtvesters destijds voor een moeilijk op te lossen probleem werden geplaatst. In dit verslag lezen wij o.m.: „Waar in Oost-Indië eerst een begin is gemaakt met het beheer der bosschen op de buitenbezittingen kan men van daar geen personeel ontbieden, dat grondig op de hoogte is van de exploitatie dier bosschen" (2).

Ook Dr. E. K. Plasschaert, een van de houtvesters die de houtexploitatie in Suriname hebben ingericht, heeft in zijn proefschrift nog toegegeven, dat men geen speciaal op ervaring berustend plan ten uitvoer heeft gebracht — „Es war eine Nachahmung der Djatiholz Exploitation auf Java" (3).

Tenslotte bewijst het voorstel van Dr. Berkhout, nabij de terreinen waarop de houtkap zou worden uitgeoefend, een honderdtal Javanen te vestigen, dat inderdaad de nabootsing van Indische toestanden werd nagestreefd.

In de compilatie Boschexploitatie in Suriname (4) geeft de houtvester J. W. Gonggrijp de volgende oorzaken voor de mislukking der Gouvernements-houtkapproef op:

1. Het feit, dat de waarde van het hout steeds te hoog is getaxeerd. De hooge prijs (kostprijs van het hout) van *f* 35,— en *f* 25,— per M^3 kon te Paramaribo niet worden opgebracht.

2. De omstandigheid, dat de getaxeerde hoeveelheid van ± 10 M^3 vierkant bekapt hout per hectare in het grootste gedeelte van het complex Montanamijn en van 7 M^3 in het gedeelte dat geëxploiteerd is, wel werd aangetroffen, doch voor ongeveer de helft bestond uit houtsoorten, welke geen marktwaarde hadden.
3. De omstandigheid, dat het uitsleepen door handenarbeid zoowel als met behulp van dieren, te veel voorbereiding eischte, te veel tijd in beslag nam en daardoor te kostbaar werd.

Wanneer de samensteller van het bulletin de oorzaken in de omgekeerde volgorde zou hebben genummerd en zoodoende zou hebben doen uitkomen, dat voor het in het bosch gekapte, ten deele niet marktwaardige hout een te hooge prijs werd betaald, dan zou het voor een buitenstaander duidelijker zijn geweest waarom het uit den proefaankap afkomstige hout te Paramaribo slechts met groot verlies verkocht kon worden. Men wilde (ofschoon de oorzaak toch in de omstandigheden gezocht moet worden en niet in de persoonlijke capaciteiten der houtvesters die de leiding hebben gehad) niet erkennen, dat er fouten waren gemaakt, vooral niet toegeven, dat men de dupe van de spoorwegpsychose en de Javaervaringen was geweest. Na de in Suriname doorloopen leerschool hebben alle drie houtvesters, die den proefkap hebben ingericht bij het boschwezen in N.O.I. de hoogste betrekkingen bekleed.

Zes jaren na de vaststelling der mislukking van den Gouvernementshoutaankap heeft de regeering de bevordering van den afzet van Surinaamsch hout in Nederland nog eens in overweging genomen. Aan den Ingenieur van den Rijkswaterstaat G. J. van den Broek werd opgedragen een bezoek aan Suriname te brengen en aldaar met de bevoegde autoriteiten middelen en wegen te beramen aan dit voornemen uitvoering te geven. Op den 31 Januari 1917 werd verslag uitgebracht (5) en werden als de voornaamste conclusies van zijn beschouwingen het volgende punten vastgesteld:

1. Om te trachten den afzet van Surinaamsch hout in Nederland te bevorderen zal noodig zijn uitbreiding der kennis van de houtsoorten en verbetering van de wijze van exploitatie.
2. Voor de uitbreiding der kennis is in Suriname noodig: voortzetting van de exploitatie en inventarisatie der bosschen en het verzamelen van herbariummateriaal; in Nederland: studie

der botanische, microscopische en technische eigenschappen en onderzoek in de praktijk.

3. Aan het Koloniaal Instituut ware te vragen de leiding van de bestudeering der Surinaamsche houtsoorten in Nederland op zich te nemen.
4. Voor een exploitatie in het groot is de tijd nog niet gekomen; voorloopig zal de exploitatie zich kunnen beperken tot het met zorg aankappen van proefzendingen op niet te kleine schaal; geleidelijk kan zich dan, met de uitbreiding der kennis van het hout en de vermeerdering van den afzet, de exploitatie ontwikkelen.
5. Het aankappen der proefzendingen zou zoo mogelijk door een exploitatiemaatschappij onder toezicht van het Boschwezen of anders door het Boschwezen zelf moeten geschieden.
6. Voor de behandeling der proefzendingen in Nederland, voor de introductie van het hout en het zoeken van een markt zou het wenschelijk zijn te trachten de medewerking van den houthandel te verkrijgen".

Aan deze juiste adviezen was op het tijdstip van hun verstrekking reeds voor een belangrijk deel gevolg gegeven. De sedert 1910 als chef van den dienst van het Boschwezen fungeerende houtvester J. W. Gonggrijp had niet stil gezeten, doch van den beginne aan de exploitatie der bosschen in botanisch en houttechnisch opzicht krachtig ter hand genomen. In 1911 deed hij een reis naar de Corantijn, teneinde aldaar de Demerara-greenheartbosschen op te sporen. Na lang zoeken werden aan de Maratakka, een zijtak van de Nickerierivier, een aantal greenheartboomen gevonden. Twee jaren later heeft een opzichter van het Boschwezen in deze streek nog meer boomen gevonden. De groote verwachtingen die men omtrent het voorkomen van Demerara greenheartboomen in Suriname had gekoesterd, werden echter niet beantwoord; groenhartbosschen (Dr. Berkhout gebruikte dezen term in zijn tweede rapport onder punt 2 van het werkprogramma voor het Boschwezen) bestaan niet in de Kolonie. Dit moest de houtvester na een nieuwe reis naar het Nickeriedistrict in 1917 dan ook toegeven.

Van de Morabosschen, die Dr. Berkhout op dezelfde plaats in zijn rapport vermeldt, had de houtvester Gonggrijp reeds in 1911 de eerste opstandsopnamen aan de Corantijn gemaakt. De volgende werden door opzichters van het Boschwezen verricht, waarbij de Morabosschen aan de Corantijn, de Coppename en de Saramacca in kaart werden gebracht.

Toen van de aanvankelijk met zooveel verwachtingen tegemoet geziene exploitatie van Demerara greenheart in Suriname niets terecht kwam, vestigde de houtvester J. W. Gonggrijp zijn aandacht op andere paalwormresistente houtsoorten. Dit had des te meer reden, omdat bij reeds in 1914 begonnen proeven aan het lichtschip in de Surinamemonding was gebleken, dat groenhart uit Demarara niet bestand was tegen de in onze kolonie voorkomende paalwormsoorten. Ook de in 1915 vernieuwde deuren der sluizen van het Saramaccakanaal, uit groenhart van Demarara, waren reeds in 1918 door den paalworm doorzeefd. Het feit, dat Manbarklakhout dank zij de door Prof. G. van Iterson geconstateerde aanwezigheid van kiezelkorrels, onder dezelfde omstandigheden onaangetast bleef, bracht den houtvester er toe proeven te nemen met Basralokus-hout, dat ook dergelijke kiezelkorrels bevat. Ook andere houtsoorten werden onderzocht en goed bevonden, daar echter alleen het Basralokushout in belangrijke hoeveelheden voorkomt, werd de aandacht op deze houtsoort geconcentreerd. De proeven werden met succes bekroond en ook die welke de Amerikaansche autoriteiten met de Surinaamsche paalwormresistente houtsoorten hebben genomen moeten in dit opzicht als geslaagd beschouwd worden. De in 1922 en 1923 genomen Basralokus-monsters waren in October 1925 noch in de wateren van het Panamakanaal, noch op de Amerikaansche kusten van den Atlantischen en Grooten Oceaan door paalworm aangetast.

Zooals later nog wel zal worden uiteengezet,werd in den concurrentiestrijd van twee Surinaamsche houtexportmaatschappijen de deugdelijkheid van het Baralokushout in twijfel getrokken en de in jarenlange moeizame arbeid opgebouwde goede reputatie van het Surinaamsche hout in het algemeen en die van het Basralokushout in het bijzonder ernstig in gevaar gebracht. Eenige mededeelingen omtrent Basralokus, die den lezer in de gelegenheid kunnen stellen zich een eigen oordeel te vormen, zijn daarom op haar plaats.

De Basralokus is een typische boom van het heuvelland en komt in drie variëteiten voor. In het zandgebied der Savanna en in lagere bodemformaties wordt de witte Basralokus aangetroffen; op de overgangsformaties van den bodem van het hoogere land en savanna groeit de roode soort, terwijl de zoogenaamde zwarte variëteit slechts op de oorspronkelijke verweeringsgebieden der gesteenten, (gesteenten, klei, zand zonder kwarts) der eigenlijke heuvels wordt gevonden. De benamingen houden verband met de kleuren der schors van de wortellijsten en waren

vroeger, toen Basralokus nog een verwaarloosde Surinaamsche houtsoort was, vermoedelijk slechts bij de Boschnegers in gebruik. Deze vervaardigen uit de dikke en lange stammen der zwarte soort corjalen, die buitengewoon sterk zijn en tegen invloeden van het weer bestand. Daar het rijphout van de roode soort en, van het witte Basralokus ook het kernhout, weinig duurzaam zijn gebleken, is het begrijpelijk, dat de Boschnegers onderscheid hebben gemaakt. Bij het departement van openbare werken werd blijkbaar niet op deze bijzonderheden gelet en de onaangename ervaringen welke men dientengevolge opdeed leidden tot een ongunstig oordeel over al het hout van deze soort. Een andere oorzaak van teleurstelling was het gebruik van niet met zorg behandeld hout. Bij voornoemd departement wordt geen hout opgeslagen en gedroogd, worden geen eischen voor behandeld hout bij leveringen gesteld, doch dit zooals het in het bosch is bewerkt of van den zaagmolen komt ruwweg verbruikt. Uit een en ander blijkt, dat men om goede resultaten te bereiken zoowel op den aankap als ook op het bewerken van het hout deskundig toezicht dient uit te oefenen. Daarmede komen wij weer op het verslag van den Ingenieur v. d. Broek terug.

Zooals reeds gezegd is, werd de exploratie der bosschen door den houtvester J. W. Gonggrijp ter hand genomen, die haar krachtig doorzette en ook ernstige pogingen deed tot plaatsen van proefzendingen. Dr. A. Pulle had de bewerking van het verzamelde botanische materiaal op zich genomen en op uitnoodiging van den Minister van Koloniën werd door het Koloniale Instituut te Amsterdam de Commissie van Advies en Onderzoek inzake Surinaamsche Houtsoorten ingesteld. Deze Commissie maakte een aanvang met de studie der microscopische en technische eigenschappen van de grootendeels door den houtvester J. W. Gonggrijp verzamelde houtsoorten. Het resultaat van deze onderzoekingen is in de door den deskundige der Commissie, Dr. Ir. J. Ph. Pfeiffer, samengestelde publicatie „De houtsoorten van Suriname" (6) neergelegd.

Toen er nu eindelijk voortgang was gekomen in de voorbereiding van Suriname's houtexport, maakte een onverwachte gebeurtenis plotseling een einde aan de proefnemingen in de praktijk, waarvan in de vijfde conclusie van den ingenieur van den Broek sprake is: het Boschwezen in Suriname werd in 1925 opgeheven. Verschillende particuliere ondernemingen hadden in dien zelfden tijd zeer te klagen over te Le Hâvre en in Nederland aangevoerd minderwaardig hout. De afwezigheid van een des-

kundige instantie, die in het belang der Kolonie controle op den houtexport zou hebben kunnen uitoefenen, deed zich nijpend gevoelen, terwijl het zich nu liet aanzien, dat de geheele op het gebied van houtonderzoek verrichte arbeid nutteloos was geweest. Deze toestand gaf de voornoemde, door het Koloniaal Instituut ingestelde, Commissie aanleiding tot het voorstel haar deskundige naar Suriname uit te zenden, ten einde het Bestuur advies uit te brengen over den meest geschikten vorm van bemoeienis van het gouvernement met boschexploitatie en houthandel. De Minister van Koloniën kon zich met het voorstel vereenigen en verstrekte aan Dr. Ir. J. Ph. Pfeiffer een desbetreffende opdracht, door hem als adviseur in zake houtkapaangelegenheden aan den Gouverneur van Suriname toe te voegen. Reeds veertien dagen na zijn aankomst in Suriname, op 11 October 1926, deed hij aan den Gouverneur zijn werkprogramma toekomen, dat daarna nagenoeg geheel ten uitvoer werd gebracht. (Bijlage III van het rapport (7).)

De verrichte werkzaamheden omvatten behalve het instellen van een onderzoek naar den aard van de bosschen welke in de eerstkomende decennia voor exploitatie in aanmerking zouden kunnen komen en naar de plaatselijke omstandigheden der houtexploitatie, o.m. een poging den afzet van paalhout te stimuleeren, door verbetering van de kwaliteit, zoowel wat bekapping als selecteering betreft.

Onder zijn leiding werden eenige proefpartijen Mora en Manbarklakpalen door de firma C. Kersten & Co. samengesteld, die voldeden aan de eischen, die de Rijkswaterstaat in Nederland aan zulke palen stelt. Op grond van de ervaring met deze partijen opgedaan, heeft de firma Alberts, die in Nederland als vertegenwoordiger van de firma C. Kersten & Co optrad, een contract gesloten met de Directie van de Zuiderzeewerken, voor de levering van een groote partij Manbarklak-palen, waarbij werd bepaald dat, wanneer men in gebreke zou blijven een deel der palen te leveren, de partij zou worden gecompleteerd met Demerara greenheart.

Spoedig na het vertrek van Dr. Pfeiffer ging het in het bosch uitgeoefende toezicht op den aankap en de keuring achteruit en dientengevolge ook de levering van Manbarklak. Zoo moest het Surinaamsche hout opnieuw de plaats, die het van nature toekomt, afstaan aan het Demarara greenheart harer Britsche zusterkolonie.

Gedurende zijn onderzoek kwam Dr. Pfeiffer ten aanzien van het houtkapbedrijf tot de volgende conclusies:

1. noodzakelijkheid der wederinstelling van een dienst van het Boschwezen;
2. het voeren van een voorzichtige, doch zeer degelijke propaganda voor de Surinaamsche houtsoorten, het daadwerkelijk beoordeelen van de uitbreiding van het afzetgebied en het bestrijden van oneerlijke concurrentie van andere tropische houtsoorten;
3. het medewerken tot de oprichting en instandhouding van een bedrijf, of combinatie van bedrijven, in staat om, onder voor het welslagen der boschexploitatie zoo gunstig mogelijke voorwaarden, een ernstige proef te nemen tot het verkrijgen van een modern exportbedrijf van duurzamen aard;
4. het invoeren van een verordening op den houtkap, aan de omstandigheden van den tegenwoordigen tijd aanpast, ruimte latend voor ontwikkeling in de toekomst.

Het verslag waarin deze juiste adviezen zijn opgenomen bevat eveneens de opgave van achtentwintig Surinaamsche houtsoorten, welker bruikbaarheid voor bijzondere doeleinden in de Mededeelingen XX van het Koloniaal Instituut te Amsterdam „De Houtsoorten van Suriname" wordt aangetoond. Dit alles echter strookte niet met het toen bij de regeering in Nederland heerschende inzicht. Had men de pogingen den export van hout in goede banen te leiden van de HH. Berkhout, v. d. Broek en Gonggrijp met de opheffing van het Boschwezen beantwoord, Dr. Pfeiffer is niet gelukkiger geweest; ook aan zijn op hetzelfde gebied liggenden arbeid werd de welverdiende waardeering onthouden. Een groot gedeelte van het aan den Minister van Koloniën uitgebracht rapport werd niet eens gepubliceerd en van de vier hierboven genoemde conclusies werd slechts aan de derde raadgeving gevolg gegeven; in 1929 werd de zoogenaamde Commissie de Graaff ingesteld.

Deze Commissie, waarvan de latere Minister van Koloniën tot voorzitter werd benoemd en waarbij Dr. Pfeiffer en Ir. Kempees, een vroegere directeur van openbare werken in Suriname, als leden fungeerden, adviseerde tot de oprichting van een groot houtbedrijf in Suriname, dat onder de naam West-Indische Houthandel zijn beslag heeft gekregen.

Intusschen was in Suriname een houtbedrijf op bescheidener schaal tot stand gekomen, dat reeds in 1929, dus een jaar voor de oprichting van voornoemd grootbedrijf, hout in Nederland aan de markt bracht en ook paalhout aan Curaçao leverde. Onder deze leveringen waren belangrijke hoeveelheden Basra-

lokus, een houtsoort, die beloofde een geduchte concurrent van het Demerara greenheart te worden. Deze laatstgenoemde houtsoort, welke in Suriname slechts in onbelangrijke hoeveelheden voorkomt, wordt bij voorkeur bij den Rijkswaterstaat verwerkt en werd door een der leden van de combinatie De West-Indische Houthandel in Nederland ingevoerd.

Aan oppervlakkige beoordeelaars mogen de oprichting van bovengenoemde bedrijven een groote vooruitgang toegeschenen hebben, degenen echter die de wording der boschexploitatie vanaf de aanwijzingen van Dr. Berkhout tot de voorstellen van Dr. Pfeiffer hadden beleefd, wisten dat dit op zich zelf niet voldoende is, daar houtaankap en uitvoer zonder deskundige controle ter plaatse een groot gevaar voor den afzet der goede Surinaamsche houtsoorten oplevert.

De verantwoordelijke autoriteiten dachten echter anders over deze aangelegenheid, zij meenden dat, aan de hand van Dr. Pfeiffer's geschriften, door het Gouvernement aan den houtaankap en export de noodige leiding gegeven kon worden; vandaar de oprichting van De West-Indische Houthandel, het grootbedrijf met regeeringssteun, doch zonder deskundige voorlichting in de Kolonie. Voordat de zaak haar beslag gekregen had heeft nog een gebeurtenis plaats gevonden welke een schel licht op de door onbevoegd ingrijpen ontstane situatie werpt. In 1928 wilde een concern, waarin onder meer de Europeesche Bank te Amsterdam en een Rotterdamsche reederij vertegenwoordigd waren, er toe overgaan Matakkiehout (Symphonia globulifera Limm. F.) te verwerken. Een in Nederland wonend Surinaamsch hoofdambtenaar trad als adviseur op. Volgens hem zou men deze houtsoort vanaf de mondingen der rivieren tot diep in het land in overvloed aantreffen en zouden de aankap en de afvoer op geen groote moeilijkheden stuiten. Ik vertoefde in dien tijd met verlof in Nederland en kwam met de vooraanstaande personen der onderneming in aanraking. Aan mijn voorstelling der werkelijkheid, dat Matakkie in het zee- en brakwatergebied niet groeit, louter in zoetwatermoerassen voorkomt, wilde men geen geloof hechten. Toen ik kort daarop naar Suriname was teruggekeerd kwam ik tot de ontdekking, dat een hoofdambtenaar als agent voor de onderneming optrad en aan boschopzichters werkzaamheden in verband met de exploitatie van Matakkiehout had opgedragen. Doordat de onuitvoerbaarheid van het project spoedig bleek, was ook deze poging weer van de baan.

Duidelijker dan door dit staaltje van onbevoegde bemoeienis

met Surinaamsche houtzaken kwam het ontbreken van een deskundige instantie eenige jaren later tot uiting, bij het zaaien van twijfel omtrent de goede eigenschappen van een Surinaamsche houtsoort. Het betrof de reeds hierboven genoemde Basralokus. Terwijl deze aangelegenheid, die destijds veel stof heeft opgejaagd, van groote beteekenis is voor de toekomst van den Surinaamschen houtexport in het algemeen, werpt zij tevens een eigenaardig licht op de wijze waarop koloniale vraagstukken van buitenaf opgelost worden. Zonder mij aan conclusies te wagen, of mij tot insinuatie te laten verleiden, zal ik trachten de geschiedenis van deze zaak weer te geven, door slechts te vermelden wat ik beleefd heb, door feiten te geven. Na het vernemen dezer feiten en door deze tegenover elkander te stellen, zal de lezer zelf in de gelegenheid zijn zich een oordeel te vormen.

Zooals wij reeds weten, heeft de houtvester J. W. Gonggrijp Basralokus bij den houthandel ingevoerd en is door in Suriname en aan de Atlantische en Pacifickust van Noord-Amerika genomen proeven aangetoond, dat deze houtsoort tegen paalworm bestand is.

Ten einde eenig overzicht der vermoedelijk aanwezige voorraden Basralokus te verkrijgen, werden door het Boschwezen van 1919 tot 1921 nu en dan opstandsopnamen verricht, die uitgewezen hebben dat in het heuvelland ten Oosten der Surinamerivier en aan de Sarakreek, overal daar waar men van Basralokusbosch spreekt, deze boom ongeveer 5% van den totalen opstand uitmaakt. In het rapport van Dr. Pfeiffer (blz. 22) wordt de voorraad Basralokushout ruwweg op 1.500.000 m^3 geschat.

In het nummer van 26 Augustus 1922 van De Ingenieur lezen wij: „dat basralokus wel minder goed bestand is tegen de zeer virulente neoterado dan manbarklak, ongetwijfeld door een lager gehalte aan kiezelzuur en mindere hardheid, doch daarentegen Demerara greenheart in dit opzicht ver achter zich laat. Wat duurzaamheid aan weer en wind betreft doet basralokus, *volgens de ervaring, waarover wij hier te beschikken hebben,* zeker niet onder voor Demarara greenheart, terwijl het hout veel handelbaarder is dan zijn Engelsche concurrent". (8).

Gedurende de jaren 1923 en 1924 werd door den houtvester Gonggrijp onderzoek naar de verschillen in kiezelzuurgehalte van Basralokushout ingesteld. In verschillende streken van het land werden uit een groot aantal boomen houtmonsters gehakt, met de boomen gelijk genummerd en daarna naar het laboratorium te Paramaribo opgezonden. Door dit onderzoek is men

te weten gekomen dat de drie hierboven opgegeven typen Basralokus in Suriname voorkomen. De overige resultaten van dit onderzoek zijn door de opheffing van het departement van Landbouw, waarbij het archief van het Boschwezen over drie verschillende departementen verspreid werd, zoek geraakt.

Een jaar na de opheffing van het Boschwezen verscheen mededeeling No. XXII van het Koloniaal Instituut te Amsterdam, „De Houtsoorten van Suriname" Deel I. Op blz. 262 hiervan, onder de vermelding der technische gegevens aangaande Basralokushout lezen wij, nadat het hout is beschreven als bestand tegen aantasting door paalworm, het volgende:

„Het hout is dus, behalve voor zeeweringen en sluiswerken, geschikt voor brugbouw, huisbouw en binnenbetimmeringen. Doordat het niet veel zwaarder is dan eiken- en teakhout, zal het deze houtsoorten voor binnenbetimmeringen, wagon- en scheepsbouw zeer goed kunnen vervangen".

In het najaar van 1926 maakte Dr. Pfeiffer een aanvang met het reeds hierboven vermelde onderzoek en negen maanden later heeft op zijn aanwijzingen de exploratie der Basralokusbosschen ten Oosten der Surinamerivier plaats gehad. De verkregen resultaten waren goed en, omdat de ondernemers (afgaande op het oordeel der HH. Kempees en Gonggrijp en de goede meening van Dr. Pfeiffer omtrent Basralokus) overtuigd waren, dat deze houtsoort in plaats van een buitenlandsche in Nederland een goede kans zou hebben, werd tot de stichting van het bedrijf Suhoza (Surinaamsche Houthandel en Zagerij) overgegaan.

Reeds in 1929 verscheepte dit bedrijf aanzienlijke partijen Basralokus naar Nederland en het liet zich toen aanzien alsof het Surinaamsche hout een kans had zijn Engelschen concurrent te verdringen. In hetzelfde jaar bracht de Commissie de Graaff haar rapport uit en besloot de regeering tot de oprichting van het reeds genoemde grootbedrijf. Dit laatste, de West-Indische Houthandel, was een combinatie der firma's C. Kersten en Co te Paramaribo, N.V. Houthandel v/h G. Albers te Middelburg en de N.V. Houtbereiding Gips te Dordrecht, waarbij Ir. Kempers als raadsman van de regeering werd benoemd. Binnen de aan den West-Indischen Houthandel verleende concessies worden geen Basralokuscomplexen van eenige beteekenis aangetroffen; het voornaamste object dezer onderneming vormen de Morabosschen en de terreinen waarop veel Manbarklak voorkomt. Buitendien moet opgemerkt worden, dat de firma Albers de eenige importeur van Demerara greenheart in Nederland is en het hoofd der firma

in het najaar 1929 persoonlijk een onderzoek in Suriname ingesteld heeft.

Het volgende jaar werden in Nederland geruchten verspreid over de ondeugdelijkheid van Basralokushout. De raadsman voor het groothoutbedrijf, van wien men mag aannemen dat hem ook de belangen van het Surinaamsche hout in het algemeen ter harte zouden gaan, vond hierin aanleiding een onderzoek in te stellen.

Op zijn vraag berichtte de directeur van openbare werken in Suriname dat Basralokushout minder tegen weersomstandigheden bestand is en dat men er bij zijn departement slechte ervaringen mede opgedaan had.

In dit bericht wordt geen melding gemaakt van het voorkomen van verschillende variëteiten van Basralokushout, die onderling in hooge mate in deugdelijkheid verschillen, waardoor ook niet is komen vast te staan welk deel der door bovengenoemden hoofdambtenaar genoemde getallen op de goede houtsoort betrekking had.

De raadsman voor het groothoutbedrijf kon zelf bovendien weten dat in Suriname met hout genomen proeven of opgedane ondervindingen geen maatstaf vormen voor de gedragingen van het hout in gematigde klimaten, zooals dat van Nederland. Ingevolge het uit Suriname ontvangen bericht wierp deze deskundige nu plotseling zijn vroeger gekoesterde gunstige meening omtrent Basralokushout overboord. In een bericht aan den Directeur-Generaal van den Rijkswaterstaat schreef hij onder meer:

„Basralokus is een houtsoort, die in Suriname tamelijk veelvuldig voorkomt, maar er vóór den oorlog weinig of niet gebruikt werd. Vóór 1921, ongeveer, werd het op gouvernementswerken, naar ik meen, nimmer gebruikt.

Of dit zijn oorzaak vond in de reeds eerder gebleken mindere deugdelijkheid of wel een gevolg was van onvoldoende kennis van de goede eigenschappen, weet ik niet. Naar de thans ontvangen berichten, moet ik overhellen tot de eerste meening”.

Toen de in Nederland tegen het Basralokushout gevoerde actie in Suriname bekend werd, veronderstelde men aldaar dat de souschef van het departement openbare werken, Ir. van Wouw, voor de onvolledige voorlichting verantwoordelijk gesteld moest worden. In een brief gedateerd Paramaribo 8 December 1930, gericht aan de firma Surinaamsche Houthandel en Zagerij, heeft Ir. van Wouw hiertegen stelling genomen. In de eerste plaats

vestigde hij de aandacht op het feit dat hij nog kort te voren op Curaçao het gebruik van Basralokushout nadrukkelijk had aanbevolen. Vervolgens deelde de deskundige mede, dat Basralokus in Suriname als dekplanken wel eens een slecht resultaat heeft opgeleverd. Eenige sluisdeuren hadden zich goed gehouden, terwijl bij andere schimmelvorming en rotting zijn opgetreden. Als schoothout der sluizen en als schuiven voor de sluisdeuren gedraagt zich basralokushout goed. Daarentegen werden bij reparaties aan een steiger te Paramaribo met Basralokushout wederom tegenslagen ondervonden. Er ontstond toen langzamerhand bij het technisch personeel een tegenzin tegen Basralokushout, want niemand ziet graag werk na drie jaren te niet gaan.

„Ik heb echter juist gemeend", zoo vervolgde Ir. van Wouw in den brief, „daar niet aan toe te moeten geven en uiterst voorzichtig te moeten voortgaan, daar men zich niet door een enkel geval algemeen kan laten leiden. Daar deed ook aan mee, dat vele deskundige houtkenners, wetende, dat ik in deze kwestie zat, mij erop attent maakten, dat er twee soorten roode en witte basra-lokus bestonden".

Het feit, dat voornoemde deskundige toezegde een onderzoek naar het verschil te zullen instellen, toont aan, dat men voorheen geen aandacht aan de kwaliteit van het gebruikte hout had geschonken en de mededeelingen omtrent de deugdelijkheid daarvan daarom niet als bewijsgronden voor het slechte gedrag van de goede soort Basralokus kunnen worden aanvaard.

Bedenkelijk, met het oog op de zoo moeizaam opgebouwde reputatie van het Surinaamsche hout, moet de openbare actie tegen een der soorten genoemd worden, welke van De West-Indische Houthandel uitgegaan is. In een aan de leden der Tweede Kamer toegezonden brochure aangaande de boschexploitatie in Suriname, van de genoemde combinatie uitgegaan, werd het Basralokushout ten onrechte in een ongunstig daglicht geplaatst, waardoor tevens het wetenschappelijk houtonderzoek in discrediet gebracht werd.

Het laatste eischt eenige toelichting. De lezer van genoemde brochure komt onvermijdelijk onder den indruk dat de ervaringen met Basralokus, door Openbare Werken in Suriname opgedaan, in tegenspraak zijn met het wetenschappelijk onderzoek. Dit is echter niet juist. Door de Heeren E. J. Kempees en J. W. Gonggrijp werd in 1922 betoogd (zie hierboven), dat basralokus, wat duurzaamheid in wind en weer betreft, volgens hun ervaring

niet onderdeed voor Demerara greenheart. Dit oordeel is gebaseerd op een kortstondige praktische ervaring. Door de Commissie van Advies en Onderzoek inzake Surinaamsche Houtsoorten verrichte onderzoekingen toonden ondubbelzinnig aan, dat Basralokus in duurzaamheid bij het Demerara greenheart ten achter staat en dan ook in de waardeklasse II is ingedeeld, terwijl het laatste in waardeklasse I is ondergebracht (Surinaamsche Houtsoorten deel II blz. 262 resp. 145).

Omdat echter Basralokushout belangrijk duurzamer is dan eikenhout werd het voor de hierboven vermelde doeleinden, in het bijzonder voor toepassingen in Europa, aanbevolen. (Zie technische gegevens van Basralokushout blz. 262 „De Houtsoorten van Suriname").

Een ander gevolg van de deining, die ontstaan was door deze Basralokusaffaire, was dat de Kon. Ver. Koloniaal Instituut meende de zaak van het Surinaamsche hout te moeten dienen door een reorganisatie der Commissie van Advies en onderzoek inzake Surinaamsche Houtsoorten te ondernemen en daarbij alle leden die op een of andere wijze commercieel belang hadden bij het Surinaamsche hout te verzoeken hun ontslag te nemen. Dit geschiedde dan ook in Maart 1933, onder het uitspreken van de verwachting dat de belangen van het Surinaamsche hout beter gediend zouden kunnen worden. Deze sterk gereduceerde commissie, waarvan, om volkomen onnaspeurlijke redenen, Dr. Pfeiffer noch als lid noch als deskundige deel uitmaakte, is echter door deze aderlating volkomen dood gebloed. Men heeft sedert nooit meer iets van haar gehoord; waarschijnlijk heeft zij zelfs nooit meer vergaderd. Daarmede was een ander stuk werk, dat van groot belang had kunnen zijn voor de exploitatie en den afzet van Surinaamsch hout, ontijdig en abrupt afgebroken.

Uit het hier onmiddellijk aan voorafgaande kan worden afgeleid, dat voor den goeden gang van zaken bij den houtexport uit Suriname het bestaan van een aan de bijzondere eischen van dat land beantwoordenden dienst van een boschwezen volstrekt noodzakelijk is. Daarmede is echter niet alles gezegd; het cardinale punt van het probleem der houtexploitatie is en blijft voorloopig het arbeidersvraagstuk. Dat het laatste bestaat, dat er gebrek aan geschikte houtbewerkers is, heeft zijn oorzaak in de eerste plaats in de dunne bevolking van Suriname. Nochtans zou het ten opzichte van de arbeidsprestaties bij den houtkap beter gesteld kunnen zijn, wanneer alle bevolkingsgroepen waaruit houtkappers gerecruteerd kunnen worden in het geregelde

economische leven der kolonie waren ingeschakeld. Dit is niet het geval; de geboren houtkappers, de Boschnegers, zoeken hun bijverdiensten niet in den houtkap, doch in de vrachtvaart in de naburige koloniën. Gedurende een in 1923 naar de economische toestanden bij de Boschnegers ingesteld onderzoek bleek, dat alleen van de aan de Boven Suriname levende Saramaccanen zich 2000 mannen in Cayenne ophielden.

Ik deel de meening van Dr. Pfeiffer, dat er door een meer intensief bestuur veel bij de Boschnegers bereikt kan worden. In deze aangelegenheid is het gebrek aan continuiteit bij Surinaamsche bestuurszaken scherp naar voren gekomen. Onder het bestuur van Baron van Heemstra werd niet slechts politiek ingegrepen, doch ook getracht van de Boschnegers als producenten bij den houtkap partij te trekken. In de volgende bestuursperiode heeft men, als maatregel van bezuiniging, het contact met de Boschnegers weder volkomen verbroken; zoodoende moet er, wil men hen als betrouwbare arbeidskrachten bij den houtkap inschakelen, weder van voren af begonnen worden.

De overige bevolkingsgroepen welke voor den houtaankap in aanmerking komen, de aan de bovenrivieren wonende Indianen en Creolen, zijn in werkelijkheid ook slechts gelegenheidsarbeiders; van een organisatie ten behoeve der houtexploitatie is geen sprake.

Dr. Berkhout heeft, toen hij tot den proefaankap van gouvernementswege adviseerde, getoond een goed begrip van den toestand te bezitten; hij wilde, instede van de inheemsche, onbetrouwbare productie-elementen, iets nieuws brengen, door den Javaan als kolonist in de nabijheid van de voor de proefexploitatie in aanmerking komende boscharealen te vestigen. Een organisatie echter in dezen zin zou destijds alleen aan de daaraan gestelde verwachting hebben kunnen beantwoorden, wanneer men, buiten de contractueele immigratie om, tot vrije kolonisatie van Nederlandsche onderdanen uit Java ware overgegaan. De bovengenoemde immigratie was toen nog geen tien jaren oud en de meeste toen ter tijd reeds van contract vrij gekomen immigranten waren zoowel voor den landbouw als ook voor de boschexploitatie weinig geschikte elementen. Gaandeweg veranderde dit; naar mate op Java beter toezicht op de voor Suriname bestemde immigranten werd uitgeoefend, kwamen ook betere arbeiders in Suriname terecht en werden onder hen ook geroutineerde kappers uit de Djatibosschen aangetroffen. Dit laatste bleek reeds bij de balatatapproeven in 1913; onder de aan de Sarakreek

en elders in het binnenland te werk gestelde Javanen waren er vele, die bij het vellen der bolletrieboomen niet voor de Boschnegers onderdeden. Nog later is de geheele onder het Boschwezen ressorteerende aankap van brandhout in handen der Javanen gekomen. Als men weet dat het aantal Creolen en Indianen te gering is, om in de behoeften van den aankap voor export te voorzien en dat de Boschnegers altijd een onbetrouwbaar productie-element zullen blijven, dan gaat men het denkbeeld van Dr. Berkhout om houtkap en kolonisatie van Javanen samen te laten gaan, als voor de hand liggend zien.

Toen het uitzenden van contractarbeiders naar Suriname ophield, poogde het toenmalige bestuur van Suriname de immigratie door vrije kolonisatie te vervangen. In 1930 kwamen een dertigtal Javaansche gezinnen te Paramaribo aan, die aan den rand van het moerasgebied, verwijderd van stroomend water, werden gevestigd. Na een vijftal jaren verliep de kolonisatie en bijna alle mannen kwamen terecht bij den houtkap aan de Boven-Suriname. Dit laatste is een directe aanwijzing van den weg dien het uit moet. Het huidige bestuur van Suriname volgt echter een anderen weg en heeft blijkbaar uit de ervaringen welke men gedurende de laatste dertig jaren met de Javaansche kolonisatie in de Kolonie heeft opgedaan geen leering getrokken. Men stelt zich voor de bergbewoners van Java polderboeren te doen worden, door hen in het zeekleigebied te vestigen, dat geen redelijke kansen aan boomcultures en bananen biedt, doch slechts de rijstcultuur als bestaansmogelijkheid aanwijst. Omdat voor de doorvoering der kolonisatie op groote schaal, volgens dezen gedachtengang, in Suriname nog geen uitgewerkt plan bestaat, en als de daarvoor noodzakelijke voorbereiding een kostbare en moeilijk uit te voeren irrigatie (9) wordt aanbevolen, is er nog tijd en gelegenheid het een en ander op te merken. In de eerste plaats vestig ik er de aandacht op dat ik reeds vroeger de Javaansche kolonisatie als een onderdeel der Europeesch-Javaansche kolonisatie in Suriname heb besproken. Het ging toen echter uitsluitend over landbouw. Sedert hebben zich echter de omstandigheden geheel anders ontwikkeld: Suriname is in Nederland in het brandpunt der belangstelling komen te staan en in de V.S. werd men in de gelegenheid gesteld met de in Suriname heerschende toestanden nader kennis te maken. Gezien de steeds grooter afmetingen aannemende behoefte aan hard hout, kan het laatste van bijzondere beteekenis voor de boschexploitatie worden Om dit te begrijpen moet men het volgende bedenken: In de Vereenig-

de Staten van Noord-Amerika is het vraagstuk der geregelde voorziening van hard hout acuut geworden. Sommige schrijvers schatten dat tegen het einde van deze eeuw de voornaamste bosschen van de Vereenigde Staten uitgeput zullen zijn, terwijl het midden van de twintigste eeuw wordt genoemd als het tijdstip, waarop de loofhoutbosschen (hardwood-forests) niet meer zullen kunnen produceeren.

W. V. Sparhawk schrijft bijvoorbeeld in 1925 onder den titel „Why the United States is interested in Latin-American Forest development": (10) „It seems to be almost inevitable then, if we are to have adequate supplies of high grade hardwood timber after the next 20–30 years, that we shall have to import large quantities, at least for the following 50 years".

Veel Amerikaansche houtexperts zijn echter huiverig om met tropische boschexploitatie te beginnen en dat voornamelijk omdat zich de tropische bosschen met hun groot aantal soorten niet leenen voor de Amerikaansche boschexploitatie-methoden. Ook de bedrijven die gebaseerd zijn op massaproductie leenen er zich zonder radicale wijzigingen niet toe de veel hardere tropische loofhoutsoorten te verwerken. Het is echter hoogst waarschijnlijk dat men in Amerika zal inzien, dat de onmisbare hoeveelheid hardhout uit de tropen betrokken zal moeten worden en dat men er toe zal overgaan de exploitatiemethoden te wijzigen

Deze omstandigheden openen een perspectief voor den houtexport van Suriname. Daarbij komt, dat redelijkerwijs verwacht mag worden dat de waterstaat, de spoorwegen en gemeentewerken zich voortaan niet meer in hoofdzaak naar het oordeel van enkele, slechts ten deele bevoegde personen zullen richten, doch veel meer de door wetenschappelijk onderzoek verkregen gegevens tot richtsnoer zullen nemen, zoodat voor de boschexploitatie in Suriname een nieuw tijdperk kan aanbreken. Zoowel in Amerika als ook in Nederland zal men echter waarborgen omtrent kwaliteit en leveringstermijnen willen hebben; men zal de keuring van het hout door een deskundige instantie eischen, voorvallen, zooals hierboven ten aanzien van Basralokus en andere houtsoorten beschreven werden, moeten onmogelijk worden, m.a.w. de wederinvoering in Suriname van een voor zijn taak berekend boschwezen moet als volstrekt noodzakelijk beschouwd worden.

Een geordende boschexploitatie kan het niet zonder een gezeten bevolking stellen en deze het wederom niet buiten landbouw, zoodat het vraagstuk in wezen een agrarisch-boschbe-

stuurkundig probleem blijkt te zijn. De oplossing daarvan levert groote moeilijkheden op, omdat men in Suriname met eene primitieve bevolking te doen heeft, tegenover welke het bestuur der Kolonie een zeer eigenaardige houding aanneemt. Terwijl het eene bestuur tracht de Boschnegers beter bij het economische leven der Kolonie in te schakelen en in het bijzonder den houtkap als het middel beschouwt om dit doel te bereiken, verbreekt een volgend bestuur weer het moeizaam verkregen contact met deze oerwoudbewoners. De duizenden Boschnegers en honderden Indianen en Creolen die den houtkap uitoefenen, kunnen in sommige jaren niet eens in de behoeften van de locale houtmarkt voorzien. In sommige jaren heerscht zelfs voedselschaarschte bij hen. Het zou te ver voeren hier op de oorzaken van deze toestanden, welke in verregaande zorgeloosheid, eigenaardige rechtsbegrippen en in psychische gesteldheden en opvattingen van deze bevolkingsgroepen gezocht moeten worden, nader in te gaan. Er moge slechts opgemerkt worden dat, zoolang nog geen verandering gebracht is in de opvattingen van het bestuur, de genoemde bevolkingsgroepen nog voor langen tijd als onbetrouwbare houtkappers aangemerkt zullen moeten worden.

Er bestaat echter de mogelijkheid den uitbouw der boschexploitatie voor de toekomst veilig te stellen. Zooals reeds gezegd is, heeft gedurende de twee laatste bestuursperioden van Suriname het denkbeeld van een vrije Javaansche kolonisatie ingang gevonden en dit denkbeeld werd door het opperbestuur overgenomen. De houtkap schept voor deze kolonisten een bestaansmogelijkheid, terwijl een tweede bron van inkomsten gevonden kan worden in de hulpverleening aan de in het heuvelland door te voeren citruscultuur. Doordat de Javanen als geroutineerde landbouwers in het vruchtbare heuvelland gemakkelijk in hun eigen voeding kunnen voorzien en bovendien nog eenige stapelgewassen zooals de in Amerika gewenschte bananensoort, cacao, tabak enz. kunnen verbouwen, zal het succes der kolonisatie slechts van haar goede organisatie afhankelijk zijn. De hier bedoelde regeling van landbouw en houtkap in de onbewoonde heuvelterreinen zal later door een andere regeling betreffende werkzaamheden in het boschnegergebied gevolgd kunnen worden.

Het verwezenlijken der hierboven genoemde denkbeelden zou een flinke stap vooruit op den weg der economische ontwikkeling van Suriname beteekenen en bovendien nog de volgende voordeelen met zich brengen:

1. De op wetenschappelijk onderzoek gebaseerde ervaring,

evenals de in jarenlangen, moeizamen arbeid opgebouwde gunstige reputatie van het Surinaamsche hout, zal voor de kolonie nuttig effect hebben;

2. De bevolking van Suriname zal dan een voor den economischen opbouw gewenschten versterking met Nederlandsche onderdanen uit de tropische gebiedsdeelen van het Rijk verkrijgen;
3. Door de vestiging der Javanen op het hooge land zou de problematische en op den duur zeer kostbare irrigatie althans in den aanvang overbodig zijn.

Bovenstaande beschouwingen maken er geen aanspraak op een gedegen, in alle opzichten deskundige studie te zijn; het zijn louter de herinneringen aan wederwaardigheden en ervaringen van ruim twintig jaren dienst bij het Boschwezen en de Boschpolitie in Suriname. Ze werden echter op schrift gesteld met het doel op dit bijzondere tijdstip nog eens de aandacht te vestigen op hetgeen in het verleden in het belang der boschexploitatie in dit gebiedsdeel werd verricht en op de omstandigheden, welke het bereikte voor een belangrijk deel te loor hebben doen gaan, alsmede op de invloeden welke daartoe gewild of ongewild hebben bijgedragen.

Wellicht kunnen zij ook dienen als een aanwijzing voor de wijze waarop in de toekomst op het goede dat verricht werd kan worden verder gebouwd en de bekende klippen kunnen worden omzeild.

Hilversum, Augustus 1944.

Litteratuur:

(1) A. H. Berkhout, *Rapport over de Surinaamsche bosschen*, Den Haag 1904.
(2) A. H. Berkhout, *Rapport over het Surinaamsche Boschwezen*, Den Haag 1917.
(3) Ir. E. K. Plasschaert, *Der Forstbetrieb in Surinam*, München 1912.
(4) J. W. Gonggrijp, *Bulletin No. 48 Departement van Landbouw*, Paramaribo Maart 1925.
(5) G. J. van den Broek, *Bevordering van den afzet van Surinaamsch hout in Nederland*, 's-Gravenhage 1917.
(6) Kol. Instituut XXII–6, 1926 en 1927.
(7) Dr. Ir. J. Ph. Pfeiffer. Algemeene Landsdrukkerij, 's-Gravenhage 1929.

(8) Ir. E. J. Kempees en J. W. Gonggrijp, *Basra-Lokus of Angelique (Dicorynia Paraensis) een verwaarloosde houtsoort ter vervanging van Demarara-greenheart.*
(9) L. Junker, *Het irrigatie vraagstuk in Suriname, De West-Indische Gids* Jaarg. 22 No. 7/8.
(10) W. V. Sparhawk, *Pan American Union, Forestry No. 4* 1925.

BOEKBESPREKING

Noodlotsdagen. Grepen uit de Geschiedenis van Curaçao 1799–1800. Door N. van Meeteren. Met een voorwoord van Dr. W. Ch. de la Trij Ellis. Willemstad MCMXLIV.

Na T. H. Milo's publicatie van het door Kikkert als kapitein ter zee bijgehouden journaal (1795–1800), in het Marineblad van 1936, komt thans deze studie van den Heer Van Meeteren onze kennis vermeerderen van een wel zeer bewogen tijdperk der Curaçaosche geschiedenis.

Vóór in het werk prijkt een portret van den directeur Johann Rudolf Lauffer, aan wiens nagelaten papieren, w.o. een dagboek, de schrijver in de eerste plaats zijn stof ontleend heeft.

Zonder dat deze laatste er bijzondere moeite voor doet — hij laat in den regel eenvoudig de feiten spreken — wekt hij bij den lezer groote bewondering voor den man die, onder uiterst moeilijke omstandigheden, gedurende korten tijd op Curaçao het bewind gevoerd heeft, nadat de laatste directeur der Compagnie, Joh. de Veer Abrahamsz., en de eerste der Bataafsche Republiek, Jan Jacob Beaujon, achtereenvolgens hun functies hadden neergelegd, de eerste vrijwillig, de laatste gedwongen.

Lauffer, Curaçaosch burger, doch Zwitser van nationaliteit, heeft zich, eerst als commandant der Burgerwacht en lid van het Comité Militaire, daarna als directeur der Kolonie, zóó verdienstelijk gemaakt, dat weinig vroegere of latere Curaçaosche landvoogden met hem vergeleken kunnen worden.

Zelf de vrijheidsgedachte toegedaan, heeft Lauffer, in den na 1795 zoo fel opgelaaiden partijstrijd op Curaçao, steeds het algemeen belang op den voorgrond gesteld. Het is merkwaardig, dat een man van wien te voren de geschiedenis weinig of niets te verhalen gehad heeft, plotseling door het vertrouwen zijner medeburgers tot leidende functies geroepen over militaire, diplomatieke en administratieve talenten blijkt te beschikken van niet geringe beteekenis. Bovendien toont hij physieken moed, tegenover inheemsche en vreemde tegenstanders, en persoonlijke offervaardigheid, wanneer de bodem van 's Lands schatkist te zien is en de bemiddelde inwoners met eigen middelen moeten bijspringen.

Lauffer vormt uit de Burgerwacht een sterke Nationale Garde, hij weet de inheemsche malcontenten in bedwang te houden, zonder door al te drastische maatregelen de aanzienlijken onder hen openlijk aan de kaak te stellen, hij verijdelt de funeste plannen der Fransche intriganten, met inachtneming der vereischte voorzichtigheid, in verband met de alliantie tusschen de Bataafsche Republiek en Frankrijk. In

de hoogst ingewikkelde kwesties, welke uit den Engelsch–Fransch–Nederlandsch–Spaansch–Amerikaanschen zee-oorlog voortvloeien — Curaçao dient Frankrijk tot basis voor de kaapvaart — betracht hij zooveel mogelijk de billijkheid tegenover de particuliere belanghebbenden.

Machteloos echter staat onze directeur tegenover het nijpende geldgebrek, de onderbreking van het verkeer met de buitenwereld, waardoor niet alleen de aanvoer van levensmiddelen stokt, maar ook in het tekort aan oorlogsmateriaal niet voorzien kan worden, wat — gevoegd bij het euvel van een niet ten volle betrouwbaar militair garnizoen — aan een krachtige defensie in den weg staat.

Het is bekend dat, in September 1800, het vooral aan de retraite der militaire detachementen te wijten was, dat de Franschen tot zoo dicht bij de stad konden oprukken. Een tweede groote tegenslag voor Lauffer was, dat de Amerikanen, wier hulp hij ingeroepen had, eerst verschenen, nadat met de Engelschen reeds over de capitulatie onderhandeld was. De uitspraak van den krijgsraad van 1805 bewijst dat voor het gebeurde Lauffer geen blaam trof.

Noodlotsdagen bevat nog eenige bijzonderheden betreffende andere Curaçaosche figuren. Van den kapitein der Militie M. Baron van Westerholt tot de Leemcule, die zich in 1795 verdienstelijk maakt, wordt een korte levensschets gegeven; de andere held van de groote slavenrevolte, pastoor Schinck, wekte in 1799 het misnoegen op van directeur en raad, wegens zijn interventie ten behoeve van den délégué van Saint Domingue. De figuur van Kikkert, na den dood van Wiertsz. commandant der Bataafsche zeemacht op Curaçao, blijft min of meer onduidelijk. Af en toe schijnt hij een vriend der Franschen te zijn, wier taal hij echter niet kon spreken, zooals later, in 1806, aan het licht zou komen bij zijn beëediging door Koning Lodewijk [1]). De fiscaal provisioneel C. Spencer blijkt een zeer bedenkelijke rol gespeeld te hebben met betrekking tot de capitulatie van 1800 en den eersten tijd van het Engelsche tusschenbestuur.

Wij vinden verder in Van Meeteren's werk bijzonderheden over de oude Curaçaosche vestingen, welke ons in staat stellen b.v. de ligging van de Bleedbatterij en fort Schrikkenburg vast te stellen, alsmede een overzicht van het muntwezen der Kolonie in Lauffer's tijd.

Amsterdam, November 1945. M.

Departement van Koloniën 2e en 3e afdeeling.
Het beheer in Nederland van de Geldmiddelen der Overzeesche Gebiedsdeelen in de jaren 1940–'43.
Zutphen, W. J. Thieme & Cie, 1945.

In zijn voorrede tot dit overzicht laat de Secretaris-Generaal, Jhr. O. E. W. Six, uitkomen in hoe moeilijke omstandigheden zijn departement verkeerde, toen het tijdens de bezetting te Zutphen gevestigd was.

Wat het budgetaire beheer betreft wordt ons medegedeeld, dat voor 1940 de Curaçaosche begrooting geen behandeling door den moederlandschen wetgever behoefde, terwijl die van Suriname bij den inval der Duitschers het tot de Eerste Kamer gebracht had. Voor zoover het

[1]) *Bijdr. Vad. Gesch. en Oudheidkunde*, derde deel, IV, 153.

uitgaven en ontvangsten hier te lande betrof kon men, krachtens art. 115 der Surinaamsche Staatsregeling, de definitief vastgestelde begrooting voor 1939 tot basis nemen. Uit den aard der zaak bleef men alhier in onwetendheid verkeeren ten aanzien van de Surinaamsche en Curaçaosche begrootingen der volgende oorlogsjaren.

Ondanks het ontbreken van de vereischte wettelijke sancties is men voortgegaan met betalingen te doen ten laste der Surinaamsche en Curaçaosche begrootingen, mogelijk gemaakt, óók door het ontbreken van een Duitschen „referent" aan het departement; met wijzigingen der bekende begrootingen kon natuurlijk geen rekening gehouden worden en van de later elders vastgestelde kende men zelfs niet de indeeling naar artikelen en artikel-onderdeelen, zoodat die van vroeger dienst moest doen bij de boekingen.

De Rijksbegrootingen werden tijdens de bezetting vastgesteld door den Secretaris-Generaal van Financiën en niet gepubliceerd. Die van 1939 en die van 1940 werden achteraf nog verhoogd met extra bedragen voor militaire uitgaven in Curaçao, welke buitengewone uitgaven echter gebleken zijn grootendeels achterwege gebleven te zijn. Voor 1941 werden bedragen uitgetrokken voor bestuurs- en defensieuitgaven in Suriname en Curaçao, alsmede voor aanvulling der Surinaamsche geldmiddelen. Voor 1942 en volgende jaren werden alleen de uitgaven begroot, welke hier te lande voor de beide Westindische gewesten gedaan zouden moeten worden, als militaire pensioenen, terwijl het overige pro memorie werd opgenomen. De Rijksbegrootingen voor 1940 en 1941 werden dientengevolge belast met resp. ruim 3½ millioen en ruim 3¼ millioen voor Suriname, en met resp. 326.000 en 129.000 gld. voor Curaçao; die voor 1942 en 1943 geven voor Suriname resp. 119.000 en 114.000 gld. en voor Curaçao resp. 124.000 en 103.000 gld.

De verstrekking van kasmiddelen ten behoeve van Suriname en Curaçao heeft tijdens de bezetting van het moederland ononderbroken kunnen plaats hebben. De saldi der rekening courant van 's Rijks Kas met Suriname waren steeds debetsaldi en bewogen zich tusschen bijna 7¼ millioen op 31 Augustus 1941 en ruim 12¾ millioen op 30 April 1940. Curaçao had op 31 December 1939 een creditsaldo van ruim 1½ millioen, dat geleidelijk daalde tot ruim 150.000 gld. op 31 October 1940; daarna stond Curaçao steeds debet, laagste saldo bijna 70.000 gld. op 30 Juni 1943, hoogste ruim 410.000 gld. op 31 December 1941.

De drie uitstaande Surinaamsche leeningen waren begin 1940 in totaal nog ruim een millioen groot; uitlotingen geschieden te Paramaribo, zoodat alleen berekend worden kan, dat normaliter begin 1944 per resto nog ruim 600.000 gld. moest uitstaan. Hierbij is geen rekening gehouden met de spoorwegleening van ruim acht millioen, waarvan in 1939 bepaald is, dat de betaling van rente en aflossing vanaf 1 Januari 1920 voor 25 jaar zou worden opgeschort, dus tot 1 Januari 1945.

Evenals tijdens den vorigen oorlog is ook gedurende de bezettingsjaren steun verleend aan hen, die door het verbreken der verbindingen in financieele moeilijkheden geraakt waren wegens het uitblijven van geldzendingen uit de overzeesche gewesten, afkomstig van aldaar dienende ambtenaren en militairen. Deze steun droeg het karakter van voorschotten, later te verrekenen met de landsdienaren in kwestie;

bovendien werd voortgegaan met de uitbetalingen op delegaties en werden voorschotten gegeven op te verwachten pensioenen. Dit alles heeft in vier jaar tijds gekost: voor Suriname een kleine 350.000 gld., voor Curaçao ruim 160.000 gld.; terugbetalingen hebben in de jaren in kwestie nog slechts tot geringe bedragen plaats gehad.

De staten der ontvangsten en uitgaven in Nederland betreffende Suriname en Curaçao, ten bate der middelen en ten laste der begrootingen van deze gewesten, alsmede die in Nederland geboekt in rekening courant, vereischen verder naar ik meen geen bespreking. Het thans gepubliceerde cijfermateriaal zal t.z.t. met nadere gegevens betreffende 1944 aangevuld worden.

Ten overvloede zij nog aangeteekend dat het aan Nederlandsch-Indië gewijde deel van het door het departement gepubliceerde overzicht geacht is voor bespreking in dit tijdschrift niet in aanmerking te komen.

Amsterdam, November 1945. M.

C. K. KESLER †

Den 21sten Januari 1945 is te Amsterdam overleden de heer C. K. Kesler, gepensioneerd West-Indisch ambtenaar. Hij bereikte den leeftijd van 75 jaar. Den lezers van *De West-Indische Gids* was hij geen onbekende; vele opstellen, meest van geschiedkundigen aard, heeft hij in dit tijdschrift geschreven.

Na eenige jaren het openbaar onderwijs, hoofdzakelijk in de hoofdstad des rijks, te hebben gediend, in welken tijd hij vele onderwijsacten, o.a. die voor middelbaar Engelsch, heeft verworven, ging de heer Kesler in 1908 naar Curaçao, waar hij aan de Hendrikschool werd geplaatst. Hier heeft hij het niet altijd gemakkelijk gehad, in het bijzonder niet in de jaren, waarin hij aan het hoofd dezer inrichting was geplaatst. Hiervan was om het nu maar ronduit te zeggen, de oorzaak,, dat velen hem, den Roomsch Katholiek, ten opzichte van de bevordering van het openbaar onderwijs niet hun volle vertrouwen gaven. Nu was er voor eenige achterdocht in dit opzicht niet de minste reden. Ook in Amsterdam was de heer Kesler, als gezegd, bij het openbaar onderwijs geweest. Zelfs heeft hij nooit een plaats gezocht bij het bijzonder onderwijs. Hier was hij daarom nooit verdacht.

In zijn tijd was er op de oostelijke eilanden, waar ook de heer Kesler zijn school had, een schoolhoofd, de heer Mellink, een gereformeerd man, antirevolutionair lid der Provinciale staten, wiens school ook een openbare gemeenteschool was. Zoo iets kwam dus meer voor, en in de provincie nog heel wat meer dan in de groote steden. Maar op Curaçao woedde toen een schoolstrijd, niet ongelijk aan dien in het moederland, die de gemoederen niet voldoende koel deed blijven. Echter was de heer Kesler in het geheel geen voorstander van het bijzonder onderwijs, zooals hij zich tegenover mij meermalen heeft uitgelaten, zoodat er geen reden was om hem als bevorderaar van het openbaar onderwijs aan de school, waar hij werkzaam was, te verdenken.

Een andere factor, die tot wrijving aanleiding gaf, was, dat de heer Kesler een voorstander was van de vaderlandsche schooltucht, zoo onder de schooljeugd als onder het personeel.

Een en ander leidde tot conflicten, ook met de schoolcommissie, en af en toe maakte zelfs de Koloniale raad zich tot tolk van de bezwaren, die men had, waarbij de gouverneur niet altijd voldoenden steun verleende. Zoo maakte de heer Kesler moeilijke jaren door. Met het voorafgaande is niet gezegd, dat van eenige schuld zijnerzijds aan de conflicten nimmer sprake was. De vraag mag gesteld, of hij wel altijd met de noodige takt is opgetreden. Doch de schuldvraag is hier niet in onderzoek. Ik meen te mogen zeggen, dat de heer Kesler het onderwijs op Curaçao trouw gediend heeft.

De moeilijkheden, die zich telkens weer voordeden, brachten hem ertoe Curaçao te verlaten, toen het hem gelukt was een plaats bij het onderwijs in Suriname te krijgen. Daar is hij ruim tien jaar werkzaam geweest (op Curaçao was hij zes jaar), en daar heeft hij mooie jaren doorgemaakt.

Toen hij wegens ziekte naar het moederland terug moest, ontbrak hem noch de werkkracht noch de werklust, waarvan hij zijn geheele leven heeft mogen blijk geven. Het waren hoofdzakelijk geschiedkundige onderwerpen, die hem bezig hielden, en hem zijn opstellen in de pen gaven. Behalve *De West-Indische Gids* waren het vooral het tijdschrift *Indië* en *Historia,* die zijn bijdragen gaarne opnamen. Eenige jaren, vóór de oorlog uitbrak, kreeg hij gelegenheid om als archivaris van de West-Indische kamer op het Koloniaal instituut tot vraagbaak te dienen voor hen, die naar de West wilden, waarvoor zijn gedegen kennis van de toestanden in beide koloniën hem bij uitstek geschikt maakten. Zoo heeft hij velen ook op deze wijze aan zich verplicht.

Het was een heel ding voor hem, toen de oorlogsomstandigheden meebrachten, dat hij dit werk moest staken. Zijn studiën zette hij echter voort, tot een ernstig lichaamslijden, waarbij hij allengs het volle gezicht zijner oogen en het gebruik zijner handen moest missen, zich van hem meester maakte. Zijn geest bleef levendig tot eenige dagen vóór zijn onverwacht overlijden.

Er is reden om dit welbesteed leven met dankbaarheid na te staren.

F.

A. MUHLENFELD †

19 Januari overleed te 's -Gravenhage de directeur-generaal van de West-Indische afdeeling van het ministerie van Overzeesche gebiedsdeelen. Nu ik deze pompeuze oorlogsche en na-oorlogsche betiteling van zijn ambt neerschrijf, denk ik mij in, dat die weinig paste bij den bescheiden en eenvoudigen en stillen werker, die Muhlenfeld was. Hoe weinig komt er naar buiten van het werk van den departementsambtenaar — het is zijn minister, die met de lof pleegt te gaan strijken of de blaam ervoor in ontvangst moet nemen. En daarom is er van het werk van M. zoo weinig te zeggen.

In 1934 kwam hij aan het hoofd van deze afdeeling te staan. Als directeur van het Binnenlandsch bestuur, naar ik meen, had hij in Oost-Indië zijn laatste sporen verdiend, en na een reis naar Suriname en Curaçao aanvaardde hij zijn nieuwe taak. Hoe belangrijk het is geweest, dat hij in 1940 mee naar Engeland ging, zal zeker gebleken zijn, toen de West het eenige vrije Nederlandsche gebied was.

Curaçao en Suriname verliezen een goed vriend. F.

LEESTAFEL

Op Curaçao woonde ik destijds op den berg bij de kerk der H. Familie, die toen juist in aanbouw was genomen. Ik herinner mij, dat de brievenbesteller, als hij na aankomst van de mail uit Nederland zijn omvangrijke bestelling afgaf, wel eens zei: meneer, ik wilde wel, dat u naast het postkantoor woonde. Een dergelijke gedachte kunnen de postboden een paar weken geleden gehad hebben, toen zij het voor mij bestemde, brieven en drukwerk, met de Stuyvesant uit Curaçao en Suriname meegekomen, naar mijn woning brachten.

Het is een rijke verzameling, zwaar drukwerk vooral, die voor mij ligt, tot eenige Zondagen bewaard om ervan rustig kennis te nemen en te genieten.

De politieke pers: *Amigoe, Democraat, Recht en Vrijheid, Beurs- en Nieuwsberichten, Jong Suriname, Curaçao,* alles staat in het teeken der toen naderende verkiezingen, en de Surinaamsche kranten lijken daarnaast wel wat tam.

Wat belangrijk is, is met name wat Curaçao op intellectueel gebied heeft voortgebracht in de vijf oorlogsjaren, 1940–1945. Daarvan is hier niet gedroomd, evenmin als van de reusachtige gebouwen, op Curaçao blijkens tal van briefkaarten en foto's verrezen: het hoofdbureau van politie op de plaats, waar de Wilhelminaschool stond, de Algemeene Middelbare School met het gedenkteeken van Stuyvesant, de Telefooncentrale, het Onderwijsgebouw, voor een deel ook te zien op de mooie kalenders van het Apostolaat der zee. En dan de straten- en wegenaanleg. Als men het villapark van „de Petroleum" op wat eertijds Rio Canario was ziet, kan men zich wanen in Aerdenhout of Heemstede te zijn; het Julianaplein geeft een prachtig beeld van het nieuwe Willemstad.

De *Noodlotsdagen* en de *Opstellen* voor Hoyer worden afzonderlijk besproken, en dat verdienen ook andere geschriften, maar daarvoor is niet voldoende plaatsruimte; daarom zij hier het voornaamste slechts genoemd.

Een oude bekende is de *Almanak* van Hoyer 1941–1945, waarin

de geschiedbeschrijving dezer jaren niet tevergeefs zal zoeken naar tal van personalia, cijfers en feiten, betrekking hebbende op de bestuursorganen en de economische ontwikkeling.

Van veel treft de keurige verzorging der uitgave, die de toets met het beste kan doorstaan. Welk een vooruitgang, als men een vergelijking maakt met de drukwerken, die vóór den oorlog op Curaçao verschenen!

Neem een tijdschrift als *Lux*, waarvan de eerste twee jaargangen volledig zijn. Men vindt er leesstof in op letterkundig, godsdienstig, geschiedkundig en ander wetenschappelijk gebied, en alles maakt een even degelijken indruk. Zoo geeft dr. Goslinga eenige nieuwe gegevens over de bekende bekeeringsgeschiedenis van het meisje Gorsira, een honderdtwintig jaar geleden, gevolgd door de verwijdering van Niewindt uit de schoolcommissie. Goslinga ontleent deze gegevens aan het archief der schoolcommissie, dat bij de verhuizing van het departement van Onderwijs voor den dag is gekomen. Des schrijvers meening, dat hier ds. Conradi de drijvende kracht tegen den bisschop is geweest, vindt bevestiging in hetgeen ik vond bij de bestudeering van het journaal van gouverneur Van Raders. Het is jammer, dat het vervolg, door dr. Goslinga beloofd, nog niet verschenen is. In de heer dr. I. S. Emmanuel, die ook hier over Joodsche graven schrijft, heeft Curaçao een geschiedschrijver van beteekenis gekregen.

Als ik het goed zie, krijg ik in den beleefdsten vorm van pater Latour een afstraffing over mijn wel wat lichtvaardige uitspraak, dat waarschijnlijk ds. G. B. Bosch en de onderwijzer P(h)oel bloedverwanten waren.

Een prachtig verluchte uitgave is *Holland carries on The Netherlands West Indies* van het Nederlandsche Inlichtingenbureau te New-York, zonder jaartal. Het eerste kan ook gezegd worden van *De Passaat*, het tijdschrift van het C.P.I.M.-personeel, waarvan het Meinummer 1945 vóór mij ligt.

De *Economische berichten voor het Staatsdeel Curaçao* is een in 1943 opgezette periodiek, waarschijnlijk een gouvernementsuitgave. De twee nummers van den eersten jaargang, dien ik ontving, doen naar meer verlangen.

Is het alweer 25 jaar geleden, dat ik in dit tijdschrift het *Gedenkboek* der Dominicaner paters 1870–1920 aankondigde? Verleden jaar verscheen een extranummer van *Hou en Trouw*, om aan de Curaçaosche jeugd „Het beschavingswerk van de Katholieke Missie op Curaçao" uiteen te zetten.

Maar de zusters van Roosendaal slaan dit record; zij gedachten

in een fraai *Gedenkboek* hun 100-jarige werkzaamheid. Gedrukt op de Paulusdrukkerij kan deze uitgave de vergelijking met dat van andere drukkerijen goed doorstaan. Met portretten en andere foto's is hier zeer kwistig gewerkt.

Op letterkundig gebied is het tijdschrift *De Stoep*, een bepaald weelderige uitgave. Hierover en over de afzonderlijke werken van Luc. Tournier *Kleine Curaçao verzen*, van F. C. Terborg *Het gezicht van Peñafiel* moet bepaald een deskundige in *De West-Indische Gids* aan het woord komen. In Curaçao en in Ned. Indië is critiek niet gespaard, maar de redactie heeft kunnen volhouden.

Dat de Surinamers in Curaçao in den oorlog zich zijn gaan weren, is bekend. *Jong Suriname* is het in 1943 begonnen orgaan van de Alg. Surinaamsche vereeniging „Justitia Pietas Fides" te Willemstad. Het is een veertiendaagsch blad, dat zich zoowel met Curaçaosche als met Surinaamsche vraagstukken bezighoudt. Bij het bezoek van Prinses Juliana aan Curaçao verscheen een bijzonder nummer.

De bevrijding deed eenige losse uitgaven verschijnen; o.a. gaf het comité „Bevrijd Nederland" een geschrift *Oranje* uit.

Uit Suriname ontving ik een program der feesten op 31 Augustus 1945, eenige nummers van het Joodsche maandblad *Teroenga*, dat blijk geeft van veel meeleven in het lijden der rasgenooten, en van het orgaan der Nationale vereeniging „Nickerie vooruit", dat, gestencild, doet denken aan de *Bovenwindsche Stemmen* en *Slag om Slag* op St. Maarten, die in den oorlog verdwenen. Zelfs was er een soldatenblad *Raak Raak* bij de Suriname-mail.

Het orgaan van het Algemeen Nederlandsch Verbond *Neerlandia* werd op gelukkige wijze op Curaçao voortgezet. Het is aardig in de maandelijksche mededeelingen de berichten te lezen, die over ons land in de buitenlandsche pers de ronde deden.

Buitengewoon verheugend is het te zien wat het Venezolaansche blad *El Tiempo* ter gelegenheid van den eersten verjaardag der Koningin in een vrij Nederland over ons land en Curaçao gaf.

De Stuyvesantpost doet naar meer verlangen. De West-Indische periodieken komen hier met al te groote tijdruimten binnen. Het is moeilijk niet alleen om op de hoogte te komen van wat Curaçao en Suriname meemaakten in den oorlog en van hun ontwikkeling, maar ook om op de hoogte te blijven van de geschiedenis van den dag.

Amsterdam, 13 Jan. 1946. B. d. G. F.

OUD-SURINAAMSCHE RHYTHMISCHE DANSEN IN DIENST VAN DE LICHAMELIJKE OPVOEDING

DOOR

THEOD. A. C. COMVALIUS

Gedurende de laatste eeuw is men in de meeste Europeesche landen doende, om door middel van sport en gymnastiek het menschelijk lichaam gezond te houden en vooral kinderen goed te doen opgroeien. Deze poging wordt ook in de scholen aangewend. En zeer terecht, want de lichamelijke ontwikkeling komt tenslotte den menschelijken geest ten goede.

Onderzoekingen hebben uitgewezen, dat de uit Afrika naar Suriname ingevoerde Negers reeds langen tijd eerder hetzelfde in den huiselijken kring hebben betracht.

Als Dr. van Blankenstein in zijn bekend werk over Suriname even stilstaat bij de houding en den gang der Surinaamsche volksvrouwen, waardoor de aandacht van den opmerkzamen vreemdeling terecht wordt aangetrokken, verwondert het ons niet. Alleen deelen wij zijne opvatting niet, waar hij de oorzaak hiervan in heel iets anders zoekt, dan ons bij onderzoek gebleken is.

De bewoonsters der buitendistricten van Suriname, die in vele opzichten de oude volksgewoonten hebben bewaard, besteden heel wat tijd aan de vorming van het lichaam harer jonge meisjes, hetgeen o.m. geschiedt door massage, wrijving, enz., terwijl eenvoudige spelletjes voor het overige zorgen.

Door het volgende willen wij trachten, U twee vormen van eenzelfde spel te verklaren. De naam van het spel is *de Kanga*. Het is een soort gymnastische oefening voor kinderen en jongelieden en geschiedt op twee van elkaar zeer verschillende wijzen.

A. *Oefeningen met hurk- en springbewegingen voor jongens en meisjes onder zangbegeleiding.*

De tropische maanavonden met hun schitterende pracht zijn de geliefkoosde tijden voor de uitvoering van kinderspelletjes, ook

van de Kanga. Kinderen uit de buurt komen op een ruim erf bij elkaar en voeren onder toezicht van de ouderen hun spel uit. Zij scharen zich in een wijden kring in gehurkte houding en de oefening wordt door zang ingeleid, waarbij op de maat in de handen wordt geklapt.

Onder het zingen wordt het bovenlijf recht gehouden, maar terwijl de zang voortduurt, houdt het handgeklap op een teeken plotseling op en de armen worden neergelaten. Hierna wordt het bovenlijf op de maat van het liedje rechts-links, links-rechts, vóór-achter en achter-vóór bewogen zonder de voeten te verzetten. Het onderlijf blijft geheel onbewegelijk. Het gedeelte van het liedje, welke gedurende deze oefening telkens herhaald wordt, bestaat uit twee strophen en luidt:

Mi teré, mi teré,
Kaaiman à mi teré.

Voordat we verder gaan, volgt even eene verklaring van deze twee regels. *Teré* (staart) is hier in plaats van *onderlijf* gebruikt. De kaaiman of aligator, een reptiel, valt zoowel menschen als dieren aan. De kinderen zeggen met deze beide regels niets anders. dan: „De kaaiman houdt mij aan het onderlijf vast; ik kan mij niet bewegen".

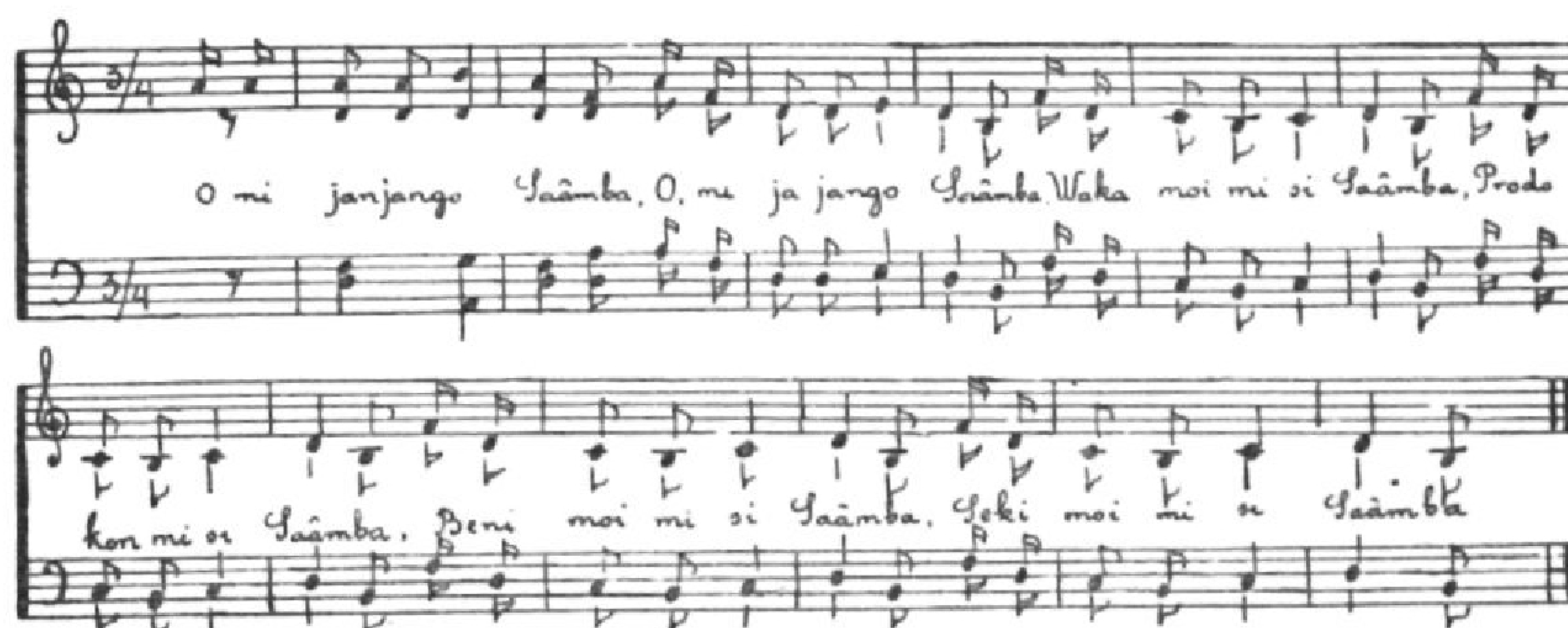
Na deze vóóroefeningen blijven de deelnemers steeds gehurkt; doch nu plaatsen ze de handen op de heupen en richten zich op commando met één sprong zoodanig op, dat er onder dien sprong met de heupen de bewegingen links-rechts en rechts-links worden gemaakt. En na op hunne teenen te zijn terechtgekomen, wordt de sprong nog eenige malen herhaald onder het zingen:

A foegoe foegoe fan,
foegoe fan,
Kaaiman à mi teré!

welke de beteekenis heeft: „Ik heb mij losgeworsteld uit den greep van den aligator, ik kan mij nu vrij bewegen!"

B. *Oefeningen, uitsluitend voor meisjes van 10–15 jaar, waarbij allen in een kring staan.*

Deze vorm van de Kanga is de eigenlijke rhythmische dans, waarop wij uwe aandacht wenschen te vestigen en wij laten hierom ter verduidelijking en vergemakkelijking van de verklaring den tekst in zijn geheel voorafgaan:

Hier ziet U een aardig stukje melodie, dat U straks op uwe piano kunt spelen, maar let s.v.p. vooral op de maat.

Gelijk U bereids zult hebben opgemerkt, eindigt elke strophe van het liedje op het woord „Saâmba". Dit is uit twee woorden samengetrokken nl.: *sisa* (zuster) en *Amba* (een meisje, op Zaterdag geboren).

Hierbij zij terloops opgemerkt, dat de gewoonte, in de laatste jaren door vele Europeanen aangenomen, om tegen niet-bloedverwanten *oom*, *zus* en *tante* te zeggen, oorspronkelijk een Afrikaansch gebruik is.

Ook worden bij de Negers vaak de menschen genoemd naar den dag, waarop zij geboren zijn. Zoo is bijv.

Een man op	Maandag	geboren	Codjo,	de vr.	Abenie
	Dinsdag	,,	Kwamina,	,, ,,	Adjoeba
	Woensdag	,,	Kwakoe,	,, ,,	Akoeba
	Donderdag	,,	Jaw,	,, ,,	Jaba
	Vrijdag	,,	Kofie,	,, ,,	Afie
	Zaterdag	,,	Kwammie,	,, ,,	Amba
	Zondag	,,	Kwassie,	,, ,,	Kwassiba

De uitvoering:

Bij de uitvoering van dezen dans onderscheiden we twee momenten: *den oproep* en het *dansen op commando*, welke beide zingende worden ingeleid met het gebruikelijke handgeklap.

De oproep:

O mi jajango Saâmba,
O mi jajango Saâmba!

In Suriname schrijft men de Amba's een zekere lieftalligheid toe. De oproep beduidt: „O, mijn schoone zuster Amba, zonder wedergade, treed voor!"

Als Amba, die ook toevallig een ander kan zijn, midden in den kring treedt, volgt

het *dansen op commando*:

1°. Het deftig aanstappen met opgeheven hoofd:

Waka moi mi sie, saâmba!

2°. Het aanstappen op de maat, bovenlijf in rust, het onderlijf links-rechts en rechts-links bewegend:

Prodo moi mi sie, Saâmba!

3°. Het stappen met de handen in de zijden, onderlijf in rust, het bovenlijf links-rechts en rechts-links:

Beni moi mi sie, Saâmba!

4°. Het aanstappen met deinenden, wiegenden gang:

Seki moi mi sie, Saâmba!

Zoodra een ander meisje de beurt krijgt, wordt de uitnoodiging herhaald, totdat allen aan den dans hebben deelgenomen.

Paramaribo, Nov. 1945.

ONDERNEMERSRAAD VOOR SURINAME

In de algemeene ledenvergadering, op 28 September 1945 te 's Gravenhage gehouden, werd verslag uitgebracht over het twintigste vereenigingsjaar, dat van 1 Januari–31 December 1944.

Aan het verslag der besprekingen in zake den toestand in Suriname kunnen eenige interessante bijzonderheden ontleend worden.

De aanwezigheid van circa 2000 man Amerikaansche troepen, de omvangrijke verdedigingswerken welke uitgevoerd werden en de stijging van productie en uitvoer van bauxiet, hebben gedurende de oorlogsjaren op velerlei gebied een te voren ongekend vertier veroorzaakt. De cijfers welke gegeven worden betreffende import en export komen ongeveer overeen met die der inmiddels eveneens hier te lande ter beschikking gekomen officieele statistiek voor 1944.

De waarde van den invoer (met uitzondering van munten en muntmateriaal), welke in de jaren 1933 t.e.m. 1937 (gegevens voor 1938 en 1939 ontbreken voorshands) gemiddeld 5.374.761 gulden bedroeg, steeg tijdens den oorlog tot 22.590.685 gulden in 1943. De uitvoer van bauxiet, sedert lang reeds het voornaamste Surinaamsche exportartikel, in de jaren 1933 t.e.m. 1937 geleidelijk opgeloopen tot bijna 400.000 ton, ter waarde van bijna vijf millioen gulden, in laatstgenoemd jaar, steeg tot 1.600.000 ton ter waarde van 13.2 millioen in 1943.

Door de Pan American Airways is een groot vliegveld aangelegd (kosten omstreeks 15 millioen gulden), op een terrein dat voor vijftien jaren aan deze Amerikaansche maatschappij verhuurd is; de installatie kan na afloop der huur tegen kostprijs door het gouvernement overgenomen worden.

Er is veel meer geld in omloop gekomen, door de verteringen der vreemde bezetting, de grootere werkgelegenheid en de hooge loonen; de bankbiljettencirculatie steeg van 1¼ millioen tot bijna 12 millioen, de banksaldi liepen op van 1.2 millioen tot ruim acht millioen, de „inlagen" bij de Postspaarbank van 1½ millioen

tot 3½ millioen. De Surinaamsche gulden doet thans tegenover den Nederlandschen een agio van circa 40%.

Dat het naderend einde van den oorlog reeds in 1944 zijn invloed deed gelden, ligt voor de hand. De waarde van den invoer daalde in dit jaar tot 15.333.798 gulden (munten en muntmateriaal buiten beschouwing gelaten), de export van bauxiet tot 644.058 ton, ter waarde van 6.231.422 gulden. Wegens het duikboot-gevaar ging men er in de V.S. toe over eigen erts van lager gehalte te verwerken en de daartoe noodige installaties, eenmaal met groote kosten gebouwd, zijn in bedrijf gebleven, toen het gevaar dat de scheepvaart bedreigde bezworen was; de arbeiderspolitiek in de Staten verzet zich voorshands tegen de voorziening in de behoefte, uitsluitend door invoer.

De groote of plantagelandbouw, zoolang reeds noodlijdend, of door financieelen steun uit de openbare geldmiddelen, dan wel door beschermende invoerrechten, op de been gehouden, heeft in de oorlogsjaren den genadeslag ontvangen, wegens den zoozeer gestegen loonstandaard en het tekort aan beschikbare arbeidskrachten. Onder contract gebonden plantage-arbeiders kunnen er niet meer zijn en de „vrije" Javaansche immigranten hebben zich als kleine landbouwers in hun kampongs teruggetrokken. De waarde van den uitvoer, volgens de laatste statistiek in 1943 tot 14.173.867 gulden gestegen (zoowat het dubbele van die der vooroorlogsche jaren) was in 1944 teruggeloopen tot 6.880.780 gulden. Vermindert men dit laatste bedrag met de waarde van het geëxporteerde bauxiet (zie hooger), dan blijft voor alle andere Surinaamsche uitvoerproducten nog geen 650.000 gulden over, waarvan circa 10% op boschproducten betrekking had. De uitvoer van suiker, koffie en cacao was dan ook onbeteekenend.

Wat de voortbrengselen van den kleinen landbouw betreft, de volkscultures, geeft de uitvoerstatistiek al evenmin hooge cijfers aan als voor de plantageproducten; rijst, met 28.500 gulden en honing met 28.000 gulden zijn de belangrijkste posten.

Suriname heeft in de oorlogsjaren een periode beleefd van financieele onafhankelijkheid, d.w.z. dat geen bijdragen uit de Rijksschatkist noodig waren tot aanvulling der eigen geldmiddelen. Dat deze toestand een blijvende zijn zal, valt niet te verwachten. Al zouden de strikt huishoudelijke uitgaven bestreden kunnen worden uit de eigen inkomsten, dan zal toch voor het uitvoeren van algemeene economische maatregelen door Nederland in de beurs getast moeten worden. Ter vergadering van den

Ondernemersraad werd medegedeeld dat in 1943 in Suriname een commissie ingesteld werd ter bestudeering der na-oorlogsche problemen en dat als resultaat een becijfering verkregen is welke een bedrag van vijftien millioen aangeeft, te verdeelen over vijf jaren.

Januari 1946. M.

N.B. Het werd nuttig geacht de gegevens van den O.R. v. S. aan te vullen met die der officieele Surinaamsche Handelsstatistiek 1944.

J. S. C. KASTELEIJN †

DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ

Jan Samuel Cornelis Kasteleijn werd 18 Januari 1866 te Utrecht geboren. Hij genoot, evenals zijn broer, die jong overleed, zijn opvoeding gedeeltelijk in het kinderhuis van de fundatie van Vrouwe van Renswoude, van wie hij een afstammeling was. Na de driejarige H.B.S. te hebben afgeloopen, werkte hij in den particulieren proeftuin van mr. Tiele, waaruit later de landbouwschool is gegroeid. Na de Rijkslandbouwschool te Wageningen te hebben afgeloopen, vertrok hij in 1885 in dienst van de Amsterdam-Deli Cultuur Maatschappij als assistent naar Deli, waar hij tot den hoogsten rang opklom, nl. tot hoofdadministrateur, Na een langdurig verblijf in Nederlandsch-Indië keerde hij in 1911 naar Nederland terug en werd directeur van verschillende te 's-Gravenhage gevestigden cultuurmaatschappijen, welker belangen hij tot zijn dood heeft behartigd. Hij had zich in Indië als een bekwaam planter, een man van goed inzicht en scherp waarnemingsvermogen, doen kennen, zoodat het niet te verwonderen is, dat de nieuwbenoemde gouverneur van Suriname, G. J. Staal, hem later tot leider van het Suriname Studie Syndicaat koos; hierover later. Zijn voornaamste arbeidsveld heeft in Ned.-Indië gelegen, maar toch is zijn naam onafscheidenlijk verbonden geweest met Suriname, welk land hij een goed hart toedroeg.

Suriname had voor Kasteleijn altijd eenige bekoring gehad. Hij gevoelde zich aangetrokken tot de zusterkolonie, waar het slecht ging, en waarvoor zijn medewerking tot den opbouw werd ingeroepen. Niet geheel vreemd daaraan was, dat reeds een zijner voorvaders in de tweede helft der 18de eeuw in dat gewest had gewoond, nl. Johannes Petrus Kasteleijn, al waren aan diens verblijf sombere herinneringen verbonden. Deze, in Utrecht

wonende als leerling-apotheker, had zich te Amsterdam in schei- en artsenijbereidkunde bekwaamd, en vertrok na den dood zijner moeder, in 1763, naar Suriname, waar hij op de plantage „La Rencontre" te werk werd gesteld. Na een verblijf van drie jaren had een droevige gebeurtenis plaats. Hij had nl. op 23 November 1766 het ongeluk een zijner vrienden, Jan Willen Arends, op de plantage dood te schieten, maar na een streng gerechtelijk onderzoek bleek hij aan dit ongeluk onschuldig te zijn en werd hij vrijgesproken. Door deze gebeurtenis geschokt, verliet hij Suriname en keerde in 1766 naar Amsterdam terug, waar hij zich als apotheker vestigde. Door een hevige ziekte aangetast, verloor hij zijn gezicht, waardoor zijn apotheek verliep. Deze Kasteleijn was een zeer verdienstelijk man geweest, niet alleen in zijn eigen vak, maar ook op letterkundig gebied. Hij had kwaliteiten als dichter, als tooneelschrijver en als vertaler. Voor de beantwoording van vragen op godsdienstig gebied (hij was remonstrant) schonk het Leidsche Dicht Genootschap „Kunst wordt door arbeid verkregen", hem medailles en het bekroonde zijn verhandeling over de vereischten en kenmerken van den stijl der poezy. Hij ontsliep op 18 April 1794 [1])

Het Suriname Studie Syndicaat heeft zijn bestaan te danken aan de vergadering, op 11 October 1916 in de Lairessezaal te 's-Gravenhage gehouden. Deze vergadering, samengesteld uit de vertegenwoordigers van een elftal groote Indische cultuurmaatschappijen en enkele belanghebbenden bij Surinaamsche cultures, had de heer G. J. Staal, toen sedert kort tot gouverneur van Suriname benoemd, bijeengeroepen om bij de eerstgenoemden belangstelling voor dit gewest op te wekken.

In een sympathiek inleidingswoord [2]), getuigende van de groote ambitie, waarmede de nieuwe landvoogd zijn ambt aanvaardde, zette hij uiteen, hoe hij hoopte, dat de, door de aanwezigen in Oost-Indië ontwikkelde energie, de daarbij vergaarde kennis en het kapitaal mochten worden dienstbaar gemaakt aan de ontwikkeling van Suriname, indien dit „naar zakelijken maatstaf een goed ondernemen" zou blijken te zijn. Verder deed de inleider een beroep op het nationaliteitsgevoel der aanwezigen, er op wijzende, dat ook Suriname een Nederlandsche kolonie is en dus aanspraak heeft op den steun van onze Nederlandsche kracht,

[1]) *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*, deel 7, blz. 22 en *Nieuw Nederlandsch Biographisch Woordenboek*, deel IV, blz. 825.
[2]) Rapport van de Studie Commissie. Voorwoord, blz. 1–3.

en dat wij toonen moeten in staat te zijn al wat het onze is te beheeren en te ontwikkelen. Na uitvoerige bespreking verklaarde de meerderheid der aanwezigen zich bereid om een bedrag bijeen te brengen voor het instellen van een onderzoek. Het volgende voorstel van den inleider verwierf de instemming der aanwezigen:

> „Er wordt opgericht een Studie-Syndicaat, dat ten doel heeft te onderzoeken welke culturen van uitvoerproducten in Suriname op gezonden grondslag kunnen worden gevestigd.
>
> Leden van het Syndicaat zijn de aanwezigen, zoomede degenen, die op uitnoodiging van voormelde leden, voor 15 November het lidmaatschap schriftelijk hebben aangenomen.
>
> De leden verbinden zich de voor het onderzoek benoodigde gelden naar de behoefte bijeen te brengen. Ieder lid is ten hoogste verplicht tot de bijdrage, waarvoor hij heeft ingeschreven.
>
> Er is een leider van het Syndicaat, bijgestaan door een commissie van advies. De leider leidt het onderzoek; hij is bevoegd deskundigen aan te wijzen en, zoo noodig, naar Suriname uit te zenden.
>
> Hij vraagt de benoodigde gelden aan. De aanvragen moeten van te voren worden onderworpen aan de goedkeuring van de Commissie van Advies, die bij meerderheid van stemmen beslist. Van de bevindingen en van ieder onderzoek wordt door den leider aan de leden verslag gedaan".

Tot leider werd de heer Kasteleijn benoemd en tot leden der commissie van Advies T. G. van Haren Noman, A. C. Mees, M. Sanders, mr. dr. C. F. Schoch, mr. A. G. N. Swart en de heer J. Moorman, die als secretaris optrad. Het bleek den heer Kasteleijn, dat het arbeidersvraagstuk het alles overheerschende was, en dat zonder een afdoende oplossing hiervan alle pogingen om Suriname tot bloei te brengen vruchteloos zouden blijken. Daartoe was geen overleg met het departement van koloniën van eenig nut en er werd besloten een commissie ter bestudeering der landbouwtoestanden, met alles wat daarmede samenhangt, in te stellen. Kasteleijn nam de leiding op zich en koos als medeleden dier commissie een bekwaam Javaplanter, B. J. Kluvers, oud-superintendent en hoofdadministrateur bij de Handelsvereeniging Amsterdam, alsmede E. Snellen, landbouwkundig ingenieur en Rijkstuinbouwleeraar, tevens secretaris der commissie.

Het bleek later wenschelijk, dat deze drie leden der studie-

commissie zich naar Suriname zouden begeven voor een persoonlijk onderzoek, vergezeld van den heer L. D. Krusemann, ouddirecteur van Soesmans Emigratiekantoor te Semarang. Men wilde aanvankelijk 23 Februari 1917 vertrekken, maar de onbeperkte duikbootoorlog legde het geheele scheepvaartbedrijf stil. Ook bleek het niet wenschelijk over Amerika te reizen, zoodat men eerst na herstelling der rechtstreeksche verbinding met Suriname op 6 Februari 1919 uit Amsterdam met het nieuw gebouwde ss. „Stuijvesant" der K.W.I.M. vertrok. De commissie kwam op 12 Maart 1919 te Paramaribo aan en bezocht, behalve Suriname, ook Britsch- en Fransch Guyana. Na drie maanden, op 17 Juni, keerde zij naar het vaderland terug, na uitgebreide gegevens over land en volk te hebben verzameld, welke in een rapport van 215 bladzijden werden neergelegd, hetwelk een waardevolle bijdrage vormt voor de kennis van den economischen en landbouwkundigen toestand van ons gebiedsdeel aan de noordkust van Zuid-Amerika

In dat rapport behandelden de samenstellers alle takken van landbouw, zoowel groote als klein-landbouw, de boschexploitatie, den mijnbouw, het arbeidersvraagstuk, om daarna de middelen tot verbetering van den toestand aan te geven.

Die middelen waren: [1])

1. het in goeden staat brengen van veel, dat thans verwaarloosd is (wegen, loozingen, kanalen, enz.),
2. het onverwijld invoeren van voldoende immigranten voor de door gebrek aan werkkrachten snel achteruitgaande plantages,
3. de bevordering der immigratie-kolonisatie in den uitgebreidsten zin des woords, door eigen werving op Java, de tot stand brenging van speciaal voor het vervoer van emigranten ingerichte scheepvaartverbindingen, alsmede de aanleg van irrigatiewerken voor de vestigingsplaatsen van immigranten,
4. de uitrusting van een aan alle eischen des tijds beantwoordend departement van Landbouw, Handel en Nijverheid,
5. de uitbreiding der communicatiemiddelen, zoowel in de kolonie als met de buitenwereld, door wegen, kanalen, draadlooze lelegrafie enz.,
6. de verbetering van den hygienischen toestand.

Daarna volgden een résumé en een aantal aanhalingen uit vroegere schrijvers. Het werk was door 42 afbeeldingen verlucht.

---

[1]) Alsvoren, blz. 211.

Het verslag is opgenomen in de Februariaflevering van *De West-Indische Gids* 1920 [1]), en is in alle Nederlandsche bladen destijds uitvoerig besproken, zoodat wij daarover niet in herhalingen zullen vervallen. Alleen halen wij twee zinsneden aan, luidende: „Zoo trotsch als we op ons koloniaal beheer in Oost-Indië kunnen zijn, hebben we ons te schamen ten opzichte van Suriname" [2]), en „Zooals het verblijf in Nederland het einddoel van den Surinamer en van de dezerzijds daarheen vertrokken ambtenaar of particulier is, zoo staat ook het leven daarginds in het teeken van het Nederlandsch. In Suriname spreekt het beste gedeelte der bevolking onze taal en heeft zich steeds één gevoeld met het volk van het moederland" [3]).

De leider van het S.S.S. heeft het niet bij zijn rapport gelaten, doch eerst in beperkten kring van leden van de Staten-Generaal, hoofden van departementen en leden van den Raad van State, vervolgens in een druk bezochte vergadering van het Indisch Genootschap te 's-Gravenhagen [4]), in voordrachten de bevindingen der commissie uiteengezet en de middelen aangewezen, welke naar het oordeel dier commissie tot verbetering konden leiden. De indruk, dien de toenmalige toestand van Suriname wekte, kwam vrijwel overeen met dien in vroegere publicaties over het gewest, zooals b.v. in het rapport der in 1911 van regeeringswege ingestelde Welvaartscommissie, welke schreef: „dat is zoo ongeveer die van een tot armlastigheid vervallen gezin, dat in een huis woont met versleten inboedel en verwaarloosd erf, en dat slechts door een jaarlijksche toelage van een rijken oom voor geheel verval behoed wordt" [5]).

Van de heeren Kasteleijn en Kluvers verscheen voorts een artikel in *De West-Indische Gids* getiteld: „Het rapport der Studie Commissie van het Suriame Studie Syndicaat in de 2de Kamer" [6]), en een artikel van eerstgenoemde alleen in hetzelfde tijdschrift [7]) „Het verkrijgen van een vrije arbeidersbevolking in Suriname". In de 2de Kamer der Staten-Generaal heeft de oud-gouverneur C. Lely op 10 Februari 1921 een belangrijke rede

[1]) *De West-Indische Gids,* 1ste Jrg., blz. 287. Resumé van het rapport (1919) van de Studie Commissie van het Suriname Studie Syndicaat, door J. S. C. Kasteleijn en B. J. Kluvers.

[2]) *Rapport,* blz. 7.

[3]) *Alsvoren,* blz. 21.

[4]) Op 26 Maart 1920.

[5]) *Nieuwe Rotterdamsche Courant,* 12 April 1920, avondblad D.

[6]) *De West-Indische Gids,* 3de Jrg., blz. 145.

[7]) *Alsvoren,* blz. 225.

over het rapport gehouden, welke in *De West-Indische Gids* is opgenomen [1]).

Bij de oprichting van den Ondernemersraad voor Suriname in 1926 werd het Studie Syndicaat buitengewoon lid van dien Raad en als zoodanig gaf de heer Kasteleijn waardevolle adviezen. Hij was ook lid van de commissie voor het nazien van de administratie van dien raad.

In 1931 werden door de Surinaamsche Landbouwvereeniging bacovenvelden aangelegd, terwijl in hetzelfde jaar de Ondernemersraad voor Suriname (in Nederland) een commissie ter bestudeering van de bacovencultuur instelde.

Nadat eenige jaren, op kosten dezer beide lichamen, met medewerking der K.N.S.M., cultuur- en verschepingsproeven genomen waren, kwam in Nederland een consortium tot stand, dat ten deele met aanwending van eigen fondsen, ten deele met Regeeringssteun, de proeven voortzette.

Op 29 Augustus 1936 ontstond daaruit „De Surinaamsche Bananen Maatschappij N.V.", waarvan de heer Kasteleijn tot zijn dood directeur was. De heer Putman Cramer, president-commissaris, dr. A. A. L. Rutgers regeerings-commissaris en prof. Sprenger wetenschappelijk adviseur, raadsman bij genoemde maatschappij, waren de overige leidende figuren.

Deze maatschappij heeft onder de geestkrachtige leiding van den heer Kasteleijn de proeven op groote schaal voortgezet en geregeld proefzendingen verscheept. Een tweetal Wageningsche landbouwingenieurs waren met de leiding der proeven in Suriname belast, terwijl de heer Kasteleijn en prof. Sprenger inspectiereizen daarheen maakten. Bij het uitbreken van den oorlog was nog geen beslissing genomen nopens de vraag, of het verantwoord was, op grond van de verzamelde — niet gepubliceerde — gegevens, tot een cultuur op groote schaal over te gaan.

Kasteleijn werd in 1916 door de groep Nederlandsch-Indië afgevaardigd als lid van het hoofdbestuur van het Algemeen Nederlandsch Verbond, dat zijn groote sympathie had, en zijn waardevolle adviezen werden hier steeds op hoogen prijs gesteld. Toen hij Suriname bezocht, heeft het hoofdbestuur hem de opdracht medegegeven te trachten de groep Suriname van het Verbond, dat aldaar was ingeslapen, nieuw leven in te blazen. Na daarover besprekingen te hebben gehouden, belegde de wd. secretaris met mij een bijeenkomst in de buitensocieteit „Het

[1]) *Alsvoren*, blz. 168.

Park" op 5 Juni 1919, welke door een paar honderd belangstellenden werd bezocht, waaronder de gouverneur en tal van autoriteiten. De heer Kasteleijn hield een groote, boeiende rede, waarna de schrijver dezes, het werk van het A.N.V. sedert 1898 toelichtte. Deze vergadering had veel succes. Tal van nieuwe leden gaven zich op en men kon de groep Suriname van het A.N.V. als gered beschouwen.

In zijn inleidingsrede zeide de heer Kasteleijn toen o.m. [1]) „Na eenigen tijd in Uw midden te hebben vertoefd, ben ik tot de conclusie gekomen, dat zoo ergens ter wereld, dan vooral hier een groep van het verbond nuttig werk kan verrichten. Dat nuttig werk ligt niet in hoofdzaak op taalgebied, want men kan gerust van Suriname vertellen, dat het de meest Nederlandsche van onze koloniën is. Het heeft mij weldadig aangedaan, dat wij op onze tochten door de kolonie overal met Nederlandsch terecht konden en ik heb meer dan ooit gevoeld, hoe de taal de menschen bindt, hoe het spreken van dezelfde taal er toe medewerkt, zich één te voelen met hen, tot wie men spreekt. Kan een groep van het A.N.V. op het gebied van de juiste verhouding van werkgever en werknemer nuttig werk doen, nog veel meer nut kan zij stichten, indien het haar gelukt het gevoel van stamverwantschap en saamhorigheid weer op te wekken. Bij onze komst in de kolonie, en nu spreek ik meer als leider van het S.S.S. dan als bestuurder van het A.N.V., hebben wij getracht zooveel mogelijk het goede van dit land en zijn bewoners op te sporen en waarlijk, hetgeen wij daarbij opmerkten, heeft ons in menig opzicht hoopvol gestemd. Maar bij al het goede, dat wij hebben waargenomen, heeft één ding mij onaangenaam getroffen, iets, dat ik in de meest Nederlandsche kolonie niet verwachtte, nl. het onderscheid dat men maakt tusschen Surinamers en Hollanders. Dat moet voorkomen worden. Spreekt van Surinamers en Hollanders zooveel als ge wilt, even als men in Holland van Friezen en Groningers gewaagt, maar blijft er van doordrongen, dat allen tot hetzelfde stamverband behooren, dat geen andere stam hun nader staat."

In deze vergadering werd een nieuw bestuur samengesteld, waarvan de schrijver dezes weer deel uitmaakte. Na jarenlange sluimering — de ontbinding in November 1913 van de groep had het hoofdbestuur nimmer als wettig erkend — werd zij tot nieuw leven gewekt.

Nog eenmaal bezocht de heer Kasteleijn, op een reis naar

---

[1]) *Neerlandia*, Augustus 1919, blz. 109.

Amerika, Suriname, in het laatst van 1928. Het bestuur van de groep Suriname van het A.N.V. belegde te zijner eere een groepsavond op 11 December, in welke bijeenkomst de toespraak van den heer Kasteleijn de hoofdschotel was. In zijn rede besprak hij het doel en de beteekenis van het lidmaatschap op aangename, hartelijke en ongekunstelde wijze, waarmede hij veel bijval in oogste. De avond was verder gewijd aan zang, muziek, vertooning van lantaarnplaatjes en tooneelspel. Een kleine 100 leden traden tot de groep toe.

De heer Kasteleijn was door de Nederlandsche regeering onderscheiden met het ridderkruis van den Nederlandschen Leeuw en het officierskruis van de Oranje-Nassau-Orde. Na een kort ziekbed overleed hij op 16 December 1944, terwijl zijn weduwe, niet lang daarna, op 23 April 1945, volgde. Voor de planterswereld en het Alg. Ned. Verbond is zijn heengaan een groot verlies. Zoowel in den zomer, als in den winter zagen wij de bekende figuur blootshoofds naar zijn kantoor wandelen, een sterke, rijzige gestalte, een sympathieke persoonlijkheid, een goed vaderlander.

IN MEMORIAM

PROF. L. RUTTEN EN TWEE ZIJNER LEERLINGEN

DOOR

DR. P. WAGENAAR HUMMELINCK

Een opvallend groote hoogleeraarskamer — voormalige practicumzaal voor tandheelkundige studenten — in het Geologisch-Mineralogisch Instituut op de Oude Gracht in Utrecht — met in het midden en langs de wanden tafels, met een wisselende uitstalling van gesteenten en fossielen, geologische kaarten, volgetypte vellen en foto's — en ergens ver weg, in den hoek bij het raam, een met papieren overladen lessenaar, waarachter professor RUTTEN welwillend oprijst om zijn bezoeker welkom te heeten.

Snelle voetstappen door de ruime, steenen gangen van het oude gebouw; een opgewekt fluiten, soms een vrolijk gezang, dat plotseling eindigt met een galmenden roep om den amanuensis: „Jóhan!"

De gezellige refereercolleges op Maandagochtend, waar „de baas" steevast binnenkwam met een kistje zware sigaren onder den arm: voor de liefhebbers.

De lange Donderdag-avondcolleges over „de West", waarin nauwkeurig werd nagegaan wat er uit de talrijke geologische geschriften over dit gebied nu wèrkelijk aan belangrijke gegevens te halen viel.

De besprekingen bij hem thuis, waar het zorgvuldig uitgewerkte plan voor de „Eerste Utrechtsche Antillen-Excursie" met de deelnemers werd doorloopen.

En dan deze excursie zelf! De Baas altijd even zonnig en energiek, in alles belangstellend en van vele dingen intens genietend; ons als een vaderlijken vriend, glimlachend en toch streng op onze plichten wijzend en, na een mindergeslaagden dag, de vraag stellend: „Are you downhearted?" — „No!" gilden we dan natuurlijk in koor, en ziet, onze neerslachtigheid wàs dan ook op eens verdwenen!

LOUIS MARTIN ROBERT RUTTEN werd op 4 Juni 1884 te Maastricht geboren [1]). Hij genoot zijn opleiding aan H.B.S. en Univer-

[1]) Mijn dank aan dr TH. RAVEN en prof. dr ir J. I. J. M. SCHMUTZER, die mij — ter verkrijging van enkele noodzakelijke gegevens — de manuscripten van hun herdenkingsartikelen in het *Tijdschr. Nederl. Aardr. Gen.* (2) *63*, 129–132 (met portret) en *Geol. en Mijnb.* (*n.s.*) *7* afstonden.

siteit te Utrecht, legde in 1907 (met lof) zijn doctoraal examen af en promoveerde op 14 Mei 1909 (eveneens cum laude) op een proefschrift over „Die diluvialen Säugetiere der Niederlande".

Kort daarop trad hij in het huwelijk met CATHARINA JOHANNA PEKELHARING, die zelf te Utrecht in de plant- en dierkunde was gepromoveerd, en die hem gedurende zijn gansche leven op vele tochten in onherbergzame streken en op talrijke excursies trouw terzijde zou staan. Samen vertrokken zij naar Borneo, waar petroleumterreinen moesten worden onderzocht. Eerst op een door hem op meesterlijke wijze georganiseerde expeditie naar Ceram (1917–1919) kreeg hij gelegenheid zich geheel te wijden aan zuiver wetenschappelijk veldwerk.

Nauwelijks in het Vaderland teruggekeerd, zond men hem naar Argentinië, daarna naar Cuba en Mexico en tenslotte naar Perú.

In November 1921 werd hij, als opvolger van zijn ouden leermeester C. E. A. WICHMANN, geroepen tot de vervulling van de onmenschelijk zware taak van hoogleeraar in de geologie, palaeontologie, mineralogie en kristallografie. In zijn intreerede, op 16 Januari 1922, welke handelde over „Natuurwetenschappelijke opleiding en maatschappelijke werkkring" ontvouwde de nieuwe hoogleeraar een studieprogramma, dat getuigde van een helder inzicht in de eischen welke het maatschappelijk leven aan de geologen stelt. Tot het laatste bleef hij deze opvattingen getrouw.

De excursies waren voor zijn onderwijs van zeer groot belang. Naast enkele kleinere uitstapjes werden dikwijls twee groote excursies per jaar georganiseerd om de studenten in de geologie, biologie en geografie door eigen aanschouwing met de geologische gegevens en problemen van bepaalde streken te laten kennis maken. Steeds weer nieuwe gebieden voor proefschriften werden gevonden in streken waar de jonge geologen tevens aan het werk in groote hitte konden wennen en zich aldus bekwamen voor hun loopbaan in de tropen.

Dit opdoen van tropenervaring was een van de redenen welke hem — nadat in 1927 zijn voordrachten over Oost-Indië waren verschenen — deden besluiten tot het organiseeren van zijn groote excursies met studenten naar West-Indië, in 1930, 1933 en 1939.

RUTTEN was een voortreffelijk en onvermoeibaar veldgeoloog en ook om zijn andere eigenschappen, een idealen excursie-leider! Steeds was hij zijn leerlingen in de kennis van land en volk verre vooruit. Op lateren leeftijd werden hiertoe — naast het hem reeds vertrouwde Spaansch — nog het Italiaansch en Servisch-Kroa-

tisch in ernstige studie genomen. Slechts bij uitzondering publiceerde hij iets over een onderwerp dat in het bijzonder op het gebied van de proefschriften van zijn leerlingen betrekking had; wèl doorworstelde hij steeds de geheele literatuur over de geologie van deze streken en liet zijn leerlingen hiervan dan de vruchten plukken.

Zijn belangstelling en zijn werk waren opmerkelijk veelzijdig, waarbij hij op zijn tijd de meest uiteenloopende gegevens op een treffende wijze wist te compileeren. Eén gebied heeft hij bij zijn werk steeds zooveel mogelijk gemeden: dat der speculatieve theorieën, waar de geologie zoo gemakkelijk aanleiding toe geeft. Wèl heeft hij dergelijke theorieën van anderen dikwijls op heldere wijze weergegeven en op een rake, veelal niet onvermakelijke manier becritiseerd.

Van de omstreeks honderd grootere publicates welke van zijn hand verschenen mogen zijn „Voordrachten over de geologie van Nederlandsch Oost-Indië" (1927), zijn werk voor de „Geologische Nomenclator" (1929) en zijn „Bibliography of West Indian Geology" (1938), als voorbeelden van zijn bijzondere werkkracht en doorzettingsvermogen, hier speciaal worden genoemd. De negen-en-twintig, onder zijn leiding, bewerkte dissertaties handelen over Ardennen, Jura, Pyreneeën, Balearen, Sardinië, Dalmatië, Palestina, Ceram, Suriname, Bonaire, Aruba en Cuba, over palaeontologische vraagstukken, löss en Röntgen-onderzoek van kristallen.

Als begrijpelijk gevolg van zijn methode van werken, is de beteekenis van prof. RUTTEN voor de ontwikkeling van de geologische wetenschap van onze Amerikaansche gebiedsdeelen aanzienlijk grooter dan uit zijn eigen publicaties blijkt. In werkelijkheid is de enorme vermeerdering van onze geologische kennis van Curaçao, Aruba en Bonaire, na de belangrijke onderzoekingen van K. MARTIN (1888) en G. J. H. MOLENGRAAFF (1929) geheel aan zijn initiatief, organisatievermogen en beheersching van het onderwerp te danken.

Prof. RUTTEN vertrok in Maart 1930 met zijn vrouw, vijf geologische studenten en één student in de biologie, naar Curaçao. Van 14 April tot 4 Mei kampeerden allen in het Westelijk deel van dit eiland, van 10 Mei tot 10 Juni bezochten zij Bonaire en van 16 Juni tot 9 Juli trokken zij door Aruba. WESTERMANN, die de oudste rechten had, koos als promotie-onderwerp Aruba, PIJPERS kreeg Bonaire, terwijl VERMUNT, RUTTEN jr. en MACGILLAVRY op Curaçao verzameld materiaal bewerkten. Prof. RUTTEN — die

reeds tevoren over foraminiferen van Curaçao had gepubliceerd — schreef een buitengewoon aardig reisverhaal, een fraai overzicht van de geologie der drie eilanden en een bewonderenswaardige samenvatting van onze palaeontologische kennis van Nederlandsch West-Indië, terwijl in meerdere geschriften de resultaten van het gezamenlijk onderzoek door hem in een grooter verband werden bekeken.

Van de twee excursies naar Cuba waren zeven dissertaties het resultaat, waarop nog drie andere zullen volgen.

Het is buitengewoon jammer dat zijn diepgaande en toch heldere colleges over het Caraïbisch gebied bij zijn dood nog niet in boekvorm waren uitgekristalliseerd. Hierdoor zullen wij een waardigen tegenhanger van zijn groote werk over Oost-Indië moeten missen.

Reeds kort na de aanvaarding van zijn hoogleeraarsambt werd RUTTEN's wetenschappelijke verdienste erkend door zijn benoeming tot lid van de „Koninklijke Akademie van Wetenschappen", in 1934 ook door zijn verkiezing tot correspondeerend lid van de „Academia de Ciencias" van Cuba. Het „Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap", de „Maatschappij ter Bevordering van het Natuurkundig Onderzoek der Nederlandsche Koloniën" en het „Provinciaal Utrechts Genootschap" hebben véél aan hem te danken.

Eerbewijzen heeft hij nooit begeerd. Zijn harde werken verschafte hem — naast de toewijding van zijn groote gezin — alle bevrediging en geluk waarop hij in zijn leven aanspraak meende te mogen maken.

Tijdens den oorlog gaf hij blijk van een onverzettelijke Vaderlandsche instelling, waarbij het belang van de studenten, als steeds, zijn bijzonderen aandacht had. Dapper vocht hij mede in het academisch verweer tegen den overweldiger, tot den 9den Juni 1944, een beroerte hem trof.

Een vol jaar duurde het voordat hij weer op het Instituut kon verschijnen. Hij bleef echter hulpbehoevend en had al zijn geestkracht noodig om de vele plichten te vervullen welke hij zich nog had opgelegd.

In den nacht van 5 op 6 Februari trof hem, onverwachts, een tweede attaque, en vroeg in den morgen van den 11den Februari 1946 kwam er een einde aan dit rijk en werkzaam leven.

Het wreede noodlot dat zich, in oorlogstijd, aan vele van zijn leerlingen in de Oost bleek te hebben voltrokken, heeft prof.

RUTTEN diep geschokt [1]). Onder hen, die hieraan ten offer vielen waren er twee, die aan de „Eerste Utrechtsche Antillen-Excursie" hadden deelgenomen: PIJPERS en VERMUNT.

PETRUS JOHANNUS PIJPERS werd op 3 Februari 1908 te Rotterdam geboren, liet zich in 1926 inschrijven aan de Rijks-Universiteit te Utrecht en promoveerde 13 Januari 1933 op een proefschrift over Bonaire, waarin hij het bestond om niet alleen het geologische, petrografische en mineralogische, maar ook het groote palaeontologische materiaal van dit eiland op een voortreffelijke wijze te bewerken. Hij was een fijn en critisch mensch, en een goed vriend.

Veel rust heeft hij in zijn korte loopbaan als petroleum-geoloog niet gekend. In October 1932 werd hij reeds door de B.P.M. naar Roemenië gezonden; hij bleef daar tot eind November 1933 (met een week verlof om te promoveeren) en vertrok in December 1933 naar Borneo, administratie Balikpapan, waar hij den 13den April 1935 met den handschoen huwde. In April 1937 kwam hij met groot verlof via Japan en Amerika naar Nederland terug en werkte vanaf September op het kantoor in Den Haag. Begin December vertrok hij weer naar Indië en verder naar Port Moresby. In Maart 1939 ging hij terug naar Tjepoe, in Januari 1940 weer naar Balikpapan. Zijn groot binnenlandsch verlof bracht hij door in Bandoeng, waar het halen van het brevet sportvliegen mislukte omdat één van de twee oefentoestellen in brand vloog. Maart 1941 naar Pladjoe (Sumatra); Februari 1942 als oorlogsgeoloog in Bandoeng geplaatst; 12 Maart gevangen genomen; 5 April doorgestuurd naar Pladjoe, later naar Muntok (Banka), daarna naar Belalan (Sumatra), waar hij op 13 Maart 1945 aan acute longontsteking stierf.

LOUIS WILHELM JOSEPH VERMUNT werd op 23 Mei 1903 te Amsterdam geboren. Hij had reeds een korte loopbaan in den handel achter den rug, toen hij, in 1926 tot de studie in de geologie te Utrecht besloot. Hij schreef, tezamen met M. G. RUTTEN, een viertal verhandelingen over Curaçao en promoveerde op 22 Maart 1937 over de „Geology of the province of Pinar del Rio, Cuba." In April 1937 vertrok hij, enkele dagen na zijn huwelijk, voor de N.K.P.M. naar Soengei Gerong, bij Palembang. Tijdens het uitbreken van den oorlog werkte hij in de buurt van Penang. Hij stierf — nà 1943 — in een kamp, op Sumatra.

Zij allen rusten in Vrede!

[1]) Men leze de herdenking van vier zijner leerlingen in *Geol. en Mijnb. (n.s.)* 7, 25–26.

Voornaamste publicaties, door of onder leiding van prof. L. M. R. RUTTEN *geschreven, welke betrekking hebben op de Nederlandsche gebiedsdeelen in Amerika*

L. RUTTEN, 1928. Tertiary foraminifera from Curaçoa. *Proc. Akad. Wet. 31*, 1061–1070, 50 figg, tab. — Tertiaire foraminiferen van Curaçao. *Verslag Afd. Natuurk. Akad. Wet. 37*, 857–867, 50 figg, tab.

P. PIJPERS, 1931. The occurrence of foreign pebbles on the isle of Bonaire. *Proc. Akad. Wet. 34*, 169–174, fig.

L. W. J. VERMUNT & M. G. RUTTEN, 1931. Geology of Central-Curaçao. *Proc. Akad. Wet. 34*, 271–276, 2 figg.

L. W. J. VERMUNT & M. G. RUTTEN, 1931. Geology of the surroundings of „St. Martha" and „St. Kruis" (Curaçao). *Proc. Akad. Wet. 34*, 558–563, 4 figg.

ROBERT IJZERMAN, 1931. Outline of the geology and petrology of Surinam (Dutch Guiana). *Diss. Utrecht*, Kemink & Zoon, xvi + 520 pp, 63 figg, 48 tabb, 6 kaarten waarvan 2 los.

P. J. PIJPERS, 1931. Some remarks on the geology of the surroundings of „Ronde Klip" (East Curaçoa). *Proc. Akad. Wet. 34*, 1023–1027, fig.

L. W. J. VERMUNT & M. G. RUTTEN, 1931. Some remarks on the geology of N. Curaçoa. *Proc. Akad. Wet. 34*, 1028–1031, 2 figg.

L. M. R. RUTTEN, 1931. Een geologische reis met Utrechtsche studenten naar de Nederlandsche Benedenwindsche Eilanden. *W. I. Gids* jrg. *13*, 189–309.

L. M. R. RUTTEN, 1931. Our palaeontological knowledge of the Netherlands West-Indies in 1930. *Leids. Geol. Meded. 5* (Feestb. Martin), 651–672.

P. J. PIJPERS, 1931. Bonaire. *Leids. Geol. Meded. 5* (Feestb. Martin), 704–708, fig.

J. H. WESTERMANN, 1931. Aruba. *Leids. Geol. Meded. 5* (Feestb. Martin), 709–714, fig.

M. G. RUTTEN & L. W. J. VERMUNT, 1932. The Seroe di Cueba limestone from Curaçoa. *Proc. Akad. Wet. 35*, 228–240, 2 figg, 3 tabb.

H. J. MAC GILLAVRY, 1932. The rudist fauna of Seroe Teintje limestone (Northern Curaçao). *Proc. Akad. Wet. 35*, 381–392, 5 figg, 2 tabb.

L. M. R. RUTTEN, 1932. De geologische geschiedenis der drie Nederlandsche Benedenwindsche Eilanden. *W. I. Gids*, jrg. *13*, 401–441, 21 figg.

JAN HUGO WESTERMANN, 1932. The geology of Aruba. *Diss. Utrecht, Geogr. Geol. Meded. Utrecht Phys. Geol. 7*, 130 + iv pp, 24 figg, 3 tabb, losse kaart.

PETRUS JOHANNUS PIJPERS, 1933. Geology and paleontology of Bonaire (D.W.I.). *Diss. Utrecht, Geogr. Geol. Meded. Utrecht Phys. Geol. 8*, viii + 104 pp, 157 figg, 2 tabb, losse kaart.

W. VAN TONGEREN, 1934. Chemical analyses of some rocks from Aruba. *Proc. Akad. Wet. 37*, 162–167, 4 figg.

BOEKBESPREKING

Suriname aan de tweesprong, Lou Lichtveld. — W. L. Salm & Co., Amsterdam 1945.

Met den tweesprong wordt blijkbaar bedoeld de overgang van den kolonialen toestand naar dien van gelijkgerechtigheid (gelijkgerechtigheid), waarover de schrijver op bladzijde 15 van dit werkje spreekt.

Aan dien overgang lijken Lou Lichtveld vele en groote moeilijkheden vast te zitten, moeilijkhdeen waarvoor hij geen oplossing aan de hand doet, behalve dan deze dat zijn landgenooten in de eerste plaats behoefte zullen hebben aan eensgezindheid, samenwerking en ernstige voorafgaande overweging van hetgeen men bij de verandering van politieken status aan wenschen en verlangens verwezenlijkt wenscht te zien.

Misschien ware met het bovenstaande aan Lichtveld's boekje van 48 bladzijden voldoende eer bewezen. Eenige vragen en opmerkingen echter mogen er nog aan toegevoegd worden.

Natuurlijk is Suriname niet het eenige rijksdeel dat van naziterreur verschoond gebleven is (bl. 5); op Curaçao, waar eveneens gedurende den oorlog het Nederlandsche gezag gehandhaafd is kunnen worden, heeft men dezen geesel evenmin behoeven te voelen.

Dat Suriname eerst door Amerikanen en later door Brazilianen bezet zou zijn geweest (bladzijden 6, 7 en 8) was voor mij nieuw; van een Braziliaansche bezetting had ik in de beschikbare litteratuur niets aangetroffen.

Schrijver acht het bekend hoe Suriname te voren gereageerd had op wat hij de Nederlandsche bezetting van het land noemt (bl. 6/7). Welk Suriname was dan vóór dezen oorlog door Nederlanders bezet, dat van de Caraiben, Arowaken en Waraus, de eenige autochthone bewoners?

Het ethische bewustzijn in Nederland, met betrekking tot de taak van het moederland ten opzichte van de overzeesche gewesten (bl. 10) is van heel wat vroegeren datum dan het Atlantic Charter.

Dat het laatste regeeringsreglement (lees: de staatsregeling van 1936) „in de meeste opzichten" (bl. 16) een achteruitgang te weeg gebracht zou hebben, is een bewering welke moeilijk te verantwoorden lijkt. Natuurlijk kan het als een stap terug beschouwd worden, dat de sedert 1901 geheel uit gekozen leden bestaande vertegenwoordiging weder een gedeeltelijk benoemde werd. Het is hierdoor mogelijk gemaakt dat bevolkingsgroepen in het college vertegenwoordigd werden, welke tot dusver geen eigen woordvoerders konden aanwijzen, niet omdat zij niet talrijk genoeg waren, doch omdat zij niet genoeg leden met kiesbevoegdheid telden. Of de wijziging in de samenstelling van

het vertegenwoordigend lichaam door dit argument gerechtvaardigd geacht kon worden. blijve hier buiten beschouwing.

Dat nu de Amerikanen in Suriname welvaart gebracht hebben en in korten tijd goedgemaakt wat de Nederlanders steeds verzuimd hadden (bladzijden 17/18), is een van die stoute beweringen van Lichtveld, waarvan de onjuistheid niet betoogd behoeft te worden; ook in het land zelf wordt het meerdere vertier gedurende de oorlogsjaren beschouwd als intermezzo dat uiteraard met blijvende economische vooruitgang niets te maken heeft. Gelukkig meent de schrijver te kunnen constateeren dat, niettegenstaande de voordeelen der Amerikaansche bezetting, men toch „min of meer" pro-Nederlandsch gebleven is. Inderdaad, een verwisseling der Driekleur voor de Stars and Stripes, aangenomen dat de V.S. de souvereiniteit over Suriname zouden ambieeren, kan voor een in zoo groote meerderheid uit kleurlingen bestaande bevolking weinig aantrekkelijks hebben.

Justitia Pietas Fides is zeker een mooi devies, maar dat de West-Indische Compagnie het aan „ons Surinamers" geschonken zou hebben (bl. 19) is even onnauwkeurig als dat Dr. Van Mook in Indië den titel van luitenant-gouverneur zou voeren (bl. 44).

Inderdaad is Suriname in zekeren zin met Nederland samengegroeid (bl. 20), maar wat beteekent die toevoeging, dat de zwakste der twee partijen van dat proces meer hinder dan gemak gehad zou hebben? In welk stadium van zijn geschiedenis zou Suriname kans gehad hebben op een voorspoediger ontwikkeling, ware het niet gehinderd door de verbondenheid met Nederland?

Men moge zich afvragen of de schrijver, toen hij zijn boekje ter perse liet gaan, nog niet bekend was met de keuze der drie Surinaamsche vertegenwoordigers ter aanstaande rijksconferentie; zij zijn geen Nederlandsche ambtenaren, die eenige jaren in het land vertoefd hebben en nu maar weder, zooals altijd, als deskundigen geraadpleegd zullen worden (blz. 21) — en hun namen hebben een goeden klank.

Toen de Koningin in Haar bekende redevoering discriminatie naar ras of nationaliteit voor de toekomst verwierp (bl. 33), zal H.M. wel niet speciaal aan Suriname gedacht hebben; de uiterste consequentie, dat aldaar een pikzwarte boschneger, als de meest geschikte gegadigde, met autoriteit bekleed zou worden — en een Hollander met dubbelen naam zich met de nederige positie van bode zou moeten vergenoegen (bl. 34), zal wel niet als aardigheid, nog minder als afschrikwekkend voorbeeld door den schrijver gesteld zijn. Intusschen is het opmerkelijk dat volgens Lichtveld onder zijn landgenooten nog wèl discriminatie naar ras of afkomst voorkomt (bl. 46), een klacht welke niet lang geleden ook geuit werd in een door Surinamers geredigeerd blad.

Schrijver wil (bl. 36) dat men zal „afzien" van revolutie (heeft in Suriname daar ooit iemand aan gedacht?); op verschillende plaatsen blijkt dat hij voor Suriname „dominion status" verlangt, binnen het rijksverband, een toestand waaronder, volgens hem, Nederland nog slechts een adviseerenden stem in Surinaamsche aangelegenheden hebben zou, „mogelijkerwijze" in den overgangstijd controleerend zou optreden (bl. 29). In de nieuwe structuur van het Koninkrijk echter, zooals men zich die tegenwoordig denkt, zal geen plaats zijn voor controle, door één der leden van de gemeenschap over een ander lid uitgeoefend,

wel van een opperste orgaan, geen „moederlandsch" orgaan, dat in algemeene rijksaangelegenheden te beslissen zal hebben.

Ja, die algemeene rijksaangelegenheden, de bekostiging b.v. van *a*) defensie, *b*) buitenlandsche vertegenwoordiging, *c*) steun aan rijksdeelen met onvoldoende eigen inkomsten, wellicht ook *d*) inkomen der Kroon; zal daarin niet een zeer groote moeilijkheid blijken te liggen?

Om tot het boekje van den Heer Lichtveld terug te keeren, met welk recht interpreteert deze schrijver art. 3 van het Atlantic Charter, als ook betrekking hebbend op landen welke niet pas onlangs door dwang van hun zelfbestuur beroofd zijn, maar ook op landen zooals Suriname, wat hij blijkbaar (bl. 38) een logische uitleg acht?

Het is wel een vreemde redeneering, dat de Koninklijke beloften van indertijd thans ook staatsrechtelijk verbindend zouden zijn geworden, nu de huidige Nederlandsche regeering die beloften „volledig onderschreven" heeft (bl. 40). Dat de koloniale status eigenlijk wettelijk al niet meer bstaat evenwel is een opvatting welke de schrijver van bevoegde deskundigen kan hebben overgenomen; de smalende opmerkingen over reactie en conservatisme (bl. 40/41) zijn van anderen oorsprong.

Wat de Heer Lichtveld met betrekking tot de „Indonesische" kwestie in het midden brengt, kan hier gevoegelijk onbesproken blijven, evenals dit het geval is met een aantal van oppervlakkigheid of vooroordeel getuigende uitlatingen van algemeene strekking, welke overigens nog in het hier besproken geschrift zouden kunnen worden aangewezen.

Laten wij aannemen dat tenaanzien van Suriname de bedoeling goed geweest is.

Maart 1946 M.

Bijdrage tot de bodemkundige kennis van (Nederlandsch) West-Indië, door Robert Hamilton; Proefschrift Utrecht, (22 Nov.) 1945), Kemink en Zoon II + 56 blz., met 9 tekstafb., 6 platen en 7 losse bijlagen w.o. 5 kaartjes.

Indien men slechts de beschikking heeft over 20 grondmonsters van Aruba, 14 monsters van Curaçao, 26 van Bonaire, 8 van St. Eustatius, 7 van St. Maarten, 27 van Cuba en 19 van Suriname, welke door verschillende personen met verschillende bedoelingen zijn verzameld, kan men geen vèrstrekkende gevolgtrekkingen verwachten voer den bodem kundigen toestand van de betrokken gebieden. Het is dan ook stellig een verdienste van den schrijver, die het betrokken gebied niet uit eigen aanschouwing kent, dat hij uit het, door zijn onderzoekingen verkregen feitenmateriaal, niet te véél heeft willen halen, en dat hij, in het algemeen, de verleiding tot generaliseeren heeft weerstaan.

Toch zou een meer critische instelling van den schrijver zijn werk nog belangrijk ten goede zijn gekomen. De opmerking, dat de gronden in de Surinaamsche kuststrook rijk zouden zijn aan stikstof (blz. 20 en 42), en de opzienbarende verklaring dat op Cuba, vermoedelijk, toermalijn zou voorkomen, welke uit serpentijn afkomstig is (blz. 26), zouden dan waarschijnlijk in de pen zijn gebleven, de bronvermelding zou

onze wetenschappelijke gevoelens iets meer hebben bevredigd, het geheel zou taalkundig beter zijn verzorgd en de kaartjes zouden stellig minder slordig zijn geworden.

Het „onderzoek beoogt in het bijzonder: de verkrijging van meerdere feitenkennis van aride tropische gronden" en heeft als zoodanig dan ook zeker zijn verdiensten — maar tegelijkertijd doet het ons pijnlijk de behoefte gevoelen aan een systematisch opgezet bodemkundig onderzoek, dat voor de economische ontwikkeling van onze Amerikaansche gebiedsdeelen toch van zoo'n onschatbare waarde zou kunnen zijn.

De laatste, algemeene stelling luidt: „Het is mogelijk dat Curaçao is afgeleid van het Spaansche cura asado (= gebraden pastoor) en zou dus geschreven moeten worden Curasao." — Het is te betreuren dat HAMILTON dit „aardig sprookje" van P. PHOEL (uit de Curaçaosche Courant van 1826) een pseudo-wetenschappelijken staat heeft verleend, door de mogelijkheid van deze afleiding bij zijn promotie te willen verdedigen. De oudste bronnen, OVIEDO en LAS CASAS, bewijzen, dat Curaçao een Indiaansch woord is en dat de spelling, zooals deze thans algemeen wordt geschreven, de oudste en juiste spelling is. — Men raadplege hierover vooral de studie van Pater EUWENS over „De Naam Curaçao".

(Hetzelfde Werk)

(*Bijdrage tot de bodemkundige kennis van* (*Nederlandsch*) *West-Indië*) door R. Hamilton en W. M. Sesseler (with English summary). *Meded. Indisch Instituut 58*, Handelsmuseum 29, ii+58 pp, zelfde afbeeldingen (f 2,75).

Deze Mededeeling verschilt slechts van het zoo juist besproken proefschrift door een andere omslag, een ander voorwerk en een aanvulling aan het slot (blz. 45–48), waarin door de tweede auteur enkele (macro-) chemische bepalingsmethoden worden besproken. In de dissertatie werd de medewerking van mej. Sesseler — die voor het chemisch werk aansprakelijk schijnt te moeten worden gesteld — niet vermeld.

In de inleiding wordt thans dr H. J. Westermann als verzamelaar van de grondmonsters van Aruba, Curaçao en Bonaire genoemd, hetgeen juist is, voor zoover deze in 1930 (niet 1931) werden verzameld. De herkomst van de overige 79 monsters is niet aangegeven.

P. WAGENAAR HUMMELINCK

Bonaire een rustig eilandje in de Caraïbische zee. Uitgave van de N.V. Handels-Maatschappij „Kralendijk", 1946.

Een snoezig boekje, waarop geen auteur staat vermeld. Het motto zegt alles: „Wie rust zoekt, wie een mensenvriend is, wie de natuur liefheeft, moet Bonaire bezoeken". F.

Met de Oajana's op stap. Verslag van een reis naar de Litani (Boven Marowijne) in Suriname, door dr. D. C. Geijskes. Departement Landbouwproefstation in Suriname, Maart 1942, 140 blz., met 12 foto's en 1 kaartje.

De schrijver, entomoloog bij het Landbouwproefstation te Paramaribo, heeft van 24 Juni tot 9 September 1939 een tocht gemaakt op de Litani (bronrivier van de Marowijne) tot in het Toemoekhoemakgebergte, met het doel op te sporen uit welke planten de Oajana-Indianen het curare-pijlgif bereiden.

Hij heeft niet alleen hierbij succes gehad, doch kon ook heel wat verzamelen op botanisch, zoölogisch, geologisch en ethnografisch gebied; o.m. kon hij de bij de wespen- en mierenproef der Oajana's gebruikte diersoorten grootendeels op naam brengen (Zie hierover het artikel „*De wespen- en mierenproef der Oajana-Indianen*", in „Suriname Waakt", 1e Jrg., no. 8, Nov. 1942). Het is een aardig reisverhaal geworden, met redelijke reproducties van goede foto's.

Naar vernomen werd, zijn nadien een paar keer Oajana's van de Litani te Paramaribo op bezoek geweest. C. H. DE GOEJE.

DE STOEP

Voor mij liggen twee afleveringen van het literaire tijdschrift *De Stoep* (tweede serie no. 1 en 3, van Sept. 1942 resp. April 1944), benevens twee afzonderlijke uitgaven van ditzelfde orgaan: een novelle van F. C. Terborch en een bundel gedichten van Luc. Tournier. *De Stoep* werd uitgegeven op het eiland Curaçao. Oprichters zijn F. J. van der Molen en Luc. Tournier. Met de werkzaamheid van de uitgeverij Querido te New York, de *Fakkel* te Batavia (vóór de Japansche overweldiging), de *Nederlandsche Boekerij* te Pretoria, kan *De Stoep* beschouwd worden als een dier weldoende blijken van vaderlandsliefde en cultureele ontembaarheid ginds, die hier te lande nog steeds niet naar behooren gewaardeerd schijnen te worden, wellicht omdat men het optreden van Nederlandsche kunstenaars tijdens de oorlog nog al te eenzijdig vereenzelvigt met wat er in en om de illegaliteit heeft plaatsgegrepen. Dit is hoogst begrijpelijk, en behoeft geen nadere verontschuldiging of critiek. Maar het wordt misschien tijd daarnaast eenige appreciatie aan te kweeken voor wat er buiten de grenzen van het bezette gebied is geschied, vooral ook in verband met onze, gedurende de oorlog aanzienlijk gestegen „goodwill" in de geallieerde landen. De activiteit van iemand als J. Greshoff, onvermoeid propagandist voor Nederlandsche cultureele waarden, zal ons, worden later eenmaal de stukken op tafel gelegd, geen windeieren gelegd blijken te hebben. Ook in deze afleveringen van *De Stoep* laat Greshoff zich niet onbetuigd, en men mag aannemen, dat hij een zeer werkzaam aandeel heeft gehad in de oprichting van dit periodiek en in de redactioneele leiding ervan. Over de verzen van Zuid-Afrikaansche dichters, in deze nummers opgenomen, zou men zonder Greshoff waarschijnlijk evenmin de beschikking hebben gehad als, wellicht, over een deel van de uit ons land doorgesijpelde bijdragen. Holland, in deze kleine, verstrooide gemeenschappen, stond „op de stoep" machteloos toe te zien hoe binnenshuis eenige moffen bezig waren de boel kort en klein te slaan of in kisten en manden te pakken. Maar deze gedwongen machteloosheid was een noodzakelijk minimum, en is nergens ontaard in een laisser aller, laisser faire, — integendeel!

Het zou dwaasheid zijn critiek — laat staan onwelwillende critiek — uit te oefenen op de bonte samenstelling van een tijdschrift, dat bij

het bemachtigen van zijn copy zoozeer op de grillen van het toeval aangewezen geweest moet zijn als dit opmerkelijke Curaçoasche periodiek, dat zoo voortreffelijk verzorgd de oorlogswereld is ingestuurd. Met enkele uitzonderingen staan de bijdragen op een behoorlijk, soms op een hoog peil. Goede reportage (*België*, van Siegfried E. van Praag) wisselt af met gedegen critiek (*Algemeene Beschouwingen over Letterkunde* van Greshoff, waarin het succes van *Holland's Glorie* van Jan de Hartog tot reeële proporties wordt teruggebracht); enkele korte novellistische bijdragen vinden hun feller pendant in een striemende polemiek van dezelfde Greshoff tegen het diaspora-orgaan *Oranje*, dat „semi-officieël" te Melbourne verscheen, en waarin *De Stoep* hardgevallen was om het plaatsen van onbegrijpelijke gedichten (o.a. van de talentvolle Leo Vroman). Deze aanval van de kant van literair niet bij uitstek bevoegden geeft Greshoff o.a. de term "laaghartige brabbeltaal" in de pen, hetgeen als reactie onparlementair, doch uiterst excusabel is. „Onbegrijpelijk" is nu eenmaal een subjectief begrip; en al kan men zich als menschenkenner indenken, dat koloniale heeren in oorlogstijd geprikkeld moesten worden door wat misschien nog het best als „surréalisme" is te bestempelen, de literator, die in dezen alleen tot meespreken bevoegd is, wordt op een andere wijze geprikkeld, en reageert ongeveer zooals Greshoff deed. Dat een geheel volk door „surréalistische" poëzie gegrepen kan worden, leert het voorbeeld van de maquis-dichter Eluard in het bezette Frankrijk.

In de voor mij momenteel toegankelijke publicaties van *De Stoep* is het vooral Luc. Tournier, die, in het tijdschrift zelf en in zijn bundel *Kleine Curaçao Verzen*, de ongebreidelde fantastiek der modernistische stroomingen voor zijn rekening genomen heeft. De begaafdheid van deze dichter is buiten kijf; hij maakt het zich alleen hier en daar nog wat te gemakkelijk, door een te veel aan ongecontrôleerde en door de lezer oncontrôleerbare invallen. Maar een vers als *Victoriastijl* — een der meest geslaagde van deze dichterlijke momentopnamen van het kleine eiland — is van een groote plastische kracht en getuigt van een hoogst oorspronkelijke visie. Deze visie — de opzet van het vers, die de dichter voor oogen heeft gezweefd, de „idee" van het vers — is vaak belangrijker dan de iets te willekeurige en nu en dan ook nogal vormlooze poëtische verwoording, die echter niet zelden dan toch nog weet te ontroeren of te boeien. En is deze poëzie nu werkelijk zoo moeilijk, zelfs voor oningewijden? Ik betwijfel het. Alleen moet de oningewijde niet beginnen met zich te ergeren. Anders kan hij zich beter bepalen tot de dránk Curaçao, een der vele geestrijke palliatieven tegen ergernis van iedere soort.

Onder de verzen, opgenomen in de beide afleveringen, troffen mij het statige *Holland 10 Mei 1940* van de Afrikaansche dichter C. Louis Leipoldt, de mooie verzen van Willem Hessels, van Elisabeth Eybers, de opmerkelijke vers-libristische bijdragen van K. Greshoff. Rest mij nog de groote novelle *Het Gezicht van Peñafiel* van F. C. Terborch aan te kondigen. Terborch, die, naar ik meen, in diplomatieke dienst is, publiceerde in de *Forum*-tijd reeds enkele korte novellen. Dit nieuwe verhaal, dat zich in Spanje afspeelt, is in een rustige, weloverwogen stijl geschreven, en overtuigt, zoo al niet in de eerste plaats als relaas van actie en avontuur, dan toch door een voorname beschrijvingskunst en een fijngevoelig peilen van stemmingen. S. VESTDIJK.

BIBLIOGRAPHIE

A. TIJDSCHRIFTEN, COURANTEN, ENZ.

Volksherstel. De Post. 15 November 1945, no. 10. Curaçao, stukje Nederland over den Oceaan, door Jan Bom.

Neerlandia. Uitgegeven op Curaçao. Nederlandsch West-Indië. Maandblad van het Alg. Ned. Verbond. Februari 1941, Jaarverslag van de Afd. Aruba.

Idem. April 1941. Jaarverslag van de Afd. Nederlandsche Antillen (over 1940).

Idem. Augustus 1941. Middelbaar onderwijs op Curaçao (8 Sept. 1944, geopend).

Idem. October 1941. De Curaçaosche radio-omroep.

Idem. December 1941. Jaarverslag van de Afdeeling Aruba 1940.

Idem. Augustus/Sept. 1942. Jaarverslag van de Afd. Aruba 1941; Onze Bovenwindsche eilanden.

Idem. December 1942. Iets over de bovenwinden, door S. J. Kruythoff.

Idem. Januari 1943. Het A.N.V. op Aruba; Het A.N.V. op Curaçao.

Idem. Maart 1943. Curaçao en Suriname. De West-Indische Compagnie op zoek naar edele metalen, door J. C. de Groot.

Idem. Juni 1943. Jaarverslag van de Groep Nederlandsche Antillen 1942.

Idem. Juli 1943. Iets over onze Bovenwindsche eilanden door S. J. Kruythoff.

Idem. October 1943. Iets over de Bovenwinden, door S. J. Kruythoff.

Idem. Februari 1944. Jaarverslag van de Afd. Aruba 1943; Suriname en zijn bevolking, door F. L. van Rooy.

Idem. Juni 1944. Het landverhuizersvraagstuk van het Nederlandsche volk, door R. Wigboldus. Suriname als toekomstig Nieuw-Nederland.

Idem. October 1944. Curaçao en de toekomst door D. Colyn; Er wordt aan gewerkt in Suriname, door H. N. van Dijk.

Idem. November 1944. Middelbaar onderwijs op Curaçao; Een welvarend Suriname, maar niet het beloofde land, door G. Sepp.

Idem. December 1944. Het Nederlandsch op Curaçao.

Idem. Januari 1945. Curaçao en de toekomst, door H. A. Hessling; De man uit Buiksloot door J. van de Walle [critiek op het artikel van D. Colijn].

Idem. October 1944. Curaçao en de toekomst, door D. Colijn.

Idem. Februari 1945. Curaçao en de toekomst, door J. van de Walle.
Idem. Mei/Juni 1945. Bevrijdingsnummer. Het onderwijs in Curaçao, door dr. W. J. Goslinga; De Curaçaosche pers hielp strijdend Nederland, door dr. Joh. Hartog; De K.L.M. in West-Indië, 1940–1945; Arubo of Aruba, door F. J. Q. Kwartsz; Het dichtst bij Nederland. De Bovenwindsche Eilanden zijn het symbool van Nederlandsch bewind, door Johan Hartog.

Het Indisch Nieuws. 3 November 1945, no. 7. De scheiding van Suriname en Curaçao een jaar oud, door Fred. Oudschans Dentz.
Idem. 10 November 1945, no. 8. Een merkwaardige voorspelling van Ing. Loman in den jare 1908, door Fred. Oudschans Dentz; De Koningin der Aarde in de West. II, door Macamba.
Idem. 17 November 1945, no. 9. Wetenswaardigheden van Curaçao, door Fred. Oudschans Dentz; Curaçao heeft zijn Staten gekozen, door Macamba.
Idem. 1 December 1945, no. 10. De Goudnijverheid [in Suriname], door F.O.D.; Wetenswaardigheden van Curaçao, door F.O.D.
Idem. 15 December 1945, no. 13, Wetenswaardigheden van Suriname, door F.O.D.
Idem. 22 December 1945, no. 14. Balata, door F.O.D.; De pisang van de West, door F.O.D.
Idem. 29 December 1945 [West-Indië nummer]. Het bezoek van het Prinselijk Paar aan West-Indië, door F.O.D.; Suriname in oorlogsconjunctuur, door B.; Bonaire, door W. de Regt; Arubo of Aruba, door F. J. Q. Kwartz; en Het dichtst bij Nederland. De Bovenwindsche eilanden zijn een symbool van Nederlandsch bewind, door Johan Hartog. [de drie laatstgenoemde uit het Bevrijdingsnummer Neerlandia Curaçao. Mei/Juni 1945].
Idem. 5 Januari 1946, no. 1. Curaçao in de branding, door Macamba.
Idem. 19 Januari 1946. no. 3. Wetenswaardigheden over Suriname.
Idem. 26 Januari 1946, no. 4. Ons koninkrijk in Amerika, door F.O.D.; De Rijstcultuur in Suriname, door F.O.D.; Wetenswaardigheden over Curaçao.

Criterium no. 3-4-(1945–'46). Pastoor Hendrikx [van Curaçao], door Cola Debrot.

Historia, 11de jrg. no. 1. Januari 1946. Het avondmaalzilver van de Hervormde kerk van Essequebo en Demerary, door Fred. Oudschans Dentz.

Oost en West. 18 Januari 1946, Vijfjarenplan voor Suriname.

Vrij Nederland (*Londen*), 15 December 1945. Ontmoeting met een Surinamer, door J.N.B.
Idem. 5 Januari 1946, no. 24. Rechts en links in de Politiek van West-Indië, door W.
Idem. 19 Januari 1946, no. 26. De verantwoordelijkheid van de Staten in West-Indië, door W.
Idem. 26 Januari 1946, no. 27. West-Indië en het Rijk, door J.H.B.

Nederlandsch Studieblad. November 1945, no. 5. Kolonisatieproblemen in de tropen, door jhr. L. C. van Panhuys.

Je Maintiendrai, 2 November 1945, no. 17. Curaçao, door Mr. N. Debrot.

Idem. Vraagteekens rond Curaçao, door Mr. N. Debrot.

Op den Uitkijk. November/December 1945. Ook Aruba voerde oorlog, door Han Kamerling.

Echo's uit de Missies. 25 December 1945, no. 1. Van onze Missies [eeuwfeest van de komst der eerste Missiezusters 12 Januari 1842 op Curaçao — gouden jubileum van de zusters in Nickerie, Suriname 18 Juni 1895].

American Geographic Society. New York 1941, no. 4. The Netherlands West Indies. Curaçao and Surinam. The European Possessions in the Caribbean Area, door J. R. Wright.

Tijdschrift van het Kon. Ned. Aardrijkskundig Genootschap. November 1945, no. 2. Aardbevingen en aardschokken in Suriname, door Fred. Oudschans Dentz.

Economische Voorlichting. 30 November 1945, no. 25. Ontwikkelingsmogelijkheden voor Suriname, [Uittreksel uit het rapport van de door den gouverneur van Suriname prof. dr. J. C. Kielstra benoemde commissie, welke tot opdracht kreeg de financieele en economische problemen, welke zich na den oorlog in Suriname zouden voordoen, in studie te nemen en maatregelen aan te geven, welke terzake zouden kunnen worden getroffen].

Neerlandia. Maandblad van het Alg. Ned. Verbond [eerste nummer sedert Juni 1943]. December 1945. Vrijgebleven Suriname, door mr. dr. P. H. W. G. van den Helm; Caribisch Nederland, door mr. W. J. van Balen.

Nationale Rotterdamsche Courant 8 November 1945. Suriname's verdediging in den oorlog, De geschiedenis van het vliegveld. II.

Idem. 12 November 1945. Curaçao in de politieke branding. De verkiezing van de Staten.

Het Parool. 7 November 1945. Curaçao wil helpen, maar hoe?

Missionary Monthly. October 1945. no. 578. Zaaiers in het zendingsveld, door J. W. van Lynden.

Groot Nederland. Januari 1944. West-Indië door Steven Berends. [I. West-Indische litanie. 2. Liedje over het Schottegat; 3. Liedje van Saba.]

Libertas. November 1945. West-Indië gedurende den oorlog, door J. van de Walle.

Idem. December 1945. Duivelsoord der bannelingen, door J. van de Walle; Suriname vraagt opvoeding tot zelfstandigheid, door J. v. d. Walle.

Idem. Januari 1946, no. 16. Afrekening met de Suriname-droom, door J. van de Walle.

Landbouwkundig Tijdschrift. Aug. 1944–December 1945, no. 691. De geschiedenis van den rijstbouw in Suriname, door Fred. Oudschans Dentz.

Ons Suriname, Nov./Dec. 1945 no. 5/6. Suriname in de branding; De staat van Kerk en Zending in Suriname; Brief van Zr. Nelly de Borst; Bericht van frl. J. W. van Lynden; Brief van Zr. Erné-Boon.

Nieuw Suriname. 13 October 1945, no. 1. Suriname wacht- arbeidt- en hoopt, door Th. Simoons.

Idem. 3 November 1945, no. 2. De vicieuse cirkel. Hoe kan Suriname welvarend gemaakt worden, door Ir. O. M. de Munnick; Bestuurshervorming in Suriname, door mr. dr. J. A. E. Buiskool; De rijstcultuur biedt grote mogelijkheden, door M. v. W.; de geesel van Suriname. Een pleidooi voor krachtige en doelmatige bestrijding van het Lepragevaar, door F. Beeldsnijder, arts; Odo's, Ariba Corsouw, door D.A.N.; Anansie-Tories; Surinaamsche humor. Elastiekje en het anker, door Bekka.

Idem. 17 November 1945, no. 3. Suriname mobiliseert, door F. Blyd; Stambewustzijn en Surinamers; Cocoscultuur, bron van welvaart vet en olie voor export, door de V(ries); Wereldvrede, door Freia; De West in de Pers; Odo's Overpeinzingen van Oudsider; Surinaamsche humor, elastiekje en het ezeltje; Halve eeuw nuttig werk voor het onderwijs, door O(udschans D(entz); Anansi's weddingschap.

Idem. 1 December 1945, no. 4. Bestuurshervorming in Suriname, door mr. dr. J. A. E. Buiskool; Suriname's slapende schatten. De cassaventeelt. IV, door d. V.; Toverdokters en Toverkracht in West-Indië; Odo's; Het Surinaamsche Rode Kruis 1940–1945; Surinaamse humor. Dienstplicht; Iets over Surinaamse muziek, door J. Geraldi; Surinaamse moeder aan het woord; Anansi's weddenschap; Nieuws uit Suriname.

Idem. [zonder datum], no. 5. Kolonisatie van Suriname, door dr. B. Raptschinsky; De geschiktheid van hout uit Suriname, door J. W. Gonggrijp; De export van Suriname, door C. K. Krabbendam; Het middenstands landbouwbedrijf; Odo's, Surinaamsche humor. De strijd om het bestaan; Een ernstig woord, door D.B.; Dia de klikspaan. Nene vertelt; Nieuws uit Suriname.

Idem. no. 6 [zonder datum]. Rassenwaan, door dr. L. A. G. Lashley; Ananasparadijs Suriname, door W. C. Classener; Ramé een nieuwe stof; Het Negerengelsch voor Creolentaal, door J. de Vries; Odo's; Surinaamse humor; De koe van Anansi.

Idem. no. 7 [zonder datum]. De knuppel in het hoenderhok [deporteering van N.S.B.-ers naar Suriname]; Nieuw middel tegen Lepra; Ananasparadijs Suriname II, door W. C. Clasener; Odo's; Een klaagzang in „De West; Het neger-Engels onze Creolentaal II, door door J. de Vries; De koe van Anansi.

Idem. [zonder datum] n°. 8. Indonesië en de Surinamers, door dr. L. A. G. O. Lashley; Een nieuw pleidooi voor Suriname's Hout, door J. W. Gonggrijp; De koe van Anansi, (slot); Kroniek van Suriname en Curaçao, 1944; Nieuws uit Paramaribo; zullen de Amerikanen Zandery verlaten?; Surinaamse humor.

B. BOEKEN, GESCHRIFTEN, ENZ.

The Netherlands Windward Islands. Few interesting items in French St. Martin, door S. J. Kruythoff, 1938.

Dutch Plantations on the Bank of the Berbice and Canje Rivers in the Colony of British Guiana, door J. Williams, Georgetown. 1940.

Jaarverslag 1941 en 1942–1943 van de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Paramaribo. Suriname.

Netherlands West Indies, Uitg. van the Netherlands Information Bureau New York [ook uitgegeven in het Spaansch: Holanda in America. La Guayana y Curazao — en in het Portugeesch: A Holanda na America. A Guiana e Curacao]. Inleiding van H. J. van Mook, J. C. Kielstra en P. A. Kasteel. Artikelen van J. H. Boas, H. J. van Boven, E. Elias, A. S. Fernandes, W. Meyer, M. de Niet, R. D. Simons, G. Stahel, J. W. Wagemaker en enkele officieele lichamen. Geïll.

Review of Bahamian Economic Conditions and Post-War problems, door prof. G. Richardson. Nassau. New Providence. Nassau Guardian Ltd. 1944.

The French in the West Indies, door Walter Adolphe Roberts. Indiana. New York. Bobbs-Merill Comp. 1942.

Israëlietische Almanak voor Suriname voor het jaar 5705 (1944–1945). *f* 0.50. met artikel Newe Sjalom (Huis des Gebeds), door Ph. A. Samson. [ingewijd in 1720 te Paramaribo].

Westinjevaarder, door P. Verhoog, Uitg. v. h. C. de Boer jr., Den Helder, 1945.

Suriname, het vergeten land. Een verhaal over het plantageleven, door T. J. Arkieman. Geb. *f* 4.—.

Suriname aan den tweesprong, door Lou Lichtveld, 1946. W. L. Salm & Co, Amsterdam. *f* 0.90 (geb. *f* 1.50).

Surinaamsche wandkalender, vierbladige kalender met foto's van Surinaamsche bevolkingsgroepen. Uitgegeven door het bureau „Nieuw Suriname", Keizersgracht 302/4, Amsterdam. *f* 1.20.

Mooie herinnering aan blijde dagen. Uitgegeven door de R. K. Boekhandel „St. Augustinus" Curaçao [± 100 foto's met toelichting over het bezoek van Prinses Juliana van 26 Febr. t/m 5 Maart 1944].

Guide to the Libraries aud Archives in Central America and the West-Indies, Panama, Bermuda and Guiana, door Arthur E. Gropp, 1941.

Het Neger-Engelsch. Spraakkunst en taaleigen, door R. D. Simons. Uitgeven door het Gouvernement van Surinama, 1941.

O. D.

SURINAME EN DE OORLOG

DOOR

C. F. G. GETROUW

Hoewel Suriname buiten de directe oorlogvoering gebleven is, hebben de oorlogsjaren beslissende invloed gehad op land en volk, zowel wat de materiële als wat de geestelijke ontwikkeling betreft.

Nauwelijks was op 1 September 1939 Polen door de Duitsers aangevallen, of de oorlog had de belangstelling van allen. Het rechtsgevoel van de Surinamers kwam in opstand tegen deze daad van geweld. Met instemming werden dan ook de oorlogsverklaringen van Engeland en Frankrijk aan Duitsland vernomen. De ware aard van het Nazisme werd echter niet door allen ingezien. Wel konden de Surinamers niet instemmen met de theorie van ras en bloed, die de niet-Arische volken als minderwaardig beschouwt, maar men zag deze aan als de uiting van een kleine minderheid, die zeker voor de meerderheid zou moeten onderdoen, want in vroeger jaren hadden Duitse zendelingen het Christendom en de beschaving aan Suriname gebracht! Van deze goedgezinde Duitsers, zo meende men, zou toch zeker een krachtige invloed ten goede uitgaan! Men wist niet, dat hiervan geen sprake kon zijn. Dat de Nazies alle andere uitingen hadden gesmoord, zou pas later tot velen doordringen.

Na de val van Polen berustte men in de gedachte, dat de oorlog voor ons land geen gevolgen zou hebben, daar Nederland neutraal zou blijven evenals in de eerste wereldoorlog. De plechtige verklaring van Hitler beschouwde men zelfs als een garantie hiervoor.

Geheel anders werd de stemming, toen in den vroegen morgen van 10 Mei 1940 de verraderlijke aanval op het moederland bekend werd. Iedere Surinamer was toen de Duitsers vijandig, en zeer voldaan was men, toen diezelfde dag bekend werd, dat alle hier aanwezige Duitsers snel en zeker waren geinterneerd.

Deze voldoening maakte later plaats voor ontstemming, toen bekend werd, welk een herenleven die geinterneerde vijanden leidden.

De snelle capitulatie van het Nederlandse leger, in de hand gewerkt door de N.S.B.-ers, die de Duitsers de overrompeling van hun eigen vaderland hebben vergemakkelijkt, deed de achting voor de Hollanders sterk dalen. Men ging in iederen Hollander een N.S.B.-er zien, in staat om ook Suriname te verraden, zodra de Duitsers op welke wijze ook, hier een inval zouden doen.

Deze stemming werd niet weinig bevorderd door het bericht, dat de enige Duitse boot in onze haven door de bemanning tot zinken was gebracht, natuurlijk door slap optreden der onzen. In drommen trok men naar den Waterkant, om de boot te zien, die eerst op één zijde hing en later geheel omsloeg. Er werden minder vleiende woorden geuit, natuurlijk binnensmonds, tegen de Hollanders, die eerst hun land verraden hadden, en hier geinterneerde Duitsers als heren behandelden, zeker uit vrees, dat bij een eventuele Duitse overwinning hiermede rekening zou gehouden worden. En de winstkans der Duitsers werd groot: op de capitulatie van het Belgische leger volgde het avontuur van Duinkerken, en tenslotte de overgave van Frankrijk.

De vrees voor de Duitsers was ook oorzaak, meende men, dat erkende N.S.B.-ers met rust werden gelaten.

Gezien de sterke positie der Duitsers, ook in sommige Zuidamerikaanse landen, was de vrees voor een aanval niet ongegrond.

Het Bestuur heeft hiertegen direkt maatregelen genomen.

Om begrijpelijke redenen werden de bedoeling der militaire maatregelen geheim gehouden. Maar iedereen zag de vergroting van het militaire apparaat met Inlandse troepen: schutters, stads- en landwachten, waarbij later een vrouwelijke afdeling gevoegd werd. Men zag het manoeuvreren met gevechtswagens, afweergeschut, terwijl op elk uur van de dag militaire auto's en jeeps door de stad raasden.

De nieuwe barakken aan de Gemenelandsweg te Albina, te Moengo en aan de Tourtonnelaan gaven ons de overtuiging, dat aan onze verdediging hard werd gewerkt.

De komst van Amerikaanse troepen, die op Zanderij en Zorg en Hoop hun kampementen hadden, liet niet na het gevoel van veiligheid te verhogen. Niet minder deed dit het groot aantal vliegtuigen, alsmede de twee blimps, die boven Paramaribo heen en weer trokken. Men hoorde van kustbatterijen te Leonsberg,

Purmerend en Nieuw-Amsterdam, die een aanval van de zeezijde zouden moeten bemoeilijken.

En toch zou het kunnen gebeuren, dat de vijand zijn bommen liet vallen, ondanks de genomen maatregelen. Doch ook hierin was voorzien door de aanleg van schuilloopgraven langs de wegen en op terreinen. De scholen hielden geregeld oefeningen in het rennen naar de loopgraven. Een ambulancedienst zou de gewonden bijstaan, terwijl een geoefende brandweerbrigade het blussingswerk ter hand moest nemen. Zeer verdienstelijk heeft zich gemaakt de vereniging Suriname Waakt door in vlugschriften en radio de bevolking op de hoogte te houden van de verschillende veiligheidsmaatregelen. Op het erf van haar kantoor had ze een model-schuilplaats gebouwd.

De staat van beleg was intussen afgekondigd, waardoor vele bevoegdheden in de handen van de militaire macht gelegd waren. Censuur op brieven werd ingevoerd, zelfs binnenlandse brieven waren daar aan onderworpen.

Voor de veiligheid van onze deviezen werden ingesteld een deviezen-commissie en een import-controle, die bewezen hebben nuttige instellingen te zijn, want mede aan haar danken wij de goede positie van de Surinaamse gulden.

Hiernaast kwam er een uitvoerverbod, ter voorkoming, dat wat wij zelf nodig hadden, uit winstbejag het land uit ging. Eigendommen en bezittingen van in bezet gebied wonende eigenaren en schuldeisers kwamen onder het beheer van een Commissie voor Rechtsverkeer in oorlogstijd.

Al deze maatregelen van beschermende aard om onze positie veilig te stellen hadden niet steeds de onverdeelde instemming van iedereen, hetgeen ook niet verwacht kon worden. Immers, wat den een beschermt, ontneemt den ander een voordeel. Zo bijvoorbeeld de prijszetting en prijscontrôle. De aanwezige voorraden goederen waren in korten tijd uitverkocht, en de invoerbeperking deed de vraag naar allerhande artikelen stijgen, waardoor de prijzen omhoog gingen. En toen kwam het Bestuur met de prijszetting, welke vanzelfsprekend toegejuicht werd door de verbruikers, maar becritiseerd door de producenten en handelaars.

De groothandel, die vóór den oorlog een geweldige malaise had doorgemaakt, kreeg nu een plotselinge opleving, die ook het Gouvernement voordelen bracht in de vorm van oorlogswinstbelasting.

Licht en schaduw vergezellen elkaar steeds; de een zijn dood

is de ander zijn brood. Zo was ook de rampzalige oorlog voor Suriname een tijd van stoffelijke welvaart. Het was de ironie van het leven, dat berichten omtrent wreedheden in Europa in de oren vielen van hen, die aan de oorlog een goed stuk brood, ja zelfs een flink kapitaal, te danken hadden. Is het niet verklaarbaar, dat uitdrukkingen als: „de oorlog heeft Suriname er bovenop gebracht" en „die gemene Hitler heeft ons aan brood geholpen" nogal eens gehoord werden?

Men zoeke hierin geen gevoelloosheid, ja niet eens gebrek aan medegevoel. Het was de doodeenvoudige vaststelling van een feit door mensen, die jarenlang niets dan gebrek hadden gekend. Het was geen partij kiezen voor den vijand, geen sympathiebetuiging met de Duitsers, in genen dele, want men verafschuwde de wreedheden van de oorlog. Maar het was een — natuurlijk kortzichtig — zich verheugen in eigen welvaart, zonder nadenken over de vreselijke gevolgen van dezelfde oorlog elders. De grote massa doet niet aan filosofie, zij spoort geen oorzaken en gevolgen op, zij constateert alleen feiten.

De uitbreiding van het defensie-apparaat ging in snel tempo voort. Hiervoor was nodig de aanleg van wegen en terreinen, het bouwen van barakken, het leveren van uniformen en schoeisel, waarvoor grote sommen werden uitgegeven. Het hout steeg in prijs; ambachtslieden, als timmerlui, metselaars, kleer- en schoenmakers, hadden de handen vol werk en de zakken vol geld. Omdat de defensiewerken zo goed betaalden, gingen ze voor alle andere; particulieren moesten wachten, ook moesten zij dezelfde prijzen betalen als de defensie.

De beperking van den invoer en het grote verbruik der militairen deden de prijzen van inlandse goederen en landbouwproducten geweldig stijgen: rijst ging omhoog van 6 tot 20 cent het kg., eieren kon men voor 10 cent met moeite krijgen, terwijl bacoven en sinaasappels 4 stuks voor een kwartje kostten. Groenten, eieren en vlees, melk en vruchten waren moeilijk te bekomen; de ontzaglijke defensie slokte alles op; voor de burgerij bleef weinig over. Op eieren, melk en vlees werden maximumprijzen gesteld, en ook op kokosolie. Maar zodra was dit niet geschied, of de artikelen verdwenen van de openbare markt en waren alleen op de zwarte markt te krijgen. Met beleid en vastberadenheid is hiertegen opgetreden, maar dikwijls zonder succes.

Naast de defensie was de uitbreiding van het bauxietbedrijf een oorzaak van vooruitgang. Niet alleen ging de Amerikaanse maatschappij naast haar mijnbedrijf op Moengo een tweede te Paranam

exploiteren, maar ook de Hollandse Billiton Maatschappij begon bauxiet te ontginnen. Als gevolg hiervan kwamen verschillende grote bauxietschepen onze haven binnenvaren, om het kostbare erts te halen en te voeren naar de U.S.A., waar er alluminium uit werd bereid voor de geallieerde vliegtuigen. Met grote trots hoorden en lazen de Surinamers, dat, dank zij hun bauxiet de vliegtuigen van de R.A.F. en de Amerikaanse bommenwerpers door hun bombardementen de Duitsers tot overgave zouden dwingen.

Dit mijnbedrijf bracht geld in omloop en stijfde de landskas, maar het onttrok arbeiders aan de landbouw door zijn hoge lonen, met het gevolg, dat de suikerproductie sterk ging dalen, zodat zelfs dit artikel moest gerantsoeneerd worden. En zij, die weten, hoe de Surinamer op suiker gesteld is, begrijpen wat 't voor 't volk betekende, uren in de rij te moeten staan, om tenslotte te vernemen, dat de partij van die dag uitverkocht was. Relletjes, waarbij de politie met de gummistok tussenbeide moest komen, waren geen zeldzaamheden. Eindelijk ging men de weg op, die zo vanzelfsprekend de enige juiste was, nl. die van het uitreiken van distributiebonnen. Met één slag waren alle ongeregeldheden verdwenen!

Ook rijst moest een korte tijd gerantsoeneerd worden; er is zelfs rijst uit Brazilië ingevoerd, maar de kwaliteit is tegengevallen.

Terwijl handelaars, producenten en handwerkslieden een goede tijd hadden, was er een groep, die er finantieel zeer slecht aan toe was; voor wie de oorlog werkelijk een economische ramp was. Dat waren zij, die voor een vast maandloon in dienst waren, vooral bij het gouvernement. Zij zagen zich geplaatst voor het onoplosbaar probleem om met een beperkt inkomen het hoofd te bieden aan de enorme prijsstijging van alle levensbehoeften. Een duurtetoeslag, die voor de eerste ƒ 750.— (jaarinkomen) 30% bedroeg, bracht de oplossing niet. Levensmiddelen, kleding en schoeisel bleven voor hen te duur.

De komst van vele vreemdelingen, de toename van het aantal huwelijken — een gevolg van de gunstige financiële positie — alsook de duurte van bouwmaterialen en de hoge arbeidslonen hadden tot gevolg een woningnood, die nog voortduurt. Ook hier moest het Bestuur optreden om prijsopdrijving en andere willekeur van huiseigenaren tegen te gaan. Een huurcommissie kreeg deze dankbare taak.

Financiële vooruitgang is niet altijd, ja zelfs gewoonlijk zeer zelden, een zegen op moreel gebied. Er openbaarde zich een zekere roekeloosheid en ongebondenheid in het gedrag van velen, o.a.

in het met volle handen wegsmijten van het zo makkelijk verdiende geld. Natuurlijk werd er ook gespaard, zoals uit de verslagen van de Postspaarbank te zien is: toename van het aantal spaarboekjes en stijging van het spaargeld. Ook zijn er hypotheken en andere schulden afgelost. Maar degenen, die tot deze verstandige groep behoorden, waren gering in aantal in vergelijking tot de verkwisters, die het geld gebruikten voor feesten, dobbelspel en dranken. Losheid van zeden en onverschilligheid in het godsdienstig leven werden in de hand gewerkt door de aanwezigheid van vreemde militairen. Cafe's en restaurants waren steeds overvol; de dansende en schreeuwende gasten overstemden de radio, die altijd fortissimo galmde.

Een grote mate van ruwheid openbaarde zich bij de rijpende jeugd, hetgeen de harten van weldenkende ouders, onderwijzers en geestelijken met zorg vervulde. De politie moest lichte meiden alsook een aantal jongelui, die georganiseerd in de avonduren de straten onveilig maakten, opbergen gedurende enige maanden, opdat fatsoenlijke burgers zich op straat konden wagen.

Geen wonder dan ook, dat de geestelijken van verschillende richtingen bij elkaar kwamen om door gezamenlijke actie het kwaad tegen te gaan. Het resultaat was de oprichting van een Comité van Christelijke Kerken, dat in geschriften en door de radio voorlichting geeft op bijbels, zedenkundig en godsdienstig gebied.

Voor het onderwijs betekende de betere financiële positie der bevolking een zeer sterke toename van het aantal leerlingen op de ulo- en mulo-scholen. Het gewoon lager onderwijs is kosteloos. Maar omdat de ouders meer verdienden, verlangden ze ook, dat hun kinderen meer en beter zouden leren, en ze toonden zich bereid het schoolgeld te betalen op de scholen voor uitgebreid en meer uitgebreid lager onderwijs. De overvloed van onderwijzers, die er in de vooroorlogse jaren bestond, maakte plaats voor een tekort, ook mede door de schutterij, waarin verschillende van hen waren ingelijfd. Men moest schoollokalen bijbouwen, maar leermiddelen waren er niet genoeg, vooral boeken. ontbraken. Dit tekort aan boeken heeft men trachten aan te vullen met eigen drukwerk en met gestencilde exemplaren, waarbij men echter moeilijkheden ondervond van papierschaarste en onvolmaakte drukkerijen, vooral waar het illustraties betrof.

Uit de toename van 't leerlingenaantal op de betalende scholen mag worden afgeleid, dat het Surinaamse volk gesteld is op goed onderwijs en ook bereid is er voor te betalen, als het maar genoeg

verdient. Wij moeten dit toejuichen, want de vooruitgang van een land, de verhoging van de levensstandaard en de geestelijke ontwikkeling van de bevolking zijn factoren, die van elkaar afhangen. Laten wij vooral niet vergeten, dat goede resultaten van landbouwkundige, sociale en hygienische voorlichting afhankelijk zijn van het intellect, waarop zij zich richt. Is het volk niet ontvankelijk er voor door te laag ontwikkelingspeil, dan zijn alle uitgaven hieraan besteed door het Gouvernement niet verantwoord.

Om tegemoet te komen aan het verlangen naar verdere studie werd opgericht de Vereniging voor Middelbaar Onderwijs, die een H.B.S.-cursus geeft, aansluitend bij het mulo, met een program van de hoogste 3 klassen van een 5-jarige H.B.S. Het ligt in de bedoeling erkenning der school te verkrijgen, en zolang deze er nog niet is, examenwerk uit Holland te krijgen. Tot nu toe staat de zaak der examens nog niet vast, waardoor de ouders geen vol vertrouwen hebben in het instituut.

Niet alleen aan schoolboeken ontstond gebrek door de gestoorde verbinding met Nederland, maar ook aan lectuur. Men vulde de leemte aan met boeken en tijdschriften uit Amerika. Over het algemeen kan gezegd worden, dat door de oorlog de invloed van Amerika op Suriname sterk is toegenomen. De Amerikaanse gedachte heeft veld gewonnen, ook de sympathie voor de Amerikanen is toegenomen. Niet het minst door het feit, dat zij beter betaalden dan de Hollanders. Ook meent men, dat zij hun werknemers beter weten te waarderen. Er zijn niet weinigen, die een economische bloei van ons land slechts van het Amerikaanse kapitaal verwachten, daar volgens hen deze tot nog toe niet aan de Hollanders is gelukt.

Deze van Nederland afzijdige oriëntatie is ook in de hand gewerkt door grote ontevredenheid over het bestuur van den vorigen gouverneur, die de Surinaamse mentaliteit niet scheen te begrijpen, die hij niet als een gegeven factor beschouwde, waarmee rekening moest gehouden worden bij het bestuur, maar tegen deze mentaliteit inging. Botsingen met de volksvertegenwoordiging waren hiervan het gevolg, en toen een lid der Staten werd geinterneerd, culmineerde het conflict in het aftreden van al de gekozen statenleden, zodat de overblijvenden niet wettig konden vergaderen.

De aanhankelijkheid van Suriname aan het Oranjehuis is ondubbelzinnig gebleken bij de bezoeken van Prins Bernhard en Prinses Juliana. Toen heeft men politieke gevoelens niet laten

domineren over een enthousiasme, dat uit het hart voortkwam.

Evenals bij andere volken ontwaakte ook bij de Surinamers een zeker nationaliteitsgevoel, het besef, dat naast het algemeen lidmaatschap van het Koninkrijk der Nederlanden er ook een Surinaams burgerschap bestaat, een besef, dat lang sluimerend geweest is, doch zich nu algemeen ging openbaren. Men uitte verlangens naar wijziging van de staatsrechtelijke verhouding tussen Nederland en Suriname, en vol verwachting ziet men uit naar de daadwerkelijke resultaten van toezeggingen in deze richting, o.a. van een tehouden Rijksconferentie, waarvoor drie leden als vertegenwoordigers van ons land zijn aangewezen.

Intussen begreep het Bestuur, dat de toestanden na de oorlog zich zouden wijzigen, en om niet verrast te worden, maar de bakens te kunnen verzetten voor het verloop van het getij, werd ingesteld een Commissie ter bestudering van naoorlogse problemen. Het rapport van de commissie is al verschenen; de daden moeten nog volgen.

Als wij in het begin schreven, dat ons land buiten de directe oorlogvoering gebleven is, dan bedoelen wij geenszins daarmee, dat wij ons niet als oorlogvoerende partij beschouwden. Integendeel: ook wij hebben ons aandeel in de oorlogvoering gehad. Van onze bauxiet of alluminiumerts hebben wij al gesproken. Wij noemen nog even het Spitfirefonds, dat bijdragen inzamelde om vliegtuigen te kopen voor de geallieerde bombardementen boven Duitsland.

Voorts memoreren wij, dat Surinaamse schepelingen op alle zeeën voeren ter onderhouding van de verbinding tussen de geallieerde landen. Maar bovenal zijn wij trots op onze jongens en meisjes, die op de roepstem van Hare Majesteit de Koningin zich begeven hebben naar het strijdtoneel. In Frankrijk en België hebben Surinamers gestreden. Op de slagvelden van Nw. Guinee en Borneo hebben zij de Nederlandse vlag verdedigd, ook met hun bloed.

Hierdoor zijn natuurlijk de banden tussen Suriname en Nederland nauwer aangehaald. Mede hierop grondt Suriname zijn verwachtingen van economische opheffing door het Nederlandse kapitaal, dat de rijke natuurschatten zal exploiteren. En hiernaast politieke vrijheden.

Moge het Nederland gelukken aan beide verlangens te voldoen.

OUD RECHTSGEBRUIK OP CURAÇAO HERLEEFD; EEN VOORTVLUCHTIGE MILITAIR INGEDAAGD

DOOR

JOHAN HARTOG

Bij een ceremonie, waaraan door negen hoornblazers onder een tambour maître werd deelgenomen, heeft de Provoost-Geweldige van Curaçao op Woensdag 6 Maart een voortvluchtige militair van de stoepen van het Rechthuis ingedaagd. Dit is een oud rechtsgebruik, dat alleen gevolgd wordt, ingeval een gedagvaarde militair verstek laat gaan. Uiteraard doet zich dit zelden of nooit voor, daar een militair onder tucht staat, en als hij niet goedschiks voorkomt, met geweld gebracht wordt onder geleide van gewapende schildwachts. Op Curaçao, Nederlands West-Indië, was de indaging, zoals dit gebruik met een mooie oud-vaderlandse term heet, nog nimmer geschied. Of het in de laatste eeuw in Europees Nederland was voorgekomen, dat iemand werd ingedaagd, kon een der hoogste militaire gezagsdragers van Curaçao ons niet meedelen.

De indaging doet zich practisch alleen voor, als de gedagvaarde na zijn dagvaarding kans ziet de plaat te poetsen. Antonio A. Martis, een 22-jarige Bonairiaan, die een paar revolvers in dienst gestolen had, zag hiertoe inderdaad de kans. Hij monsterde aan en verliet als bemanningslid het gebiedsdeel.

In dit geval nu moest hij tot driemaal toe ,,bij openbare edicten ad valvas Curiae", zoals het in de oude boeken heet, worden ingedaagd. De auditeur militair van de krijgsraad, die in deze qualiteit de oude titel van Impetrant r.o. (= ratione officii, ambtshalve) draagt, moet dan een request bij de krijgsraad indienen. Mr. Joseph J. A. Ellis, een bekend Curacaoënaar, die in Nederland rechten studeerde en thans deze functie bekleedt, is een minnaar van oude rechtsgebruiken. In fraaie oude formules stelde hij een request op om ,,tegen den voortvluchtige mandement Cri-

mineel met clausule van apprehensie en openbare edicten ad valvas Curiae in ordinaria forma" te verlenen. Dit wil zoveel zeggen als, dat de deurwaarder den voortvluchtige, wanneer hij hem ergens treffen mocht, mag apprehenderen of oppakken. Dit wordt als openbare edicten ad valvas Curiae in ordinaria forma, d.w.z. bij de deuren van het Rechthuis, op de gewone, i.c. militaire, wijze voorgelezen.

Aldus gebeurde. De deurwaarder, die in deze functie de oude titel van Provoost-Geweldige heeft, moet zich naar de laatst bekende woonplaats van den voortvluchtige begeven en daar een exemplaar van de indaging achterlaten.

In de loop van de middag verzamelden zich enkele honderden om dit unieke moment mee te maken. Vooral de rechtsgeleerden waren uiteraard sterk vertegenwoordigd. De Algemeen Middelbare School had de lessen voor een kwartiertje onderbroken. Daar kwamen de schutters met trompetgeschal het Hendrikplein afzetten. Het verkeer werd stil gelegd. Voetgangers, die nog niet wisten wat er gebeuren ging, snelden toe. Het Wilhelminaplein stond in een oogwenk vol. Op de stoepen van het Stadhuis stond de Provoost-Geweldige Petrus Constant Rib reeds, gesierd met het oranje ambtslint en het voor te lezen document. De Impetrant r.o. was vanzelfsprekend aanwezig. Boven op het bordes stelden de hoornblazers zich op om na het signaal „stilte" te hebben geblazen, de ban te openen. Tot de hoogste militaire gezagsdragers toe waren aanwezig om dit, waarschijnlijk voor de enige maal in hun leven, bij te wonen. Doodse stilte heerste, toen de Provoost-Geweldige vervolgens plechtig aanving:

„De Krijgsraad in het arrondissement Curaçao aan den Provoost-Geweldige bij denzelven Krijgsraad, Salut! ....

Hierna volgde een lange brief, waarin de krijgsraad na het verzoek van Impetrant Ellis en de aard van het ten laste gelegde feit te hebben overwogen, beveelt: „.... Zoo is 't, dat Wij u committeeren bij dezen, dat Gij trekt ter plaatse daar Gij den verdachte zult kunnen trekken .... en is 't, dat Gij hem daar niet mocht apprehendeeren (pakken), zoo dagvaardt Gij denzelve in naam van Hare Majesteit Wilhelmina, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje Nassau enz., bij openbare edicten ad valvas Curiae in ordinaria forma teneinde te verschijnen ...."

Langzaam en statig trok de muziek af. Een historisch ogenblik was voorbij. De aardigheid kwam twee uur later, toen de ingedaagde .... opdaagde, daar hij niet voortvluchtig bleek te zijn...

DE VICE-DIRECTEUR VAN CURAÇAO IN 1659

DOOR

W. M. HOYER

In het *Gedenkboek Nederland–Curaçao 1634–1934* blz. 38 komt vóór de volgende bewering: „Toen ds. Van Beaumont in den zomer van 1659 op ons eiland (Curaçao) was aangekomen, vond hij daar als directeur MATTHIAS SOOCK, dien ik bij Hamelberg niet vermeld zie, en die dus nu de leemte vult tusschen RODENBURG en MATTHIAS BECK".

Dat is beslist een vergissing van den schrijver, Prof. Dr. L. Knappert. Op blz. 44 van het bekende werk *De Neaerlanders op de West-Indische eilanden* leest men, dat in Maart 1666 een vijandelijke vloot van Jamaica was uitgezeild om de benedewindsche eilanden Curaçao and the Goat Islands of Aruba and Banari te veroveren, doch onderweg rezen er oneenigheden onder de 6000 boekaniers, die de verovering zouden ondernemen, waarvan het gevolg was, dat de schepen zich verspreidden en elk op eigen gelegenheid op rooftocht uitgingen. Alleen aan dat gebrek aan discipline en eensgezindheid onder de aanvallers dankte Curaçao waarschijnlijk zijn behoud, want, alhoewel men daar het fort Amsterdam met een gelijke macht als die der vijanden zou hebben kunnen verdedigen, twijfelde de directeur van het eiland, MATTHIAS BECK, er zelf niet aan of hij zou het eiland hebben moeten overgeven aan een het nauw ingesloten houdende macht, voornamelijk „door gebreck aen genoechsame ende suffisante regenbacken". Bleef Curaçao dus door een toeval gespaard, niet zoo gelukkig was Nieuw Nederland, dat Stuijvesant den 8n September 1664 aan den Engelschen vlootvoogd Richard Nicolls moest overgeven.

Met deze overgave eindigde tevens de vereeniging van Nieuw Nederland met de Curaçaosche eilanden, waar MATTHIAS BECK als vice-directeur RODENBURG was opgevolgd en aan het bewind

bleef tot aan zijn dood in 1668, toen zijn broeder WILLEM BECK met de provisioneele directie van de eilanden werd belast.

Bij de *Documenten* blz. 82, behoorende bij hetzelfde werk, leest men: „Notulen van Besoignes, 1655–1659. Verg. van 2 September 1659. Gelesen een missive van den Vice-Directeur MATTHIJAS BECK uyt Curaçao, van den 30n der voorleden maant Junij, geschreven aen de presidale Camer van Amsterdam, innehoudende de constitutie ende gelegentheijt, waar op geene resolutie gevallen is".

„Resolutiën der Kamer van Amsterdam, 1668–1671. Verg. van 7 Maart 1669: Gelezen een missive van WILLEM BECK, provissioneel directeur op het eiland Curaçao.

Nog gelezen een missive van Jacobus Fabritius, provissioneel commissaris en secretaris aldaar, dd. 15 November 1668, waarbij hij bericht geeft van het overlijden van MATTHIAS BECK, vicedirecteur, en van de provissioneele aanstelling van diens broeder WILLEM BECK".

Er is nog melding gemaakt van directeur MATTHIAS BECK op blz. 41 van het *Gedenkboek Nederland-Curaçao* in de „Lijste van de Ledematen der Gemeÿnte alhier opt Eylant Curaçao in Fort Amsterdam. Anno 1659".

Het is zoo goed als zeker, dat de naam van den Vice-Directeur Beck in den brief van Ds. Van Beaumont van 1659, door Prof. Knappert aangehaald in zijn artikel, juist is geschreven, maar in den loop der jaren zal het schrift wel verbleekt zijn en moeilijk leesbaar geworden, waardoor de schrijver Sook in de plaats van Beck zal hebben gelezen.

Naschrift van de redactie. Het gevoelen van den heer Hoyer stemt dus overeen met dat van den heer Menkman, die in jg. XVII blz. 71 schreef: „Ds. Van Beaumont zal misschien wat onduidelijk hebben geschreven".

BIJGELOOF IN DE RECHTSZAAL

DOOR

PH. A. SAMSON

„Nog altijd speelt in Suriname — als overal elders — het bijgeloof een groote rol."

Aldus de aanhef van een interessante bijdrage van den hand van R. D. Simons, inspecteur voor het Onderwijs in Suriname, in het orgaan van de Surinaamsche Vereeniging J. P. F. *Jong Suriname* van 13 October 1944. In deze bijdrage, die hij „Een angstwekkend viertal" noemde, behandelt de schrijver vier figuren in ons volksgeloof bekend: de jorka alias djoembi, de bakroe, de leba en de azema.

Het is een niet te weerspreken feit, dat het geloof aan zwarte kunst bij velen niet verdwenen is. En waarlijk niet steeds bij de minder ontwikkelde bevolking alleen. Dit geloof aan de kracht van personen, die zich van wisi (zwarte kunst) bedienen, komt vaak tot uiting en zal in vele gevallen niet bewezen kunnen worden.

Wij willen hier gevallen uit de rechtspraak mededeelen, waaruit blijkt dat het geloof aan zwarte kunst nog aanwezig is.

In de twee gevallen, die wij hieronder vermelden, liep het proces tusschen ontwikkelde personen, van wie men niet zou veronderstellen, dat zij eenige waarde zouden hechten aan het onder de volksklasse algemeen heerschend geloof aan wisi.

Het eerst bedoelde geval werd door het Hof van Justitie in Suriname in 1937 berecht.

In een rechtsgeding, waarin gevorderd werd, dat partijen zouden worden gescheiden van tafel en bed, stelde de eischer (een gepensionneerd ambtenaar), dat gedaagde hem eens vroeg aan zijn handen te ruiken, en op de vraag waarom zij dit deed, antwoordde: „je wilde me bewiezen (beheksen), en daarom ben je natuurlijk bij iemand geweest om een middel, want je hebt om twee uur in den morgen met je hand op mijn zijde gewreven,

zoodat ik erg woelig was en den verderen nacht ben opgebleven om op te letten of je het nogmaals zou doen."

De eischer in dit geding noemde deze handeling een grove beleediging, althans een buitensporigheid.

Het Hof wees de vordering af en besliste met betrekking tot den vorenbedoelden grond het volgende: „Overwegende met betrekking tot de aan gedaagde verweten gedragingen van het beruiken van eischer's handen en van de daarbij van deze handeling gegeven verklaring, dat het Hof in zoodanig voorval, zoo dit mocht hebben plaats gevonden, slechts de uiting kan zien van een door gebrek aan beschaving gekenmerkte mentaliteit, doch het overigens te onbeteekenend acht om als buitensporigheid of grove beleediging te kunnen worden aangemerkt."

Geen drie jaar later werd een soortgelijke kwestie aan het oordeel van het Hof onderworpen.

In een proces, dat in 1940 werd gevoerd tusschen een planter en een in Nederlandsch Oost-Indië geboren vrouw, stelde eischer een vordering in tot scheiding van tafel en bed op grond van verschillende gedragingen van zijn echtgenoote; o.m. beweerde hij, dat deze met behulp van het dienstpersoneel z.g. wisi of zwarte kunst gebruikte. Hij had — zoo stelde hij — eens op het bed onder het hoofdkussen kruiden en kaarsen gezien, terwijl onder de trap, toegang gevende tot de woning, allerlei dingen in den grond waren begraven.

Het Hof wijdde aan dezen grond de navolgende overweging: „Overwegende dat appellant als eerste grief tegen het beroepen interlocutoir vonnis heeft aangevoerd, dat de Kantonrechter ten onrechte het door appellant gedaan bewijsaanbod voor wat betreft een deel van de door hem gestelde feiten als niet ter zake dienende heeft gepasseerd, met name appellant niet heeft toegelaten tot het bewijs zijner posita omtrent het door geïntimeerde bedrijvan van wisi of zwarte kunst;

Overwegende dat het Hof deze grief echter ongegrond acht en zich met de dienaangaande door den eersten Rechter gegeven beslissing ten volle vereenigt;

Overwegende toch dat door den appellant in prima wel feiten zijn gesteld, welke, bewezen zijnde, erop zouden kunnen wijzen, dat geïntimeerde handelingen heeft verricht, welke door hen, die daaraan beteekenis hechten, wel als wisi of zwarte kunst worden aangeduid, doch uit geen dezer posita is te verstaan, dat geïntimeerde bedoelde handelingen tegen of met betrekking tot den appellant zou hebben verricht, integendeel appellant zelfs uitdruk-

kelijk heeft verklaard niet te weten met welk doel deze kunsten door geïntimeerde zouden zijn bedreven;

Overwegende dat derhalve bedoelde gedragingen ook niet als buitensporigheden van de eene echtgenoote jegens den anderen kunnen worden aangemerkt, zoodat zij ook niet tot grond voor de ingestelde vorderingen kunnen strekken, en appellant terecht niet tot het bewijs daarvan is toegelaten."

Uit het voorgaande blijkt duidelijk, dat ten minste één der partijen het idee had, dat de wederpatij meende met zwarte kunst iets te hare nadeele te kunnen bereiken.

Betroffen de hierboven medegedeelde gevallen rechtsgedingen in burgerlijke zaken, wij willen thans drie gevallen aangeven, die door den strafrechter werden berecht en waarin het geloof in zwarte kunst een treurig gevolg had.

Door het Hof van Justitie werd op 18 October 1930 de 22-jarige Saramaccaner-boschneger Evert Natan wegens moord veroordeeld tot een gevangenisstraf van tien jaar met tewerkstelling aan openbare werken. Natan, die tot de Evangelische Broedergemeente behoorde en catechisatielessen van een zendeling had genoten, beroofde in Juni 1930 op het dorp Koffykamp aan de Sarakreek zijn stamgenoot Darius van het leven, door hem met voorbedachten rade uit een met scherp geladen geweer op korten afstand in den rug te schieten.

Als toegevoegd raadsman heb ik uren met Natan gesproken; hij bleek een rustige jongeman te zijn, die men nauwelijks in staat zou achten zulk een zwaar strafbaar feit te plegen, en zelden heb ik een beklaagde verdedigd, die zoo symphatihek was als deze moordenaar.

Het verhaal van Natan kwam in het kort hierop neer: Eenige jaren tevoren waren Darius en hij als balatableeders werkzaam, en was er tusschen hen een geschil ontstaan, waarin Natan door den opzichter in het gelijk werd gesteld. Kort daarna werd Natan door een groote slang in den linker voet gebeten, tengevolge waarvan hij een wond kreeg, die maar niet genezen kon, welk middel hij ook aanwendde. Toen ontdekte zijn tante, Charlotte Serafina genaamd, dat haar neef door Darius was bewiest (door toepassing van zwarte kunst ziekgemaakt), en deze genas hem.

Spoedig daarna werd Natan weer ziek en gaf bloed op. Nu was het een oom, die naar den naam Melchior luisterde, die het idee opperde, dat Darius hem wederom bewiest had. En toen Natan van andere zijde hoorde, dat Darius ook anderen ziek had gemaakt, besloot hij hem dood te schieten.

Ter terechtzitting legde de beklaagde een volledige bekentenis af; hij zeide dat, hoewel hij gedoopt Christen was, toch geloofd te hebben, dat Darius hem „bewiest" had, omdat zijn tante dit gezegd had. Thuis gekomen, had hij een hoeveelheid sap van de „nekoe" (een giftige liaan), welke hij in een kalebas had, opgedronken, doch van het gebruik daarvan had hij geen anderen last gehad, dan dat hij buiten kennis geraakte en gedurende acht dagen geen ontlasting had.

Ter terechtzitting werd als deskundige gehoord Willem Frederik van Lier, oud-posthouder onder de Aucaners, die jarenlang onder Boschnegers heeft gewoond en bekend is met hun zeden en gewoonten.

De heer Van Lier verklaarde, dat bij de Boschnegers het geloof, dat men door wisi een ander, die niet krachtig genoeg van geest is om daartegen weerstand te bieden, allerlei kwaad kan doen, zeer sterk is en deze woudbewoners algemeen van oordeel zijn, dat een „wisiman" moet worden gedood, indien hij niet op een andere wijze onschadelijk kan worden gemaakt.

Een Boschneger, die een wisi-man doodt, wordt door zijn stamgenooten geacht, doch zelf is zijn leven waardeloos geworden, daar hij door den duivel — den wisiman — uit den weg te hebben geruimd, zelf een duivel is geworden. In een dergelijk geval — aldus de deskundige — gaat de moordenaar ertoe over zelfmoord te plegen door zichzelve dood te schieten en wel op de volgende wijze. Hij bindt een stuk bindtouw aan den grooten teen, en dit bevestigt hij aan den trekker van een geweer, terwijl hij den mond van den loop van het geweer tegen de borst drukt. Vervolgens beweegt hij den voet, waaraan het bindtouw is bevestigd, zoodat de haan komt te vallen. Ook kan hij zich van het leven berooven door het sap van de nekoe, in te nemen. Dit sap, in verschen staat gebruikt, is een snelwerkend gift. Het wordt door de Boschnegers gebruikt bij de vischvangst, voor de genezing van wonden en voor het maken van allerlei afweermiddelen, doch werkt niet als het te oud is.

Zeer waarschijnlijk was de door Natan gebruikte nekoe niet versch meer en had deze dus de doodelijke werking niet gehad.

Uit de verklaring, door Natan op de terechtzetting afgelegd, bleek duidelijk, dat hij de overtuiging had, dat, indien Darius niet gedood werd, zijn leven geen enkele waarde meer zou hebben, daar hij steeds door ziekte en misère zou worden geplaagd [1]).

[1]) De zaak Natan gaf den heer Van Lier aanleiding om in *De Surinamer* een artikel te schrijven over het wisibegrip. Dit artikel ver-

Gedurende zijn straftijd — hij kreeg 10 jaar — gedroeg Natan zich correct. Ter gelegenheid van het huwelijk van Prinses Juliana en Prins Bernhard werd zijn straf bij wijze van gratie met vier maanden verminderd.

Drie jaren na de berechting van het hiervoren medegedeeld geval werden vier beklaagden door het Hof veroordeeld tot straffen van 5 tot $1\frac{1}{2}$ jaar, wegens mishandeling, den dood ten gevolge hebbende.

Het slachtoffer was een 34-jarige dame, die surnumerair op het districtskantoor in Nickerie was en aan een zenuwoverspanning leed. Nadat men tevergeefs de hulp der in het district Nickerie wonende geneesheeren had ingeroepen, werd besloten om uit Coronie een bekende „dresieman" (inlandsche geneesheer) te doen komen.

Ik wil de lezers de bijzonderheden van deze gruwelijke zaak besparen en slechts vertellen, dat de dresieman en zijn helpers — waaronder een broer van het slachtoffer — ondanks hevig verzet van het slachtoffer, haar groote hoeveelheden van een aftreksel van agavebladeren, met water gemengd, ingoten, haar daarna, bijna naakt, in een door hen gegraven kuil duwden, haar vasthielden en met een levenden, in water gedrenkten haan over haar lichaam streken, om haar daarna te overgieten met bier, terwijl zij door den rook, veroorzaakt door een hoeveelheid in brand gestoken kruit, moest loopen.

Kort na deze behandeling stierf zij.

Uit de getuigenissen, die voor het Hof werden afgelegd, is interessant de verklaring van de moeder van het slachtoffer, die zeide zelf geen geloof te hebben in de dresiemans, hoewel haar zoon indertijd door een dresieman was genezen van een ziekte, waaraan hij leed. De moeder verklaarde, dat, nadat de hoofdbeklaagde uit Coronie was ontboden, hij om bier gevraagd had, hetwelk hij opdronk, waarna hij mededeelde, dat een geest, genaamd Ba Louis (broer Lodewijk), die helderziende was, in hem gevaren was, waarna hij een spiegeltje en een brandende kaars voor de „patiente" hield, en zeide, dat er op haar kantoor iets op haar stoel was gedaan, tengevolge waarvan er een booze geest door haar rug in haar lichaam was gedrongen, en dat hij haar zou genezen tegen betaling van het bedrag van *f* 100.—.

De moeder deelde mede met de behandeling door dresiemans slechts het belang van haar dochter voor oogen te hebben gehad, zij verklaarde te hebben verwacht, dat haar dochter door die behandeling beter zou worden.

---

scheen, eenigszins omgewerkt in No. 3/6 van *Suriname Zending* van 1944 en werd later in brochurevorm door den schrijver uitgegeven.

Merkwaardig was ook de verklaring van den hoofdbeklaagde, die verklaarde zelf ziek te zijn geweest en door een Boschneger te zijn genezen, die hem toen leerde hoe men iemand van een boozen geest kon bevrijden. Deze man verklaarde, dat er ziekten zijn, die door een bevoegd geneesheer niet kunnen worden genezen, en dat voor die ziekten alleen bij dresimans baat kan worden gevonden.

Het laatste geval, dat ik wil beschrijven is van recenten datum.

Op 16 November 1944 stond voor den Kantonrechter in het Tweede Kanton een man terecht wegens mishandeling. Beklaagde had nl. op een begraafplaats aan een man verwondingen toegebracht met een houwer.

Bij het onderzoek ter terechtzitting bleek, dat beklaagde op den morgen, waarop het feit gebeurde, een groote hoeveelheid alcohol had gebruikt. Langs de begraafplaats komende, zag hij een man in de omgeving van het graf van zijn vader met een houwer staan. Dadelijk kwam het idee bij hem op, dat de man booze geesten uit het graf wilde halen om daarmede kwaad te doen, en het gevolg was, dat hij den man den houwer ontnam en hem daarmede meerdere slagen toebracht.

De raadsman van beklaagde wees erop, dat het idee, dat er menschen zijn, die bovennatuurlijke gaven bezitten om anderen kwaad te doen, nog diep geworteld is bij personen, tot de volksklasse behoorende, en hij riep de uiterste clementie voor zijn client in, erop wijzende, dat deze overigens zeer gunstig bekend stond en door de groote vrees voor wisi tot de daad, waarvoor hij terecht stond, was gekomen.

Rekening houdende met deze omstandigheden, werd beklaagde door den Kantonrechter wegens mishandeling veroordeeld tot een voorwaardelijke gevangenisstraf van een maand, waarbij als bijzondere voorwaarden gesteld werden, dat hij het bedrag, door den verwonde voor geneeskundige behandeling betaald, moest vergoeden en gedurende den proeftijd van een jaar geen café's of winkels, waarin sterke drank wordt verkocht, mocht bezoeken.

In hooger beroep werd het vonnis t.a.v. de straf vernietigd en de beklaagde tot een onvoorwaardelijke gevangenisstraf van zes weken veroordeeld.

Het onderwijs heeft er zeker toe bijgedragen om het geloof in wisi, geesten en zwarte kunst te doen verminderen. Dat evenwel dit geloof niet geheel is uitgeroeid, wordt m.i. door het hierboven medegedeelde zonneklaar aangetoond.

SURINAME .. EEN PARADIJS

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS

Een aan een museum voor natuurlijke historie in Engeland verbonden dierkundige, I. T. Sanderson, voelde in 1936 den „roep van de wildernis" en van de dieren, die daarin leven. Hij ging tegen het eind van het jaar met zijn vrouw naar Trinidad, om er zijn vacantie door te brengen en tevens te verzamelen en te fotografeeren. In Februari was de verzamel-koffer na een verblijf in de Trinidadsche bosch-wildernis gevuld en kwam er van het museum een bericht, dat dieren uit Haïti werden verlangd, tegelijk met een aanbod om in de verzamelingskosten bij te dragen. De heer en mevrouw Sanderson vertrokken nu via Curaçao naar Haïti, waar zij einde Mei 1937 aankwamen. Einde 1937 verlieten zij Haïti voor Suriname. Hun keus was op dit laatste land gevallen, omdat in het Britsche Museum dieren uit dit gebied ontbraken, omdat het gebiedsdeel geheel met woud bedekt en op veel plaatsen nog niet onderzocht is (in de Surinaamsche wildernis hoopten zij overeenkomsten met Afrikaansche woeste wouden te vinden) en in de derde plaats omdat zij de Hollanders gaarne mochten lijden.

Zij kwamen te Paramaribo in het begin van Januari 1938 aan, verbleven daar twee maanden en trokken toen de Surinaamsche wildernis in, om met Kerstmis weer naar Engeland terug te keeren. Hun vacantietochtje was toen eigenlijk tot een onderzoekingstocht uitgegroeid. Niet zoozeer het verzamelen en prepareeren van dieren was hun doel geworden, als wel de studie van het levende dier in de omgeving waarin het leeft.

Behalve in vak-tijdschriften erover schrijven wilde de heer Sanderson ook in een boek het een en ander van zijn bevindingen aan het publiek vertellen. Hij is van oordeel, dat zijn uitstapjes meer teleurstellingen (failures) hebben opgeleverd, dan successen, maar het gaat altijd zoo: men keert naar huis terug met een

wanhopig gevoel vanwege het vele, dat men heeft verzuimd. Een troost is dan nog, dat ook het niet-vinden van iets bij wetenschappelijk onderzoek (als een negatief bewijs) soms van waarde kan zijn. Eigenlijk zijn de beide reizigers toch heel blijde met den afloop; zij hebben vele maanden van buitengewoon groot geluk doorgemaakt; zij gevoelen zich in de toekomst voor dergelijk werk prachtig getraind en zij hebben op hun tochten zoo ontzaggelijk veel geleerd.

Aldus heeft de heer Sanderson in 1940 te Londen (bij H. Hamilton) een aan zijn vrouw opgedragen boek van 292 bladzijden het licht doen zien, voorzien van twee en dertig door hem gemaakte teekeningen van dieren, met een index, en getiteld *Caribbean Treasure*. De tocht was een jacht naar verborgen schatten van de wetenschap, en reeds vroeger had hij over zijn tocht in Afrika een boek *Animal Treasure* uitgegeven. De opdracht luidt: „Aan Alma (zijn vrouw), die zoowel de duizendpooten als mij verdroeg".

Het eerste stuk, Van Trinidad, staat op blz. 19–106; het tweede, Door Haïti, op blz. 109–128, en het derde, Naar Suriname, vult de bladzijden 131–286.

Ik vertel even het eind van het boek. De heer Sanderson ving bij het aanbreken van den dageraad ergens in het woud op het dak van zijn tijdelijke woning een boom-porcupine (*Coëndou prebensilis*). Waarom het dier verkoos daar door een zoöloog te worden gevangen, bleef een raadsel. Maar heeft de natuur niet evenzeer zin voor humor als wij? Het hoogst schuwe, maar deftig doende dier gedroeg zich als een clown van de wildernis en was ons menschen toch de baas. Het was in een zeer sterke houten kooi opgeborgen en verslond twee dagen lang enorme hoeveelheden noten en vruchten. Dan knaagde het in twee uur tijds een gat van een voet diameter in de planken van zijn hok en keerde naar de wildernis terug — waarschijnlijk om aan zijn medebroeders te vertellen wat voor mispunten de menschen eigenlijk zijn.

De heer S. had ingepakt. De teekeningen waren klaar. De aanteekeningen waren gerangschikt. Hij voelde zich gelukkig. Hij hoorde de stem van de wilde natuur en het bracht hem in een stemming, die ware vrede nabijkwam.

Daar kwam de post, die hem terugriep: „naar het georganiseerde gekkenhuis", zegt Sanderson „Waarin wij ongetwijfeld thuishooren".

De titels van de hoofdstukken zijn met zorg gekozen; ze verraden soms iets van de vreugde of de belangstelling waarmee San-

derson zijn boek schreef: „Planten, peccaries (wilde zwijnen) en een magripi (slang)". De schrijver komt er rond voor uit, dat hij bij de ontmoeting met een slang *bang* was. „Krabben, een lichtgevende hagedis en de vampieren", is een ander zeer interessant hoofdstuk, „Vleermuizen, olie-vogels en doorschijnende visschen" weer een, zoo ook: „Schorpioen-beten en duizendpooten" In het deel Suriname treft men aan: „De privé-dierentuin", „Kamp aan de Coppename" en „Overstroomd woud".

Wie wat weten wil over bloedzuigende vleermuizen (vampieren) op Trinidad, kan op blz. 49–56 heel wat vinden. Op blz. 100 staat, dat de gekleurde jager van het gezelschap, als vele tropenbewoners, beweerde immuun te zijn voor de beten van alle vergiftige slangen, insekten en andere dieren. Hij masseerde den arm van den heer S., toen hij door een schorpioen in den vinger was gestoken en hij liet hem op twee stukjes liaan kauwen, waarop de pijn snel verdween en ook de speekselvloed in den mond ophield.

De reizigers verlieten Trinidad met hevige koorts, doch kwamen die te boven door heerlijke zeelucht, en atebrine, van tijd tot tijd ondersteund door een uitstekend glas Hollandsch lager bier. Zij hebben slechts lof voor de Nederlandsche booten; — men kan er altijd wat te eten krijgen en niemand verveelt U daar. Over Curaçao wordt in het boek niet gesproken. Maar op het stoombootje, dat hen naar Suriname brengt, houden onze reizigers den adem in. Zij stoomen naar een donkergroene streep aan den horizon en tegelijk zijwaarts naar een geheimzinnige lijn van vuil schuim, die zich dwars over zee uitstrekt. Toen de scherpe boeg van het schip deze streep kloofde, zagen zij het eerste wonder van Zuid-Amerika. Sanderson is geheel ontroerd bij het denkbeeld, dat zij spoedig weer in de schitterende, verwarrende, strijdende, bezielde massa zullen vertoeven, die de werkelijke wildernis uitmaakt. Zij zien over de verschansing aan de eene zijde helder blauw, schitterend en doorschijnend water, waarin zij kleine haaien en paren helder blauwe visschen onderscheiden. Aan de andere zijde, voorbij het schuim, was een bruine vloeibare massa die langzaam scheen te koken en van onder op met een vreemde glijdende beweging naar boven draaide. Er dreven een hoop wonderlijke dingen in: groote noten, kleine blokken hout, zwermen van vuile bladeren, en een menigte niet te beschrijven dingen, die zwart waren, en zwaar leken te zijn. Zelfs in hun ijver om de boot te ontwijken, wilden noch de haaien en evenmin de schitterende visschen, deze sombere wereld binnen zwemmen. Zij sprongen hier en daar en schoten zeewaarts heen weg van het schuim.

Hoewel de groene strook zich nog pas aan den verren horizon bevond, waren zij in werkelijkheid reeds Zuid-Amerika binnengevaren, zoodra zij de schuimstreep waren gepasseerd. Zij bevonden zich tegenover de monding van de Suriname-rivier, te midden van het uitschot van de wildernis.

Voor zij in den groenen horizon onregelmatigheden konden opmerken, stond de stoomer bijna stil en een enorme roomachtige golf schoot van het booteinde, waar de schroeven hard bleven draaien, hen voorbij. Zij zaten vast en dat duurde vier uren. De reizigers zaten ter neer en namen waar, hoe de horizon een steeds meer opdringende phalanx werd van een zilverachtige, blauwgroene vegetatie, die zich naar het oosten en 't westen uitstrekte, zoover het oog zien kon.

Na een tijdsverloop van vier uren ging de boot nog steeds heel langzaam vooruit, altijd vergezeld door de onnatuurlijke roomachtige golf, maar nu waren de groene muren om hen gesloten en het stuk horizon met zee was verdwenen. Zij zaten op het dek en zagen de papegaaien van boomtop tot boomtop overvliegen en zeiden geen woord. Beiden staarden naar deze nergens onderbroken deken van groen, geestelijk stom geslagen door het besef van de kleur en de weelde ervan. Na een tijd voer de stoomer door een groote bocht en daar verrezen onder een verblindende namiddagzon de torenspitsen en daken, en witte huizen-wanden van Paramaribo, de hoofdstad van het land Suriname, dat bestaat uit een levend groen tapijt-dek van ongeveer honderd voet dikte met een oppervlakte van omstreeks een en zestig duizend vierkante mijlen.

Drie dagen later zaten zij gelukkig in hun eigen huis, met hun boeken geschikt op hun boekenplanken en met een heerlijk en interessant maal, opgediend op keurig Hollandsch eetservies, aan tafel. Zoo iets hadden zij nog nooit bij het betreden van een nieuw land ondervonden; dat geluk hadden zij geheel te danken aan de hulpvaardigheid en doortastendheid van de Hollandsche autoriteiten en van de Surinamers zelf.

Het tropische westen dient zich tegenover Paramaribo te schamen! Met haar grachten, haar zindelijke met palmenrijen versierde straten, haar oude gebouwen van gebakken steen hier en daar, de lanen in haar openbaar park, en met haar modderige rivieroever, vreemd genoeg zonder weggeworpen conserveblikken en weggeworpen flesschen, is de stad een „standing credit" voor de natie, waartoe zij behoort en precies hetzelfde voor de bevolking die haar bewoont.

Sanderson is opgetogen over de vele rassen, die in Suriname zijn

vertegenwoordigd en waarvan hij staaltjes voorbij zijn open venster ziet gaan. Hij maakt met allerlei personen kennis, die dieren te koop komen aanbieden. Want dieren koopen is het beste, waarmee een dierenverzamelaar kan aanvangen. Zóó leert hij de inlandsche namen van dieren; zoo kan hij zonder moeite uit hetgeen hem gebracht wordt een keus doen; hij kan de dieren in een soort privé-dierentuin onderbrengen en bestudeeren en intusschen met zorg, en min of meer bekend geraakt met menschen en toestanden, zijn tochten naar de wildernis voorbereiden. Dààr moet hij vermoeiende waarnemingen verrichten en alles zooveel mogelijk zelf doen. Twee maanden verblijf in de stad was voor de voorbereiding niet te veel. Toen het bekend werd, dat Sanderson dieren kocht, kwam men van heinde en ver met de zonderlingste soorten aandragen. Iederen dag was er iets bijzonders. Toen een ocelot (panter) moest worden gefotografeerd en het over de kooi gehangen doek werd verwijderd, bleek het dier een van de zijkanten te hebben weggerukt, en was het dus vrij om te vluchten. Sanderson was de eerste, die tot zijn verrassing en schrik begreep wat er was gebeurd, doch het dier bleef gelukkig stil zitten, knipte zijn oogen dicht tegen de felle zon en begon als een kat te spinnen. Er werd snel een deksel van een groote kist geplaatst om den ontbrekenden kooiwand te vervangen, tot verademing van alle betrokkenen. Een anderen dag brengt een verkooper een exemplaar van den reuzen-miereneter met veel gestommel in de werkkamer, waarop de geheele dierkundige staf door de open vensters het hazenpad kiest. Het met gevaarlijke klauwen gewapende dier wordt slechts bedwongen, doordat men het met veel moeite in den tuin weet te krijgen en daar een kooi om het dier heen bouwt. De merkwaardigste gebeurtenis heeft plaats, wanneer een hulp-bediende de dieren zal gaan voederen en het in zijn hoofd heeft gekregen daartoe eerst alle kooien te openen, en dan weg te gaan om het eten te halen, met als gevolg, dat alle dieren bij zijn terugkomst hun kooien verlaten en zich in den omtrek verspreiden, zoodat de geheele wijk op de ark van Noach begint te gelijken. Maar, gelukkig, in zulk een crisistijd vertoont de mensch zich op zijn best. Alle standsverschil wordt vergeten, niemand blijft onverschillig, zelfs om geldelijk gewin wordt niet gedacht. Opgewonden burgers, politieagenten, Hindoes, die rijst ter markt brengen, Maleische chauffeurs, dierbare bejaarde zwarte dames met zeer weelderige vormen, en de voltallige jeugd van de buurt werkten met de dierkundigen samen.

Eerst werden de langzame dieren, zooals de luiaards, gevangen

en weggebracht; toen werden de hardloopende, maar op den grond blijvende dieren, zooals de zwijnen en herten, in een hoek gedreven, Netelige (stekelige) vraagstukken, die de stekelvarkens stelden, werden opgelost door ze in zakken te rollen. Toen werd de aandacht gewijd aan de apen. Jacob, een zwarte aap, had een goede bui; hij kwam uit zichzelf uit een van de huizen weer te voorschijn, vatte den bediende bij de hand en wandelde met hem naar huis. De capucijner-apen gaven weinig last; zij bleven zien naar vruchten, die hen aan een zijde werden voorgehouden, terwijl aan de andere zijde de rook van een slechte sigaar hen in de goede richting dreef, zoodat zij regelrecht in hun kooien marcheerden. De tamarinde-apen gaven den meesten last, want zij zijn zulke uitstekende boomklimmers. Een aap werd in een huis in een boekenkast aangetroffen; een ander viel in een waterput; verscheidene andere werden over een groote uitgestrektheid met allerlei projectielen geworpen en toen gevangen, en een hield de achtervolging meer dan twee uren uit en had zich boven in een statigen koningspalm genesteld, zoodat de knecht acht en vijftig spieën (stukken hout) boven elkander in den gladden stam moest hameren om hem door daar langs te klimmen te bereiken. Bijna was het dier gevangen, maar het sprong plotseling op den vijftig voet lager gelegen bodem en vluchtte, toen iedereen roerloos verwachtte, dat het dier dood was gevallen, uit zichzelf in zijn hok.

De verzamelaars zochten vooral naar parasieten in en op dieren en ze trachtten hun levenswijze uit te vinden. Suriname bleek hun het meest „wormige" land te zijn, dat zij ooit hadden bezocht. Op een goeden dag kwamen twee jagers hun een walvisch van vijf en vijftig voet aanbieden, indien ze het dier zelf wilden halen. Ik heb in dit tijdschrift een korte beschrijving van dit tochtje naverteld, in het artikel „Natuurschoon", als een fraai voorbeeld van geestdriftige en levendige natuurbeschrijving. Er volgde een tocht in een gehuurd motorjacht met een kleiner boot op sleeptouw naar het Saramacca-district. Tegen alle vroeger in de stad ontvangen raadgevingen in probeerden de reizigers over zee bij maanlicht en bij eb de monding van de Coppename-rivier te bereiken, doch de maan ging schuil achter een groote wolk; zij verdwaalden in den Atlantischen Oceaan en bijna (steller dezes is van Coronie uit, op een zeilbootje 's nachts de Coppename-monding, als medewerkend passagier voorbijgevaren en heeft bij dag aan de Saramaccamonding gepauzeerd, op weg naar Paramaribo langs de zeekust) was het met de expeditie zeer slecht afgeloopen.

Vijf weken lang kampeeren de natuuronderzoekers aan de Cop-

pename-rivier, zij ontmoeten en bestudeeren er verschillende dieren; zij ontleden er het geluidsorgaan van den brulaap. Drie dagen na hun terugkeer van de Coppename-rivier bevinden zij zich in de Para-rivier, een wereld, zegt Sanderson, die mijn voorstelling van het paradijs zoo nabij komt als iets ter wereld maar doen kan. Indien de Coppename schoon was geweest, dan is er geen woord meer om de Para te loven.

Zij voeren in een soort van natuurlijk kanaal omzoomd door aronskelken met rechtopstaande, uit het water oprijzende, in stukken verdeelde stengels en met kronen van groote hartvormige bladeren, zoo groot als die van de rhabarber-plant. Daarachter verrees een menigte boomen van allerlei gedaante. Er waren veel acacia's met bladeren als smaragdgroene struisveeren; de andere als gele waaiers; er waren palmen van iedere gedaante en elke soort; er waren boomen met kleine, ronde, blinkende bladeren; met lange, smalle, appelgroene bladeren, en met zilverachtig blauwe pelsachtige bladeren; er waren wingerds en groote natuurlijke manden met orchideën op vele plaatsen in hoeken geschikt. De geheele rivierloop leefde van de vogels. Belachelijke, bruine, roerdompen hobbelden op rietstengels; weerschijnend-blauwe koningsvisschers lachten hen uit van de overhangende takken van doode boomen, en donkerpurperen vogels kropen met groote waaierstaarten op de lianen.

Van de Para-rivier draaiden zij rechts een klein zijstroompje in: de Coropina-kreek. Hier heeft de schoonheid hen letterlijk overweldigd. Allen, de bedienden incluis, zagen met stokkenden adem naar het tooneel, dat zich voor hen opende. De kreekoevers sloten hen in en de boomen raakten elkander boven hun hoofden zoo, dat het zonlicht in kleine schichten neerschoot. De door opgeloste plantensappen zwart schijnende wateren waren zoo roerloos en stil, dat wanneer men opwaarts zag in het mozaïk van hel gevlekte licht- en schaduw-strepen, het onmogelijk was om zeker te zijn waar de werkelijkheid ophield en het rijk der verbeelding aanving.

Het is niet mogelijk uit te maken hoe men daar genomen foto's moet houden, zoozeer komt de weerspiegeling de werkelijkheid nabij. Zij voeren door een bosch, en tusschen de stengels van waterplanten konden zij het inktachtige water zich onder de boomen zien uitstrekken.

Enorme kapellen fladderden zigzagsgewijze door de boogtunnel van groen weefsel; hun lichtweerkaatsende blauwe vleugels schitterden als vuurwerk; bedden van gele waterlelies dreven op het

water; blauwe en roode orchideën daalden als watervallen naar het water neer en spruiten van vederachtige, bleekgroene bladeren zogen het verkoelende nat op, dat van het spiegelende water opsteeg. Er fladderden groene papegaaien met vlammende borsten en gele ruggen, en scharlakenroode bromvliegen met phosphoriseerende vleugels, die in de bundels zonnelicht rondzweefden tegen een achtergrond van smaragdgroen mos, zoo zacht als fluweel, dat in groote plekken groeide op de donkere boomstompen en geheel dit oproer van kleuren van overdreven vormen en schitterend licht was saamgeweven in een eenheid van zoodanige harmonie en volmaaktheid als alleen de tropische natuur kan volbrengen.

Zij bereikten in groote ontroering — zij konden hun gevoelens door geen ander woord weergeven — een plaats genaamd Republiek, en daarna de zoogenaamde „Savanna", de plaats van hun bestemming. Hier, in de lange strooken van onvruchtbaar hel wit, soms rood of zwart zand, strooken, die zich van de kust in het oosten naar een lijn ver van zee in het binnenland in het westen door het gebiedsdeel uitstrekken, moesten zij aanvangen met het maken van schetskaarten, waaruit zou kunnen blijken op welke plekken, in verband met den meest schaarschen plantengroei en de aanwezigheid van beekjes (kreken), dieren en vooral insekten zouden zijn te vinden.

Sanderson trof op een van zijn tochten een hert met haar jongen; het was een treffend schoon gezicht. Een zeldzamen boschhond (*Speothus venaticus*) gelukte het hem te schieten, maar het dier had voor het onder schot kwam op zulk een komische wijze herhaaldelijk geniest, dat Sanderson, die voorzichtig over den grond kroop, zich niet kon inhouden en schaterde van het lachen, waardoor hij bijna zijn kans gemist had. Op één nacht werden met behulp van vallen vijf verschillende soorten ratten gevangen. Er werden eekhorens aangetroffen, die in den regel in den vroegen morgen steeds zoozeer met dauw waren bevochtigd, dat zij den indruk van pas uit het water gekomen ratten maakten. Mevrouw Sanderson was bijzonder handig in het grijpen en vangen van padden en zeldzame kikvorschen. Er werden ook visschen en andere waterdieren gevangen. Sanderson ging er 's nachts wel met boot en lantaarn op uit. Droomende over de schoonheid van den maannacht drijft hij tegen een bladerenmassa aan, en wordt overstroomd met groote, fel bijtende mieren. (Het is den steller ook overkomen). Er zat niet anders op dan zich ten spoedigste te ontkleeden. Boven zich hoort hij in de boomen

een luid hrrrk-grak. Er blijkt een geel kikvorschje in de nabijheid te zijn met ontzaglijk groote oogen. Het diertje wordt in een flesch gestopt en uit de flesch klinkt gedempt het geheimzinnige geluid, waarbij het monstertje een soort van miniatuur-ballon; — het geluidsorgaan — uit zijn keel te voorschijn brengt. Bij een andere gelegenheid — het was overdag — werd een otter van zes voet lengte (*Pteronoura Brasiliensis*) buit gemaakt. Het gezelschap verhuisde naar de Wayambo-kreek. Daar verloor Sanderson bij het uitstappen zijn horloge in de modder; bij bezeerde zich bij het slijpen van een houwer, en brandde zijn knie bij het aanmaken van het vuur. Het dekzeil lekte en het eten was bedorven. Alle flesschen en doozen zaten vol met gevangen beesten, die dadelijk moesten worden onderzocht. Er was sublimaat noodig, maar nergens te vinden. Toen het eindelijk was opgespoord, bleek het onbruikbaar geworden. Intusschen vroeg Mevrouw Sanderson aan den bediende waarom het vaatwerk niet was omgewasschen, doch deze wist zich vrij te praten door te antwoorden dat meneer hem ook zulke onmogelijke dingen liet opzoeken. Zoodra de vangst was gesorteerd, nam Sanderson zijn geweer en een toorts en ging voor een poosje op de vlucht. Het bosch stond onder water, maar niet diep, en het drupte van de boomen na de tropische regenbui. Er waren veel muskieten, de palmen echter, waaruit het ondergeloopen bosch bestond, waren niet hoog en er kwam een zeer heldere maan toen de stormwolken afdreven. Sanderson plaste met groote omzichtigheid voorwaarts, daar hij bemerkt had, dat bijna iedere palmboom een reusachtige zwart behaarde boschspin herbergde, met oranje vlekken op de pooten. Deze griezeligheden kropen met het hoofd naar beneden op een hoogte van ongeveer acht voet van den grond over de palmen heen. Wanneer Sanderson een lichtstraal op hen wierp, richtten zij de voorpooten op, en maakten ze tegen hem bewegingen als een ballet-danser zou doen, die op zijn rug liggende fiets rijdt. Het begon weer te regenen en Sanderson raakte de richting kwijt. Hij was op het punt van luid te roepen, toen hij iets vreemds hoorde en rook, en bij het aandoen van het licht zag hij een reusachtige zwarte massa voor zich bewegen; het was het achterste van een tapir van de grootte van een nijlpaard. Deze reus trok af, maar nog in dienzelfden nacht beklom Sanderson een bosch-papaja, waar hij, in één klomp van boomen, zeven exemplaren aantrof van de drievingerige luiaard (*Bradypus tridactilus*). Twee uur lang bleef hij ze waarnemen (en daardoor kwam hij weer zeer in zijn humeur). Later woonde hij een vergadering van apen bij (die boven zijn hoofd in

de takken werd gehouden) en waarvan de zeer bejaarde aanvoerder (de voorzitter zegt Sanderson) een motie van afkeuring over hem indiende, die door de vergadering, door minachtend gebrom met algemeene stemmen werd aangenomen en door blikken van de diepste minachting werd uitgevoerd.

De naturalisten konden een laatste kampeerplaats betrekken nabij een halte van den spoorweg, op 91½ km van Paramaribo, waar een Britsche goud-exploratie-maatschappij hun logies in het leegstaande huis van den geneesheer had aangeboden. Over de dieren, die zij daar in het wild zagen, en over de avonturen die de reizigers beleefden toen zij die dieren, menigmaal met goed gevolg poogden te bemachtigen wil ik verder zwijgen.

Zeker is, dat het Sanderson gelukt is zijn ondervindingen in Suriname op een alleraardigste en tevens verdienstelijke wijze te beschrijven. Hij leert ons, welk een groote schat iemand in zich omdraagt, die (naar iemand die mij zeer na stond mij eens in mijn jeugd voorhield) *plezier heeft in de dingen*. Iemand die dat heeft, kan Suriname ondanks alle bezwaren toch beschouwen .... als een paradijs.

AANTEEKENINGEN OP HAMELBERGS WERKEN

DOOR

W. R. MENKMAN

(Tweede aanvulling) [1]

Het is mij mogelijk nog enkele aanteekeningen toe te voegen aan de in vroegere jaargangen verschenen reeks, hoofdzakelijk door de vriendelijkheid van den Heer K. Ratelband, die bij zijn archiefonderzoek in het belang der geschiedenis van de Nederlandsche activiteit ter westkust van Afrika hier en daar iets op het spoor kwam dat ook den beoefenaars onzer Westindische historie interesseeren kan.

N a m e n v a n p e r s o n e n.

Pierre le Grand maakte als majoor der troepen den tocht van 1641 mede naar West Afrika, zooals de Heer R. ons reeds medegedeelde in zijn artikel over deze expeditie in dit tijdschrift [2]).

Van *Lucas Schorer* bestaat een fraai geschilderd portret, waarvan het Rijksbureau v. kunsthist. en iconogr. documentatie in Den Haag een foto bezit [3]).

Pieter Stuyvesant werd door Hamelberg alleen genoemd als directeur van Curaçao. Thans vond de Heer Ratelband dat Petrus Stuyvesant in 1635 ,,Commies off Supracarga op Fernando Noronha" was en dat zijn vader moeite deed hem in een andere functie te Pernambuco geplaatst te krijgen.

David Adam Wiltschut, van wien De Laet het laatst spreekt als hebbende in Augustus 1633 deelgenomen aan een tocht naar het Arrayal, het Portugeesche legerkamp bij Olinda de Pernambuco, blijkt in Mei 1635 aangenomen te zijn als ,,capiteyn over de troepen" op Curaçao, ter vervanging van Le Grand. Catharina Wilt-

[1]) De West-Indische Gids XXIII, 321.

[2]) Idem XXIV, 323, 324, 329, 336.

[3]) W. R. Menkman, De Nederl. i. h. Caraibische Zeegebied, t. o. p. 120.

schut (echtgenoote van den kapitein?) verzocht naar Curaçao te mogen vertrekken, wat haar in September 1636 toegestaan werd.

Voormalige Nederl. vestigingen.

Fernao de Noronha, waar volgens De Laet (p. 47 v. h. Iaerlyck Verhael van 1644) de schepen der West-Indische Compagnie reeds in 1625 „ververschten", moet eenigen tijd een nogal belangrijke post geweest zijn; er was immers nog tien jaar later een ambtenaar van zekeren rang gevestigd (zie hooger, onder Pieter Stuyvesant).

In 1633 had men in Nederland blijkbaar het voornemen gehad de kolonisatie van het eilandje voor te zetten, althans De Laet (p. 365) vertelt dat er dat jaar eenige lieden voor dit doel uit Patria in Brazilië aankwamen; zij werden echter naar Itamaraca gezonden en het zal ook wel op dit laatste eiland zijn dat een redoute opgeworpen werd [1]).

Van pogingen van Corn. Cornelisz. Jol om Fernao de Noronha als rendenz-vous in te richten [2]) heb ik niets kunnen vinden.

Februari 1944.

---

[1]) De West-Indisch Gids XXIII, 100.

[2]) Ch. de Lannoy et Herman v. d. Linden, Histoire de l'Expansion Coloniale des Peuples Européens, Néerlande et Danemark, XIIe et XVIIIe siècles, Chap. II.

GESCHIEDKUNDIGE SPROKKELINGEN

VII

NAMEN VAN VRIJGELATEN SLAVEN IN CURACAO

In den 18den jaargang (1936/7) van dit tijdschrift heeft M. D. Latour O.P. geschreven over familienamen op Curaçao en de verbasteringen, die ervan voorkomen onder de afkomelingen der in 1863 vrijgemaakte slaven. De schrijver vertelt daarbij, dat de vrijgemaakten zelf hun familienaam konden kiezen, waarbij zij niet zelden zochten naar gelijkenis met dien van hun vroegeren meester.

Vóór 1863 hadden de eigenaars, die slaven vrijlieten, het recht den gouverneur een voorstel te doen omtrent den familienaam, aan hun vrijgelatenen te geven, en ook zij zochten daarbij dikwijls een verband te leggen met hun eigen naam. Gelijkluidend mochten de namen van vrijlater en vrijgelatene niet zijn, en meermalen vindt men ook namen afgewezen, die maar heel weinig verschilden van die van den vrijlater (Lingstijl voor een vrijgelatene van Lingstuyl), maar op dit laatste zijn vele uitzonderingen.

Hier volgen eenige namen van slaveneigenaars, die voor hun vrijgelatenen de daarachter geplaatste namen verkregen.

Van Altena–Altever.
Andries–Henrigs.
Cafiero–Caviar.
Capriles–Serlipac.
Debrot–Torbed.
Vander Dijs–Van Tys.
Eekhout–Eekwoud.
Ellis–Lisel.
Fabie–Fabel.
Hollen–Holm.
Jesurun–Zurun.
Julia–July.
Kup–Kip.
Lampe–Lamper.
Leon–De Leeuw.
Lobo–Lobira.
Maxwell–Max.
Van der Meulen–Du Moulin.
Miranda–Morinda.
Monsante–Mansano.
Mount–Bergrug.
Muller–Molen.

Schotborgh–Borg.
Senior–Junior.
Simon–Simmon, Sim, Simoni.
Tromp–Trompen.
De Windt-De Wint.
Munningh–Mun.
Ribbius–Rib.
Rochemont–Steenenberg.
De Rochemont–Van Rotsberg.

Van vrijgelaten gouvernementsslaven vindt men namen als Gouvernement, Van den Lande, Landskind.

Naar plantages zijn genoemd Rif, Blaauw, Rosentak, Hato.

Deden de eigenaars geen verzoek aan den gouverneur, dan gaf deze een naam naar eigen keus. Uit een groot aantal doe ik een greep: Ceres, Eer, Faam, Goede, Hus, Jever, List, Merlo, Keller, Druno, Steenmijn, Penning, Palmboom, Drukker, Meibloem, Bijenkorf, Tulpendal, Edelmoed, Van Hoogwerp, Van den Keerkring, IJzerroest, Boomstronk, Font, Van der Klip, Geluk, Bonifacius, Corasol, Rooi, Koolbrander, Ligt, Tweeling, Winter, Herfst, Zomer, Lente, Ponse, Voorburg, Idana, Ecker, Rijswijk, Kluit, Lommer, Hoorn, Urk, Rimeri, Gallardo, Voort, Dania, Claudius, Noordzee [1]), Dato, Bregy, Libanon, Ural, Clement, Iribaldi, Strijkplaat, Balkan, Vleister, Zondag, Flores, Henriks.

F.

---

[1]) De drager van dezen, door den gouverneur gegeven, naam kreeg later op verzoek van zijn vroegeren eigenaar dien van Zurun. Zie hiervóór.

DE EXPEDITIES VAN KOLONEL-INGENIEUR W. STARRENBURG TER KUSTE VAN GUINEA. 1816–1817

DOOR

D. A. HOOGENDIJK HIST. DRA.

Tot de kleine groep ambtenaren, die zich met den pas benoemden Gouverneur-Generaal ter Kuste van Guinea, Mr. H. W. Daendels, 9 Oct. 1815 op de reede van Texel inscheepten, behoorde ook de Kolonel der Genie W. Starrenburg. Hij was bij K.B. van 27 Juli 1815, No. 31 aangesteld als Kolonel-ingenieur, belast met de opneming der gronden in Guinea [1]).

Deze benoeming hield wel verband met Art. 55 van Daendels' instructie, dat hem opdroeg een onderzoek in te stellen naar „de ligging der Rivieren, de vruchtbaarheid der Gronden en de dispositie der Inboorlingen, om het plan van cultuur bevorderlijk te zijn" [2]). De aanstelling van den Kolonel was in het K.B., regelend de benoeming van Daendels en de overdracht van het bestuur ter Kuste, opgenomen met de bepaling, dat hij na een verblijf van 3 jaar recht zou hebben op pensioen volgens zijn rang. Voor zijn werk mocht het Departement genie-instrumenten inkoopen tot een waarde van *f* 400,—.

In den G.G. vond Starrenburg voor zijn werk een ijverigen en enthousiasten promotor. Er was Daendels (Gouverneur èn chef van het handelshuis-Daendels en Co., waarvan Starrenburg ook aandeelhouder was), veel aan gelegen het binnenland voor den handel te openen. Een eerste vereischte daartoe was, dat men met de wegen en de algemeene gesteldheid van het land op de

---

[1]) Wouter Starrenburg, geb. 25 Oct. 1779 te Utrecht; 1802: extra-ordinair ingenieur van het Corps de Genie; 1802: ingedeeld bij den Staf in Den Haag als extra-ord. ingenieur; 1803: Capitein-ingenieur, aan de Caap de Goede Hoop; 1804: bestemd voor de Caap de Goede Hoop en dienst doende in de West-Indiën. Zijn verdere loopbaan tot 1815 is niet na te gaan.

[2]) Algemeen Rijksarchief, Collectie-Daendels, No. 152.

hoogte raakte. Wat hij tot dat doel verrichtte en welke grootsche plannen hij ontwierp, is al eens door mij beschreven [1]). Hier is het genoeg op te merken, dat zijn Journaal laat zien, hoe groote belangstelling hij Starrenburg's tochten toedroeg.

Het bedrijf der Nederlanders had zich steeds — met één uitzondering, waarover later — aan de *kust* van Guinea afgespeeld en het binnenland bleef hun dan ook vrijwel onbekend. Om daarin binnen te dringen, lag het voor de hand van de groote rivieren gebruik te maken: de Ancobar, Chama en Rio Volta.

Voor de kennis dezer rivieren zal Bosman wel de groote autoriteit geweest zijn [2]). Speciaal over de Ancobar of Slangen-rivier wijdde hij in bewondering uit (I, bl. 13–15), althans over het gedeelte, dat hij eens in „drie kleyne dagreyzens" had opgevaren, want „hoe verre dan zy zig eygentlijk Landwaards in strekt, is my onbekend". Vooral de hooge boomen aan de oevers, met „alderhande fraaye gecouleurde Vogels" trokken zijn aandacht. Een mijl stroomopwaarts was om het kwartier een „schoon en Volkrijk Dorp" aan het water gelegen, die tezamen drie landschappen vormden. Over de stroom zelf merkte Bosman op, dat de monding zeer ondiep was, nauwelijks met een boot bevaarbaar, maar de rivier daarna dieper en smaller werd.

Over de Chama is Bosman minder uitvoerig (I, bl. 24/5). Met booten kon men direct uit zee de rivier opvaren, mits men de klip voor de monding ontweek. Van groot nut was het voor de Nederlanders, dat deze rivier zoo veel hout leverde voor allerlei doeleinden, zelfs voor den bouw van kleine schepen. Het water van de stroom was zoet.

De Rio Volta kende Bosman blijkbaar alleen maar vanuit zee (II, bl. 102/3). Hij vermeldde de bijzonder sterke strooming, die zoo veel boomstammen meevoerde, dat zich voor de monding een barricade gevormd had, die een hevige branding veroorzaakte. Ook was het hem gebleken, dat de monding vanuit zee niet zichtbaar was, daar die door een strook land bijna geheel werd afgesloten. Daarachter was de rivier echter zeer breed.

Behalve over Bosman's gegevens beschikte Starrenburg echter nog over enkele andere, w.o. buitenlandsche bronnen, die hij in zijn journaal over de tocht op de Rio Volta opsomde: *Histoire*

---

[1]) „Mr. Herman Willem Daendels als Gouverneur-Generaal ter Kuste van Guinea", D. W. I. G. Sept. en Oct. 1943.

[2]) Bosman: *Nauwkeurige beschrijving van de Guinese Goud-, Tand- en Slavekust....*". 1703. Voor de volgende aanhalingen is gebruikt de 2e druk van 1709.

Général des Voyages van P. de Hondt (1748); Isert: *Voyages en Guinéé* (1783), en Meredith: *An Account of the Gold Coast of Africa* (1812). Ook noemde hij nog als geraadpleegde auteurs Dalzel, Römer en The African Pilot. [1]) Over het geheel genomen was echter de bekendheid met deze rivieren, althans bij de Nederlanders, zoo gering, dat men bij Starrenburg's reizen terecht van ontdekkingstochten kan spreken.

20 Jan. 1816 arriveerde Z.M. korvet „Venus", die het gezelschap aan boord had, voor Axim en 5 dagen later voeren Starrenburg, de contrarolleur Van Neck en de commandant der „Venus", Luit. Van Schuler de Ancobar op om een kleine verkenning te maken. Daendels bericht erover in zijn Journaal [2]). De heeren waren de rivier 3 à 4 mijl opgevaren, tot deze zich in twee takken splitste. Een zandbank, die „eene vervaarlijke branding veroorzaakt", versperde de monding. De oevers waren moerassig; vlak bij de splitsing lag een gehucht van 12 hutten. Het belangrijkst resultaat, dat dit tochtje opleverde, was echter, dat „Alle de schone dorpen waarvan Bosman spreekt waren verdwenen, hetgeen prouveert hoezeer de slavenhandel aan de bevolking nadelig geweest is". Ten gevolge daarvan was ook de landbouw vervallen en het geheele district geleek op „eene wildernis".

10 dagen later, 30 Jan. 1816, meldde het Journaal (I), dat Kol. Starrenburg met den Luit. ter Zee F. H. Ampt vertrokken waren, „ter inspectie van de rivier Ancobar, zoo verre dezelve bevaarbaar zal bevonden worden, of hunne personele veiligheid het zal toelaten". Van deze tocht hield Starrenburg een uitvoerig journaal bij, waaraan wij de bijzonderheden, hier volgend, ontleenen [3]).

De tocht werd gemaakt in 2 zeven-scheppers kano's, die met

[1]) Archibald Dalzel: *The history of Dahomy, an inland kingdom of Africa.* Londen 1793.
Römer, *Nachrichten von der Küste Guinea.* Uit het Deensch. 1769.
The African Pilot heb ik niet thuis kunnen brengen.

[2]) „Journaal van alle handelingen en voorvallende zaken welke eenige betrekking hebben tot het Gouvernement generaal ter kuste van Guinea", I–V. Hiervan zijn op het A.R.A. 3 exemplaren aanwezig, resp. in het Archief van de Ned. bezittingen ter Kuste van Guinea; het Archief van Koloniën na 1813; de collectie-Daendels.

[3]) „Journaal gehouden bij het doen eener verkenningstocht op de rivier Ancobar op last van den Hoog Edel Gestrengen Heer H. W. Daendels Gouverneur-Generaal der Nederlandsche Bezittingen ter kuste van Guinea". Ingevoegd, met kaart, op datum 3 Febr. 1816 in het Journaal I van Daendels.

hun lading aan het strand op de beide officieren lagen te wachten. De rimadoors [1]) durfden echter met de zwaar geladen kano's niet door de sterke branding aan de monding der rivier heen. Zoo zat er niets anders op dan de booten te ontladen, ze ledig door de branding te brengen en de goederen naar hun nieuwe ligplaats te vervoeren. De maatregel bleek juist gezien, want één der kano's sloeg toch nog om en verloor het watervat en de beide dieploden.

Tot laat in den middag passeerden de kano's geen enkel dorp; toch waren er hier en daar sporen, die bewezen, dat de streek bewoond was, o.a. vischfuiken, en waren er eenige paden in het dichte bosch op de oevers, zoodat Starrenburg meer landwaarts in wèl dorpen vermoedde. Tegen 12 uur bereikte hij twee rotsen, midden in de rivier gelegen, waar een fetisch, Quobbema Boussom, huisde. Deze macht verhinderde de bewoners van de eene oever naar de andere over te steken en ook was het verboden aan de eene zijde te passeeren. Even voorbij het eerste negerdorp Poasso splitste zich de rivier. Starrenburg volgde de Noordelijke tak. Het land werd hooger en de producten, die hier en daar verbouwd werden, deden een vruchtbaren grond vermoeden. Het dorpshoofd en de bewoners van het gehucht Jannabo ontvingen de expeditie zoo vriendelijk, dat Starrenburg besloot hier zijn kamp op te slaan. Een ongestoorde nachtrust had kunnen volgen, „ware het niet dat omstreeks middernacht door een travaad overvallen zijnde, ik geheel geinnundeerd wierd". Wat in het dorp hem het meeste opgevallen was, waren de vele geelachtige zwaluwen, met hun honderden kalebasvormige nesten.

Den volgenden morgen om 6 uur vertrok de expeditie weer. Het viel op, dat de oevers, hoewel in het algemeen nog dicht bebouwd, volkrijker werden, telkens passeerde men hutten met een kleine plantage er omheen. Dit leverde Starrenburg het bewijs, dat Bosman toch niet overdreven had, toen hij over de vele dorpen schreef. Sommige overblijfsels en de open plekken, die op vroegere bebouwing wezen, toonden het bestaan ervan eertijds aan. Hier en daar stapte Starrenburg aan wal om de gehuchten te bezichtigen. Tegen den tijd, dat het noodig werd naar een nachtverblijf om te zien, bereikten de kano's een punt, waar een voetpad naar de dorpen Ancassee en Ahonea leidde. De zoon van het dorpshoofd, die Axim kende, noodigde tot een bezoek uit. De ontvangst in de groote, op een heuvel gebouwde dorpen, die door hun zindelijkheid opvielen, was zeer vriendelijk en men bracht dan ook hier den nacht door.

[1]) Rimadoor is inlandsche roeier.

De makelaar met vrouw en gevolg zou Starrenburg den volgenden dag een eind vergezellen. Na ongeveer een mijl varen bereikten zij een complex rotsen, in en aan de rivier gelegen. De kolonel informeerde, of zijn gast misschien hier van boord wilde, daar een deel van zijn gevolg al dien tijd op de oever hem gevolgd had. Dit gebeurde blijkbaar, en ,,het was bij deze gelegenheid dat mijne rumedoors mij te verstaan gaven geenzints gezind te zijn om hoger op te varen, aanvankelijk onder pretext van geen eten te hebben, dan toen ik hen herinnerde dat zij den vorigen dag nog twee Engels hadden ontvangen voor twee dagen kostgeld bragten zij mij hetzelve terug zeggende gene eetwaren daarvoor te kunnen kopen, dan toen ik aanbood hun van eetwaren te voorzien indien zij wilden opvaren (voornemens zijnde dezelve voor tabak in te ruilen, zeiden zij mij ronduit niet hoger op te willen varen de een onder voorwendsel van kwaad volk hetwelk daar wonende ons zoude doodschieten, een ander wijl hij daar onbekend was enz. enz. Eindelijk na veel over en weer praten ziende dat ik niet van hun konde verkrijgen zag ik mij genoodzaakt den terugtocht (door gebrek aan ondergeschiktheid of aan dwangmiddelen onder de negers) aantenemen, schijnende het mij intusschen toe dat de rumedoors veelal wierden opgezet door een hunner van cano No. 1, terwijl andersints die van No. 2 zig nog wel zouden hebben laten overhalen''. De expeditie zakte de rivier af tot Jannabo, de plek van het voorlaatste kamp waar Starrenburg besloot te blijven. Hier vernam hij, dat de andere tak der Ancobar ook bevaarbaar was en om het resultaat der tocht toch zoo groot mogelijk te doen zijn, zou hij den volgenden dag dit gedeelte dan maar gaan verkennen.

's Nachts barstte er een travaad los, 's morgens eischten de roeiers opnieuw goud, hoewel de kolonel het hun gisteren terug gegeven had. Zoo vertrok men pas om 8 uur. Het was een laag en zeer dicht begroeid land, waardoor deze rivier stroomde; hier en daar leidde een voetpad het land in, waarschijnlijk naar een negerdorp. Over den aard der rivier verkeerde Starrenburg in twijfel. Hij hoorde steeds het bruisen van de zee en neigde daarom tot de conslusie, dat de zijtak naar zee voerde, maar, daar het water zoet was, moest hij deze veronderstelling afwijzen, evenals de idee, dat zij een op zich zelf staande groote rivier was, want de breedte verminderde allengs van 20 tot 4 à 5 roeden [1]). Totdat

[1]) Starrenburg rekende met de Rijnlandsche roede van 3,767 m en de vadem van 6 voet Rijnlandsch. Verg. Mr. S. J. Fockema Andreae: ,,De Rijnlandsche roede. Geschiedenis eener oud-Nederlandsche

het riviertje ongeveer een roede breed was, kon Starrenburg het opvaren, ondanks het verzet der roeiers, die hij met beloften en dreigementen moest overhalen. De zijtak bleek gevormd te worden door 7 of 8 beekjes, die in een vlak gedeelte van het land samenkwamen.

Terugkeerend sloeg de expeditie haar tenten op in Apoasso aan de hoofdrivier. Achter het dorp beklom Starrenburg nog een kleinen heuvel, die met maïs, rijst en bananen beplant was. Zijn hoop, van hier de zee te zien, werd de bodem ingeslagen, want „door het digte bosch en het onkruid ('t welk meer dan een mans hoogte stond) konde ik geen uitzicht hoegenaamd derwaards bekomen".

Zonder verdere voorvallen bereikte men de 3e Februari weer de monding der Ancobar, waar, als bij den aanvang van den tocht, de hevige branding tot het ontladen der kano's dwong. Starrenburg loodde nog, zoo goed en zoo kwaad als het ging, in de branding en vond daar, waar de rivier zich over de bank stortte, $^{3}/_{4}$ vadem water. De goederen werden nu weer ingescheept en 's middags was men terug op fort St. Antonio te Axim.

De conclusie van Starrenburg aan het eind van zijn rapport was gunstig: de beide takken der rivier waren „zeer navigabel", zelfs voor geladen vaartuigen. De groote moeilijkheid zat in de hevige branding bij de monding; kon deze verbeterd worden, wat hij niet onuitvoerbaar achtte, dan zou „de Ancobar gewislijk eene zeer schoone en voor de volkplanting ten uitersten nuttige rivier .... worden".

Gouverneur-Generaal Daendels was blijkbaar over den uitslag evenmin ontevreden, want hij voegde er in zijn Journaal (I) aan toe: „Dit rapport stelt mij in staat om reeds voorlopig te oordelen dat wij van de rivier Ancobar partij kunnen trekken tot het formeeren van etablissementen op dezelve, zoo als door mij aan het Gouvernement is voorgedragen..... Een derde onderneming zal ons, verwacht ik in staat stellen het ware locaal te vinden tot het formeeren van zulk een etablissement, het zij op de plaats alwaar het oude Elisa Carthago gestaan heeft, dan wel op eenige andere".

Een dergelijke vestiging paste geheel in zijn plannen. Daendels streefde er naar het binnenland via de kust van goederen te voorzien en zoo met handelskaravanen steeds dieper Afrika binnen te dringen [1]). In zijn memorie aan den Engelschen Gouverneur

landmaat". Tdsch. Kon. Ned. Aard. Gen. IIe serie, XLIX, 1932, Afl. 5.

[1]) Verg. het al eerder genoemde artikel in D. W.I.G. Oct. 1943, bl. 292 e.v.

White [1]) betreffende de vestiging van een loge aan den bovenloop van de Ancobar komt dit nog eens duidelijk uit. Daendels deelde hem mede, dat hij over de Chama en Volta inlichtingen had ingewonnen, maar zij stonden, wat handelsmogelijkheid en bevaarbaarheid betrof, toch bij de Ancobar ten achter. Wel is het land hier niet dicht bevolkt. „Il (Starrenburg) croit au contraire que non loin de ces rochers (het punt, waar hij moest omkeeren) se trouvaient les ruines de l'ancien fort Elisa Carthago. Il est certain que cette rivière était navigable au tems de Bosman jusqu'a ce fort et même au dela ce qui prouve que les informations qui me sont fournies sont exactes. On trouve marques sur les anciennes cartes Hollandaises, copies sur celles des Portugais, differens établissements sur la rivière d'Ancobre du tems des Portugais ou se trouvaient des couvents de moines des Eglises chretiennes et des croix a plus de quarante lieux dans l'interieur du pais et jusqu'a une grande ville nommée Xabunda située au dela du royaume de Dinkira, dans le Royaume d'Assianté même" [2]).

Beiden, Daendels en kolonel Starrenburg, meenden dus, dat de Compagnie indertijd aan den bovenloop van de Ancobar een fort, genaamd Elisa Carthago, had gehad. Ten onrechte echter. Zij verwarden dit fort met de loge Ruychaver, waarschijnlijk in 1642 door den generaal van dien naam inderdaad daar gesticht. Pas het rapport van den Directeur-Generaal Wilhelm de la Palma, die in 1702 het fort Elisa Carthago aan de monding der rivier op een heuvel oprichtte, een verslag, dat Daendels in het oude archief ter kuste had gevonden [3]), kon hem over de ligging inlichten. Er was hem veel aan gelegen de juiste plaats van het fort Ruychaver terug te vinden en hierover zooveel mogelijk gegevens te ver-

---

[1]) Journaal II, 12 April 1816.

[2]) Daendels zal hier het oog gehad hebben op de kaarten van Afrika en Guinea, voorkomend in P. de Marees' *Beschryvinghe ende Historische Verhael van het Gout Koninckryck van Gunea*", 1602 en Dapper's: *Naukeurige beschryvinge der Afrikaensche Gewesten*", 1668. Inderdaad staan hierop verschillende kruisjes, tot diep het land in. Ook de stad Xabunda komt erop voor. In zijn uitgave van de Marees' werk heeft S. P. L'Honoré Naber deze kruisjes weggelaten. Hij houdt het voor z.g. padroes, houten kruisen en later steenen pijlers, die aangaven, dat het land koninklijk kustgebied was. De Portugeezen gaven op hun kaarten de plaatsen, waar zij deze teekens aangebracht hadden, door kruisjes aan. Van zendingsposten of factorijen, die zij zouden aanduiden, weet l'Honoré Naber niets. (Uitgave V, der Linschoten-Vereeniging, Inleiding, pag. XLIV en voorts blz. 284.)

[3]) Hij nam het in extenso over in zijn Journaal IV, 10 Oct. 1816.

zamelen. Het was immers het eenige établissement, dat de Nederlanders zoo ver in het binnenland hadden gehad en de toestand daar zou na Bosman wel niet zoo veranderd zijn, dat een hernieuwde vestiging geen kans van slagen zou bieden. Hij kon dit voorbereidend werk echter rustig voortzetten, want de oorlog, die in 1816 tusschen de verschillende negervolken woedde, maakte elke verkenningstocht voorloopig onmogelijk.

Intusschen had Daendels de bovengenoemde memorie ook aan het Departement van Koophandel en Koloniën gestuurd, dat het aan den Koning doorzond. Deze verzocht den Staatsraad, Directeur-Generaal van het Departement, hem over dit rapport bericht te zenden. De nuchtere departementale critiek liet van Daendels' grootscheepsche plannen slechts weinig over. De Staatsraad wraakte het, dat Daendels op grond van de vroegere etablissementen aan de Ancobar aannam, dat vestiging nú dezelfde resultaten voor handel en cultuur zou opleveren. Hij besloot zijn rapport: „De ondergeteekende vermeend alzoo het Project, zoo als het is liggende te mogen aanmerken als eene ruwe schets het welk voor als nog voor geen definitieve beoordeeling vatbaar is en het welke dan eerst in aanmerking zal kunnen komen, wanneer door den G.G. Daendels niet meer, zoo als nu bij den aanvang zijner memorie, zal behoeven gezegd te worden, dat hij niet grondig met de zaak bekend is, waarover door hem gehandeld wordt" [1]). Er was blijkbaar van de gedachtenwisseling met het Engelsche bestuur ter kust iets uitgelekt en de Nederlandsche consul-generaal te Londen vroeg inlichtingen. Ook tegenover hem legde de Staatsraad er den nadruk op, dat het Gouvernement er niet in betrokken was, daar het Daendels nooit last er toe had gegeven [2]).

September 1816 was de Chama uitgekozen ter verkenning [3]). De tocht had nu bovendien een politiek doel: Starrenburg moest den caboceeër [4]) Attobra uit Wassa opzoeken en trachten hem

---

[1]) A.R.A. Koloniën na 1813, Port. 1541–1547: Voordrachten en rapporten aan den Koning, 1809–1823. Kust van Guinea. Minuut-rapport aan den Koning, 19 Aug. 1816.

[2]) Idem: Minuut-brief aan W. May, Consul-Generaal te Londen. (Particulier), 19 Sept. 1816.

[3]) „Journaal gehouden bij het doen eener verkenningstocht op de Rivier van Chama of Bossumpra in September 1816". In het Journaa IV van Daendels op datum 14 Sept. 1816 met een kaart ingevoegd.

[4]) Caboceeër is landsgroote, inlandsch hoofd.

tot aansluiting bij het contract met de Assantijnen te bewegen. Dit vereischt eenige toelichting.

In den oorlog, die sedert 1806 tusschen de beide negervolken, de Assantijnen in het binnenland en de Fantijnen aan de kust, woedde, had één stam, die van Wassa, voor de Fantijnen partij gekozen. De overwinnaar in den strijd, de koning van de Assantijnen, had Daendels verzocht zijn invloed te gebruiken, opdat Wassa zich nu aan hem zou onderwerpen. Daendels' tusschenkomst baatte aanvankelijk niet, maar kort daarop waren de Assantijnen en Wassa toch tot een vergelijk gekomen, dat zij ten overstaan van Daendels bezwoeren. Het zou nu de taak van Starrenburg zijn om één der grooten uit Wassa, die het blijkbaar met dit verdrag niet eens was, alsnog tot onderwerping te overreden.

De Nederlandsche resident te Chama, P. Loo, was al eerder met Attobra in contact geweest en bij die gelegenheid was zijn veiligheid door eenige gijzelaars gewaarborgd. Toen nu Starrenburg in den vroegen morgen van 16 Sept. op het punt stond te vertrekken, kwamen eenige hoofden uit het omliggende gebied met een soortgelijk verzoek tot hem. Hij ging er echter niet op in uit vrees zoo zijn zending door voorbarig wantrouwen te bederven.

2 kano's, van 9 en 3 scheps, stonden de expeditie ter beschikking. De resident Loo ging ditmaal mede. Als bij den tocht op de Ancobar maakte ook nu de branding het begin lastig en het looden in de monding vooralsnog onmogelijk. Zonder opmerkelijke gebeurtenissen — het passeeren van twee fetisch-klippen daargelaten — bereikte men in den loop van den dag het groote eiland in de rivier, waar Starrenburg aan land stapte. Koning en grooten ontvingen hem met saluutschoten uit een zakpistool. Het leek erg eenvoudig, maar Starrenburg vermeldt toch het gerucht, dat de bewoners wel over 50 geweren zouden beschikken. Hij besloot hier zijn kamp op te slaan, al was het er nog wat vroeg voor, maar zoo zou Attobra tijdig van zijn komst verwittigd kunnen worden en hij zelf de noodige informaties inwinnen.

Het eiland met een krom (negerdorp) van zoowat 30 huizen, opvallend nieuw en goed onderhouden, was het centrum van den kanobouw ter kuste en verder fabriceerden de bewoners nog houten gebruiksvoorwerpen. De oorlog met Wassa had deze bedrijven echter ongunstig beinvloed en ook zijn stempel gedrukt op den landbouw, want de negers hadden hun plantages, veelal in den strijd verwoest, nu meer landinwaarts verlegd en op een kleinere schaal voortgezet. Ondanks het zuivere rivierwater en

den blijkbaar vruchtbaren bodem oordeelde Starrenburg de streek toch niet geschikt voor cultures, daar hij de negers met verschillende ziekte-verschijnselen behept zag, ook al beweerde de koning, dat er nooit eenige epidemie heerschte. Starrenburg poogde over den loop der rivier nadere inlichtingen te krijgen, maar wat de koning en zijn grooten hem vertelden, was verward en tegenstrijdig. Zij zelf waren nooit verder geweest dan het dorp Doboadie en overtroffen elkaar in het opdisschen van allerlei zwarigheden, die de expeditie verderop kon verwachten. Ook resident Loo had Starrenburg al het een en ander in dien geest verteld en deze begon er wel iets van te gelooven. Hij schrijft niet, wat de aard van de moeilijkheden was. Overigens was de verhouding tot de eilandbewoners vriendschappelijk. Beide partijen wisselden geschenken uit: hoenders en palmwijn tegen twee flesschen jenever.

Langs de rivier bleven ook den volgenden dag de sporen van den oorlog duidelijk zichtbaar in de verwoeste plantages. Hier en daar zag men weer een begin van ontginning. Het aantal kroms en kleine plantages steeg bij het hoogerop varen, maar de Chama werd nu moeilijk bevaarbaar door de vele klippen, zoodat de kano's herhaalde malen vastzaten. Een stevige stortregen, die den geheelen dag duurde, kwam daar nog bij en de tocht zal dus geen genoegen geweest zijn. Om 11 uur bereikte men het krom Dalvadie, de verblijfplaats van Attobra.

De Kolonel ging den caboceeër terstond namens den G.-G. begroeten en hem het doel van zijn komst mededeelen. Dat de handel ook hierin niet vergeten werd, blijkt uit dat deel van zijn instructie, dat het Journaal nog eens nadrukkelijk vermeldt: „het onbelemmerd uitbreiden der negotie en het doen bestaan van vrede en vriendschap daar te lande". Er volgde een lang onderhoud. Attobra beweerde van het tusschen de Assantijnen en Wassa gesloten verdrag slechts bij geruchte te weten, waarop Starrenburg er hem nu officieel van in kennis stelde. Attobra bleek bereid het te bezweren en wenschte direct van de bepaling gebruik te maken, dat partijen wederzijds de gevluchte slaven terug zouden geven. Er bevonden zich n.l. eenigen van zijn slaven als vluchtelingen in Elmina. Een verder punt van gesprek vormden zijn klachten over den resident Loo. Daaraan maakte Starrenburg spoedig een einde: hij was niet gekomen om palabbers [1]) te beslechten; daarvoor kon Attobra naar Elmina komen. Maar deze kwam er open voor uit, dat dit niet in de verste verte

[1]) Palabber is rechtszaak, geschil.

zijn bedoeling was. Een oogenblik meende Starrenburg, dat geschenken hem wel zouden verlokken, waarop het trotsche antwoord volgde: „Al wat de Generaal mij geven kan, heb ik ook". Veel resultaat leverde het onderhoud dus niet op. De resident Loo voelde zich heelemaal niet op zijn gemak en durfde niet eens de aangeboden dranken te gebruiken.

Het vooruitzicht op voortzetting van den tocht was evenmin bemoedigend. Starrenburg had de rivier tot het dorp Sekiret willen opvaren, maar Attobra raadde dit sterk af. Een eindweegs was de rivier nog bevaarbaar, maar dan versperde een waterval den weg. Ook de weg over land was in dit kleine regenseizoen onbegaanbaar door de modder. Dit was aan te nemen, want in het dorp zakte men al tot over de enkels er in weg.

Starrenburg besloot nu de rivier tot den waterval op te varen en dan terug te keeren. Verder gaan scheen hem roekeloosheid toe. Hij kreeg van Attobra den volgenden morgen een kleinen jongen als gids mee die, naar bleek, van strooming en klippen niets af wist en ten slotte de taak kreeg, zwaaiend met een olifantsstaart, den kolonel tegen de insecten te beschermen. Niet zoo zeer de $1^1/_2$ voet hooge waterval als wel de zeer sterke stroom dwongen tot omkeeren. De kano kwam niet vooruit, ook door de talrijke klippen. De beide zijtakken — de rivier had zich in drieën gesplitst — leverden een gelijk beeld op.

Zoo zakten de kano's de rivier weer af naar het dorp van Attobra. Een laatste onderhoud met den caboceeër volgde om diens boodschap aan den G.G. nog eens samen te vatten: toetreding tot het Assantijnsch-Wassasche contract; geen belemmering der negotie; ontkenning, dat hij den boodschapper van het Gouvernement gepanjaard [1]) had. Het verdere gesprek betrof de bewoners van het eiland in de Chama, wier handel en bedrijf Attobra vrijwel onmogelijk maakte onder het argument, dat zij hem nog een bedrag aan goud schuldig waren en met een aanval dreigden. Starrenburg gaf hem de vermaning de rust niet te verstoren: een onderneming van de eilandbewoners was, gezien zijn eigen macht, te belachelijk om te bespreken. Op den terugweg paste Starrenburg op het eiland het hoor en wederhoor toe en hier was de klacht, dat Attobra in zucht tot uitbreiding van zijn machtsgebied door mishandeling, afpersing en belemmering van den handel hen tot onderwerping trachtte te brengen. Starrenburg overnachtte op het eiland, bereikte den volgenden dag het dorp

[1]) Panjaren is het opeischen van den persoon van een schuldenaar bij het niet betalen van een schuld.

Chama aan de monding en was 20 Sept. weer in Elmina terug.

Aan het slot van zijn journaal vatte Starrenburg zijn conclusies samen: voor de negotie leek hem de Chama niet geschikt. Allereerst was zij van zee uit moeilijk op te varen, al kon verlegging van de monding naar de oude bedding hier wel verbetering brengen. Dan was het oeverland tot aan het eiland vrijwel onbewoond, voor handel dus een nadeelige factor, en de negers, die meer stroomopwaarts woonden, haalden hun benoodigdheden in de plaatsen aan de kust. Op die manier zouden de prijzen der artikelen lager blijven, dan wanneer de handelaars ze naar de negerdorpen gingen brengen. Voor landbouw leek hem echter deze streek beter geschikt, mits een kleine militaire post, bij voorkeur op het eiland, voor bescherming en bewaking zou zorgen.

Vergeleken met de Ancobar bood de Chama dus vrij wat minder mogelijkheden. De volgende maanden besteedden Daendels en de betreffende ambtenaren dan ook om nog zooveel mogelijk over de eerste rivier te weten te komen.

Vooreerst nam hij d.d. 10 Oct. 1816 het reeds genoemde rapport van Wilhelm de la Palma in zijn Journaal op en voegde er aan toe, dat er binnenkort een expeditie de rivier zoover op zou gaan, tot zij de ruïnes van het fort Ruychaver had ontdekt, waarschijnlijk op een plaats, waar Kol. Starrenburg de vorige maal vlak bij geweest was. In dezelfde maand vond Daendels nog onder de oude archiefstukken een instructie van 1 Oct. 1657 voor den opperkoopman te Axim, waaruit bleek, dat in dit jaar de loge Ruychaver nog bestond en bezet was door een commies, een assistent, 2 soldaten en 6 landsslaven. Verder scheen, naar de instructie te oordeelen, de Ancobar althans in dien tijd nog Oostelijker te loopen, dan Kol. Starrenburg op zijn kaart had aangegeven.

Een slaaf van den resident te Axim, Van Barneveld, kwam met goed nieuws uit Eghuira, het gebied aan den bovenloop der Ancobar terug. Hij bevestigde de ligging der verschillende dorpen aan de rivier en „volgens getuigenis van een Neger van Adoua, zou het fort Ruighaver een weinig boven het crom Adoua op eene vrij hoge berg aan de rivier hebben gestaan, en nog vele ruïnes van hetzelve overig zijn" [1]).

Op 17 Nov. 1816 meldt het Journaal een merkwaardigheid. Men ontdekte op een oud kerkhof de zerk, die eens op het plein van het hoofdkasteel het graf van generaal Ruychaver had ge-

[1]) Journaal IV, 1 Nov. 1816.

dekt, die daar 28 Febr. 1656 was overleden. Ondanks alle moeite kon men echter niet de papieren, die op den generaal betrekking hadden, speciaal de contracten, die hij met de negers sloot [1]) en bovenal eenig schriftelijk relaas van den bouw der naar hem genoemde loge vinden [2]). Met een verzuchting besluit Daendels deze mededeeling: „De archieven zijn incompleet en door een gemengd" [3]).

Begin 1817 waren de voorbereidingen blijkbaar in een zoo vergevorderd stadium gekomen, dat de 3e expeditie op de Ancobar een aanvang kon nemen. 19 Jan. 1817 meldt het Journaal V het vertrek van Kol. Starrenburg van Elmina. Hoeveel belang de G.G. aan dezen tocht hechtte, toont de uitvoerige instructie, die hij den Kolonel meegaf.

Allereerst gaf Daendels nog eens precies het doel van den tocht aan: nagaan, of op de plaats van het oude Ruychaver weer een établissement kon verrijzen ter uitbreiding van handel en landbouw in het binnenland en vergemakkelijking van verdere exploraties daar. „Ter bereiking van dit but is na rijp overleg met den Collonel ingenieur Starrenburg bepaald, dat hij eene derde tocht op deze rivier zal ondernemen, nemende zodanige precautien dat de onwilligheid der rimadoors hem niet andermaal belette om de rivier zo hoog op te varen als de diepte des waters zulks toelaat en wel bepaaldelijk tot ten minsten aan de plaats alwaar het fort Ruyghaver boven het crom Aduwa gestaan heeft".

„De Collonel Starrenburg zal tot dat einde zich den 19 dezer maand van hier naar Axim begeven en van daar verder vertrekken, zoodra de toerustingen tot dezen tocht nodig aldaar zullen zijn bewerkstelligd".

„Hij zal zich daartoe voorzien van twee canoos als een van 11

---

[1]) Eenige van deze contracten zijn aanwezig in het A.R.A., Archieven W.I.C. Oude Compagnie No. 12, o.a. het contract tusschen Ruychaver en de caboceërs van Axim, gesloten 17 Febr. 1642.

[2]) Ook in het A.R.A. heb ik hierover nog niets naders kunnen vinden. Evenmin over het voorval, dat aan de loge een eind maakte. Bosman vertelt nl. hoe het opperhoofd, door de negers belegerd, geen kans meer op redding zag. Hij lokte toen, onder voorwendsel van te willen onderhandelen, de negers binnen, gaf een kleinen jongen het afgesproken sein om de lont in het kruit te steken en zoo vlogen vriend en vijand in de lucht. Wanneer dit alles gebeurde en hoe het opperhoofd heette| vermeldt Bosman niet. De Marrée nam het verhaal van Bosman over, maar vergiste zich, daar hij het op het fort Elisa Carthago toepaste. (De Marré *Reizen op en beschrijving van de Goudkust van Guinea*. 1817, I, bl. 76/7).

[3]) Journaal IV, 17 Nov. 1816.

en een van 7 scheppers en van hier mede nemen, twee intelligente mulatte onderofficiers ten einde dezelve van de plaats alwaar hij de ruinen van het fort Ruyghaver zal aantreffen te zenden de een naar Saccondee en de andere naar Boutry hun lieden instrueerende tot het aanteekenen der hen derwaarts leidende wegen de namen der croms welke zij passeeren met de presumtive afstand en coers streek derzelve, gelijk hij Collonel mede daar volgens de kortste weg zal zenden een neger met eene boodschap en brief naar Axim".

„Aan voorne. onderofficiers zal gedurende hun afzijn van hier betaald worden voor onderhoud $^1/_4$ E. gouds 's daags voor ieder terwijl aan de rimadoors $^1/_2$ E. goud 's daags zal worden gegeven tot onderhoud".

„De caboceers van Eguira reeds van dezen tocht geprevenieerd zijnde en grote genegenheid betonende om ter bereiking daarvan mede te werken zullen de presenten reeds voor de caboceers van Eguira te Axim in gereedheid gebragt, naar gelegenheid worden uitgedeeld, zullende de commandant van Axim opnieuw worden aangeschreven om een rol tabak en de nodige drank daartoe te leveren terwijl het geven van panegoed [1]) tot aan de komst van den Gouverneur Generaal zelve, zal blijven uitgesteld".

„De Collonel Starrenburg zal bij het doen dezer verkenning al dat gene in acht nemen hetwelk hem bij zijne eerste tocht op de Ancobar, zo wel als bij die op de Bossum pra is voorgeschreven, terwijl zij in het doen van onkosten, waarvan hem de uitgaven uit 's lands kas zullen worden gerembourseerd, de meeste menagie en zuinigheid zal betrachten".

Ook de commandant van Axim ontving nog een instructie, die speciaal de mee te nemen geschenken regelde.

Ruim drie weken duurde de tocht. Op 14 Febr. 1817 kon de G.G. met voldoening in zijn Journaal V noteeren: „De Collonel Ingenieur Starrenburg arriveerde alhier op den middag van zijne ontdekkingsreize op de rivier van Ancobar, waarin hij zo wel geslaagd is dat hij de Hollandsche vlag geplant heeft ter plaatse alwaar het fort Ruyghaver te voren gestaan had. Deszelfs rapport en de nieuwe kaart van de opname der rivier zal later eene plaats in het Journaal vinden". Op de zelfde datum is wel de schets van de rivier opgenomen, maar van het rapport ontbreekt dan èn later elk spoor, zoowel in het „Archief van Koloniën na 1813" als in de „Collectie-Daendels". Toch moet dit journaal het vaderland bereikt hebben, want in een rapport aan den Koning

[1]) Katoentjes.

bericht de Staatsraad de ontvangst van een rapport van Kol. Starrenburg over een tweede expeditie op de Ancobar met een schets van het hooger deel der rivier [1]). De kaart geeft over den tocht een enkele inlichting. Starrenburg ontdekte nog, voor hij „Ruychaver" bereikte, den weg naar de goudmijnen en teekende dien aan. Op het laatste deel der rivier werd de navigatie blijkbaar zoo moeilijk òf de stroom zoo smal, dat opneming en zuivere cartografeering niet mogelijk waren zonder een kleine kano. Daar deze blijkens een aanteekening op de kaart ontbrak, kon Starrenburg van het laatste stuk der rivier slechts een oppervlakkige schets maken.

Al ontbreekt dan het rapport, toch weten we uit andere bron de uitkomst der expeditie, die niet aan het groote doel heeft beantwoord. Immers in het zoo even genoemde rapport van den Staatsraad lezen we: De ondergeteekende „acht het noodig voor af aan te merken, dat hetgeen men reden had te verwachten, zoo wel uit vorige informatien van den heer Daendels, als uit de bovengemelde geheime memorie [2]), dat namentlijk de tweede inspectie van de rivier Ancober iets wezentlijks zoude hebben opgeleverd, voor al, daar bij de memorie gezegd wordt dat op de ruine van het fort Ruighaver op die rivier gelegen wederom de Hollandsche Vlag is geplant, die inspectie integendeel dit resultat heeft voortgebragt, dat door den Gouverneur Daendels bij zijne missive van den 1e April 1817, welke het rapport van den Colonel Starrenburg vergezeld, wordt afgeraden om ten minste voor eerst eenig Etablissement op die rivier te plaatsen".

We weten niet, wat Kol. Starrenburg op zijn tocht ondervonden en daaruit geconcludeerd heeft, waardoor Daendels reden kreeg om zijn groote plan te laten varen. In elk geval is hierna van de Ancobar als mogelijke basis voor vestiging en cultuur geen sprake meer.

De eenige groote rivier, die ter kuste nog te exploreeren stond, was de Rio Volta, die in het meest Oostelijke deel van ons gebied in zee stroomde. De geheele maand November 1817 was aan deze expeditie gewijd [3]).

---

[1]) A.R.A., Koloniën na 1813: Voordrachten en rapporten aan den Koning, 1809–1823, Kust van Guinea. Minuut-rapport aan den Koning, 11 Aug. 1817, No. 261.

[2]) Dit betreft de „Secrete Memorie over den Handel en Culture ter Kuste van Guinea". St. George del Mina. 16 Febr. 1817. A.R.A. Collectie-Daendels, No. 150.

[3]) Collectie-Daendels No. 151: „Journaal gehouden bij het doen van

De opzet daarvan kon niet zonder de hulp der Deensche autoriteiten op de kust plaats vinden. Zij bezaten toch aan de Volta eenige établissementen en aan de kust zou Accra, een kleine dagreis per brik Westelijk van de monding der rivier, waar de Denen hun voornaamste fort Christiansburg hadden, als basis der expeditie dienen.

Ook Nederland bezat te Accra nog een fort, het sterk vervallen Crèvecoeur, waar Kol. Starrenburg van 30 Oct.–2 Nov. verbleef om zijn voorbereidingen te treffen. Uit Elmina had hij een tolk, 2 bedienden en 15 roeiers mee genomen met een 15-scheps kano. De Deensche G.G. Reyersen, wien hij direct een bezoek bracht om de brieven van Daendels over te geven, had al den Heer Jelstrup, waarschijnlijk een der ambtenaren, aan den kolonel toegevoegd en zijn andere ondergeschikten aangeschreven om alle noodige assistentie te verleenen. Opdat de ontvangst van de zijde der inboorlingen zoo goed mogelijk zou zijn, zou men onder Deensche vlag varen. Nog een ander Deensch onderdaan, de heer Balken, ging mee. Hij bood vrijwillig zijn diensten aan, was op de Volta bekend en bezat een invitatie van den vroegeren commandant van Addu, Flindt, die aan de Volta woonde.

Natuurlijk ontbraken de moeilijkheden met de rimadoors niet. Op den eersten avond te Crèvecoeur kwamen zij Starrenburg al vertellen, dat zij niet met hem mee wilden, want zij durfden de Volta niet op uit vrees voor de branding. Door bemiddeling van den G.G. Reyersen kreeg Starrenburg de beschikking over 15 Deensche rimadoors, die op de rivier bekend waren. Den volgenden morgen kwamen zijn eigen roeiers terug: zij wilden toch wel mee. Maar hun plaats was nu ingenomen en, onderling heftig kibbelend, trokken zij naar Elmina af.

2 Nov. 's middags om 2 uur lichtte de brik de „Afrikaan", waarmee Starrenburg reisde, het anker, koers zettend naar de monding der Volta. Door windstilte en de sterke strooming dreef de brik een eind uit de kust af en pas den tweeden dag was het mogelijk aan land te gaan. Balken ging met de kano bij de monding aan wal en zou in Klein Eyboe, ongeveer drie kwartier van het strand gelegen, rivierkano's bezorgen. Van dit gehucht liep n.l. een klein riviertje in de Volta uit. Op deze manier vermeed men het misschien lastige opvaren via de monding der rivier. 's Middags ging de rest der expeditie aan land, en menschen zoowel als bagage arriveerden, drijfnat door de hooge branding,

een tour, van Elmina naar Accra, en van daar verder benedenwaarts naar en op Rio Volta in November 1817".

te Klein Eyboe. Met drie kleine rivierkano's bereikte men van daar de Volta en 's avonds het daaraan gelegen Deensche fort Kongenstein, ook wel Adda genoemd. Hier verwelkomde de oud-gouverneur Flindt het gezelschap. Hij had te Adda zijn plantage liggen, die de Assantijnen tijdens den oorlog echter geheel verwoest hadden. Hij zelf werd gevangen genomen en 5 maanden vast gehouden [1]).

De heele omtrek toonde trouwens duidelijk de sporen van den oorlog: de groote plantages van palmboomen, bananen en katoen in verval, de weg van het strand naar Klein Eyboe verwaarloosd.

Twee dagen had kolonel Starrenburg noodig om rivierkano's met rimadoors te huren en zijn provisie te herzien. Bij de landing was het grootste gedeelte door het zeewater totaal bedorven en de negers hadden onderweg den drank aangesproken. Een oude mulat, dien hij aantrof, gaf hem de noodige informaties over de rivier en de plaatsen, die hij zou passeeren. Ging het eerste gedeelte van den tocht over Deensch gebied, verderop zou men komen in het territoir van den koning van Aquambo, wiens hoofdplaats aan de rivier lag. Er bestond echter een palabber tusschen Aquambo en de bewoners van Adda; dus kon Starrenburg zoo ver niet doordringen. Nog verder stroomopwaarts was de groote marktplaats Quahoe, waar bij geruchte zelfs de Arabieren kwamen handelen. In Adda zelf trof het den kolonel, dat de bouw der huizen met hun hoog oploopende daken opvallend verschilde van die op de Bovenkust. Ook was er geen enkele steen verwerkt, zelfs het fort was in hoofdzaak van klei en schelpen opgetrokken, daar er in heel den omtrek geen steen te vinden was.

7 Nov., laat op den dag, vertrok Starrenburg. Tot aan Agraffy, het eerste dorp na Adda, begeleidde Flindt de kano's. Daar overnachtte men ook. De negers waren zeker niet veel blanke bezoekers gewoon, want hun belangstelling, vooral van de vrouwen en kinderen, was hinderlijk. Overigens was de ontvangst vriendelijk en een der beste huizen gaven de bewoners tot nachtverblijf.

De tocht op den volgenden dag leverde op zich zelf niets bijzonders op. Het land, dat men passeerde, was vlakke zandgrond, die echter niet onvruchtbaar leek. 's Middags barstte een geweldige tornado los, die de heele expeditie zoo doorweekte, dat zij den volgenden dag moest gebruiken om te Teffery alles te droogen en te ordenen.

Tusschen deze laatste plaats en de volgende, Malfy, bemerkte

[1]) Zie voor dit verhaal: de Marrée I, bl. 288, II, bl. 271 e.v.

men langs de rechteroever der rivier soms groote lagen schelpen, die de dorpsbewoners tot het bestraten van hun paden gebruikten. Starrenburg legde dit aldus uit, dat vroeger waarschijnlijk de oevers lager en de zee dieper landinwaarts geweest waren, waardoor schelpdieren aan de wortels der boomen waren vastgegroeid. Bij het aanslibben der oevers en het terugwijken der zee bleven de schelpen achter. Malfy lag op een der vele eilanden, die er hier in de Volta waren. De rivier was n.l. zoo breed geworden, dat zij een soort meer vormde, 12 à 14 mijl breed en meer dan 15 mijl lang.

Starrenburg besteedde een geheelen dag om Malfy en omstreken te bezichtigen. Gemakkelijk ging dit niet: de negers vertrouwden blijkbaar deze bezoekers niet erg en volgden hen in grooten getale op dç voet. Zij zagen de blanken voor spionnen of slavenhandelaars aan. Zelfs de dorpspriester, die aan de rivier een fetischrots bewaakte, was verdwenen, toen de bezoekers de heilige plek kwamen bezichtigen. Het dorp bestond uit 4 à 500 huizen. Plantages leverde het niet op, maar het klimaat leek gezond, want men zag weinig zieke negers. De rivier bood het noodige drinkwater, dat verder op het eiland niet voorkwam. Het zeewater kwam niet zoo hoog.

Het vertrek 's ochtends vroeg werd vertraagd, want een der kano's was afgedreven door onoplettendheid der roeiers. Omstreeks het middaguur bereikte men Batto, het laatste dorp op Deensch gebied. Hier liep de grens van het rijk van Aquambo. Wilde Starrenburg verder doortrekken, dan moest hij nieuwe roeiers nemen, want om de al genoemde palabber waagde zich geen man uit Adda binnen Aquambosch gebied. Bovendien eischte de etiquette, dat er dan eerst geschenken gingen naar den koning en zijn grooten. Dit alles zou natuurlijk de onkosten zeer vermeerderen en daar de kas dit niet toeliet, moest Starrenburg omkeeren. Hij besloot naar Adda terug te gaan en onderweg de rivier af te looden en te schetsen. Voor den verderen loop stonden hem alleen Deensche en inlandsche informanties ten dienste. Zij zeiden, dat boven het meer met de vele eilandjes, waarop Malfy lag, de rivier zich in twee takken splitste. De rechter vormde de grens van Aquambo met Aquapim. De andere was grooter en leidde naar de marktplaats Salaga. Starrenburg vermoedde, dat deze tak de hoofdstroom was, misschien uit meerdere rivieren ontstaan. Anders was het bijna onmogelijk, dat een zoo groot meer gevormd werd.

Starrenburg begon direct met zijn opmetingen te Batto. In den

omtrek lagen groote mais- en bananenplantages, het land was meer bebouwd dan stroomafwaarts. De rivier was er 125 roeden breed, 4 vadem diep en had een stroomsnelheid van 4 mijl over den grond. De diepte onderweg verschilde niet veel; de breedte verminderde halverwege tot 50 à 60 roeden, maar vermeerderde bij Teffery weer tot 100 roeden. Gemakkelijk ging het looden niet, want de rivierkano's lagen voor dit precieze werk niet vast genoeg. Het water was sedert de opvaart 4 à 5 voet gevallen en bij Teffery was nu alles water, waarover nog enkele dagen tevoren kano's voeren, moeras geworden. Een opwindend moment was het, toen een nijlpaard opdook, „welke de rimadoors niet weinig bevreesd maakte, doch ons geen hinder deed".

Den volgenden morgen, 14 Nov., bij het vertrek uit Teffery woei de Orientaal of Hamattan, een wind, die veel nevel meebracht. Tegen 10 uur in de buurt van Adda werd de mist zoo dik, dat Starrenburg zijn peilingen moest staken. Hij loodde nog wel, maar verloor hierbij zijn log en een groot stuk lijn. De rivier was bij Agraffy breed 500 roeden. Zoo belandde de expeditie weer op het fort Kongenstein en de mist dwong Starrenburg daar tot 18 Nov. te blijven. Hij kon intusschen zijn schetsen uitwerken. Zoodra de nevel optrok, keerde hij terug tot het punt, waar hij met zijn peilingen was opgehouden en loodde nu de rivier tot de monding af.

Nog twee dagen bleef de expeditie op het Deensche fort en pas 21 Nov. voeren de twee kano's terug naar Eyboe. Starrenburg had zijn zee-rimadoors met een timmerman vooruitgestuurd om de 15-scheps kano, die daar was achtergebleven, te herstellen. Bij aankomst was er echter geen neger te bekennen. Starrenburg zond een boodschap naar het fort met verzoek hen op te sporen, en inderdaad arriveerden ze in den namiddag, echter te laat om nog te beginnen. Jammer genoeg, want de zee was juist zeer geschikt om uit te varen. De kano bleek echter zwaarder beschadigd dan men gedacht had en de uitgebreide reparaties namen een geheelen dag in beslag. Met uitzondering van den ambtenaar Jelstrup, die over land wilde reizen, scheepten Starrenburg en Balken zich den anderen morgen vroeg in. Met moeite kwam de kano door de branding. De reis werd 's middags een paar uur onderbroken om de roeiers te laten rusten en den volgenden morgen om 8 uur bereikte men zonder wederwaardigheden fort Christiansborg te Accra.

Starrenburg bleef hier 4 dagen. Om naar Elmina te komen was het noodig roeiers te huren uit Hollandsch Accra, want de Denen

wilden in geen geval mee. Ze moesten dan over land terug en vreesden door de Fantijnen gepanjaard te zullen worden. De nieuwe roeiers kregen een inlandschen opzichter Cano Bomba mee om hen onder den duim te houden, want Starrenburg verstond hun taal niet. In den middag van 28 Nov. vertrok hij voor de laatste étappe. Een etmaal later volgden enkele uren rust voor de roeiers in het Britsche fort Tantumquerry. 's Nachts barstte een hevig onweer los met veel wind en regen, maar 30 Nov. 's middags om 2 uur was Starrenburg weer behouden in Elmina terug.

Zijn bevindingen aan het slot van zijn journaal samenvattend, concludeerde Starrenburg, dat de Volta voor kleine vaartuigen bevaarbaar was. De moeilijkheid zat echter in het passeeren van de monding. De bank, die zich daar bevond, veroorzaakte aan beide zijden ervan een zoo hevige branding, dat men genoodzaakt was over de bank heen de rivier op te varen. Volgens Balken was dit mogelijk met een overdekt vaartuig, mits men niet bang was. Op de bank stond, naar hij Starrenburg meedeelde, 1 à 2 vadem water en er vlak achter was de stroom diep. Op de rivier zelf was het steeds noodig bij de navigatie op de veranderingen te letten: hier verdween een landtong, daar vormden drijvende boomstammen een eilandje, ginds had zich een zandbank verplaatst. Over de cultuur spreekt Starrenburg met geen woord. De enkele plantages, die hij was gepasseerd, had hij terloops in zijn journaal vermeld. Met de informaties over den verderen loop der rivier en den wensch, dat nog eens iemand het bovengedeelte, speciaal in de richting van Salaga, zou mogen onderzoeken, sluit het eigenlijke verslag.

Een uitvoerig aanhangsel citeert de gegevens, die vroegere auteurs, Bosman *Histoire Générale des Voyages*, Isert en Meredith over de Volta verstrekt hebben en vergelijkt die met de ervaring, bij dezen tocht opgedaan. Wat de monding betrof, was het verschil in beschrijving het grootst. Zoo vertelde Bosman, dat hij de monding der Volta van zee uit niet kon vinden en de *Histoire Générale* sprak van een beboscht eilandje, dat de monding in tweeën verdeelde en door een zandbank voor de kust beschermd werd. Voor 't overige kon Starrenburg eenige onjuistheden verbeteren.

Zoo waren op het eind van 1817 alle groote rivieren op de kust, voor zoover dit mogelijk was, geëxploreerd en in kaart gebracht. De resultaten zullen toch den Gouverneur-Generaal wel niet be-

vredigd hebben. Geen van drie waren zij zonder voorbehoud voor vestiging aan de oevers of/en handelsuitbreiding langs haar stroom geschikt. In het algemeen zat de groote moeilijkheid in de geringe bevaarbaarheid der rivieren. De grond was op vele plaatsen vruchtbaar genoeg, maar wat met de producten aan te vangen in een land zonder wegen en met moeilijk bevaarbare stroomen? Zelfs de Ancobar, die in dit opzicht nog de meeste mogelijkheden bood, moest voor een directe vestiging, als reeds gemeld, ongeschikt verklaard worden. Het zou een probleem blijven: wat te bereiken met de groote vruchtbaarheid van dit land, waarvoor zoo weinig hulp beschikbaar was en waar iedere nieuwe poging zou afstuiten op gebrek aan middelen om door te zetten. Het zou Daendels niet gegeven zijn meer in deze richting te ondernemen; de moeilijkheden met den vrijhandelaar Nieser in de volgende maanden zullen hem wel elke mogelijkheid tot verder onderzoek in het binnenland benomen hebben en zijn overlijden op 2 Mei 1818 zette voor goed een streep onder de exploraties.

Kolonel Starrenburg zou nog een jaar op de kust blijven, maar tot verdere ontdekkingstochten kwam hij niet. Misschien bezorgde, na het overlijden van den G.G., zijn post van locosecretaris, die hij sedert Maart 1817 waarnam, hem ook te veel werk. Jan. 1819 legde hij dit ambt neer en de Raad verleende hem 4 Maart 1819 verlof „tot het doen eener tour naar 't Vaderland". Per brik de „Eendragt" vertrok hij de volgende maand [1]. Dit verlof zou zijn diensttijd definitief beëindigen, want zijn verzoek om prolongatie er van werd afgewezen en aan Z.M. werd voorgesteld hem eervol te ontslaan [2]. Bij K.B. van 25 April 1820 werd hij gepensioneerd [3].

Uitermate gevaarlijk of spannend zijn zijn tochten op de rivieren van Guinea niet geweest en evenmin hebben zij groote resultaten afgeworpen. Ook de beschrijving is allerminst boeiend. Maar hier ondernam het Nederlandsche Gouvernement toch als eerste op deze kust een poging om dieper in het binnenland door te dringen en zijn kennis van het land en de bewoners te vergrooten. Hierdoor verdienen deze ontdekkingstochten nog onze belangstelling.

1) A.R.A. Koloniën na 1813; Port. 1227: „Vervolg van het Journaal wegens voorvallende zaken te Elmina en verrigtingen door den President ter Kuste van Guinea, F. C. E. Oldenburg". 4 Maart 1819.

2) Idem, Port. 1548–1550: Kon. Besluiten en Beschikkingen van den Minister, 1814–1825. Kust van Guinea. 31 Dec. 1819.

3) Idem, Port. 1280: „Soldijboek voor de ambtenaren ter kuste van Guinea". fol. 3 en 72.

UIT DE GESCHIEDENIS DER OPENING VAN HET SURINAAMSCHE BINNENLAND

I

DOOR

W. R. MENKMAN

De familie Van Lansberge [1]) stelde welwillend het hieronder afgedrukte verslag uit haar archief beschikbaar en onze redactie meent dat het van voldoend belang is om in ons tijdschrift gepubliceerd te worden, ten einde meer bekendheid te geven aan de geschiedenis van het onderzoek en de carteering van het binnenland van Suriname.

Van J. F. A. Cateau van Rosevelt geeft de *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indie* een vrij uitvoerige biografie; hij diende, na als lichtmatroos ter koopvaardij begonnen te zijn, den Lande gedurende zes en veertig jaren in de Kolonie Suriname, als soldaat, als officier, als ambtenaar en als hoofdambtenaar, bekleedde allerlei functies en was langen tijd lid van de Koloniale Staten. Zijn staat van dienst is er een zooals slechts zelden voorkomt in de geschiedenis der Surinaamsche ambtelijke wereld.

Gedurende de jaren 1861–1879 hield C. v. R. zich met tusschenpoozen bezig met opnamen in het binnenland van Suriname en het vervaardigen van een nieuwe kaart der Kolonie; hij stuitte op zijn rivierreizen vaak op tegenstand van de zijde der Boschnegers. Ongetwijfeld was de reis welke in het rapport beschreven wordt een der onderzoekingstochten ter voorbereiding van de carteering. De kaart van Cateau van Rosevelt en Van Lansberge heeft tientallen jaren dienst gedaan bij het uitgeven van concessies in het binnenland.

De tweede naam is die van Jan Felix Adriaan Eugeen van Lansberge (1839–1883), destijds eerste luitenant der Infanterie,

[1]) Van deze familie is thans de Heer J. W. G. van Lansberge te Nijmegen de eenige mannelijke vertegenwoordiger.

later kapitein-commandant op Curaçao. Hij was een zoon van den oud-gouverneur Reinhart Frans Cornelis van Lansberge en gehuwd met Wilhelmina Susanna Petronella Adriana Maas Geesteranus (1836–1914). Deze officier was in Suriname de medewerker van Van Rosevelt, later op Curaçao eveneens, bij de carteering van dit eiland.

VERSLAG VAN DE REIS TER OPNAME VAN DE RIVIER SURINAME

Onder de voornaamste gedeelten van de Kolonie *Suriname*, die nog opgenomen moesten worden ter vervaardiging van de Nieuwe Kaart, behoort ook het vruchtbaar gebied, besproeid door de schoone rivier *Suriname*; een gebied dat te belangrijker is geworden, sedert men meer en meer het oog vestigt op den rijkdom van den bodem en zelfs vreemdelingen [1]) niet ongeneigd schijnen te zijn hunne kapitalen tot exploitatie beschikbaar te stellen.

De geschiktste tijd tot het bereizen van deze rivier, die, in haar bovengedeelte, als met rotsen bezaaid is en eene menigte stroomversnellingen en watervallen telt, is gewis de maanden Maart en April. In den grooten regentijd toch zijn de vallen hoogst gevaarlijk om met de ligte kano, die men daartoe bezigt, over te trekken; terwijl bij lagen waterstand de hindernissen meer dan verdubbeld worden. Bovendien worden die maanden, die in den kleinen droogen tijd vallen, voor zulk eene reis als de gezondste van het geheele jaar gehouden, zoodat alle voordeelen te zamen liepen om dit tijdstip voor de voorgenomene reis uit te kiezen.

Wij voorzagen ons van de noodige levensmiddelen voor den tijd van zes weken; en alhoewel de bagage slechts uit het onontbeerlijke bestond, nam zij toch met de instrumenten en andere zaken, die voor de opname noodig waren, eene groote ruimte in. Het grootste gedeelte werd gepakt in een corjaal [2]) of kano, dat

---

[1]) Ziet wellicht op het streven van I. Rosenberg, die in 1862, vergezeld van Cateau van Rosevelt, een onderzoekingstocht ondernam naar de Boven-Suriname; *J. A. Polak*, Historisch overzicht van de goudindustrie in Suriname. 's-Gravenhage 1908, *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*. Later zou Cecil Rhodes zich geïnteresseerd hebben voor de terreinen aan de Gonini en de Saramacca; *Dr. A. H. Pareau*, Onze West, 's-Gravenhage 1898, p. 66.

[2]) De zestiende-eeuwsche Westindische Indianen noemden hun booten „corior"; Description of Trinidada in Sloane's M.S.S., bij *Vincent T. Harlow*, Colonising expeditions to the West Indies and Guiana 1623–1667, Hakluyt Soc. 2nd series, LVI, 1924.

op sleeptouw genomen werd door een zesriems tentboot, die ons tot *Berg en Dal* zoude brengen.

Voor degenen die lust mogten gevoelen om de bovenlanden te bezoeken, op een tijdstip dat de lucht zeer vochtig is en vele regens te verwachten zijn, dient hier te worden vermeld, dat levensmiddelen, kleedingstukken en in het algemeen zaken, die aan bederf onderhevig zijn, niet moeten geborgen worden in houten kisten, hoe goed zij ook gesloten zijn; de vochtigheid der bosschen dringt door alles heen, en hoe zorgvuldig men zich ook al heeft toegerust, ondervindt men spoedig verliezen, die gedurende de reis niet te herstellen zijn. Kleeding en mondbehoeften worden het best in blikken trommels bewaard, vooral wanneer zij van goede sluiting zijn voorzien.

In den namiddag van Vrijdag den 14en Maart (1873) verlieten wij *Paramaribo* en bragten den nacht op plantage *Waterland* door, waar wij gelogeerd werden in het oude raadhuis [1]), aan welk gebouw menige historische herinnering in verband met de oude koloniale regtspleging verbonden is.

Den volgenden dag moesten wij reeds vóór den middag op plantage *Groot Chatillon* aanleggen, om het getij af te wachten, en maakten daarvan gebruik om de breedte der rivier, die op deze hoogte merkbaar afgenomen is, te meten. Zij bedroeg slechts 250 meters.

Tegen den middag vervolgden wij de reis.

Het benedendeel der rivier was reeds op onze vroegere togten opgenomen, zoodat van hier de eigenlijke opname een aanvang nam. Reeds begon de avond te vallen toen wij op den grond *Toevlugt* aankwamen, waar wij ons nachtkwartier betrokken.

De rivier, die langzamerhand breeder wordt, had aan de landingsplaats de aanzienlijke breedte van 826 meters; zij is tevens ondiep en met een paar eilanden bezet.

Even benedenwaarts van genoemden grond ligt de *Siparipabo* of *Appowakka kreek*, die, met een corjaal, 12 uren bevaarbaar is, waarna zij zich in twee takken verdeelt, waarvan de eene niet verre van de *Marechals kreek* (op de kaart waarschijnlijk Irakoeka kreek; de Marechals kreek ligt veel zuidelijker; noot van J. W. G. v. L.) [2]) en de andere bij de *Buffels kreek* zijn oorsprong heeft.

---

[1]) Een herinnering aan de dagen der gemeentebesturen, onder het regeeringsreglement van 1828, waaraan echter vijf jaren later reeds een einde kwam.

[2]) Ook de noten geparafeerd v.L. zijn van de hand van den Heer J. W. G. van Lansberge, den tegenwoordigen bezitter van het verslag.

Den 16en zetten wij vroegtijdig de reis voort en passeerden ten 9 ure de *Joden Savanna*. In den namiddag hielden wij even halt om het getij af te wachten in eene kleine Indiaansche hut, alwaar eene vrouw bezig was met cassave te bakken. De plaats kenmerkte zich niet door bijzondere zindelijkheid en wij werden letterlijk door de menigte vliegen en andere insecten weder in ons vaartuig gedreven. Tegen den avond landden wij op den grond *Phedra*, waarvan een gedeelte door een ouden vrijman, *Rigot* genaamd, is gepacht, die met zijn negen volwassen zoons en dochters en een aantal kleinkinderen aan den voet van den 80 voeten hoogen heuvel zijn verblijf gevestigd heeft.

Te oordeelen naar de wel gebouwde huizen scheen het dien menschen nog al goed te gaan. Toen wij aankwamen was de oude man en één zijner zoons op de jagt. Later kregen wij van hen uitmuntende inlichtingen betrekkelijk het omliggend terrein en wij waren niet weinig verwonderd toen wij vernamen dat zij bij hunne uitgestrekte togten door de bosschen van het kompas gebruik maakten; iets dat wij bij die soort van lieden nergens vroeger hadden aangetroffen. Op de helling dezer hoogte werden ons de graven gewezen van den oud Luitenant t/z *Westphal* en van zijn zoon, die een reeks van jaren op den top van dien heuvel hebben gewoond [1]).

Na den geheelen volgenden dag te hebben doorgevaren zagen wij omstreeks 3½ uur den *Blaauwenberg*, aan welks zuidelijken voet de gebouwen van den houtgrond *Berg en Dal* liggen en was ons ten 5 ure de gulle ontvangst van den heer *Lehmann*, zendeling der Moravische Broedergemeente, dubbel aangenaam, na de zware vermoeijenissen ten gevolge der opname van de rivier gedurende de gloeijende hitte van den geheelen dag.

De *Blaauwe berg* is een van de toppen van de rei heuvels, die in eene rigting van het Oosten naar het Westen de *Suriname* over eene lengte van 5 mijlen dwingt diezelfde rigting aan te nemen,

---

1) J. H. Westphal, die in 1845–1846 een onderzoek instelde aan de Coesewijne, in verband met een kolonisatieplan van zijn vinding en die ook een rol gespeeld heeft in het drama der Hollandsche „boeren" van dien tijd; *Enc. v. Ned. West-Indië*; *H. Pyttersen Tzn*, Europeesche Kolonisatie in Suriname, 's-Gravenhage 1896. *Polak*, Goudindustrie, noemt een oud-marineofficier Wohlfart en bedoelt wellicht denzelfde.

Op Berg en Dal zou spoedig een andere Europeesche Nederlander begraven worden, Ch. Busken Huet, directeur van De Surinaamsche Bank en broeder van Cd. B. H., den schrijver van Het Land van Rembrandt, overleden 1878.

totdat zij ze in de vallei van *Berg en Dal* doorbrekende, haren gewonen loop van het Zuiden naar het Noorden vervolgen kan.

De toppen zijn van 250 tot 300 voeten hoog. Het grondgesteente bestaat uit groensteen; de helling en dalen zijn met bruin ijzersteen overdekt, terwijl de grond hoogst vruchtbaar is.

Een machtige hinderpaal tegen het in kultuur brengen dezer landen is evenwel gelegen in het groote aantal schadelijke mieren die men hier aantreft; in eenen nacht wordt dikwijls de geheele oogst door deze insecten vernield.

De heer *Lehmann* die een groot liefhebber is van het aankweeken van bloemen en andere sierplanten, had gedurende zijn verblijf op *Berg en Dal* reeds vele middelen aangewend om hen te bestrijden; meestal bleven die vruchteloos en wanneer hij dacht hen meester te zijn, kwamen zij op het onverwachts in een nog grooter aantal terug. Dit heeft meestal des avonds plaats; het eenige dat nog iets hielp was, dat hij elken avond hunne gangen met kookend water begoot. Hunne nesten liggen diep in den grond verborgen en zijn meestal ontoegankelijk. Wij rieden hem aan eene proef te nemen met het leggen van door arsenicum vergiftigde vruchten van den Awarrapalm in de nabijheid der nesten, dat volgens sommigen afdoende zoude zijn.

In weerwil van onze vermoeidheid konden wij toch niet nalaten den Berg te beklimmen om het gezigt op het prachtige panorama te genieten, dat zich van zijn top aan het oog voordoet. Van het Oosten door het Zuiden naar het Westen verheft zich in de blaauwe verte eene aaneenschakeling van gebergten, die in natuurschoonheid, zeer zeker in onze benedenlanden bij niets te vergelijken is.

Aan den voet van den berg ziet men de woning en bijgebouwen van den zendeling; een weinig verder de arbeiderswoningen waarvan het geheel zich als een dorp voordoet. De huizen, om-, ringd door kokos- en andere palmboomen, doen zich net en sierlijk voor; verderop uitgestrekte savane's, geschikt tot weiden van vee [1]), eindigende tegen de donkere bosschen, die de omringende heuvels bedekken; terwijl daarachter zich een berg-landschap vormt, langzamerhand van heuvels opklimmende tot bergen, die zich uitstrekken zoover het oog maar reiken kan.

Den volgenden dag werd besteed om een aangehuurd corjaal van een pina dakje te voorzien en verder de goederen over te pak-

[1]) Slachtvee werd langen tijd in Suriname ingevoerd; in 1938 echter telde de eigen veestapel o.a. circa 21000 runderen en was de import vrijwel nihil.

ken; voorts, om door eene reeks van zonshoogten den gang van de tijdmeters te bepalen.

Hierna zetten wij, op Woensdag den 19en Maart, de reis naar boven voort. Tegen het vallen van den avond kwamen wij aan op *Victoria*, alwaar vroeger een militaire post, later de posthouder bij de boschnegers gevestigd [1]) was en thans nog een kleine houtgrond is, die er alles behalve welvarend uitziet. De geheele plaats, vroeger open, is thans met bosch en struiken begroeid; een morsig voetpad leidt naar de arbeiders woningen, die er onzindelijk en armoedig uitzien. Als nachtverblijf werd ons de kerk aangewezen die nog in iets beteren staat dan de hutten verkeerde. Het geheel maakte evenwel op ons een treurigen indruk, die door het regenachtige weder niet verbeterd werd.

Den volgenden dag gingen wij, zoo vroeg als mogelijk was, verder en voeren verscheidene kreeken voorbij, zooals: de *Ceder-*, *Brokopondo-* [2]), *Kankantrie-* en *Sarakreeken* [3]), die zich regts, en de *Dabikwen-*, *Njoestar-* (op de kaart Nieuw Star) en *Tobakka* (op de kaart Hobakka, v. L.) *kreeken*, die zich links met de *Suriname* vereenigen en waarvan eenige bekend zijn doordien aldaar in den laatsten tijd Goud gevonden is. Van de *Sarakreek* af, tot voorbij *Berg en Dal* strekt zich een rei heuvelen, vermoedelijk alle tot de Groensteenformatie behoorende, langs den regteroever der *Suriname* uit; die keten wordt tegenover de monding van de *Sarakreek* in eene zuidwestelijke rigting op den linkeroever voortgezet. Van laatstgenoemd punt ziet men in het Z.W. ten W. eene hooge bergketen, op ongeveer 20 mijlen afstands; geen van de boschnegers wist ons te zeggen waar dat gebergte lag. Uit de vroegere opname van de *Saramacca rivier* bleek, dat het de keten is, die zich even noordwaarts van de monding der *Ponnama* of *kleine Saramacca* in eene oostelijke richting van daar uitstrekt.

De *Brokopondo* is de eerste stroomversnelling, die men opwaarts gaande ontmoet; bij de *Dabikwenkreek* is eene andere, welke echter beide zonder veel moeite kunnen worden overgetrokken.

---

[1]) Het Kol. Verslag van 1858 spreekt nog van posthouders bij de boschnegers; *J. Wolbers*, Geschiedenis van Suriname, Amsterdam 1861 p. 764. Na den slaventijd echter werd deze functie opgeheven; *Enc. v. Ned. West-Indië*. Bij de Aucaners werd in 1919 weder een posthouder aangesteld, doch de regeling is niet van langen duur geweest; *W. Fr. van Lier* in De West-Indische Gids III 1, IV 205, 597.

[2]) *Polak*, Goudindustrie, spreekt van een concessie van 1872 of 1873 achter Brokopondo.

[3]) *Dezelfde* over concessies in de Sarakreek van 1881.

Den nacht bragten wij in het niet ver boven de monding der *Sarakreek*, aan den regteroever der *Suriname* gelegen dorp *Koffijkamp* door; tot logies werd ons aangewezen een vuil gebouwtje, dat vroeger tot kerk had gediend, doch thans door een nieuwe vervangen is. In den nacht werden wij overvallen door één dier regenbuijen, zooals men ze slechts in de bovenlanden aantreft en waren dan ook, wegens den doorluchtigen toestand van het dak, genoodzaakt op te staan en het aanbreken van den dag in eene zittende houding af te wachten.

De inwoners waren meest allen leden der Moravische Broedergemeente. Des avonds ten 7 ure werd, als naar gewoonte, eene korte godsdienstoefening door één der negers gehouden.

Armoede en gebrek, welke wij later ook bij de meer bovenwaarts wonende boschnegers aantroffen, schenen hier te heerschen. Bij een volslagen gemis aan wild of visch voedden zij zich met rijst en cassave, gedoopt in rivierwater, waarbij een weinig zout werd gevoegd.

Aanvankelijk bevreemdde het ons, dat wild en visch in de uitgestrekte bosschen zoo schaarsch zijn; de oorzaak daarvan is evenwel gelegen in de omstandigheid, dat het wild door de onophoudelijke jagt van de meer bewoonde oorden naar het diepe der bosschen verdreven is; terwijl visch, door het zoogenaamde ponsen of vergiftigen van het water, sterk is verminderd en bijna niet te krijgen is [1]).

Het bedelen dat ons op de onbeschaamdste wijze gedurende de geheele reis vervolgde, begon reeds hier; en indien wij daaraan hadden toegegeven zouden wij al zeer spoedig aan de meeste zaken, vooral levensmiddelen en sterken drank gebrek hebben gehad. Daarentegen weigerden zij den minsten dienst te bewijzen, zonder vooraf betaling daarvoor te eischen.

Met veel moeite en na lang redeneren gelukte het ons twee boschnegers te bekomen, die tot gidsen zouden strekken voor de weg naar *Gansee* (op de kaart staat er bij: „woonplaats van het Groot Opperhoofd der Saramaccaner boschnegers met Hernh.

[1]) De schaarschte van wild en visch, door deze reizigers geconstateerd, is zeker merkwaardig; *L. Junker* in de West-Indische Gids XXIII 302, 330, 353, XXIV 143. Ponsoe Negerengelsch voor vergiftigen (to poison), bedwelmen der visch in rivier of kreek door het inbrengen van zekere plantaardige substantie in het water; *L. Junker* in De West-Indische Gids XXV 153. Een reiziger van onzen tijd kon aan de Lombé zijn hart aan de jacht ophalen en constateerde dat de boschnegers ook veel visch eten; *Morton C. Kahn*, Djuka, The Bush Negroes of Dutch Guiana, New York, 1931 p. 79, 90.

(utter)kerk", v. L.), om ons de plaatselijke namen op te geven en ons behulpzaam te zijn bij het overtrekken der vallen [1]).

In den morgen van Vrijdag den 21en Maart verlieten wij het dorp *Koffijkamp* en kwamen in een uur tijds aan de *Panwatraval*, alwaar de bedrevenheid der boschnegers in het besturen der vaartuigen, te midden der vallen en stroomversnellingen, ten volle uitblonk. Hoe gewillig en handig ook onze roeijers waren, zij stonden ten deze bij de boschnegers verre ten achter. Het varen met corjalen is dan ook bij dezen dagelijksch werk. Hunne kostgronden liggen somtijds 2 tot 3 dagreizen van elkander, zij moeten die meerendeels te water bereiken. In den bruisenden stroom duiken zij onder het vaartuig door, zwemmen tusschen de scherpe rotsen heen of springen met de zekerheid van een gems van de eene rots op de andere, zonder dat zij aan hunne grootendeels naakte lichamen eenig letsel bekomen.

Deze stroomversnelling was het begin van een labyrinth van eilanden, rotsen, stroomversnellingen en watervallen, van welke laatste de voornaamste zijn de *Arasoebanja*, de *Dieti*, *Bakwaho* en *Kapasi*.

Ten 5 ure 's namiddags waren wij zoo gelukkig, na een vermoeijenden dag, het dorp *Gansee* te bereiken.

Dit dorp is een van de grootste en kan, met *Maripaston* aan de *Saramacca*, worden aangemerkt als de voornaamste vestiging van het Christendom onder de boschnegers. Van de rivier af is niets van het dorp te bespeuren, daar het geheel achter bosch en struiken verscholen is; men ziet slechts eene menigte corjalen aan den wal liggen, van waar een of meer paden naar het dorp leiden, dat ongeveer 30 voeten boven den waterspiegel verheven is. Aan den zoom van het water bevindt zich een huis, vroeger bewoond door de weduwe *Hartmann*, die na den dood van haren echtgenoot nog een geruimen tijd alléén, tot ook zij bij dien arbeid bezweek, het leeraarsambt bij de Saramaccaner boschnegers voortzette; een weinig verder komt men aan eene nette kerk en vervolgens aan een 100-tal hutten. Deze hutten zijn, evenals in andere dorpen, klein; vooral valt in het oog de lage kleine deuren, die men slechts bukkende kan ingaan. Vensters of andere openingen zijn meestal, als overtollige luxe, weggelaten, zoodat het binnen die woningen, welke meestal uit twee zeer kleine hokjes bestaan, zeer donker en bedompt is. Toch ziet men er vuur in branden en het kwam

---

[1]) In den lateren tijd vestigde de granman der Saramaccaners zich hooger op, in den Pikien Rio; *G. J. Staal* in De West-Indische Gids IV 42; *Morton C. Kahn*, Djuka, p. 93.

ons daarom onbegrijpelijk voor, hoe zulke rookhokken tot menschelijke woonplaatsen konden dienen. De vloeren zijn van klei en liggen een halve voet boven het omliggende terrein. De slaapsteden bestaan uit hangmatten, die, op de gewone wijze, van binnen zijn gemaakt en meestal door een gordijn zijn overdekt uit hoofde van de menigte vampieren welke men gewoonlijk bij die dorpen aantreft.

Regelmatigheid, of iets dat naar straten zoude gelijken, vindt men bijna nergens en daar de ruimte van het dorp ook door de menigte boschjes is ingenomen, is het tellen der huizen, zooals op het dorp *Goejaba*, zeer moeijelijk.

Het dorp *Gansee* bestaat uit drie afzonderlijke deelen, die een paar honderd passen van elkander liggen. In navolging van Paramaribo heet het eene uiterste deel *Kombee* en het andere *Beekhuizen*, welke met boschpaden aan het middendeel verbonden zijn. De kerk is voor de gemeente nogal ruim, met planken beslagen en met cingels gedekt, van goede zitplaatsen benevens eene seraphine voorzien. Dagelijks worden daarin Godsdienstoefeningen gehouden; het zingen van psalmen en andere stichtelijke liederen hoorden wij bijna den geheelen dag [1]).

Als residentie van den Granman of het Groot Opperhoofd, die zich echter op dat tijdstip in het Militair Hospitaal in de stad bevond, meenden wij hier een voldoend aantal gidsen te zullen vinden om den volgenden morgen de reis te kunnen vervolgen. Een verzoek om ons met drie man bij te staan werd dan ook aan *Kaptein Thomas* gedaan, die ons beloofde daartoe zijn best te zullen doen. In afwachting dat wij die gidsen zouden bekomen bepaalden wij, door eene reeks van sterrekundige waarnemingen, de geographische ligging van de plaats op 4°49′37″ N.B. en 55°9′17″ W.L. en maakten ons verder voor den volgenden morgen reisvaardig. Wij vernamen intusschen dat de oude *Thomas* naar een ander dorp was gegaan en begrepen dadelijk dat hij met zijne collega's eene conferentie was gaan houden om zich te helpen uit de moeijelijke omstandigheid als het verstrekken van gidsen aan blanken in het oog der negers is. Van dit laatste kregen wij spoedig

[1]) Dit Boschnegerdorp is nog altijd een belangrijk centrum der zending van de Moravische Broedergemeente in het binnenland van Suriname. Twintig à vijf en twintig procent van het totale aantal Boschnegers in Suriname zijn Christenen; *Herdenking Surinamezending 1735–1935*, p. 26. Sterkte der Boschnegers in 1937 geschat op 17000, w.v. een 3000 tal tot de Broedergemeente behoorend en 1120 R.K. gedoopt; *Surinaamsch Verslag* 1938, 's-Gravenhage 1939.

een klein bewijs. Toen de gidsen, die ons van *Koffijkamp* naar *Gansee* hadden vergezeld, hunne betaling kregen, beklaagden zij zich over zekeren neger *Plesi* genaamd, van *Kombee*, niet verre van *Gansee*, die hun zeer hard was gevallen, dat zij de stoutheid hadden gehad den blanken den weg naar boven te wijzen. In den loop van den dag kregen wij ook een bezoek van dezen man, die ons op een hoogst impertinenten toon mededeelde, dat wij niemand konden krijgen daar allen werkzaam waren aan de kostgronden. Dit werd ons medegedeeld terwijl het dorp wemelde van leegloopers in de gedaante van flinke, groote menschen.

Kaptein Thomas liet zich niet weder zien, alvorens wij naar hem informeerden. Hij zeide dat hij nog geen gidsen voor ons gevonden had; dat hij alleen naar het andere dorp was geweest om de wraak af te koopen, die zijn zoon, wegens te groote vertrouwelijkheid met eens anders vrouw, bedreigde; — eene handeling welke, zooals wij later vernamen, bij de boschnegers algemeen gebruikelijk is. Wij zagen echter dat wij op deze wijze niet verder kwamen en gaven den boschneger ons ongenoegen over hunnen lijdelijken tegenstand te kennen, hun tevens onder het oog brengende, dat één der voornaamste Christelijke deugden bestaat in het helpen van zijn evenmensch, hetgeen zij te meer jegens ons moesten betrachten, daar het Gouvernement hen toch geen cent liet betalen aan belastingen, zij vrij in 's lands bosschen hout kapten en gronden bewerkten zonder dat zij in iets werden bemoeijelijkt en bovendien niets betaalden voor het onderwijs door de zendelingen aan hen en hunne kinderen gegeven, waarvan zelfs het tractement van hun eigen Opperhoofd bekostigd werd [1]); maar niets mogt baten. Op eene diplomatieke wijze werd ons in alles gelijk gegeven; maar komende op het hoofdpunt der quaestie ontvingen wij steeds dezelfde antwoorden, zoodat wij op nieuw van taktiek moesten veranderen.

Thans werden zij afzonderlijk aangesproken en door het aanbieden van een hooger loon, benevens andere zaken, gelukte het ons eindelijk 3 mannen over te halen om ons te vergezellen. Op

---

1) In de Surinaamsche begrooting voor 1941 werd uitgetrokken *f* 2260.— voor toelagen van de opperhoofden der boschnegers en van den vertegenwoordiger van het opperhoofd van den stam der Aucaners, alsmede onderstands-toelage van den oud-groot-kapitein bij dien stam; verder *f* 1800.— voor vervoerkosten, loonen en geschenken ter vergelding van kleine diensten, begrafeniskosten en andere kleine uitgaven ten behoeve van of in verband staande met het bestuur over boschnegers en indianen.

ons voorstel om den volgenden morgen, zijnde Zondag 23 Maart te vertrekken, was hun antwoord: dat zulks onmogelijk was, daar zij eerst naar de kerk moesten gaan en ook nog cassave moesten gereed maken. Daar ons geen andere keus overbleef moesten wij ons er wel in schikken en kregen een voorgevoel van de moeijelijkheden, die ons te wachten stonden, om in dat land verder door te dringen, alvorens *Kaptein Hiddehosso* van onze komst verwittigd zoude zijn. Dit Boschnegerhoofd, dat in Januarij in de stad was geweest, had ons alle mogelijke hulp beloofd en daar ons was medegedeeld dat hij ook inderdaad en als bij uitzondering eenig gezag uitoefende, — dat meer zijn oorsprong ontleende aan eene soort van bijgeloovige vrees, daar hij bij zijn volk als eene soort wonderdocter of piaiman bekend staat [1]), was het eene groote teleurstelling voor ons toen wij vernamen dat hij zich niet in zijne residentie ophield, maar verscheidene dagreizen verder opwaartin het dorp *Slee* vertoefde, alwaar hij de rouwdagen over zijn onlangs overleden broeder doorbragt.

(*Wordt vervolgd*).

---

[1]) Ook later is herhaaldelijk geconstateerd dat in de democratische boschneger-maatschappij de hoofden aan hun positie als zoodanig weinig of geen gezag ontleenen, doch slechts hocus pocus hen door hun volk kan doen vreezen.

ANTILLA IN BRAND

Curaçao's geschiedenis 1939–1945 [1]

DOOR

DR. JOH. HARTOG

Hoofdredacteur van het *Dagblad Amigoe di Curaçao*

Tegen den gekleurden ochtendhemel schoten de vlammen op van Antilla. De Duitschers hadden, vóór zij het schip verlieten en zich onvoorwaardelijk aan de Nederlandsche militairen, die het schip omsingeld hadden, overgaven, de boot in brand gestoken.

Dat was in den vroegen ochtend van 10 Mei 1940, toen de oorlogsgeschiedenis van het gebiedsdeel Curaçao zichtbaar een aanvang nam. Onzichtbaar was er door de overheid al maanden gewerkt. Men was op zijn post. Toen de morgen volop gekomen was, waren de vijanden achter slot en grendel, en in den loop van denzelfden dag werden de noodige, reeds lang voorbereide, maatregelen afgekondigd.

Antilla in brand, Ook andere Duitsche schepen vielen in onze handen. Antilla brandde een symbolischen brand. Antilla is het gebied der eilanden van Caraïbië, de streek van Curaçao. De groote en de kleine Antillen werden door de Duitschers in brand gestoken. De brand laaide op, kostte slachtoffers ook van onze Nederlandsche Antillen. Maar de brand werd gebluscht door de samenwerking van overheid en volk, door de oorlogsinspanning van de zes eilanden. Eilanden, die ver van het gebulder der kanonnen en het gevaar der atoombommen lagen, doch waar de grootste olieraffinaderijen haar brandstof voor de oorlogvoering leverden, waar ongeveer 130.000 Nederlanders, vijf jaren van de verbinding met het moederland verstoken, zelf den weg zochten en vonden.

De geschiedenis van deze vijf jaren wordt hier beschreven aan

[1]) De lezer geve zich er rekenschap van, dat aan dit opstel de schrijver in October 1945 de laatste hand legde.

de hand van enkele der voornaamste gebeurtenissen. Twee overzeesche gebiedsdeelen bleven vrij van den vijand, Suriname en Curaçao zijn van afhankelijk zelfstandig geworden. Misschien zijn zij nog niet volgroeid tot die wasdom, die het kenmerk van rijpheid draagt, maar de verhouding tusschen Nederland en deze gewesten heeft een ander karakter gekregen; Engeland en Frankrijk hebben bezittingen op het westelijk halfrond, Nederland heeft er gelijkberechtigde deelen.

Meer menschen van beteekenis dan ooit vroeger bezochten in deze jaren onze eilanden. Het verkeer met Curaçao werd sneller en beter, doordat naast de K.L.M., die bij het begin van den oorlog nog maar alleen op Curaçao vloog, de Pan American en de Linea Aeropostal Venezolana dit gingen doen. Het levenspeil steeg door grooter wordende welvaart. Als gevolg hiervan kon meer op het gebied van kunst en cultuur gedaan worden, ondanks de groote uitgaven, die de landsverdediging vroeg. De 130.000 menschen van het gebiedsdeel Curaçao hebben veel gedaan, al blijft er plaats voor critiek.

Moreel ging het gebiedsdeel helaas achteruit. Het aantal der echtscheidingen nam toe; de komst van zoovele vreemdelingen leidde op meer dan één gebied tot verkeerde toestanden. De lectuur, die, bij gebrek aan verbinding met Nederland, in toenemende mate uit de Vereenigde Staten en Zuid-Amerika kwam, maakte het niet beter. De gemakkelijke wijze, waarop in de groot-industrie veel geld verdiend werd, benam vrijwel de geheele jongelingschap den lust om zelf de handen uit de mouwen te steken. Handenarbeid werd geschuwd, landbouw een gruwel geacht. Het werk wordt niet meer verricht om de vreugde, die het in zichzelf verschaft, maar veel zakenlieden en ook arbeiders, hier en elders zien in het geld het eenige doel van den arbeid.

Economisch heeft Curaçao een geheel andere positie gekregen. Argentinië, vóór den oorlog hier ternauwernood bekend, is zeer dichtbij gekomen. Zakenlieden vliegen op en neer. Als het moet, kan men in een etmaal in New York zijn. De verwantschap, cultureel en politiek, met de omliggende landen is Curaçao duidelijk geworden.

Het spreekt wel vanzelf, dat in dit opstel alleen de voornaamste punten der geschiedenis van Curaçao in den oorlog kunnen worden meegedeeld.

Antilla brandt! In meer dan een opzicht brandde het. Het herrezen Nederland aanschouwe het zelfstandiger en zelfbewuster geworden gebiedsdeel Curaçao.

Met hand en tand! Reeds lang vóór Nederland, en dus Curaçao, in den oorlog werd betrokken, noopte de aanwezigheid van de olie-industrieën op Aruba en Curaçao tot maatregelen van verdediging Op 10 Mei 1940 waren alle radiotoestellen op de binnenkomende schepen reeds verzegeld. Ook het geschut, nadat onderdeelen er uit waren verwijderd. Voor geallieerde schepen werden daarom deze maatregelen achterwege gelaten. Er waren meer maatregelen voorbereid, die bij het uitbreken van een oorlog met Duitschland ten aanzien van de Duitsche schepen in de havens en buiten baaien van het gebiedsdeel aanstonds konden inwerkingtreden.

Nog in den nacht van 10 Mei 1940 konden van alle Duitsche schepen de bemanningen geïnterneerd worden, terwijlde schepen bijna onbeschadigd in onze handen vielen, ondanks dat overal maatregelen waren genomen om de schepen in brand te steken of tot zinken te brengen. Het Duitsche vrachtschip Antilla dat voor Aruba ten anker lag, werd eveneens door militairen omsingeld, maar de gezagvoerder weigerde de trap neer te laten. Onder de bedreiging, dat geweld zou worden gebruikt, liet de kapitein de scheepstrap neer; het volk ging in de booten na de buitenboordskranen te hebben open gezet en het schip in brand gestoken te hebben.

In den avond van den 10den Mei kwamen ongeveer150 Fransche mariniers van den kruiser Jeanne d'Arc op Aruba aan wal met machinegeweren, ten einde met de Nederlandsche bezetting mee te werken.

Nadat een prijsregeling getroffen was, werd de buit gemaakte scheepsruimte benut voor de oorlogvoering der Geallieerden.

Het gebiedsdeel beschikte over een detachement eigen mariniers van ongeveer 160 man; verder was er de militaire politie, op Curaçao en Aruba samen een 160 man. Het artillerie-instructieschip Van Kinsbergen had Curaçao als basis. Er bestond een vrijwilligerskorps: VKC op Curaçao en VKA op Aruba, het eerstgenoemde in Juni 1929 door Carel N. Winkel (sjon Kai) na Urbina's overval opgericht. Op Curaçao ging de Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij en op Aruba de Lago Oil Transport Company tot bescherming van het bedrijf over. Dit werd echter onvoldoende geacht, toen vliegtuigaanvallen niet denkbeeldig meer waren.

In December van het eerste oorlogsjaar kwam er een detachement artillerie van het Koninklijke Nederlandsch-Indische leger op Curaçao, dat belast werd met de bezetting der zware kustbatterijen. Tevoren waren reeds Engelsche troepen, de King's

Shropshire Light Infantry, op Curaçao gekomen, die op Suffisant gelegerd werden, en Fransche troepen op Aruba (barakkenkamp Sabaneta); deze laatste bleven maar kort, want 6 Juli 1940 werden zij door de Cameroon Highlanders afgelost. Op St. Maarten zijn op 12 Mei 1940 ook Fransche troepen geland, die 6 weken later weer vertrokken.

Telkens lagen vreemde oorlogsschepen in de haven.

Het departement van Openbare werken moest voor onderdak dezer soldaten zorgen, want er was geen genie. Op Suffisant werd een groot kamp ingericht met bestemming om na den oorlog de oude kazerne Willem III in het Waterfort voor de eigen bezetting te vervangen.

Dienstplicht werd ingevoerd en eischte, evenals de aanvoer van nieuwe vreemde troepen, meer onderdak, waarin aanvankelijk door tijdelijke maatregelen werd voorzien.

Een practische oplossing! Naar het voorbeeld van wat op Suffisant gebeurd was, ging men, in plaats van tijdelijke gebouwen op te trekken, er bouwen, waarmee met een bestemming in den tijd na den oorlog rekening gehouden werd. Men kwam hiertoe, omdat de kosten van dergelijke gebouwen, daar alles uit het dollarland moest worden ingevoerd, ongeveer even hoog kwamen. Bovendien vergde een gebouw van beton minder scheepsruimte dan een, waarvoor hout moest worden aangevoerd, daar steen en zand hier voldoende voorhanden waren. Toen de Schotten op Aruba kwamen, werd voor hen in ongeveer 2 maanden een kamp gebouwd, dat daarna voor de Noord-Amerikaansche troepen gebruikt kon worden, en thans voor Nederlandsche troepen dient. In 1942, toen de schutterij groeide, werd op hetzelfde eiland bij Oranjestad voor 700.000 gulden een groot kamp gebouwd, dat bij de groote behoefte aan gebouwen op het zich zoo snel ontwikkelende Aruba straks een blijvende bestemming zal kunnen krijgen. Er werd daar ook een woonhuis voor officieren gebouwd, dat als gouvernements logeergebouw zal kunnen dienst doen. Het verblijf der onderofficieren is bestemd voor kantoor der belastingen; de militaire cellen, naast het politiebureau gelegen, kunnen in het tekort aan gevangenisruimte voorzien; de cantine wordt straks vergader- en bioscoopzaal; de slaapzalen kunnen straks tot pakhuizen worden ingericht. Het is een practische gedachte geweest, om op deze wijze van den nood een deugd te maken.

De Noord-Amerikanen komen! Toen de Vereenigde Staten in den oorlog betrokken werden, veranderde de algemeene toestand

in het Caraïbisch gebied. Het werd in korten tijd in zekeren zin onder Noord-Amerikaansch oppertoezicht gebracht. 11 Februari 1942 kwamen hier Amerikaansche troepen, die — in afwisselende sterkte — gebleven zijn. Drie dagen na hun komst vertrokken de Engelschen. De Amerikaansche luchtmacht vestigde zich op Hato. Hier was groote verandering noodig. De vliegvelden waren te klein voor de zware bommenwerpers. Eenige startbanen moesten verhard worden en tot 1600 meter verlengd, alles in korten tijd. De ramen van de passagiersvliegtuigen — Hato bleef burgerluchthaven — werden, lang vóór zij Curaçao bereikt hadden, afgeschermd, zoodat geen kier overbleef, die uitzicht gaf op het oorlogsgedoe. Naast Hato kwamen ruime gecamoufleerde parkeerplaatsen, waar tientallen kleine en groote vliegtuigen stonden, die niemand mocht zien. Een groot terrein in den omtrek was verboden gebied, met prikkeldraad afgezet. Ook de grot van Hato was niet toegankelijk, omdat er een opslagplaats van munitie in was aangebracht; achter de grot was een benzinedepot. Een Noord-Amerikaansche schildwacht bewaakte den toegang tot Hato.

Op Aruba werd het vliegveld Dakota verlengd, waartoe de straatweg naar San Nicolaas moest worden omgelegd langs de zee. Het bij deze gelegenheid opgetrokken nieuwe stationsgebouw is nu al bijna weer te klein, zoo snel neemt het luchtverkeer toe.

Op Bonaire kwam een nieuw vliegveld tusschen Kralendijk en de zoutpannen tot stand met een mooie, verharde baan van 1000 meter. Ook St. Maarten kreeg een vliegveld, het Prinses-Juliana-vliegveld, een eind voorbij Simpsonsbaai, dat ook groote dienst aan de burgerluchtvaart bewees.

Noord-Amerikaansche mariniers bouwden een marinebasis op Parera (Curaçao), waar het een druk verkeer van oorlogsschepen werd.

De gouvernementssecretarie verhuisde uit het fort Amsterdam naar de Handelskade, en in haar oude gebouw kwam beneden het commando der Nederlandsche strijdkrachten en boven dat der Amerikanen, dat onder een schout-bij-nacht of commandant van den breeden wimpel kwam te staan, die den titel Commander of All Forces Aruba and Curaçao (CAFAC) kwam te staan.

De Amerikaansche infanterie lag op Suffisant; de artillerie kreeg kampen aan St. Michielsbaai, Domi (Habaai) en elders, alles afgezet met hooge prikkeldraad- en andere versperringen. MP's (military police) en SP's (ship's police) liepen in khaki en witte uniformen door de stad om orde en tucht onder de vreemde manschappen te bewaren, en zij wisten de sympathie der bevolking

te winnen; in meer dan een woning werden de Amerikanen vriendelijk ontvangen.

Daar komen de schutters! Curaçao ging ook een eigen krijgsmacht opbouwen, de schutterij, in art. 155 van de Curaçaosche staatsregeling voorzien, „in geval Curaçao door een buiten- of binnenlandsche vijand bedreigd wordt" en ook „in tijd van vrede, tot bewaring der inwendige rust." De eerste lichting kwam in December 1940 op, van Curaçao, Aruba en Bonaire. In het geheel zijn er 7 jaarklassen in 9 lichtingen opgekomen. De grootste sterkte was ongeveer 3000 man, wat bijzonder hoog mag worden genoemd op een geheel van 130.000 inwoners, ongeveer 2, 3%; in Nederland was ongeveer 4,4% onder de wapenen, maar een kleine maatschappij wordt door onttrekking van een groot aantal personen eerder ontwricht dan een grootere. Deze ontwrichting moest in Curaçao met het oog op de oorlogsindustrie vóór alles voorkomen worden. En er waren meer mannen noodig. Er kwam een *transportcolonne* van ongeveer 100 man. De *luchtbescherming* eischte op Aruba een 350, op Curaçao 650 man. Er werd een *burgerwacht* opgericht met 125 man op Aruba en 325 op Curaçao, die 's avonds en Zondags oefenden en daarbij hun gewone dagtaak bleven vervullen. Kantoorbedienden en rechters, notarissen en ambtenaren, loopjongens, menschen uit alle kringen der maatschappij maakten deel uit van de burgerwacht en verrichten in uniform met het geweer op schouder en de helm op het hoofd hun zware diensten. In April 1942, enkele maanden na Pearl Harbour, toen het duikbootgevaar in de Caraïbische zee groot was, werd de burgerwacht opgeroepen. Er waren drie groepen: de hoekmeters, die op de zijposten van de kustbatterijen zaten als waarnemers, de Bupol, burgerwacht-politie, die hulpdiensten aan de politie verleende, en zij, die de belangrijke gebouwen bewaakten. In den loop van 1944 kon de Burgerwacht gaan rusten, en met 1 Jan. 1945 is zij opgeheven.

Van de schutterij schreef de luitenant ter zee H. A. Corsten destijds in de *Amigoe*: „Thans dienen enige duizenden inwoners van deze eilanden in de schutterij, en, hoewel de Curaçaoënaars van nature gans niet militair zijn aangelegd, hebben zij zich ontwikkeld tot bekwame soldaten, die de toets der vergelijking met hun soortgenoten in de Caraïbische wateren rustig kunnen doorstaan.

Voorts kan met voldoening worden geconstateerd, dat de Curaçaose schutterij een belangrijk aandeel heeft gehad in de bevei-

liging van eigen bodem en bewaking van de op deze eilanden gevestigde, voor de oorlogvoering zo belangrijke oliemaatschappijen

Het ontbreken van werkelijke krijgsverrichtingen maakte het uiteraard niet eenvoudig de Curaçaose Weermacht gedurende de vijf lange jaren van de oorlog in Europa steeds te overtuigen van de noodzaak waakzaam en paraat te blijven.

In het algemeen gesproken, heeft de Curaçaose schutter evenwel goed gediend en de zo eentonige bewakingstaak werd naar behoren verricht."

In deze schutterij, waarin vooral de zonen des lands dienden, vond men ook Surinamers en Europeesch-Nederlandsche dienstplichtigen, blank en zwart dooreen.

De reserve-officieren kwamen in werkelijken dienst. Ten slotte waren er niet meer dan twee beroepsofficieren bij de landmacht, ongeacht hen, die bij de schutterij tot dien rang opklommen

Er was een groote verscheidenheid van uniformen. Behalve die der geällieerde troepen zag men die der in Zuid-Afrika en Canada wonende Nederlanders, die hun Nederlanderschap niet verloren hadden, en die van het Nederlandsch-Indische leger.

De Koninklijke Marine in actie! De Van Kinsbergen deed haar kruistochten en heeft ook metterdaad aan den strijd deelgenomen.

Eenige adelborsten hadden in Mei 1940 met een officier Engeland kunnen bereiken met het in 1904 door de Koningin uitgereikte vaandel. Dit vaandel kwam via Oost-Indië in 1942 te Willemstad, en op den verjaardag van prinses Juliana, 30 April, van dat jaar legden 11 adelborsten daarop den eed af. Nimmer tevoren had men op Curaçao zulk een plechtigheid bijgewoond.

In den loop van 1940 werd Hr. Ms. Jan van Brakel hierheen gezonden. Eenige Noorsche walvischvaarders werden op Curaçao verbouwd tot goed bruikbare patrouillevaartuigen voor de Koninklijke marine. Verder kwamen er mijnenvegers uit Engeland, en in 1942 kwam de in de Vereenigde staten gebouwde Queen Wilhelmina. Motortorpedobooten, oorspronkelijk voor Nederlandsch-Indië bestemd, kwamen hier juist op het oogenblik, toen de duikbootoorlog in de West het hoogtepunt had bereikt.

Het grootere materieel van de Koninklijke marine werd, met geallieerde oorlogsbodems, gebruikt om escorte te verleenen aan de koopvaardij; onze kustpatrouillevaartuigen en torpedomotorbooten patrouilleerden langs de kusten van Curaçao en Aruba. De duikbootoorlog maakte meer en meer operatief optreden van marine-eenheden van de haven van Curaçao uit noodig. Naast die der Amerikanen werd een eigen marinebasis gebouwd.

Twee marinebases op Parera. De bouw dezer laatste, in 1942 begonnen, was in 1944 gereed. Met inbegrip van de inventaris kwam alles op f.2.500.000.-. Hoog op een heuveltop ligt het officiersverblijf voor 20 officieren. Verder is er een verblijf met tuin voor de onderofficieren, dat lager ligt, en een kwartier voor de manschappen. Het ligt in de bedoeling de Nederlandsche basis met een scheepshelling voor motortorpedobooten, werkplaatsen, opslagplaatsen enz. te laten bestaan, terwijl de minder degelijk gebouwde Amerikaansche marinebasis zal verdwijnen.

De n.v. Combinatie Pletterij Nederhorst is zich in den oorlog gaan toeleggen op scheepsherstellingen en bewapening van koopvaardijschepen. In de Versalibaai richtte zij een werkplaats in en een scheepshelling voor kleine scheepsbouw.

Netten vóór de havens. Aan den ingang van de St. Annabaai kwam een zwaar net te hangen om de duikbooten het binnenkomen te beletten. Telkens als de brug open ging, werd het net opzij gedraaid. Ook in de Caracasbaai en de Bullenbaai hing een net, evenals vóór de haven van Aruba.

Eenige nieuwe gebouwtjes langs de St.Annabaai waren ingericht voor controleering en verbetering van de demagnetiseeringsinstallaties op de voorbijvarende schepen.

„Caribbean Sea Frontier." In theorie is volgens art. 30 van de Curaçaosche staatsregeling de gouverneur opperbevelhebber van leger en vloot, in feite is dit de Algemeene militaire commandant, een vlag- of hoofdofficier der Koninklijke marine, een schout bij nacht of kapitein ter zee.

Na Pearl Harbour zetelde op Puerto Rico de Commander Caribbean Sea Frontier, die in 1942 het strategisch en tactisch bevel over alle militaire operaties, ook der Nederlandsche troepen, kreeg. De Algemeene militaire commandant, als chef-staf ingeschakeld, behield zijn bevoegdheden, maar werd verantwoording schuldig, niet meer aan den gouverneur van Curaçao, maar aan den bovengenoemden CAFAC.

De lasten van den oorlog. Zonder klachten droeg de bevolking over het algemeen de zware lasten van den oorlog. Met de geldelijke lasten was dit minder moeilijk dan met die, welke op het economisch leven rustten. Er waren 250 van de 7100 arbeiders der C. P. I. M. onder de wapenen, en naar gelang de bedrijven minder werkkrachten telden, waren de bezwaren tot afstand van personeel grooter. Achteraf bezien, is het een wonder, dat alles nog zoo geloopen is.

In de eerste plaats werden de volgende kosten van landsverdediging ten laste van Curaçao gebracht:

1941 *f* 1.223.665.—	1942 *f* 2.385.358.—	1943 *f* 3.881.974.—
1944 - 5.219.343.—	1945 - 5.099.890.—	(1944 en 1945 ramingscijfers).

Voorts betaalde Curaçao de kosten der verdediging van Curaçao, die volgens de staatsregeling ten laste van het rijk in Europa hadden moeten komen, te weten in 1940 300.000 gulden, en in de volgende jaren telkens 240.000 gulden, verder bijdragen in de kosten der algemeene oorlogvoering, nl. in 1940 800.000 gulden, 1941 1.370.000, 1942 2.490.000, 1943 2.000.000 gulden, terwijl de ramingscijfers voor de volgende jaren zijn geweest 924.025 en 659.834 gulden. Onder de fiscale maatregelen, ter bereiking van dit doel genomen, komen voor de heffing van opcenten op de inkomstenbelasting, winstbelasting, invoerrechten, accijns op gedistilleerd en loodsgelden.

De kusten verontrust! In den nacht van 16 Februari 1942 schoten de Duitschers hun eerste torpedo op het westelijk halfrond af. Het projectiel kwam op Aruba terecht. Enkele tankschepen in de haven van San Nicolas en op de reede bij Druif, een vijftal: de Druif, de Nicolaas, de Oranjestad, de Tia Juana en de Pedernales, werden in brand geschoten of getorpedeerd. Een paar uur later werd een tankschip van de Curaçaosche Scheepvaartmaatschappij vlak vóór de haven van Curaçao getorpedeerd. Den volgenden dag lieten bij demonteering van een vijandelijke torpedo op de kust van Aruba een officier, een onderofficier en eenige manschappen het leven. Uit San Nicolaas (Aruba) begon de bevolking angstig weg te trekken naar Santa Cruz.

Het was een begin. Van tijd tot tijd deden de Duitsche duikbooten nieuwe aanvallen op onze kusten. 12 Nov. 1942 werd vlak vóór de Curaçaosche kust een Noord-Amerikaansche torpedojager, de Erie, getorpedeerd. Door de bemanning kon het afdrijvende schip halverwege tusschen Riffort en Piscaderabaai op het strand gezet worden, een vlammen-schouwspel tegen den nog donkeren ochtendhemel. Met veel geraas vloog het munitiemagazijn aan boord in de lucht. Het later naar binnen gesleepte geraamte zonk eerst in het Schottegat, maar kon gelicht en nog hersteld worden.

Een aanval op de kustbatterij van Bullenbaai in April 1942 werd door de waakzaamheid van den korporaal M. van Niel afgeslagen. Deze korporaal werd door den gouverneur in persoon gehuldigd.

Op St. Maarten kwamen in Sept. 1942 15 schipbreukelingen van een Engelsch schip aan wal; later nog een 24 van een Nederlandsch schip, en weer een anderen keer 49 van een Amerikaansch schip, dat bij Anguilla in den grond was geboord. Op St. Eustatius landden de overlevenden van een verongelukt vliegtuig. De reddingsboot van Curaçao moest verscheidene malen diep in den nacht zee kiezen om hulp te bieden, tot bij Westpunt toe.

Waar bleek wat de toenmalige minister van Marine lt. admiraal Furnster in Sept. 1942 bij zijn bezoek aan ons eiland tot de pers zei: „Curaçao is een uitvalspoort om de zeewegen in de Caraïbische zee open te houden en om het duikbootgevaar te bestrijden. Mede dank zij Curaçao zijn deze zeewegen open gebleven en is het duikbootgevaar bezworen. Wel is waar ten koste van menschenlevens, maar de Vereenigde Volken zijn erdoor gebaat.

Beveiligingsmaatregelen. Reeds in 1939 is de luchtbeschermingsdienst ingericht. De adjudant van den gouverneur, luitenant E. C. J. M. van den Laarschot was er het hoofd van. 150.000 gulden werden voor dit doel beschikbaar gesteld. Door lezingen werd voorlichting verstrekt, en een landsverordering werd, toen de oorlog behandeling in de Staten niet meer mogelijk maakte, spoedshalve bij besluit afgekondigd, en later als landsverordening bekrachtigd.

Het eiland en het stadsdistrict werden in rayons verdeeld, waarbij er rekening mee werd gehouden, dat de schipbrug bij een bombardement zou worden opengedraaid om brandende schepen naar buiten te kunnen zenden. Een hoofdkwartier werd even buiten de stad ingericht.

Op Aruba en Curaçao — Bonaire kreeg later alleen verduistering — bestond de luchtbeschermingsdienst uit de volgende onderdeelen: een *geneeskundige dienst* met eerste-hulp-posten, noodambulances, noodhospitalen en transportcolonnes; een *politiedienst*: de *Lupo* (luchtbeschermingspolitie) en de *Bupol* (burgerwacht-politie); de *brandweer*, aanzienlijk uitgebreid. Bij een proef bleek hoe goed alles werkte. Nog waren er opruimingsploegen en takken voor telefoon, electriciteit en waterleiding, godsdienstige verzorging, sirenes en schuilkelders; een veterinaire dienst zou zorgen voor het vee. Afzonderlijke ploegen bewaakten de haven.

Reeds 23 Oct. 1939 was er een verduisteringsoefening gehouden. In Mei 1940 werd de verduistering afgekondigd, gelukkig maar voor kort. In Dec. 1941 was er met het oog op het dreigende duikbootgevaar weer verduistering, en de met den aanval van 16 Febr.

1942 afgekondigde verduistering bleef tot Oct. 1943 van kracht, een groot ongerief bij de vroeg en snel invallende duisternis. Alle afkondigingen werden aangeplakt in het Nederlandsch, Spaansch, Engelsch en Papiamentsch, en in de Chinezenwijk in Punda nog eens in het Chineesch. Bij de grootste oefening, in 1943, werd 's nachts om 2 uur alarm gemaakt; branden werden gesticht en barricades opgeworpen.

Op de raffinaderij-terreinen zorgden C. P. I. M. en Lago voor eigen schuilplaatsen, hulpposten, brandweer, noodhospitalen enz.

Als merkwaardigheid mag vermeld worden, dat een rapport over den Curaçaoschen luchtbeschermingsdienst op Aruba en Curaçao naar Suriname en ook naar Australië gegaan is en gediend heeft om daar op denzelfden grondslag dergelijke diensten in te richten. De kosten der propaganda voor dezen dienst werden voor een goed deel gedragen door de Curaçaosche vereeniging voor luchtbescherming, die, in April 1939 opgericht, een maandblad *Luchtbescherming* uitgaf, dat 850 betalende inteekenaren had voorts gaf deze vereeniging drie vlugschriften uit, ongeacht de „wenken", in oplagen van 12000 stuks verspreid. Leergangen werden gegeven, een bibliotheek ingericht en tentoonstellingen gehouden, van welke laatste een rondreis bij de scholen. Verder werd propaganda gemaakt door pers en radio. Eerst met Nederland, daarna met de Oost, en ten slotte met Engeland en Amerika, werd voeling gehouden.

In het begin van 1942 werd om het duikbootgevaar de Van-Slobbe-boulevard langs de zee des avonds voor rijverkeer gesloten; ook de schipbrug mocht niet met verlichting bereden worden. Onbewoonde panden moesten 's nachts bewaakt worden; later was het voldoende, als op de deur een aanduiding was geplakt, waar de sleutel beschikbaar was. 31 Augustus werd deze bepaling opgeheven, zeer onverwacht.

Allerlei maatregelen ter beveiliging van Curaçao als een der belangrijkste afscheephavens van olie ter wereld werden noode aanvaard, omdat het nut er niet van werd ingezien. Er was te weinig aanraking tusschen militaire overheid en bevolking, en, hoewel van sabotage dezer maatregelen weinig of niet sprake is geweest, heerschte soms wel eenig misnoegen over de als oekasen uitgevaardigde voorschriften.

Als rechtstreeks voor oorlogsdoeleinden een beroep op de bevolking gedaan werd, was deze tot geven bereid. Het Prins Bernhardfonds op Curaçao en het Wilhelminafonds op Aruba, die gelden voor wapenaanmaak inzamelden, waren een succes, en het-

zelfde kan gezegd worden van den bloedtransfusiedienst. Ook in de schutterij deden zich nagenoeg geen moeilijkheden voor ondanks de demoraliseerende invloeden, waaraan deze bloodstond.

Toen in den loop van 1943 aan de Staten gevraagd werd, wat zij dachten van het overzee sturen der Curaçaosche schutters, werd een antwoord ontvangen, dat op het eerste gezicht „neen" zeide, maar even goed als „ja" kon worden uitgelegd. (Men zie het advies in de *Amigoe di Curaçao* van 24 Sept. 1943). De openbare meening stond beslist afwijzend tegenover deze zaak.

Vrijwilligers echter gingen. Zoo vertrok in de tweede helft van 1944 een *V*rijwilligers *H*ulp *K*orps naar Engeland om te gaan deelnemen aan de bevrijding van Nederland. Hollandsche, Surinaamsche en Curaçaosche meisjes, leden van dit korps, had men tevoren kunnen zien oefenen met de zwaarste legertrucks en tegen hindernissen, zooals het oorlogsterrein zou kunnen bieden. Volgens de berichten hebben zij bij de overstroomingen in Zeeland zeer goede diensten bewezen.

In Dec. 1944 trok een Roode-kruisploeg van 30 man onder P. Rietkerk naar de Oost. Toen Balikpapan bevrijd werd, werden zij in de telegrammen genoemd.

Naar Ned. Indië trokken ook twee eenheden damesrecruten van het Vrouwenkorps van het Kon. Ned. Indische leger.

Het zoogenaamde „Oliebataljon" was een groep personeel van de C.P. I. M., die in militair verband over Australië naar Oost-Indië ging, om de heroverde olie-industrie opgang te helpen.

Verder gingen als vrijwilligers dokters, politiemannen enz. Gedurende den oorlog kwamen vele buitenlandsche oorlogsbodems de haven binnen. Vooral de binnenkomst van de groote vliegdekschepen trok de aandacht. De St. Annabaai lag niet bepaald gunstig voor de militaire geheimzinnigheid. Clubs gaven feesten; de zeemanshuizen en restaurants waren druk bezocht. De Van Kinsbergen kwam na lange en bange tochten; de kinderen van het St. Martinusgesticht stonden langs de baai en de gouverneur verscheen, salueerend, voor het venster van het gouvernementshuis. Bijna wekelijks kwamen Britsche en Noord-Amerikaansche schepen; een enkele maal Zuid-Amerikaansche, van Columbia en Peru. De consuls richten feesten aan.

In het geheel heeft het Curaçaosche commando niet meer dan 9 communiqué's over vijandelijkheden in de Curaçaosche wateren behoeven te geven.

Toen de Duitschers verslagen waren, ging de liquidatie der oorlogsmaatregelen verrassend snel. 20 Juni 1945 werd de havenbe-

waking opgeheven, 30 Juni verdween de staat van beleg; kort na de capitulatie van Japan nam de censuur op post, telegraaf en telefoon een einde.

De schutters blijven. Enkele dagen vóór de bevrijding deelde de gouverneur aan de Staten mee, dat in de oorlogsjaren de onmisbaarheid van de schutterij was gebleken. In Juli 1945 werd besloten 850 van de 3000 man (7 jaarklassen) naar huis te zenden, maar de dienstplicht zou blijven bestaan. De vaststelling van de vredessterkte zou in overleg met de Staten worden vastgesteld; met deze toezegging werden de bezwaren der Staten tegen den voortgezetten dienstplicht ondervangen.

De bevolking heeft ingelost de woorden van gouverneur Wouters bij diens mededeeling van den overval van Nederland: „Het hier gevestigd gezag is besloten en in staat op den bestaanden voet het bewind te blijven voeren en te blijven waken over het rechtsgebied zoo te land als ter zee."

Ontspanning. Ten dienste der Noord-Amerikanen werd het Bargebad aan het Rif verbouwd tot een U(nited) S(ervice) O(rganisation). Het bad, waarin men toch niet meer kon zwemmen vanwege olie, teer en andere dingen, die zoo dicht bij den havenmond, het water verontreinigden, werd afgesloten. Jan Thiel werd voor het publiek eveneens gesloten, maar voor de Amerikanen opengesteld. Ook op Aruba kregen de Amerikanen hun club.

Voor de schutters werd naar het Amerikaansche voorbeeld een dienst O(ntwikkeling) en O(ntspanning) in het leven geroepen. Enkele cabaretavonden werden gegeven, op Westpunt een vacantiehuisje ingericht, terwijl St. Michielsbaai hun zwembad werd.

De Roomsch-Katholieke militaire vereeniging, die vóór den oorlog al tweemaal een eigen tehuis had gehad, was in 1939 bij de uitbreiding van de gewapende macht haar werk weer begonnen. Onder leiding van pater-aalmoezenier A. v. d. Meer O. P., kapitein Th. van Erp en luitenant Van de Laarschot werd in Februari 1940 reeds een huis op Pietermaai geopend. Een jaar lang is er op Suffisant nog een tehuis voor de schutters geweest.

Voor Koningin en Vaderland. De oorlog vroeg offers: de torpedeering van tankschepen eischte tientallen schepelingen, inwoners van het gebiedsdeel Curaçao. Ook op andere wijze vielen enkelen. In Nederland zijn omgekomen Boy Escury, een Arubaan, die lid van de „ondergrondsche" was, en George Maduro, die zich in de Meidagen heldhaftig gedroeg en later door verraad in handen

der Duitschers viel, die hem naar een concentratiekamp in Duitschland brachten, waar hij overleed. Escury werd in Juli 1944 gegrepen, toen hij met een belangrijke opdracht naar Rotterdam was gegaan; eenige maanden later werd hij gefusilleerd. Over de heldendaden van Maduro heeft de *Militaire Spectator* een uitvoerig verslag gegeven, dat de Curaçaosche bladen gaarne overgenomen hebben.

Het gouvernement voert oorlog. Fort Amsterdam werd scherper bewaakt dan voorheen. Telefooncentrale, de vliegvelden, de oorlogsbedrijven, stonden onder voortdurend toezicht. De kustbewaking werd uitgeoefend door een speciaal corps, dat voornamelijk uit technisch personeel van de C. P. I. M. bestond, en verder uit particulieren. In het fort Amsterdam was het stafbureau in de oude gouvernementssecretarie. In het Route-bureau, waar men af en toe de scheepskapiteins zag binnengaan, werden de convooiroutes uitgezet, en van het balkon af werd het binnen varen der convooien geregeld.

De afkondiging van den staat van beleg bij het uitbreken van den oorlog werd door een reeks maatregelen gevolgd. Het Militair Gezag werd ingesteld; de procureur-generaal kreeg de bevoegdheid ter handhaving van de openbare orde wettelijke voorschriften terzijde te stellen (huiszoeking, pers-, telefoon-, post- en telegraafcensuur, sluiting van de grenzen, zelfs voor Nederlanders behalve familieleden, geruchtenbestrijding enz.). Sommige bedrijven werden tot verplichte bedrijven verklaard, als van vitaal belang vóór de oorlogvoering.

Slechts twee conflicten van beteekenis hebben zich in den loop der jaren voorgedaan, het zg. CSM-conflict en de Chinezenkwestie.

De Curaçaosche Scheepvaartmaatschappij, die de tankvaart op het meer van Maracaibo uitoefent, werd in Febr. 1942 het eerste verplichte bedrijf. Betere voorzieningen eischend, weigerden enkele officieren dienst. Zij werden in een kamp voor onwillige zeelieden opgesloten. De gemoederen waren bewogen, en pijnlijk deed het aan, dat door de preventieve censuur niet werd gedoogd, dat van de zijde der officieren ingezonden stukken in de pers werden opgenomen, noch dat de zaak van redactiewege werd besproken, terwijl de censuur enkele stukken van de zijde der CSM wel doorliet. De *Amigoe di Curaçao* werd daarop wegens vermeende overtreding der censuurvoorschriften geschorst voor eenige dagen. Het conflict had een komisch einde, want lang daarna besliste de rechter, dat de zeelieden ten onrechte in het kamp waren geplaatst. De Staten namen een slappe houding aan in deze

zaak. Het gevolg was de oprichting van de Centrale voor koopvaardijofficieren.

De opsluiting der Chineezen had een ernstiger slot. Ongeveer tegelijkertijd met de officieren staakten een 250 Chineezen van de tankvloot, ook om betere voorwaarden te krijgen. Achttien woordvoerders werden opgesloten in het Portugeezen-kamp. Het aantal liep op tot een 300. Het kamp werd bewaakt door den bewakingsdienst der C. P. I. M. Wie de order tot opsluiting had gegeven kon niet blijken: de Algemeene militaire commandant, het Openbaar ministerie, de Vreemdelingenpolitie beweerden eenstemmig, dat zij erbuiten stonden. Feitelijk was het zoo gegaan, dat de Chineezen zich verzameld hadden vóór het politiebureau, e de aanzegging om te gaan varen geroepen hadden: Sluit ons dan maar in. En zoo was het geschied. Dus op eigen verzoek. Toen zij op 9 Apr. 1942 vroegen om vrijgelaten te worden, werd dit geweigerd. Op 19 April ontstond daarop een botsing met de bewakers, die zich verdedigden met hun vuurwapenen, en daarbij vielen 12 dooden en tientallen gewonden, van welke nog drie stierven. In Juni d.a.v. bezocht de consul-generaal Pei Weih Lui op Havanna ons eiland om de zaak te onderzoeken. Hij beloofde een rapport te zullen opstellen en vroeg de vrijlating van 413 Chineezen. In December 1942 deelde hij mee, dat het conflict was bijgelegd. Dr. Zaubeh Sje stichtte ongeveer een jaar later op Curaçao het eerste Chineesche consulaat, tevens dienende voor Aruba en Suriname. Er waren toen op Curaçao 500, op Aruba 200 en in Suriname 2000 Chinezen.

Verschillende maatregelen. Reeds in 1939 zorgde de *Voedselvoorzieningscommissie* voor een voorraad levensmiddelen van ten minste 1 maand. Het gouvernement hield 80.000 gulden beschikbaar voor verschotten ten dienste van het aanleggen van voorraden tarwemeel, de zoogen. buffer-stock. Ook nog in dat jaar werd een besluit afgekondigd, dat opvordering van goederen ten dienste van de landsverdediging of volkshuishouding mogelijk maakte. Het *Inventarisatiebesluit* verplichtte de handelaren op te geven aard, hoeveelheid en inkoopsprijs van hun voorraad of bestelde levensmiddelen, huishoudelijke artikelen enz. Er kwam een *uitvoerverbod* van deze goederen. Het *Prijsopdrijvings- en Hamsterbesluit* werd noodig, toen, vooral in 1942, de aanvoer door gebrek aan scheepsruimte verminderde; maximum-prijzen werden vastgesteld.

Tengevolge van deze maatregelen en dank zij de toewijding van hen, die met de uitvoering belast waren, is er nooit een tekort

geweest. Alleen op de bovenwindsche eilanden heeft men eenigen tijd krap gezeten, maar hierin is voorzien kunnen worden.

In Juli 1942 kwam een *Bouwverbod*, dat behalve nieuwbouw herstellingen van gebouwen zonder vergunning verbood. De bedoeling was werken voor de landsverdediging te laten voorgaan Aannemers op Aruba en Curaçao hebben met deze laatste bouwwerken goede zaken gemaakt.

Het *Schrijf- en kantoormachinebesluit* verbood deze machines (die voor luchtkoeling inbegrepen) te verkoopen, aan te bieden, af te leveren en te vernietigen; er was namelijk gebrek aan deze artikelen.

In het tekort aan telefoonstellen kon niet worden voorzien.

Gezagvoerders mochten instructies van hun directies om te varen slechts opvolgen met toestemming van den gouverneur.

10 Mei 1940 nam de Curaçaosche bank op verzoek der andere banken de leiding in de *financieele maatregelen*. Reeds dadelijk stond men voor het monetaire vraagstuk, toen de regeling tusschen de Nederlandsche en de Engelsche regeeringen over pond en gulden bekend werd. De handel in Curaçao moest zich geheel op Noord-Amerika gaan instellen, en men vreesde nu een tekort aan dollars en een overvloed van ponden. Monetaire missies trokken heen en weer tusschen Curaçao, New-York en Londen. Men mag voldoening uitspreken over het beleid der Curaçaosche administrateurs en financiën, eerst mr. H. I. Franke en later mr. H. J. M. Hoogeveen. De Curaçaosche gulden is thans voor 113% met goud gedekt, terwijl de Nederlandsche gulden volgens den eersten weekstaat van de Ned. bank nog maar een gouddekking van 17% heeft.

Verschillende instellingen kwamen onder leiding van de Administratie van financiën te staan: de *Deviezencommissie*, die tot taak heeft de bevordering van het beschikbaar komen van voor de instandhouding der volkshuishouding noodige deviezen en de juiste besteding daarvan; de reeds genoemde *Voedselvoorzieningscommissie* en de *Distributiecommissie*.

Deze laatste bereidde een stelsel voor ten aanzien van die levensmiddelen, welke niet in voldoende mate konden worden ingevoerd. De eenige distributie, die in de practijk noodig is gebleken, is die van ..... benzine geweest, echter niet omdat er een tekort was, maar omdat er te veel was: de menschen maakten te gemakkelijk van hun auto's gebruik, en daardoor ontstond bandenschaarschte. Een *Bandencommissie* zorgde voor een doel-

matige verdeeling van banden, nadat de ontduiking der benzinedistributie tot intrekking daarvan had geleid.

Het Bureau voor Economische zaken stelde maximumprijzen en maximumwinstpercentages voor verschillende goederen vast om prijsstijgingen te voorkomen. Een *Huurcommissie* zorgde voor nakoming van de bepalingen op woninghuren; er was een groot tekort aan woningen.

De *Inkoopcentrale Curaçao* (IN-Cu) had tot taak te bevorderen, dat goederen, die particulieren niet of moeilijk zonder tusschenkomst van de overheid uit het buitenland konden betrekken, naar behoefte voor Curaçao verkrijgbaar werden. Ook voor noodzakelijke inkoopen van andere goederen verleende dit bureau medewerking.

De *Curaçaosche Commissie Regeling Rechtsverkeer in Oorlogstijd* oefende alle rechten uit, voortvloeiende uit verbintenissen, waarbij de vijand, een vijandelijk onderdaan of een zich in vijandelijk gebied bevindend persoon partij was. Dr. Sylvain I. Groen had hier de leiding. 11 Mei 1940 kon aanstonds de tevoren ontworpen Curaçaosche regeling Rechtsverkeer in Oorlogstijd in werking treden. In *Publicatieblad* 1944 no. 153 vindt men de volledige regeling, zooals zij in den loop der jaren geworden is. Zonder toestemming van de Commissie Rechtsverkeer mochten geen zaken gedaan worden met vijandelijke onderdanen en firma's, ook niet met in door den vijand bezet gebied zich bevindende zaken. Het beheer over de vermogens van vijanden in Curaçao was in handen dezer commissie; hiertoe behoorden nalatenschappen, meubilair enz. Van hetgeen verkocht moest worden, krijgen de rechthebbenden nu, na den oorlog, de opbrengst uitgekeerd.

Tot het werk dezer commissie behoorde ook de zetelverplaatsingen van ondernemingen ingevolge de wet van 26 Apr. 1940 Staatsblad no. 200, de laatste vóór den oorlog afgekondigde wet. Ongeveer 165 naamlooze vennootschappen hebben uit Nederland en Nederlandsch-Indië haar zetel naar Curaçao verplaatst; het waren vooral vennootschappen op het gebied van handel en nijverheid, assurantiemaatschappijen, en enkele vereenigingen met een onstoffelijk doel als de beide Jounalistenorganisaties. Op deze wijze konden vele Nederlandsche zaken haar bedrijf voortzetten en haar markten behouden; nieuwe markten werden veroverd. De Curaçaosche fiscus heeft geen voordeel van deze zetelverplaatsingen gehad, anders dan door het Handelsregister, dat echter te laat tot stand kwam. Voor zoover bekend, werden

geen naamlooze vennootschappen naar een der andere eilanden overgeplaatst.

De levensverzekeringen gingen voort. Door de bezetting van Nederland geraakten velen, die zich daar verzekerd hadden in moeilijkheden. In Indië heeft men opgericht de stichting Oostindische Centrale voor Herverzekering van Levensverzekeringsrisico's, die einde 1941 ook voor belanghebbenden in de West de gelegenheid tot aansluiting openstelde door tusschenkomst van de gelijknamige West-Indische Centrale. Een moeilijkheid was, dat alle Nederlandsche, en later ook de Nederlandsch-Indische, verzekeringsmaatschappijen zich in bezet gebied bevonden, op één na; deze eene was „de Nederlanden van 1845", die haar zetel naar Curaçao had verplaatst. In Juli 1942 richtte deze maatschappij met medewerking van de Curaçaosche en Surinaamsche commissiën Regeling Rechtsverkeer in oorlogstijd op de Westindische Levensverzekeringscentrale. Bij deze nieuwe stichting konden zich aansluiten allen, die verzekerd waren bij „verweesde" maatschappijen, en zij, die bij de slechts kort bestaan hebbende Westindische Centrale voor Herverzekering van Levensverzekeringsrisico's onderdak gezocht hadden.

Deze maatregel was van vèr strekkende beteekenis. De eerste Nederlander, die na de bevrijding uit Curaçao naar Nederland trok, was de heer J. v. d. Velden, directeur van „de Nederlanden van 1845", die aanstonds de zaken ging afwikkelen in het belang der vele verzekerden.

Het gouvernement bewaart vrede. Langzaam drong in de kringen van het gouvernement een sociaal begrip door. Op het gebied der wetgeving nam men de werkliedenzorg ter hand, de stuwadoorsaangelegenheden en de ziekteregeling.

Een nieuwe Hygiënische dienst werd in het leven geroepen, behoorende tot den Openbaren gezondheidsdienst, die tot taak had toezicht uit te oefenen in winkels, op regenbakken, keuring van plantaardige levensmiddelen (de dierlijke vielen onder den Veterinairen dienst.)

In Nov. 1944 kwam een wet op de venerische ziekten tot stand.

Spoedig ontstond er gebrek aan geneesmiddelen en aan medisch personeel. Surinaamsche en buitenlandsche artsen werden, met name bij de oliebedrijven, in dienst genomen. Surinaamsche vroedvrouwen voorzagen in het gebrek, ontstaan door het uitblijven van uit Nederland verwachte krachten. Geneesmiddelen betrok men uit Amerika, wat duurder was, maar ten minste in den nood

voorzag. Het prijsverschil zal deze markt wel voor Nederland behouden doen blijven.

Uitbreiding onderging ook de Watervoorzieningsdienst. Op Aruba en Curaçao zocht men die uitbreiding in distillatieinrichtingen. Putten werden gebouwd ten dienste van de kostelooze watervoorziening. In de eerste oorlogsjaren bleek in de putten door den slechten regenval onvoldoende water te zijn. Op Aruba werd het water gerantsoeneerd tot enkele uren daags. Naast distillatie-inrichtingen voor zeewater werden nieuwe pompstations voor de winning van grondwater in bedrijf gesteld. Ook hier is de productie afhankelijk van den regenval. Een poging, in de eerste helft van 1942 op Aruba gedaan, om naar water te boren op een door een wichelroede aangewezen plaats, had geen gevolg. Bij de watervoorziening gingen de schepen voor.

De C. P. I. M. en Lago bleven voor zichzelf zorgen: fabriekswater, drink- en huishoudwater en water voor de eigen olieschepen. De Lago liet een tijdlang drinkwater uit de Vereenigde Staten komen. De waterleiding in Willemstad, in den oorlog tot ver daarbuiten uitgebreid, levert thans water tegen een vastrechttarief, afhankelijk van de huurwaarde.

De vrees voor uitputting van het grondwater ten nadeele van landbouw, veeteelt en natuurschoon deed het gouvernement in 1945 een Watercommissie in het leven roepen, die dit vraagstuk in studie heeft genomen. Watervoorziening door distilliatieinrichtingen komt op den duur vele malen duurder uit dan die met grondwater.

Nieuw departement. In 1943 werd een departement van Landbouw Veeteelt en Visscherij ingesteld onder leiding van den directeur der Landswatervoorziening. Men heeft vroeger den dienst van den landbouwkundige gekend, en later was de landbouw eerst nog (in 1940) bij Openbare werken ondergebracht, en Veeteelt en Visscherij bij den Veterinairen dienst. De ruime werkgelegenheid buiten den Landbouw had dezen, al steeds niet zeer gezocht, nog meer in discrediet gebracht. Nieuwe plannen naast de oude staan op stapel; er wordt gedacht aan mechanisatie. Er is groeiende belangstelling. Voor de veeteelt met name is in de oorlog veel gedaan. Er kwam een kweektuin op Cas cora, waar sierheesters, schaduw- en laanboomen, vruchtboomen en grassoorten worden geteeld. Er is een fokkerij met rasdieren. Aan het kweeken van groenten op groote schaal is men reeds begonnen.

Merkwaardige proeven, die men neemt, gelden watercultures, hydroponics of „soilles culture", aardelooze verbouwing, kwee-

ken van planten in water. De C. P. I. M. is voorgegaan, en particulieren hebben getracht dit voorbeeld te volgen.

Voor het vee is krachtvoer ingevoerd moeten worden.

De bekostiging van dit alles! Tot dekking van de aanmerkelijk gestegen uitgaven werden verschillende belastingen en retributies verhoogd met opcenten. Deze opcenten stegen in sommige gevallen tot boven de 10: die op de Inkomstenbelasting liepen op van 25 in 1940/1 tot 100 in 1943; in 1944 waren zij progressief van 1 tot 75; winstbelasting 150; invoerrecht 10, met verhooging van sommige rechten als op bier en wijn met 50%, gedistilleerd met 2400%, sigaren, sigaretten, tabak met 150%; accijns op gedistilleerd 10 opcenten met verhooging van het recht zelf van 150 op 200 gulden per Hectoliter; loodsgelden 10 opcenten, met verhooging van het bedrag voor stoomschepen met 65%.

Menschen achter prikkeldraad. In den nacht van 10 Mei 1940 werd gouverneur Wouters gewekt door een telegram van den minister van Koloniën, waarin het uitbreken van den oorlog werd gemeld. Een uur later trokken detachementen Militaire politie, mariniers en matrozen onder leiding van officieren door de stad om de Duitschers en staatsgevaarlijke „Nederlanders" in te rekenen. Een Nederlandsch oorlogsschip waakte buitengaats tegen ontsnapping van Duitsche schepen in de haven en baaien. 220 Duitsche schepelingen, 202 andere Duitschers, 28 „Nederlanders" en 11 Nederlandsche onderdanen waren al opgeborgen, toen de bevolking op de been kwam. 8 menschen werden weer vrijgelaten. 71 huiszoekingen vonden plaats, 4 archieven waren in beslag genomen. De Duitschers gingen denzelfden dag naar Bonaire, de staatsgevaarlijk geachte „Nederlanders" kwamen in de gevangenis te Willemstad. Op Bonaire bleef een detachement Militaire politie ter bewaking achter. Hier zaten de geïnterneerden in scholen: 1 voor vrouwen en kinderen, 1 voor schepelingen en 1 voor mannen. Spoedig richtte Openbare werken een kamp in. De schepelingen gingen naar Jamaïca; 30 Duitsche vrouwen en kinderen en oude mannen mochten onder bepaalde voorwaarden naar Curaçao teruggaan.

De behandeling der geïnterneerden was niet weerwraak. In Jan. 1941 heb ik als journalist het kamp op Bonaire bezocht. Toen waren de Duitsche en statenlooze Joden al afgezonderd en op de plantage Guatemala ondergebracht, om hen voor beschimping te vrijwaren. Daar liepen ze met gebruinde ruggen te kuieren, lagen te lezen of kookten een extra eigen potje. In het groote kamp

aan de zee hadden de Duitschers verlof om tweemaal daags te zwemmen. Zij leerden hier wat het beteekent in een beschaafd land politiek gevangene te zijn, waar de overheid, door christelijke beginselen geleid, aan de gerechtigheid weet te voldoen zonder de menschlievendheid te vergeten. De behandeling geschiedde overeenkomstig de bepalingen van het verdrag van Genève van 27 Juli 1929 betreffende de behandeling van krijgsgevangenen, zulks op verzoek der Duitsche regeering. De Zwitsersche zaakgelastigde te Caracas bezocht eenige malen het kamp en sprak met de menschen buiten tegenwoordigheid van derden.

Om het kamp, waarin ook de „Nederlanders", door prikkeldraad gescheiden, waren, was een neutrale zône, en ieder, die zich daarin ophield, liep gevaar neergeschoten te worden. Toch zijn er in Sept. 1941 enkelen ontsnapt; zij werden echter weer gegrepen. In de keuken, tusschen het Duitsche en het Nederlandsche mannenkamp, was voor de gevangenen gelegenheid om een extra kopje koffie te zetten. Eens per week konden zij naar de stad gaan om inkoopen daartoe te doen. Elke morgen om 10 uur was er inspectie naar de bedden en de barakken. Ander werk geschiedde tegen betaling. De Joden op Guatemala werkten op eigen verzoek in de groenten. Van de 80 Duitschers verklaarden 10 desgevraagd te willen werken, maar dezen werden daarover door de anderen lastig gevallen.

Langs hierarchieken weg konden de geïnterneerden klachten indienen. De eerste instantie was de kampchef, door de gevangenen uit hun midden gekozen met goedkeuring van de militaire overheid. Ontduiking van den verplichten kampdienst, kwetsend spreken over Nederland werden gestraft, maar lijfstraffen werden niet toegepast. De geestelijke verzorging der geïnterneerden was in handen van de plaatselijke geestelijkheid. Bij den kerkgang, eenmaal des zondags, bleken velen des morgens katholiek en 's middags protestant te zijn. De gouvernementsgeneeskundige hield tweemaal in de week spreekuur, en daarbuiten kon men bij den kampchef naar hem vragen.

In den loop van 1941 ging men over tot gezinsinterneering. Op 1 Sept. van dat jaar werd den Joden en antinazi's veroorloofd naar Aruba en Bonaire te gaan onder zekere voorwaarden, waaronder een dagelijksche aanmeldingsplicht bij de politie en verbod van politieke bemoeienis. Eén moest wegens overtreding der voorschriften in de interneering terugkomen.

De Nederlandsche geïnterneerden zijn een tijdlang werkzaam geweest bij de wegenverbetering op Bonaire.

Zes Italianen op Curaçao en 1 op Aruba zijn na het uitbreken van den oorlog met Italië geïnterneerd. Zij werden al spoedig gebracht onder de „beperkt vrijgelatenen." Voor deze categorie in haar geheel werd in 1943 een verbod van het bezoeken van openbare vermakelijkheden uitgevaardigd.

Mag men eenerzijds aannemen, dat de geïnterneerde vijanden op Curaçao het veel beter hadden, dan de Nederlanders, die een deel van hun leven in vijandelijke concentratiekampen hebben moeten slijten, anderzijds bestaat wel de indruk, dat de Curaçaosche overheid strenger was in het interneeren dan die in Engeland en Amerika. In laatstgenoemd land werden statenloozen wel in het leger opgenomen en soms zelfs genaturaliseerd. Een merkwaardig geval, dat zich heeft voorgedaan, was het volgende, van twee broers, die voor het naziregiem uit Duitschland vluchten, kwam de een op Curaçao en de ander in Engeland terecht; de eerste werd hier als „beperkt vrijgelatene" behandeld, terwijl de andere in Engeland bij de geheimen dienst aangenomen werd.

Wat er met de kampbewoners zal gebeuren, is nog niet bekend. De Staten hebben bij voorbaat de begrootingspost voor onderhoud van het kamp afgestemd.

De olie. — Zonder Aruba en Curaçao had de luchtmacht niet kunnen vliegen —. Na die aan de Perzische golf liggen de twee grootste olieraffinaderijen op Curaçao en Aruba. In de betrekkelijke rust van het Westelijk halfrond zoemden de motoren en stroomde de olie, de benzine, de 100 octaan olie voor de luchtmacht. Alleen wie de eilanden kent, kan zich een voorstelling maken van den enormen omvang dezer bedrijven. Men kan met een 35 K.M.-snelheid ongeveer een uur op de terreinen der C. P. I. M. rijden, zonder tweemaal denzelfden weg te nemen. In de olieproductie bereikt de oorlogsinspanning van Curaçao haar toppunt Bij de C. P. I. M. werken naast 500 krachten uit Europeesch Nederland een 7100 arbeiders, waarvan ongeveer de helft Nederlandsche onderdanen zijn of Nederlanders, waarvan 2200 van het eiland Curaçao en 50 van Aruba, 240 Bonairianen, 20 Statianen, 100 van St. Maarten en 15 van Saba; daarnaast nog een 650 uit Suriname.

Deze arbeiders werken in ploegen. Het begon te spannen, toen niet minder dan 250 arbeiders onder de wapenen werden geroepen.

Bij de Lago Oil & Transport Company op Aruba werken „slechts" 7000 menschen, van welke 6400 uit het gebiedsdeel Curaçao. De Lago geeft de voorkeur aan Arubanen boven

Curaçaoenaars en daarna aan menschen uit ander Caraïbisch gebied.

Reeds in 1939 werkten beide raffinaderijen voor den oorlog. In 1940 werd de C. P. I. M. daarbij meer rechtstreeks betrokken. De Lago sinds Pearl Harbour. Er werd op beide eilanden voor tientallen millioenen bij gebouwd om aan de steeds toenemende vraag te kunnen voldoen. Om het Schottegat op Curaçao staan de installaties thans tot aan het Joodsche kerkhof, op het oude landgoed De Hoop. Het Schottegat heeft aan den rand een soort bassins gekregen, waar de afval in gaat. Had dit niet anders gekund? Het landschapsschoon heeft de olie nagenoeg geheel verwoest. Er staan thans meer dan 1000 tanks, en de productie liep in den oorlog zoo op, dat thans per dag 25 tot 30.000 ton geraffineerd wordt. Dat is een hoeveelheid,die 30 treinen, elk van 100 wagens, voor het vervoer zou eischen.

Op Aruba alleen werd voor een waarde van 15 tot 20 millioen dollars voor de inrichting aangevoerd. Voor een deel kwamen deze goederen op z'n Amerikaansch, per vliegtuig. Nacht en dag, ondanks de verduistering. Een katalysator-kraakinstallatie van 20 verdiepingen kwam in Dec. 1943 gereed.

Aruba en Curaçao hebben samen, na New York, de grootste havenbeweging ter wereld. De havenmeester, overste Gauw, werd in den loop van den oorlog opgevolgd door overste H. W. Hemmes. In 1942 was de gemiddelde maandelijksche beweging 422 schepen, waarvan ongeveer 300 „lakers", ondiepe tankschepen. Ondanks de bescherming der motortorpedobooten en oorlogsschepen, zijn, gelijk gezegd, tankschepen getorpedeerd.

Ter opleiding van het personeel werden beroepsscholen opgericht; op Aruba had deze opleiding 50 tot 100 jongelui; die van de C. P. I. M. 150 leerlingen. Administratieve leergangen leidden eveneens nieuw personeel op.

De geweldige toeneming van het havenverkeer leidde tot den bouw van een nieuw dok door de C. P. I. M. ,naast het Wilhelmina- en het Julianadok, het Beatrixdok, dat in 1943 gereed kwam. Schepen en machines voor de schepen kunnen geheel hersteld worden op Curaçao. Daartoe komen schepen onder velerlei vreemde vlaggen.

Ten gerieve van het personeel der olieraffinaderijen zijn voorzieningen getroffen: electrische centrales, watervoorzieningssystemen, aanvoer van zoetwater met tankschepen, distilleering van zeewater, waterputten, sportterreinen, waterplantages. De

C. P. I. M. opende een eigen openluchtbioscoop. De C. P. I. M. beslaat in het geheel 45 hectaren.

In December werd een aan de op Curaçao werkende verwante raffinaderij tijdelijk gesloten.

Uitbreiding der bevolking. Tusschen 31 Dec. 1939 en 31 Dec. 1944 steeg het bevolkinscijfer van het gebiedsdeel van 105.617 tot 127.866. Hieronder is de verbetering van een telfout van 6000 personen begrepen. Daartegenover staat, dat een 10 tot 12000 tijdelijk toegelaten personen, vreemde soldaten en ambachtslieden en vluchtelingen niet zijn ingeschreven. Over de eilanden verdeeld waren de cijfers ,achtereenvolgens in 1939 en 1944:

Aruba 30.416 en 39.318	Bonaire 5.563 en 5.798
Curaçao 65.231 en 78.587	St. Maarten 2039 en1877
St. Eustatius 1129 en 1092	Saba 1194 en 1194.

Aruba is ongeveer zoo groot als Texel, dat een goede 8000 inwoners heeft; Curaçao en Bonaire zijn iets grooter.

De helpende hand. Er waren veel steunacties ten bate van het moederland. Reeds in de eerste oorlogsdagen begon men daarmee. De daarbij bereikte cijfers moet men zien in het licht van de bevolkingscijfers.

Het eerst werd opgericht de Stichting *SANOC*, steun aan Nederlands oorlogsgetroffenen Curaçao, met de *Sanoa* op Aruba en de *Sanom* op St. Maarten. In den loop van de oorlogsjaren trad deze stichting minder op den voorgrond.

Het *Roode Kruis* stichtte in Mei 1940 dadelijk een informatiebureau. Het regelde de verzending van voedselpakketten over Lissabon enz.

Het *Comité Nederland* bestond uit werknemers bij de C. P. I. M., die een percentage van hun salaris afstonden. Tot het laatste toe ontving het belangrijke vrijwillige bijdragen. Maandelijks schonk het comité 300 pond aan het Welfare Committee for the Netherlands Fighting Forces in Engeland. Bovendien stelde het in 1944 twee ton beschikbaar voor het Nederlandsche Roode kruis ter onmiddellijke hulpverleening aan kinderen in Nederland. Kort na de bevrijding werd het ontbonden.

Dit comité gaf de stoot tot de oprichting van het *Prins Bernhard Fonds* op 10 Aug. 1940, het centraal bewapeningsfonds, waaraan Nederlanders en Nederlandsche onderdanen konden bijdragen. De heer J. M. de Booy, de tegenwoordige minister van Marine, toen een der directeuren van de Kon. Ned. Mij. tot exploitatie van petroleumbronnen in Ned. Indië, luit. admiraal J. Th.

Fürstner en generaal-majoor jhr. W. C. M. de Jonge van Ellemeet, adjudant der Koningin, waren de oprichters. In het eerste jaar reeds werd meer dan 11 millioen *door de Oost bijgedragen*, Curaçao, Aruba, Suriname, Groot-Brittannië en Ierland, Argentinië, Australië, Belgisch Congo, Bolivia, Brazilië en tal van andere landen.

De *Fellows of the Bellows* was een origineel uitgedachte organisatie, die ook op de Curaçaosche eilanden instemming heeft gevonden, ter ondersteuning van de R. A. F. Voor elk neergeschoten vliegtuig werd een bijdrage gezonden.

Het *Prinses Margrietfonds* was een stichting ten bate van oorlogslachtoffers. De afdeeling Curaçao bracht enkele tienduizenden bijeen.

De stichting *Katholiek Nederland* beoogde hulp te verleenen bij het herstel van Katholieke cultureele instellingen in Nederland en Indië.

Het *ABC-fonds*, dat vooral op Aruba veel succes had, hield zich meer bepaald bezig met de zorg voor baby's.

Het *Comité-Irene* is eigenlijk een onderdeel van het Curaçaosche Roode kruis. Het vervaardigde kleeding, waarvoor het zelf de fondsen bijeenbracht.

De *VOC* of Vrouwenorganisatie Curaçao deed veel goed werk.

Het *Curaçaosch Nationaal Steunfonds* en het *Aruba Hulpfonds* werden geboren uit denzelfden drang, die het aanzijn gaf aan het Nationaal Steuncomité te Londen.

In Novenber 1942 werden op Aruba duizenden bijeengebracht voor hulp aan de Russen.

Ook voor andere dan met den oorlog in verband staande doeleinden werden gelden ingezameld. Bij de overstrooming van de Orinoco in Venezuela verleenden Aruba en Curaçao hulp in geld, en de K.L.M. zond een vliegtuig met geneesmiddelen.

Prof. dr. J. A. C. Fagginger Auer bezocht in 1943 Curaçao voor zijn plan om een Internationale universiteitsstichting in het leven te roepen, die een cultureele centrale voor geheel Europa in Nederland wilde vestigen. Particulieren, vereenigingen en ook de Staten gaven geld.

Een *Joodsch Noodfonds* bood hulp in bijzondere gevallen aan Joodsche personen; overigens droegen de Joden in ruime mate bij aan de andere fondsen.

Ter ondersteuning van verschillende fondsen werden bijzondere *postzegels* uitgegeven en met bijslag verkocht. Hier volgt voor postzegelliefhebbers een opgave van de in de oorlogsjaren verschenen postzegels:

Frankeerzegels met beeltenis van de Koningin, teekening Konijnenburg, uitgegeven in 1941 en 1942.
Luchtpostzegels met een bijslag voor het Prins-Bernhardfonds, 11 Dec. 1941.
Luchtpostzegels, vliegtuigtype ter vervanging van het Hermestype, Sept. 1942.
Frankeerzegels, eilandentype met gezicht van Curaçao, Aruba, Bonaire, St. Maarten, St. Eustatius en Saba. Uitgegeven 1 Febr. 1943,
Frankeerzegels ter herdenking van den geboortedag van prinses Margriet, 8 Nov. 1943. Waarden 1½, 2½, 6 en 10 cent.
Overgedrukte luchtpostzegels met een bijslag voor de Nederlandsche krijgsgevangenen, 40, 45, 50 en 60 cent. Uitgegeven 1 Dec. 1943,
Luchtpostzegels met een bijslag voor het Nederlandsche Roode Kruis, 16 Aug. 1944.

Toen de bevrijding daar was, wachtte men met ongeduld op de gelegenheid om pakketten naar Nederland te zenden. In Mei 1945 nog kon de Nigerstroom met ongeveer 4500 pakketten vertrekken. Op Scharloo was een extra-postkantoor ingericht; de menschen stonden er in de rij, en op straat liep ieder met een pakje. In October 1945 ging de Stuyveant met 12627 pakketten. De waarde werd op 2½ millioen geschat. Van Aruba werden iets eerder 1672 pakketten gezonden met twee vliegdekschepen, die regelrecht naar Pernis gingen.

Politiek leven. Het binnenlandsche politieke leven onderging in den eersten oorlogstijd een inzinking. Ontplooiing van politieke actie was eerst mogelijk geworden na de inwerkingtreding der Curaçaosche staatsregeling van 1936. Er waren toen drie partijen: de Roomsch-Katholieke partij, de Politieke unie en de partij der Curaçaosche Scheepvaartmaatschappij. Op Aruba hadden alleen de Roomsch-Katholieken een eigen partij. Na de eerste verkiezingen leken alle partijen verdwenen, maar de R. K. kwam tegen de verkiezingen van 1941 weer voor den dag. Ondanks het nieuwe kiesreglement kwam er geen levendige strijd bij de stembus. Velen meenden, dat om den oorlog de verkiezingen hadden moeten zijn uitgesteld, en onthielden zich, toen, dat niet geschiedde. Op Bonaire en de bovenwindsche eilanden werden bij candidaatstelling gekozen J.A. de Jongh en W. R. Plantz.

Op Aruba kwam J. H. E. Eman met een eigen lijst. De R. K. toonden weinig belangstelling, en zoo gebeurde het, dat in Nov.

1941 op Aruba niet één candidaat der R. K. lijst werd gekozen, maar twee van de lijst-Emans, nl. J. H. E. Eman en F. J. Q. Kwartz. Van de beide andere lijsten werd ook niemand gekozen. Einde Jan. 1942 werd toen op Aruba de R. K. Unie Aruba gesticht, die in 1945 met een lijst voor den dag kwam.

Op Curaçao werden van de eenige lijst, die der R. K. partij, gekozen dr. M. F. da Costa Gomez, J. H. Sprockel, E. A. Römer, mr. A. W. J. M. Desertine, J.A. J. Ellis en J. M. F. Kroon.

De gouverneur benoemde een paar dagen na afloop der verkiezingen dokter J. R. Arends van Aruba, E. C. Martijn, C. N. Winkel, A. S. Señior en F. A. Vromans.

In den loop van dezen zittingstijd (1941–1945) werd in plaats van den ondervoorzitter C. N. Winkel, die ontslag nam, benoemd dokter W. P. Maal; ondervoorzitter werd de heer A. S. Señior. Deze laatste trad in Aug. 1945 af met den voorzitter Sproekel tengevolge van een geschil tusschen Staten en Gouverneur. In hun plaats werden benoemd Ch. B. Debrot en N. M. Chumaceiro. Voorzitter en ondervoorzitter werden mr. Desertine en de heer Vromans, beiden Europeesche Nederlanders, wat eenige kritiek uitlokte.

De Statenvergaderingen kenmerkten zich over het algemeen door zekere matheid. Ook zag men op de openbare tribune weinig belangstellenden. De redevoeringen waren meer practisch dan principieel; debatten kwamen bijna niet voor. Een oogenblik van historische beteekenis was het, toen, kort nadat de minister van Koloniën Welter in een conferentie met de Curaçaosche pers had gewaagd van de „veranderde structuur in het bestel des koninkrijks", gouverneur Wouters op 16 Juni 1941 plotseling de Staten in buitengewone vergadering bijeenriep en meedeelde door de Kroon te zijn gemachtigd om mee te deelen het voornemen van het opperbestuur inzake de aanpassing van de structuur van het Koninkrijk aan den eisch der tijden. De status van Oost- en van West-Indië zou in overeenstemming gebracht worden met de beteekenis dezer gebiedsdeelen in de rijkseenheid.

Het inwendig staatkundig bestel der overzeesche gebiedsdeelen zou mee een punt van overweging op het programma uitmaken. Een rijksconferentie na de bevrijding zou de Kroon van raad dienen. In 1942 stelde gouverneur Kasteel een commissie in om deze zaken onder de oogen te zien.

In Maart 1942 reeds werden de leden voor de rijksconferentie aangewezen: mr. Da Costa Gomez, de Statenvoorzitter Sprockel en A. G. Statius Muller. Toen de oorlog lang duurde en Indië ver-

loren ging, werd in Londen een Buitengewone Raad van advies ingesteld, waarin Curaçao vertegenwoordigd was door mr. Da Costa Gomez. Van Febr. 1943 tot Sept. 1944 was hij in Londen, met een onderbreking in Sept. 1943, ten einde zijn Statenlidmaatschap niet te verliezen. De buitengewone Raad van Advies werd opgeheven in Sept. 1944.

Een merkwaardige gebeurtenis was, dat in Juli 1944 de Curaçaosche Roomsch-Katholieke partij bij den minister-president protesteerde, toen in het hervormde kabinet geen R. K. waren opgenomen.

Naar San Francisco. In Apr. 1945 was de voorzitter der Staten, de heer J. H. Sprockel, op de wereldconferentie der Vereenigde volken. Het geschil, dat tot zijn ontslag uit de Staten leidde, liep tusschen dit college en den gouverneur Kasteel; persoonlijke kwesties waren daaraan niet vreemd. 6 Apr. 1945 verlieten bij de behandeling van de veel te laat ingediende ontwerp-begrooting 4 leden (de hh. Maal, Plants, Eman en Kwartsz) de vergadering uit protest. Het ging over eenige kleine posten, te zamen 5000 gulden omvattende op een geheel van 26 millioen. Enkele maanden later werd bij de begrooting 1946 de geheele defensiepost afgestemd, niet om de cijfers maar meer uit protest tegen de houding, welke de gouverneur geacht werd aan te nemen. Toen was de voorzitter in San Francisco en de ondervoorzitter Señior op een monetaire zending naar Londen. Beiden waren integere mannen? Sprockel liet, als het pas gaf, in de vergadering het nationale geluid hooren en placht de rijkseenheid op den voorgrond te stellen.

Nieuw Leven. Tegen de verkiezingen 1945 begon het politieke leven weer wat op te bloeien. Tegenover de R.K. partij werd in 1945 een Democratische partij opgericht. Er was ook nog het weekblad *Curaçao*, overgebleven uit den tijd van de Politieke Unie van 1937. Het verklaarde buiten de Democratische partij te staan, ofschoon zijn redacteur, dr. De Regt een der candidaten van die partij was. *De Democraat* werd het orgaan der nieuwe partij. Eerst na geruimen tijd kwam het blad met de beginselverklaring en het program zijner partij, die onder leiding van den voorzitter, den heer E. Jonckheer stond. De orthodoxe protestanten, Hervormden en Gereformeerden, richtten in Juli 1945 onverwacht de Curaçaosche Protestantsche partij op, die een blad *Recht en Vrijheid* deed verschijnen. Voorzitter dezer partij is dr. W. J. Goslinga.

Zal er na de verkiezingen politieke belangstelling blijven?

In de Politieraden. In de Raden van politie uit zich het politieke leven op de eilanden buiten Curaçao. Met de politie hebben deze raden niets te maken. Veel leven zit er niet in deze kleine colleges, samengesteld uit den gezaghebber en twee gekozen landraden. Dr. Da Costa Gomez heeft een paar jaar geleden in een rede verdedigd, dat deze Raden van politie staatsrechtelijk in de lucht hangen. Plannen tot decentralisatie van het bestuur deden den gouverneur de verkiezing van nieuwe landraden in 1943 uitstellen. Echter moest op Aruba een verkiezing plaats hebben wegens aftreden van dr. A. F. Dussenbroek, in wiens plaats A. Wever werd gekozen. De decentralisatie is nog niet werkelijkheid geworden. Leven is er nooit in deze raden geweest; door het verbeterde reisverkeer traden zij in hun representatieven vorm wat meer naar voren.

„Beloften maecken 't volck tot alle dinghen graag" (Vondel). Het streven naar grooter onafhankelijkheid van het gebiedsdeel ten opzichte van het moederland ging gepaard met een streven naar meer onafhankelijkheid der eilanden ten opzichte van elkaar. Dit was voorzien bij de totstandkoming van de staatsregeling van 1936 (zie artt. 117, 118). Reeds kort na zijn optreden deed gouverneur Kasteel een belangrijke stap in die richting. Hij benoemde een commissie — naar haar voorzitter commissie-Oppenheim geheeten — ter bestudeering van staatkundige aangelegenheden. In December 1942 werd zij geïnstalleerd. Leden waren prof. mr. A. S. Oppenheim, dr. W. Ch. de la Try Ellis, mr. dr. M. F. da Costa Gomez, dr. W. Goslinga, mr. C. F. Gronemeijer, mr. H. A. J. Gijsen en G. J. Ferguson, tevens secretaris. In April 1944 verscheen het rapport dezer commissie, gegoten in den vorm van een Ontwerp-Landsverordening. De gedachte is, dat alle eilanden krijgen een eilandraad, een college van gezaghebber en landraden, en een gezaghebber. Het eigenaardige is, dat in dit rapport de eilanden in alphabetische volgorde worden genoemd en niet naar hun belangrijkheid (C.,A.,B.) als vroeger. De leden van den eilandraad worden gekozen volgens een belasting-bekwaamheids-kiesrecht, waarbij op de bovenwindsche eilanden, als van ouds, is rekening gehouden met eigendom van onroerend goed. Het actieve vrouwenkiesrecht wordt voorgesteld, terwijl tot nu toe in Curaçao alleen een passief vrouwenkiesrecht voor de Staten bestaat, dat echter nog nooit, als in Suriname, in praktijk gekomen is. De leden zitten 4 jaar. De vergaderingen, ten minste eens in de maand, zijn openbaar. De gezaghebber is voorzitter, en heeft een raadgevende stem. Uit en door den eilandraad

worden de landraden gekozen, ten minste 2 en ten hoogste 4. Het college van gezaghebber en landraden is het dagelijksch bestuur van het eiland. De Staten van Curaçao worden meer een overkappend college, want ook op het eiland van dien naam komt een eilandraad en dus ook een gezaghebber. Een eigen begrooting wordt jaarlijks in den eilandraad vastgesteld.

Wordt dit alles wet, dan komt er een einde aan den ietwat patriarchalen toestand, die het zwaartepunt van het bestuur feitelijk in één hand legde. De gouverneur brengt de decentralisatie als een geliefkoosd onderwerp telkens ter sprake, maar in 1945 was het desbetreffend ontwerp nog steeds niet ingediend. Het geheel vertoont veel overeenkomst met de gemeentebesturen in het Rijk in Europa.

De gouverneur heeft over het voorstel het oordeel gevraagd van de belangrijkste ambtenaren. In sommige kringen is twijfel geopperd aan de beschikbaarheid van bekwame personen op alle eilanden, om in de colleges zitting te nemen. Op één uitzondering na verklaarden mij de landraden op de bovenwindsche eilanden, dat daar de geschikte personen in voldoende aantal zouden ontbreken, nl. onder hen, die voor openbare ambten zich beschikbaar willen stellen. Min of meer geldt dit ook voor de benedenwindsche eilanden, en men loopt ook de kans, dat er zullen zijn, die niet zullen willen, omdat zij den Eilandraad als van lagere orde dan de Staten zullen zien. Het nog niet volgroeide politieke inzicht van Curaçao doet zich hier gelden

Staats- of gebiedsdeel? Deze vraag deed eenigen tijd veel stof opwaaien. De gouverneur Kasteel en het statenlid mr. Da Costa Gomez voelden voor staatsdeel, wat ook juister is, omdat Curaçao enz. niet deelen van een gebied maar van een staat zijn. Enkelen bevelen „rijksdeel" aan, maar de Grondwet noemt „rijk" alleen het rijk in Europa. De levendige gedachtenwisseling over dit onderwerp ontaardde in allerlei persoonlijkheden en venijnigheden. De gouverneur zag in zijn voorkeur voor staatsdeel zelfs reden om de belastingpapieren ermee over te drukken. Ten slotte keerden allen behalve de gouverneur terug tot „gebiedsdeel"

Van de wieg tot het graf. Curaçao is Suriname en Ned.-Indië ver vooruit op het gebied van de sociale wetgeving, maar een zekerheid „van de wieg tot het graf", zooals sir William Beveridge het noemt, bestaat ook hier nog niet.

Ongevallen- en ziekteverzekering was er al in 1938 en 1940 gekomen. In den oorlog kon men allereerst in de kostwinnersver-

goedingen een vorm van sociale zorg zien. Toen kwam de Algemeene Oorlogs- Ongevallenregeling voor oorlogsinvaliden. Het Roode Kruis bood hulp, toen verschillende koopvaardijschepen werden getorpedeerd. In den loop van 1942 kwam een regeling tot stand voor de verzorging van oorlogsslachtoffers, naar het voorbeeld van de Oost-Indische regeling. De Lago bleef niet achter, toen slachtoffers vielen bij de beschieting van Aruba.

Men bleef ook voortwerken aan de uitvoering van het vóór den oorlog ontworpen program. Er kwam een Regeling Arbeidscontract, een Verlofregeling voor winkelpersoneel, een verbod van kinderarbeid, een regeling van de werktijden van kantoorpersoneel.

Voorts is voorbereid een Stuwadoorsverordening, waartoe de stoot werd gegeven door een staking onder de bootwerkers in den zomer van 1945. Er wordt gewerkt aan een Veiligheidswet, en men wil een arbeidsbeurs scheppen in een verordening op de registratie van arbeidskrachten.

Bij de C.P.I.M. kwam het tot de oprichting van een afdeeling AS, arbeids- en sociale zaken, kort na een bezoek in Nov. 1942 van den directeur der „Koninklijke" J. M. de Booy, onder leiding van den secretaris der directie, tevens lid der Staten van Curaçao, F. A. Vromans. Een adviescommissie van personeel zorgt voor het verband tussen directie en werknemers.

In Oct. 1941 werd te Willemstad het Wit-Gele kruis opgericht ter bevordering van de volkshygiëne in den vorm van zorg voor ouden van dagen, gebrekkige kinderen, zuigelingen, van ziekenverpleging aan huis. De Loterijbond Fortuna en het gouvernement geven geldelijke hulp. Leergangen werden gegeven in hygiëne, infectieziekten, moederschapszorg; een vlugschrift *Noten bij de moederschapszorg* werd uitgegeven, als ook *Een idee van enkele infectieziekten. Het Wit-Gele Kruis* was een onregelmatig verschijnend „periodiekje". In Juli 1943 werd geopend een Tehuis voor ouden van dagen „Birgen di Rosario". Tevoren was deze laatste zorg in handen van de Protestansche vereeniging voor Liefdadigheid, die al van 1936 af het fraaie Wilhelmina tehuis heeft. Op St. Eustatius werd in 1945 een tehuis Bethanië ingericht.

Wijkverpleging was er vóór den oorlog niet op Curaçao. Mede door een toenemend tekort aan krachten moest de opneming in ziekenhuizen beperkt worden. Het Wit-Gele kruis richtte in Juli 1943 onder den naam „Stichting Prinses Margriet" — de eerste inrichting, die dien naam mocht voeren — een wijkverpleging op onder een gediplomeerde hoofdzuster, die de menschen zonder onderscheid van geloof, stand en ras helpt. De inrichting voor

gebrekkige kinderen, „O.L.V. van altijddurenden bijstand", zorgt voor gebrekkige kinderen. Een leergang van dr. H. G. S. van Raalte wil door opleiding van verpleegzusters het toenemend tekort aan verpleegsters verhelpen. Steeds meer landskinderen komen in het verpleegstersvak.

Echtscheiding en verstekvonnis. In Febr. 1944 kreeg de Curaçaosche rechter de bevoegdheid kennis te nemen van vorderingen tot echtscheiding, wanneer de eischende partij hoofd- noch werkelijk verblijf in Curaçao, Suriname of vijandelijk gebied heeft en de andere partij niet in vijandelijk gebied werkelijk verblijf houdt. Het werd een pijnlijke toestand, toen hier echtscheiding gingen vragen enkele personen, wier echtgenooten in Europeesch Nederland vertoefden, en bij verstek ook kregen. Begin Aug. 1945 maakte de gouverneur daarop een ontwerp-landsverordening aanhangig, die ook tot stand kwam, waarbij verstekvonnissen moeilijk, zoo niet onmogelijk gemaakt werd.

Zeelieden aan den wal. Curaçao werd een der grootste afscheephavens voor olie; schepen van tientallen naties werden de St. Annabaai binnengeloodst; er moest voor den zeeman iets worden gedaan. Het Apostolaat der zee, het Leger des Heils en Onze Vloot werkten samen. Aan het R.K. Zeemanshuis, in de Klipstraat gelegen, kon reeds op den Tweeden Kerstdag, dank zij een comité onder leiding van de dochter van den gouverneur, mej. E. W. J. Wouters, een nieuwe vleugel worden bijgebouwd, waarin 30 bedden voor nachtverblijf werden beschikbaar gesteld. Het Leger des Heils heeft een dergelijke inrichting aan de Hoogstraat, terwijl Onze Vloot op Suikertuintje een ontspanningsoord opende. De C.P.I.M. had een eigen zeemanshuis in Emmastad. Ook dient genoemd, dat het Comité Nederland en de Centrale van koopvaardijofficieren voor den zeeman werkzaam was. In de gastenboeken der zeemanshuizen staan de namen van prinses Juliana en prins Bernhard, ook die van de ministers, die Curaçao bezochten. Minister Kerstens vulde de kolom „welk schip" in met „het schip van Staat".

De gaande en komende man. De oorlog heeft personen naar Curaçao gebracht, die anders wellicht nooit gekomen zouden zijn.

Gouverneur Wouters, die in 1936 gekomen was, werd in 1942 opgevolgd door dr. P. A. Kasteel. Eerstgenoemde zij hier in de eerste plaats herdacht als de man van de sociale wetgeving; hij haalde den ir. Verwey hier. Verder verbeterde hij de drinkwater-

voorziening; op Aruba werd o.a. een waterinstallatie bijgebouwd. Persoonlijk had hij belangstelling voor de opsporing van water met de wichelroede. In de derde plaats wijdde deze gouverneur zijn aandacht aan de landsverdediging. Bij zijn sociale voorzieningen behoort genoemd te worden de woningbouw. Verder komen voor gouverneur Wouters' rekening de verbetering der vliegvelden, de stichting van het Stuyvesant-college, de verbetering van den rechtstoestand der ambtenaren, de uitbreiding van het krankzinnigengesticht, de herinrichting van den Openbaren gezondheidsdienst (schoolvoeding, schoolartsen), de vereenvoudiging van het kiesreglement en de uitbreiding van het kiezerscorps. De Administratie van Financiën kreeg in zijn tijd een nieuw kantoorgebouw, waarvandaan zij in 1944 verhuisde naar Pietermaai; Willemstad kreeg een nieuwe Emmabrug; het wegennet op de eilanden werd verbeterd en uitgebreid. Den landbouw moedigde gouverneur Wouters aan: het Helfrichdorp werd gebouwd, een modelboerderij ingericht; de bovenwindsche eilanden werden op dit gebied niet vergeten. Op Aruba werd het gouvernementshuis met de kantoren uitgebreid, er kwam een abbattoir en een markthal; deze laatste ook op Curaçao. Gouverneur Wouters voerde het registratuurstelsel der Vereeniging van Nederlandsche gemeenten in de administratie in en reorganiseerde de diensten van het Bevolkingsregister en van den Burgerlijken stand; het Kadaster werd verbeterd.

Bij dit alles — en er is meer te noemen (de havenverbetering op Aruba, de oprichting van het Bureau Sociale en Economische zaken, het comité Suriname-Curaçao, gevolgd door het comité Curaçao-Suriname ginds) — bedenke men, dat dit geschiedde in 6 jaren, waarvan 2 in den oorlogstijd vielen.

Het is niet dikwijls voorgekomen, dat in Curaçao de aftredende gouverneur persoonlijk de bestuursmacht overdroeg aan zijn opvolger. Het was onder gouverneur De Jong van Beek en Donk gebeurd, en geschiedde nu weer, toen gouverneur Kasteel het bewind aanvaardde op 15 Juli 1942.

Gouverneur Wouters verliet Curaçao, waar het Kerkplein op Pietermaai als Gouverneur-Woutersplein zijn naam in herinnering houdt. Hij werd lid van den Caraïbischen Onderzoekingsraad, die eerst te Washington, later in New York gevestigd was.

Gouverneur Kasteel kwam met nieuwe denkbeelden. Een zijner eerste maatregelen was de vrouwendienstplicht, in Nov. 1942 ingevoerd, maar niet tot uitvoering gekomen. Door verschillende commissies liet de gouverneur zich voorlichten: de Vervoercom-

missie (Aug. 1942), de Havencommissie (Oct. 1942), een commissie (Jan. 1943) voor financieele en scheepvaartbelangen, die een afvaardiging naar de Vereenigde Staten van Amerika zond, zooals later ook een voor het monetaire vraagstuk, een commissie tot regeling van den Burger- en Vrouwenarbeidsplicht (Mei 1943), een voor agrarische vraagstukken (Dec. 1943), voor eigendomsuitwijzing (Jan. 1944), voor radio-aangelegenheden (Apr. 1944), een adviescommissie voor handelsaangelegenheden en een voor de notarieele tarieven.

De salarissen werden met 20 %verhoogd, hetgeen noodig was door den duurderen levensstandaard en de hoogere salarissen, die de groote maatschappijen betaalden.

In het ambtenarencorps kwamen in den oorlogstijd veel veranderingen. Onder gouverneur Wouters verliet de doctorandus L. F. Jansen in het najaar van 1941 de afdeeling Sociale en Economische zaken, waar hij werd opgevolgd door drs. J. H. van Boven. In Juni werd mr. H. I. Franke als administrateur van Financiën opgevolgd door mr. H. J. M. Hoogeveen, die tevoren op Sumatra was werkzaam geweest. De havenmeester W. Gauw werd in Juli 1943 vervangen door den overste H. W. Hemmes. De directeur van den gezondheidsdienst dr. W. Bonne maakte in Sept. 1943 plaats voor dr. J. de J. Arends, een Arubaan. De procureur-generaal mr. T. van der Laan werd opgevolgd door mr. L. C. Kwartz, eveneens van Aruba. De garnizoenscommandant kolonel L. Langeveld werd in Febr. 1944 vervangen door majoor E. L. Venema, die al hoofd der politie was en bleef.

In Juni 1944 vertrok plotseling het hoofd van den gouvernementsperdienst mr. E. M. Elias, die opgevolgd werd door zijn assistent E. A. Winters.

De bovengenoemde directeur van Sociale en Economische zaken Van Boven verliet den dienst en met de waarneming zijner betrekking werd mr. Da Costa Gomez belast. De merkwaardigheid heeft zich toen voorgedaan, dat dit Statenlid tevens ter vergadering van de Staten verscheen als bestuurgemachtigde. In 1945 (1 April) had een splitsing van dezen dienst plaats. Het geheel kwam onder de Administratie van Financiën, en mr. L. A. Weeber kreeg de sociale zaken, mr. Ph. J. Evertsz de economische en crisiszaken te beheeren.

Mr. Gronemeijer, de gouvernementssecretaris, werd in Nov. 1944 opgevolgd door F. J. J. Corver. De gezaghebber der bovenwindsche eilanden J. D. Meiners werd vervangen door P. van Leeuwen, gezaghebber van Bonaire, in welke hoedanigheid de

gezaghebber van Saba H. C. M. Krugers hem opvolgde. De heer Meiners ging over naar den Watervoorzieningsdienst.

Mr. L. C. Kwartsz, in Maart 1944 benoemd tot procureur-generaal, werd een jaar later gezaghebber van Aruba in plaats van I. Wagemaker, die na een langen staat van dienst in deze functie met pensioen ging.

In de plaats van de heeren J. Cohen Henriquez en A. G. Statius Muller werden in den Raad van Bestuur benoemd dr. W. Ch. de la Try Ellis en prof. mr. A. S. Oppenheim; eerstgenoemde werd ondervoorzitter. prof. Oppenheim vertrok spoedig. Andere leden van dezen raad waren C. N. Winkel, J. A. Correa en dr. E. M. Arends, welke laatste als eerste Arubaan zitting nam.

M.P. Gorsira werd in Febr. 1945 inspecteur van politie.

Uit dit overzicht van benoemingen in de laatste jaren blijkt het streven om het landskind meer naar voren te schuiven.

Bezoekers. Tot het incident van Pearl Harbour kwamen er toeristenbooten. Kort daarop hield dit op. Dit beteekende geldelijke schade, maar de aanwezigheid van Amerikaansche troepen, die na de eerste maanden nog altijd een $ 300.000 per maand uitgaven, ving deze schade op.

Van de oorlogsgasten moet genoemd James Roosevelt, zoon van den president. Dat was in 1941, in Februari. Op zijn terugreis van Casablanca was de president zelf kort op Hato, maar niemand heeft dat toen geweten. In hetzelfde jaar (1941) kwam de minister van Koloniën Welter, als eerste van die functionarissen, die hier in zijn ambtstijd voet aan wal zette. Later kwam hij weer, op terugreis van Zuid-Amerika. Ook de minister van Handel, Nijverheid, Scheepsvaart, Landbouw en Visscherij, P. A. Kerstens was hier en op Aruba in Juli 1942; ook hij kwam terug, in Dec. 1943. De derde minister J. Th. Fürstner, van Marine, was hier in Sept. 1942, en dr. H. J. van Mook met Raden Mas Loekman Djajadiningrat en generaal-majoor L. H. van Oyen kwamen in December van dat jaar. Voorts moeten genoemd als bezoekers: oud-minister mr. M. P. L. Steenberghe, dr. N. A. C. Slotemaker de Bruïne, gedurende langen tijd in Indië werkzaam bij de zending en in de journalistiek, dr. A. Loudon, de ambassadeur te Washington, met dr. Van Houten (Apr. 1943), jhr. mr. L. F. K. van Vredenburch, van dezelfde ambassade, enkele malen, ook ir. L. A. H. Peters, landbouwattaché te Washington, René Pratt, schaakkampioen (Apr. 1943), dr. A. Methöfer, gezant in Caracas (Mei 1943) en de consul Van Egmondt. Van de militaire bezoekers moeten nog genoemd kolonel Weyerman, Overste Nuboer, schout

bij nacht Termijtelen. Admiraal Robert van Martinique bracht in den critieken tijd van Pétain een bezoek aan Fransch St. Maarten en bezocht daarbij ook Philipsburg. De hoogleeraren prof. dr. I. Pines te Caracas en prof. Snapper bezochten het Sint- Elisabethsgasthuis en het sanatorium van het Groene kruis.

Gedurende ongeveer 3 jaar woonde op Curaçao dr. J. C. de Groot, vroeger leeraar aan het R. K. gymnasium te Utrecht, in Mei 1941 via Rio de Janeiro op Curaçao beland. Zijn vrouw, een Poolsch-Fransche, mevrouw A. de Groot-Sobocka, deed veel schilderwerk op Curaçao.

Prof. dr. J. van der Veldt O.F. M., hoogleeraar aan de Propaganda te Rome, is uitgeweken naar New York, werd hoogleeraar te Washington, bezocht Curaçao tweemaal, en hield hier lezingen. Dat deed ook prof. dr. J. A. de Haas, geboren Nederlander, hoogleeraar te Cambridge Mass.

Voor cultuuruitwisseling was hier de directeur van de afd. Cultuur van het Venezolaansche departement van onderwijs J. N. Sardi.

In Nov. 1943 kwam hier onverwacht dr. A. E. von Saher, een Amsterdamsch advocaat, in verband met een proces in zake prijsrecht. Hij maakte hier vele vrienden.

De Chineesche vliegster Ya Chin Lee werd in Juli 1944 op Curaçao gehuldigd. Een dochter van generaal Uros Mikic, den veroveraar van Beograd in Nov. 1918, thans gehuwd met ir. F. C. Meuser van de K.L.M., woonde in 1941 op Curaçao en deed hier veel voor de vriendschap tusschen Nederland en Yoego-Slavië.

Als diplomaten noem ik nog: den Zwitserschen gezant te Caracas Gonzebach, den Zweedschen gezant aldaar en de Zweedsche gezant in Bogota Vendel, die door zijn verblijf in Nederland de taal van dat land spreekt, de zaakgelastigde van de Heilige Stoel mgr. Paolo Bertoli op Haïti en San Domingo.

De echtgenoote van wijlen president Roosevelt was in het voorjaar van 1944 21 uur op Curaçao en zag kans heel Curaçao af te zien, en ook nog een persconferentie te houden.

De president van Haïti E. Lescot bracht in Juli 1944 een officieel bezoek aan Curaçao.

Hier waren ook de letterkundigen Herman de Man en J. Villiers Farrow, schrijver van Damiaan de Melaatsche. Ph. Hanson Hiss bezocht ons land in opdracht van de Ned. regeering. Hij maakte hier en in Suriname foto's, wat later in een fraai uitgevoerd boek *Netherlands America* verscheen. Joh. Fernhout, een kleinkind van Toorop, was hier om films te nemen.

Pater Stephanus Kuypers CssR., Apostolisch provicarius van Suriname, en de beroemde Indianenkenner pater W. Ahlbrinck CssR. bezochten Curaçao. Eind 1943 kwam hier ds. Raillard, pater Geldens, aalmoezenier in New York, rector Mommersteeg van het het Center of information Pro Deo in New York, oud- rabbijn Baruch Ducque.

P. J. van den Berge, voorzitter van de Centrale van transportarbeiders, onderzocht in Januari 1945 ter plaatse, of hier een afdeeling van zijn vakvereeniging kon opgericht worden. Uit een rapport van zijn hand bleek, dat hij wel zeer oppervlakkig over de sociale toestanden in Curaçao was ingelicht.

Van de petroleum waren hier J. M. de Booy, dr. J.C. Panthaleon baron van Eck, dr. A. M. Meerloo.

A. Plesman kwam kort na de bevrijding, Juli 1945. Hij verwachtte medio 1947 een wekelijkschen vliegdienst Amsterdam-Suriname-Curaçao te kunnen openen, reisduur 30 uren, kosten ± 1000 gulden.

De tweede Oranjeprins op Curaçao. Het was de *Amigoe di Curaçao*, die, toen prins Bernhard zijn eerste bezoek aan zijn gezin in Ottawa bracht, de gedachte uitsprak, dat de prins ook wel Suriname en Curaçao zou bezoeken. In 1835 was op Curaçao en St. Maarten Prins Hendrik, de derde zoon van Koning Willem II, geweest. De gouverneur zond prins Bernhard een uitnoodiging, en— het heeft lang geduurd, maar — de prins is gekomen. Dat was met het door hemzelf bestuurde vliegtuig Lockheed XII, op 22 Oct. 1942. De gouverneur was er niet — het vliegtuig kwam vóór het verwacht werd. Toen dr. Kasteel er was, stelde de prins voor naar het vliegtuig terug te gaan en het uitstappen nog eens over te doen. Langs overvolle wegen en straten ging het over Santa Maria en Suikertuintje op de Gezelligheid en het fort aan. 's Avonds ontving prins Bernhard de Staten; de voorzitter J. H. Sprockel hield een toespraak, die de prins beantwoordde. „Niet zonder groote ontroering heb ik na ruim 2 jaar op vreemde bodem vertoefd te hebben, weer Nederlandschen grond betreden", zei de prins voor de Curom. Sanoc bood een som gelds aan, een aubade werd gegeven; Waterfort, R.K. zeemanshuis en het zeemanshuis van het Leger des Heils werden bezocht; de gouverneur gaf een noenmaal en de prins hield een ontvangst, bezocht de C.P.I.M., voer over het Schottegat met het gouverneursjacht Beatrix en schouwde de troepen. Op Aruba werden rondritten gemaakt, de Lago, de kustbatterij en de Bernhardschool bezocht.

Van Donderdagmiddag tot Zondagmorgen vertoefde de prins hier, toen vloog hij door naar Suriname.

De prinses, die in Nov. 1943 bij gelegenheid van haar bezoek aan Suriname Haar voorgenomen bezoek aan Curaçao moest uitstellen wegens een hier heerschende epidemie, vloog wel over de drie bovenwindsche eilanden, zond speciale groeten daarheen uit en werd naar boven toegezongen door de schooljeugd in oranjedos.

De Prinses. Op dien gedenkwaardigen Zaterdagmiddag van 26 Febr. 1944 streek te één minuut voor half vier de Meeuw met de koninklijken standaard in top neer. Men was stil van bewogenheid. Geen mensch kon juichen; geen stem deed zich hooren. Luchtig stapte prinses Juliana uit het vliegtuig. De overheidspersonen begroetten haar. Liesje Sprockel mocht bloemen geven. Een oud-studiegenoote uit Leiden begroette de prinses. De Postharmonie deed het Wilhelmus hooren. De prinses schouwde de Nederlandsche en de Portoricijnsche troepen. En toen eerst, na minuten van ontroerd zwijgen barstte de jubel los der duizenden, die naar Hato waren gekomen. Grootscher oogenblik kent de geschiedenis van Curaçao niet. In de hal stonden alle moeders, die haar kindje Margriet hadden genoemd.

Een zegetocht was de gang langs de nieuwen weg tot voorbij Santa Maria, waar pastoor, onderwijzeressen en schoolkinderen hulde brachten. Langs de Isla stond het zwart. Op Groot-Kwartier beierden de klokken. Bij Monte Christo hadden zusters en verpleegden zich opgesteld, bij Suikertuintje de zeelieden, bij Zeelandia de ouden van dagen. Bij het binnenrijden van de hoofdstad juichten de klokken der stadskerken de vreugde uit. Woutersplein en Wilhelminaplein waren vol. Van bij de Gezelligheid ging de prinses te voet naar het gouvernementshuis, waarop haar standaard geheschen werd. Tweemaal kwam de prinses voor het venster. De voorzitter der Staten sprak namens de bevolking. Weinigen meer dan de leden van het college woonde deze tegelijk plechtige en ontroerende samenkomst bij. Daar sprak de prinses: „Hoe zouden mijn man en ik vergeten wat Curaçao voor ons en onze kinderen deed!" en voor den Julianazender: „Ik herken hier alles, wat ik over Curaçao van mijn man heb gehoord; maja, masja danki!"

In de fortkerk woonde de prinses den dienst, door ds. Eldermans geleid, bij. Vijfduizend leden van Curaçaosche organisaties, waaronder een folkloristische wiri-wiri-groep, trokken in het Rifstadion aan haar voorbij. Zij bracht een bezoek aan den Noord-Ameri-

kaanschen opperbevelhebber T. E. Chandler, die een jaar later in den strijd tegen den Japanner het leven liet. Op het binnenhof van fort Amsterdam was een gala-ontvangst zonder uiterlijk vertoon van avondkleedij, opdat iedereen eraan zou kunnen deelnemen. Op dezelfde plaats hadden al eerder 10.000 kinderen een zanghulde gebracht. Vóór het Stuyvesantcollege onthulde de prinses het standbeeld van Peter Stuyvesant. Te Barber nam zij een folkloristische, maar nog echt levende , „maishulde" in ontvangst.

Op 1 Maart betuigde Aruba zijn trouw aan Oranje. Een stoet van 7 vliegtuigen had de prinses daarheen gebracht. Het was daar een herhaling van wat Curaçao geweest was: een zanghulde van 1400 kinderen van 40 nationaliteiten, ziekenbezoek, officieele begroetingen.

Teruggekeerd op Curaçao maakte de prinses een rondrit, waarbij de C.P.I.M. werd bezocht. De staf van de Nederlandsche troepen kreeg een bijzonder bezoek in het Waterfort.

Ook Bonaire werd bezocht.

Weer een autotocht over Curaçao. Op Scherpenheuvel herinnerde frater Radulphus eraan, dat de stichter van de „Fraters van Tilburg" een vriend van koning Willem II was geweest.

De plaatselijke bladen verschenen in feestelijke opmaak.

Een grootsche ontvangst werd prinses Juliana bereid te Caracas, de hoofdstad van Venezuela. Zij kreeg daar uit handen van generaal I. Medina Angarita de Orde van den Bevrijder in het grootkruis.

Op de terugreis bezocht de prinses St. Maarten. De gezaghebbers der drie eilanden ontvingen Haar op het juist gereed gekomen vliegveld, dat Prinses-Juliana-vliegveld werd gedoopt. Een dag vol ontroering, de laatste van een zeker ook voor Haar onvergetelijk bezoek.

De hoofdstad der Dominicaansche republiek bereidde Haar een grootsch onthaal.

De heer E. A. Winters gaf na het vertrek een door dit bezoek geïnspireerd sprookje uit bij de Augustinusboekhandel „De Prinses en de drie verborgen schatten".

Protestantsch leven. In de oorlogsjaren bleek in de protestantsche groepen een geestelijke opleving. Er werden na den Duitschen inval in Nederland kerkdiensten gehouden, die herhaald werden telkens, als de ontwikkeling der gebeurtenissen daartoe aanleiding gaf. Bij het schoon schip maken ten behoeve van de militairen in de bergruimten onder de fortkerk kon een officier, daarbij

tegenwoordig, nog iets redden van de voor de geschiedenis zoo kostbare papieren, daar geborgen.
In deze kerk moesten de avonddiensten worden gestaakt, omdat na zonsondergang niemand meer werd toegelaten in het fort. In Mei 1942 kwam hier een nieuwe predikant in den persoon van ds. J. Mietes. Hij nam ook de koopvaardijvloot voor zijn rekening, en ds. Eldermans de zorg voor de geestelijke belangen der militairen.

Als afdeeling van de Vereenigde Protestantsche gemeente werd in Nov. 1943 een Evangelische Broedergemeente opgericht, die een voorganger kreeg in den heer R. Doth.

In 1944 gingen alle kerken meewerken aan de godsdienstige uitzendingen van de Curom.

In April 1945 werd het 310 jarig bestaan van de „Hervormde" gemeente gevierd en het 120 jarig bestaan van de V.P.G.

Op Curaçao verrees een Methodisten gemeente met ongeveer 1400 zielen.

Ds. Steenstra kon in het begin van den oorlog een nieuw kerkgebouw op Rooi Canarie openen. Voor de Surinaamsche leden werd een eigen wijkgebouw geopend. Voor Noord-Amerikanen en Noren werden afzonderlijke diensten gehouden. Ds. Steenstra was van Juni 1943 tot Maart 1944 voor studiedoeleinden in de Vereenigde Staten. Na zijn terugkeer begon *Ons Kerkblad* weer te verschijnen. De herdenkingsdiensten werden soms in samenwerking met de Gereformeerde kerk gehouden.

Op Mundo nobo. Eerst verbonden met de kerk te 's Gravenhage west, daarna met de classis Batavia, kwam de Gereformeerde kerk op Curaçao na de val van Ned. Indië alleen te staan, en werd zij de eenige gereformeerde kerk op vrijen Nederlandschen grond. Zoo werd haar beteekenis voor de verstrooide, buiten kerkelijk verband geraakte geloofsgenooten groot. Met de Gereformeerden in Zuid- en Noord-Amerika ontstond nauwer band. Met name met de kerken in Zuid-Amerika, geen Nederlanders meer maar stamverwanten, werd aanraking gezocht. In 1942 bracht ds. Muller van de Christian Reformed Church uit de Vereenigde staten een bezoek aan Curaçao. Ds. Kroeze van Curaçao bezocht in 1943 de Gereformeerden in Suriname. Verder had de kerk van Curaçao leden in Venezuela, Columbia, Ecuador. De *Gids* en de preekenuitgave *Leiding en Troost* onderhielden het verband met de leden.

De Noord-Amerikaansche troepen brachten een eigen veldprediker mee, ds. W. Rings, die zijn *Arubans Annals* schreef.

Joodsch leven. De Joodsche gemeenschap op Curaçao is klein maar belangrijk; er zijn ongeveer 1000 Joden op Curaçao en Aruba. In den heer I. Jesurun Cardozo kreeg dezen kring een bezielend rabbijn, een 40jarigen Amsterdammer, die in 1939 aangekomen is. In de oude Portugeesch-Israelitische gemeente Mikve Israel, gesticht in 1672, was al 15 jaren lang reeds geen Vrijdagavonddienst gehouden, feesten werden weinig in acht genomen, en zelfs huwelijken vaak niet meer in de synagoge gesloten. In den oorlog kwam hierin verbetering. Een kinderkoor maakt den kerkgang aantrekkelijk, en op de scholen wordt aan een 100tal leerlingen Joodsch godsdienstonderwijs gegeven. Het aantal naar de spijswetten levende families neemt toe. De rabbijn geeft sabbathmiddag een godsdienstleergang voor volwassenen. *Mikve Israel* was gedurende langen tijd het eenige Joodsche blad in het Nederlandsch met *Teroenga* in Suriname. Er was een studieclub Or Chadas, in 1942 opgericht. Chanoekafeesten werden gevierd. De rabbijn deed mee aan de godsdienstige Curomuitzendingen.

Een jeugdclub Maccabi bracht vooral de kinderen van buitenlandsche Joden samen. Een tooneelgroep van deze vereeniging heeft een geheel in het Hebreeuwsch geschreven blijspel opgevoerd.

De opbloei in deze gemeente kwam van pas, toen het schrikbewind tegen de Joden in Europa steeds hooger en feller oplaaide, en hulp van hier noodig was. In 1941 werd het Joodsch Hulpcomité opgericht, waarin alle Joodsche groepen samenwerkten om vluchtende Joden te helpen.

Zoo werd bijstand verleend aan 86 vluchtelingen, die in deerniswekkenden staat met de Cabo de Hornos aankwamen, eigenlijk bestemd voor Brazilië en Argentinië, maar daar door de bureaucratie en op grond van nieuwe immigratiebepalingen teruggezonden. Omdat zij anders naar Europa zouden worden teruggebracht, nam Curaçao hen op, maar eerst nadat de American Joint Distribution Committee zich tegenover de Nederlandsche regeering in Londen tot borg voor de vergoeding van alle kosten — tot die van drinkwater toe — had gesteld. Eerst waren in een kamp mannen en vrouwen gescheiden; later werd het gezinsverband hersteld. Thans verblijven nog vier van deze families hier; de overige zijn geëmigreerd. Het Joodsche Hulpcomité verstrekte alles.

Dit comité richtte ook een inlichtingendienst in, trad in verbinding met Joodsche vertegenwoordigende lichamen in Nederland en werkt samen met de organisatie van dr. J. Hertz, opperrabijn van het Britsche imperium.

Het Joodsch Noodfonds 1945 is een andere vorm van materieele hulp. Het werd gesticht door den rabbijn Cardozo, en voldeed aan tallooze aanvragen om hulp uit Nederland: betaalde gebedenboeken, ritualiën, kleeren, voedselpakketten, twee volledige synagoge-ambulances, waarvan een door Morris Cardoze jr. geschonken was.

Eind 1942 werd een comité gessticht, dat in Roxy een protestvergadering hield tegen de uitmoording der Europeesche Joden. Hier spraken de gouverneur en sprekers van alle godsdienstige gezindten. De collecte bracht een ton op, waarvan de helft werd aangeboden aan prinses Juliana voor hulpverleening aan Nederland en de andere helft over buitenlandsche Joodsche organisaties werd verdeeld.

Een enkele maal bezocht een Noord-Amerikaansche leger- en vlootrabbijn Curaçao, en ook op andere wijze werd voor de Joodsche zeelieden en militairen gezorgd.

Behalve Mikve Israel bestaat in Curaçao de Ned. Hervormde Israelitische gemeente Emanu-El, opgericht in 1865. De rabbijn Mortimer Alvarez Correa trad in den oorlog af wegens zijn hoogen leeftijd. Sedert behartigt rabbijn Cardozo ook de belangen dezer gemeenschap. In de eigen kerk wordt nu alleen nog op Grooten Verzoendag dienst gehouden.

Er is verder een Asjkenazische groep, ongeveer 80 families, uit Roemenië, Polen, Rusland enz.

In de laatste 20 jaren heeft zich een groep van 150 personen op Aruba gevormd. Op de andere eilanden zijn geen Joden, behalve de tijdelijk op Bonaire geïnterneerden van wege hun Duitsche en Oostenrijksche passen.

De Katholieke kerk. Toen de vijand ons land overrompelde, werd het reeds voorgeschreven gebed Pro pace vervangen door dat In tempore belli.In de Meidagen was monseigneur Verriet op de bovenwindsche eilanden, wijlen pater De Bruyn trad op als provicarius apostolicus. Gebedsacties werden gehouden op de scholen en voor volwassenen.

De geestelijken, die met verlof waren, konden niet terugkomen uit het moederland. Andere plaatsen vielen open door overlijden. Het pensionnaat Welgelegen werd opgeheven en het gebouw deed dienst als kazerne. Het parochiewerk bleef doorgaan. Van het jeugdwerk vond vooral de sport aftrek. Op 3 Nov. 1940 werd ter gelegenheid van monseigneur Verriets 60sten verjaardag een sportveld van de Katholieke sportcentrale geopend. Voor de meer ontwikkelde jeugd trad de St. Thomaskring op met een eigen

clubgebouw. Voor de Surinaamsche jeugd was er de St. Aloysiuskring, met een eigen orgaan *Contact*.

R. K. zorg voor de militairen. Als aalmoezeniers der opgeroepen Curaçaosche schutters trad op pater A. van der Meer O. P.; hij had den militairen rang van majoor. De Noord-Amerikanen brachten hun eigen aalmoezeniers mee. Ten einde de aanraking met deze troepen te vergemakkelijken werden in de kerk van O.L.V. van den Berg Carmel voor Engelsch-sprekenden diensten gehouden en een afdeeling van de in de Vereenigde Staten populaire Holy Name Society opgericht op 27 Jan. 1943.

De verduisteringsmaatregelen maakten de avonddiensten onmogelijk en waren de doodsteek voor de congregaties. Aan den anderen kant werd het geestelijk leven versterkt door nieuwe devoties en congressen. Don Bosco hield ieder jaar zijn welgeslaagde onderwijsdagen. Van de devoties breidde vooral die tot de heilige Philomena zich snel uit onder den grooten promotor daarvan pater V. d. Elsen. Een fraai beeld, gemaakt door Suzanna Nicolaas schonk gouverneur Wouters aan de St. Annakerk. Vermeld dienen enkele inlandsche roepingen bij de Broeders van Brakkeput en de Zusters van Roosendaal.

In Jan. 1942 vierden deze zusters haar eeuwfeest. Soeur Bathilde verzorgde het bij die gelegenheid uitgegeven *Gedenkboek*. Op de cour van het St. Martinusgesticht werd in tegenwoordigheid van een 1200 personen een H. Mis opgedragen. Een grootsche avond waarop velen het woord voerden, besloot den feestelijken dag.

Een goed jaar tevoren, 19 Nov. 1940, had frater Radulphus, de organisator van het Katholieke onderwijs op Curaçao, zijn halve eeuwfeest gevierd.

In Oct. 1942 vierden de Kruisvaarders van St. Jan hun derde lustrum op Brakkeput.

Vermeld moet het eeuwfeest van het vicariaat eenige maanden eerder. Het 100jarig bestaan van het St. Martinusgesticht ging in hetzelfde jaar onopgemerkt voorbij.

In de fraai gerestaureerde kerk van Pietermaai werd in Juli 1945 het 75 jarig verblijf van de paters Dominicanen in Curaçao herdacht. Als pauselijke vertegenwoordiger was voor deze gelegenheid overgekomen mons. Paoli Bertoli, zaakgelastigde van den H. Stoel in Haïti en Santo Domingo, met jurisdictie over Puerto rico en de Kleine Antillen. Ook op de andere eilanden werd dit feest gevierd.

De zusters van Schijndel op Santa Rosa herdachten 12 Aug. 1945, dat zij vóór 25 jaar gekomen waren.

Belangstelling voor geschiedenis. Mede door deze herdenkingen kwam er nieuwe belangstelling voor de kerkgeschiedenis. Van de hand van pater Latour, den lezers van D.W.I.G. wel bekend, zal eerlang een geschiedenis der R.K. kerk in Curaçao verschijnen. Pater M. Brada O. P. gaf in *La Union* enkele feuilletons op dit gebied. Ook de *Amigoe* en het nieuwe tijdschrift *Lux* bevatte meer dan een opstel van geschiedkundigen aard.

Andere feiten. De verscheiden landaarden, Portugezen, Columbianen, Venezolanen en Dominicanen vierden hier hun nationale feesten kerkelijk. Op Curaçao werd de R.K. cathechismus in het Nederlandsch herdrukt. Er werden gelden bijeengebracht voor andere missies. Monseigneur Verriet woonde in Nov. 1942 het Mariacongres in Maracaibo (Venezuela) bij.

De bovenwindsche eilanden bleven geïsoleerd. Aruba en Bonaire waren door de luchtvaart dichterbij gebracht.

Cultuur. De oorlog bracht een hausse van materieele welvaart mee, die het beste blijkt uit de opbrengst der belastingen. De beoefening der kunst bloeide ook.

Vooral was dit het geval met de toonkunst, waarvoor de Curaçaosche kunstkring onder leiding van mr. C. F. Gronemeijer, oud-Gouvernementssecretaris. In 1940 speelde hier de harpist Nikanor Zabaleta en de violist Jascha Haifetz. Carmen werd gegeven te zamen door de Metropolitan opera van New-York en de opera van Chicago. Dat was nog vóór Curaçao in den oorlog werd betrokken. Alexander Brailowski speelde piano. De Ned. pianist Teun Don belandde hier en gaf een concert. Na in Haïti vertoefd te hebben kwam hij terug en stichtte het Curaçaosch conservatorium, dat 1 Juni 1945 werd geopend. Het Lenerkwartet gaf concerten op Curaçao en Aruba.

Max Tak, langs sluiksche wegen den vijand ontkomen, gaf vioolconcerten op Curaçao, maar werd later te Boston aangenomen voor de Ned. radio-uitzendingen. Alexander Uninski gaf een pianoconcert in Roxy.

In 1943 kreeg het Curaçaosche publiek den vermaarden vedelaar Jehudi Menuhin te hooren; tweemaal vertoefde hij in dat jaar daartoe hier.

Een ander bekend pianist, Rudolf Firkusni, wiens naam gedurende den wereldoorlog II op het Westelijk halfrond gegroeid is, bezocht Curaçao in 1944. Van de Zuid-Amerikaansche kunstenaars, die hier kwamen, moeten genoemd de Argentijnsche vio-

list Ricardo Odnoposoff, en de Venezolaansche pianiste Emma Stoppells.

Een gebeurtenis van waar genot was in 1945 de komst van het duo Feinland. Verder dienen te worden genoemd: de neger-bariton Todd Duncan, Bruna Castagna, beiden uit de Vereenigde Staten, dr. Gaston Valentiy, tandarts op St. Maarten F. G..

Het Curaçaosch Philharmonisch concert bloeide onder leiding van den heer R. W. F. Boskaljon. Reeds eenige maanden vóór den oorlog opgericht, gaf het 21 Dec. 1941 zijn eerste concert, en 20 Juni 1944, toen het vijf jaar bestond, zijn 20ste. Het telt thans ongeveer 43 leden.

De herinnering wordt bewaard aan het Curaçaosch strijkkwartet, opgericht door den luitenant ter zee A .P. Smitt.

De andere eilanden zijn nog niet zoo ver. Op St. Maarten vormde zich met Adriaan van Meerten een niet onverdienstelijk muzikaal trio.

Eenige malen kon er een geslaagde schilder- of teekententoonstelling worden gehouden. Er werd toen veel gekocht, zoodat de interieurs der Curaçaosche woningen ook in dat opzicht veel gewonnen hebben. Zoo is in het bezit van de familie Smeets een schilderij van Nicolaas Joep gekomen, en het St. Elizabeths gasthuis heeft in de verbouwde hal een kleine ,zeer kostbare verzameling van oude meesters met een glas-in-lood raam van den genoemden meester.

Curaçao heeft ook zelf schilders. Het is echter de vraag, of allen, die hier in de laatste jaren naar voren zijn getreden, voldoen aan de eischen eener objectieve critiek. Aardig werk is geleverd, door J. C. Pietersz of Alvarez en vooral Guillermo Martis. De eerste kwam uit op de tentoonstelling in San Francisco in 1939. De portrettist Jan van Bergeijk levert werk, dat zeker niet zonder verdienste is. Daarnaast heeft men de Griek Pandellis, die al jaren op Curaçao werkt. Een schilder, die in de oorlogsjaren veel gekocht werd, was Rob Lend. Piet van Leeuwen, de gezaghebber der bovenwindsche eilanden, schildert voor liefhebberij verdienstelijke landschappen, en ds. Alers op Aruba doet dit ook.

Letterkunde. Voor Nederlandsche gedichtenbundels bestond hier nooit veel belangstelling. Eenige landskinderen dichtten in het Spaansch. Zoo Wolfschoon en Corsen, welke laatste ook eenige gedichten in het papiamentsch gaf. P. A. Lauffier, een Curaçaosch politieagent, die eenige verzen in het Nederlandsch schreef, kwam in 1944 onverwacht met een vijftigtal verzen in het Papiamentsch. In Sept. 1940 kwam de fraai uitgegeven periodiek *De Stoep* voor

den dag onder redactie van F. J. van der Molen en Luc. Tournier (dr. C. J. H. Engels), Jan Greshoff en H. de Wit. Het zijn meest Europeesche Nederlanders, die inzenden; een enkele maal is het een Curaçaoenaar of Surinamer. Van Tournier verscheen de bundel *Kleine Curaçao verzen*, die naast enkele mooie verzen veel onrijpe producten bevat van een geest, die ongetwijfeld dichter is.

Hun leesstof zochten de menschen in bladen als het Londensche *Vrij Nederland*, *Knickerbocker*, het Curaçaosche *Neerlandia*, *Lux* en andere plaatselijke bladen en tijdschriften. Met dit al was er een ernstig tekort aan goede Nederlandsche lectuur. Had het gouverment hier geen taak? Vooral toen in het voorjaar 1945 sir Harry Luke namens de British Council in een lezing had meegedeeld, dat dit lichaam besloten had de Britsche letterkunde op Curaçao te brengen? De smaak voor het goede boek heeft in de oorlogsjaren hier ongetwijfeld geleden, aangewezen als men was op Noord-Amerikaansche „best-sellers" en „magazines".

Belangstelling voor de geschiedenis. Over de geschiedenis der R.K. missie werd reeds gesproken. Pater Brenneker gaf in de *Amigoe di Curaçao* een geschiedenis van Bonaire. In 1941 verscheen een *Geschiedenis der Nederlandsche Antillen* van de fraters van Tilburg. Ter gelegenheid van den 80sten verjaardag van W. M. Hoyer zag een bundel *Geschiedkundige opstellen* het licht met bijdragen van de fraters van Tilburg, dr. De la Try Ellis, N. van Meeteren, dr. I. S. Emmanuel, E. Lopez Henriquez.

Kapitein G. Seppen vorschte naar oude krijgskundige verhalen van Curaçao en publiceerde er enkele van. N. van Meeteren schreef zijn *Noodlotsdagen* over het bestuur van gouverneur Lauffer. Dr. J. C. de Groot deed eenige geschiedkundige artikelen in plaatselijke bladen verschijnen, o. a. over Stuyvesant. Dr. J. Hartog schreef over *Journalistiek leven in Curaçao.*

Van en over Curaçao. Wetenschappelijke medische publicaties gaven dr. Ph. M. Hartz, dr. A. v.d. Sar, A. v. Meeteren, dr. G. S. van Raalte, dr. A. W. Pot en dr. H. Spitzer. Eerstgenoemde, pathaloog-anatoom in gouvernementsdienst, kreeg een professoraat aan de hoogeschool te Antiquia aangeboden, maar bedankte, onmisbaar als hij hier was. In Maart 1945 deed de Curaçaosche tandarts Debrot een uitvinding, die het mogelijk maakte de tandelooze achterkaak te herstellen.

Een uitvoerig geïllustreerd boek, door Ph. Hanson Hiss geschreven, *Netherlans America*, is het mooiste foto-album, dat over dit

gebiedsdeel verschenen is. De tekst is echter dikwijls oppervlakkig en onjuist. Deze schrijver, die in 1942 Curaçao en Suriname bezocht, gaf ook uit, in 1943, *Selective Guide to the English literature on the Netherlands West Indies.*

Vereenigingen. In Sept 1942 werd opgericht de Curaçaosche vereeniging van opvoeding en onderwijs, in 1943 de Vereeniging Mgr. Nieuwindt, die *Lux* uitgeeft, en in het algemeen beoogt het cultureele leven onder de Katholieken te bevorderen.

Een Cultuurcentrum. De oude „Inspectie van het onderwijs" werd 1 Mei 1943 „Departement van onderwijs en volksontwikkeling". Op het Van Walbeeckplein kreeg dit een geheel nieuw gebouw met klankbord, de zoogen. Orpheusschulp. In de gouvernements leeszaal en bibliotheek, in dit gebouw gevestigd, liggen thans 69 bladen ter lezing; de boekerij is nog voor veel verbetering vatbaar.

De gouvernementspersdienst heeft een bescheiden begin gemaakt met een Zuid-Amerikaansche economische bibliotheek op Pietermaai; de Protestansche gemeente te Emmastad opende de Dr. Eykman-bibliotheek, daartoe in staat gesteld door den schout bij nacht C. J. baron van Asbeck, langen tijd Algemeen militair commandant op Curaçao, vooral bedoeld als jeugd-bibliotheek. Het Katholieke jeugdwerk heeft een boekerij in de Conscientiesteeg.

Folklore. De folklore werd in de oorlogsjaren meer en meer naar achteren gedrongen. Een gevolg van de toenemende welvaart? Er werden nog oogstfeesten gevierd op Curaçao en Bonaire. De lintendans, behoorende o. a. tot de „waterzegening", die aan de St. Michielsbaai pleegt plaats te vinden, werd ook uitgevoerd bij het bezoek van prinses Juliana.

De Pers. Allereerst moet genoemd de oprichting, reeds in Juni 1940, van de gouvernementspersdienst. Deze bedoelde Curaçao meer bekend te maken met Nederland en de andere gebiedsdeelen, en naar buiten meer bekendheid te geven aan Curaçao. Aan dezen dienst werd toevertrouwd de preventieve censuur op de Curaçaosche bladen, die tot Aug. 1942 heeft bestaan. In hoofdstuk VII van het reeds genoemde *Journalistiek leven op Curaçao,* vindt men de geschiedenis van de pers op Curaçao van 1792 af. Het werd geschreven bij het 60jarig bestaan van de Ned. Journalistenkring en het 40jarig bestaan van de Ned. R.K. journalistenvereeniging.

Bij het uitbreken van den oorlog was hier één dagblad, *Beurs- en Nieuwsberichten*, redacteur J. v. d. Walle, in het Nederlandsch. *La Prensa* en *Boletin-Comercial-Handelsblad*, ook dagbladen, verschenen in het Spaansch. Op Aruba had men de kleine *Aruba Post*.

De Amigoe di Curaçao verscheen destijds tweemaal in de week; redacteur was toen pater Hulsman. 1 Maart 1941 werd deze courant een dagblad. Verder waren er volksbladen als *La Cruz* en *La Union* in het Papiamentsch.

De berichten der Ned. nieuwsdiensten bleven uit; de ter vervanging daarvan aangegane abonnementen op Noord-Amerikaansche agentschappen leverden een tekort aan Ned. nieuws op, waarvoor echter de gouvernementspersdienst nu zorgde. Droevig was, dat „Londen" de Ned. bladen in den vreemde beter met nieuws uit Nederland voorzag dan de Curaçaosche pers.

De genoemde redacteur van *Beurs- en Nieuwsberichten* ging over naar de gouvernementspersdienst in Suriname; hier werd hij vervangen door H. de Wit. Dr. M. E. Elias van de Curaçaosche gouvernementsvoorlichtingsdienst ging naar de *Knickerbocker* in New York en later naar *Elseviers Weekblad* in Amsterdam.

Behalve eenige jeugdblaadjes van scholen enz. moeten als nieuwe bladen genoemd worden *Mikve Israel* (1940), *Leiding en Troost* van ds. Kroeze (1940), een preekenserie; *Ons Kerkblad* van ds. Steenstra nam in beteekenis toe. Andere bladen en tijdschriften zijn reeds genoemd.

De Lago en de C.P.I.M. richtten onderscheidenlijk op *Aruba Essex News* en het rijk geïllustreerde maandblad *De Passaat*. De dames kregen het *Voc-blad*, de politie het *Militair- en Politie-tijdschrift*. Sedert Nov. 1941 hebben de Surinamers *Jong Suriname*. Dan waren er nog verschillende vereenigings- en sportblaadjes. De drukkerijen waren zoo overbelast, dat het op tijd verschijnen der bladen moeilijkheden opleverden. Het is jammer, dat er — afgescheiden van de *Economische Berichten* — sedert Juli 1943 het blad van de Gouvernementspersdienst — van overheidswege zoo weinig werd gedaan om de Europeesch Nederlandsche stem te doen hooren.

Vermeld moet worden, dat van particuliere zijde 10.000 exemplaren van een foto van prinses Juliana met haar kinderen werd verspreid, wat een bate van 4500 gulden voor het Prins-Bernhard-Fonds opleverde, en dat in hetzelfde jaar (1941) met medewerking van de onderwijsinspectie een filmpje van het leven der prinsesjes in Canada werd vertoond.

Later ging de Gouvernementspersdienst op de verschillende eilanden foto's, die de Nederlandsche oorlogsspanning in beeld brachten, tentoonstellen.

De Curaçaosche Persvereeniging zocht aanraking met buitenlandsche journalisten, die Curaçao, en dikwijls ook Aruba, bezochten, waarvan vele artikelen in de buitenlandsche pers het gevolg waren.

Een merkwaardige uitgave was *Daily Force*, een dagblaadje op tabloïde formaat voor de Noord-Amerikaansche troepen op deze eilanden. Op de reis naar Curaçao ontstond het en van 11 Febr. 1942 werd het gedrukt. De redacteur had zijn kantoor in het gebouw van de *Amigoe*, die ook het wereldnieuws leverde. Met de beroemde *Star & Stripes* was *Daily Force* eenig in haar soort. Het eindigde zijn bestaan in Aug. 1944.

Mens sana. Veel is er voor de sport gedaan: voetbal, korfbal, honkbal vielen zeer in de smaak. Op het Rif werd een sportveld der R.K. Sportcentrale geopend in Nov. 1940. 31 Jan. 1943 opende de Cur. Bond van lichamelijke ontwikkeling een stadion, waar behalve sportfeesten ook nationale betoogingen werden gehouden. Einde van dat jaar schonk de Koninklijke familie aan dezen bond een ton gouds om in Emmastad een zwembad te bouwen, dat verrezen is op de plantage Rustenburgh. Ook op Aruba werden sportclubs opgericht.

Op St. Michiel kwam een militair zwembad. De Noord-Amerikanen zaten op Jan Thiel, de politie in de Vaersenbaai. Voor de burgerbevolking bleef alleen Port Marie over.

Er kwam een wielerbond, een wandelvereeniging, een aeroclub; ook eenige dames hebben een vliegbrevet.

De Curom. De *Curaçaosche Radio Omroepvereeniging*, feitelijk een onderneming van de C.P.I.M., stond aanvankelijk onder leiding van A. Kreps. Zij kreeg haar nieuws van de *Beurs- en Nieuwsberichten*, en toen een ongegrond gerucht wilde, dat dit dagblad proDuitsch was, werd ook elk bericht van een Duitsch succes voor Duitsch-gekleurd uitgekreten, maar het was nu eenmaal de tijd van Duitsche successen. Na twee maanden werd de nieuwsberichtgeving gestaakt. De kern der zaak was, dat het gouvernement niet zorgde voor Nederlandsche berichten, wat in Suriname wel gedaan werd. Toen hierin voorzien was, bedaarden de gemoederen allengs. 31 Maart 1942 kwam er een nieuwe versterkte zender, de Juliana-zender, nog steeds gehuisvest in het Riffort, met de antennes op Groot-Kwartier. De druk, die van overheidswege

werd uitgeoefend op de Curom, werd weerstaan, tot zij gouvernementssubsidie aanvaardde. Toen kwam er al spoedig een nieuwe omroepleider in den schrijver van *Het wassende water*, H. de Man, die in Londen bij Radio-Oranje had gewerkt. Zijn optreden veroorzaakte nieuwe conflicten, maar hij wist op den duur het volk te pakken met zijn uurtjes in het Papiamentsch, zijn dagcommentaren e. d. In Juni 1945 vertrok De Man naar Nederland na met vlijt en energie veel voor de Ned. zaak te hebben gedaan, meer dan een amateur-journalist op zijn plaats zou hebben kunnen doen. Zijn opvolger was de wegens ziekte als gouvernementssecretaris afgetreden mr. C. F. Gronemeijer.

De *Curom* heeft o. a. goed werk gedaan met de uitzending van groeten, die van Dec. 1944 tot Mei 1945 zeer gewaardeerd zijn. Na Mei 1945 zijn er wekelijksche uitzendingen naar Nederland begonnen. Ook op cultureel gebied doet de *Curom* goed werk zij geeft lichte en zware muziek, des avonds volksmuziek, ook van Zuid- en Midden-Amerikaanschen aard. Omstreeks Paschen is de Mattheuspassion gegeven. Zondags zenden de verschillende kerken bij beurte uit, en ook in de week worden godsdienstige uurtjes gegeven. Ooggetuigenverslagen van belangrijke gebeurtenissen als het bezoek der Prinses, wedstrijden, Kerstwenschen voor zeelieden, dagelijksche nieuwsberichten, lezingen, zijn hier als elders bekend.

Buitenlandsche Activiteit. De „consul" is in de Curaçaosche samenleving een figuur van beteekenis. Die van Duitschland en Italië haalden bij het uitbreken van den oorlog hun wapenborden binnen. China kreeg zijn consulairen vertegenwoordiger. Alle pro-Nederlandsche consuls sloten zich aaneen en maakten ook propaganda voor hun eigen zaak, de zaak van het land, dat zij vertegenwoordigden. Het Britsche consulaat kreeg een nieuwen beheerder in E. T. Lambert, thans persattaché op de Britsche ambassade te 's Gravenhage. Gedurende de aanwezigheid van Britsche troepen werd een gestencild blaadje met nieuws uit Britsche bronnen uitgegeven, het *News Bulletin*, dat bleef bestaan in een oplage van 360 exx. (een der Cur. dagbladen verschijnt in 500 exx. en gratis werd verspreid. Het consulaat verspreide vlugschriften, en voorzag de Openbare leeszaal van verschillende tijdschriften, en verspreidde zelfs boeken.

In Mrt. 1945 bracht sir Harry Luke, hoofdvertegenwoordiger van de British Council, de toezegging van in het Nederlandsch vertaalde Engelsche boeken; hij zorgde ook voor Engelsche nieuwsprenten in de bioscopen. Het Noord-Amerikaansche consulaat,

in 1944 tot consulaat-generaal verheven, werkte in denzelfden geest het had bovendien een afd. Handel en Voorlichting, die veel belooft voor de toekomst.

Andere consulaten, als Venezuela, San Domingo, Haïti bleven niet achter. De president van laatstgenoemde republiek, dr. Elie Lescot, was het eerste buitenlandsche staatshoofd, dat Curaçao bezocht. Jammer was, dat voor persoonlijk bezoek zooveel moeilijkheden in den weg werden gelegd door verschillende — ook Curaçaosche — vreemdelingendiensten.

Een comité Pour France libre kwam in Juli 1942 tot stand onder voorzitting van den heer Max Henriquez.

Er was veel wisseling in de bezetting der consulaten. Vooral beroepsconsuls plegen niet lang te blijven. Portugal, zoo lang vertegenwoordigd door den heer S. A. L. Maduro, zond in 1943 een beroepsconsul.

Onderwijs. Het onderwijs kreeg het moeilijk. Het aantal leerlingen vermeerde van 15912 in 1939 tot 23327 in 1944, wat een tekort aan leer- en andere hulpmiddelen veroorzaakte, en ook van leerkrachten. Schoolschriften bleken niet te krijgen; leien en griffels evenmin. Dan maar papier gebruikt. Bij gebrek aan boeken begon men met stencilwerk. Later liet de St. Augustinusboekhandel de oude leerboeken fotostatisch herdrukken. De Schroederschool vermenigvuldigde zoo een landkaart in 1000 exx. Voor Spaansch en Fransch ging men Noord-Amerikaansche boeken gebruiken. De komst van een aantal boeken voor de derderangscursus maakte het mogelijk deze opleiding van onderwijskrachten voort te zetten. Daardoor nam het aantal inheemsche onderwijzers toe. Toch kon het tekort niet opgevangen worden, en zoo kwamen er klassen met 50 tot 60 leerlingen. Op Aruba steeg de nood het hoogst. En men kon niet nalaten van nog onbevoegde krachten gebruik te maken.

In het tekort aan schoolruimte kon ook moeilijk voorzien worden. Men behielp zich met zooveel lokalen, als dadelijk noodig waren, en hield rekening met de mogelijkheid van uitbreiding bij het stichten van nieuwe schoolgebouwen.

De inspecteur, nu hoofd van het departement van Onderwijs geworden, was allengs zoo met administratie overladen, dat de inspectie onvoldoende tot haar recht kwam. Het onderwijsbudget beloopt 2.400.000 gulden, d. d. ongeveer 10% van de geheele begrooting, en dat ondanks de hooge uitgaven voor de landsverdediging.

Het Middelbaar onderwijs, zoo lang begeerd, is er in den oorlog

gekomen. Er bleken voldoende bevoegde krachten op Curaçao te zijn. Er werd een driejarige middelbare school opgericht, gevestigd in het nieuwe dubbele schoolgebouw aan het Wilhelminaplein Omdat de ruimte spoedig te klein was, trok men in de oude Wilhelminaschool. De A.M.S. leidt leerlingen, in het bezit van. het Mulo B-diploma op tot een einddiploma, dat bij Kon. besl. van 1 Oct. 1942 is gelijkgesteld met het einddiploma H.B.S. B en dus toegang geeft tot de faculteiten der wis- en natuurkunde, medicijnen, Delftsche studie en militaire opleiding. Daarnaast leidt de A-afd. op tot de litérair-economische studiën. Spaansch is daarbij een verplicht leervak.

In Oct. 1941 werd een Vereeniging ter behartiging van het Middelbaar onderwijs opgericht.

De school, die den naam „Peter Stuyvesant-college" kreeg, trok ook leerlingen uit Aruba en Suriname. 28 Febr. 1944 heeft prinses Juliana het standbeeld van den naamgever, geschenk van het Algemeen Nederlandsch verbond, onthuld.

Men hoorde ook reeds spreken van Hooger onderwijs. Een plan daartoe werd gemaakt door prof. dr. J. A. C. Fagginger Auer, een Nederlander, hoogleeraar aan de Harvard universiteit. Men leze daarover de *Amigoe* van 21 Aug. 1943. In Sept hield dr. P. H. Maal in de „Gezelligheid" een pleidooi voor de stichting van een „basis-universiteit". Er is nog niets van dit alles gekomen. In Aug. 1945 echter diende de gouverneur een voorstel in bij de Staten om een Rechtsschool te stichten, die „advocaten" zou opleiden, die de titel „rechtskundige" zouden voeren. De begrooting is 28000 gulden 's jaars.

Niet alleen Onderwijs kreeg zijn nieuw departementsgebouw, ook de leeszaal en bibliotheek, nog lang niet voldoende voorzien, kreeg een nieuw gebouw, alles onder één dak.

Tot de nieuwigheden op onderwijsgebied behooren de luchtvaartexamens. De missie riep een nijverheidsschool in het leven. De C.P.I.M. stichtte een beroepsschool, die eigen personeel opleidt, die geen schoolgeld vraagt, maar leerlinggeld geeft.

Er kwam een Vereeniging voor opvoeding en onderwijs. Aan de openbare scholen, tot op de bovenwindsche eilanden toe, verrezen oudercommissies.

Veranderde aanblik. Er is veel veranderd in Curaçao. 12 Mei 1940 werd een nieuwe Protestantsche kerk in Emmastad gebouwd in de omgeving van de juist verrezen R.K. kerk van O.L.V. van de berg Carmel.

Op de plaats van het oude Cinelandia, door brand verwoest,

verrees een nieuw bioscoopgebouw, dat 2 ton gouds kostte en de grootste bezoekerscapaciteit (2200) van heel Caraïbië heeft. Op hetzelfde plein staat de monumentale, maar niet loopende, klok, die de C.P.I.M. aanbood. Haar ontwerper, Gerrit van der Veen, werd in den oorlog door de Duitschers in Nederland om het leven gebracht. Daaraan herinnert de door het gouvernement aangebrachte plaat: „Ter gedachtenis aan den ontwerper van dit monument Gerrit Jan van der Veen, geboren te Amsterdam 26 Nov. 1902, gevallen als slachtoffer van de Duitsche tyrannie in 1944".

Toen in deze buurt eenige aardige, oud-Hollandsche geveltjes werden vernield door bouwzuchtigen, kwam een commissie tot stand, die, gesteund door het gouvernement, over dergelijke dingen een veto kon uitspreken, een soort monumentszorg in het klein.

Ook op Otrabanda verscheen een nieuwe bioscoop, aan het Molenplein; 21 Febr. 1941 werd die geopend.

Achter hotel Americano werden in de Consciensteeg eenige krotten opgeruimd; ter plaatse zijn thans de vicariaatsdrukkerij met redactie en administratie van de *Amigoe di Curaçao* gevestigd, en ook de reeds genoemde bisschoppelijke nijverheidsschool, tot deze in April 1945 een eigen gebouw kreeg.

Op den weg naar Welgelegen is tot dicht bij het pensionaat gebouwd; aan de Pundazijde tot Mari Pompoen, Salina, den berg van Pietermaai, Berg Carmel-weg (Parera); in de buitendistricten bij Zeelandia, Mahaai, Van Engelen en Dominguito.

Op het gebied van den wegenbouw werd veel gedaan. Tot Westpunt kan men gemakkelijk komen zonder de veeren van zijn auto te breken. Op een harer tochten sprak prinses Juliana een bijzonder woord van lof over de Curaçaosche wegen.

Ook op Aruba werd veel gebouwd: het nieuwe vliegveld met stationsgebouw, het Strand Hotel (Nov. '43, een groot weelderig hotel, verreweg het beste van alle Curaçaosche eilanden), clubgebouwen, de prinses Margriet-kazerne, de Julianaschool in Oranjestad. Het wegennet werd mede hier verbeterd. Politieposten, brandweergarages, nieuwe gevangenissen verrezen hier en op St. Maarten.

Op Bonaire bouwde de missie met medewerking van het gouvernement het St. Franciscushospitaal, dat in Juni 1944 werd geopend.

Nieuwe telefooncentrales kwamen er op Curaçao en Aruba; dat op Curaçao is automatisch, en heeft 1300 aansluitingen.

Mahaai met Van Engelen zou men een „residential section"

kunnen noemen. Evenals op Parera staan daar fraaie landhuizen. Van daar is er een busverbinding met de stad.

Radiotelefonische verbindingen kwamen in den oorlog tot stand met New-York, Suriname en de eilanden onderling, het laatst in Sept. 1945 de verbinding Curaçao-St. Maarten; kosten 1 gulden 50 cent per minuut.

Saba kreeg een radiobaken ten dienste van het vliegverkeer.

Op Curaçao verrees een groot postkantoor. Curaçao wacht nog op de voorziening in deze dringende behoefte.

Hato krijgt een nieuw stationsgebouw, dat 700.000 gulden moet kosten.

Zoo is er ondanks een bouwverbod geweldig gebouwd. Woonhuizen van 50.000 gulden zijn geen uitzonderingen, evenmin als verkoop van vóór den oorlog gebouwde huizen met 250% winst.

Uitbreidingsplannen. Reeds vóór den oorlog bleken op Curaçao en Aruba uitbreidingsplannen noodig, maar veel materiaal was niet tijdig uit Nederland aangekomen. Nu zijn zij gereed, maar nog niet bekend. Zij moeten nog in de Staten aan de orde komen.

Volkswoningbouw. Er is nijpende woningnood geweest. Op Domi werd een heel gezin in een hol aangetroffen. De huurprijzen stegen zoo, dat in een rustige buurt in de stad voor 150 gulden in de maand niets of weinig te krijgen was. Menschen in de salarisklasse van 4000 tot 7500 gulden waren niet in staat de gevraagde huurprijzen te betalen binnen de grenzen van hetgeen op het budget daarvoor mag besteed worden. Met de arbeidersklasse was het nog erger. De missie was allang begonnen met volkswoningbouw en in den oorlog is de overheid op dezen weg gevolgd. Eerst kwamen er 11 proefwoningen op Mundo Nobo, en er volgden 25; op de Salina bouwde Openbare werken 25 huizen; op Steenrijk komen er 84 enz.

Op Aruba zijn in Oranjestad 40 in San Nicolaas 60 woningen gebouwd; in totaal op Aruba 192 volkswoningen.

Ter bekostiging van dezen bouw werd in 1943 een leening van 1 millioen gulden uitgeschreven. Voor een grootere leening waren de Staten niet te vinden. Tot voor 17 millioen gulden werd op deze leening ingeteekend.

Hoeveel woningen er in het geheel zullen komen, staat nog niet vast. Wat er gekomen is, is een druppel in de emmer.

De huisjes zijn over het algemeen een succes. Er zijn 6 standaardtypen met 1, 2 of 3 slaapkamers. Een doodsch stratenbeeld wordt vermeden. De huur is 10 tot 35 gulden per jaar.

De rioleering is nog niet wat zij wezen moet. Vele woningen missen de meest primitieve sanitaire inrichtingen. In 1945 is voor rioolbouw 300.000 gulden uitgetrokken; op Steenrijk is een fabriek ingericht, waar rioolbuizen worden gemaakt.

Verkeer. De schipbrug op Curaçao is nog een sta-in-den-weg. De heeren Stuyvenberg en Van Drimmelen ontwierpen een zinkertunnel, waarvan de kosten op 5 millioen begroot zijn.

Op het gebied van het verkeerswezen is een tweede vraagstuk, dat oplossing vraagt, dat der verbindingen tusschen verschillende stads- en eilandsdeelen. De zoogenaamde volkstaxi's voldeden niet aan de eischen van regelmaat. Het gouvernement heeft met eigen bussen vaste lijnen geopend; het *A*utobus *B*edrijf *C*uraçao kwam tot stand. Het gouvernement nam voor 249.000 gulden deel in het tot 250.000 gulden volgestorte kapitaal van 1 millioen gulden. Een garage verrees op Saliña. Het bedrijf was winstgevend. Na afschrijving kon over het eerste jaar 100.000 gulden gereserveerd worden en 10% dividend uitgekeerd worden.

Er is een lijn om het Schottegat, een naar Santa Rosa, naar Santa Marie, Charo en Mundo Nobo, Julianadorp en Jan Doret. Door gebrek aan materiaal is er nog geen zekerheid van vervoer voor het publiek. Om 7 uur des avonds houden de ritten op.

Economische toestand. Curaçao was en bleef aangewezen op de dollar. Zelfs Surinaamsche firma's eischten van Curaçao betaling in dollars. In Nov. 1941 werden maatregelen genomen om de invoer uit de dollarlanden, waaronder Canada, te beperken. De Nederlandsche regering stelde de koers van de Curaçaosche gulden, evenals die van de Ned.-Indische, tegenover het pondsterling vast op 7.60. De Curaçaosche bank had de koers van de dollar inmiddels al vastgesteld op 1.875. Het gouvernement vroeg aan de regeering in Londen om maatregelen, opdat het sterlingtegoed daar onbeperkt in dollars te New York zou kunnen worden omgezet tegen een koers van omstreeks 4. Het pondentegoed van Curaçao zou immers steeds stijgen, omdat de C.P.I.M. uit Londen werd gefinancierd, maar van den anderen kant moest Curaçao, van het moederland afgesloten, steeds meer uit de dollarlanden in de omgeving gaan betrekken voor zijn huishouding. Voor bestellingen in Engeland ontbrak de noodige scheepsruimte.

Op 24 Juli 1940 had de Nederlandsche regeering reeds een monetaire overeenkomst met het Britsche rijk gesloten, waarbij de Curaçaosche bank tegen tegoedschrijving in ponden, welke zij voor het grootste deel niet onmiddellijk in dollars kon omzetten,

toch de alhier gevestigde oliemaatschappijen, tot de Shellgroep behoorende, van kasmiddelen voorziet, evenals zij dit zou doen met aanverwante bedrijven en ondernemingen. M. a. w. Curaçao gaf aan Engeland een crediet tot na den oorlog voor kosten, welke alhier aan het raffinageproces verbonden waren. Intusschen werd in het Britsche rijk de dollarnood steeds nijpender. Dies werd besloten, dat maandelijks over een half millioen dollar ten laste van het pondensaldo van de Curaçaosche bank zou kunnen worden beschikt. Bij dit halve millioen kwamen nog de eigen dollarinkomsten, voornamelijk de locale kosten van de Lago op Aruba. Toch was dit alles nog niet voldoende om alle behoeften uit de dollarlanden te dekken. Een beperking van den invoer uit deze landen was dus noodig en leidde tot het quotumstelsel. Het sterlinggebied, dat feitelijk alleen het Britsche rijk, met uitzondering van Canada en New Foundland omvat, kon niet voldoende goederen en diensten leveren. Hierdoor steeg het pondenbezit van de Curaçaosche bank aanzienlijk. Daarbij kwam nog, dat, behalve de financiering van de C.P.I.M., ook de financiering van de K.N.S.M., de Koninklijke Nederlandsche Stoombootmaatschappij in Londen geschiedde. De vrachtprijzen echter konden grootendeels slechts in dollars betaald worden.

In Oct. 1942 werd toen door de Nederlandsche regeering de verplichting, die de Britsche regeering op zich genomen had, nl. om een half millioen dollars per maand over te maken, overgenomen. Tevens verhoogde de Ned. regeering het bedrag tot 600.000 dollars, terwijl zij ook het tegoed aan ponden van de Curaçaosche bank bij de Bank van Engeland, voor zoover 1 millioen pond te boven gaande, zou overnemen tegen goud of dollars tot ten hoogste 20 millioen gulden jaarlijks. Herhaalde besprekingen zijn gevoerd en bij het sluiten van dit artikel is daaraan nog niet een einde gekomen. Curaçao heeft op monetair-economisch gebied voor groote moeilijkheden gestaan.

Door tekort aan beschikbare dollars moest de handel zich beperken. Einde 1941 is een Handelsregister ingesteld. De INCU is reeds genoemd. Curaçao moest aan de Vereenigde staten opgeven wat het dacht noodig te hebben, „future requirements". Hierbij moest getracht worden zoo veel mogelijk uit andere landen te betrekken. Vandaar een omzwaai van den handel naar Zuid-Amerika. De Argentijnsche goederen met name bleken van goede hoedanigheid te zijn, maar in verfijnde goederen kan deze markt de Europeesche nog niet verdringen.

Schoenermaatschappijen. Onder leiding van de Curaçaosche Handelsmaatschappij werd in Nov. 1942 opgericht de N.V. Maatschappij tot exploitiatie van schoeners. Daarop volgde de West-Indische schoenermaatschappij, de „Wismij", in 1943. De firma Martijn opende een dienst op Haïti. Zoo bloeide de oude schoenervaart bij gebrek aan motor- en stoomschepen, in het geheele Caraïbische gebied. Bonaire deelde in de algemeene opleving. Toch is de verbinding tusschen de op elkaar aangewezen eilanden nog niet wat zij wezen moet.

Een Cubaansche varende tentoonstelling, die eenige dagen in de haven van Curaçao lag, deed velen verbaasd staan over de voortbrengselen van dit eiland.

Als contrapunt van de INCU werd in New York de Nederlandsche *A*ankoop *C*ommissie in het leven geroepen, in de wandeling „de Purchasing" genoemd. Het bijkantoor op Aruba van de INCU kon rechtstreeks met de N.A.C. in verbinding treden.

In 1943, toen de strijd het heetst was, was er veel meer aanbod van lading in Amerika dan scheepsruimte beschikbaar was. Toen heeft Curaçao even in de moeilijkheid gezeten. Gemiddeld werd door de INCU jaarlijks voor 2 millioen via de N.A.C. ingekocht.

De „handel" op Curaçao was weinig te spreken over de groote overheidsbemoeienis. Dit leidde ertoe, dat E.C. Martijn naast de Kamer van Koophandel, die wel eens te weinig voortvarend was, een Vereeniging voor den Handel oprichtte. Op Aruba herrees de Handelsvereeniging.

Nieuwe industrieën. De C.P.I.M. kreeg een vatenfabriek, die 8 Mei 1940 uit Nederland verscheept was. De oprichting moest wachten, tot de uit Nederland ontsnapte directeur van Van Leers Vereenigde fabrieken zich daaraan wijden kon. De vuilnisblikken, die deze fabriek een tijdlang leverde, bleken niet bestand te zijn tegen de wijze, waarop de Reinigingsdienst die ledigde.

Belangrijker was een verzoolinrichting voor autobanden, onderdeel van Van Leers Vereenigde fabrieken, die in Sept. 1944, toen ondanks de overheidsmaatregelen de bandennood zeer hoog gestegen was, geopend werd en goed werk gedaan heeft.

Op het Rif kwam een Pepsi Cola fabriek, bij de Saliña een limonadefabriek tot stand; op Santa Maria een steenfabriek van den Arubaan Oduber, waarvoor de uitrusting uit Brazilië kwam. Deze fabriek verwerkte inlandsch materiaal, gruis, tot baksteenen, dakpannen enz., en drukte zoo de bouwkosten.

Op Aruba werd een nieuwe goudmaatschappij opgericht.

De economische toestand der bovenwindsche eilanden bleef ongunstig. Tegenover ongeveer een half millioen aan uitgaven op de begrooting stonden nagenoeg geen inkomsten. Toen de verbinding met deze eilanden in 1942 ten slotte geheel ophield, een tijdlang heeft het gouvernement met twee schoeners de bevoorrading van Puerto Rico uit doen plaats vinden. Het particulier initiatief kwam later met een schoenerdienst tusschen Curaçao en Sint Maarten. In 1944 kwam er een stoombootverbinding, waarvan het gouvernement elke reis met 10.000 gulden steunde. De K.L.M. opende een luchtlijn op St. Maarten.

Hier volgen de cijfers van de waarde van invoer en uitvoer gedurende den oorlog:

	Invoer		Uitvoer	
	Curaçao	Aruba	Curaçao	Aruba
1940:	121.160.576.–	135.680.772.–	123.813.984.–	127.327.827.–
1941:	126.174.849.–	173.519.308.–	140.825.586.–	205.518.183.–
1942:	134.873.292.–	135.366.236.–	95.544.061.–	118.067.941.–
1943:	163.708.216.–	180.084.779.–	108.969.146.–	189.094.454.–
1944:	175.973.594.–	208.318.946.–	135.160.040.–	162.142.490.–

Buiten de petroleumproducten is de uitvoer onbeteekenend, vergeleken met den invoer: 5½ millioen tegenover bijna 100 millioen. De uitvoer bestaat hoofdzakelijk uit eerst van elders ingevoerde goederen. Volgens *Economische Berichten* bedroeg de uitvoerwaarde van de voornaamste eigen producten in 1943:
aloë 414.577.—; fosfaat 17.144.—; huiden en vellen 62.912.—; zout 92.723.—; stroohoeden 38.371.—.

Economisch is Curaçao afhankelijk gebleven van de groote olie-industrieën. Steeds minder jonge mannen zochten een werkkring in de kleine nijverheid en den landbouw.

Suriname's opbouw, in 1944 door Surinamers hier en ginds opgericht, heeft de invoer van citrusproducten van Suriname in Curaçao terhandgenomen.

Middelpunt van luchtverkeer is Curaçao in den oorlog geworden tusschen Noord- en Zuid-Amerika, een centrum in Caraïbië, vooral toen het in 1942 niet meer denkbeeldige duikbootgevaar en andere gebeurtenissen schepen uit de vaart deed nemen. Ook voor binnenlandsch verkeer deed de K.L.M. goede diensten. Thans vliegen maandelijks een 1300 personen op de lijn Curaçao-Aruba, 300 op de lijn Curaçao -Bonaire. En dan de luchtpost. Einde 1944 vervoerde de K.L.M. 13 maal zooveel passagiers, 40 maal zooveel

vracht en 120 maal zooveel luchtpost als in 1935. Versche groenten worden enkele malen in de week uit Miami in de Vereenigde staten per vliegtuig ingevoerd. Dagelijks worden op Curaçao versche bloemen verkocht, uit Jamaica en Venezuela overgebracht.

Ook de *P*an *A*merican *A*irways vliegt tusschen Aruba en Curaçao. De opening der Linea Aeropostal Venezolana staat geopend te worden.

De Snip, die in 1934 van Amsterdam naar Curaçao vloog, doet nog steeds dienst.

Eind Mei 1940 kwamen er twee nieuwe DC-5's aan: Wakago en Zonvogel, die in 1941 naar de Oost gingen. De Parkiet verongelukte in Aug. 1942 boven Trinidad in het oerwoud, het eerste ongeluk van de K.L.M. in 7 jaar, tevens het eenige van beteekenis.

In 1943 kwamen er 2 Loadstars bij de luchtvloot en in 1944 nog 2 Lockheeds, klein maar nuttig.

Reeds tegen Sept. 1940 was een plan gemaakt voor een rechtstreeksche luchtverbinding tusschen Amsterdam en Curaçao over Lissabon, Casa Blanca, Porto Praia en Paramaribo, die 3 dagen duren zou.

Dank zij den bloei van de bauxietnijverheid in Suriname vervoerde de K.L.M. in 1940 tusschen de beide West-Indische gebied deelen reeds viermaal zooveel passagiers als in het voorafgaande jaar.

Geen der K.L.M. directeuren was in 1940 uit Nederland ontsnapt, en daarom werd de directie van de K.N.I.L.M. te Batavia belast met de directie van de West-Indische K.L.M. Dat duurde tot Sept. 1943, toen West-Indië onder een door de regeering aangewezen directie te Londen kwam.

De volgende nieuwe diensten werden geopend:

19 Aug. 1941 op Jamaica, met aansluiting op de P.A.A. naar Miami. Eerst eenmaal, in Oct. 1941 tweemaal 's weeks;

17 Aug. 1943 rechtstreeks op Miami, met aansluiting op La Guayra;

3 Dec. 1943 op St. Maarten; een veertiendaagsche dienst.

Hato is een volledig uitgeruste technische vliegbasis geworden.

Gebeurtenissen. Bekende Curaçaoenaars stierven in deze 5 jaren: in 1942 de postdirecteur-leider van de hoedenvlechtnijverheid Haim Cohen Henriquez, in 1943 het lid van den Raad van bestuur Jossy Cohen Henriquez, mr. De Haseth Evertsz stierf in Nederland, dr. W. H. Winkel. John Eman, de Arubaansche bankiers; verschillende paters, fraters en soeurs.

Feestelijke gelegenheden waren: het 70jarig bestaan van de societeit De Gezelligheid, het halve eeuwfeest van dokter Gaerste's doctoraat, het 45jarig regeeringsjubileum van de Koningin, de geboorte van prinses Margriet, het feest van de milliardste barrel bij de Lago.

In Mei 1941 werd een groot internationaal Rotary congres op Curaçao gehouden, in 1945 een op Aruba.

September 1942 gaf een verkeerstelling op Curaçao te zien. De resultaten hiervan zijn echter nooit bekendgemaakt.

Er is een tijd geweest, dat het zilvergeld werd opgepot. Geen gulden was te krijgen, en er moesten muntbiljetten worden in omloop gebracht, van één gulden in 1942, in 1943 van een rijksdaalder. Zij werden gedrukt bij de American Banknote Company. In den loop van 1944 raakten ook de kwartjes en dubbeltjes op; de nieuwe vervingen het opschrift „Kolonie Curaçao" door „Munt van Curaçao" en „$^1/_4$ G". in plaats van „25 cents". Het maaksel bleek echter minder deugdelijk dan het oude Nederlandsche, want na eenige maanden werden ze geel. 17 Januari 1945 werd het besluit, dat de Curaçaosche gulden los staat van de Nederlandsche, bekend gemaakt.

Een groote gebeurtenis was de verschijning van een telefoongids in Jan. 1945 ter vervanging van de sedert jaren onbruikbaar geworden gids.

Onder de nieuwe winkels, die geopend werden, moeten die op het gebied van den juweelenverkoop genoemd worden, die in mooie panden verrezen. In Juli 1945 werd de Coöperatieve Consumentenvereeniging Curaçao met ongeveer 700 leden opgericht.

Reeds werd gesproken van het nieuwe onderzoek naar goud op Aruba. De oud-directeur der C.P.I.M. Van Nijmegen Schoonegevel had hier belangstelling voor. Een Canadeesche onderneming liet onderzoekingen doen, en dit leidde tot de oprichting der Maatschappij tot exploitatie van goudmijnen op Aruba, gevestigd op Curaçao.

Een poging van het gouvernement om den tijd met één uur te vervroegen, in Maart 1942 gedaan, wekte zooveel verzet op, dat de zaak bleef rusten. De bedoeling was om aldus op de verduistering een uur te winnen voor productieve tijdsbesteeding.

Een andere storm stak eenige maanden later op, toen verteld werd, dat eenige praktizijns te veel honorarium hadden gevraagd. De zaak werd echter vergeten.

Enkele malen kwamen stakingen voor; de autohandelaren, de bakkers, de bootwerkers, zelfs.... de gevangenen, hebben

in den loop dezer jaren gestaakt. Maar het duurde nooit lang. De bootwerkersstaking heeft geleid tot de indiening van een „stuwadoorswet".

De Limburgers vonden elkaar in een Limburgsche vereeniging, die bij de bevrijding van Maastricht die stad een groet zond.

Aan verschillende internationale conferenties nam Curaçao deel. Die te San Francisco werd bijgewoond door den Statenvoorzitter Sprockel. Dokter Arends van Aruba vertegenwoordigde Curaçao op de Quarantaineconferentie te Washington; ook enkele andere medische conferenties woonde deze bij. De conferentie te Philadelphia in April 1944 werd voor West-Indië bijgewoond door den heer F. A. Vromans en den heer F. H. R. Lim Apo van Suriname.

Enkele dagen geleden kwamen de eerste verlofgangers van 1940 van de C.P.I.M. terug om hun werk te hervatten. Zij kenden ons eiland niet meer.

Antilla stond in brand in 1940. Die brand heeft de zes eilanden van Curaçao niet onberoerd gelaten. Er is veel veranderd, maar Curaçao is er voor het Koninkrijk des te kostbaarder door geworden.

Toen Curaçao drie eeuwen met Nederland verbonden was geweest, werd in de oude Fortmuur een steen gemetseld met een inschrift, dat de eenheid van het Rijk staafde. Die eenheid wordt op Curaçao nog steeds beseft. Misschien, dat de oorlog ten gevolge zal hebben, dat het moederland, zijn overheidsorganen en zijn bevolking die aandacht aan Curaçao zullen gaan schenken, die dit verdient, van rechtswege, maar ook om wat het beteekent voor het gemeenebest.

DE NIEUWJAARSDAG VAN 1807

DOOR

B. DE GAAY FORTMAN

In den 25sten jaargang van dit tijdschrift (1923), bladz. 193 e.v.) is een opstel van mijn hand verschenen over de verrassing van Curaçao in den vroegen morgen van 1 Januari 1807. Daarbij zijn opgenomen twee kaartjes, van den havenmond en de fortres op den rechteroever, waarop de aanval plaats had, met omgeving. Deze kaartjes zijn geteekend door wijlen den heer Kesler, maar geheel volgens mijn aanwijzingen, die ik zooveel mogelijk ontleend had aan oude kaarten en mededeelingen uit dien tijd in de geraadpleegde stukken.

Ik ontving onlangs een brief van den heer N. van Meeteren op Curaçao, kenner bij uitnemendheid van dit tijdvak der geschiedenis van het eiland, die verschillende onjuistheden op beide kaartjes aanwijst. Het lijkt mij van belang om deze hier mee te deelen.

De heer Van Meeteren dan schrijft: „De batterijen of wallen, beoosten de stad geteekend, hebben nooit bestaan. Het plan van Schrijver c.s. is nooit ten uitvoer gebracht. Ten zuiden van het fort Amsterdam lagen twee batterijen of bolwerken, te weten meer naar het westen het Nieuwe Waterfort en ten oosten daarvan het Oude Waterfort. Waar de batterij de Halve Maan stond, valt met zekerheid niet te zeggen. Zij maakte een deel uit van het fort Amsterdam, of lag buiten het fort, maar dan niet ver van de batterij verwijderd. In allen gevalle niet op de plaats, op kaart I onder 7 aangegeven, waar zich het Militair hospitaal en een paar huizen bevonden, tot tegen den kerkhofmuur.... Op de plaats, aangeduid met 8, lag de batterij de Krommelijn. De vlaggestok stond eerst op het bolwerk van dienzelfden naam, aangeduid op kaart II met 8, kruitmagazijn. Onder Lauffer werd die echter verplaatst naar het N.O. bastion (De Katte).

De werf van Basden lag veel zuidelijker dan aangegeven (tegenwoordige Westwerf van de K.N.S.M.).

De cijfers 24 en 25 moeten onderling verwisseld worden.

Op kaart II moet 12 luiden Mil. Hosp. en kazerne en 13 Pietermaai. De Krommelijn leunde tegen den kerkhofmuur aan. Waar men op het kaartje de Krommelijn vindt aangegeven stonden reeds in 1788 twee huizen, waarvan één het eigendom was van Jacob de Petersen en het andere van Wilhelmina de Peek. In 1834 stonden die huizen er nog; zij behoorden toe aan Hendrik Hommels en Adrianus Propheet".

Tot zoover de opmerkingen van den heer Van Meeteren, die een welkome verbetering zijn van het door mij gegevene. Ik zeg hem daarvoor zeer dank.

Amsterdam 16 Juni 1945

———

BIBLIOGRAPHIE

A. TIJDSCHRIFTEN, COURANTEN, ENZ.

Christian Science Monitor Magazine. 13 December 1941. American foot in Dutch Guiana, door J. Anton de Haas.
Idem. 28 Maart 1942. In strategic Surinam, door Roland Hall Sharp.

Saturday Evening Post. Wyoming. 8 Juli 1939. The lucky girls of Aruba, or 7316 miles to Caspar, door Ben Robertson.

Tropical Agriculture. Trinidad. Vol. XVIII, Juli 1941, no. 7. Agriculture in the Dutch Windward Islands, door C. A. S. Hynam.

Journal of Geography. Vol. XXXV. April 1936. A Curaçao farmstead door Robert S. Platt.
Idem. Vol. XL. no. 8. November 1941. Netherlands West Indies: life and work. door George S. Corfield.

Journal of Politics. Vol. 3, Augutus 1941, no. 3. The Dutch colonies in the Western world, door Amry Vandenbosch.

The Commercial and Financial Chronicle. Vol. 150. 18 Mei 1940, no. 3908. Allied troops land in Dutch West Indies.
Idem. Vol. 152. 3 Mei 1941, no. 3958. Netherlands West Indies.

Knickerbocker Weekly. Vol. 2. 13 April 1942, no. 7. The Netherlands West Indies door Eugene C. van Wyk; Surinam, America's friendly comrade, door Hendrik de Leeuw.

Time. Vol. XXXVIII, 1 December 1941, no. 22. Surinam, land of bauxite.
Idem. Vol. XXXVI. 29 Juli 1940. no. 5. The strategic geography of the Caribbean Sea.

Geographic Review. Vol. XXX, Juli 1940, no. 3. Demarcation of the southern boundary of Surinam, door William van Royen.

Commonwealth, Vol. XXXV. 5 December 1941, no. 7. U.S. troops in Dutch Guiana.

Newsweek. Vol. XV. April 1940 no. 16.. Danger spot: the Dutch West Indies, door admiral William V. Pratt.

The Mentor. Vol. 15, April 1927, no. 3. Village in a volcano, door M. J. Hodge.

Foreign Commerce Weekly. Vol. V, 8 November 1941, no. 6. Surinam, door Hill Houston.

O.D.

POLITIEKE BESCHOUWINGEN OVER CURAÇAO

DOOR

B. DE GAAY FORTMAN

Voor mij liggen eenige blocnotevellen, beplakt met krantenknipsels over Curaçao in den oorlogstijd, voor zoover de vijand toeliet berichten tot onze kennis te brengen. Hoe weinig is het! Welk een verschil met wat men in Curaçao nog over het moederland te hooren kreeg. Men behoeft de maandelijksche samenvatting van het voornaamste nieuws over Nederland in het zoo voortreffelijk geredigeerde Curaçaosche *Neerlandia* maar na te slaan, om vast te stellen, dat men waarlijk van allerlei niet slecht op de hoogte was.

Al kan men nu langzamerhand beschikken over de gegevens, die het Curaçao van 1940–1945 kunnen doen kennen — wie heeft er den tijd voor om alles te verwerken? Ik doe een greep in een stapel kranten en trek het weekblad *Curaçao* van 21 Juni 1941. Heeft men voldaan aan de aansporing van den toenmaligen minister van Koloniën, in een persgesprek gedurende zijn verblijf op Curaçao gegeven, om studievereenigingen op te richten, ten einde de staatkundige vraagstukken, die in de toekomst om oplossing zullen vragen ter hand te nemen? Is Curaçao gedurende den oorlog tot politieke rijpheid gekomen?

Het moet iemand, die Curaçao in den oorlog meemaakte, niet moeilijk zijn op deze vraag een beredeneerd antwoord te geven, en de redactie van *De West-Indische Gids* zou zeker om wat liefs willen, dat zoo iemand hier dat antwoord gaf en de lezers over het politieke Curaçao van heden inlichten wilde. Hetzelfde weekblad schreef eenige maanden eerder: „Iets op papier zetten beteekent op Curaçao, dat men altijd kans loopt iemand anders op de teenen te trappen. Op de teenen trappen is hier, gezien onze tropische overprikkeldheid, een zeer gevaarlijke bezigheid, die voor hem of haar, die zich daaraan met genoegen overgeeft, uiterst funeste gevolgen kan hebben. Daarvan zijn velen zich maar al

te bewust, zoodat men zwijgt". Daarin schijnt wel eenige verandering te zijn gekomen in dezen gespannen tijd, doch het zijn nog maar weinigen, die politieke beschouwingen willen houden en bijna allen kiezen daarbij den dekmantel der anonymiteit.

Men zal het verstaan, dat de hier volgende, grootendeels als meededeeling van feiten bedoelde, uiteenzetting slechts schuchter hier en daar van een eigen, aanvankelijke, meening blijk geven.

Ik bepaal mij tot het Curaçao van na den oorlog en beperk mij in hoofdzaak tot twee punten: de Statenverkiezingen van 1945 en het streven naar autonomie.

Na de verkiezingen van 1937, de eerste, is het Kiesreglement veranderd en het kiezercorps uitgebreid. Er mocht op dien grond toegenomen belangstelling verwacht worden voor de verkiezingen van 1941. Het omgekeerde was het geval. Er waren er, die om den oorlog de verkiezingen wilden uitstellen. Dat had gekund, als men, gelijk in Nederland onder den oorlog 1914–1918 is gebeurd, een „laten zitten wat zit"-stelsel had toegepast, en dat ging niet, want daarvoor zijn partijen noodig, en van wat er op dat gebied in 1937 had bestaan bleek alleen maar de Curaçaosche Roomsch-Katholieke partij over. Deze zag nu, in 1941 op haar lijst, de eenige, die ingediend werd, 6 candidaten gekozen. Op Bonaire en de bovenwindsche eilanden werden zonder verkiezingen de eenige candidaten op de eenige ingediende lijsten gekozen verklaard. Merkwaardig is, dat op Aruba, ook een overwegend Roomsch-Katholiek bevolkt eiland, van de Roomsch-Katholieke lijst niet één candidaat gekozen werd, maar twee candidaten van de lijst-Eman den kiesdeeler haalden. Zoo kwamen er Staten met 7 Roomsch-Katholieke leden (6 + 1 van Bonaire) en 3 niet-Roomsch-Katholieke (Aruba en de Bovenwindsche eilanden). In 1937 was deze verhouding 6—4 geweest. De gouverneur benoemde er toen 2 R.K. en 3 anderen bij. Dit geschiedde in 1941 ook weer, zoodat nu de verhouding in het college werd 9—6, wat in 1937 8—7 was geweest.

Ik heb nog niet gelegenheid gehad om in bijzonderheden na te gaan hoe en wat de Staten van 1941–1945 hebben gewerkt. Daarover schijnt buiten het college nogal wat ontevredenheid geheerscht te hebben. Er waren conflicten tusschen Staten en Gouverneur, en er liepen Statenleden weg, die meenden met hun medeleden niet te kunnen samenwerken. Voorzitter en ondervoorzitter traden af in verband met de afstemming door de Staten van een begrootingspost, op de defensie betrekking hebbende, op

een vergadering, waarin zij wegens uitlandigheid met bestuursopdrachten niet aanwezig waren.

Op 8 December 1944 werd de Democratische partij opgericht. Omtrent de redenen, die tot haar oprichting hebben geleid, zegt haar orgaan *De Democraat* van 14 December 1945, dat die vele waren. „Wij willen slechts vermelden", zoo wordt daar samengevat, „de ontevredenheid omtrent het huidige bestuursbeleid en het sullige gedoe van de Staten gedurende de laatste acht jaren".

28 September 1945 gaf *De Democraat* de beginselverklaring der partij en haar ontwerp-program, waarachter al haar candidaten voor de komende verkiezingen zich stelden. De beginselverklaring luidt aldus: „De Democratische partij streeft naar meer invloed van de bevolking op het staatsbeleid. Zij erkent het vrijheidsbeginsel als grondslag van staatsbeleid en de noodzakelijkheid van autonomie voor Curaçao met handhaving van de saamhoorigheid met de andere deelen van het rijksverband. Haar doelstelling is gebaseerd op de verwezenlijking van de vier vrijheden, te weten: vrijheid van het woord, vrijheid van geloof, vrijdom van gebrek, vrijdom van vrees. Zij erkent de groote waarde van het geestelijk en van het Godsdienstig leven voor maatschappij en staat, zonder nochtans eenige kerkelijke inmenging op staatkundig terrein te erkennen. Zij streeft naar staatkundige, burgerrechtelijke en economische gelijkstelling van man en vrouw. Zij staat mitsdien op het standpunt, dat een ieder, ongeacht ras, geloof of geslacht, het recht heeft om te streven naar zijn materieele zoowel als geestelijke ontwikkeling onder voorwaarden van volledige vrijheid en waardigheid en van economische zekerheid en gelijke kansen". Uit het uitvoerige ontwerp-werkprogram kan ik maar enkele punten naar voren brengen: algemeen kiesrecht, verkiezing van alle Statenleden (geen gedeeltelijke benoeming door den gouverneur dus), politieke verantwoordelijkheid voor het bestuursbeleid aan de Staten, onderwijs is overheidszorg, invoering van voorbereidend Hooger onderwijs en van Hooger onderwijs, voor zoover daaraan behoefte bestaat, gelijke waardeering voor gelijke prestatie, ongeacht ras of afkomst, instandhouding, verbetering en moderniseering van landbouw, veeteelt en visscherij, bevordering van samenwerking tusschen werkgevers- en werknemers-organisaties, afschaffing van liefdadigheid waar rechten moeten gelden, vaststelling van minimumloonen, van overheidswege geregelde steunverleening aan armen, opruiming van krotten en bouw van ruime goedkoope woningen voor kinder-

rijke gezinnen, scherpe contrôle en toetsing van de gouvernementsuitgaven, invoering van cassatie- en kinderrechtspraak.

Het is een ontwerp-program, dat, als ik het wel heb, nimmer definitief, al of niet gewijzigd, vastgesteld is. De inhoud is veelomvattend en de uitvoering zal veel wijsheid vragen. Niet overal is de bedoeling duidelijk. Politiek gesproken is een programmapunt als de verantwoordelijkheid voor het bestuursbeleid aan de Staten er een, dat algemeene instemming kan verwerven, maar op de uitvoering, op de afbakening der grenzen tusschen uitvoerende macht en Staten, komt hier veel aan.

Een andere nieuwe partij, die opkwam, eerst ongeveer een maand vóór de verkiezingen, is de Curaçaosche Protestantsche partij. Haar orgaan *Recht en Vrijheid* verscheen in October 1945 ook met een beginselverklaring en een program. De eerste luidt aldus: ,,De C.P.P. acht het Christendom van fundamenteele beteekenis, beheerschende alle terreinen van het menschelijk leven. Mitsdien streeft zij ernaar de zedewetten, zooals die in den Bijbel als Gods Woord en in de geschiedenis geopenbaard zijn, aan wetgeving en bestuur van het gebiedsdeel Curaçao ten grondslag te leggen. Zij erkent de souvereiniteit van het Doorluchte Huis van Oranje, bij de gratie Gods over het Koninkrijk der Nederlanden regeerende, en eerbiedigt den Gouverneur als drager van het eenig wettige overheidsgezag in het gebiedsdeel Curaçao. Zij wenscht het Protestantsche volksdeel zich zijn Christelijk-ethische roeping meer bewust te maken en acht het noodzakelijk, dat de stem van dit volksdeel ook in 's Lands vergaderzaal worde gehoord. Zij erkent de bestaande verhoudingen op grond van kleur, ras, godsdienst en taal, als inhaerent aan de bevolking van dit gebiedsdeel, doch wijst verscherping daarvan in den politieken strijd met kracht van de hand. Zij erkent tevens de groote waarde van de Nederlandsche taal en beschaving voor de geheele bevolking en ziet in bevordering daarvan een noodzakelijk middel om dit gebiedsdeel tot een waarachtig en gelijkwaardig deel van het Koninkrijk der Nederlanden te maken".

Aan het program dezer partij ontleen ik: volledige uitvoering der Curaçaosche staatsregeling van 1936, opheffing van de aangifteplicht voor plaatsing op de kiezerslijst, geen verwerping van begrootingshoofdstukken om redenen, buiten de cijfers gelegen, handhaving eener geoefende schutterij als landmacht, vaste bijdrage in de bekostiging der rijkszee- en -luchtstrijdkrachten, in dit gebiedsdeel gestationneerd, beperking van den speel- en loterijzucht en het drankmisbruik, verbetering der volkshuis-

vesting, inzonderheid ten behoeve van kinderrijke gezinnen, opruiming van krotwoningen, handhaving der pacificatie op onderwijsgebied, bevordering van bijzonder Protestantsch onderwijs, aandrang bij de regeering, dat bij de bezetting der diplomatieke posten, met name in Midden- en Zuid-Amerika, rekening wordt gehouden met in Curaçao beschikbare en bekwame krachten.

Deze partij is weinig vriendelijk ontvangen. Haar oprichters zijn „scheurmakers" genoemd. Het heeft haar moeite gekost haar orgaan, dat, naar ik meen te weten, slechts tweemaal verschenen is, gedrukt te krijgen. Haar program kon zonder langdurige bewerking der meeningen tot den Curaçaoschen geest niet spreken. Het was voor den geest des tijds wellicht te „Nederlandsch" ingesteld. Een christelijk-protestantsche partij lijkt in den politieken strijd in Curaçao een gewenscht element, en men kan het betreuren, dat deze partij na de verkiezingen niet meer van zich heeft doen spreken.

Nog vóór de verkiezingen benoemde de gouverneur, op het voetspoor van wat in de andere gebiedsdeelen geschied is, een commissie met de taak om te onderzoeken, welke wenschen en opvattingen in Curaçao leven nopens de aanpassingsstructuur der overzeesche deelen van het Koninkrijk en de bepaling van hun plaats in het Koninkrijk der Nederlanden, overeenkomstig de gewijzigde omstandigheden, en om van dit onderzoek een beredeneerd verslag uit te brengen, omkleed met beschouwingen, welke de genoemde wenschen en opvattingen duidelijk maken en zoo mogelijk de gevolgen daarvan in het licht stellen. Deze commissie is aangeduid als de commissie-Ellis naar haar voorzitter, den heer dr. W. Ch. de la Try Ellis, ondervoorzitter van den Raad van bestuur, die ook in andere functies zijn land op voortreffelijke wijze heeft gediend.

Tusschen de genoemde partijen, waarbij zich op Aruba en Bonaire plaatselijke groepen onder leiding van de heeren Eman en Gerharts gevoegd hadden, is de verkiezingsstrijd gestreden met een politieke felheid, die in het klein herinnert aan wat in Nederland te zien en te hooren is gegeven in de verkiezingsdagen van 1905, toen het erom ging met de vereende krachten van al wat „links" dacht het ministerie-Kuyper ten val te brengen. Evenmin als in die dagen ontbrak in dezen strijd een sterk persoonlijk element, hierin bestaande, dat de Democratische partij zich telkens weer met zooveel woorden richtte tegen den Gouverneur. Het is hieraan te wijten, dat slachtoffer van dezen strijd is ge-

worden een der candidaten van de Democratische partij, die zich niet ontzien had mannen als Colijn en Gerbrandy, die men toch kan achten buiten dezen strijd te staan, persoonlijk aan te vallen, hetgeen tot zijn ontslag als gouvernementsambtenaar leidde. Allerminst is hiermee bedoeld te zeggen, dat er voor zakelijke critiek, zooals de Democratische Partij ook uitoefende, geen reden was, en dat er geen gerechtvaardigde verlangens werden naar voren gebracht. Ik stel dit met nadruk vast ook ten aanzien van punten als „meer invloed van de bevolking op het staatsbeleid", verkiezing van alle Statenleden, uitbreiding van het kiesrecht, politieke verantwoordelijkheid voor het bestuursbeleid aan de Staten. In het oog zal daarbij dan echter gehouden moeten worden, dat invloed op het staatsbeleid iets anders is dan het staatsbeleid zelf, en dat verantwoordelijkheid aan de Staten niet uitsluit verantwoordelijkheid aan de Kroon. Men kan misschien zelfs zeggen, dat deze zakelijke, politieke punten in den verkiezingsstrijd te weinig naar voren zijn gebracht. Het vraagstuk der autonomie in vollen omvang, zooals dit een half jaar later aan de orde is gekomen, is m.i. te weinig concreet uitgewerkt naar voren gebracht. De verkiezingsredevoeringen waren, als men op de krantenverslagen mag afgaan, over het geheel te weinig positief, meer afbrekend dan opbouwend. En als in een verkiezingsredevoering een der candidaten uitroept: „Na ruim drie eeuwen vereeniging met Nederland wordt ons nog een gouverneur benoemd, zonder dat wij hier over zijn aanstelling iets in te brengen hebben!" dan komt de vraag op, of hiermee — als men niet bepaald zegt wat men *wel* wil — de ook voor de toekomst gestelde grenzen wellicht niet zijn overschreden wat het zakelijke betreft.

De uitslag der verkiezingen op 5 November 1945 was een groote overwinning der Democratische partij en een daaraan evenredige nederlaag van de R.K. partij. De Curaçaosche Protestantsche partij bracht het tot niet meer dan ruim 200 stemmen.

Op de Benedenwindsche eilanden werden uitgebracht 5342 stemmen, waarvan de Democratische partij er 2122 kreeg en 3 zetels verwierf; de Roomsch-Katholieken met 1727 stemmen op Curaçao en Aruba kregen 2 zetels op de lijst voor het eerstgenoemde eiland en 1 op Aurba. De partij-Eman op Aruba, welker lijst verbonden was met die der Democratische partij op Curaçao, kreeg 2 zetels, terwijl op het bijna geheel Roomsch-Katholieke eiland Bonaire de niet R.K. heer Gerharts werd gekozen met 6 stemmen meer dan de candidaten der R.K.; in het geheel werden hier 94 stemmen uitgebracht.

Het is onmogelijk voor den buitenstaander de oorzaken na te gaan van dezen uitslag. De plaatselijke pers, *De Democraat* en de *Amigoe di Curaçao* met name, laten den op dit punt nieuwsgierigen lezer in den steek. Men zal kunnen toegeven, dat de persoon der candidaten een rol gespeeld heeft en ook moeten erkennen, dat bij een zoo beperkt kiesrecht, als in Curaçao nog bestaat, het niet aangaat kortweg te spreken van een onmondige massa, die gemakkelijk door een verkiezingsrede zonder meer is mee te slepen.

Het wonderlijke feit heeft zich voorgedaan, dat het op Bonaire gekozen lid, de eenige op zijn lijst, zijn geloofsbrieven niet op tijd indiende, zoodat deze plaats onbezet blijft, en in plaats van 10 er 9 gekozen leden zullen zijn gedurende de eerstvolgende vier jaren.

In Maart 1946, op het allerlaatste oogenblik, heeft de gouverneur de 5 ontbrekende leden benoemd. Bij hen is het gekozen lid van Bonaire. Van de vier andere leden zijn er drie niet R.K., echter waarschijnlijk geen van allen behoorende tot de Democratische partij. De Staten bestaan derhalve uit 4 R.K. en 10 niet-R.K., van welke laatste er 4 tot de Democratische partij behooren, 2 tot de Arubaansche groep-Eman en 1 meer in het bijzonder als Bonairiaan gekozen is.

Alvorens over te gaan tot de bespreking van het vraagstuk der autonomie, zooals zich dit in zijn huidigen vorm voordoet, moge ik eenige opmerkingen van geschiedkundigen aard laten voorafgaan [1]).

Er is in Curaçao sinds tientallen van jaren een leiding-gevende groep geweest, die streefde naar autonomie. Dit ligt in den aard der zaak, want reeds het oude regeeringsreglement gaat van de autonomie-gedachte uit, waarvan het de verwezenlijking verbindt aan de geldelijke onafhankelijkheid. Verkeerd doet wie dit streven aanduidt als gericht alleen op „financieele autonomie", zooals ik het ter onderscheiding van dat van tegenwoordig genoemd zag, want die geldelijke onafhankelijkheid was destijds niet doel maar middel. Ook het streven van den Kolonialen raad van het begin der 20ste eeuw af (om niet vroeger terug te gaan) was daarop gericht, en de voortdurende klacht was, dat het

[1]) Wie uitvoeriger wil ingelicht worden over de geschiedenis der Curaçaosche autonomie verwijs ik naar de artikelen „Over de bestuursinrichting van Curaçao" in dit tijdschrift jg. IV bladz. 289, 533, V 535, VI 385, en in de jaarlijksche beschouwingen over de Curaçaosche begrootingen.

moederland al maar meer uitgaven voorschreef voor proefnemingen als anderzins, die naar het meer deskundig oordeel van den raad geen kans van slagen boden of geen uitzicht gaven op blijvende verbetering van den economischen en, als gevolg daarvan, van den geldelijken toestand, waardoor steeds grooter steunbedragen uit het moederland noodig werden, en de zoo gewenschte autonomie in steeds verder verschiet kwam te liggen.

Dit had kunnen veranderen, toen, dank zij de „petroleum" vooral, naast de uitgaven de inkomsten begonnen te stijgen, tot ten slotte een toestand ontstond, die leidde tot sluitende begrootingen. Dat was voor het eerst het geval in 1929. Men kon wel niet volstrekt zeggen, dat geldelijke onafhankelijkheid autonomie moest meebrengen, maar in den geest van het regeeringsreglement lag dat, gelijk gezegd, en verstandig beleid had voor het minst geleidelijk een toestand kunnen doen ontstaan, die de klachten van vele jaren zouden hebben doen verstommen. Die klachten waren samengevat in deze: wij worden hier in Curaçao van het Plein in Den Haag uit geregeerd. Het heeft er soms veel op geleken, dat gebrek aan takt de fout nog grooter maakte. Er zijn gouverneurs geweest, die hun voorstellen bij raad of staten indienden met de uitdrukkelijke mededeeling, dat het voorgestelde uit Den Haag kwam, niet — en dat zou ook al heel erg geweest zijn — om daarmee eigen verantwoordelijkheid van zich af te schuiven — maar (naar den indruk althans) alsof men zeggen wilde: gij begrijpt nu zeker wel, dat ge dit hebt aan te nemen, en dat ge het anders toch uit Den Haag kant en klaar thuis gestuurd krijgt! De veronderstelling, dat dit eenige uitwerking ten goede zou hebben, is al te naïef, en de uitwerking was dan ook averechtsch.

De oude klachten hielden aan, en zij werden zelfs niet minder, toen de grondwetsherziening uitdrukkelijk de regeling der inwendige aangelegenheden aan ter plaatse gevestigde organen overliet, en ook niet, toen dit grondwettelijk voorschrift in de vernieuwde Curaçaosche staatsregeling van 1936 zijn beslag gekregen had. Daarbij is m.i. de fout gemaakt, dat men veel te veel den gouverneur als „aldaar gevestigd orgaan", zooals de grondwet het noemt, naar voren geschoven heeft, terwijl onvoldoende rekening gehouden werd met den in Curaçao levenden wensch om meer te leggen in handen van organen, waarin de ingeborenen, „landskinderen", zitting en zeggenschap hebben.

Ligt hier alzoo eenerzijds schuld bij regeering en bestuur, anderzijds kan niet ontkend worden, dat er ook schuld bij raad en staten is, die soms al te critisch stonden tegenover wat hun

voorgelegd werd en niet altijd vrij van vooroordeel bekeken hebben wat gezegd of vermoed werd ,,uit Den Haag" te komen. Daarbij kwam, dat bij de beoordeeling van het bestuursbeleid de grenzen, aan taak en macht der ,,vertegenwoordigende" lichamen gesteld, meermalen overschreden werden, kleinigheden in het debat betrokken en breed behandeld werden, als waren zij principieele punten van bestuursbeleid. Tegen sommige, uit Nederland uitgezonden, ambtenaren, werden grieven geuit op den enkelen grond, dat zij ,,uitgezonden" waren en uit dien hoofde geacht werden in Curaçao gekomen te zijn om de beurs te spekken en een vet pensioen te verdienen, zelfs in een tijd reeds, dat de mogelijkheid tot het een noch tot het ander feitelijk bestond. [1])

Het zegt toch iets, dat, om een beperkt tijdvak te noemen, in de laatste halve eeuw er niet één gouverneur geweest is, die erin geslaagd is om het raad en staten naar den zin te maken, te beginnen met den heer De Jong van Beek en Donk tot den tegenwoordigen gouverneur, den heer Kasteel, toe.

Er mag daarbij erop worden gewezen, dat er, voor zoover mij bekend, nooit iets gebleken is van gebrek aan samenwerking tusschen gouverneur en den steeds voor een overgroot deel uit landskinderen samengestelden Raad van bestuur. Het is waar — dit college treedt in zijn beraadslagingen en adviezen niet naar buiten op, maar het is niet aannemelijk, dat in een kleine gemeenschap als Curaçao moeilijkheden onbekend zouden gebleven zijn. —

Ik vermeldde reeds, dat den ouden Staten (1941–1946) in den verkiezingsstrijd slapte verweten is: zij zou ingeslapen zijn en weinig kracht tegenover het bestuur getoond hebben. Ik kan de gegrondheid van dit verwijt niet beoordeelen. Zeker is, dat het na de verkiezingen anders scheen te zijn. In de Statenvergadering van 8 November 1945 werd besloten twee telegrammen aan de Koningin te zenden. Het eerste, dat gezonden werd naar aanleiding van het niet raadplegen van de Staten over het wetsontwerp ter goedkeuring van het handvest der Vereenigde Naties, hield in de klacht, dat op dit punt meermalen niet de hand gehouden werd aan de beginselen van de grondwet en van de Curaçaosche staatsregeling, en verzocht aan de Koningin ,,het daarheen te willen doen leiden, dat, zoolang er geen vertegenwoordigers van Curaçao in Nederland zijn, de Staten omtrent alle zaken, die Curaçao be-

---

[1]) Een staaltje daarvan uit den allerlaatsten tijd levert het artikel van C. A. Eman in *De Nederlander* van 30 Juli 1946.

treffen, worden gehoord, in het belang van een vruchtbare samenwerking.

Het andere telegram luidt aldus:

„De Staten van Curaçao brengen hierbij eerbiedig onder de aandacht van Uwe Majesteit,

dat er in het Staatsdeel Curaçao een algemeene ontevredenheid heerscht over het huidige Bestuurssstelsel; dat inderdaad dit Bestuurssstelsel als verouderd niet meer past in de moderne staatkundige opvattingen, waardoor het volkomen ongeschikt is voor de huidige Curaçaosche staatshuishouding en zelfs van dien aard dat het nergens meer zou worden aanvaard;

dat het nog wel eenigen tijd zal duren, voordat de Rijksconferentie gehouden zal worden;

dat er intusschen in Nederland een Commissie is benoemd ter voorbereiding der Rijksconferentie, waarin geen personen van Curaçao zitting hebben;

dat het van het grootste belang is, dat voor de behartiging van de belangen van Curaçao de stem van dit Staatsdeel onmiddellijk in Nederland wordt gehoord;

Redenen waarom de Staten van Curaçao zich tot Uwe Majesteit wenden met het eerbiedig verzoek, dat het Uwe Majesteit moge behagen het daarheen te doen leiden, dat op voordracht van de Staten vertegenwoordigers van Curaçao worden benoemd teneinde in Nederland de belangen van dit Staatsdeel voor te staan, alle noodzakelijke inlichtingen te verstrekken en mede te werken om tot een volkomen Rijkseenheid te geraken".

De voorzitter der Statenvergadering heeft allen leden hoofd voor hoofd gevraagd, of zij met de verzending dezer telegrammen instemden. Dit bleek algemeen het geval te zijn. De heer Maal — niet het voor 1946–1950 nieuw-gekozen lid — deed dit met een klacht over de steeds erger wordende behandeling van Curaçao door de regeering als „kolonie" in plaats van als „gebiedsdeel", de heer Da Costa Gomez met de verontschuldiging, dat men in den oorlog de regeering met eigen politieke wenschen niet heeft willen lastig vallen, de heer Eman met het motto „wanneer men ontevreden is, is daar altijd een reden voor" en de heer Vromans met de opmerking, dat voor hem het voornaamste was naar voren te brengen „niet een geest van boosheid, van ontevredenheid in zich zelf, maar.... den wil om samen te werken in het groote geheel".

Nog een derde telegram is aan de Koningin gezonden, en wel over de waardeering van het Curaçaosche betaalmiddel. Hiervan is de vermelding in het onderhavige verband vooral noodig, omdat de Staten, daarin uitdrukkelijk zeggen van oordeel te zijn, „dat de waardebepaling van den Curaçaoschen gulden een interne

Curaçaosche aangelegenheid is". Hiermee zitten wij in het hart van een der vraagstukken, die liggen op het gebied der autonomie binnen het raam van de huidige grondwet. Dit werd ook ingezien door het weekblad *Curaçao*, dat uitsprak (17 Nov. 1946), dat dit „het belangrijkste gedeelte van het telegram" was, en het jammer te vinden, dat de Staten voor hun gevoelen op dit punt geen gronden hadden aangevoerd. Het blad neemt deze taak over en blijkt het eens te zijn met de Staten, maar meent, dat hier slechts van een theoretische vrijheid kan gesproken worden, daar de regeering op meer dan één wijze wel degelijk invloed kan uitoefenen op de waarde van de Curaçaosche gulden ten opzichte van andere munteenheden.

In de Statenvergadering van 3 December 1945 is op dit derde telegram tot antwoord ontvangen, dat de opvatting van de Staten als zou de waardebepaling van den Curaçaoschen gulden een interne aangelegenheid van Curaçao zijn, niet kan worden gedeeld, aangezien daarbij ook zeer wezenlijke belangen van het Moederland zijn betrokken.

De commissie, door den gouverneur benoemd tot onderzoek en bestudeering van de in Curaçao levende politieke opvattingen en wenschen ter voorbereiding van de rijksconferentie, stelde vragen op met een algemeene uitnoodiging om die ter voorlichting der commissie te beantwoorden. Deze commissie, waarvan de ondervoorzitter van den Raad van bestuur voorzitter was, heeft zich niet in de sympathie der oude Staten mogen verheugen. Het zat dezen nog al hoog, dat niemand uit hun midden daarin benoemd was. De heer Da Costa Gomez vond de vragen te moeilijk om beantwoord te worden, zelfs voor den geleerde, laat staan voor den eenvoudigen man. De juistheid dezer opmerking kan niet ontkend worden, maar men was toch niet aan deze vragen gebonden; als men zijn gevoelen op andere wijze ter kennis van de commissie gebracht had, zou deze daarvan zeker dankbaar gebruik gemaakt hebben. Het is wel waar, dat, zooals genoemde heer zei, vele bevestigende antwoorden zouden zijn binnengekomen, wanneer de commissie eenvoudig gevraagd had: wenscht gij, dat Curaçao autonomie heeft, volledige autonomie, d.w.z. dat de burgerij zeggenschap heeft over eigen zaken? maar op deze wijze lost men toch niet in ernst moeilijke vragen van staatsbestuur op, en het zou ook kunnen zijn, dat zij, die de gestelde vraag bevestigend beantwoord hadden, straks, als zij zagen wat er met hun antwoord gedaan was, de wedervraag zouden stel-

len: och, is dat nu zeggenschap van de burgerij over de eigen zaken van Curaçao?

Langzamerhand zijn in de pers een aantal wenschen omtrent staatkundige veranderingen naar voren gebracht.

Ik doe hier eenige aanhalingen:

Curaçao 5 Jan. 1946: „Steeds meer dreigen de bestaande meeningsverschillen op staatkundig gebied te ontaarden in persoonlijke antipathieën. Meer en meer wordt het politieke leven hier gekenmerkt door scheldpartijen en het trachten door spitsvondigheden een kleine tactische overwinning te behalen....

Laten wij thans eens zien waar, ontdaan van alle persoonlijke gevoelens de thans bestaande meeningsverschillen op neer komen.

Bijna allen vinden hun oorsprong in de bijzonder groote bevoegdheden van den Gouverneur van Curaçao en van het Opperbestuur in Nederland....

Zooals bekend, ontleent de Gouverneur zijn bijna absolute macht aan het artikel van de Staatsregeling, waarbij hem de bevoegdheid wordt gegeven om in dringende omstandigheden voor geheel Curaçao of voor bepaalde gedeelten daarvan achtereenvolgens onder nadere bekrachtiging bij wet, algemeenen maatregel van bestuur of landsverordening regelingen te treffen omtrent onderwerpen, waarvan de regeling bij de wet, algemeenen maatregel van bestuur of landsverordening moet geschieden, zoolang die regeling niet heeft plaats gehad, zoomede wetten, behalve deze wet, algemeene maatregelen van bestuur en landsverordeningen geheel of gedeeltelijk buiten werking te stellen of te wijzigen.

Wat zijn dringende omstandigheden?....

Naar onze meening mag dit niet zoo geïnterpreteerd worden dat onder dringende omstandigheden mede wordt verstaan elk geval, waarbij de Staten van Curaçao een andere meening hebben dan het Bestuur....

.... zooals veelal bij wetsinterpretatie blijft een andere opvatting mogelijk.

Men moet zich.... niet keeren tegen den persoon, die deze andere opvatting huldigt, maar men moet trachten hetzij dit geheele artikel afgeschaft te krijgen, hetzij zoodanig te wijzigen, dat verschil van opvatting over wat dringende omstandigheden zijn niet langer mogelijk is".

Curaçao 12 Jan. 1946: „Curaçao wil een deel van het Koninkrijk der Nederlanden blijven maar met een grootere mate van zelfstandigheid. Wanneer men den Gouverneur van Curaçao als een Curaçaosch orgaan beschouwt, dan heeft Curaçao ten opzichte van het moederland inderdaad reeds een zeer zelfstandige positie. Maar is de Gouverneur, die aan geen enkel Curaçaosch orgaan verantwoording verschuldigd is, wel te beschouwen als een Curaçaosch orgaan....

Wij meenen, dat de meeste politieke wenschen, die hier verder nog leven, in feite vallen onder een van deze drie hierboven omschreven voornaamste verlangens:

I. Meer daadwerkelijk zelfbestuur door beperking van de bevoegdheden van den in het moederland benoemden gouverneur.

II. Meer decentralisatie in het bestuur van de onderscheiden eilanden.

III. Een duidelijk omschreven vastlegging van de onderwerpen die door den Curaçaoschen wetgever worden geregeld".

Naar aanleiding van de eerste aanhaling zou ik de vraag willen stellen: is het vaak voorgekomen, dat de in dringende omstandigheden door den gouverneur gemaakte regelingen niet zijn bekrachtigd? Ik meen, dat de schrijver moeite zal hebben er vele gevallen te noemen.

De Democraat 18 Jan. 1946: „De uitvoerende macht kan niet blijven berusten in handen van een Gouverneur, wiens verantwoordelijkheid voor zijn beleid in ons regeeringsreglement uiterst vaag is vastgelegd als verantwoordelijk aan den Koning.... Op gelijke wijze [als in Nederland] moet in het Rijksdeel Curaçao de uitvoerende macht berusten bij een Ministerraad, verantwoordelijk voor zijn beleid aan de Staten van Curaçao, die dan ook het recht moeten bezitten deze tot aftreding te dwingen, wanneer het beleid van de Minister Raad de goedkeuring van de Staten niet draagt. De positie van den Gouverneur in het Rijksdeel Curaçao wordt in alle opzichten gelijk gesteld met die van den Koning in Nederland....

Het is natuurlijk ook vanzelfsprekend, dat in een Democratische regeeringsvorm de Staten van Curaçao in haar geheel moeten worden gekozen.

In de wetgeving van dit rijksdeel kan ook geen inmenging zijn van organen in Nederland....

De voorgestelde veranderingen in ons regeeringsreglement zijn buitengewoon urgent.

In tegenstelling met de ingrijpende veranderingen zooals boven omschreven willen wij niet tornen aan de samenstelling en inrichting van de rechterlijke macht.... Echter zou het aanbeveling verdienen, indien het recht van cassatie werd ingevoerd. Het is onze overtuiging, dat het laatste woord hier bij een orgaan in Nederland moet berusten.

....Het is zeer de vraag of onder de huidige wereldomstandigheden het eenigen zin heeft voor de kleine mogendheden hiervoor [de defensie] grootscheepsche plannen te koesteren.... Niettemin moet worden toegegeven, dat een zekere mate van weerbaarheid wenschelijk en noodig is....

Het is geenszins in het belang van de gemeenschap, dat zij [de hoofdambtenaren] de verantwoordelijkheid van Ministers dragen....

Onder geenerlei voorwaarde of omstandigheid moet deze [het muntstelsel] afhankelijk zijn van gebeurtenissen of besluiten in andere deelen van het rijk".

A. G. Statius Muller in *Beurs- en Nieuwsberichten* van 12 Dec. 1945: „De grote meerderheid van het Curaçaosche volk wenst niets liever — dit meen ik met stelligheid te kunnen poneren — dan onder de Nederlandsche vlag te blijven voortleven".

E. A. Winters in *Libertas* Febr. 1946, overgenomen in *Beurs- en Nieuwsberichten* van 7 Maart 1946: „Geen nuchter mens denkt in dit 120.000 zielen tellend staatsdeel ook maar één ogenblik ernstig aan onafhankelijkheid... Men kan slecht spreken van een algemene deelneming aan het politieke leven. De bevolking voelt niet politiek.... Zolang de bevolking zelf niet meer politiek gerijpt is, niet inniger deelneemt aan het politieke leven, zou het gevaarlijk zijn al te vooruitstrevenden en demagogen te veel macht in handen te geven. Er dient rekening gehouden te worden met de capaciteiten van Curaçao en overschatting ervan kan slechts tot rampzalige gevolgen leiden...."

Amigoe di Curaçao 15 Mei 1946: „het streven naar autonomie.. leeft bij den eenvoudigen cunucu-man, maar ook bij den bestudeerden landzaat".

Mr. Da Costa Gomez heeft op Curaçao een reeks lezingen gehouden, waarin hij zijn meeningen omtrent de verhouding Curaçao — Rijk, of liever de plaats van Curaçao als een der gebiedsdeelen, of staatsdeelen, zoo men wil, van het Rijk heeft uiteengezet. Aan het einde is hij gekomen met een „Proeve van een Grondwet voor de Nederlandsche Antillen". Liever dan aan de niet uitgebreide krantenverslagen der lezingen ontleen ik een en ander aan dit stuk.

De naam Curaçao voor het geheele staatsdeel wordt vervangen door die van Nederlandsche Antillen. Blijkbaar wordt dit voorgesteld om gevoeligheden der andere eilanden, als zou het eiland Curaçao in het geheel een belangrijker plaats innemen, te ontzien. Reeds vele jaren geleden is het bij een grondwetsherziening voorgesteld; niemand had er bezwaar tegen; het werd verworpen, doordat het opgenomen was in een hoofdstuk, dat om andere redenen de instemming der volksvertegenwoordiging niet kon verwerven.

Een *burgerschap der Nederlandsche Antillen* wordt als persoonlijke status ingesteld.

Als *Hoofd van het Algemeen Bestuur* treedt op een door de burgers der Nederlandsche Antillen voor den tijd van de zittingsduur der Algemeene Volksvertegenwoordiging gekozen persoon. Dit Hoofd legt in de volksvertegenwoordiging een eed van trouw aan Kroon en grondwet af, en zweert „aan de burgers der Nederlandsche Antillen", dat hij de constitutie steeds zal onderhouden en handhaven. Hij mag het gebied niet verlaten zonder vergun-

ning van de volksvertegenwoordiging. Hij is strafrechtelijk verantwoordelijk bij schennis van de constitutie of de (Curaçaosche) wetten.

Het Algemeen Bestuur wordt uitgeoefend door het Hoofd en Departementshoofden, die strafrechtelijk en staatsrechtelijk verantwoordelijk zijn.

Het Hoofd van het Algemeen Bestuur heeft het oppergezag over de weermacht.

De uitvoering van wetten van het Koninkrijk en van verdragen en andere overeenkomsten met vreemde mogendheden wordt bij de wet geregeld.

De Algemeene Volksvertegenwoordiging, bestaande uit 15 leden, waarvan 5 op Aruba, 5 op Curaçao, 2 op Bonaire en 1 op elk der bovenwindsche eilanden gekozen door de volksvertegenwoordigingen van de eilanden. (Getrapte verkiezing dus, zooals hier voor de Eerste Kamer nog geldt). De leden zweren wel trouw aan de grondwet van het Koninkrijk maar niet aan de Koningin. (Hoe kan dan in dat lichaam het Hoofd van het Algemeen Bestuur zijn eed van trouw aan de Koningin afleggen?)

De constitutie is onschendbaar.

De wetten (plaatselijke regelingen in het staatsdeel) zijn onschendbaar, voorzoover zij niet in strijd zijn met deze constitutie, waarover het Hof van appèl en cassatie beslist.

De eilanden vormen „ieder autonome rechtsgemeenschappen" (wat dat zijn wordt niet gezegd), bestuurd door volksvertegenwoordigingen, gekozen volgens de beginselen van algemeen kiesrecht en evenredige vertegenwoordiging.

Er wordt recht gesproken in naam des Konings.

Er is als opperste gerechtshof een Hof van appèl en cassatie, benoemd door het Hoofd van het Algemeen Bestuur uit een voordracht van de Algemeene volksvertegenwoordiging.

Gelijke bescherming wordt verleend aan „erkende" kerkgenootschappen.

Er is een Algemeene Rekenkamer.

Het bijzonder onderwijs wordt uit de openbare kas bekostigd. —

Men moet in het oog houden, dat hier sprake is niet van een grondwet voor het Koninkrijk maar van een voor Curaçao. De vertegenwoordiger van de Kroon wordt hierin niet genoemd, maar inderdaad blijft er voor dezen niet veel anders over dan „symbool" of ornament te zijn.

Dit ontwerp is in een slot-vergadering en later in de pers besproken. Er waren bezwaren tegen den Algemeen bestuurder,

wiens macht men.... te groot achtte. De bezoldiging van het bijzonder onderwijs uit 's Lands kas werd o.a. door den heer Maal ongewenscht geacht. Een ander had de Algemeen bestuurder toch maar liever door de Kroon benoemd gezien. „Hij gelooft", zegt het verslag in de *Amigoe*, „dat de ontwikkeling naar autonomie langzaam maar zeker moet geschieden. Curaçao heeft veel te danken aan Nederland. Hij wil door deze benoeming van de goede Nederlandsche invloeden blijven genieten".

Op een vraag, of Curaçao wel voldoende bekwame lieden heeft, om de uitvoering van zulk een grondwet mogelijk te maken, antwoordde de heer Da Costa Gomez bevestigend.

Vermeldenswaard is, dat de heer P. H. Maal de mogelijkheid wilde scheppen van ruggespraak door de volksvertegenwoordigers met het volk.

Uit deze gedachtenwisseling — ik ga af op het krantenverslag — blijkt nog niet dadelijk politieke rijpheid. De antwoorden van den samensteller van de „Proeve" waren niet altijd even hoopvol voor de toekomst. Hij verwachtte moeilijkheden in de eerste toekomst, en sprak van conflicten, die zooveel mogelijk vermeden zouden moeten worden. Later heeft een bespreker het in deze proeve, ontworpen Curaçao een „Republiekje van de Zes Vereenigde Eilandjes der Nederlandsche Antillen op de grens van het Rijksverband" genoemd.

Naar de gedachte van den voorsteller zal deze grondwet niet een door de Staten-Generaal te behandelen staatsregeling zijn, maar in een „constituante" van 48 „vertegenwoordigers van het volk" in Curaçao zijn vast te stellen. —

De nieuwe Staten hebben in hun eerste vergadering, die van 5 April 1946, speciaal met dat doel belegd op verzoek van het lid E. Jonckheer, voorzitter van de Democratische partij, het onderwerp „autonomie" besproken. Bij gebreke van de notulen moet ik ook hiervoor weer afgaan op een krantenverslag. Ik neem dat van *De Democraat*.

Genoemde afgevaardigde noemde als bezwaar tegen de geldende staatsregeling, dat zij de souvereiniteit van het volk niet erkent. In dien geest had zich al eenige maanden de Arubaansche afgevaardigde Eman uitgelaten in het oude college, toen hij zeide: „Het volk is de hoogste souverein! Wij moeten goed in acht nemen het motto: „Vox populi, vox Dei!" Hieraan had hij laten voorafgaan: „Wij zijn dienaren van onze Koningin, maar na onze Koningin zijn wij allemaal dienaren van het land". De rede van den heer E. Jonckheer was verder een aanval op het beleid

van den gouverneur, wien gebrek aan tact verweten werd. Wat de autonomie, die in een nieuwe staatsregeling voor Curaçao begeerd werd, zou moeten inhouden werd niet gezegd; de spreker stelde voor een commissie ter bestudeering van dit vraagstuk te benoemen en spoed te betrachten.

Aan het einde van de niet geheel overzichtelijke gedachtenwisseling is dit voorstel blijkbaar aangenomen. Het karakter dezer vergadering sprak misschien nog het best uit de op kosten van 4 statenleden aangebrachte luidsprekers voor het publiek, dat buiten was. Valt dit niet al te zeer uit de toon van een parlementaire vergadering, die democratisch wil zijn? De voorzitter sprak er zelfs van in het vervolg uitzendingen der Statenvergaderingen door de Curom mogelijk te maken. De afgevaardigde van Bonaire zei ronduit, dat hem de vergadering wel wat voorbarig was; hij wees erop, dat er in eigen huis in Curaçao nog zooveel te doen was in de verhouding van het eiland Curaçao tot de andere eilanden, en dat het rapport der commissie-Ellis moest worden afgewacht en dan tot grondslag der besprekingen gelegd. Zijn daartoe strekkend voorstel werd met 7 tegen 5 stemmen verworpen. De oppositie ertegen was sterk in woorden als despotisme en dictatuur, verkapt fascisme, doodsbed van het koloniale tijdperk, bloedvergieten. „Een mislukt debuut" schreef de *Amigoe* over deze vergadering; *Beurs- en Nieuwsberichten* had er wel waardeering voor, echter niet zonder critiek.

Vrucht van deze vergadering en van de daarop gevolgde, niet openbaar gemaakte, beraadslagingen in besloten kring is geweest de afvaardiging eener commissie om bij de Koningin de belangen van Curaçao voor te staan. Zoo moet men het zien naar den formeelen eisch van art. 105 der Curaçaosche staatsregeling. Materieel kan men zeggen, dat de taak der commissie was om zoo spoedig mogelijk het verlangen naar volledige autonomie bevredigd te krijgen ook door bespreking van bepaalde wenschen op dit punt op het ministerie van Overzeesche gebiedsdeelen. Buiten dit bestek valt wat er over de samenstelling der commissie en haar opdracht binnenskamers is te doen geweest. Slechts éen opmerking zij mij daarover veroorloofd. Ik acht het te betreuren, dat het voor de afvaardiging aangewezen Statenlid Maal plaats gemaakt heeft voor mr. Da Costa Gomez. De heer Maal is de man, die aan een plaatselijk blad een advertentie aanbood — welke niet geweigerd werd — waarbij voor Curaçao „een Soekarno" gevraagd werd, wat slechts zijn lidmaatschap van de Rotary schijnt in gevaar te hebben gebracht; hij is ook de man, die in een

Statenvergadering verklaard heeft elk aanbod, ook van een vreemde mogendheid, te willen aanvaarden om autonomie te krijgen. (Zou bijv. Venezuela deze aan Curaçao kunnen verschaffen?) wat hem zelfs niet als oogenblikkelijke reactie een afstraffing van den voorzitter bezorgd heeft. Misschien zou de heer Maal aan de Koningin en Haar regeering nog iets anders te zeggen hebben gehad dan de andere commissieleden.

In de Statenvergadering van 6 Juni ll. is ten slotte van de drie stukken, die de afvaardiging zou mee krijgen — petitie, memorandum en opdracht — de laatste in het openbaar besproken. De heer C. Jonckheer, benoemd Statenlid, las erin, dat de positie van den vertegenwoordiger van de Kroon erin wordt geschetst als „een nietszeggende figuur". Deze spreker heeft zich los gemaakt van de werkwijze der Staten ter verkrijging van autonomie en van de verantwoordelijkheid daarvoor. Hij betwistte de noodzakelijkheid van den spoed, die betracht werd, waardoor belangrijke stukken, waaronder het 12 bladzijden tellende memorandum met wijzigingen in de Staatsregeling, zonder behoorlijke voorstudie werd afgedaan. Ook de heer Arends van Aruba verklaarde op den gegeven grondslag niet aan de herziening der staatsregeling te willen meewerken. De voorzitter wilde geacht worden niet te hebben meegewerkt, omdat hij geen tijd gehad had, ook door afwezigheid, de stukken te bestudeeren, maar bond later in, schrijft de *Amigoe*. De heer Eman vond, dat de commissie alleen maar moest gaan polsen en wilde haar geen carte blanche geven. Van dit laatste is ook nooit sprake geweest, want de meerderheid der Statenvergadering gaf in opdracht en petitie een tot op zekere hoogte bindend mandaat mee, immers in de opdracht wordt gezegd, dat de commissie van bepaalde richtlijnen niet zal mogen afwijken. Deze richtlijnen gaan echter voor een deel verder dan de tegenwoordige grondwet, loopen vooruit op de besluiten der Rijksconferentie en op den inhoud der nieuwe grondwet. Van den vertegenwoordiger der Kroon wordt gezegd, dat zijn bevoegdheden zich moeten uitstrekken en beperken tot alle zaken, die het belang van het Koninkrijk raken. Tot de „inwendige aangelegenheden zal o.a. behooren de volledige bevoegdheid om de structuur (wat is dat?) van de Ned. Antillen zelfstandig te regelen in overeenstemming met de nieuwe grondwet van het Koninkrijk, met dien verstande, dat de leden van de hoogste rechterlijke instantie door de Kroon benoemd worden op voordracht van de volksvertegenwoordiging der Ned. Antillen. Dit lezende, begrijpt men de

opmerking van een der Statenleden, dat hij dacht, dat de leden der commissie in Nederland (voorloopig) zouden blijven.

De commissie is ten slotte vertrokken zonder dat men veel meer wist, dan dat zij „autonomie" ging halen. Wat dat was, in het oog der afvaardiging en haar lastgevers met name, wist men niet. Buiten de Staten was men het erover niet eens. Alle ingezonden-stukken-schrijvers in de Curaçaosche pers, die, vooral „buiten verantwoordelijkheid der redactie" schreven, maar niettemin voorzagen in datgene, waarin de redacties veelal tekortschoten, verklaarden voor volledige autonomie te zijn; het ging ermee als in Nederland met het radiovraagstuk: iedereen is voor een „nationale omroep", maar men is het er niet over eens wat daaronder moet worden verstaan. —

In het voorgaande heb ik de voorgeschiedenis van het Curaçaosche verlangen naar „volledige autonomie" behandeld en daarbij min of meer doen uitkomen, dat ook bij welwillende beoordeeling van en zelfs instemming met het streven der Staten nog vragen overblijven, die men beantwoord zou willen hebben, alvorens te beslissen of volledige steun geboden kan worden.

In tweeërlei opzicht ben ik tekortgeschoten. Ik heb niet behandeld het rapport der commissie-Ellis, dat nadere bespreking overwaard is, en waaraan ook in de Staten door hen, die het werk dezer commissie bij voorbaat veroordeeld hebben en daarop niet wilden wachten, na de verschijning hulde is gebracht. Van andere zijde wordt in dit tijdschrijft op dit rapport de aandacht gevestigd.

Het tweede punt is de decentralisatie. Wat daarover in de vijf oorlogsjaren zich in Curaçao heeft afgespeeld, is mij onvoldoend bekend. Er is een rapport van een commissie-Oppenheim, eenige jaren geleden verschenen, op grond waarvan de gouverneur vóór eenige maanden een ontwerp bij de Staten heeft ingediend. Het schijnt, dat de vraag naar decentralisatie in de praktijk neerkomt op een strijd tusschen het eiland Curaçao en het dit eiland boven het hoofd groeiende, kleinere en minder bevolkte, Aruba. Het is de heer Eman, een dergenen, die door Aruba naar de Staten is afgevaardigd, die telkens weer op dit aambeeld hamert. Hij doet dit op een wijze, die herinnert aan het optreden van het Kamerlid Braat vele jaren terug in de Tweede kamer. Hij pleegt daarbij geen blad voor den mond te nemen. Onlangs duldde de voorzitter der Staten het, dat hij een benoemd lid als zoodanig een „kanker" noemde. Merkwaardig is, dat Aruba, door Amerikaansch kapitaal groot geworden, allerminst een uitweg zoekt

in de richting naar de Vereenigde Staten. De laatste berichten schijnen erop te wijzen, dat de liefde voor Nederland er grooter is dan die voor Curaçao. In zoover doet het streven naar decentralisatie eenigzins denken aan de „los van Curaçao"-beweging, die op de noodlijdende bovenwindsche eilanden indertijd opgang maakte.

Over de commissie, door den Raad van bestuur uitgezonden, heb ik gezwegen. Voor zoover bekend geworden bepaalt haar standpunt zich voor het oogenblik hiertoe, dat er geen reden is om ten aanzien van bepaalde punten onmiddellijke voorziening te treffen, en kan naar haar meening de Rijksconferentie worden afgewacht. Wellicht aanvaardt zij het rapport der commissie-Ellis.

Van het werk der afvaardiging in Nederland is niet veel bekend geworden, hoeveel de pers er ook over mag geschreven hebben. De regeering heeft aan de afvaardiging blijkbaar een willig oor geleend, een wijziging der staatsregeling, vooruitloopende op de Rijksconferentie, toegezegd. Hoever zij daarbij wil gaan is nog niet gebleken. Uit een rede van den heer Da Costa Gomez teekende ik aan, dat Curaçao zal krijgen een verantwoordelijk bestuur, in handen van een gouverneur met vertrouwensmannen, verantwoordelijk aan de volksvertegenwoordiging. Duidelijk is het niet. Van wien zullen deze mannen het vertrouwen hebben: van den gouverneur? van de Staten? Men kan zich zonder meer te weten hierover niet in beschouwingen verdiepen.

Ik zou ten slotte op een paar punten de aandacht willen vestigen. Aanvaardende de toezegging van onverwijlde wijzigingen in het Curaçaosche staatsbestel, waarbij aan Curaçaosche organen en aan „landskinderen" vèr strekkende invloed op bestuur en wetgeving wordt toegekend, moet m.i. inachtgenomen worden:

dat een Rijksverband, dat zich bepaalt tot een vertegenwoordiger der Kroon, die slechts symbool of ornament is, ook in het belang der Nederlandsche Antillen onvoldoende moet worden geacht;

dat er kleine groepen der bevolking zijn — ik noem de Joden — die ook rechtmatige aanspraak op politieken invloed hebben;

dat de Curaçaosche gemeenschap nog geen 140000 zielen telt, weinig politieke ervaring heeft en een omvangrijk bestuursapparaat noodig heeft ter wille van haar beteekenis, ook naar buiten;

dat bij decentralisatie in het bestuur, met de belangen van alle — ook der noodlijdende — eilanden moet worden rekening gehouden;

dat de Nederlandsche Antillen zoo te samen als afzonderlijk tot geldelijke onafhankelijkheid en welvaart zijn gekomen door van buiten aangebrachte economische factoren.

Amsterdam 21 Juli 1946.

NASCHRIFT

Inmiddels is het *memorandum* der Staten, bevattende de gewenschte wijzigingen in de Curaçaosche staatsregeling vrijgegeven. Het voornaamste daaruit volgt hier:

Vervallen moet de bepaling, dat allen, die zich in Curaçao bevinden, eerbied en gehoorzaamheid verschuldigd zijn aan den gouverneur en onderworpen zijn aan de wettelijke regelingen.

Het inwendig bestuur wordt opgedragen aan een college van Algemeen bestuur, bekleed met de uitvoerende macht ten aanzien van inwendige aangelegenheden. Dit college is voor zijn doen en laten verantwoordelijk aan de Staten. Het wordt gevormd door de hoofden van de departementen van Algemeen bestuur, door den gouverneur op voordracht der Staten benoemd.

De bevoegdheid van den gouverneur om in geval van oorlog of opstand alle maatregelen te nemen, die hij in het belang van den Staat en van Curaçao door den nood geboden acht, vervalt, alsook de bevoegdheid van den gouverneur om in dringende omstandigheden onder nadere goedkeuring regelingen te treffen. Hetzelfde is het geval met de opdracht aan den gouverneur om alle vereischte maatregelen te nemen tot bescherming van de eer van den Staat en van Curaçao tegen aanranding van buiten.

Vervallen is de bepaling, dat de gouverneur niet in Curaçao kan terechtstaan.

„'s Konings aanwijzingen" vervallen als richtsnoer voor de uitoefening van des gouverneurs bestuur. Ook, dat hij bekleed is met de uitvoerende macht.

Het Algemeen bestuur benoemt, schorst en ontslaat de landsdienaren.

Het Algemeen bestuur stelt na goedkeuring door de Staten landsverordeningen vast.

De bepaling, dat landsverordeningen wegens strijd met de wet of het algemeen belang door den Koning kunnen worden geschorst en bij de wet vernietigd, vervalt.,

De Raad van bestuur verdwijnt.

Het aantal Statenleden wordt op 21 gebracht. Geen benoemde leden.

Er komt algemeen mannenkiesrecht; het vrouwenkiesrecht kan beperkt zijn.

Voorzitter, ondervoorzitter en griffier worden door de Staten benoemd.

Geopend wordt de mogelijkheid van een „vast college van gedelegeerden" der Staten.

De bepaling, dat Statenleden wel gerechtelijk vervolgbaar zijn, wanneer zij in de vergadering openbaar maken wat in besloten vergadering of onder geheimhouding is gezegd of overgelegd, vervalt.

Aan den voorzitter en de leden van het college van Algemeen bestuur wordt een raadgevende stem in de Statenvergadering gegeven.

Aan de Staten wordt het recht van onderzoek (enquête) gegeven.

De lange en de korte conflictenregeling vervallen.

Het petitierecht kan ook worden uitgeoefend door afgevaardigden. Ook naar de Staten-Generaal. De bevoegdheid van de Staten om bij den gouverneur de belangen van Curaçao voor te dragen vervalt.

De eilanden worden „autonome rechtsgemeenschappen" met een zelfstandig bestuur en een volksvertegenwoordigingen, volgens de beginselen van algemeen kiesrecht en evenredige vertegenwoordiging gekozen.

Weggelaten is de „concordantiebepaling",

De rechtsmacht van den Hoogen raad der Nederlanden vervalt, die van het Hoog Militair gerechtshof beperkt tot misdrijven, door Nederlandsche militairen gepleegd.

De benoeming van leden van het Hof van justitie door den Koning zal geschieden op voordracht van de Staten.

Voor de tenuitvoerlegging van doodvonnissen is geen machtiging van den gouverneur maar van het Algemeen bestuur noodig.

Niet de gouverneur maar het Algemeen bestuur zal ervoor waken, dat de kerkgenootschappen zich houden binnen de bepalingen van gehoorzaamheid aan de wettelijke regelingen.

Het muntstelsel wordt bij landsverordening geregeld.

Vervallen is de bepaling, dat belastingen niet mogen strekken om den vrijen handel met Nederland, Nederlandsch-Indië of Suriname te belemmeren of om den handel, de nijverheid of den landbouw van Curaçao te bevoorrechten boven die der genoemde landen.

Alle Nederlanders en Nederlandsche onderdanen worden verplicht mede te werken tot de verdediging der Nederlandsche Antillen.

Het nemen door den gouverneur in geval van dringenden nood van vrijwilligers en vreemde hulptroepen in soldij wordt afhankelijk gesteld van een machtiging bij landsverordening.

Het is niet duidelijk, of er gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs is. Ik vermoed, dat dit wel de bedoeling is.

Het aanmoedigen van arbeidszin en het weren van luiheid en lediggang bij de onvermogende bevolking vervalt als voorwerp van aanhoudende zorg.

Het armbestuur is een voorwerp van de aanhoudende zorg van het Algemeen bestuur en van de besturen der autonome rechtsgemeenschappen.

De aanmoediging van alle takken van volksvlijt vervalt; ook de verbetering der middelen van gemeenschap met alle de den gouverneur ten dienste staande middelen.

Het Algemeen bestuur zal vergunning verleenen voor mijnbouwondernemingen, voor aanleg van werken en oprichting van ondernemingen van algemeen nut.

CURAÇAO EN SURINAME IN DE STATEN-GENERAAL

Tweede kamer

Vergadering van 5 Juli 1946

De heer *Beel*, Minister-President: .... (bladz. 46) .... Mijnheer de Voorzitter! Ik kom thans tot het punt, dat in de laatste maanden aller gedachten gespannen houdt: nl. de herziening van de positie van de overzeesche Staatsdeelen en van hun verhouding tot Nederland. De Regeering blijft zich stellen op den grondslag der Koninklijke rede van 7 December 1942. De daarin gegeven richtlijnen zullen echter in haar uitwerking aanpassing behoeven aan de veranderde omstandigheden. Aan de bijeen te roepen Rijksconferentie zal de Regeeringsverklaring van 10 Februari 1946, als bevattende het kader, waarbinnen ook de huidige Regeering bereid is tot de regeling van een nieuwe staatkundige verhouding te komen, worden voorgelegd....

Ten aanzien van West-Indië zal het, naar de Regeering vertrouwt, mogelijk blijken om voor Suriname en de Nederlandsche Antillen binnen het huidig grondwettelijk verband reeds tot een aantal voorloopige herzieningen te komen, die aan de daar heerschende verlangens bevrediging zullen schenken....

Vergadering van 9 Juli 1946

De *Voorzitter*: Ik deel aan de Kamer mede, dat zijn ingekomen: ....

6°. de volgende telegrammen: ....

een, van dr. P. H. Maal en C. W. F. Davelaar, te Willemstad, waarbij ter kennis der Kamer wordt gebracht een door inwoners van Curaçao aangenomen resolutie in verband met het werk van de in Nederland verblijvende Curaçaosche Statendelegatie.

Deze stukken zullen worden nedergelegd ter griffie, ter inzage van de leden ....

Aan de orde is de beraadslaging over de door de Regeering op 5 Juli 1946 afgelegde verklaring ....

De heer *Bierema*: .... (bladz. 56) .... Ten aanzien van West-Indië moge ik er mijn vreugde over uitspreken, dat de Regeering begrip toont voor de daar levende verlangens met betrekking tot een herziening van de positie van die gebiedsdeelen in ons Koninkrijk ....

De heer *Wagenaar*: .... (bladz. 57) .... Voor wat de aangekondigde maatregelen in zake Suriname en Curaçao betreft, hoop ik, dat de nader gepreciseerde omschrijving van het Regeeringsbeleid in deze niet bij lapmiddelen zal blijven stilstaan, doch de verlangens van de in ons land vertoevende delegaties, strekkende tot volledige opheffing van het koloniale bewind, zal bevredigen ....

De heer *van der Goes van Naters* (bladz. 61) .... Ten aanzien van de

zoo aantrekkelijke West-Indische Rijksdeelen wordt reeds een voorloopige herziening in uitzicht gesteld. Ik geloof, dat dit ten deele een „herziening" zou kunnen zijn van persoonlijk beleid, Maar ook fundamenteel zullen hervormingen kunnen worden ingevoerd, die deze gebiedsdeelen bevrediging schenken en tevens de banden binnen het Koninkrijk versterken! ....

De heer *Romme* .... De Regeering kondigt in haar verklaring drieërlei maatregel aan ....

.... De derde maatregel betreft Suriname en de Nederlandsche Antillen, waar de Regeering wil bevorderen de totstandkoming, binnen het huidige grondwettelijke verband, van een aantal voorloopige herzieningen, die bevrediging zullen schenken aan de daar heerschende verlangens....

Wat is tegenover dit alles het standpunt van mijn politieke vrienden en van mij zelf? ....

(bladz. 62) Met instemming, Mijnheer de Voorzitter, hebben wij kennis er van genomen, wat de Regeering voornemens is met betrekking tot Suriname en de Nederlandsche Antillen, het bevorderen van een aantal voorloopige voorzieningen binnen het huidige grondwettelijk verband, die aan de daar heerschende verlangens bevrediging zullen schenken.

De heer van der Goes van Naters heeft zooeven als zijn meening te kennen gegeven, dat voor een deel deze voorzieningen zouden worden voorzieningen van persoonlijken aard.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb niet begrepen, dat dit binnen het kader van deze uiting van de Regeering zou kunnen zijn gelegen, omdat mij dat moeilijk te rijmen schijnt, zoowel met de redactie van de verklaring, die spreekt van „voorloopige voorzieningen", alsook met het verband, waarin dit onderwerp in de Regeeringsverklaringen is aangesneden. Maar nu de heer van der Goes van Naters het heeft gezegd, zal ik toch gaarne van de Regeering vernemen, of zij ook datgene op het oog heeft, wat de heer van der Goes van Naters hierbij uitdrukkelijk heeft te berde gebracht.

Maar wat dan de zakelijke voorzieningen betreft en het desbetreffende voornemen van de Regeering, wij zijn er van overtuigd, dat de Regeering zich uiteraard zal beijveren van den inhoud van deze verlangens, die in Suriname en de Nederlandsche Antillen levendig zijn, juist en volledige kennis te krijgen, opdat de Regeering het door haar beoogde doel te zekerder zal bereiken.

Het voornemen, dat de Regeering heeft geuit, om te bevorderen de totstandkoming van voorloopige voorzieningen met betrekking tot Suriname en de Nederlandsche Antillen, doet intusschen nog twee vragen bij ons rijzen.

De eerste vraag is: Wij kunnen toch gerust er op zijn, dat dit voornemen geenerlei vertraging te weeg zal brengen in de bijeenroeping van de Rijksconferentie?

En de tweede vraag luidt: Indien een overeenkomstige gang van zaken in Indonesië of in eenig deel daarvan tot bevrediging zou schijnen bij te dragen zal de Regeering dan ook daar tot hetzelfde bereid, zijn? ....

Vergadering van 10 Juli 1946

.... De heer *Beel*: .... (bladz. 77). De Koninklijke rede van December 1942 houdt ook voor deze Regeering de beginselen in, waarnaar de vernieuwing van ons Staatsbestel op de traditioneele grondslagen ter aanpassing aan de zoo sterk veranderde omstandigheden behoort te worden opgezet. Zij huldigt gelijkelijk zoowel de daarin uitgesproken gedachten van volledig deelgenootschap als die van het vrijwillig karakter daarvan. Die rede werd echter eind 1942 uitgesproken, wellicht dus zullen bij de uitwerking daarvan nu, medio 1946, de weer verder veranderde omstandigheden in acht zijn te nemen. Bij toepassing en in bijzonderheden kan nl. aanpassing noodig zijn, al blijven geest en hoofdzaak gehuldigd.

De Rijksconferentie wordt ook door de Regeering het beste middel geacht om door overleg van afgevaardigden uit alle Staatsdeelen en van alle bevolkingsgroepen — om een ronde tafel — over het vraagstuk der staatsrechtelijke hervormingen na den tweeden wereldoorlog te komen tot den besten Staatsvorm, welke zooveel en zoover mogelijk alle Staatsburgers bevredigen kan.

Die Rijksconferentie zal elk voorstel en elke suggestie kunnen overwegen, welke dat doel dienen kan. Het laatste uitgewerkte voorstel der vorige Regeering was dat van 10 Februari jl.; de Regeeringsverklaring vermeldde die om aan te geven, dat zij daarop niet terugkomt, bedoelde echter niet, dat daarmede ons laatste woord zou zijn vastgelegd of dat niet daarna alweer constructieve denkbeelden — zooals ook b.v. natuurlijk de door deze Kamer aangenomen motie-van Poll — in het geding zouden zijn te brengen.

Niets zal de Regeering liever zijn dan de Rijksconferentie zeer spoedig te kunnen bijeenroepen; zij mag echter niet samenkomen alvorens voldoende te zijn voorbereid; anders zou haar welslagen onvoldoende verzekerd zijn ....

De West-Indische Staatsdeelen verkeeren in de gelukkige omstandigheid, dat daar geen vijandelijke bezetting is geweest, zoodat daar de wettelijke basis behouden bleef, waarop in afwachting van de Rijksconferentie zoowel ten aanzien van bestuursbeleid als ten aanzien van plaatselijke ordening alreeds de geest van de Koninklijke rede van December 1942 verwezenlijkt zou kunnen worden. De in de Regeeringsverklaring hieraan gewijde passage ziet op het stelsel, niet op personen.

De besprekingen met de delegaties der Staten van Suriname en van Curaçao hebben een aangenaam en vruchtbaar verloop gehad. Wellicht zal er ook te dezen aanzien gelegenheid zijn, Mijnheer de Voorzitter, uw Kamer binnenkort nader in te lichten opdat duidelijk blijke, hoe in onderling vertrouwen en overleg het best bevrediging voor alle partijen kan worden bereikt en hoe in één Staatsverband verschillende landen en volkeren vrij zich kunnen uitleven en hun krachten kunnen ontplooien in hun eigen belang, in ons aller belang en in het internationale belang.

In dezen geest, Mijnheer de Voorzitter, heeft de Regeering Vrijdag haar Indische paragraaf besloten ....

De heer *Schouten* .... (bladz. 79) De moeilijkheid daarvan [om te komen tot eensgezindheid in zake het beleid met betrekking tot de

oplossing van het Indische probleem] ligt, ook voor mijn besef, niet naar den kant van West-Indië. Te dien aanzien is er bij ons geen bezwaar tegen de mededeelingen, welke de Regeering heeft gedaan in haar verklaring van verleden week Vrijdag. Wij hopen, dat de gang van zaken een zoodanige zal kunnen zijn, dat ten spoedigste blijkt, dat Nederland bereid is ook aan West-Indië in progressieven zin die zelfstandigheid voor eigen zaken te verschaffen, welke in de gegeven omstandigheden naar recht en redelijkheid kan worden gevraagd ....

Vergadering van 11 Juli 1946

De *Voorzitter*: Ik deel aan de Kamer mede, dat zijn ingekomen: ....

4°. de volgende geschriften:

een telegram van het comité voor autonomie van Curaçao, bevattende de resolutie, aangenomen in een op 7 Juli jl. te Willemstad gehouden massavergadering van inwoners van Curaçao, waarin vertrouwen wordt uitgesproken in het beleid van de thans in Nederland vertoevende Statendelegatie;

.... De *Voorzitter*: Ik heb de eer aan de Kamer mede te deelen, dat, op hun verzoek, resp. op 8 Juli jl. en heden, door mij in gehoor zijn ontvangen de hier te lande vertoevende delegatie uit de bevolking van Curaçao en de voorzitter van gelijke delegatie uit de bevolking van Suriname, bij welke gelegenheid mij mededeeling werd gedaan van de onder de bevolking van die gebiedsdeelen levende wenschen met betrekking tot het verkrijgen van grootere bestuurszelfstandigheid binnen het Rijksverband ....

Troonrede 23 Juli 1946

Ook in West-Indië leeft een drang naar vernieuwing der staatsinstellingen. Wat reeds zonder grondwetswijziging ter bevrediging daarvan kan geschieden, zal ten spoedigste worden bevorderd, opdat Suriname en de Nederlandsche Antillen zullen kunnen beginnen met op nieuwen voet eigen leven, deelgenootschap in het Koninkrijk en in het bijzonder hun taak in hun eigen omgeving ter hand te nemen.

HET RAPPORT DER COMMISSIE-DE LA TRY ELLIS

DOOR

DR. J. HARTOG

Het grootste en het kleinste gebiedsdeel hebben hun staatkundige wenschen en opvattingen thans bekend gemaakt. Na het rapport-Visman, dat vlak vóór den oorlog over Oost-Indië verscheen (een exemplaar van de in 1942 bij de Landsdrukkerij te Batavia verschenen uitgave in twee deelen werd naar New York gesmokkeld, waar er in 1944 een fotostatische uitgave van verscheen) is thans te Willemstad het rapport-De la Try Ellis in het licht verschenen, voorloopig helaas in slechts 500 gestencilde exemplaren. Het boek is 211 bladzijden dik en bij de Curaçaosche gouvernementssecretarie voor 2 gulden te koop gesteld, doch zal vermoedelijk, als deze regels in druk verschijnen, reeds zijn uitverkocht.

Evenals in het Oost-Indische rapport gaan in het Curaçaosche verschillende beschouwingen vooraf met betrekking tot de bevolking, samenstelling en cultuur, den financieel-economischen toestand, de ontwikkeling van het kiesrecht, de Staten en het partijwezen. De eigenlijke enquête wordt verwerkt in slechts 88 bladzijden, doch daar het geheele werk daarop eigenlijk uitloopt, kan dit boekwerk als een der best gedocumenteerde uitgaven over de staatkundige ontwikkeling van het gebiedsdeel Curaçao worden beschouwd.

De commissie-Ellis werd 10 October 1945 ingesteld en had tot taak het onderzoek en de bestudeering van de in het staatsdeel (des gouverneurs Kasteel benaming voor gebiedsdeel) Curaçao levende politieke opvattingen en wenschen ter voorbereiding van de rijksconferentie. Zij bestond uit de heeren dr. W. Ch. de la Try Ellis, oud-voorzitter van het Hof van Justitie en ondervoorzitter van den Raad van Bestuur, dr. C. Süthoff, oud-voorzitter en thans procureur-generaal bij het Hof van Justitie, mr. E. Cohen Henriquez, ambtenaar ter gouvernementssecretarie en sedert

1 Juni 1946 notaris ter standplaats Curaçao, C. E B. Hellmund, landraad op Bonaire, mr. H. J. M. Hoogeveen, administrateur van Financiën, C. W. J. Jonckheer, rechtskundig adviseur van de Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij, mr. L. C. Kwartsz, gezaghebber van Aruba, W. F. G. Mensing, koopman te Willemstad, B. I. Mussenden, inspecteur der belastingen en kenner der bovenwindsche eilanden, pater A. van der Veen Zeppenfeldt O.P., oud-regulier overste van de paters Dominicanen en L. C. M. Kerstens, ambtenaar ter gouvernementssecretarie.

De commissie begon haar arbeid met het uitschrijven van een enquête. Deze bestond in de beantwoording van een aantal vragen, die kennelijk ingegeven waren door de vragen van de in Nederland op gelijke wijze werkende commissie-Van Helsdingen. Algemeen werden deze vragen te moeilijk gesteld geacht om door velen beantwoord te kunnen worden; zij omvatten echter alles, wat op politiek gebied aan de orde was. Het vraagstuk op zichzelf is nu eenmaal niet eenvoudig, en het is niet waarschijnlijk, dat eenvoudiger gestelde vragen der commissie de gegevens zouden hebben verschaft, die zij noodig had. 220 antwoorden kwamen binnen, maar 211 bleken gelijkluidend te zijn. Hoewel de commissie dit in haar rapport niet meedeelt, is het geen geheim, dat hierin een lid der Staten de hand had, die op deze wijze zijn denkbeelden kenbaar maakte. Het heeft wel de aandacht getrokken, en er is ook critiek op uitgeoefend, dat geen Statenleden in de commissie zijn benoemd, maar ieder, die de omstandigheden kent, zal de beweegredenen hiertoe van den gouverneur verstaan.

De 10 verschillende antwoorden kunnen verdeeld worden in 7 van individueele personen, 1 van een belangenvereeniging, 1 van de Democratische partijen, 1 van de St. Thomaskring. De beide laatsten maakten hun inzending openbaar. Men mist hier noode een antwoord van de R.K. partij. Alle antwoorden kwamen van het eiland Curaçao, en merkwaardig is, dat alle zich vrijwel uitsluitend bezig houden met het inwendige bestuur van Curaçao en het verband met het koninkrijk niet of slechts zijdelings behandelen.

Op bladzijde 14 van haar rapport merkt de commissie op, dat Curaçao voor de vervulling van zijn economische en cultureele behoeften sterk is aangewezen op niet-inheemschen, en als de commissie ten slotte komt tot de wenschelijkheid van een zoo groot mogelijke autonomie (als zij op bladzijde 123 zegt, dat thans feitelijk de Staten-Generaal de souvereine macht in Curaçao heeft, noemt zij dit verouderd, koloniaal), bepleit zij tevens versterking

van de economische en cultureele banden met Nederland, waarin zij de voornaamste schakels, die Curaçao aan het moederland moeten binden, ziet. Zij wijst erop, dat Nederlandsche werkkracht en kapitaal (de olie) Curaçao zijn groote welvaart hebben gebracht. Van een begrooting, die in 1900 nog maar zes ton beliep, is het gekomen tot een van bijna 30 millioen in 1946. Sedert 1932 is de Curaçaosche begrooting sluitend, waarmee de financieele autonomie een feit is.

Wat die cultureele banden betreft meent de commissie, dat er nog veel verbeterd moet worden, omdat de Nederlandsche cultuurdragers niet altijd zijn geweest de „levende voorbeelden van de perfecties, die zij aanprijzen" (bladz. 21).

Zij erkent, dat de sympathie voor Nederland tanende is (bladz. 19), maar stelt daartegenover, dat de cultureele band de sympathie voor het saamhoorigheidsgevoel verhoogt en aan de bevolking van het gebiedsdeel het voordeel van een ontwikkelde cultuur schenkt, om welke reden de in Curaçao levende Nederlanders zich zullen moeten leeren aan te passen aan de plaatselijke geestesgesteldheid (bladz. 21), wat vergemakkelijkt zou worden door een leergang in de Curaçaosche sociologie (bladz. 24) in den trant van de Indologische studie, maar dan niet zoo volledig, dat men van Caribeologie zal kunnen spreken.

De commissie raakt in haar rapport niet aan het netelige, maar uiterst belangrijke vraagstuk van de vlucht der intellectueelen. Al enkele jaren kan men meemaken, dat menschen met studieopleiding, met een eigen meening, Curaçao gaan verlaten, hun baan of ambt eraan geven en om de een of andere reden elders een heenkomen zoeken.

Negatief ziet de commissie in het Nederlandsche gezag een bliksemafleider en bemiddelaar in de ontevredenheid, die van territorialen aard is en zijn grond vindt in de opkomst van Aruba. Deze laatste is van later dagteekening en omvangrijker dan die van het eiland Curaçao. Aruba mist autonomie minder ten opzichte van Nederland dan ten opzichte van het eiland, dat aan het gebiedsdeel den naam geeft. Niet alleen kreeg de commissie geen antwoord van Aruba, maar daar ondervindt haar rapport ook niet de minste belangstelling.

De commissie ontleedt ook niet het vraagstuk Macamba-Curaçaoenaar, hoewel zij uitvoerig stilstaat bij de analyse van de landskinderengroepen, waarvan zij opmerkt, dat er tusschen deze een verstandhouding groeit, hoewel het aantal der huwelijken onderling gering blijft. Het schijnt van het grootste belang, zegt

de commissie, „dat regelmatig nieuw bloed wordt geimporteerd, daar deze nieuw-aangekomenen herhaaldelijk huwen met de representanten van de uiteenloopende landskinderengroepen en zoo het cement zullen zijn, waardoor de overgebleven brokstukken der oude groepeeringen langzaam aaneengemetseld zullen worden" (bladz. 16).

Zonder met zooveel woorden te zeggen, dat de politieke tegenstellingen vaak begrensd worden door de begrippen „macamba's" of landskinderen — hetgeen te generaliseerend zou zijn, maar niet geheel onjuist — wijst de commissie er wel op, dat in Curaçao de politieke richting of voorkeur niet in de eerste plaats wordt bepaald door godsdienstige overtuigingen of principes (bladz. 102), zoodat echte partijpolitiek op Curaçao niet bestaat (bladz. 175), de politiek opportunistisch is, het persoonlijk element bepalend werkt (hetgeen bleek uit de voorkeurstemmen bij de verkiezingen in 1941 op Aruba en in 1945 op Curaçao, bladz. 102), zoodat een parlementair stelsel voor Curaçao niet deugt, omdat het partijstelsel, dat als basis moet dienen nog niet voldoende is uitgegroeid (bladz. 175).

Dit had de commissie, die immers uitvoerig stilstaat bij de ontwikkeling van de Staten, kunnen aanvullen door te wijzen op den Kolonialen raad, den voorganger der Staten, waarvan de notulen aantoonen, dat over het algemeen in dat gewraakte college zakelijker en principieeler gedebatteerd werd dan in de Staten geschiedt, waar het debat veelal niet zoo erg hoog komt.

Thans in het kort komende tot de conclusiën, waartoe de commissie komt inzake het inwendige Curaçaosche bestuur en Curaçao's plaats binnen de nieuwe structuur van het koninkrijk, wordt vooropgesteld, dat de ingekomen meeningen zeer ver uiteenliepen. Er is er een, die van Curaçao een republiek wil maken binnen een Nederlandsche unie (bladz. 137), maar verzuimt te zeggen hoe hij uit 130.000 bewoners de eigen defensie en het diplomatiek apparaat wil recruteeren, om van betalen maar niet te spreken, en er is een andere uiterste meening, die Curaçao nog niet eens in staat ziet om zijn eigen staatsregeling te maken (bladz 144).

De commissie, die zonder in overdrijvingen van extremisten te vervallen toch een progresief rapport samenstelde, handhaaft de benoeming van den gouverneur door de Kroon, omdat de gouverneur behalve bestuurder ook vertegenwoordiger van de Koningin is. Verantwoordelijkheid aan de Staten zou hierbij niet passen. Mr. Da Costa Gomez heeft in April ll. een eigen proeve

van een staatsregeling gemaakt, waarin naast den vertegenwoordiger der Kroon (die alleen representatieve bevoegdheden zou hebben) een gekozen hoofd van het Algemeen bestuur gedacht is. De commissie-Ellis, die deze proeve niet bespreekt, wil een middenweg bewandelen en stelt nevens den gouverneur enkele uit de Staten gekozen medebestuurders, die samen den Raad van bestuur vormen, terwijl de tegenwoordige Raad van bestuur Raad van advies wordt. De nieuwe Raad van bestuur beslist en de gouverneur is de uitvoerende macht. Conflicten tusschen gouverneur en Staten zullen dan, naar verwacht wordt, tot een minimum teruggebracht worden. Ook blijft de gouverneur de hoofdambtenaren benoemen. De commissie merkt op, dat de burgemeester van Amsterdam wel, maar de gouverneur van Curaçao niet als een extern orgaan wordt beschouwd (bladz. 126).

Voor de afzonderlijke eilanden wijst de commissie ter oplossing van het decentralisatievraagstuk op een bij de Staten ingediend decentralisatie-ontwerp.

Over het verband van het Koninkrijk zegt de commissie, dat dit nergens geregeld is (bladz. 123). Zij wenscht instelling van een rijksparlement, waarin de vier gelijkwaardige gebiedsdeelen zitting hebben. De afgevaardigden van Curaçao moeten benoemd worden door gouverneur, Staten en Raad van bestuur. Als daarin beslist moet worden over de vraag, of sprake is van een inwendige aangelegenheid of van een gemeenschappelijk belang, heeft elk gebiedsdeel één stem. Overigens wordt gestemd met stemmenaantallen, die in verhouding staan tot de belangrijkheid van elk gebiedsdeel.

De uitvoerende macht van het Rijksparlement wordt gevormd door directeuren of staatssecretarissen, die afdeelingen onder zich hebben en daarvoor verantwoording schuldig zijn aan het Rijksparlement. De commissie verwerpt een Rijkskabinet. Tot de zaken van het Rijksparlement behooren de verdediging, buitenlandsche zaken, Nederlanderschap, voorlichtingsdienst. In deze laatste, als steun voor de pers bedoeld, ziet de commissie een der banden, welke Nederland aan Curaçao zullen blijven binden (bladz. 41, 151). Ook wijst het Rijksparlement de onderwerpen aan, die in de gebiedsdeelen door de daar gevestigde volksvertegenwoordigingen zullen worden geregeld in landsverordeningen.

De commissie zegt niet, of zij is voor handhaving van de benoeming van een deel der Curaçaosche volksvertegenwoordiging; wel wil zij het aantal leden uitbreiden. Het is jammer, dat de commissie zich niet uitlaat over de gewenschtheid van ambtenaren-statenleden'

UIT DE GESCHIEDENIS DER OPENING VAN HET SURINAAMSCHE BINNENLAND
II

DOOR

W. R. MENKMAN

Op Maandag 24 Maart waren wij eindelijk zoo verre gevorderd dat wij *Gansee* konden verlaten.

Na de stroomversnelling en vallen van *Katoeka* benevens eenige dorpen te zijn gepasseerd, werd de nacht doorgebracht op een eilandje *Langa Santi* genaamd, alwaar men onder de levende wezens vooral schorpioenen en slangen aantrof.

Tegen alle onze protesten of aanmerkingen in werden wij op den afgelegden weg genoodzaakt bij ieder dorp halt te houden en te wachten tot er door den kapitein kennis was gegeven van onze komst.

Dikwijls in eene groote slaapjapon of ouden schuttersrok [1])

[1]) Afgedragen uniformen als costuum der hoofden waren ook in Afrika in trek; *V. Lovett Cameron*, Across Africa, 1876, p. 122. De kapiteins der Surinaamsche boschnegers dragen bij officieele bezoeken aan de stad het traditioneele gala, bestaande uit gekleede jas, koetsiershoed met cocarde, halsplaat met wapen en tamboer-majoorsstok; de granmans kleeden zich bij zulke gelegenheden gaarne in officiers-uniformen, met sabel. In Berbice ontvingen de kapiteins der Indianen van het Ned. gouvernement een hoed en een rotting met zilveren knop; *Mr. Jan Jacob Hartsinck*, Beschrijving van Guiana of de Wilde kust in Zuid America Amsterdam 1770. Aan de kust van Guiné werd bij de inlandsche rechtspraak een stok met Berl. zilveren knop gebruikt, van gouvernements wege verstrekt; *C. A. Jekel* in Onze Tijd IV, deel I, 1869. In 1749 werden aan de hoofden der Aucaners stokken met zilveren knoppen beloofd, als vrijgeleide voor bezoeken bij het bestuur en in de instructie voor den commandant der expeditie van 1759 naar het land der Aucaners was wederom sprake van dergelijke stokken; *Hartsinck*, als voren. De stok heet bij de Boschnegers nog altijd fripau, wij zouden zeggen vrijheidsstaf, het symbool, in handen gesteld van het opperhoofd, van de verlossing uit den staat van onderworpenheid aan de blanken, voor den geheelen stam geldend. Tevens is de fripau het

allerkoddigst uitgedoscht kwam dat personaadje dan aan den waterkant, waarna hem door onze gidsen breedvoerig verslag werd gedaan van het doel onzer reis, dat bij elken zin afgebroken en beantwoord werd met „aai tio" of wel met het „so leeti" of „na so a dee" en „mooi", daarna werd gewoonlijk nog het een en ander in hunne onverstaanbare taal, welke gedeeltelijk uit portugeesch, afrikaansch en neger-Engelsch bestaat verhandeld, waarna men ons eene goede reis wenschte en de opname verder kon worden vervolgd.

Den volgenden dag passeerden wij de *Marowijne kreek* die 10 dagen ver met korjalen bevaarbaar is, benevens de vallen van *Miengotiri*, alwaar het overhalen der vaartuigen veel inspanning vereischte, en gingen op den middag, schuins over de monding van de *Bientoerahosso kreek*, even aan wal om iets te nuttigen.

Mogten wij al zeer zijn teleurgesteld toen het eten werd opgedragen, doordien alles door de groote vochtigheid en de hitte bedorven was: nog eene andere en veel grootere teleurstelling stond ons te wachten.

Terwijl wij zoo spraken over de doodsche stilte, die, vooral gedurende de namiddaguren, in deze bosschen heerscht, werden wij plotseling uit de bespiegelingen gewekt door de verschijning van een langen, mageren boschneger met een rooden zakdoek om het hoofd, die, in een staat van razernij, de hevigste schimpwoorden en verwijtingen aan onze gidsen toevoegde, omdat zij blanken naar boven bragten; hen gelastende onmiddellijk in zijn corjaal te stappen en de blanken te verlaten, die hier niets te maken hadden. Op de aanmerking dat die menschen door ons waren gehuurd en hij geen regt had hen weg te voeren, bedreigde hij ons met zijne wapenen, er bijvoegende noch om den Gouverneur, noch om één der blanken iets te geven.

De neger was niet tot rede te brengen; hij zeide dat wij kwamen om hen te bespieden en dat daarna soldaten zouden worden afgezonden om met hen te vechten. Onze gidsen, die als van schuld bewust, slechts flaauw op zijne razende uitvallen antwoordden, waren niet te bewegen de reis met ons voort te zetten. Zij boden

uiterlijke kenteeken geworden niet alleen van het gezag der hoofden over de leden van den stam, maar, voor wat betreft den granman, ook het bewijs, dat deze terecht zijn waardigheid bekleedt De Boschnegers hebben n.l. hun eigen opvattingen aangaande de erfopvolging in de waardigheid van groot opperhoofd en wie in het onbetwiste bezit van den stok gekomen is, heeft, naar de begrippen van den stam, op rechtmatige wijze zijn positie en daarmede zijn gezag verkregen; mededeelingen van den Heer L. Junker.

zich aan om ons onmiddellijk terug te brengen, hetgeen wij natuurlijk van de hand wezen met bijvoeging dat wij, ook zonder hen, de reis zouden voortzetten, maar hen aansprakelijk hielden voor hetgeen ons daarbij zou te wachten staan. Er was niets aan te doen; de razende greep de gidsen één voor één bij den arm en bragt hen als schapen in zijne boot.

„Mi noke", laat de blanken doen wat zij willen, schreeuwde hij, toen wij hem aan het verstand trachtten te brengen, dat wij van zijne strafbare handelingen den Gouverneur rapport zouden doen. Daarna greep hij zijn parel [1]) en stak, al razende en op ons scheldende, af van den wal. Op den eisch aan de gidsen gedaan om ons den naam van dien persoon op te geven legde hij hun het stilzwijgen op, onder bedreiging van hen dadelijk neer tezullen schieten zoo zij aan dat verzoek gevolg gaven. Later vernamen wij dat hij den naam van *Koejaké* draagt.

Bezield door de gedachte om te toonen dat wij, ook zonder boschnegers, teregt zouden komen, werd de reis op goed geluk voortgezet, terwijl de verontwaardiging onzer roeijers hen aandreef om de grootste krachtsinspanning aan den dag te leggen ten einde tegen den zwaren stroom te kampen en de watervallen over te trekken. De nacht werd doorgebragt op een uitgestrekt weiland, waar wij veel last hadden van mieren en vleermuizen; en na den volgenden dag zonder gidsen een langen weg door een labyrinth van rotsen en eilanden, waartusschen watervallen en stroomversnellingen zich bevinden, te hebben afgelegd, kwamen wij des namiddags ten 4 ure aan den belangrijken waterval van *Dikitronna.*

Het regende dien middag aanhoudend door en daar de vaartuigen gelost en over rotsen heen gehaald moesten worden kon dit onmogelijk geschieden zonder dat alles nat werd. Wij besloten dus een klein eind terug te gaan naar eene plaats alwaar wij eenige negers aan de rivier hadden gezien. Een voetpad bragt ons naar een klein dorp waarvan de hoofdman *Pinasi* heette.

Hier vonden wij voor het eerst de gewone teekens van afgoderij [2]): een palmtak op twee stokken rustende; bij den ingang van

[1]) Surinaamsch voor pagaai, Negerengelsch pari, Eng. paddle; in Suriname spreekt men van parelen voor pagaaien, in onze oude Marinelitteratuur vinden wij scheppen en overscheppen (een vaartuig voortpagaaien, met een vaartuig pagaaiend een stroom overtrokken) enz.

[2]) Afrikaansch fetisjisme; *J. S. C. Gramberg,* Schetsen van Afrika's Westkust, Amsterdam 1861.

het dorp een paantje [1]) om een kankantrieboom [2]), vuile lappen hier en daar aan een stok hangende en kleine gebouwen met van aarde gemaakte kaaimans [3]) of andere figuren; blijken voorzeker dat het licht van het Christendom daar nog niet doorgedrongen is.

De bevolking was hier zeer wild; men gaf ons wel een onderkomen, maar slechts tegen betaling van huur. Daarentegen waren wij zoo gelukkig menschen te vinden om ons te helpen bij het overtrekken van de *Dikitronna* en *Sisabo* vallen, van welke laatste wij vernomen hadden dat hij de hoogste val in de *Suriname* is.

De tamelijk goede ontvangst in aanmerking nemende, besloten wij den boschnegers onze tevredenheid daarover te betuigen, door hun eene hartversterking en aan het hoofd der plaats wat beschuit en spek te geven; wederkeerig betuigden zij hunne dankbaarheid door ons den geheelen avond te vergasten op een dans, die, op de luidruchtigste wijze uitgevoerd, ons, na zooveel vermoeijenis, alles behalve welkom was. De nacht was vrij helder en wij waren zoo gelukkig door eene reeks sters-hoogten de breedte dezer plaats op 4°34′54″ te bepalen.

Met 4 flinke boschnegers vertrokken wij den volgenden dag zeer vroeg en kwamen weldra spoedig aan den *Dikitronna-val*, één der gevaarlijkste om over te trekken. Na de booten te hebben ontladen en over de rotsen gebragt en door eene reeks zonshoogten voor de lengte 55°16′16″ te hebben gevonden, trokken wij de stroomversnelling van *Madiengi* over en zagen, om een hoek der rivier, de lang verlangde *Sisabo* vóór ons. — Hoewel die val inderdaad belangrijk is en een indrukwekkend gezigt oplevert, is hij toch veel minder dan wij ons hadden voorgesteld en moest hij bepaaldelijk onderdoen voor sommige vallen in de *Marowijne* en den *Wonotobbo*-val in den Corantijn. De *Sisabo* bestaat eigenlijk uit drie watervallen, die door eilanden gescheiden zijn, maar terzelfder hoogte liggen; de Noordelijke val heet *Kwéfa*, de middelste *Sisabo* en de Zuidelijke *Sopo*, die ieder eene regtstandige hoog-

---

[1]) Port. panno, elke soort stof, in het algemeen kleedingstuk. In West Afrika paantje algemeen gebruikt kleedingstuk voor mannen en vrouwen; *Jekel*, zie vroeger.

[2]) Kankantri Negereng. voor Ceiba petándra, zeker dat naam afgeleid is van het Eng. Cottontree; *Enc. v. Ned. West-Indië*. Het lijkt echter mogelijk dat deze woudreus in Suriname een Afrikaanschen naam draagt; na 1637 — verovering van Elmina — kregen de Hollanders den eerenaam van kankan = eersten; *Jekel*, zie vroeger.

[3]) Vereering van den krokodil van West Afrika afkomstig; *Horatio Bridge*, Journal of an African cruiser, New York 1853, p. 135.

te van ongeveer 15 voeten hebben. Ook hier moet de bagage afzonderlijk naar boven gedragen en de vaartuigen ledig over de rotsen gehaald worden. Dit overtrekken duurde drie uren. Een mijl boven den *Sisabo* ligt op den regteroever de heuvel *Gran-Monie* genaamd, het verste punt dat onlangs door den heer *Hoijt* is bereikt tot het doen van nasporingen naar edele metalen ten behoeve der in 1870 opgerigte New York and Surinam Company[1]).

Er bestaat bij de boschnegers eene overlevering dat hier, vele jaren geleden (vermoedelijk omstreeks het jaar 1742), door de blanken naar edele metalen is gezocht en dat de mijngang die in den berg was gemaakt instortte door toedoen der wegloopers, die het houtwerk dat den gang ondersteunde, des nachts in brand staken, waardoor verscheidene mijnwerkers levend werden begraven. In de geschiedenis van Suriname door *Wolbers* wordt dit feit verhaald. Men leest daarvan op blz. III het volgende: „Bij „den berg *Victoria*, alwaar hun door de Societeit, die vijf aandee-„len bij wijze van recognitie verkreeg, een stuk lands van tien „mijlen in den omtrek geschonken was, begon men den arbeid, „doch met geen zeer gelukkig gevolg.

„Door verzuim van de noodige voorzorgen stortte een gedeelte „van het werk in en werden veertig menschen onder die instor-„tende massa begraven".

Vermoedelijk dat die berg toen Victoria werd genoemd [2]).

Nadat onze gidsen ons nog over den *Gran-Moni*-val, bij den berg van dien naam, hadden geholpen, ontvingen zij hun loon en gingen naar hun dorp terug. Wij vernamen later dat dezelfde neger, die ons had willen dwingen terug te keeren, namelijk *Koejaké*, ook deze lieden met de verschrikkelijkste wraak had bedreigd, toen hij vernam, dat zij ons bij het overgaan van den *Sisabo* bijstand hadden verleend.

Thans waren wij weder zonder gidsen; doch al spoedig moesten wij de overtuiging opdoen dat het bevaren dezer rivier, voor de eerste maal zonder gidsen, bijna ondoenlijk is.

Na nog twee uren te hebben gevaren kwamen wij aan de *Bata-vallen* die weder in een geheelen doolhof liggen van eilanden en rotsen, door smalle kanalen gescheiden. Wij vermeenden denzelfden weg te kunnen volgen, die genomen was door een klein

---

[1]) De in 1870 aan deze onderneming, waaraan ook de reeds genoemde I. Rosenberg verbonden was, verleende concessie heeft nimmer tot iets geleid en werd in 1874 ingetrokken; *Polak*, Goudindustrie.

[2]) Ook *Polak* verwarde blijkbaar dezen berg met den gelijknamigen bij Berg en Dal.

corjaal, dat ons even te voren was voorbijgegaan. Het bleek evenwel spoedig dat die rigting voor ónze vaartuigen niet geschikt was. Het kanaal werd hoe langer hoe ondieper; met zeer veel moeite moesten de booten over de puntige steenen getrokken worden. Om ze te verligten stapten wij er uit en konden ons naauwelijks staande houden in den hevigen stroom, op de rotsen, die met stekels en gladde waterplanten begroeid waren. Nadat wij meer dan een uur aan het tobben waren geweest, zonder dat wij vorderden, zagen wij de onmogelijkheid in om op deze wijze verder te komen, terwijl de corjalen ook niet konden omkeeren. Daarbij overviel ons, na langen tijd aan de gloeijende zon blootgesteld te zijn geweest, een zware regenbui; zoodat onze toestand, vooral met het oog op den vergevorderden tijd van den dag niet benijdenswaardig was.

Onze netelige toestand was echter in het dorp *Toledo* bekend geworden en wij hadden het geluk dat ons een corjaal met boschnegers ter hulp gezonden werd. Dezen gaven aan ons te kennen dat wij een verkeerd kanaal waren ingeslagen.

Met vereende krachten werden onze vaartuigen nu achteruit gehaald en langs een ander eiland, hetwelk een omweg beteekende bragt men ons naar het dorp *Toledo*, waar de bevolking vrolijk maar opgewonden was. De hut die ons werd aangewezen was spoedig met negers opgevuld; alles wekte hunne nieuwsgierigheid op; wij moesten genoegen nemen, dat alle medegebragte zaken betast, omgekeerd en van alle kanten bekeken werden en het mogt ons niet gelukken één oogenblik van hun gezelschap bevrijd te worden dan toen het laat geworden was en men zich ter ruste begaf.

Het dorp *Toledo* is in twee buurten verdeeld. Aan het pad dat beide vereenigt zagen wij eene regt afgestoken hoop aarde met fetischen omringd en vernamen dat daar kort geleden één hunner afgoden: de Papaslang, begraven was. Dit dier wordt door de boschnegers vereerd wegens zijne fraaije huidkleur en omdat het niet vergiftig is [1]).

Alhoewel de bewoners heidenen en zeer onbeschaafd zijn, was men hier minder wantrouwend dan elders. Vooral het oude Opperhoofd, *Kwakkoe* [2]) genaamd, gaf ons zeer belangrijke inlichtin-

[1]) Papasneki is de negerengelsche naam van den Boa; *Enc. v. Ned. West-Indië*. Ook de slangenvereering, speciaal die van groote en niet giftige slangen, is Afrikaansch; *Gramberg* (p. 159) bezocht een slangenhuis te Wydah in Dahomey.

[2]) Kwassi (Zondag), Kwakoe (Woensdag) en Kofi (Vrijdag) zijn ook in Suriname veel voorkomende Afrikaansche dagnamen.

gen omtrent de namen van kreeken en dorpen, tot ver in het gebied door de Loango negers bewoond [1]). De naauwkeurige aanteekeningen die wij hierdoor verkregen, wekten later de verbazing der boschnegers op, die zich maar geen begrip konden maken dat blanken, die nooit te voren ter plaatse waren geweest, zoo juist de namen wisten op te geven van plaatsen, die onmogelijk anders dan bij henzelven bekend konden zijn. Hiertoe werkte ook zeer veel mede een kaartje, bevattende eene ruime schets der rivier, dat ons door den heer *Lehmann* op Berg en Dal ten gebruik was afgestaan.

Van twee flinke gidsen voorzien vertrokken wij op Vrijdag den 28en Maart, des morgens ten 7 ure, om een zeer vermoeijenden dag te gemoet te gaan; daar het gedeelte der rivier tusschen *Toledo* en *Damtabaai* beschouwd kan worden als eene aaneenschakeling van watervallen, waarbij de roeijers steeds uit de corjalen moesten stappen om ze tegen het bruisende water op te halen. Ten 11 ure kwamen wij aan den *Bakrabotto-val*, aldus genaamd omdat in vroegere jaren eene boot met blanken in dien val verpletterd is.

Ook wij zouden ondervinden, dat de naam niet te vergeefs daaraan was gegeven. Op het oogenblik, dat het corjaal het gevaarlijkste punt was overgetrokken, schoten de krachten van den boschneger die voorop was geplaatst te kort en in een ommezien geraakte het vaartuig dwars van den stroom, doch werd gelukkig met de beide uiteinden op de rotsen geworpen, alwaar het zitten bleef. Door den hevigen schok kreeg het een zwaar lek, terwijl verscheidene kostbare aanteekeningen benevens andere voorwerpen verloren gingen. Het corjaal dat ons te hulp kwam stiet tegen het onze en zonk onmiddellijk. Slechts met de grootste inspanning gelukte het ons het vaartuig van de rotsen af weder behoorlijk te water te krijgen. Onder de voorwerpen die verloren waren gegaan behoorde ook een passer; een verlies, dat voor ons onherstelbaar was omdat het het eenige was, dat wij hadden overgehouden. Hoezeer weinig hoop koesterende om dien terug te bekomen, beloofden wij eene belooning aan den boschneger die het instrument zoude terug bezorgen.

Als een visch verdween één der gidsen in den bruisenden stroom en na eenige seconden zagen wij eene hand boven water verrijzen met den bewusten passer.

Na eene geheele reeks van stroomversnellingen van min of

[1]) De naam van dezen stam herinnert aan den invoer van slaven uit Angola (Luanda).

meer belang te zijn overgetrokken, kwamen wij aan het dorp *Aplesine* zijnde de residentie van den *kapitein Hiddehosso*. Daar het tevens tijd was om iets te nuttigen, wilden wij daarvan gebruik maken om het dorp te bezoeken. Van de gidsen vernamen wij echter dat dit onmogelijk was, daar de kapitein met de geheele bevolking het dorp verlaten had om het lijkfeest van zijn overleden broeder op het dorp *Slee* te houden en er daarom aan den ingang een *obia* of *kandoe* was geplaatst. Deze kandoe bestond uit een stok, voorzien van een lap, en diende tot afwering van een ieder, die er anders zou willen binnen gaan; een dergelijk teeken wordt steeds geëerbiedigd. Geen fetisch-aanbidder heeft de stoutheid eene woning binnen te treden voor welke zulk een verbodsteeken is opgesteld. De kandoes zijn van verschillende kracht; de koehoorn wordt als de grootste aangemerkt. Het is gebeurd, dat een boschneger zijn eigen hut, die hij vóór eenige weken verlaten had, niet meer kon binnentreden omdat een ander, uit vijandschap, daar vóór een sterkeren kandoe had geplaatst. Slechts door bezweringen van allerlei aard kon dezelve worden weggenomen [1]).

Na over den 4 voet hoogen *Koesikamba-val* te zijn overgehaald, kwamen wij ten 5 ure aan het dorp *Damtabaai*. Dit plaatsje bestaat uit een twintigtal hutten en was eerst kortgeleden aangelegd door negers die van Goejaba waren weggetrokken.

Onze gidsen, die zulke groote diensten op het bijna onbevaarbare traject van dezen dag hadden bewezen, namen hier afscheid van ons en, van twee anderen voorzien, werd de reis den volgenden morgen voortgezet. Behalve de *Jau-Jau-val* was de rivier nu geheel bevrijd van rotsen en watervallen, zoodat men zich bijna in de benedenlanden zoude wanen, indien het kristalheldere water niet het tegendeel te kennen gaf. Met eene breedte, die van 140 tot 200 meters afwisselt, stroomt de rivier kalm daarheen en neemt verscheidene groote kreeken op, waarvan de voornaamste zijn: de *Sonbokko*, *Kambawaai*, *Koentaka*, *Kwebi* en *Lokotiri* kreeken.

Wij zochten lang naar eene geschikte plaats om den nacht door te brengen en vonden die eerst nadat de avond gevallen was aan den voet van den waterval van *Feroelassi*, zoodat er geene gelegenheid bestond om onze tent behoorlijk uit te spannen. Gelukkig viel er gedurende den nacht geen regen, maar hadden wij daarentegen veel last van vleermuizen en brandmieren.

Na den volgenden morgen de vallen van *Feroelassi* en stroom-

[1]) Een talisman dus, niet alleen om in het algemeen kwaad af te weren, doch ook om indringers af te schrikken.

versnelling *Jemongo* te zijn overgetrokken, ontmoetten wij ten 10 uren een corjaal dat door kaptein *Hiddehosso* afgezonden was om ons van dienst te zijn. Hoewel dit zeer zeker eene daad van beleefdheid was, nadat hij door een neger van *Goejaba* van onze komst was verwittigd, moesten wij er later echter goed voor betalen. De komst van dat vaartuig was een verblijdend verschijnsel voor ons, daar wij nu meenden voortaan de noodige hulp te zullen kunnen verkrijgen zonder ons aan de lange conferentiën welke, volgens boschnegergebruik zoodanige handeling moeten voorafgaan, te moeten onderwerpen.

Te beginnen met de eerste gidsen, die wij verkregen, moesten wij er genoegen mede nemen dat er, bij het ontmoeten van andere boschnegers, telkens met parrelen [1]) werd opgehouden en steeds hetzelfde verhaal aanhooren, namelijk, dat wij naar boven gingen om het land voor het Gouvernement op te nemen, geen goud kwamen zoeken, ook geen „kerkbakkra's [2]), dominé's of zendelingen" waren, hetgeen boven *Gansee* inderdaad eene aanbeveling was; voorts werden de reisgebeurtenissen besproken en daar die verhalen van dag tot dag langer werden, werd eindelijk ons geduld in waarheid op de proef gesteld. Al onze protesten of aanmerkingen baatten niets en wij kregen alleen ten antwoord: dat zóó de manieren van de boschnegers zijn; sommigen gingen verder en zeiden dat indien wij het halthouden niet goedkeurden, de blanken dan geene manieren hadden. De afgezanten van *Hiddehosso* moesten dan ook op hun gemak het geheele verhaal aanhooren en na hun eenigen drank verschaft te hebben kon eindelijk de reis worden voortgezet.

Na de *Jemongo* voeren wij *Gran-Parwaba* of *Siparikreek* voorbij, die zich, op eene dagreis van de monding, naar boven in twee takken verdeelt, waarvan de Zuidelijke uit hetzelfde moeras ontstaat als de *Oijokreek*, die in de *Saramacca rivier* uitstroomt. De *Siparikreek* is door een voetpad met laatst genoemde rivier verbonden.

Na nog de *Zajakreek* en het vestigings oord van het vroegere opperhoofd *Johannis Arabie Senr*, thans verlaten, gepasseerd te zijn, zagen wij tegen den middag eene menigte corjalen aan den wal liggen en vernamen wij dat wij thans het dorp *Goejaba* hadden bereikt.

Eene opgewonden menigte wachtte ons, allen in hunne beste kleederen gedoscht, waaronder voornamelijk de opgekochte mili-

[1]) Parelen, zie vroeger.

[2]) Blanken die met de kerk te maken hebben.

taire kleedingstukken [1]) uitstaken. Onder een aanhoudend gezang, dansen en gejoel werden wij gebragt naar eene rondom opene pinatent of hut, welke in het algemeen tot logies voor reizigers scheen te dienen en zagen wij voor het eerst eenigen der vele leegloopende jongens onze roeijers helpen om de bagage naar het dorp te dragen. Door den nood gedwongen besloten wij ons een dag hier op te houden, teneinde de vaartuigen die in de watervallen zeer geleden hadden, op het drooge te halen en te repareren. Ook de bagage, die door de aanhoudende regens vochtig geworden was, moest noodzakelijk worden uitgepakt en gedroogd, terwijl de levensmiddelen waarvan een goed deel bleek bedorven te zijn, alsmede werden nagezien en tot een kleiner volumen overgepakt.

Het dorp *Goejaba* is het verste punt tot waar de Christelijke Godsdienst doorgedrongen is. Slechts enkele keeren wordt het door den zendeling van *Berg en Dal* bezocht. Een klein gebouw dient tot kerk en school, waarin een door de Moravische Broeders opgekweekte neger dagelijks voorlezingen houdt. Het grootste gedeelte van het dorp wordt echter door heidenen bewoond, van wie men eene menigte afgoderij-tempeltjes met de noodige fetischen in het rond vindt verspreid. Het dorp is grooter dan *Gansee* maar veel onregelmatiger gebouwd. Het zal ongeveer 400 inwoners bij een honderdtal hutten bevatten.

De verschijning van twee boschnegers in hun gewoon costuum in het Haagsche bosch zou niet meer de verbazing en nieuwsgierigheid van het publiek kunnen opwekken, dan onze aankomst in dit dorp. De jeugd in het bijzonder was uiterst schuw; de kinderen zagen ons eenvoudig voor menscheneters aan en elk voorwerp van kleeding als anderszins wekte hunne verbazing op. Onder de bevolking, die zich evenals overal door groote armoede kenschetst [2]), waren vele zieken; vooral schenen huidziekten van allerlei aard hier eene rol te spelen. Wij werden ook bestormd met verzoeken om medicijnen, — daar de boschnegers iederen

[1]) Voorliefde voor uniformen, dus ook bij den gewonen man?

[2]) De goud- en andere industrieën in het binnenland moeten een groote verbetering te weeg gebracht hebben in den economischen toestand der boschnegers, die zich later door het transporteeren van menschen en goederen over de vallen een geldinkomen verschaffen konden. Te Ganzee is in onzen tijd een verpleegster van de Moravische Broedergemeente gevestigd; *Jonkvr. J. W. Baronesse Van Lynden* in De West-Indische Gids XXI, 171. In 1918 griepepidemie en mislukking van den oogst in de Boven-Suriname; voedsel verstrekt aan de boschnegers aldaar van wege het gouvernement.

blanke voor een docter houden — en stonden verbaasd hoezeer zij op het punt van kennis van geneeskrachtige kruiden zoo ten achter staan bij de Indianen [1]). Zoo zocht men ook tevergeefs naar het één of ander kunstproduct en wij moeten tot het besluit komen, dat bij deze bevolking geene nijverheid bestaat en zij slechts zóóveel werkt als noodig is om niet van honger om te komen.

De mannen zijn forsch gebouwd en zien er over het algemeen goed uit, de vrouwen daarentegen veel minder, vooral nadat zij moeders zijn geworden.

De voeding bestond ook hier uit rijst [2]) en cassave met water; visch en wild waren schaarsch. Voor de staart van een haijmar [3]) (riviervisch), $1\frac{1}{2}$ decimeter lang, boden wij een boschneger een stuk spek ter waarde van 50 cent, doch konden dien niet bekomen daar hij er meer voor verlangde.

De geographische ligging van het dorp werd door astronomische waarnemingen bepaald op 4°19′22″ N.B. en 55°27′57″ W.L.

(*Wordt vervolgd*).

---

1) Het is inderdaad merkwaardig dat de boschnegers in dit opzicht zoo weinig van de Indianen overgenomen zouden hebben. Van de Saramaccaners althans wordt ons verteld dat: „There is a highly developed system of medicine, the natives using various roots, herbs and nuts etc., which they gather in the jungle"; *Morton C. Kahn*, Notes on the Saramaccaner Bush Negroes in Suriname, Am. Anthropologist, Juli–Sept. 1929.

2) De uit Afrika aangevoerde slaven waren deels rijst-, deels mais- of gersteters. De boschnegers bezaten reeds in het midden der achttiende eeuw rijstvelden; *John Gabriel Stedman*, Narrative of a five years expedition against the revolted negroes of Suriname, London 1796. Cassave was en is een voornaam voedingsmiddel der Indianen, van wier levensgewoonten de boschnegers uit den aard der zaak, ondanks alle vijandschap en wederzijdsche antipathie, nogal wat overgenomen hebben.

3) Wellicht een Indiaansche naam voor de zonnevisch; inlichting van den Heer L. Junker. Zonnevisch (Cichla ocellaris), Karaibisch Toekanale; *Enc. v. Ned. West-Indië.*

LITERATUUR BETREFFENDE HET NATUURWETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK IN SURINAME GEDURENDE DE OORLOGSJAREN

DOOR

P. WAGENAAR HUMMELINCK

Daadwerkelijke belangstelling voor natuurwetenschappelijke onderzoekingen in Suriname in oorlogstijd, openbaarde zich slechts bij hen, die verbonden waren aan inrichtingen welke het verrichten van wetenschappelijk werk tot taak hebben.

Zooals ook uit de hieronder besproken literatuur blijkt, werden op het Landbouwproefstation (prof. STAHEL en dr. GEIJSKES) de meeste wetenschappelijke onderzoekingen verricht, terwijl het werk van het Departement Landbouw-Economische Zaken en de Geneeskundige School, met hun veel grootere bezetting, meer op de praktijk was georiënteerd.

Hoewel een volledig beeld pas kan worden verkregen, wanneer de resultaten van de laatste jaren geheel in druk zijn verschenen. moge dit overzicht van de, van September 1939 tot en met December 1945 gepubliceerde literatuur, reeds eenigen indruk geven van het mooie werk dat in oorlogstijd, op wetenschappelijk gebied, in het vrije Rijksdeel Suriname is verricht.

A. B. DROOGLEEVER FORTUYN, 1945. Wild rats and mice in Paramaribo. *Uitg. Volksgezondheid Suriname,* 13 pp.

De schrijver onderzocht 31 bruine ratten (*Rattus norvegicus*), 1 jonge rat van een onbekende soort en 84 huismuizen (*Mus musculus*). Al deze dieren worden nauwkeurig op de waarde van enkele systematische kenmerken onderzocht, terwijl er ook nog iets over hun parasieten wordt medegedeeld.

J. FRICKERS, 1945. Het zandsavannen veeteeltvraagstuk in Suriname. *Meded. Landb. Econ. Zaken Suriname 4,* 26 pp.

Daar de veestapel in de Surinaamsche kuststreek niet groot genoeg is om in de behoefte aan rundvleesch te voorzien, is in den loop van

den tijd herhaaldelijk de vraag gerezen of de Benedenlandsche Savannen niet geschikt zouden zijn voor het oprichten van extensieve veeteeltbedrijven. De meeningen hierover waren en zijn ook thans nog zeer verdeeld.

Bij de zeer bescheiden proeven waarover verslag wordt uitgebracht gelukte het niet, om met 33, uit Suriname en Britsch-Guyana (Rupununi Savanne) afkomstige runderen, bij de Indianen op de Powakka Savannen (Boven Suriname) een veefokkerij op te zetten. Hoewel het mislukken van den proef ten deele moet worden geweten aan de ondeskundigheid van de Indianen, is, volgens den schrijver, de voornaamste reden toch de geringe voedingswaarde van de natuurlijke grassen. Meer uitgebreide en langduriger proeven over de savannenveeteelt in Britsch-Guyana doen echter vermoeden, dat op de, door bemesting en het planten van nieuwe grassen verbeterde savanne, rundveeteelt mogelijk is, indien geregeld een volledig mineraalmengsel wordt bijgevoerd. In hoeverre op deze wijze een loonend bedrijf kan worden opgebouwd, staat nog niet vast, en de schrijver raadt daarom aan, eerst de verbetering en de uitbreiding van den bestaanden veestapel in de kuststreek ter hand te nemen.

Hoewel uit de gegevens welke in deze publicatie zijn verzameld duidelijk blijkt dat omtrent de waarde van de Surinaamsche zandsavannen zeker géén groote verwachting mag worden gekoesterd, schijnt het toch wel noodig eerst nog een aantal verschillende savannen nauwkeurig te onderzoeken — waarbij ook het doen van eenvoudige voedingsproeven niet mag worden nagelaten — alvorens een beslissend oordeel omtrent de waarde van de Benedenlandsche Savannen voor halfwilde veeteeltbedrijven kan worden uitgesproken.

D. C. GEIJSKES, 1940. Voorraadsinsecten van rijst in Suriname met aanwijzingen ter bestrijding. *Bull. Landbouwproefst. Suriname 55*, 34 pp., 2 figg., tab.

Deze publicatie werd reeds besproken in *W.I.Gids 23*, jrg. 22, p. 256.

D. C. GEIJSKES, 1940. De wantsenplaag in de rijst. *De Surinamer 1940, 20 Sept.*, 3 pp.

Tijdens den bloei van de rijst verschijnt in sommige Surinaamsche districten de padi-wants (*Mormidea poecila*; fjo-fjo; ghandi) soms in groote getale op de aren en zuigt de jonge, nog met melksap gevulde korrels leeg. Waar de dieren vandaan komen, is nog een open vraag; algemeen wordt aangenomen dat ze op wilde grassen leven. Na 2–3 weken, zoodra de inhoud van de korrel in een vaste substantie overgaat, verhuizen de gevleugelde wantsen naar jongere velden. Na ongeveer 2 weken rijkelijke voeding begint elk wijfje gemiddeld 200 eieren af te zetten, die na 5 dagen uitkomen. Indien het veld dan niet binnen 20 dagen wordt geoogst, is er weer een nieuwe generatie larven gereed voor een aanval op de bloeiende rijstvelden in de buurt. Er zijn plaatsen, waar het verlies zeker 50% van den anders te verwachten oogst bedraagt!

Het is dus zaak van het begin af de wantsenplaag zoo krachtig mogelijk te bestrijden, wat het best kan gebeuren op een wel buiten-

gewoon eenvoudige manier: het wegvangen van de volwassen dieren met een, thans in het groot aangemaakt vangnet, waarmede men horizontaal over de aren slaat.

D. C. GEIJSKES, 1940. Notes on *Odonata* of Surinam. I. *Rimanella arcana* Needham and its nymph (*Odon. Zyg.*). *Revista Entomol. 11*, p. 173–179, 8 figg.

Beschrijving van een onbekende, buitengewoon merkwaardige libellenlarve uit de Waremapan-kreek (Boven Marowijne).

D. C. GEIJSKES, 1941. Notes on *Odonata* of Surinam. II. Six mostly new zygopterous nymphs from the coastland waters. *Ann. Entom. Soc. America 34*, p. 719–734, 6 figg.

Nauwkeurige beschrijvingen met prachtige afbeeldingen van de nymphen van de libellen *Lestes tenuatus*, *Aeolagrion demararum*, *Acanthagrion ascendens*, *Leptobasis vacillans*, *Ceratura capreola* en *Ischnura ramburi credula*.

D. C. GEIJSKES, 1942. Observations on temperature in a tropical river. *Ecology 23*, p. 106–110, 3 figg.

De temperatuur van het water van de Marowijne, vanaf de bronnen (ca 22° C) tot dicht bij den mond (gemiddeld ca 30°), wordt vergeleken met de luchttemperatuur (resp. gemiddeld ca 22 en 27°), waardoor wij een inzicht krijgen in de warmteverhoudingen van een tropische rivier.

D. C. GEIJSKES, 1942. Met de Oajana's op stap. Verslag van een reis naar de Litani (Boven Marowijne) in Suriname. *Depart. Landbouwproefst. Suriname*, 139 pp, 13 figg.

Het doel van de reis (24 Juni–9 Sept. '39) was: 1e het opsporen van de planten welke de Oajana-Indianen voor de bereiding van hun pijlgif (oerali=curare) gebruiken; 2e het bijeenbrengen van gegevens omtrent de dierenwereld van het achterland van de Litani. Verder zouden er gegevens worden verzameld over de Oajana's en hydrographische waarnemingen worden verricht.

Met dit alles is Geijskes wonderwel geslaagd! De Oajana's legden hem bij het aanwijzen der gifplanten geen moeilijkheden in den weg, zoodat een volledig herbariummateriaal kon worden verzameld en levende exemplaren naar Paramaribo konden worden gebracht. Uit het achterland van de Litani kon een groote insectencollectie worden bijeengebracht, terwijl uit de rijke vangsten der Indianen een overzicht van de vischfauna werd verkregen. Van bijzonder wetenschappelijk belang bleken enkele kreken welke van het grensgebergte afstroomen; zij herbergen tal van interessante soorten, welke elders in Suriname schijnen te ontbreken.

Aan het plantendek van de bergtoppen in het grensgebied werd bijzondere aandacht geschonken. Er werden gesteentemonsters ver-

zameld en uitgebreide temperatuur-metingen van het rivierwater en de lucht verricht. Wat de Oajana-Indianen betreft werden in het bijzonder hun namen voor planten en dieren genoteerd, de inwoners en de ligging der dorpen geregistreerd en gegevens verzameld over het technisch gedeelte van de wespenproef.

Een woord van hulde aan den schrijver van dit eenvoudig en toch zoo buitengemeen boeiende reisverhaal in dagboekvorm, mag hier niet achterwege blijven. Het boekje bevat een schat van natuurhistorische en volkenkundige gegevens, maar het grootste geschenk dat de schrijver van deze rustige, zakelijke regelen te geven heeft, is zijn liefde voor de levende natuur welke het geheel doorstraalt en waardoor de lezer onwillekeurig wordt bevangen door een groot verlangen naar het schoone land van Suriname.

D. C. GEIJSKES, 1942. De vegetatie van het kustgebied. *Suriname Waakt 1, Sept.*, p. 10–12.

Uit onderzoekingen in het moerassige kustgebied van Suriname blijkt, hoe het voorkomen van bepaalde plantensoorten ons belangrijke aanwijzingen kan geven over den toestand van bodem en grondwater. Beter dan door een onderzoek van grondmonsters en andere bodemkundige waarnemingen op één bepaalden tijd gedaan, kunnen wij dikwijls door de planten zelve worden ingelicht omtrent de gemiddelde waarden van de omstandigheden ter plaatse.... indien wij deze levende meetinstrumenten slechts als zoodanig hebben leeren gebruiken. Dat hierin een belangrijk hulpmiddel ligt voor de praktijk bij prospectie naar nieuwe gronden voor bepaalde gewassen, behoeft nauwelijks betoog. Van bijzonder belang wordt een floristisch en planten-sociologisch onderzoek, waar het er om gaat de landbouwkundige waarde van een bepaalde landstreek uit lucht-foto's te beoordeelen.

D. C. GEIJSKES, 1942. De wespen- en mierenproef der Oajana-Indianen. *Suriname Waakt 1, Oct.*, p. 14–15.

Een beschrijving van den merkwaardigen ritus waarvan DE GOEJE (*Bijdr. Taal- Land- Volkenk. N.Indië 100*, 1941, p. 108–111) een samenvatting heeft gegeven. Tijdens GEIJSKES' verblijf bij de Oajana's aan de Litani (zie: Met de Oajana's op stap, 1942, p. 114–116) bleek hem dat voor de malaké 2 mieren- en 8 wespensoorten in gebruik zijn. De mierensoorten werden beide verzameld; van de wespensoorten konden er 5, waaronder de belangrijkste, achterhaald worden.

D. C. GEIJSKES, 1943. Notes on *Odonata* of Surinam. III. The genus *Coryphaeschna*, with descriptions of a new species and of the nymph of *C. virens*. *Entomol. News 54*, p. 61–72, 2 figg.

De nieuwe soort, *C. dentata*, werd in de Paloemeu verzameld.

D. C. GEIJSKES, 1943. Notes on *Odonata* of Surinam. IV. Nine new or little known zygopterous nymphs

from the inland waters. *Ann. Entom. Soc. America 36*, p. 165–184, 7 tabb.

Beschrijving van de nymphen van *Oxystigma petiolatum, Hetaerina dominula, H. moribunda, H.* sp., *Argia insipida, Argiallagma minutum, Telebasis sanguinalis, Acanthagrion adustum* en *A. indefensum*.

(D.C. GEIJSKES), 1944. Zes maanden in de binnenlanden. Op zoek naar wilde rubberboomen. *De West 45*, *24 Jan.*

Bericht over een zeer geslaagden tocht naar den Boven Coppename, waarbij het Wilhelmina en Bakhuisgebergte werden geëxploreerd en den Tafelberg (voor het eerst!) werd beklommen. Behalve veel botanisch materiaal — waaronder levende plantjes van *Hevea*-soorten — werden een zoölogische en geologische collectie bijeengebracht en topografische waarnemingen verricht.

D. C. GEIJSKES, 1945. Plants of the Surinam coastland. *Journ. N. York Bot. Garden 46*, p. 229–236, 5 figg.

Een geillustreerd artikel van ongeveer denzelfden inhoud als het stuk in *Suriname Waakt* over „De vegetatie van het kustgebied".

J. E. HEESTERMAN, 1939. Onderzoekingen betreffende het vriespunt van de melk van Surinaamsche koeien. *Gouvern. Advertentieblad 100*, Verslag Keuringsdienst, p. (3)–(4).

De bepaling van de vriespuntsverlaging van melk behoort tot de meest betrouwbare methoden om toevoeging van water aan melk aan te toonen. Waar men b.v. bij de beoordeeling met de vetvrije droogrest, de minder sterke vervalschingen met gemiddeld 12% watertoevoeging over het hoofd moet zien, kan men volgens een beoordeeling aan de hand van het vriespunt, gemiddeld ten hoogste 4% toelaten. Nadat de bepaling van het vriespunt, eind September 1939, regelmatig werd ingeschakeld in het dagelijksch melkonderzoek, werden de aantallen proces-verbaal wegens watervervalsching dan ook 3 tot 4-maal zoo groot!

J. D. OPPENHEIM, 1945. Klimatologische beschouwingen in verband met de citruscultuur in Suriname. *Meded. Landb. Econ. Zaken Suriname 3*, 33 pp.

Na een grondige studie van de temperatuur, den regenval en het optreden van droogte-perioden in verband met de citruscultuur op de zware gronden van het laaggelegen kustgebied, komt de schrijver tot den slotsom dat: *a* het zeer goed mogelijk is dat de in Suriname optredende afwijkingen van het in de U.S.A. gestandaardiseerde fruit (in kleur, dikte der tusschenschotten en verhouding suiker: zuur) in verband staan met de hooge gemiddelde temperatuur; *b* het diffuus worden van den bloei en daardoor van den oogst, in verband staat

met de wisselvalligheid van den regenval en dus als een normaal verschijnsel moet worden aanvaard, hoewel de kans op een bloeiconcentratie bij den overgang van een droog naar een nat seizoen grooter is dan in de andere maanden van het jaar; *c* op voor de citruscultuur geschikte gronden deze cultuur loonend zonder irrigatie kan worden bedreven.

GEROLD STAHEL, 1940. *Corticium areolatum*, the cause of the areolate leaf spot of *Citrus*. *Phytopathology 30*, p. 119–130, 7 figg.

Een nauwkeurige beschrijving, met duidelijke afbeeldingen, van het voorkomen, de symptomen en, voor 't eerst ook van den verwekker van de ringvlekken-ziekte, welke, bij langdurig regenweer, de aanplantingen van zekere *Citrus*-soorten (vooral van de grape-fruit) in Suriname zoo gevoelig kan teisteren.

Doeltreffender dan door het verzamelen en verbranden van de aangetaste bladeren, kan deze ziekte worden bestreden door, in het begin van den regentijd, den grond onder de boomen met bordeausche-pap te besproeien. Mochten de planten dan toch nog in belangrijke mate door de ringvlekken- schimmel blijken te zijn aangetast, dan moeten de bladeren, en wel in het bijzonder de onderkanten, met hetzelfde mengsel worden bespoten.

GEROLD STAHEL, 1941. The effect of carbon bisulphide on the germination of paddy. *Trop. Agric. 18*, p. 200–203.

De noodzaak om opgeslagen paddy tegen insectenschade te vrijwaren deed den wensch opkomen iets te weten van den invloed van zwavelkoolstof op den kiemkracht van zaai-paddy. Hoewel het te verwachten was dat de giftige werking van zwavelkoolstof-damp nauw zou samenhangen met het watergehalte van den korrel, gaven de proeven toch nog enkele onverwachte resultaten.

Aan de lucht gedroogde paddy met een vochtigheidsgehalte van 14% kan, zonder schade, 7 dagen lang met de gewone, voor desinfecties gebruikelijke concentratie worden behandeld, terwijl zij bij een vochtigheidsgehalte van 13% reeds een behandeling van 14 dagen kan verdragen. Zeer droge korrels, met minder dan 9% vocht, ontkiemen nog na een 14-daagsche behandeling met verzadigden damp of zelfs met vloeibare zwavelkoolstof.

G. STAHEL, 1941. Een feest bij de Trio-Indianen. *De Surinamer 1941, 20 Oct.*, 4 pp.

De, bijna woordelijk gelijke beschrijving van dit feest, dat Baas SCHMIDT op zijn tweede (niet de laatste!) reis in het Trio-dorp Piké, nabij de Zuidgrens bijwoonde, is te vinden op blz. 20–22 van Stahel's „Verslag van drie reizen naar de Bovenlandsche Indianen door LODEWIJK SCHMIDT", 1942.

GEROLD STAHEL, 1942. De nuttige planten van Suriname. *Bull. Landbouwproefst. Suriname 57*, 197 pp.

Dit werk heeft een te rijken inhoud, dan dat hier méér dan een korte aankondiging zou kunnen worden gegeven. Toch zal dit boek — met allen eerbied voor de ontzaglijke hoeveelheid kennis van land en volk welke er in is neergelegd — met een indeeling die geheel op de praktijk is gericht, zònder determinatie-tabellen en zònder afbeeldingen, velen niet bevredigen. Moge deze publicatie dan ook een opwekking, en geen rem zijn, voor een uitgave over hetzelfde onderwerp, welke meer kan worden vergeleken met de monumentale werken die wij over de nuttige planten van Oost-Indië bezitten.

GEROLD STAHEL, 1942. Verslag van drie reizen naar de Bovenlandsche Indianen door LODEWIJK SCHMIDT. *Bull. Landbouwproefstat. Suriname 58*, 64 pp., fig., 7 tabb.

Tot op heden waren de meeste Oajana-dorpen aan de Braziliaansche zijde van de grens, alsmede de meeste Trio-dorpen nog nooit door reizigers bezocht. Toen het wenschelijk bleek een algemeen overzicht over de daar heerschende toestanden te verkrijgen, werd dit onderzoek toevertrouwd aan baas LODEWIJK SCHMIDT van Gansee, die op alle grensexpedities als hoofdman en magazijnmeester was mee geweest en dientengevolge het grensgebied reeds uit eigen aanschouwing kende.

Van de hem opgedragen taak heeft baas SCHMIDT zich op een lofwaardige wijze gekweten. Van de 20 Oajana-dorpen heeft hij er 16, van de 25 Trio-dorpen er 20 bezocht, op drie reizen, die binnen 1½ jaar werden volbracht (Oct. '40–April '42). — Op grond van zijn tellingen wordt aangenomen dat er heden niet meer dan 400 Oajana's zijn, de eene helft in Suriname, de andere in Brazilië, en niet meer dan 750 Trio's, waarvan 1/3 in Suriname.

Van SCHMIDT's mededeelingen maakte STAHEL een eenvoudig en, ondanks zijn strenge zakelijkheid, goed leesbaar reisverslag, dat ons een treffend, doch helaas niet zeer opgewekt beeld geeft van de toestanden welke op het oogenblik nabij de Zuidgrens heerschen.

GEROLD STAHEL, 1943. The fungus gardens of the leaf-cutting ants. *Journ. N. York Bot. Garden 44*, p. 245–253, 6 figg.

Een boeiende beschrijving met mooie afbeeldingen van het wonder der schimmeltuinen bij de parasolmieren; een aardig sluitstuk op het prachtige onderzoek dat, in samenwerking met dr. GEIJSKES werd verricht en waarmede het Dept. Landbouwproefstation Suriname alle eer inlegt.

GEROLD STAHEL, 1944. The jungle tree of dangling seeds. *Journ. N. York Bot. Garden 45*, p. 265–268, 2 figg.

De bloemen van *Swartzia prouacensis* zijn nauwelijks meer dan 2 mm

groot maar vormen later peulen van ongeveer 3 cm lengte. Als de rijpe vrucht openspringt, valt er een bruinachtige boon uit die aan een dunne, tot 3 m lange navelstreng blijft hangen. Onder de kruin van een ijzerhart-boom kan men zoo soms honderden zaden zien bengelen.

GEROLD STAHEL, 1944. Notes on the Arawak Indian Names of plants in Surinam. *Journ. N. York Bot. Garden 45*, p. 268–275, 278–279, 3 figg.

Een van de afbeeldingen is het protret van BAPTIST, den Arawak, van wien de meeste namen afkomstig zijn.

GEROLD STAHEL, 1944. De nuttige planten van Suriname. *Bull. Landbouwproefst. Suriname 59*, 239 pp.

Vele hoofdstukken zijn grooter geworden en soms anders ingedeeld. Het meest uitgebreid is de behandeling van de houtsoorten. Stellig zal dit werkje er veel toe bijdragen, en reeds hebben bijgedragen, om Suriname en zijn producten beter te leeren kennen.

STAHEL, (z.j.: 1944). Surinam timbers. (*Landbouwproefstation Suriname*), 39 pp.

Een klein boekske, samengesteld op verzoek van enkele Surinaamsche houthandelaren, waarin een zeer korte beschrijving wordt gegeven van 34 inlandsche houtsoorten, met aanwijzingen voor hun gebruik.

GEROLD STAHEL, 1944. Het Boschnegervraagstuk en het Coronieplan. *Meded. Landbouwproefst. Suriname 9*, 28 pp.

De schrijver — die gelegenheid had, van dichtbij en vanuit de lucht, de landbouwtoestanden bij de Boschnegers te bestudeeren — zag hoe de verkwistende cultuurmethoden van de Boschnegers, in de door parasolmieren besmette gebieden, een „permanente mierenkapoewerie" deden ontstaan, welke in het algemeen ongeschikt is voor het planten van voedingsgewassen — in tegenstelling met de methoden der Bovenlandsche Indianen, waarbij de mieren worden ontvlucht voordat zij ernstig kwaad hebben gedaan, zoodat het weder opgroeiende bosch de dieren nog kan verstikken.

Laat men deze ontwikkeling zijn gang gaan, dan zal — zoo berekent STAHEL — binnen 20 jaren de reserve aan vruchtbaar land in de Boschnegergebieden van de Suriname en de Saramacca op raken, en na omstreeks 120 jaren zullen al de, voor cultures geschikte gebieden van de Surinaamsche binnenlanden zijn verbruikt en in vrijwel waardelooze mieren-kapoewerie veranderd. Kunnen „de Boschnegers, die zich in dien tijd waarschijnlijk tot het 5-voudige zullen hebben uitgebreid, niet naar de buurlanden, vooral Demerara, uitwijken, dan zullen ze naar het kustgebied moeten komen, waar ze in zoo grooten getalle en in korten tijd onmogelijk kunnen worden geassimileerd." Daarom wordt „voorgesteld het wegtrekken der Boschnegers naar de westelijke binnenlanden geheel te beletten en hun in plaats daarvan extra hiervoor in te richten vestigingsplaatsen in Coronie aan te bieden

teneinde ze aan de Coronianen te doen assimileeren. Ze zullen dan, ten minste de daar opgegroeide generatie, ophouden Boschnegers en parasieten op ons land te zijn en geschikt worden gemaakt om opgenomen te worden in de creoolsche volksgemeenschap van Suriname".

Een grootsch plan! — dat ons zonder meer stelt voor een ontstellende hoeveelheid, soms schier onoplosbaar of zelfs niet eens aanvaardbaar gelijkende maatschappelijke problemen en dat daarom door velen stellig voor niet mogelijk zal worden gehouden. Zèlfs indien men vertrouwen heeft in de grondslagen van STAHEL's betoog en daarbij gelooft in een permanente mierenkapoeweri, waarvan het bestaan echter nog zal moeten worden bewezen.

G. STAHEL & D. C. GEIJSKES, 1940. Drie verkenningsvluchten boven Suriname's binnenlanden met het K.L.M.-vliegtuig „De Snip". *Tijdschr. Ned. Aardr. Gen.* (2) 57, p. 441–456, 2 tabb., 2 kaarten.

Een verslag van drie vluchten van 6–7 u, op 16, 17 en 18 Oct. 1939, naar de groote savannen aan de Zuid-grens, waarbij veel belangwekkende waarnemingen werden verricht. Men kreeg een uitstekende kijk op den bouw van den machtigen Tafelberg, vloog over het, uit de lucht wel zeer merkwaardige Coeroeni-landschap, ontdekte een schijnbaar geschikt landingsterrein op de Paroe-savanne en zag met angstwekkende duidelijkheid, hoe de valleien van de Boven-Suriname en de Saramacca door de Boschnegers, in samenwerking met de parasolmieren, van hun vruchtbaarheid werden beroofd.

GEROLD STAHEL & D. C. GEIJSKES, 1940. De parasolmieren en hunne bestrijding. *Bull. Landbouwproefst. Suriname* 56, 26 pp., 2 tabb.

In kort bestek wordt ons hier op een zakelijke en toch prettig leesbare wijze veel belangwekkends verteld over de beide, in Suriname voorkomende soorten van parasolmieren (*Atta cephalotes*, de mier van het laagland en *Atta sexdens*, de bewoner der hoogere, binnenlandsche gronden), waarbij achtereenvolgens de soortverschillen, de verschillende vormen waarin de mieren in hetzelfde nest voorkomen, de bewonderenswaardige organisatie van den staat der parasolmieren, de bouw der nesten en het ontstaan van nieuwe nesten worden behandeld. Deze kennis van het doen en laten der parasolmieren is een eerste vereischte om te kunnen komen tot een doelmatige bestrijding, waaraan de laatste 6 bladzijden zijn gewijd en waarin de verdelging met water en met zwavelkoolstof in het bijzonder wordt besproken.

De bestrijding van deze groote landbouwplaag is alleen dan op afdoende wijze uit te voeren, indien wordt gewerkt met vaste bestrijdingsploegen, waarbij een zoo volledig mogelijk bebouwd gebied in behandeling wordt genomen.

De afbeeldingen geven een goed beeld van den ingewikkelden bouw van het nest van *Atta cephalotes* en *A. sexdens* en toonen enkele in het oog springende verschillen tusschen de werksters en de soldaten van

beide soorten. In de inhoudsopgave moeten alle bladzijde-verwijzingen met 2 worden vermeerderd.

De waarde van dit boekje wordt aanzienlijk verhoogd door het feit, dat het niet slechts de vrucht is van een ijverige literatuurstudie, maar ook van een uitgebreid veld- en laboratorium-onderzoek van de beide schrijvers.

GEROLD STAHEL & D. C. GEIJSKES, 1940. Observations about temperature and moisture in *Atta*-nests. *Revista Entomol. 11*, 766–775, 6 figg.

Een nauwkeurig onderzoek, waarin wordt aangetoond, dat de temperatuur in de schimmeltuinen van de *Atta*-nesten — in tegenstelling met de bestaande vermoedens — niet hooger is dan van de omgeving.

G. STAHEL & D. C. GEIJSKES, 1940. De zand- en schelpritsen. *De Surinamer 1940, 20 Dec.*, 4 pp.

Een voorloopige mededeeling, die, naast enkele belangwekkende beschouwingen over het ontstaan van het Surinaamsche kustland, enkele resultaten geeft van een nauwkeurig onderzoek van de ritsen ten Noorden van Paramaribo. Het is merkwaardig, dat — hoewel de ritsen ook in Demerara en elders, waar een lage kust met een ondiepe zee voorkomt, worden aangetroffen — over den bouw van deze merkwaardige vormingen, tot dusver nog zoo uiterst weinig bekend was.

GEROLD STAHEL & D. C. GEIJSKES, 1941. Weitere Untersuchungen über Nestbau und Gartenpilz von *Atta cephalotes* L. und *Atta sexdens* L. (*Hym. Formicidae*). *Revista Entomol. 12*, p. 243–268, 9 figg., tab. 15–19.

In een vroegere mededeeling (*Rev. Ent. 10*, 1939) werd reeds het resultaat van een systematisch onderzoek naar den bouw van de nesten der parasolmieren medegedeeld. (Besproken in *W.I. Gids, 23*, jrg. 22, p. 191). Deze publicatie heeft ten doel onze kennis van de buitengewoon mooie en ingewikkelde organisatie van de *Atta*-staat nog meer te verdiepen. In het mycologische deel wordt het bewijs geleverd dat de schimmel, die door de mieren wordt gekweekt, een basidiomyceet is, behoorende tot het geslacht *Rozites*, waarvan de paddestoel slechts uiterst zelden tot ontwikkeling komt.

Verslag over de jaren 1938 en 1939. Departement van Landbouw-Economische Zaken Suriname (z.j. : 1940?), 163 pp., 17 figg., 4 tabb.

De inhoud van dit verslag is te veelzijdig dan dat hier een volledig beeld over den inhoud zou kunnen worden gegeven. Het bevat o.m. artikelen over: Weersgesteldheid; toestand van den landbouw (blz. 11–23), citruscultuur (blz. 24–68, met een groot rapport van J. D.

OPPENHEIM); koffie (blz. 69–79, met proeven over verbetering van de liberia-koffie en een nieuwe pulpmethode); rijstcultuur (blz. 80–108, met een rapport van TAN SIN HOUW, over kwaliteitsverbetering van gepelde rijst, en met een nieuwe methode voor de bereiding van gestoomde rijst); bacoven en visscherij.

Verslag over het jaar 1940. Departement van Landbouw-Economische Zaken Suriname (z.j. : 1941?), 145 pp., 5 figg.

Met verslagen over: Weersgesteldheid; toestand van den landbouw; werkzaamheden landbouwscheikundige (H. J. MULLER, blz. 20–36); irrigatiedienst (J. J. VAN WOUW, blz. 37–45); werkzaamheden tuinbouwkundig ambtenaar (E. J. UHLENBECK); citruscultuur (J. D. OPPENHEIM, blz. 52–66); werkzaamheden landbouwleeraar (W. E. HEWITT); ontwikkeling van den landbouw in Nickerie (H. L. H. SCHÜTZ, blz. 88–100); aandoeningen van ananas (J. URI, blz. 105–114) en visscherij (J. DIEMONT, blz. 133–138).

Verslag over het jaar 1941. Departement van Landbouw-Economische Zaken Suriname (z.j. : 1943), 159 pp., 5 figg.

Hierin wordt o.m. behandeld: Weersgesteldheid, toestand van den landbouw; werkzaamheden landbouwscheikundige (H. J. MULLER, blz. 17–43, waaronder grondonderzoek, wateronderzoek); verslag landbouwconsulent (E. J. UHLENBECK, blz. 44–63); citruscultuur (J. D. OPPENHEIM, blz. 64–86), verslag landbouwleeraar (W. E. HEWITT en H. SCHÜTZ, blz. 87–107), verslag veearts (J. FRICKERS, 108–144).

———

PROF. DR. P. G. FLU †

DOOR

PROF. DR. E. GORTER

Professor Dr. Paul Christiaan Flu werd te Paramaribo geboren op 11 Februari 1884 en overleed te Leiden op 16 December 1945.

Deze zoon van West-Indië hier te herdenken is een plicht, waarvan het goed is zich te kwijten. Want hij was een man, die tot de besten der beoefenaren van de wetenschap behoorde, en die als mensch in al zijn eenvoud uitstak boven zeer velen. Hij was iemand, die in elken werkkring iets heel goeds tot stand bracht en die geroepen werd tot bekleeding van de hoogste posten. Ook op deze hooge plaatsen was hij altijd degene, die zijn werk zóó deed, dat hij de vergelijking met zijns gelijken glansrijk doorstond, en dat hij geroemd werd om de wijze, waarop hij toonde de plaats, waar hij was geroepen, waardig te zijn.

Maar schetsen wij eerst zijn levensloop. Na in zijn geboorteplaats de lessen van de artsenschool te hebben gevolgd, voltooide hij zijn studies aan de Utrechtsche Universiteit met een artsexamen, dat hij in 1906 aflegde. Teruggekeerd naar zijn geboortegrond, werd hij in 1908 als officier van gezondheid gedetacheerd bij het Militair hospitaal te Paramaribo, waar hij zijn onderwijstaak begon met lessen aan de artsenschool.

Niet lang, slechts 3 jaar, heeft West-Indië geprofiteerd van de aanwezigheid van dezen begaafden werker in zijn midden. Toch heeft hij in deze enkele jaren, die een ander noodig zou hebben om zich in te werken, belangrijke onderzoekingen gedaan voor de ziekten, die in Suriname veel voorkomen, over framboesia en gele koorts, filariase en bilharziose.

Reeds in 1911 werd hij overgeplaatst naar Weltevreden, waar hij werkzaam was aan het geneeskundig laboratorium, waarvan hij in 1915 directeur werd. Hier heeft hij tal van hygiënische vraagstukken bestudeerd, vooral met betrekking tot de filariase, de pest en de cholera. Hier heeft hij zich ook kunnen bekwamen

voor zijn professorale werkkring, door onderwijs te geven in algemeene parasitologie aan de bestuursschool en aan de school tot opleiding van Indische artsen. Kenner, als weinig anderen, van de tropische hygiëne, zelfstandig beoefenaar der wetenschap en voortreffelijk docent, als hij toen reeds was, werd hij in 1921 naar Leiden geroepen, toen daar aan de universiteit een nieuwe leerstoel was ingesteld in tropische hygiëne. Hier heeft hij bijna 25 jaar zijn werk in dienst van de menschheid, van de wetenschap en van het onderwijs, voortgezet, en heeft hij beantwoord aan de verwachtingen, die men van hem koesterde.

Hij heeft het daarbij goed gehad, al werd de last, die op zijn schouders werd gelegd, wel steeds verzwaard. Maar Flu, in die eerste Leidsche jaren een toonbeeld van kracht en gezondheid, nam die lasten gaarna op zich, als hij meende, dat hij daarmee belangen, die hem ter harte gingen, diende. Nooit zag hij, naar hetgeen hij zelf het liefst zou willen, altijd ging anderer belang en verlangen bij hem voor.

Het was zoo goed voor hem begonnen, als een beoefenaar der wetenschap het zich maar als ideaal zou wenschen. Betrekkelijk geringe bemoeienis met de opleiding en het onderwijs aan de groote stroom van medische studenten, maar in staat de waarlijk belangstellenden in zijn vak voor te lichten en op te leiden, voor hun taak in Indië. Ook niet in zijn wetenschappelijk werk belemmerd, door een groote stroom van examens of tentamens, maar in staat om jonge medewerkers behulpzaam te zijn en voortreffelijk leiding te geven bij het schrijven van een proefschrift of het oplossen van een wetenschappelijk vraagstuk. Tenslotte ondergebracht in een nieuw laboratorium, dat nu — het is vooral voor de andere hoogleeraren een nadeel geweest — te ver van het nieuwe ziekenhuis lag, maar dat, gesticht als het was door het Leidsche Instituut voor tropische Geneeskunde, den directeur, Flu zelf, een vrijheid en autonomie liet, die aan rijksklinieken en laboratoria niet meer bestond.

Wij mogen hier wel even de namen noemen van Prof. Dr. D. A. de Jong en Prof. P. Th. L. Kan, die dit bedje zoo voor hun lateren collega hadden gespreid door de belangstelling van Rotterdam voor dit Instituut wakker te roepen.

Ook nog nadat Flu in 1925 de taak van Prof. Dr. D. A. de Jong had overgenomen en de opdracht aanvaard om ook onderwijs te geven in de parasitologie, bleef de gunstige toestand om wetenschappelijk te blijven werken voor hem voortbestaan, mede doordat hij in den parasitoloog dr. van Thiel een voortreffelijk

medewerker aan het Instituut kon verbinden. Eerst in 1936, toen de bezuiniging noodzaakte tot opheffing van de leerstoel voor bacteriologie en hygiëne, en Flu ook dit onderwijs op zich nam, werd de toestand ook voor hem ongunstiger, in zooverre, dat hij nu weer college moest geven en examens moest afnemen. Maar Flu schijnt op deze overlading niet te hebben gereageerd door minder tijd aan eigen werk te geven. Niemand zal kunnen beweren, dat hij in de publicaties uit het Tropisch Instituut, die als „Acta Leidensia edita cura et sumptibus scholae medicinae tropicae" in 16 jaargangen afzonderlijk verschenen, kan bemerken dat zelfs maar het tempo van zijn werk geleden heeft onder de last van de enorme uitbreiding van zijn onderwijstaak. Kracht kenmerkte al zijn daden; hij was lichamelijk sterk, had een groote werkkracht, en wist niet van wijken. Heeft hij te lang te veel van zich gevergd, of heeft alleen zijn ernstige ziekte vóór den oorlog, toen wij reeds vreesden hem te moeten verliezen, ook dezen sterken man op te jeugdigen leeftijd gebroken? Zeker is, dat de oorlogsrampen, die hij zoo moedig tegemoet heeft gezien, en de zware slag, die zijn gezin in het sterven van zijn zoon getroffen heeft, tot het vroege einde van iemand, die men een hoogen leeftijd had toegedacht, hebben bijgedragen.

Maar gedenken wij hem, hoe hij was vóór die rampjaren, nog in zijn volle kracht en opgewektheid.

Mag ik dan een herinnering ophalen uit de jaren, toen hij voorzitter van de faculteit was en dus elke week naar het ziekenhuis kwam om zijn taak te vervullen als voorzitter van de artsexamencommissie? Ik denk aan deze ochtenden uit die jaren nog altijd met groote vreugde terug, omdat Flu in die jaren bezig was aan zijn scherpzinnige, nauwkeurige en interessante onderzoekingen over de bacteriophaag van d'Hérelle. Elke week vertelde hij dan van de vorderingen van zijn onderzoek, van de wijze, waarop hij weer nieuwe bewijzen had gevonden voor de opvatting, dat de bacteriophaag inderdaad een levend organisme is, dat bacteriën oplost. Ik herinner mij deze besprekingen zoo graag, omdat zij mij zoo goed in staat stelden mee te leven en te genieten van de vreugde van Flu als wetenschappelijk onderzoeker en bewondering te voelen groeien voor de wijze van werken van dezen geleerde. Herinneringen, die mij des te liever zijn, omdat deze besprekingen ook den mensch Flu nader brachten.

Want als men slechts den docent, den examinator, den spreker,

of den wetenschappelijk onderzoeker kende, dan zag men Flu nog niet in zijn volle waarde, al was elk der functies bij hem innig met het geheel vergroeid. Flu moet men ook blijven herdenken als een bescheiden mensch, die meer anderen dan zichzelf zocht, die in zijn omgeving vreugde en stemming wekte, ernst met luchtigheid wist af te wisselen, en die de gave had zijn medemenschen iets te geven zonder hun iets te ontnemen, die nooit scherp was in zijn oordeel, niemand griefde en toch zijn eigen meening nooit verdoezelde.

Hij was een trouw en eerlijk mensch, dien de universiteit als een harer besten zal blijven herdenken.

Utrecht, Mei 1946

ARMEN- EN KERKEZORG IN SURINAME NA DE INBEZITNEMING DER KOLONIE DOOR ABRAHAM CRYNSSEN

DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ

Twee jaren na de inbezitneming van Suriname lezen wij in de politieke notulen van 17 Juni 1669: „Op seeker request van den Kerckenraedt van Suriname, gepresenteert tot soustien en onderhoudt van de armen in deze provincie, sijn toegestaen de naevolgende poincten:

1. dat alle drie maenden een collecte sal mogen gedaen worden door de gansche provincie ende dat de Kerckenraedt daartoe sodanige personen toe sullen gebruijken, die sij sullen denken bequaem te weesen;

2. dat op alle obligatien en assignatien die geaccepteert sijn bij manquement van betaling een parate executie sal volgen;

3. dat alle incomende schepen sullen gehouden sijn voor den armen te geven hondert pondt broodt of de valeur van hondert pondt suijcker;

4. dat voor yeder vijftich ackers landt die tot Toerarica sal opgenomen worden, hondert pondt suijcker van den opnemer voor den armen betaelt sal worden;

5. dat yeder herbergier jaerlijcks voor de armen sal geven driehondert pondt suijcker;

6. dat voor yeder persoon, die in de Kerck sal begraven worden, sal voor de armen betaelt worden vierhondert pondt suijcker.

De eerste diaken was de commies Combé. Omtrent zijn dienst als commies werd in hetzelfde jaar 1669 bepaald, hoe hij de schepen heeft te visiteeren: „Hy sal sich aen boort begeven en sich informeeren van den naem van den schipper en het schip en waer het van daen is, alsmede van de ladinge, dewelcke indien bestaet in neegers, koebeesten of paerden, sal correct het getal

daervan opnemen, doch in cas bestaet in alderhande andere coopmanschappen sal met het simpele antwoort van de schippers tevreden syn ende voorts alles net te boek stellen. Voor de passe om aen den sergeant in het fort de wacht hebbende te vertoonen, sal de commijs genieten dertich stuyvers".

Combé heeft voor de armen veel weten te doen, behalve dat hij met zijn visitatie ten behoeve van de belasting voor de inning van de noodige gelden zorgde. Toen de armenkas goed voorzien was en de kerkekas in minder goeden staat verkeerde, kreeg hij gedaan, dat de *f* 5.—, welke ieder vertrekkend schip of bark aan de armen betaalde, aan de kerkekas zou worden overgedragen. Combé was toen — in 1690 — kerkmeester.

Wij lezen op 8 April 1690: „binnengestaen Nicolaes Combé, kerckmeester van de kercke alhier aen Paramaribo. Volgens resolutie van 2 Juni voorleden jaer heeft hij provisioneel eenige gelden uit de effecten van den armen genomen tot reparatie van de voormelde kercke" en hij deelt mede „dat dewijl als nu de gelden van den voorsegden armen heeft overgelevert aen de diaconen die in sijn plaets aengestelt waerdoor sigh daervan alsnu niet conde bedienen en de kerck geen middelen hadt om de nodige reparatie te kunnen betaelen" verzoekt hij „dat naerdemael de effecten van den armen seer considerabel en wijnigh armen sijn dat de Heeren deser taeffel de goedheijt beliefden te hebben om aen de voorsegde kercke toe leggen soodanige vijf guldens als ijder schipper ende sijn schip of barck uyt dese riviere vertreckende aen den voorsegden armen moeten betaelen". Waarop gedelibereert sijnde is goetgevonden en verstaen dat yder van hier vertreckende schipper met sijn schip ofte barck de vijf guldens in plaets van aen den armen aen den voorsegden Nicolaes Combé als kerckmeester sal moeten betaelen".

De mededeeling betreffende de „considerabele" middelen van de diaconie, door Combé in den Raad gedaan, ontging den gouverneur en raden niet. Enkele weken later wordt „op voorstel van den Gouverneur goetgevonden en verstaen de armmeesters of diaconen deser stede te ordonneeren, dat sy haer sullen hebben te prepareeren tot het besorgen van soodanige posten, plancken en hout, als tot het bouwen van een provisioneel hospitael soude werden gerequireert, en dat van soodanige groote als de Heer Gouverneur goetvinden sal te moeten syn".

BIBLIOGRAPHIE

A. TIJDSCHRIFTEN, COURANTEN, ENZ.

The Geographical Review, Vol. XXXV, no. 4. 1945. Notes on the Geology and Geography of Tafelberg, Suriname, door dr. Bassett Maguire.

Phytopathologie. Februari 1940. Vol. XXX, no. 2. Corticium Areolatum, the cause of the Areolate leaf spot of citrus, door Gerold Stahel.

Revista de Entomologia. Vol. II, Juni 1940. Rio de Janeiro (Brazilië) Notes on Odanota of Surinam. I. door D. C. Geijkes.

Idem. Vol. XI. Observations about temperature and moisture in Atta-nests, door Gerold Stahel en D. C. Geijkes.

Idem. Vol. XII. Weitere Untersuchungen über Nestbau und Gartenpilz von Atta cephalotes L. und Atta sexdens L., door Gerold Stahel en D. C. Geijkes.

Annals Entomological Society of America. Vol. XXXVI, no. 4. Dec. 1941. Notes on Odanata of Surinam II, door D. C. Geijkes.

Idem. Notes on the Odanota of Surinam IV. Nine new or little known Zygopterous nymphs from the inland waters, door D. C. Geijkes.

Tropical Agriculture. Vol. XVIII. Trinidad. The effect of carbon bisulfide on the germination power of paddy, door Gerold Stahel.

Ecology. 1942. Observations on temperature in a tropical river, door D. C. Geijkes.

Entom News. Vol. LIV. Notes on Odanota of Surinam. III. The genus Coryphaeschna, with descriptions of a new species and of the hymph of C. virens., door D. C. Geijkes.

Journal of the New York Botanical Gardens. Vol. 44. The fungus gardens of the leafcutting ants, door Gerold Stahel.

Idem. Vol. 45. The funiculi of Swartzia prouacensis (Aubl.) Amsh. and notes on Arowak Indian names of plants, door Gerold Stahel.

Idem. Vol. 46, no. 551 Nov. en Dec. 1945. The First Botanical Exploration of Table Mountain in Surinam, door Bassett Maguire.

Naar ruimer Horizon. Indisch Jeugd-Centrum. Januari-Februari 1946. no. 3/4. Naar Moengo. Het Bauxiet-mijnstadje in de West, door W. F. E. Smelik.

Nederlandsch Studieblad. December 1945, no. 6. De blanke man slaagt voor het eerst als arbeider in een Tropisch gewest, door jhr. L. C. van Panhuis.

Idem. Februari 1946. no. 8. Herinnering aan prof. dr. G. A. F. Molengraaff in verband met zijn arbeid in Nederlandsch West-Indië, door jhr. L. C. van Panhuys.

Economisch Statistische Berichten. December 1945. Surinaamsche honing, door ir. W. Spoon [overgenomen door Het Indisch Nieuws van 2 Februari 1946, no. 5].

Het Schouwvenster. 8 December 1945, no. 2. West-Indië in den oorlog.

Idem. 12 Januari 1946, no. 7. Petroleum hielp den oorlog winnen.

Op den Uitkijk. Januari 1946, no. 4. Jamaica, parel van West-Indië, door John S. Zody.

Cultureel Indië, 7de jaargang. Het eerste eeuwgetijde van de Nederlandsche kolonisten in Suriname, door Fred. Oudschans Dentz; Bevolkingsgroepen op Curaçao, door Cola Debrot.

International Affairs, 1944, no. 20. The Dutch West Indies in peace and war, door Mühlenfeld.

Ardea. 32ste Jrg., 1943. De Flamingo's van Bonaire, door prof. dr. A. E. H. Swaen.

Gereformeerd Weekblad. Iste Jrg. 11 Januari 1946, no. 27. Gereformeerd kerkelijk leven in vrij Nederland tijdens den oorlog [op Curaçao], door B. de Gaay Fortman.

Ons Suriname. Januari 1946. Het bezoek van onze Kroonprinses Juliana aan Suriname.

Nieuw Suriname, no. 9. De weg die voor ons ligt; De ananascultuur in Suriname kan en moet slagen, door W. C. Clasener; Victor, door J. G. de Roever; Odo's; Nogmaals lepra, door F. Beeldsnijder; Anansi wil rijk worden; Kolonisatie, door O. M. de Munnick.

Idem. no. 10. De eerste stap, door W. F. H. Laret en H. F. de Miranda; De taak en het werk van de Surinaamsche Bank, door G. C. Krabbendam; Ananascultuur in Suriname (IV), door W. C. Clasener; De verantwoordelijkheid der Staten in West-Indië, door W. (uit: Vrij Nederland. Londen, 19 Januari 1946); De Surinamers in Curaçao, door F. L. de Rooy; Victor, door J. G. de Roever; Als Figri gaat vissen; 25.000 Surinamers betoogen tegen devaluatie; Surinaamsche humor.

Idem. no. 11. De knuppel in het hoenderhok, door dr. L. Lashley, Vijf jarenplan voor Suriname, door L. Junker; Victor, door J. G. de Roever; De band door de lucht, door F. L. de Rooy; Nog maals rassenwaanzin, door dr. L. Lashley.

Idem. no. 12. De Surinaamsche gulden. Is devaluatie gewenscht?, door G. C. Krabbendam; Het koloniaal geweten in Suriname's omgeving, door C. R. Biswamitre; Suriname's politieke toestand. Resultaat van een enquête; Heeft de cacaocultuur een kans in Suriname?, door A. F. M.; Odo's; Positie der West-Indische valuta. Vraaggesprek met dr. Rutgers; Anansi geeft een concert.

Idem. no. 13. Caraïbische problemen. De eenheid van het West-Indische gebied, door J. van de Walle; Wat denkt de Indonesiër in Suriname, door S. M. Hardjo; Het beeld van een Surinaamsche tuin, door Freia Beeldsnijder; Studiekring voor Suriname en Curaçao, door J. L.; Bestuursdecentralisatie op Curaçao, door F. L. de Rooy.

Het Indisch Nieuws. 23 Maart 1946, no. 12. De commissie-Rutgers in Suriname; Uit de West. Wist gij ....

Idem. 30 Maart 1946, no. 13. Pedro Louis Brion, de medebevrijder van Venezuela, door F. O. D.

Idem. 6 April 1946 no. 14. Wist U dat van Curaçao? door Macamba; De Statenverkiezingen in Suriname, door F. O. D.

Missionary Monthly, Januari 1946, no. 581. Zending onder de Hindustaansche vrouwen en meisjes op Saron, Suriname, door A. Wezeman.

Idem. Februari 1946, no. 582. De zendingspost te Poese Groenoe, Suriname, door Julius Leerdam.

De Pen Gun. 7 Februari 1946, no. 36. Hoe Curaçao weerbaar werd gemaakt, door H. A. Corsten.

Idem. 7 Maart 1946, no. 40. Negen hooge dagen in Curaçao, door G. Seppen.

Idem. 28 Maart 1946, no. 43. Sint Maarten. Neerlands kleinste garnizoen in oorlogstijd, door G. Seppen.

Idem. 4 April 1946, no. 44. Indiaansche aspecten in de West.

Je Maintiendrai. 5 April 1946, no. 36. Landontginning in Suriname, door dr. E. P. Verkade-Cartier van Dissel.

De Maasbode. 20 Maart 194ℓ. De toekomst van Suriname en Curaçao.

Echo's uit de Missies. 25 Januari 1946 no. 3/4. Statistiek van onze Missie op 1 Januari 1946. I. Missie van Curaçao. II. Missie van Suriname.

De Hervormde kerk. 16 Maart 1946. Binnendoor van Nickerie naar Paramaribo, door ds. D. Mulder.

Economische Voorlichting. 30 Maart 1946, no. 40. De Houtexploitatie in Suriname.

Trouw. 27 Maart 1946. Dr. Rutgers (terug uit de West) „Curaçao bijzonder welvarend, in Suriname schijnwelvaart".

Oost en West. 1 Februari 1946, no. 3. Curaçao en de Rijksconferentie,

Idem. 15 Februari 1946, no. 4. Suriname en Curaçao in het koninkrijk.

Idem. .5 Maart 1946, no. 6. De Javanen in Suriname, door P. Cool.

Nieuw Indië, 2 Februari 1946, no. 7. Hoe kwamen wij op Curaçao, door jhr. dr. van den Bergh.

Idem. 16 Februari 1946, no. 8. Curaçao, het vierde Rijksdeel, door Cor Souw.

Idem. 30 Maart 1946, no. 11. Onvoldoende berichtgeving over en weer [uit de West], door Cor Souw.

Vrij Nederland. (Londen) 2 Februari 1946, no. 28. De positie van de WestIndische Vrouw uit het volk.

Idem. 9 Februari 1946, no. 29. De komende verkiezingen in Suriname, door W.

Libertas, Februari 1946, no. 17. Afrekening met de Surinamedroom. II, door J. van de Walle; Curaçao en autonomie, door E. A. Winters.

Idem. Maart 1946, no. 18. Naar regionale samenwerking in West-Indië, door J. van de Walle.

The West India Committee Circular. Juli 1945, no. 1171. Collaboration in the Caribbean;

Idem. Augustus 1945, no. 1172. A West Indian University (in Jamaica), Caribbean Tourist Trade; East Indians in Trinidad Celebrate Centenary of their Arrival.

Idem. October 1945, no. 1174. West Indian Development and Welfare (Report by Sir Frank Stockdale).

Idem. November 1945, no. 1175. Trinidad and Tobago Tourist Trade; The History of Tobago, door G. R. Ottley.

Idem. Februari 1946, no. 1178. The Caribbean Islands. How did they rise from the Sea?

Idem. Maart 1946, no. 1179. An Experiment Fishing Survey in Trinidad, Tobago and British Guiana, door Richard F. Whiteleather en Herbert H. Brown.

B. BOEKEN, GESCHRIFTEN, ENZ.

K.L.M.'s Caribean Decade 1934–1944. The story of the Operations of Royal Dutch Airlines in the West Indies since December 1934.

Wild Rats and Mice in Paramaribo, door prof. dr. A. B. Droogleever Fortuin, 1945.

Een feest bij de Trio Indianen, door prof. dr. G. Stahel. (overdruk uit De Surinamer van 20 October 1941).

Een groot Nederlander in Suriname. Leven en werken van den eerbiedwaardigen dienaar Gods Petrus Donders, door H. Helmer CssR. Drukkerij H. Bergmans N.V., Tilburg 1946.

Canada West Indies Magazine. The Special Number In Tribute to our Allies in the Dutch West Indies. April 1944, Geïll.

N.S.B.-deportatie naar Oost- en West-Indië, door G. L. Tichelman en W. H. Alting von Geusau. Amsterdam 1945 (Uitgegeven met voorkennis van den Rijksvoorlichtingsdienst).

Rapport van de Commissie (C.C.W. Uffelie) voor de bestudeering van na-oorlogsche problemen in Suriname, ingesteld bij besluit van den Gouverneur van 24 Februari 1943, nr. 549. Z. pl. 1945, 157 blz. Grafn.

Bonaire een rustig eilandje in de Caraïbische Zee. Uitgave van de N.V. Handels-Maatschappij „Kralendijk", 1946.

De zand- en schelpritsen (a prelimentary note), door Gerold Stahel. Paramaribo. 1940.

O.D.

UIT DE GESCHIEDENIS DER OPENING VAN HET SURINAAMSCHE BINNENLAND
III (Slot)

DOOR

W. R. MENKMAN

Op Dinsdag den 1en April vertrokken kwamen wij, na eenige stroomversnellingen te zijn overgegaan aan de plaats waar het voormalige dorp *Jinjee* gelegen was. Slechts weinige jaren geleden waren de bewoners naar *Goejaba* getrokken. Van zulke verlatene woonplaatsen zagen wij op onzen togt menigvuldige overblijfselen. Besmettelijke ziekten, onderlinge oneenigheden of wel het vinden van meer vruchtbare gronden elders, schijnen tot zulke verhuizingen aanleiding te geven. Van daar bragten wij een kort bezoek aan het dorp *Binnikwaai* en werden door eenige corjalen begeleid naar het dorp *Slee*, zooals vroeger is gemeld de tijdelijke residentie van *kapitein Hiddehosso*.

Alvorens aan de landingsplaats te komen werd door allen op eene rots een bad genomen en trokken zij hunne beste kleederen aan. De meisjes, tot dusverre in Eva's costuum, doschten zich in bontgekleurde paantjes.

Onder het lossen van geweerschoten werden wij door *Hiddehosso*, zijn broeder *Waipoe* en de overige bevolking, die evenwel niet talrijk was, ontvangen. Alhoewel de ons aangewezen huisvesting uiterst bekrompen was, bemerkten wij toch, dat wij welkom waren. *Hiddehosso* noodigde ons uit een glas bier met hem te drinken en verzocht tevens onzen manschappen een borrel jenever te mogen inschenken. Niet weinig verwonderd waren wij toen hij een flesch bier en een stoop jenever te voorschijn haalde, die hij van den eersten ondergeteekende in de maand Januarij te *Paramaribo* ten geschenke gekregen en sedert dien tijd zorgvuldig had bewaard om bij onze komst te ledigen. Het dorp Slee is kleiner dan *Goejaba* en zal ongeveer 200 inwoners tellen. De hutten, zonder eenige kunst of versiering gebouwd, zijn, evenals overal, klein

en staan onregelmatig in het rond. De wanden bestaan uit in elkaar gevlochten bladeren van den taspalm [1]); ook de daken zijn daarvan gedekt.

De rivier is vóór het dorp 350 meters breed; een groep van drie eilanden, waarvan het grootste $^3/_4$ kilometer lang is, belemmert gedeeltelijk het gezicht op den tegenover liggenden oever, alwaar de voormalige vestiging der Moravische Broeders; *Oud Bambeij* gelegen is. Wegens de vele ziekten en sterfgevallen is die vestiging naar *Nieuw Bambeij*, even boven *Goejaba*, bij de *Granwanakreek* en vervolgens naar *Gansee* verlegd. Thans bevindt zij zich op *Berg en Dal*.

Wij hadden veel moeite om *Hiddehosso* over te halen de reis naar boven mede te maken, waaraan ons echter veel gelegen was wegens den invloed dien hij op zijne stamgenooten uitoefende. Hij scheen daarin evenwel niet veel zin te hebben, daar hij allerlei uitvlugten zocht om van zijne ons te *Paramaribo* gedane belofte ontslagen te worden. Het was ons bekend, dat zijn gezag zich niet uitstrekt tot het door de Loango-negers bewoonde gebied, hetwelk wij gereed waren binnen te treden; en wij beseften dan ook welke groote verantwoordelijkheid hij tegenover die kapiteins op zich laadde door ons behulpzaam te zijn in het bezoeken van hun land. Nadat er eenige conferentiën gehouden waren vernamen wij de blijde tijding dat de beide broeders *Hiddehosso* en *Waipoe* ons zouden vergezellen; en later verkregen wij de overtuiging, dat zonder hen het ons nimmer zoude gelukt zijn zoover door te dringen, wegens den feitelijken tegenstand waarmede wij zouden hebben te kampen gehad. Hoezeer dan ook met tegenzin waren wij verpligt den volgenden dag in *Slee* te blijven, daar de cassave bereid moest worden die voor de reis werd noodig geacht.

Wij maakten van dit oponthoud gebruik om het voetpad te gaan, dat van *Slee* leidt naar de *Boven Saramacca* en aldaar uitkomt tegenover het *Matoeari dorp* [2]) *Misatan*, even boven den waterval van *Graas*, welk dorp in anderhalven dagmarsch bereikt kan worden. Al kronkelend, zooals alle door negers aangelegde voetpaden zijn, loopt het aanvankelijk langs hunne kost-

[1]) Surinaamsche naam voor de Geonoma, Negerengelsch Tassi, een dwergpalm; *Enc. v. Nederl. W. Ind.*

[2]) Matoewari is de Negerengelsche naam voor de Crenicichla Saxatilus, langs de kusten en in de rivieren van Brazilië en de Guyanas voorkomend en de Teuthis Hepatus, een in West Indië verbreide zeevisch; *Enc. v. Ned. West-Indië*. Matoeari-, of Bekoe/Moesinganegers bewonen de Boven Saramacca; *Jhr. L. C. van Panhuys* in De West-Indische Gids III, 87.

gronden, doorkruist tot drie malen toe de *Slee-kreek*, eene kreek die haar kristalhelder water bij het dorp van dien naam in de *Suriname* stort en loopt in eene westelijke rigting verder naar de *Saramacca*.

Daar het weinig beloopen wordt, is het op vele plaatsen niet te onderscheiden van het hooge bosch waar het doorheen kronkelt. Ongeveer 10 minuten gaans van *Slee* leidt een ander voetpad in eene noordelijke rigting naar *Goejaba* en de *Siparikreek*. Naauwelijks waren wij in het dorp teruggekeerd of wij werden verrast door het geroep van „Pingo", „Pingo"! In een oogenblik waren de negers met hunne geweren in het bosch om jagt te maken op eene kudde pingo's, die zich, als bij toeval, in de nabijheid van het dorp had gewaagd. Men kwam echter te laat; slechts twee boschvarkens werden buit gemaakt die evenwel, met een kort te voren geschoten haas voor allen ten hoogste welkom waren. Inderdaad het was het eerste wild dat wij op onze reis op den schotel kregen[1])

Op den avond vóór de afreis werd, te onzer eere, door de boschnegers gezongen en gedanst; welk feest tot laat in den nacht duurde. De dans, *Serkwetti* [2]) genaamd, wordt in eene hurkende houding uitgevoerd, zoowel door vrouwen als door mannen, die op de maat van de trom, onder begeleiding van een eentonig, melancholiek gezang, hunne met een groot aantal koperen ringen versierde armen en beenen met groote vlugheid achteruit en vooruit slaan en zich in het zand bewegen. Een andere dans wordt alleen door jeugdige meisjes en niet gehuwde vrouwen uitgevoerd. De welvoegelijkheid verbiedt om daarvan eene beschrijving te geven en hoewel men zich over het kunstmatige der ligchaamsbewegingen verwonderen moet was het toch walgelijk te zien, hoe opgetogen de ouders waren, wanneer hun kroost in die afschuwwekkende dansen uitmuntte, waarvan zij, door het bijlichten met een kaarsje en door de jeugdige artisten herhaaldelijk te om-

---

[1]) Dicotyles labiatus, Negerengelsch Piengo, leeft in troepen van 20 tot 200 stuks, Dicotyles, Negerengelsch Pakira, leeft in troepen van 6 tot 8 en is kleiner; *Enc. v. Ned. W. I.* Coelogenys paca, Negerengelsch Hei = haas.

[2]) In de zang- en dansmanifestaties van uitsluitend sociale beteekenis, zooals de „Serketi" en de „Awasa", wordt commentaar geleverd in woord en gebaar op actueele gebeurtenissen; *Will. G. Gilbert*, Een en ander over de negroide muziek van Suriname, Kon. Ver. „Koloniaal Instituut", Mededeeling No. LV afd. Volkenkunde, Amsterdam 1940. Deze herdenking van actualiteiten, bij de jaarwisseling b.v., was ook in onzen tijd nog te Paramaribo en op Curaçao in gebruik en volgens eenige schrijvers uit Afrika afkomstig.

helzen, blijk gaven. Onderscheidene keeren waren wij getuigen hoe de jeugd in die soort van ligchaamsbeweging stelselmatig geoefend wordt en moesten wij het in het algemeen betreuren dat menschen, wie het anders niet aan sluwheid ontbreekt, na meer dan eene eeuw geheel vrij en aan zich zelven te zijn overgelaten geweest, nog zóó weinig ontwikkeld waren dat zij zelfs niet de geringste begrippen van eer en van schaamte hebben. De Dagöe of afgodendans mogten wij echter niet zien, dit vond men in het bijzijn van Europeanen minder gepast [1]).

Op Donderdag 3 April toen wij gereed waren om te vertrekken, arriveerde een blinde kapitein die eene lange aanspraak tot ons hield. Daarna werd een kort gebed in de verschillende afgoderijtempeltjes gehouden en verlieten wij eindelijk ten 9 ure het dorp.

Hoezeer wij nu met een kapitein reisden, moesten wij ons toch onderwerpen aan de formaliteiten om bij elk dorp aan te leggen en soms 1½ à 2 uren te wachten, alvorens *Hiddehosso* de noodige conferentiën, bij de boschnegers kroetoe's genoemd, had gehouden, welke tot uitslag hadden de toezegging van ons niet te zullen beletten verder te gaan. Het kwam er bij hen daarbij niet op aan of de aanlegplaats op de brandend heete rotsen in de gloeijende zon gelegen was, dan wel op een koel en schaduwrijk plekje; en soms kostte het ons zeer veel moeite om van legplaats te veranderen, vooral wanneer de bevolking aan het strand was zaâmgevloeid om hun nieuwsgierigheid te bevredigen.

Wij passeerden ook nu weder eenige verlatene dorpen of liever plaatsen van vroegere boschnegers-vestigingen, te weten: *Grandolmoe*, *Kwartiri* en *Kedidotti*, voorts verscheidene groote kreeken zooals: de *Pikien Parwaba*, de *Awarra*, die op den regter oever tegenover de dorpen of buurten *Kettibaffo* en *Passa loango* gelegen is, de *Anjamwojo* en *Doengi-kreeken* en kwamen omstreeks één uur aan de stroomversnelling *Laboesakassian*, alwaar het dorp *Levant* gelegen is, dat volgens *Hiddehosso* noodzakelijk moest bezocht worden.

Na lang wachten aan de rotsen die de landingsplaats vormden werd ons berigt, dat *Sikasie*, de kapitein van het dorp, ziek lag maar met ons wenschte te spreken, zoodat wij genoodzaakt waren te blijven tot den volgenden dag.

[1]) Over het wulpsche karakter van sommige boschneger-dansen is indertijd een polemiek gevoerd; *Dr H. D. Benjamins* in De West-Ind. Gids XI 486; *Dr Morton C. Kahn* in hetzelfde tijdschrift XII 451.

Dagoewé is een andere Negerengelsche naam voor den Papasneki, dus de dans welke de reizigers niet zien mochten heeft met de slangenvereering te maken.

Eenige vruchtboomen benevens cacao- en koffij heesters [1]) getuigden, dat deze plaats betere tijden heeft gekend. De bevolking die, naar het aantal hutten, op 300 menschen kan worden geschat, was, op slechts weinigen na, in de kostgronden verspreid, hetgeen het treurig aanzien van de plaats niet deed verminderen. Ons onderhoud met den kapitein, die, als afstammeling van het eerste *Groot Opperhoofd* tijdens den oorlog met de blanken, in groot aanzien bij de boschnegers staat, doch thans kermend van pijn, door boosaardige zweeren veroorzaakt van zijn leger in de hut niet kon opstaan, leverde niets bijzonders op. Uit medelijden met zijn deerniswaardigen toestand, deelden wij hem een en ander uit onzen voorraad mede; waarop hij, na zich verschoond te hebben dat hij niet in staat was ons beter te ontvangen, den wensch uitdrukte dat wij hem andermaal op onze terugreis mogten komen bezoeken.

Hoogst gelukkig den volgenden morgen die sombere plaats te kunnen verlaten, bereikten wij, na twee scherpe hoeken der rivier *Oewan* en *Mansanti* genaamd te zijn omgevaren, al spoedig het dorp *Malobbi*. Van hier loopt een voetpad waardoor men in drie dagen de *Jakkikreek*, die even boven *Grien Kassabe* in de Tapanahoni uitmondt, bereiken kan. Even boven het voormalige dorp *Bergi*, vóór 40 jaren de woonplaats van het Groot-Opperhoofd der Saramaccaner boschnegers en van den posthouder *van Eijck*, komt men weder aan eenige eilanden, waartusschen de *Biahati* val gelegen is; vervolgens aan de dorpen *Koemboe* en *Toemaripa*, in welker nabijheid zich eenige stroomversnellingen, rotsen en kleine eilanden bevinden. Daar de familie van *Waipoe* hier gevestigd was, moesten wij noodzakelijk even aan dit dorp aanleggen. Onder aanhoudend dansen, het afschieten van geweren en een gezang, waarin zeer weinig melodie te bespeuren was, werden wij welkom geheeten, terwijl ons eene menigte kinderen werd gebragt, met verzoek, hun een naam te geven, waaraan voldaan werd, hoezeer het hun zeer moeijelijk viel om dien te onthouden. Onder belofte bij onze terugkomst aldaar tijdelijk te verblijven, werd de reis voortgezet tot het dorp *Tioboto*, dat wij 's namiddags ten 2 ure bereikten. Wij passeerden op onzen weg de monding van de *Baroema*, *Asamboto* en *Dabikreeken*, alsmede

[1]) Er bestaat nog altijd in Suriname een kwestie over het al dan niet geschikt zijn van het binnenland voor meerjarige cultures, of voor exportcultures in het algemeen; *L. Junker* in De West-Indische Gids XXV 353.

de voormalige, thans verlaten dorpen *Godowatra, Majaja* en *Remoncour.*

Omtrent de fraaije ligging van het dorp *Tioboto* was ons niets te veel verhaald. Na door eene prachtige laan in een open bosch gelegen, eene glooijing van ongeveer 50 voeten hoogte te hebben doorgewandeld kwamen wij aan een dorp, dat, hoewel klein, zich door netheid van vele andere onderscheidde. Daar wij na zooveel regen thans een prachtigen avond hadden, werd, ook tot bekorting van den afstand waarop de goederen vervoerd moesten worden, onze tent aan de landingsplaats tusschen het hoog geboomte uitgespannen.

Onze rivierreis werd den volgenden morgen voortgezet. De heuvels die zich van 150 tot 200 voeten hoogte langs den regter oever tot aan de *Sabati-kreek* uitstrekken, doen de rivier in haren loop eene groote kromming ondergaan, welke door de van boven komende negers wordt verkort door een voetpad, dat die bogt afsnijdt en op *Tioboto* uitkomt.

Behalve een paar kleine stroomversnellingen bij de verlatene dorpen *Koffijombo* en *Sabana*, behoudt de rivier haren rustigen en gladden spiegel tot voorbij het dorp *Dahomeij*, alwaar men weder in eene streek van rotsen en watervallen komt. Het muurvormige digte woud, dat de oevers omzoomt, wordt nog door twee kreeken, de *Totomee* en *Sassakoe*, tusschen welke het dorp *Vanderhaak* gelegen is, doorgebroken. Schuins over laatstgenoemde kreek ligt, als eene voorpost, het dorpje *Klein Dahomeij* waar natuurlijk moest worden aangelegd en de conferentiën van *Hiddehosso* en *Waipoe* met de andere dorpshoofden een aanvang namen om, tot onze groote ergernis, op *Dahomeij* te worden voortgezet.

Mogt deze naam ons al herinneren aan het land van herkomst dezer bevolking, aan het beruchte *Dahomeij van Afrika*, alwaar jaarlijks honderden van negers, ter eere van de schimmen hunner vroegere vorsten op de afschuwelijkste wijze worden omgebragt, zoo scheen ook hier het hoofdoord te zijn van den oorspronkelijken Afrikaanschen fetischen dienst, dewijl ons reeds te voren was verzocht geen moeite aan te wenden het dorp binnen te treden, daar het ontoegankelijk was voor vreemdelingen. Welke moeite wij ook hier en elders aanwenden mogten om achter het geheim te komen dat die plaats van afgodisch bijgeloof beheerscht is ons dit evenwel niet mogen gelukken. *Hiddehosso* verzekerde ons dat hier een zoogenaamde „winti" [1]) heerscht, die zeer na-

[1]) De naam winti zou afkomstig kunnen zijn van het Nederlandsche

deelig is en zelfs bij hem afkeer verwekte; bovendien zou die „winti” genezingen van gebroken armen en beenen bewerkstelligen, welke kracht door het bezoek van blanken zou verloren gaan. Het geheim kon of mogt hij ons evenwel niet mededeelen; vermoedelijk omdat het eigenlijk niet op feiten steunt en alleen in hunne bijgeloovige verbeelding bestaat [1]).

Hiddehosso ging dan met *Waipoe* naar het dorp, ons in de korjalen achterlatende als tentoongestelde rariteiten; en het was dan ook een harde proef op ons geduld om, 2 uren lang, blootgesteld te zijn aan de onbescheiden nieuwsgierigheid eener bevolking, die meerendeels nimmer te voren blanken had gezien. Vooral verwonderde zij zich dat onze gezichten rood en de voeten zwart waren en toen één onzer zijne schoenen uittrok om in de zon te droogen, steeg hunne verbazing ten top, dat wij ons zoo gemakkelijk van die „zwarte huid” konden ontdoen.

Na eenige boodschappen aan *Hiddehosso* gezonden te hebben verscheen hij eindelijk met den kapitein en twee andere voorname inwoners van het dorp, die ons kwamen kennis geven, dat wij de reis ongestoord konden vervolgen. Wij begrepen dat onze reiscompagnon veel moeite had gehad om hen tot dat besluit te brengen. Zij voegden er evenwel bij, — misschien om ons op grooter oponthoud hunnerzijds voor te bereiden —, dat wij nog 3 dagen zouden noodig hebben om te komen aan de zamenvloeijing van de twee rivieren, bij hen *Gran Rio* en *Pikien Rio* genoemd, die de Suriname vormen. Zulk eene groote onwaarheid werd met de meest mogelijke onbeschaamdheid medegedeeld, terwijl niemand zich verwaardigde het tegen te spreken. Daar wij in *Dahomeij* niet konden logeeren werd de reis onmiddellijk voortgezet en kwamen wij, na eenige stróomversnellingen te zijn overgetrokken tegen den avond aan in het dorp *Groot Slee*.

Ingevolge afspraak zou de kapitein van *Dahomeij* den volgenden morgen komen om te beraadslagen over de wijze hoe wij verder zouden gaan. Na onder hevige regenbuien den nacht te hebben doorgebragt onder een afdakje dat overal lekte,verschenen

---

wind; *Enc. v. Ned. West-Indië*. Een boschgeest die in 's menschen lichaam kan binnendringen en hem dan dingen kan laten doen welke hem anders onmogelijk zouden zijn; *Morton C. Kahn*, Djuka, p. 139.

[1]) De Saramaccaners hebben ook later steeds aan blanken den toegang tot dit „medicijndorp” geweigerd. Merkwaardig is dat de juiste ligging er van in de bureaux te Paramaribo in de jaren 1927–1929 niet bekend zou geweest zijn, terwijl het betreffende deel der rivier zoo vaak bezocht was, ook op wetenschappelijke expedities; *Benjamins* in De West-Ind. Gids XI, 486, *Kahn* in hetzelfde tijdschrift XII, 450.

dan ook op den overeengekomen tijd de drie geslepen negers van Dahomeij. Eerst hielden zij eene lange bijeenkomst, waarbij *Hiddehosso* niet tegenwoordig mogt zijn; op eene tweede werd hij er bijgeroepen en de derde had plaats in onze tegenwoordigheid. De woordvoerder, een neger met eene groene muts [1]) op, die aan den *Tappewatradam* tehuis behoorde, deelde ons in het kort mede dat, aangezien twee blanken zich onmogelijk met vijandige bedoelingen onder zulk eene talrijke bevolking konden begeven en ook voor hen, boschnegers, sedert eenige jaren de weg naar de stad geheel was opengesteld, er bij hen geen bezwaar bestond om ons door te laten reizen.

Nadat de dram [2]) eene ronde had gedaan en ieder van dit heerlijke vocht een flinke teug had genoten, werden wij in diezelfde vergadering verzocht inlichtingen te willen geven waarom deze drank en ook geweren, kruit, lood enz. die zij, boschnegers, toch zoo noodig hadden, duur waren geworden; iets wat zij zeer onbillijk vonden en dat wij, evenals de prijs van het hout die tegenwoordig veel te laag was, moesten veranderen en op den ouden voet brengen zoodra wij te *Paramaribo* terug zouden zijn. De vrijmaking der slaven vond bij hen almede de grootste afkeuring; ,,dit was dom van de blanken'', zeiden zij, ,,daar de negers toch zonder dwang niet zouden werken'', terwijl de kapiteins beweerden dat het Gouvernement hun, evenals het Groot Opperhoofd, die er toch ook niets voor deed en bij hen niets te zeggen had, een jaarlijksch tractement moest geven om, zooals zij zich uitdrukten, de rivier te bewaken: ,,foe loekoe Rio'' [3]).

Na hen zoo veel mogelijk op die vragen geantwoord en betreffende hunne brutale pretentiën te regt gezet te hebben, kon eindelijk de reis vervolgd worden, zeer tegen den zin der heeren boschnegers die ons, volgens hunne berekening, tot den volgenden dag hadden willen ophouden.

---

[1]) Wellicht een herinnering aan het corps Jagers, van 1772, uit door het gouvernement voor dit doel gekochte slaven bestaande, tot wier militaire tenue een groene en later een roode muts behoorde; *Enc. v. Ned. West-Indië*; *Wolbers*, Geschiedenis, p. 322.

[2]) Dram een klein gewicht, a small drink, a dram of brandy, a small quantity; *Webster's* International dictionary. Surinaamsche rum uit melasse gestookt; *Enc. v. Ned. W. I.*

[3]) 1873 was het jaar dat het tienjarig staatstoezicht op de geëmancipeerde slaven ophield en dus algeheele vrijheid verkregen was. De emancipatie gold natuurlijk niet den boschnegers, die zich al zoo lang onafhankelijk en ver boven de slaven verheven gevoeld hadden. De kapiteins (dorpshoofden) genieten nog altijd geen ,,toelage'' uit de openbare kas.

Na den val van *Buffelkoeroe* te zijn gepasseerd kwamen wij op het onverwachtst, na een hoek te zijn omgevaren, binnen twee uren tijds, inplaats van in drie dagen zooals men ons had voorgesteld, op Palmzondag, den 6en April, aan het punt van zamenvloeijing der *Pikien* en *Gran Rio* (kleine en groote rivier), die de *Suriname* vormen.

Mogten wij al door de menigvuldige teleurstellingen en het groote oponthoud geen reden hebben om in eene vroolijke of aangename stemming te verkeeren, al het leed werd vergeten bij het prachtig gezigt dat zich aan onze oogen voordeed, vooral bij de gedachte, dat wij eindelijk het doel hadden bereikt van onze lange reis, waarvan wij ons echter, inzonderheid met betrekking tot de jagt en visscherij, veel meer genot hadden voorgesteld.

Terwijl de *Pikien Rio* of de regter tak, dien wij *kleine Suriname* zullen noemen en ongeveer 75 meters breed is, van uit hetZuiden haar water, effen en kalm, met dat van den *Gran Rio* waarvoor wij den naam van *Suriname* zullen behouden, vereenigt, stort deze laatste (de linker of hoofdtak) haar water over eenen als door kunst in den vorm van een cirkelsegment gemetselden, 440 meters langen muur van verbazende rotsgevaarten, in een bekken dat rondom door hoogland met eene prachtige vegetatie bedekt, ingesloten is. Deze rotsmuur wordt door de boschnegers *Tappewatradam* [1]) genoemd, omdat hij de geheele rivier afsluit. Hij bestaat uit graniet en hornblende en leunt aan weerszijden aan nog hoogere rotsen die zich, verder op, tot bergen verheffen. Hoewel de waterstand in de rivier bijzonder laag was en de meeste rotsen daardoor boven water uitstaken, was het gezigt toch indrukwekkend en eenig in zijn soort. Terwijl het aan den voet van den rotsmuur schuimde en kookte, was het water verder op in het bekken zoo glad en effen als een spiegel. Gelijk bij alle dorpen lagen ook hier eene menigte corjalen aan den zoom van het water. Het dorp dat aan den linkeroever gelegen is en waarvan de neger met de groene muts één der hoofden scheen te zijn, lag meer naar binnen, op eene hoogte van 50 à 60 voet en bestond, evenals de meeste, uit twee tot drie buurten. Het getal inwoners kon hoogstens 200 bedragen.

Het was bijna middag toen wij aan den *Tappewatradam* aankwamen, zoodat wij er stellig op gerekend hadden om de reis nog een goed eind in den *Pikien Rio* voort te zetten. Wij hadden echter buiten den waard gerekend. *Hiddehosso* en *Waipoe* gingen aan

[1]) Het Port. tapar beteekent o.a. sluiten; watra Negerengelsch voor water.

wal en het duurde een geruimen tijd alvorens zij terug kwamen, vergezeld van den neger met de groene muts die ons kwam mededeelen dat het toch niet mooi zoude zijn, indien wij verder gingen zonder het dorp te bezoeken. Aan dat verlangen werd onmiddellijk voldaan; maar toen kwamen andere bezwaren tegen het vervolgen der reis voor den dag.

De kapiteins, wonende aan de twee takken der rivier, moesten vooraf van onze komst verwittigd worden; en het bleek dan ook, dat zij reden hadden om bevreesd te zijn voor de bevolking, welke, hoogerop de oevers der *Suriname* bewoont, daar die veel ruwer en, volgens *Hiddehosso* en anderen, veel boosaardiger is dan die waarmede wij reeds hadden te doen gekregen. *Hiddehosso* deed zijn best om ons voort te helpen, maar het was niet mogelijk hunne vooroordeelen te overwinnen en meer dan eens hoorden wij, als bij toeval, dat de anderen, zooals thans weer onze groene muts deed, hem op schamperen toon verweten, dat *hij* het was die blanken naar boven bragt. Toen wij begrepen, dat er niet aan te denken viel om dienzelfden dag de reis voort te zetten, sloegen wij, na bedankt te hebben voor het ellendig logies dat ons in een hut in het dorp aangeboden werd, onze tent vlak aan de landingsplaats op waardoor wij, ten minste bij avond, eenige meerdere vrijheid hoopten te zullen genieten. Den geheelen dag gingen corjalen op en af, bemand met nieuwsgierigen uit de omliggende plaatsen, om de „bakkra's" [1]) te zien, die zóó ver waren doorgedrongen en een eigen huis van zeildoek hadden medegebragt. Zonder vragen posteerden zij zich in en bij de tent; velen van een bankje, een halve voet hoog, voorzien, zetten zich in diepe aanschouwing daarop neder en bespiedden onze minste bewegingen die zij dan onderling in hun moeilijk verstaanbaar dialect bespraken.

Wanneer dit lang genoeg naar hun zin had geduurd begon het bedelen, waaraan natuurlijk geen gevolg gegeven werd. Daarentegen boden wij hun aan ons een stukje wild of visch tegen spek of iets anders in te ruilen, of wel aan ons te verkoopen, hetgeen evenmin succes mogt hebben. Zij zeiden dat zij in lang geen wild geschoten hadden en dat de visch ook uiterst schaarsch was [2]);

---

[1]) Bakra en andere vormen van hetzelfde woord algemeene naam van den Amerikaanschen neger voor blanke. Het woord schijnt van Afrikaanschen oorsprong te zijn en groot of machtig, ook wel demon, te beteekenen; *Webster*.

[2]) Hier, dieper in het binnenland, dus ook al gebrek aan dierlijk voedsel.

aardvruchten waren nog niet rijp; aan het kweeken van tam gevogelte deden zij weinig (voor een kip uit de zeven magere jaren hebben wij meermalen ƒ 1.50 betaald), zoodat zij thans geheel van cassave en rijst leefden [1]).

Behalve het zoo even besproken bankje van een halven of drie kwart voet hoogte, dat zij dikwijls met eenig snijwerk versieren, bestaat het huisraad der boschnegers uit een paar ijzeren potten, die zij zich te *Paramaribo* aanschaffen; uit schalen, kommen, lepels en schotels van kalebassen (de vrucht van Crescentia Cujete L) gemaakt, voorts uit een houten blok met stampers voor de rijst en de tomtom [2]), den aarden kruik of pul, waarmede de vrouwen het water uit de rivier op het hoofd naar hare woningen dragen; een linnen hangmat met katoenen gordijn en veelal uit de onontbeerlijke muzijkinstrumenten, bestaande uit een uitgehold blok, aan het eene uiteinde met een blaas bespannen, dat zij uit de hand bespelen en een doffen klank voortbrengt en een plank met twee stokken, om bij hunne dansen de maat te slaan.

Voor landbouwgereedschappen bezitten zij slechts een bijl tot het vellen van bosch en een houwer; spade en houweel zijn niet bij hen in gebruik; waaruit de hoogst gebrekkige toestand waarin bij hen de landbouw verkeert, gemakkelijk af te leiden is. Indien een boschneger voorts een corjaal, een geweer en een jagthond bezit dan wordt hij als een welgezeten man beschouwd, wiens invloed in de „kroetoes" geenszins te verachten is. Tevergeefs zal men dan ook bij de boschnegers iets zoeken wat naar kunst gelijkt of van eigen vinding getuigt, zooals men dit bij de Chineezen en ook bij onze Indianen aantreft; en bieden zij al eens kleinigheden te koop aan, dan vermeten zij zich er de schandelijkste prijzen voor te vragen [3]). Alhoewel zij in hooge mate sluw en geslepen zijn is hunne kennis, met uitzondering van de rivier en de belendende kreeken, die zij bijna dagelijks op en afvaren en waarvan zij elk plekje als het ware van buiten kennen, uiterst gering. Behalve de rivieren *Marowijne* en *Saramacca*, door hen *Djoeka* en *Matoeari-Rio* [4]) genoemd, hebben zij geen idee van het bestaan

---

[1]) Alle boschnegers houden kippen in hun dorpen; *Kahn*, Djuka, p. 159.

[2]) Van het Afrikaansche toemtoem, deeg van gaargekookte groene bananen (Musa paradisiaca); *Enc. v. Ned. West-Indië*.

[3]) Moderne reizigers roemen om strijd het houtsnijwerk der boschnegers; *Morton C. Kahn*, Notes.... en vele anderen.

[4]) De rivier zal wel naar de visch Matoewari genoemd zijn, zie vroe-

van andere rivieren en nog minder van hun oorspronkelijk Vaderland. Op *Gansee*, alwaar de bevolking gedoopt is en ook onderwijs in de bijbelsche catechismus ontvangt, troffen wij een paar boschnegers en ook verscheidene jongens aan, die Neger-Engelsch konden lezen. Het mag niet ontkend worden dat hier wat meer orde heerschte dan in andere dorpen en ook de bedelarij veel minder was; overigens was het leven in die negermaatschappij niet veel beter dan wij elders opmerkten.

Van de zeden en gebruiken der Saramaccaner boschnegers valt overigens weinig meer te zeggen. Veelwijverij is bij hen vrij algemeen; er waren negers die 5 tot 6 vrouwen hadden, welke meestal in verschillende dorpen woonden. Bij de gedoopten schijnt dit gebruik slechts als bij uitzondering te bestaan. In het gezin is het gezag des Vaders geheel onderworpen aan dat zijns broeders; de oom heerscht onbepaald: wat *deze* verordent *moet* geschieden.

Orde en een wettig gezag bestaan bij deze boschnegers slechts in naam. Noch het Groot-Opperhoofd, noch de kapiteins hebben eigenlijk iets te zeggen of zijn in hunne levenswijze van de andere boschnegers onderscheiden. Het bijgeloof en onderscheidene Afrikaansche gewoonten beheerschen alles. Moord, echtbreuk en andere misdrijven worden geheel aan de wraakneming der beleedigde familie overgelaten. Dikwijls, en bij echtelijke ontrouw in de meeste gevallen, kan de wraak worden afgekocht. Somtijds is de opgelegde boete evenwel zóó zwaar, dat er jaren noodig zijn om het verlangde op te brengen. De vrouw vooral speelt eene groote rol en is meermalen de oorzaak van bloedige veeten [1]). Komt bij de boschnegers iemand plotseling of na een korte ziekte te overlijden, dan wordt de een of ander verdacht zulks door vergift of toovermiddelen veroorzaakt te hebben [2]). Het geval, dat vrouwen die in onmin met den man zijn, zich door het drinken van cassave water om het leven brengen teneinde daardoor de wraak harer familie op zijn hoofd te laden, heeft zich meermalen onder hen voorgedaan. Voorts worden bij alle bijzondere gebeurtenissen raadsvergaderingen of kroetoe's gehouden, waar ieder

---

ger. Of de visch naar de rivier? De bewoners naar de rivier of omgekeerd?

[1]) Ook latere reizigers schreven over vrouwenkwesties bij de boschnegers; *Morton C. Kahn, Djuka*, Chapt. VIII, Marriage and family.

[2]) Afrikaansche gewoonte om het lijk in het dorp rond te dragen, ten einde een aanwijzing te verkrijgen betreffende aan het overlijden schuldige persoon; *Jekel*, zie vroeger. Ook door de boschnegers toegepast.

zijne meening ten beste geeft, maar die overigens weinig te beteekenen hebben [1]).

Wij hadden *Hiddehosso* en *Groenmuts* meermalen onze ontevredenheid kenbaar gemaakt over de groote vertraging der reis, welke wij door hun toedoen ondervonden; steeds volgde hetzelfde antwoord dat zij niet anders konden doen. Des namiddags meenden wij hun een ultimatum te moeten stellen, namelijk dat wij niet langer werkloos op de komst van den *kapitein uit Pikien Rio* wilden wachten; dat, wanneer hij niet verscheen wij den volgenden morgen, desnoods alleen, den val van *Tappewatra* zouden overtrekken om den *Gran Rio* in te gaan.

De avond was zeer donker en regenachtig toen wij, omstreeks 9 ure, door onze roeijers werden geroepen om een vreemd schouw spel te komen zien; namelijk, dat de geheele *Tappewatradam*, van het eene einde tot het andere, met flambouwen was verlicht, die zich heen en weer bewogen. Wij begrepen dadelijk, dat hier eene soort van bezwering plaats vond in verband met het overtrekken van dit punt door vreemdelingen en maakten daaruit op, dat hunne conferentiën geleid hadden tot het resultaat om ons verder te brengen.

Onze veronderstelling werd gelukkig bevestigd. Den volgenden morgen lag vroegtijdig een klein corjaaltje gereed, waarin de eerste ondergeteekende met *Waipoe* en een anderen neger plaats namen om de opname van den *Gran Rio* tot boven den grooten val, *Gran Dam* genaamd, te vervolgen. De heer *van Lansberge*, die door de koorts te zeer verzwakt was en den vorigen nacht nog een hevigen aanval te verduren had gehad, gevoelde zich te ziek om mede te gaan. De *Gran Rio* is boven den *Baroema val* buitengewoon rotsig, vol watervallen en eilanden, tusschen welke een vliegende stroom loopt. De algemeene rigting is Zuid-West, de vallen van *Tjalada* en *Gran Dam*, die onmiddellijk op elkander volgen, kan men op 20 voeten hoogte schatten. Een halve dagreis boven laatstgenoemden val komt men aan het dorp *Dombaai* waarvan de kapitein *Soedada* heet en dat op den linkeroever ligt; daarna volgden de dorpen *Poigron*, kapitein *Anamoe* op den regter, *Panhati*, kapitein *Amankra*, op den linkeroever; *Cajana, kapitein Lucas*; *Gordowatra, kapitein Momoi*; *Stonehoekoe, kapitein Atama* en, twee dagreizen boven *Gran Dam*, het laatste dorp: *Zizipoe, kapitein Adjai*, die alle op den regteroever liggen. Het

---

[1]) Kroetoe = vergadering; de *Enc. v. Ned. W. I.* geeft geen etymologie van dit Negerengelsche woord.

aantal inwoners dezer dorpen kan men gezamenlijk op 1500 schatten.

Betreffende het gerucht dat zich ver naar boven Indianen bevinden, die slechts *twee* teenen aan de voeten hebben en door hunne wreedheid de schrik der boschnegers zijn, werd ons medegedeeld, dat zich eenige dagreizen boven hunne dorpen werkelijk Indianen bevinden, met wie zij evenwel volstrekt geen omgang hebben en die zij nimmer te zien krijgen. Slechts enkele jagers die zich wat verre Zuidelijk hadden gewaagd, hadden hunne voetsporen, die als van gewone menschen, dus met *vijf* teenen, waren en hunne uitgedoofde vuren gezien; uit hunne verborgene schuilhoeken was zelfs op enkelen met pijl en boog geschoten, waaruit zij de gevolgtrekking maakten, dat die Indianen hun zeer vijandig waren, zoodat zij ook nimmer op elkanders terrein kwamen [1]). Tot het bekomen van jagthonden deden zij te voet reizen naar de *Tapanahoni* aan welker bovengedeelte de *Akoera Indianen* wonen, die in vriendschappelijke verhouding tot de *Aucaner boschnegers* staan.

De *Pikien Rio* werd slechts voor een zeer klein gedeelte, en dat nog wel niet zonder veel tegenstand van de bevolking, opgenomen.

Het boschnegerhoofd *Wittiwojo*, die onmiddellijk na onze komst daarvan was verwittigd geworden, zond, nadat hem nog een tweede boodschap geworden was, het berigt terug dat hij den volgenden dag *Hiddehosso* en *Waipoe* alleen in zijn dorp verlangde te zien. Dezen, die begrepen dat het daar niet rigtig was, zonden, onder beleefde dankbetuiging voor de invitatie de boodschap terug dat zij zich onpasselijk gevoelden en dus niet konden komen. In die spanning wilde niemand er zich aan wagen met ons mede te gaan; allen, zonder uitzondering, weigerden volstrekt daartoe hunne diensten te verleenen.

[1]) Columbus geloofde aan staartmenschen, Vespucci aan reuzen, latere reigers in de nieuwe wereld aan Amazonen en eenoogige menschen met het hoofd tusschen de schouders. De Holl. Maatsch. van Wetensch. ontving in de achttiende eeuw een afbeelding van een der tweevingerige negers die de Surinaamsche savanes zouden bewonen; *Hartsinck*, Guiana. Later nog waren in Suriname blijkbaar verhalen in omloop aangaande Indianen met vier teenen aan den voet en tenslotte leefde nog lang de legende van de drievingerige Indianen. Alle geheimzinnigheden verdwijnen natuurlijk bij werkelijke kennismaking met de ver weg wonende en lang bij de blanken onbekend gebleven autochthonen. De laatste onderzoekingen zijn die van Kaijser en Meuldijk, maar vooral van Pater Ahlbrinck; *Tijdschrift v.h. Ned. Aardrijksk. Gen.* Mei 1943, Neolitische Indianen in Suriname.

Het groote doel der reis was intusschen bereikt en wij verlangden er hard naar om terug te keeren en die ellendige horde te verlaten, waaronder wij niets dan ergernis hadden beleefd [1]). Bovendien was de rivier door den geweldigen regen in den laatsten tijd onrustbarend gewassen, zoodat sommige watervallen niet dan met gevaar zouden te passeeren zijn. Wij besloten dus terug te keeren, hetgeen den volgenden morgen ten 8 ure bewerkstelligd werd.

Volgens betrouwbare berigten liggen aan den *Pikien Rio* slechts 4 dorpen, waarvan het gezamenlijk getal inwoners niet boven de 900 beloopt. Op eene halve mijl boven de zamenvloeijing vindt men op den regteroever *Azaubasoe, kapitein Moetoeroe,* daarna bij de *Tio-kreek, Landweei* onder den reeds genoemden *Wittiwojo* [2]) en daartegenover *Aki-Siaman, kapitein Karsebom* en wat verder *Damgogo; kapitein Boeti,* beide op den linker oever. Bij den val genaamd *Oeroehossodam,* die 6 à 7 voeten hoog is, ligt de *Awokreek,* alwaar zich een voetpad bevindt dat naar de *Jakkikreek* in de *Tapanahoni* loopt.

Men moet dagen achtereen in een klein corjaal en onder de moeijelijkste omstandigheden stroomopwaarts hebben gevaren om het geluk te kunnen beseffen op de terugreis te zijn en nu met den stroom mede te gaan.

De corjalen, meesterlijk door de boschnegers bestuurd, vlogen dan ook over het water; en hoewel het gevaar van om te slaan en tegen de rotsen verbrijzeld te worden veel grooter was dan op de heenreis, kwamen wij alles gelukkig te boven en waren reeds des avonds, toen het geheel donker was, op *Slee* terug. Wij beijverden ons om aankoopen van levensmiddelen te doen, vooral voor onze roeijers die niets meer over hadden, daar hun voorraad rijst en beschuit door de aanhoudende regens geheel bedorven was.

Na kapitein *Hiddehosso* met de zijnen voor hunne bewezen

---

[1]) De boschnegers zijn steeds verschillend beoordeeld, al naar mate de persoonlijke ervaringen van hen die deze kinderen des wouds bezochten aangenaam of onaangenaam geweest waren. In de vrij omvangrijke boschneger-litteratuur zijn zoowel gunstige als ongunstige beoordeelingen te vinden.

[2]) Wanneer hier sprake is van het grootopperhoofd (den granman) der Saramaccaners, dan moet deze Witiwojo in 1873 een bejaard man geweest zijn. *L. Junker* vertelt dat W. een zoon was en de directe opvolger van den in 1836 afgezetten Kofi Bosman, die het tractaat met het gouvernement geschonden had, door toe te staan dat de Domininegers, een onderstam der Saramaccaners, een ontvluchten slaaf opgenomen hadden; De West-Indische Gids IV, 465.

diensten onzen dank betuigd en betaald te hebben, bereikten wij den volgenden middag het dorp *Goejaba*, alwaar wij onzen wegens ziekte achtergelaten roeijer, wiens toestand niet verbeterd was, weder konden opnemen. Het verlangen van allen naar huis deed de terugreis aanmerkelijk bespoedigen en verdubbelde den ijver onzer roeijers, die meermalen 12 uren per dag, aan één stuk, voortroeiden.

Ofschoon met grooten tegenzin moesten wij het overige van den dag hier doorbrengen, daar men niet dadelijk gereed was ons hulp te verleenen. Onder onze gidsen bevond zich een grijsaard, die echter menigen jongen boschneger zoude beschaamd maken door zijne verbazende vlugheid in het besturen van ons corjaal. Als een goed kenner koos hij kortere wegen, waardoor wij ook in de gelegenheid waren de ligging der eilanden beter te bepalen en na menigen gevaarlijken val te zijn gepasseerd, zonder dat ons corjaal ook maar één enkele maal op de rotsen stiet of water schepte, kwamen wij 's avonds op het dorp *Toledo* aan.

Ten einde eenige zonshoogten te kunnen nemen op de rotsen van den *Sisabo-val*, tot regeling der tijdmeters, waren wij den volgenden morgen zeer vroeg onderweg en kwamen ten $8^1/_2$ ure aan den val, die thans door de menigvuldige zware regens belangrijk in omvang toegenomen was. Hier waren wij weder getuigen van de behendigheid der boschnegers, die met de vaartuigen den *Sisabo* besloten af te varen, zonder er eerst de lading uit te nemen. Nadat het corjaal voorzigtig gebragt was aan het punt waar de val begon, gingen twee boschnegers aan het voor- en achtereinde in het vaartuig staan, waarop het als een pijl naar beneden schoot. Dit waagstuk is echter niet bij alle watervallen mogelijk en stellig niet bij dezulke, waar het water zich van eene aanzienlijke hoogte loodregt naar beneden stort, zonder, zooals bij den *Sisabo*, langs een meer hellend vlak te vallen.

Bij het passeeren van den *Dikitronnaval* stiet een bagage-corjaal op de rotsen en was in een ommezien het onderste boven, met één der roeijers er onder, die nog in tijds werd gered en van geluk mogt spreken dat hij, hoewel met verlies van al zijn goed en van een gedeelte onzer bagage, er heelhuids uitkwam en zijn hoofd niet tegen de rotsen verbrijzeld werd.

Na den geheelen dag in eene groote hitte te hebben doorgebragt kwamen wij ten zes ure op *Gansee*, waar een ieder verwonderd was dat wij de reis vervolgd hadden nadat onze gidsen ons gewelddadig waren afgenomen; en hunne verbazing was nog grooter toen zij vernamen, dat wij tot in het land door de *Loango ne-*

gers bewoond, doorgedrongen waren. De oude kapitein *Thomas* deelde ons mede, dat hij bij het vernemen der schandelijke behandeling zelf in een corjaal ons was achterop gereisd om bijstand te verleenen, daar hij bevreesd was dat ons een ongeluk zou overkomen; maar dat hij, ons niet meer kunnende inhalen en van anderen vernomen hebbende dat wij *toch* de reis hadden voortgezet, was terug gekeerd. Ook was den leeraar op *Berg en Dal* van het voorgevallene kennis gegeven, die hun daarop een brief had geschreven met opdragt om dien in de kerk voor te lezen; de vermaning behelzende om ons zooveel mogelijk hulp en bijstand te verleenen en om tevens zijne afkeuring te betuigen over de wijze waarop wij waren behandeld geworden.

Die brief maakte een goeden indruk, zoover *Gansee* betrof, en was waarschijnlijk mede oorzaak dat wij thans dadelijk helpers vonden om de laatste vallen te passeeren.

Ten 9 ure zetten wij de terugreis voort, onderweg de rivier langs den regter oever opnemende. Een paar uren later bezochten wij den heer *Ballin* [1]), op eene plaats *Kadjoe* genoemd, die zich daar voor den houthandel gevestigd had en druk aan het bouwen van zijne woning was. Onze hoop hier brieven en couranten te zullen vinden werd niet teleurgesteld, zoodat wij welgemoed de reis vervolgden en ten 4 ure de *Sarakreek* bereikten, die mede in ons plan van opname begrepen was. Wij voeren deze kreek dus binnen, die niet ver van de monding eene breedte van 60 meters heeft en meer naar boven tot op de helft smaller wordt.

Schuins over de monding der *Sarakreek*, op den linkeroever der Suriname, lag de voormalige (militaire v. L.) post *Huguesburg*, welke in het begin dezer eeuw door den Engelschen Gouverneur *Hugues* [2]) werd aangelegd en van eene sterke bezetting voorzien, om de boschnegers in bedwang te houden. Slechts een paar mangoboomen [3]) die door het digte kreupelbosch aan den oever te voorschijn dringen duiden aan dat hier vroeger eene menschelijke woonplaats was.

Ten 5 ure kwamen wij aan het dorp *Piesjang*. De bevolking, die aanvankelijk niet bijzonder op ons bezoek scheen gesteld te zijn

[1]) Twee zusters Ballin komen als weduwen van Surinaamsche ambtenaren voor in een bijlage bij de Surinaamsche begrooting voor 1939, aangevende de pensioengerechtigde personen.

[2]) Waarschijnlijk is de naam foutief gespeld; bedoeld wordt (vergelijk Surinaamsche almanak van 1890, in mijn bezit), William Carlyon Hughes, Luitenant-Gouverneur 1805/1808) v.L.

[3]) Mangifera Indica, Eng. Mangotree; *Enc. v. Ned. West-Indië.*

en zelfs aarzelde om ons een kampje tot nachtverblijf aan te wijzen, zal met de daarbij gelegen buurt een getalsterkte van 200 negers van den *Aucaner stam* uitmaken.

De kapitein of degene die zijne functiën waarnam verhaalde ons, dat het Opperhoofd dat in het mede aan de *Sarakreek* gelegen dorp *Kriki* woont, den dag tevoren naar Paramaribo vertrokken was; dat hij de andere negers zoude raadplegen om ons in het dorp huisvesting te verleenen, maar in geen geval in staat was om ons zelfs maar van één enkelen gids te voorzien. Na eenig wachten werd eindelijk een kampje opgeruimd, waarin wij de bagage deden plaatsen en de hangmatten vastbinden. Tot opname van het bovendeel der *Sarakreek* hadden wij volstrekt een zeer klein corjaal noodig om gemakkelijk over alle hindernissen te kunnen komen, daar onze vaartuigen daartoe te zwaar waren.

Zóó beangst was men om ons in onzen arbeid eenige hulp te verleenen, dat wij slechts met de grootste moeite en tegen betaling van een hoogen huurprijs een oud, gespleten corjaal dat lek was, voor ons doel konden bekomen. Ook hier leeft de bevolking in groote armoede en onwetendheid [1]). Zooals reeds hierboven is medegedeeld worden deze dorpen, te weten *Kriki* en *Piesjang*, aan de *Sarakreek* en *Maripaondre*, *Koffijkamp* en *Kedidotti*, binnen eene mijl boven de monding dier kreek, aan de *Suriname*, door *Aucaner boschnegers* bewoond, die hier gezamenlijk op 750 zielen geschat kunnen worden. Het geheele aantal *Saramaccaner* en *Loango* boschnegers te zamen meenen wij op 4000 te kunnen schatten.

Na een ellendigen nacht, waarin wij in den waren zin des woords door de *makkoes* (moskieten van de ergste soort) [2]) geteisterd en uit den slaap gehouden werden, te hebben doorgebracht, verlieten wij in den vroegen morgen van den eersten Paaschdag dit onherbergzaam oord en voeren tegen stroom op en tusschen hoog land door naar boven. Wij kwamen eenige korjalen tegen, maar de boschnegers die er in zaten hielden zich, toen wij hen om inlichtingen betreffende namen van kreeken of andere zaken verzochten, als of zij daarmede onbekend waren. De *Sarakreek* is krom en bogtig en haar rigting meest zuidelijk; rotsen van Syeniet en Dioriet gesteente komen hier en daar te voorschijn en vormen eenige kleine stroomversnellingen. De oevers

[1]) Ook hier moet de toestand sedert verbeterd zijn.

[2]) Makoe, Negerengelsch voor Diptera, insectenorde waartoe vliegen en muggen behooren, dus ook de Anopheles, die de malaria overbrengen; *Enc. v. Ned. West-Indië*.

zijn omzoomd met een muurvormige vegetagie van meer dan 100 voeten hoog, welke niet den geringsten blik naar binnen gedoogt. Het was dan ook niet gemakkelijk eene geschikte plaats voor een kampement te vinden. Omstreeks 4 uren des namiddags kwamen wij aan eene opening in het bosch, welke bleek een pad te zijn, alwaar de negers het in het bosch tot balken verwerkte hout hadden uitgesleept. Bevreesd niets beters te zullen vinden sloegen wij op deze plek ons bivouac op.

Ons korjaal hier achterlatende werd het gehuurde gebezigd om den volgenden dag verder te gaan. Gelukkig was de lucht bewolkt; want het vaartuig, dat zeer rank en lek was, bleek bovendien zeer weinig comfort aan te bieden, daar wij zeven uren achter elkander gebukt moesten zitten op een klein plankje, dat te moeijelijker zou zijn geweest indien wij, in plaats van nu en dan een weinig regen, de brandende stralen der zon op ons hoofd hadden gehad.

Eindelijk kwamen wij aan het punt alwaar de *Sarakreek* zich in twee armen verdeelt, iets dat geen der boschnegers ons had willen mededeelen. Op goed geluk af gingen wij den regter tak op, maar na een paar uren te hebben gevaren werden wij gestuit door de menigte omgevallen boomen. Tot het punt van de verdeeling terug gekeerd zijnde voeren wij nu den linker tak op, die weldra bleek de hoofdarm te zijn. Na dien ver genoeg te hebben opgenomen werd de terugreis aanvaard en na weder plaats te hebben genomen in ons eigen korjaal, kwamen wij, geholpen door den snellen stroom, tegen het vallen van den avond op *Piesjang* terug, weinig aangename herinneringen behoudende van het doorbrengen der beide Paaschdagen in de *Sarakreek*. Des avonds werd eene reeks van sters-circummeridiaanshoogten genomen en daaruit voor de breedte van dit punt gevonden 4°57′45″.

Den volgenden middag omstreeks 4 uur kwam eindelijk het schoone Berg en Dal te voorschijn en waren wij hoogst gelukkig eenige oogenblikken later een korjaal te verlaten waarin wij 28 dagen hadden geschommeld, om over te gaan in het zes riemstentvaartuig, dat ons nu voorkwam zoo ruim als een fregat te zijn.

Na den volgenden morgen den gang van den tijdmeter door het waarnemen van eenige zonshoogten te hebben geregeld, namen wij afscheid van onzen vriendelijken gastheer en voeren, steeds den regter oever der rivier tot vóór de monding van de *Marechalskreek* houdende, deze kreek binnen, aan welks regter oever wij voor de laatste maal ons kamp in het bosch opsloegen. De opna-

me der *Marechalskreek* zou niet noodig zijn geweest, indien wij in den *Bakraboto-val* niet, mèt andere zaken, ook de kaart verloren hadden die in 1853 door den eersten ondergeteekende op zijne reizen met de Duitsche commissie voor eene eventueele kolonisatie vervaardigd was [1]). Thans waren wij verpligt den volgenden dag de reis ter opname van deze kreek met ons korjaal naar boven voort te zetten en hadden daarbij door de menigte omgevallen boomen en den lagen waterstand met vele moeijelijkheden te kampen. Eene beschrijving van deze kreek wordt aangetroffen in het rapport van den eersten ondergeteekende dd. *5 October 1862* ter zake van een ingesteld onderzoek naar het bestaan van gouderts in die streken, ingevolge G. B. dd. *30 Augustus 1862 no. 8*, als bijlage voorkomende in één der koloniale verslagen, waarnaar wij, ter bekorting van dit verslag, vermeenen te kunnen verwijzen.

Uit hoofde het korjaal niet verder kon getrokken worden over den bodem, die uit blokken kwarts en ijzererts bestaat, keerden wij terug, namen weder bezit van onze tentboot en landden tegen den avond op den grond *Quamabo*, waarvan wij de geographische breedte door stershoogten op 5°24'31" bepaalden.

Met het aanbreken van den volgenden dag werd de reis naar beneden voortgezet. Bij de *Cassipora-kreek* kregen wij reeds vloed, die ons noodzaakte op den voormaligen (militairen v. L.) post *Gelderland* aan land te gaan om het volgend getij af te wachten. Wij benutten dien tijd om de breedte der rivier (688 meters) benevens de juiste ligging van het midden in de rivier gelegen eiland door meting te bepalen.

Daarna bezochten wij de *Joden Savanna*, vroeger een welvarend oord, thans bestaande uit eenige bouwvallige houten huizen en hutten, benevens eene van steen gebouwde sijnagoge, waarvan het dak en de vloeren reeds zijn ingestort en die spoedig door den tand des tijds geheel tot een ruïne gemaakt zal zijn [2]).

---

1) Het onderzoek werd door de Nederlandsche regeering bekostigd; op de in het binnenland ondernomen expedities werd men door de boschnegers bemoeilijkt. Dr. F. Voltz, een der commissieleden, die waardevolle gegevens op geologisch gebied verzamelde, overleed in Suriname; *Enc. v. Ned. West-Indië*; *Pyttersen*, Eur. Kolonisatie; *Konst en Letterbode* 1854, 13 en 14, 1855, 32.

2) De vestgiing van Port. Joden op de savane bij de Cassipoerakreek is van 1652; de begraafplaats werd in 1906 in orde gebracht; *Fred. Oudschans Dentz*, De kolonisatie van de Portugeesch Joodsche natie in Suriname en de geschiedenis van de Joden Savanne, Amsterdam 1927.

De bodem van den voormaligen militairen post bestaat, even als die der Savanna, uit wit kwartszand waardoor op enkele plaatsen het oorspronkelijk grondgesteente, het graniet, te voorschijn komt. Van de post af begint het terrein langzamerhand te rijzen tot het plateau, waarop de synagoge staat, hetwelk 47 voet boven gewoon hoog water gelegen is.

Oostwaarts van hier gaande klimt het terrein, even voorbij de oude begraafplaats, tot 73 voet; waarna men komt op het reeds vóór ettelijke jaren ingetrokken cordon van binnenlandsche defensie, dat in eene O.N.O. rigting van den voormaligen militairen post *Mauritsburg* naar *Imotappi* aan de *Boven-Commewijne* en verder naar de *Perica* loopt. Van dit cordon, welks aanleg in 1769 door den *Gouverneur J. Nepveu* begonnen werd om het toen bebouwde deel der kolonie tegen de aanvallen der benden wegloopers te beschermen en dat over zijne geheele lengte van afstand tot afstand met militaire posten was bezet, is thans niets meer te bespeuren, behalve dààr waar het door opene savanna's loopt is het nu nagenoeg digt gegroeid en is er slechts een smal voetpad overgebleven dat den Indianen van *Cassewinica* dient om de *Joden Savanna* te bereiken [1]).

Zuid-oostelijk van de begraafplaats met hare talrijke en van fraaije inscriptiën voorziene grafzerken, aan de voornaamste Israëlitische familiën in Suriname toebehoorend, bevindt zich een diep ravijn, waaruit een beek van koud en kristalhelder water ontspringt. Een pad van wit zand dat zich onder het lommer der statige woudreuzen over heuvels en dalen heenkronkelt, voert naar een een half uur van hier gelegen kamp van *Caraiben Indianen*, aan de *Cassiporakreek*. Hoe uitlokkend zulk eene wandeling ook voor ons mogt zijn, gebrek aan tijd noopte ons daarvan af te zien, terwijl wij het bejammerden dan dit oord, hetwelk zoo gezond en, evenals *Berg en Dal*, in eene paradijsachtige streek gelegen is, niet beter onderhouden en meer bezocht wordt dan tegenwoordig het geval schijnt te zijn.

Nog verdiept in de beschouwing der ons omringende prachtige natuur, werd ons door de roeijers aangezegd dat de eb was doorgekomen en wij dus de reis vervolgen moesten. Het was een

---

[1]) Het cordon werd onder gouverneur generaal J. Nepveu (1770–1779) aangelegd en was in 1784 bijna gereed. Zijn opvolger B. Texier (1779–1783) en de g.g. ad int. Mr. W. J. Beeldsnijder Matroos (1783–1784) hebben tevergeefs getracht de nederzetting aan dezen weg van blanke kolonisten aan te moedigen; *Wolbers*, Geschiedenis, p. 319, 392, 393.

gloeijende heete dag; eerst tegen den avond bereikten wij *Groot Chatillon*, waar wij evenals op de uitreis, door den heer *Alvares* gastvrij werden opgenomen.

Den volgenden dag de reis voortzettende moest nog de breedte der rivier, ter hoogte van de plantage *La Liberté* gemeten worden, die wij bevonden te bedragen 1482 meters.

Deze meting hield door den harden wind langer op dan wij aanvankelijk gedacht hadden, zoodat de vloed intusschen met volle kracht was doorgekomen. Het verlangen naar huis deed ons echter besluiten tegen het getij op te varen en op Zaterdag den 19en April des avonds ten 9 ure stapten wij aan de steenen trap te *Paramaribo* aan land, gelukkig op papier te hebben de opname waaraan zooveel gelegen was voor het uitgeven van de nieuwe kaart van *Suriname*.

Moge dit kort verslag eenig licht verspreid hebben over een gedeelte der kolonie, dat nog geheel onbekend was.

Wij hopen dat het tevens, met de kaart, moge dienen om een ieder, die deze binnenlanden bezoeken wil, tot hulp en gids te verstrekken.

Paramaribo, den 1en Julij 1873.
(w.g.) J. F. A. Cateau van Rosevelt.
(w.g.) J. F. A. E. van Lansberge.

Naschrift.

Zoo stelden een menschenleeftijd geleden Nederlanders zich aan gevaren en ontberingen bloot, ten einde het Surinaamsche binnenland te leeren kennen, niet uit aandrang of liefhebberij, nog veel minder uit eer- of winzucht, doch eenvoudig omdat hun deze taak toeviel, als dienaren van het koloniale gouvernement, dat hen de aangewezen personen achtte voor het instellen van een in het openbaar belang noodig geoordeeld onderzoek. Het onopgesmukte reisverhaal van Cateau van Rosevelt en Van Lansberge verdient in druk te verschijnen, evengoed als de verslagen der expedities van 1900 en volgende jaren.

Vele lezers zullen vooral belang stellen in hetgeen de twee reizigers van 1873 te vertellen hadden over de Boschnegers, dat allermerkwaardigste element der Surinaamsche bevolking, waarover een nogal uitgebreide litteratuur bestaat, bij het groote publiek in Nederland weinig bekend.

In het laatste vijftiental jaren hebben Amerikaansche anthro-

pologen en ethnologen zich de moeite gegeven de Surinaamsche Boschnegers te gaan bestudeeren, natuurlijk in het belang der Amerikaansche wetenschap. Of zij echter ook ónze kennis verrijkt hebben aangaande deze categorie van inboorlingen in een Nederlandsch gewest?

Wijlen Dr Benjamins besprak in dit tijdschrift Kahn's boek Djuka en maakte eenige opmerkingen [1]). Hij wees o.a. op de onjuiste voorstelling van zaken welke Prof. Kahn gegeven had van het incident-Jankosoe van 1924; die voorstelling was ergerlijk fantastisch en Dr B.'s critiek wel heel mild, terwijl deze laatste met stilzwijgen voorbijging wat de Amerikaansche geleerde medegedeeld had betreffende de verhouding in het algemeen tusschen de Boschneger-hoofden en het gouvernement, toch evenmin overeenkomstig de werkelijkheid.

Om niet te spreken van de onjuistheden op historisch, linguistisch en ander gebied, welke in „Djuka" hier en daar in het oog springen, fouten welke in wetenschappelijk werk niet zouden mogen voorkomen.

Februari 1944. M.

---

1) Jaargang XIII, p. 226.

GOUVERNEMENTSBLAD VAN SURINAME

DOOR

MR. M. DE NIET

Meer en meer wordt de behoefte gevoeld aan een nieuw Alphabetisch Register op de Gouvernementsbladen van Suriname.

Na het Alphabetisch Register op de Gouvernementsbladen van de kolonie Suriname, loopende van 1816 tot en met Mei 1911, samengesteld door G. C. J. van Romondt, oud Gouvernements-Secretaris van Curaçao, verscheen in 1929 een Supplement, dat loopt van 1912 tot en met 1928, samengesteld ter Gouvernements-Secretarie te Paramaribo.

Het zou voor de hand liggen om op het voetspoor van Van Romondt weder een aanvullend register het licht te doen zien. Dit lijkt echter niet gewenscht, daar men dan genoodzaakt zou zijn bij het zoeken naar één onderwerp verschillende bundels te raadplegen.

Een register, loopende van 1816 tot en met 1945 komt daarna aan de orde, doch zulk een uitgave zou onevenredig in omvang worden, terwijl toch verschillende regelingen niet meer in werking of niet meer actueel zijn.

Het voorbeeld van de in Januari 1940 bij N. Samson N.V. te Alphen a.d. Rijn uitgegeven „Systematische beschrijving van den inhoud van de publicatiebladen van het Gouvernement Curaçao over de jaren 1900–1940", bewerkt door P. Noordenbos, Directeur van het Registratuurbureau der Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten, komt niet in aanmerking, daar de indeeling van deze bewerking is ontleend aan het registratuurplan voor de ordening van de archieven van het Gouvernement Curaçao en aansluit op de systematiek van den jaarlijkschen klapper op de Publicatiebladen en op de Handelingen van de Staten aldaar, waaraan Suriname nog niet toe is.

Daarom bestaat het voornemen om voor Suriname tot uitgifte van een Alphabetische trefwoorden klapper te geraken, die

verwijst naar de gouvernementsbladen, welke nog actueel zijn of van bijzondere historische beteekenis. Om het aantal te raadplegen gouvernementsbladen te verminderen, is bereids begonnen met de opname van geldende teksten van oude nog geldende of herhaaldelijk gewijzigde gouvernementsbladen.

Naast de uitgifte van een dergelijke klapper kan dan nog overwogen worden de uitgifte van een chronologisch opgestelde lijst, waarin achter elk nummer wordt vermeld, of een regeling vervallen is en zoo ja bij welk Gouvernementsblad.

Reeds is door mij met de samenstelling van een nieuwe klapper een aanvang gemaakt, zoodat ik in de gelegenheid was eenige bijzonderheden over het Gouvernementsblad te verzamelen, welke mij de moeite waard lijken te publiceeren, aan de hand van de hierbij afgedrukte curven.

Hoewel de Proclamatie van den 27sten Februarij 1816, behelzende ontslag uit den eed van Zijne Britsche Majesteit en organisatie van de Hooge Regeering als nummer 1 van het Gouvernementsblad van 1816 verscheen, werd het Gouvernementsblad, zooals het tot heden verschijnt, ingesteld bij Publicatie van den 26sten Februarij 1817 (G.B. No. 1), behelzende de invoering van dit Gouvernementsblad, zooals de inhoud vermeldt, te beginnen met den 1sten Maart eerstkomende. Het betreffende Gouvernementsblad wordt hierbij afgedrukt.

Bepalingen omtrent het doen van aankondigingen in de dagbladen door de openbare autoriteiten en ambtenaren vinden wij in Gouvernementsblad No 2 van 1844, kennelijk een voorlooper van den inhoud van de latere „*Surinaamsche Courant en Gouvernementsadvertentieblad*", in 1852 bij J. C. Muller Az. verschenen.

Op 1 Januari 1885 werd dit orgaan blijkbaar gesplitst, want sedertdien verschijnt het bij denzelfden drukker onder den naam *Surinaamsche Courant*, welke later ophield te bestaan, terwijl van 1 Januari 1885 af als eerste nummer afzonderlijk verscheen het *Gouvernements-Advertentieblad*, aanvankelijk bij B. H. Heyde, thans bij drukkerij D.A.G., elken Dinsdag en Vrijdag [1]).

Dit is tot heden de officieele gouvernementsuitgave gebleven.

In Mei 1936 verscheen het *Bijblad* op het gouvernementsblad van Suriname, bevattende beschikkingen, circulaires en dergelijke stukken van het jaar 1900 af.

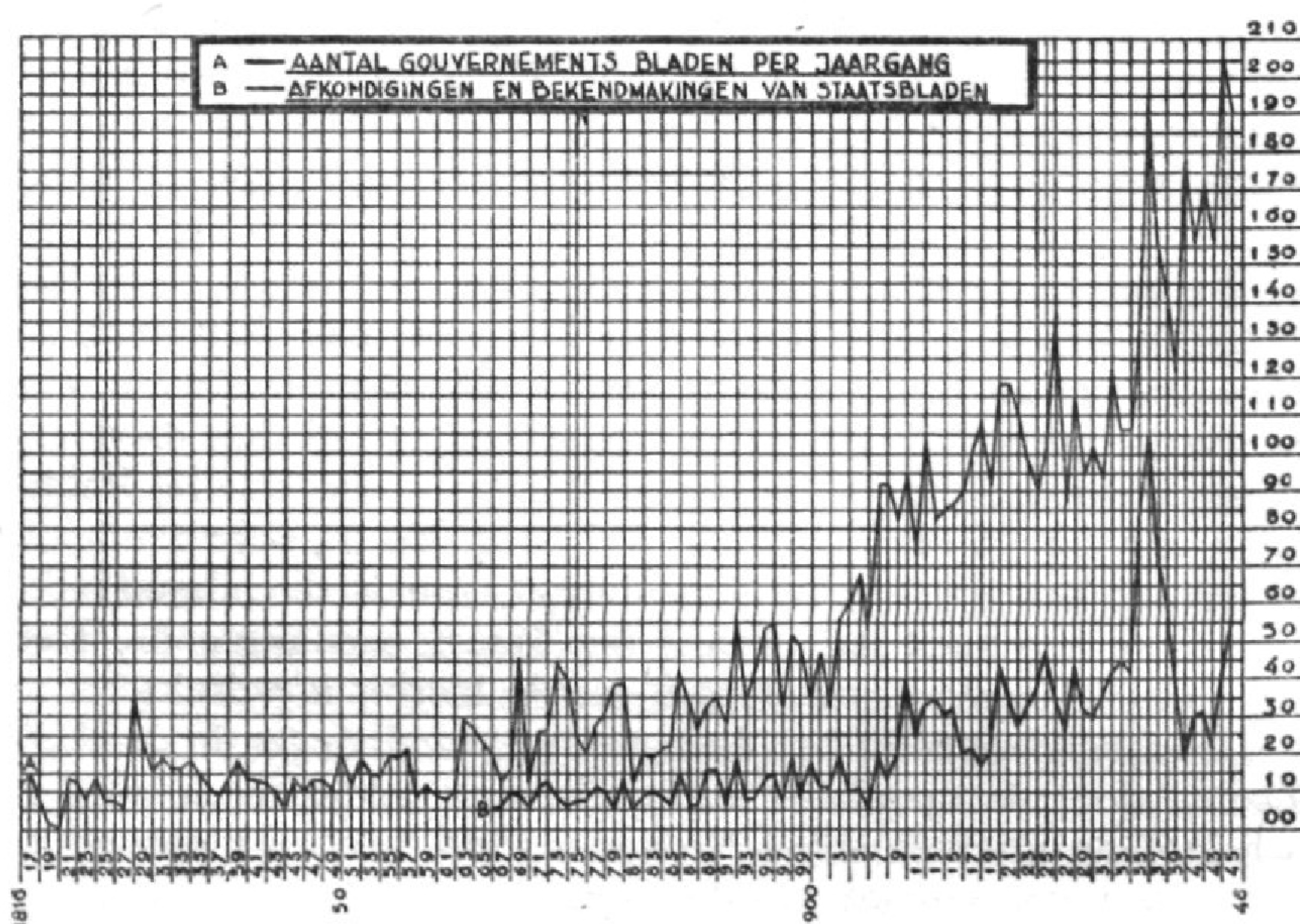
---

[1]) Zie D.W.I.G. twintigste jaargang, „Surinaamsche journalistiek" door Fred. Oudschans Dentz, blz. 38 No. 22, blz. 68 No. 90 en 91.

Beschouwen wij het *Gouvernementsblad* aan de hand van de hierbij afgedrukte curven, dan zien wij het volgende.

Er zijn 2 curven, de bovenste aangevende het totaal aantal in den loop der jaren per jaargang verschenen Gouvernementsbladen, de onderste curve welke het aantal afkondigingen en bekendmakingen van Nederlandsche Staatsbladen per jaargang weergeeft. Het verschil levert de eigen wetgevende arbeid op.

Terwijl het jaar 1816 aanving met 13 Gouvernementsbladen

en het volgende jaar een kleine stijging vertoonde, daalde het aantal tot 0 in 1820, een gelukkig jaar!

Het jaar 1828 schiet plotseling uit met 36 nummers, waarvan een dubbel aantal genummerd 1 tot en met 7.

Volgende jaren geven een teruggang te zien om in 1844 het laagste punt te bereiken, waarna het aantal op en neer gaat. Terwijl in 1868 nog slechts een aantal van 16 was bereikt, liep dit in 1869 tot 46 op, het hoogste aantal tot dat tijdstip in één jaar verschenen. Dit is niet toevallig, daar het jaar 1869 stond onder den invloed van de invoering van de *nieuwe wetgeving* volgens de publicatie van 26 November 1868 (G.B. No. 14). Vele uitvoeringsvoorschriften waren daarvan het gevolg, die in het jaar 1869 tot stand kwamen.

Terwijl het jaar 1881 weder een diepe inzinking te zien geeft,

gaat de curve daarna toch opwaarts, hoewel niet regelmatig. In 1907 wordt weder een hoogtepunt bereikt.

Het jaar 1910 geeft het eerste hoogtepunt van afkondigingen en bekendmakingen van Staatsbladen te zien, welk aantal in de oorlogsjaren 1914–1918 afneemt, om in 1920 weder een hoogtepunt te bereiken. Het hoogste punt wordt behaald in het jaar 1936, toen het aantal afkondigingen en bekendmakingen 105 bedroeg, waarvan niet minder dan 80 Verdragen, bekrachtigingen en toetredingen; maar ook de eigen arbeid liep op, zoodat in totaal 195 gouvernementsbladen werden bereikt. Vele uitvoeringsvoorschriften verschenen in dat jaar ter uitvoering van het nieuwe Surinaamsch Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, het Surinaamsch Faillissementsbesluit 1935, het Reglement op de inrichting en de samenstelling van de Surinaamsche Rechterlijke Macht, terwijl het nieuwe Surinaamsch Wetboek van Koophandel in dat jaar verscheen.

Een scherpe daling treedt dan in beide groepen in, welke voor de afkondigingen en bekendmakingen het laagste punt in 1940 bereikt, het eerste oorlogsjaar van den tweeden Wereldoorlog, op gelijke hoogte met 1918, het laatste jaar van den eersten Wereldoorlog.

Het aantal Staatsbladen fluctueert, maar is aanmerkelijk geringer dan vorige jaren, de eigen arbeid stijgt onder invloed der crisiswetgeving en de bijzondere oorlogsmaatregelen, om in 1944 het hoogste punt van alle jaargangen te bereiken, namelijk 207, waarvan 165 eigen productie tegenover 160 in 1940. Men ziet duidelijk den invloed van de oorlogsjaren 1940–1945, een overeenkomstig verschijnsel als in de jaren 1914–1918.

Tot besluit van deze wellicht voor velen droge kost nog eenige getallen.

Het totaal aantal tot en met 1945 verschenen gouvernementsbladen bedraagt 6744, waarvan er in de uitgave van Van Romondt, die van 1912 tot en met het jaar 1928 loopt, 1730 [1]).

Na het jaar 1928 verschenen er 2428 gouvernementsbladen. Dit is dus in 17 jaren weinig minder dan het aantal, dat van 1816–1911 verscheen.

---

[1]) Het Supplement op het Alphabetisch Register van Van Romondt sluit niet aan. Van Mei—December 1911 geeft dit een verschil van 41 gouvernementsbladen.

(No. I)

PUBLICATIE van den 26sten Februarij 1817, behelzende de invoering van dit Gouvernements-blad.

Wij Mr. CORNELIS RIJNHARD VAILLANT, Gouverneur-Generaal ad interim der Kolonie Suriname, mitsgaders Opperbevelhebber over de Land- en Zeemagt in dezelve, enz. enz. enz.

met en benevens

De Raden van Politie en Criminele Justitie der voorschreven Kolonie, enz. enz.

Al dengenen, die deze zullen zien en hooren lezen, SALUT!

doen te weten, dat Wij hebben goedgevonden en verstaan te bepalen het navolgende:

1°. Er zal van Gouvernementswege ten behoeve dezer Kolonie een Gouvernements-Blad worden uitgegeven, te beginnen met den 1sten Maart eerstkomende.

2°. In dit Gouvernements-Blad zullen worden geplaatst al de Proclamatiën, Publicatiën, Notificatiën en Resolutiën van den Gouverneur-Generaal en van het Hof van Policie, waarvan de publiekmaking nuttig en noodzakelijk zal worden geoordeeld.

3°. De insertie dezer stukken in het Gouvernements-Blad wordt beschouwd als derzelver publicatie, en als vervangende de wijze waarop dezelve stukken bevorens werden publiek gemaakt; doch zal niettemin, ten behoeve van zoodanige Ingezetenen, welke buiten staat mogten zijn zich dit Blad in eigendom aan te schaffen, of op eenige andere wijze deelachtig te worden, van elk Nommer van hetzelve, hetzij een gedrukt Exemplaar, hetzij eene duidelijk geschrevene Kopij, op een der affictieborden in de Vestibule van het Hof van Policie worden aangeplakt.

4°. Dit Gouvernements-Blad zal worden gedrukt in Octavo, en bij Nommers worden uitgegeven, naar mate de stoffe daarvan zal voorhanden zijn.

5°. Nadat de Proclamatiën, Publicatiën, enz. in het Gouvernements-Blad zullen zijn geïnsereerd geweest, doch eerder niet, zal het den geadmitteerden Courantiers geoorloofd zijn, derzelve stukken in hunne Couranten te plaatsen.

6°. Het toevoorzigt over de uitgave van het Gouvernements-Blad, en over de distributie van hetzelve aan de in deze Kolonie gevestigde Authoriteiten, aan welke zulks behoort, wordt door den Gouverneur-Generaal opgedragen aan zoodanigen Ambtenaar, als hij zal goedvinden daarmede te belasten.

En opdat niemand hiervan ignorant blijve, zal deze worden geaffigeerd, waar men tot dusverre gewoon is zulks te doen, en door de Nieuwspapieren worden bekend gemaakt, en vervolgens, in het Gouvernements-Blad zelf, onder No. I worden geïnsereerd.

Aldus gearresteerd in onze Vergadering, gehouden aan Paramaribo, den 26sten Februarij 1817, en geaffigeerd den 4den Maart daaraanvolgende.

C. R. VAILLANT.

Ter Ordonnantie van den Hove,

P. J. CHANGUION.

BOEKBESPREKING

Pater Brada, *Kerkgeschiedenis Aruba* Curaçao 1946, 45 bladz.

Het is haast merkwaardig zoo weinig als er van de eerste geschiedenis van Aruba na de verovering van Curaçao door de Hollanders bekend is. Het oud-archief op het Algemeen Rijksarchief begint in 1816. Waar zijn de stukken van ouderen datum? Men schijnt destijds de eilanden buiten Curaçao weinig ernstig nagezocht te hebben, want het is nog niet zoo heel lang geleden, dat ik een niet onbeteekenende opgave van op de Bovenwindsche Eilanden nog aanwezige stukken kreeg. Met het bisschoppelijk archief over Aruba blijkt het niet veel beter te zijn. Pater Brada raadpleegde het voor de samenstelling van dit boekje, waarin alles vóór 1816 niet meer dan 8 bladzijden beslaat, en daarvan is nog een en ander aan andere bronnen ontleend.

Het is een sober maar belangwekkend geheel, en het spreekt haast vanzelf, dat ook hier de heer Niewindt de hoofdrol speelt.

Jammer dat zooveel stijl- en drukfouten zijn blijven staan!

F.

Mr. dr. J. M. H. Dassen, *De staatsrechtelijke verhouding tusschen Nederland en de overzeesche gebiedsdeelen.* Een historisch-juridische beschouwing omtrent de staatsrechtelijke verhouding tusschen Nederland en de overzeesche gebiedsdeelen meer in het bijzonder in verband met artikel 1 der grondwet. Maastricht N. v. Leiter-Nypels, 1946, 37 bladz.

Dit geschrift is waarvoor het wordt uitgegeven, een historisch-juridische beschouwing, die niet bedoelt te zeggen wat de toekomst worden moet. Niettemin kunnen de hier gegeven uiteenzettingen van beteekenis zijn o.a. bij de beantwoording van de vraag, of juist is wat het standpunt der West-Indische afvaardigingen schijnt te zijn, nl. dat de door haar gewenschte ,,volledige autonomie bereikbaar is binnen de grenzen van de grondwet. De schrijver onderscheidt aan de hand van art. 1 der grondwet drie tijdperken: de domeinverhouding vóór 1848, de formeele voogdijverhouding daarna, op het einde der 19de eeuw in de staatkunde in praktijk gebracht, waarbij Nederland ,,heerschend subject" bleef. Hij doet zich kennen als een tegenstander van de theorie van den vierdeeligen staat.

F.

ERRATA

De oorlogstijd heeft voor deze rubriek niet veel buit opgeleverd. Maar toch wel iets. *De Telegraaf* van 8 Juni 1941 bevatte een artikel „Bismarck en Hood", waarin voorkomt:

1. „Een der aanleidingen tot dien [vierden Engelschen] oorlog is de rol geweest, die het Nederlandsche eiland St. Eustatius, een der Benedenwindsche eilanden en ook nu nog onderhoorigheid van Curaçao, tegenover den Amerikaanschen vrijheidsoorlog vervulde".
2. „Er werden met de vaart op St. Eustatius, door de onzen niet alleen overigens, stroomen geld verdiend, zoodat men het eiland wel de „diamanten rots" heeft genoemd."
3. „Kort daarop is het nog door de Franschen onder d'Estaing voor ons heroverd. Met den vrede in 1784 bleef het in ons bezit. Wij zelf zonden de vloot pas uit toen het te laat was. Alleen Curaçao is behoorlijk verdedigd gebleven en behouden. "

Het Nieuws van den dag beijverde zich om bij de censuur verwisselde brieven op het goede spoor terug te brengen. Ziet hier een bericht uit het avondblad van 13 Januari 1941:

> *Brief uit Curaçao terecht.* — De verdwaalde brief uit Caracas (Venezuela) welke na veel omzwervingen bij ons belandde, hebben wij reeds naar het goede adres kunnen doorzenden.

W. Goedhuys in *De Waag* van 31 Oct. 1941:
Heeren *IX* van de West-Indische Comp. (1634); Van Walbeeck, *admiraal ter kuste van Brasijl* (bij de expeditie naar Curaçao); Curaçao steunpunt voor de vloten die ter kaapvaart voeren *naar Brazilië*; de bezetting der Bovenwindsche Eilanden *later* dan die van Curaçao; in 1805 Aruba reeds geheel (door de Eng.) bezet.

Ongenoemde schrijver in *Storm* van 5 Maart 1943:
Portret *Pieter Stuyvesant*, volgens onderschrift dat van *Joan Maetsuyker*; in de zeventiende eeuw Nederland de *eerste* koloniale mogendheid ter wereld; in Augustus 16*44* een Eng. vloot uit *Boston* Nieuw Nederland opgeëischt; bij den vrede *krijgt* de Republiek, als vergoeding, Suriname *aangeboden*; *van daaruit* (van N. Amsterdam) practisch *geheel* Noord Amerika door de blanken gekoloniseerd; Essequibo (Gyana); nauwelijks was Johan Maurits (uit Brazilië) verdwenen, of er braken opstanden uit (n.b. de eerste was reeds twee jaar voor het vertrek van den gouverneur uitgebroken); 1713 *Gibraltar* aan Engeland verloren.

Alg. Handelsbl. 14/8/40, ochtendbl., Bogotò *in Mexico*.

Dr. M. Wagenaar in de *N. Rott. Cour.* 9/6/40, avondbl.: *Kwassi*, de negerslaaf in Suriname, die later als wonderdokter optrad, zou zoo geheeten hebben, omdat hij zulk een *kwast* of opschepper was.

BIBLIOGRAPHIE

A. TIJDSCHRIFTEN, ENZ.

National Geographic Magazine. Vol. LXXVIII. November 1940, no. 5. Saba, crater treasure of the Indies, door Charles W. Herbert.

Idem. Vol. LXXXIII, Februari 1943, no. 2. Curaçao and Aruba on guard, door W. Robert Moore; Oil Isles of the Caribbean, door Philip Hanson Hiss & Robert Yarnall Richie.

Idem. Vol. LXXXIII. April 1943, no. 4. Surinam subjects of Queen Wilhelmina, door Philip Hanson Hiss.

Netherlands News. Vol. 4. 26 Augustus 1942, no. 22. The West Indies in the lime light.

Idem. Vol. 2. 26 December 1941, no. 5. Little Holland in the Caribbean.

Idem. Vol. 3. 15 April 1942, no. 3. Dutch bastions of allied defence.

Idem. Vol. 4. 11 Juli 1942, no. 2. Dutchmen still tread free soil.

Idem. Vol. 4. 11 October 1942, no. 8. Defence in the Caribbean.

Idem. Vol. 5 no. 3. November 1942. The significance of Queen Wilhelmina's post war plans. Details of the new commonwealth of the Netherlands, Indonesia, Curaçao and Surinam as envisaged by H. M. Queen Wilhelmina.

De Pen Gun, 11 April 1946, no. 45. De wondere steenblokken van Santa Cruz, door G. Seppen.

Idem. 18 April 1946, no. 46. Waar boomen uit de zee oprijzen. Bonaire, dat het zout der aarde bergt, door G. Seppen.

Idem. 25 April 1946, no. 47. Contouren. De bastions verpulveren in de tropenzon, door G. Seppen.

Cultureel Indië, Jan./April 1946, Capitulatie en bevrijding van Suriname in de 17de, 18de en 19de eeuw, door Fred. Oudschans Dentz.

Nieuw Indië, 13 April 1946, no. 12. Teekenen aan den wand [in de West], door Cor Souw.

Idem. 27 April 1946, no. 13. De nieuwe Staten van Suriname en Curaçao, door Cor Souw.

Idem. 11 Mei 1946, no. 14. Korte aanteekeningen omtrent Curaçao, door Cor Souw.

Oost en West. 12 April 1946, no. 8. Een nieuw beleid voor Suriname.

Idem. 26 April 1946, no. 9. Bonaire, St. Maarten, Saba en St. Eustatius.

Het Indisch Nieuws. 27 April 1946, no. 17. Wetenswaardigheden van Curaçao en Suriname. Iets over Boschnegers, radio en geneeskundige hulp.

Idem. 18 Mei 1946. no. 20. De West wil autonomie, door Macamba.

Libertas. April 1946, no. 19. Curaçao's Soekarno, door E. A. Winters; De invloed van het onderwijs op de zelfstandige ontwikkeling van Suriname, door J. van de Walle.

Tijdschrift voor Economische Geographie. Maart/April 1946 no. 3/4. Suriname als mijnland. Zal het ijzererts in de toekomst van belang worden?, door Fred. Oudschans Dentz.

De Stem van Nederland. 27 April 1946, no. 40. Het heil van Suriname, door W.; De Curaçaosche begrooting 1946.

Echo's uit de Missies. 25 April 1946, no. 5. H. K. H. Prinses Juliana op Curaçao, door S. M. D.; Uit het geestenrijk van Suriname. II. Bakroe, door S. M. D.; Indrukken van een gecondenseerde [reis van prof. dr. J. v. d. Veldt door Suriname].

The American Journal of cancer. Vol. XL Nov. 1940 no. 3. The incidence of malignant tumors in unselected autopsey material at Curaçao Netherlands West-Indies, door Ph. H. Hartz M.D.

Geographic Review, Juli 1943. The Columbian nomenclature of the Lesser Antilles, door L. Oischki.

Amstelodamum. April 1946, no. 4. De beteekenis van Suriname voor Nederland en in het bijzonder voor Amsterdam in het midden der 18de eeuw, door Fred. Oudschans Dentz.

Trouw. 9 Mei 1946. Curaçaosche Statencommissie naar Nederland.

Commentaar. 6 Mei 1946, no. 47. Suriname in oorlogstijd.

Economische Voorlichting. 7 en 16 Mei 1946 no. 35 en 39. Belangrijke maatregelen in Curaçao. Overzicht sinds 1940.

Idem. 18 Mei 1946, no. 40. De ijzerdelfstofffen in Fransch Guyana; Haveninstallatie van Curaçao.

Elseviers weekblad. 20 April 1946, no. 16. Eerste Dinsdag in April op Curaçao.

Nieuw Suriname. No. 14. Pionieren in Suriname; De nieuwe Staten komen samen, door F.L. de Rooy; Odo's; De Commissie voor de Coppename-plannen, door W. E. H. Laret; Anansi en ma Akoeba.

Idem. no. 15. Indonesië, spiegel voor Suriname, door J. J. A. Lobato; Suriname en de Politiek; Bacovencultuur een levensbelang voor Suriname, door J. J. de Vries; Boekbespreking over Suriname. 1900–1945, door mr. A. van Traa; Het kweekje, door Namie; Anansi op de wip.

Idem. 11 Mei 1946, no. 16. En wat doen wij?, door F. Blyd; Curaçaosche commissie naar Nederland, door F. L. de Rooy; Het Surinaamse hout in een hand?, door Th. A. C. Comvalius; Eenzaamheid, door Namie; Aan de oevers der Surinamerivier, door Freia; Anansi vergist zich; Geen overheersing maar steun, door J. Lobato; Surinamers op Curaçao, door J. van de Walle.

Het Schouwvenster. 27 April 1946, no. 22. Pionieren in de West?, door Joh. van Hulzen.

Idem. 18 Mei 1946, no. 25. Curaçao is tropisch Nederland, door Han Kamerling.

Vrij Nederland. 27 April 1946. Het „Ile du diable", een duivelsoord, door L. Aletrino.

O.D.

ENKELE OPMERKINGEN OVER DE AFZET VAN HET WEST-INDISCHE ZEEZOUT [1])

DOOR

IR W. SPOON

In het in 1938 door Mr. W. J. van Balen in opdracht van de Kamer van Koophandel en Nijverheid op Curaçao geschreven boek „Ons Gebiedsdeel Curaçao" lezen wij op blz. 115 met betrekking tot het artikel zout:

> „In ons gebiedsdeel Curaçao [2]) is sinds onheuglijke tijden zout gewonnen. Zelfs zijn er tijden geweest, waarin het de moeite loonde om dit zout tot naar Nederland te vervoeren, ten gebruike in het haringbedrijf, maar zulk een periode zal wel nooit terugkeeren. Tegenwoordig immers weten de meeste landen zich langs allerlei wegen wel van het benoodigde zout te voorzien en bovendien is hun handelspolitiek niet zelden tusschen beiden gekomen om leveranties van bepaalde zijden af te snijden, ten einde andere belangen te kunnen begunstigen".

Het zijn de eilanden Curaçao, Bonaire en Sint Maarten waar uit zeewater door indamping langs natuurlijke weg zout wordt gewonnen (verg. fig. I en II) en wier afzet van dat zout op de wereldmarkt door de zooeven genoemde economische maatregelen zoo sterk wordt bemoeilijkt [3]). Tot goed begrip hiervan hebben wij daarom in een tweetal tabelletjes eenige cijfers bijeengebracht van de zoutuitvoer en de bestemming over een reeks van jaren [4]).

---

[1]) Tevens Bericht van de Afdeeling Handelsmuseum van het Indisch Instituut No. 211.

[2]) Thans ook wel „Staatsdeel" geheeten.

[3]) Zie voor een algemeene beschrijving van de eilanden, behalve het boek van Van Balen, ook het werk van Ph. H. Hiss, Netherlands America, The Dutch Territories in the West (New York 1943).

[4]) t/m 1938 ontleend aan de Curaçaosche Verslagen, voor verdere jaren welwillend verstrekt door het Departement Sociale en Economische Zaken Curaçao.

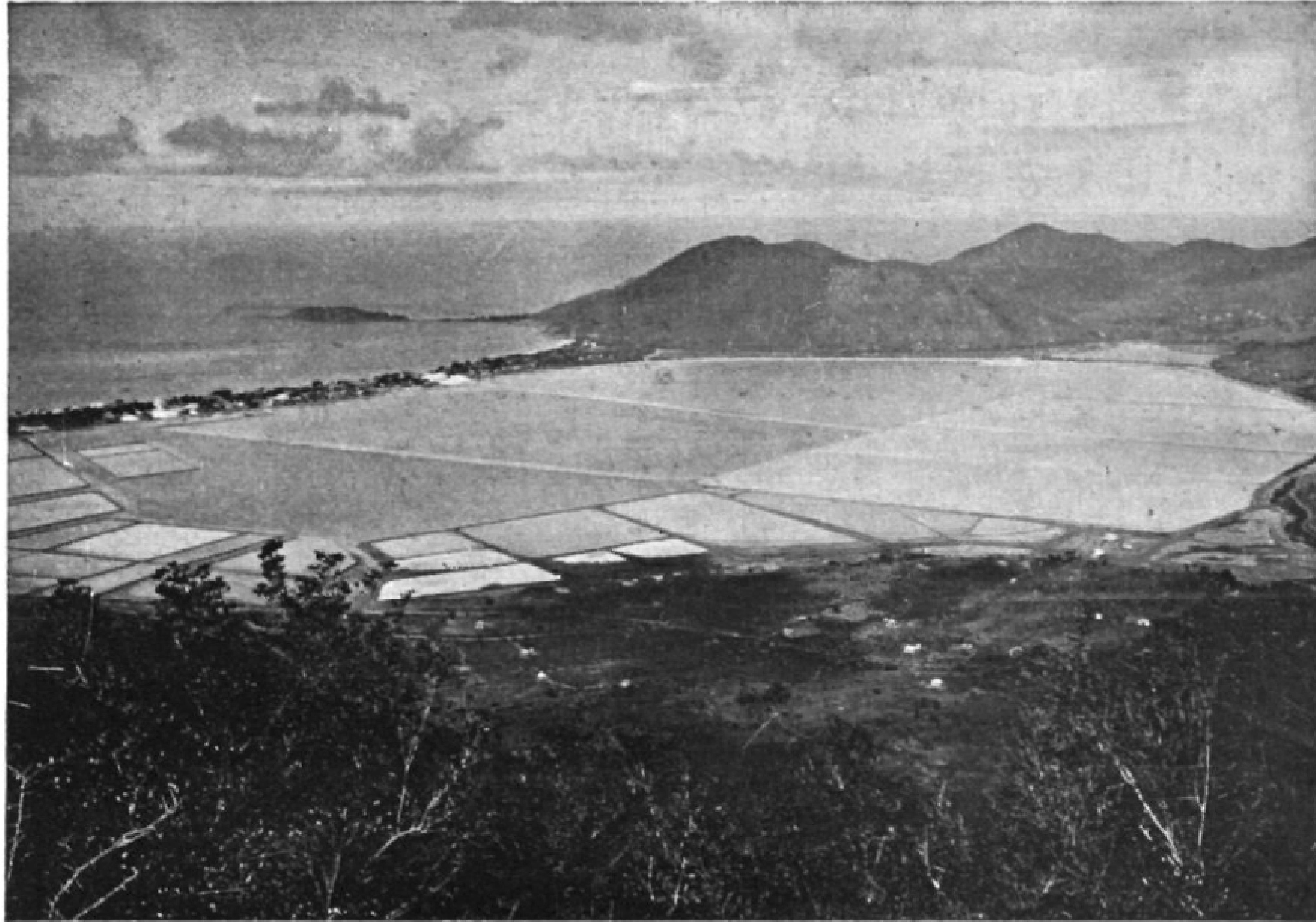
TABEL I. *Uitvoer van zeezout door het Staatsdeel Curaçao.*
In tonnen van 1000 kg

Jaar	Curaçao	Bonaire	St. Maarten	Totaal
1934	854	4.891	734	6.479
1935	190	2.315	1.276	3.782
1936	147	1.884	254	2.285
1937	231	1.043	1.063	2.337
1938	—	572	1.441	2.013
1939	niet beschikbaar			
1940	—	36	—	36
1941	218	1.716	1.292	3.226
1942	345	4.228	1	4.574
1943	16	2.892	1.883	4.791
1944	242	1.909	322	2.474
1945	144	2.625	329	3.098

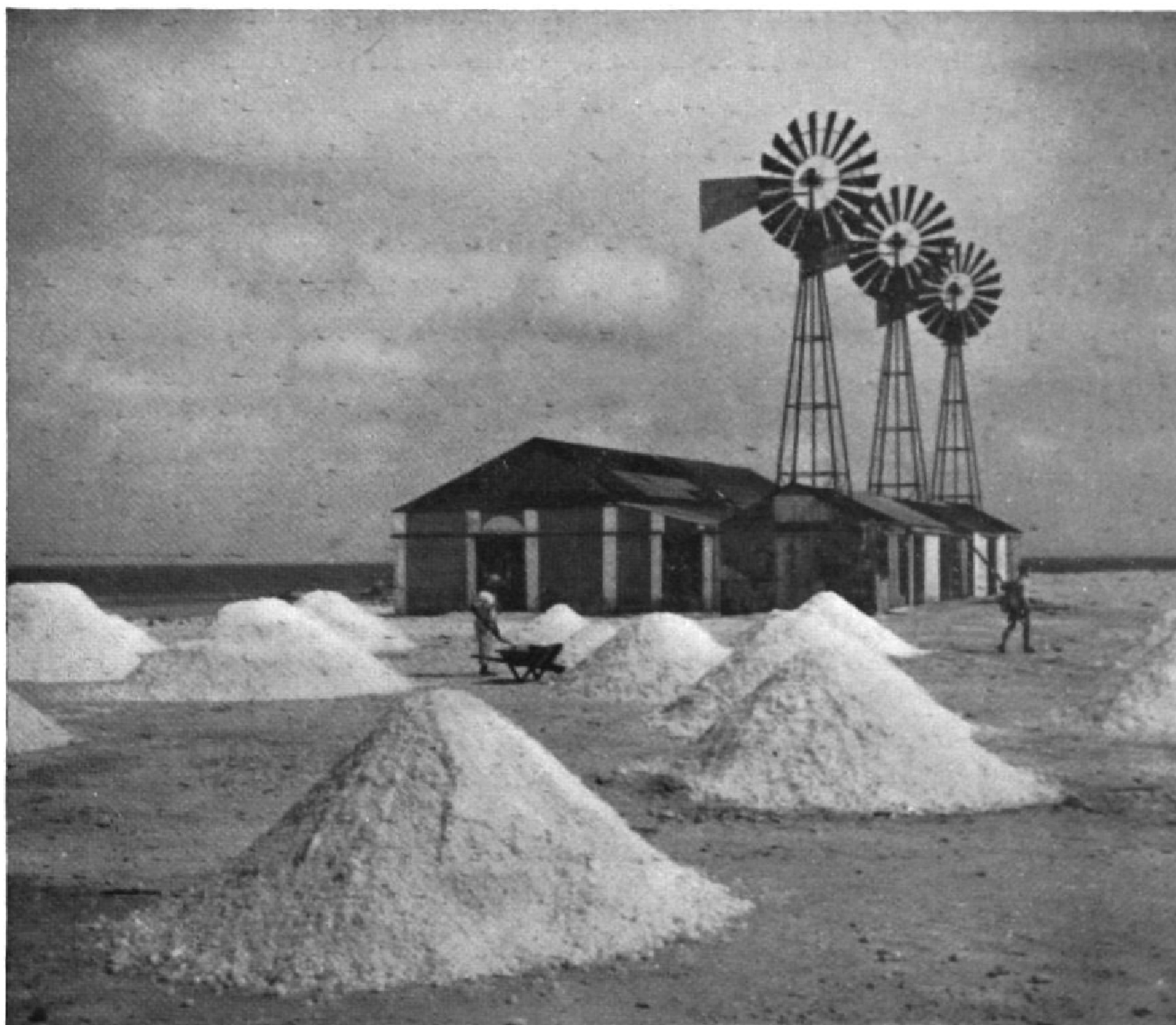
Uit tabel I blijkt, dat Bonaire de uitvoer het best op peil heeft weten te houden, die van St. Maarten vertoont veel meer schommelingen, terwijl die van Curaçao steeds de geringste is geweest.

TABEL II. *Belangrijkste bestemmingen van het door het Staatsdeel Curaçao uitgevoerde zeezout.*
In tonnen

Jaar	totaal	Eng. Antillen	Amerikaansche Antillen	Fransche Antillen	Suriname	Syrië
1934	6.479	2.196	2.250	1.086	557	—
1935	3.782	887	1.720	468	470	—
1936	2.285	—	1.837	422	—	—
1937	2.337	662	391	1.180	101	—
1938	2.013	236	320	1.370	86	—
1939	niet beschikbaar					
1940	36	—	36	—	—	—
1941	3.226	865	78	540	218	1.518
1942	4.574	3.659	52	—	857	—
1943	4.791	1.916	21	1.883	711	—
1944	2.474	2.092	—	120	250	—
1945	3.098	1.576	768	318	424	—

cliché J. H. de Bussy. Amsterdam.
Fig. I. Sint Maarten, zoutpannen.

coll. Ind. Inst., opn. M. Rutten
Fig. II. Bonaire, windmolens en zouthoopen

De afzet van het zout heeft — zooals tabel II aangeeft — in de nabije omgeving plaats gehad. Van de Engelsche Antillen was het in de eerste plaats Trinidad, van de Amerikaansche Antillen Puerto-Rico en van de Fransche het eiland Martinique. Een geregelde, maar bescheiden afnemer is voorts Suriname. Met het uitbreken van den tweeden wereldoorlog heeft aanvankelijk de zout-uitvoer vrijwel stil gestaan (1940), maar daarna viel een krachtig herstel waar te nemen, waarbij in het bijzonder de uitvoer naar de Engelsche Antillen toenam. Het waren vooral de eilanden Trinidad en St. Vincent, waarheen veel zout werd geleverd. Eenmaal, nl. in 1941, geeft de statistiek aan, dat rechtstreeks zout werd verzonden naar Syrië, maar ongetwijfeld waren ook de ruime verschepingen naar Trinidad en St. Vincent voor het grootste deel voor elders bestemd. Het waren oorlogsomstandigheden, die hierin beslisten.

Dat sluit echter tevens in, dat na het beeindigen van de vijandelijkheden die verhoogde belangstelling voor het Nederlandsch West-Indische zeezout wel eens zou kunnen verminderen en men weder uitsluitend aangewezen zou zijn op de naaste omgeving. Producenten op Bonaire, het eiland met de grootste zoutwinning en dus het grootste belang bij den afzet, informeerden dan ook al in het begin van 1946 naar mogelijkheden in Nederland.

Nieuw zou een dergelijke afzet niet zijn, want zooals in den aanvang van dit artikel medegedeeld, heeft de Nederlandsche visscherij, zij het lang geleden, al eerder het West-Indische zout gebruikt; men werkt in die tak van nijverheid juist bij voorkeur met zeezout. Het West-Indische zeezout werd echter — zooals tabel III weergeeft — verdrongen door het zeezout uit Portugal en Spanje, naderhand ook uit Tunis, Italië en vooral Egypte.

TABEL III. *Invoer van ,,ruw zout w.o. zeezout'' door Nederland (en herkomst).*
In tonnen

Jaar	totaal	Portugal	Spanje	Tunis	Italië	Egypte
1934	38.030	20.411	13.212	—	3.946	215
1935	35.749	18.521	9.903	—	863	4.717
1936	35.275	7.196	7.127	1.906	4.058	11.985
1937	22.317	—	—	8.614	2.030	10.061
1938	19.407	—	—	1.160	2.531	10.221
1939	20.987	914	—	—	3.745	15.841

Allemaal productiegebieden, die wat het vervoer naar Nederland betreft, gunstiger zijn gelegen dan de West-Indische eilanden.

Uit tabel III blijkt overigens, dat in die jaren de vraag naar zeezout hier zoo groot was, dat de geheele West-Indische uitvoer daarin gemakkelijk opgenomen had kunnen worden.

Omstreeks 1933 is op voorstel van den Gouverneur van Curaçao wederom een poging tot afzet in Nederland gedaan. Door de Afdeeling Handelsmuseum van het Koloniaal (thans Indisch) Instituut te Amsterdam is toen een uitvoerig onderzoek ingesteld naar de hoedanigheid van het zout van Bonaire en St. Maarten (HM serie no. 2420 en 2517) en naar eventueel te nemen maatregelen ter verbetering [1]). Het resultaat bevestigde de vroegere ervaring, d.w.z. uit chemisch en bacteriologisch oogpunt was het zout geschikt voor de visscherij, verbetering behoefde echter de afwerking, het zout was veel te grof tegenover de gelijkmatige korrel, waarin het zeezout door andere landen werd geleverd (destijds Spanje en Portugal). Indien niet al reeds door ingrijpen bij de kristallisatie een kleiner kristal verkregen had kunnen worden, zou het grove zout ter plaatse door malen (in windmolens als in fig. II afgebeeld) en zeven in afwerking verbeterd dienen te worden. Economisch maakte zulks de zaak niet eenvoudiger en tot leveringen naar Nederland is het toen dan ook niet gekomen.

Op die afwerking van het visscherij-zout willen wij nog even ingaan, omdat het voor de West-Indische eilanden een belangrijke factor vormt. Voor dat doel [2]) moet het zout van fijne, regelmatige en losse structuur zijn, met een gemiddelde korrelgrootte van ongeveer 4 bij 4 mm (grenzen 2 bij 3 tot 5 bij 6 mm). Dergelijk zout is echter nog zoo grof, dat het in Nederland niet aan invoerrecht is onderworpen, het blijft „ruw" zout.

Een aanvullend onderzoek in 1936 met uitsluitend zout van Bonaire (HM no. 3127) bevestigde de goede kwaliteit maar leverde nog geen betere afwerking op.

Aan de nieuwe vraag (van Bonaire in begin 1946) heeft de Afdeeling Handelsmuseum nogmaals een onderzoek naar de samenstelling en afwerking verbonden. Echter was ditmaal niet uitsluitend grof zout gezonden, maar tevens fijn zout (HM serie no. 5210). Dit fijne zout was verkregen door vermalen (met de bekende windmolens) van het grove product. Wat het grove zout

---

[1]) P. A. Rowaan, Zout in het Gewest Curaçao, Ber. Afd. Handelsmuseum *87*, ook verschenen in Ind. Mercuur *57*, 555 (1934).

[2]) Inlichtingen, welwillend verstrekt door het Nederlandsche Visscherij-Proefstation te Utrecht.

aangaat verschilde het resultaat niet noemenswaard met vroeger, het zou kwalitatief ook thans nog voor de Nederlandsche visscherij bruikbaar zijn, mits de afwerking wordt verbeterd. De grove afwerking bleek voorts ook een bezwaar voor gebruik in het Nederlandsche raffineeringsbedrijf. Het fijne zout zou hier te lande als industrie-zout bruikbaar kunnen zijn, indien de prijs niet te hoog was komen te liggen, doordat fijnheid en blankheid zoodanig waren, dat het bij invoer aan invoerrecht werd onderworpen. De industrie gebruikt nl. bij voorkeur ruw *zee*zout, omdat dit geheel vrij kan zijn van ijzerverbindingen, hetgeen met steenzout meestal niet het geval is [1]).

Als gevolg van het gevoerde overleg ontvingen wij van Bonaire een nieuwe zending zout, dat in de windmolens gebroken was. In het laboratorium kon daaruit door eenmaal zeven een fractie worden verkregen met een korrelgrootte, die ook door het Nederlandsche Visscherij Proefstation gunstig werd geacht. Het is dus technisch wel mogelijk reeds op de plaatsen van winning het West-Indische zeezout in de voor de Nederlandsche visscherij verlangde maat af te leveren. Of dit ook economisch uitvoerbaar is blijft vooralsnog een open vraag.

Het ligt voor de hand, dat bij al die moeilijkheden met den afzet de vraag is gerezen of het niet mogelijk zou zijn het zout ter plaatse te verwerken op hoogwaardiger producten. Tenslotte immers blijft aflevering van grof zout, zelfs indien door malen en zeven gelijkmatiger afgewerkt, toch altijd een der allereenvoudigste en daarmede laagst gewaardeerde vormen.

Omstreeks 1937 zijn in die richting verschillende stemmen opgegaan. Wij noemen allereerst de beschouwingen van Dr. Ir. P. Cohen Henriquez. Deze heeft in een voordracht voor het Indisch Genootschap te 's-Gravenhage op 16 December 1937, „De economische toekomst van Curaçao en de noodzaak van nauwer contact met het Moederland" o.m. zijn denkbeelden met betrekking tot het zout in de volgende stelling (no. 23) geformuleerd:

„Sedert het onderzoek in 1920 van Ir. Langemeyer omtrent bevordering van de zoutindustrie [2]), welk onderzoek

[1]) Zie bv. J. F. van Oss, Warenkennis en Technologie, p. 159 (Amsterdam 1936/37).

[2]) F. S. Langemeyer, Het zoutbedrijf op St. Martin, een onderzoek naar middelen te zijner verbetering, De West Ind. Gids *4*, 241 en 305 (1922/23).

geen positieve gevolgen kon hebben, is het aspect van het vraagstuk totaal veranderd door tal van nieuwe vindingen omtrent de winning en verwerking van zeezout. Een aantal dezer nieuwe vindingen wordt elders reeds op groote schaal toegepast en betreffen o.a. de winning van het metaal magnesium, van broom en van chloorkalium".

Korten tijd daarna heeft Cohen Henriquez nader toegelicht [1]), dat hij beoogde de directe winning van broom en magnesiumverbindingen uit zeewater volgens nieuwere Amerikaansche vindingen. Want bekend was al, dat de moederloog van de zoutbereiding (dat is de vloeistof, die overblijft wanneer uit het zeewater het natriumchloride zoo ver mogelijk is afgezonderd) een belangrijke bron voor winning van broom en magnesiumchloride vormt. Behalve aan die werkwijze, waarbij dus het hoofdproduct zout wordt aangevuld met enkele zeer waardevolle bijproducten, dacht hij zich nu een directe zeewater-verwerkingsindustrie.

In 1939 werd te 's-Gravenhage opgericht de „Economische Stichting West-Indië – Nederland" (verkort de Eswin), die al heel spoedig een commissie instelde, welke het vraagstuk van de vestiging van andere industriëele welvaartsbronnen naast de olie-industrie op de Benedenwindsche Eilanden in studie nam [2]). Daaronder was ook het zoutvraagstuk. De oorlog heeft verdere uitwerking onmogelijk gemaakt, terwijl na onze bevrijding is gebleken, dat men in Curaçao evenmin nog tot eenige verwezenlijking van de beschreven denkbeelden is gekomen, al moet wel de Lago Oil & Transport Company, gevestigd op Aruba, de mogelijkheid om aldaar broom uit zeewater te winnen in studie hebben gehad. Zooals reeds beschreven, is het gebleven bij de oude bekende wijze van zoutwinning en aflevering van ruw zeezout.

Zijn er daarom geen andere mogelijkheden? Misschien zijn die er als wij eens kijken naar Oost-Indië. Daar had men kort voor den tweeden wereldoorlog uitgebreide plannen voor chemische industrieën. De Indische regeering heeft toen in 1939 Dr. Ir. F. K. Th. van Iterson uitgenoodigd haar over die plannen te komen adviseeren. Van zijn bevindingen heeft Van Iterson vervolgens een en ander medegedeeld in een voordracht voor de Nederland-

---

[1]) De West Ind. Gids *20*, 321 (1938), zie ook zijn „Stellingen betreffende Curaçao's welvaartsbronnen" in Weekblad Curaçao *2*, no. 5 van 6-1-'40.

[2]) W. C. Klein, Vestiging van meer industrieën op de eilanden Curaçao, Aruba en Bonaire, Econ. Stat. Ber. *25*, 602 (1940).

sche Akademie van Wetenschappen te Amsterdam op 29 Januari 1944: Natriumchloride als grondstof voor een chemisch bedrijf in Nederlandsch-Indië [1]).

Natriumchloride is de wetenschappelijke naam voor wat in het dagelijksch gebruik keukenzout wordt genoemd. In Indië zou uitgangspunt zijn het op het eiland Madoera uit zeewater door natuurlijke verdamping verkregen zout, dus hetzelfde zout, zooals dit op Bonaire en St. Maarten wordt gewonnen. Geheel zuiver natriumchloride is dit product nog niet, het bevat enkele bijmengselen en wordt dan ook ruw zeezout genoemd.

Door electrolyse onder gebruikmaking van een diafragma, wordt een oplossing in water omgezet in een oplossing van natronloog (caustieke soda of natriumhydroxyde), waarbij waterstof ontwijkt en chloor. Aan natronloog had Indië groote behoefte, nl. voor de zeepfabricage (zoowel de inheemsche als die op Westersche grondslag), de papierbereiding uit rijststroo en naaldhout (in de eerste plaats Pinus Merkusii), bij de reiniging (neutralisatie) van bepaalde aardolie-fracties, die met zwavelzuur zijn behandeld, voor een toekomstige kunstzijde-industrie enz. Chloor zou op bleekmiddelen verwerkt moeten worden (in de eerste plaats caporiet of calciumhypochloriet, chloorkalk e.d.), maar bij de groote behoefte aan natronloog zou zeker niet alle chloor in den vorm van bleekmiddelen afgezet kunnen worden. M.a.w. het probleem was om een loonende plaatsing te zoeken voor de overmaat chloor. Van Iterson doet nu een oplossing aan de hand ontleend aan zijn ervaring bij de Staatsmijnen in Limburg. Daar is een procédé uitgewerkt, om het in de natuur gevormde ruwe kalkfosfaat (chemisch gesproken tricalciumfosfaat) met salpeterzuur onder bepaalde omstandigheden en verhoudingen om te zetten in dicalciumfosfaat. De ontsluiting gaat dus niet zoo ver als die met zwavelzuur, welke leidt tot monocalciumfosfaat (de bekende kunstmest superfosfaat). In bepaalde gevallen heeft het echter voordeel gebruik te kunnen maken van een fosfaatmest, die voor de plant beter oplosbaar is dan het oorspronkelijke natuurfosfaat en toch niet zoo terstond opneembaar als de superfosfaten (enkel en dubbel); dit geldt in het bijzonder voor de tropen. Het voorstel van Van Iterson was nu om de bij de electrolyse vrijkomende gassen chloor en waterstof op elkaar te laten inwerken (zg. verbranden) tot zoutzuur en met dit zuur de ontsluiting tot dicalciumfosfaat te bewerkstelligen. Bekend toch was, dat de omzetting met dit

[1]) Versl. Ned. Akad. Wetensch. Afd. Natuurkunde *53*, 3 (1944).

zuur even goed is te verrichten als met salpeterzuur. Ruw fosfaat is op Java en in de nabije omgeving (Christmas-eiland) aanwezig, terwijl de landbouw, inheemsche en Westersche, fosfaatmest vraagt. Voor de eindproducten van de electrolyse van het zeezout van Madoera was dus in Indië zelf plaats te vinden.

Hoe zou dit er op de West-Indische eilanden voor staan? Zeezout is aanwezig op Bonaire en St. Maarten, natuurfosfaat op Curaçao. Dit laatste zou een gelukkige omstandigheid kunnen vormen, zoodat wij hier even op dat fosfaatvoorkomen ingaan. In het Oosten van het eiland ligt aan de Fuikbaai het plaatsje Newport, het centrum van de fosfaatwinning door de Mijnmaatschappij Curaçao [1]). Het met dynamiet uit de rotsen losgeslagen ruwe kalkfosfaat wordt in een fabriek (verg. fig. III) gesorteerd en vermalen tot een gelijkmatig gruis, dat vervolgens zonder verdere bewerking wordt afgescheept. Enkele cijfers daaromtrent brachten wij in tabel IV bijeen [2]).

TABEL IV. *Uitvoer van fosfaat door het Staatsdeel Curaçao (en bestemming).*

In tonnen

Jaar	totaal	Nederland	Duitschland	Oostzeelanden	V.S. v. Amerika	Engeland
1934	100.627	5.200	18.076	71.674	—	—
1935	90.709	—	14.668	75.782	—	—
1936	78.131	11.293	29.126	37.454	—	—
1937	101.837	21.824	12.034	67.379	—	—
1938	99.283	20.753	12.963	64.708	—	—
1939	64.072	24.587	10.959	24.963	3.556	—
1940	—	—	—	—	—	—
1941	111.995	—	—	—	4.321	106.180
1942	20.997	—	—	—	2.788	18.209
1943	3.785	—	—	—	—	—
1944	7.779	—	—	—	6.025	—
1945	11.650	—	—	—	10.412	—

[1]) Voor een beschrijving zie b.v. de in den aanvang vermelde boeken van Van Balen p. 86 en Ph. H. Hiss, p. 128.

[2]) t/m 1938 ontleend aan de Curaçaosche Verslagen, voor verdere jaren welwillend verstrekt door het Departement Sociale en Economische Zaken Curaçao.

Voor den oorlog was Nederland een in beteekenis toenemende afnemer, de grootste afnemers waren echter de Oostzeelanden (Denemarken, Zweden, Polen, de Baltische Staten en Finland). De oorlog heeft de uitvoer sterk achteruit gezet, aanvankelijk nam Engeland nog af, daarna de Vereenigde Staten, maar slechts op zeer beperkte schaal. Die belangstelling in Nederland kwam van de superfosfaatfabrieken en van de Staatsmijnen voor hun speciale procédé (waarbij het dicalciumfosfaat uiteindelijk wordt vermengd met ammoniumnitraat tot de meststof fosfaatammonsalpeter). In welke mate de Nederlandsche industrie ruwe fosfaten verwerkt, kan nader blijken uit tabel V.

TABEL V. *Invoer van ruw fosfaat door Nederland (en herkomst)*

In tonnen

Jaar	totaal	Curaçao	Rusland	Noord-Afrika	Egypte	V.S. v. Amerika
1934	371.888	599	4.689	288.898	16.083	51.655
1935	365.158	—	4.985	303.671	9.433	47.068
1936	368.575	6.345	13.533	301.953	26.507	14.094
1937	428.822	16.762	22.306	315.250	13.151	59.438
1938	434.515	20.217	29.684	316.142	7.823	60.784
1939	380.218	22.320	63.609	281.033	—	4.364

Dan blijkt echter tevens, dat de invoer uit Curaçao slechts een bescheiden gedeelte vormde, van wat hier wordt verwerkt. Zelfs de geheele uitvoer van Curaçao had hier opgenomen kunnen worden; de afstanden vormen echter beletselen en doen het fosfaat uit Noord-Afrika (Algiers, Tunis en Marokko) voorgaan. Een dergelijk verschijnsel dus als in nog sterkere mate viel waar te nemen bij de invoer van ruw zout vide tabel III. Overigens speelt bij natuurfosfaten veel meer dan bij het ruwe zout de kwaliteit (gehalte aan fosfor enz.) een belangrijke rol. In dat verband mag opgemerkt worden, dat de Staatsmijnen reeds weder tot aanvoer en verwerking van Curaçao-fosfaat zijn overgegaan [1]).

In tegenstelling met Oost-Indië zou men in West-Indië voor de producten van de electrolyse van het zeezout (natronloog, bleekmiddelen en de meststof dicalciumfosfaat) overwegend afzet buiten de eilanden moeten zoeken. Vermoedelijk zou dat het vaste-

---

[1]) Nieuwe Veldbode *12*, 345 (1946).

land van Zuid-Amerika moeten worden, maar dat wordt dan een apart onderzoek, waarmede wij buiten het kader van dit artikel zouden komen. Verder moet bedacht worden, dat wil een electrolyse-bedrijf economisch werken, de omzet groot moet wezen, voor Indië noemt Van Iterson een capaciteit per jaar van 16.000 ton natronloog voldoende rendabel. Dat wil echter zeggen, dat minstens 24.000 ton zout per jaar in bewerking moet kunnen worden genomen, een kwantum, dat vooralsnog ver uitgaat boven de in tabel I genoemde uitvoercijfers.

Amsterdam, Juli 1946.

LITERATUUR BETREFFENDE HET NATUURWETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK IN CURAÇAO GEDURENDE DE OORLOGSJAREN

DOOR

P. WAGENAAR HUMMELINCK

Daar het werk van de Departementen, waarvan natuurwetenschappelijke onderzoekingen konden worden verwacht, geheel op de praktijk was ingesteld en de bezetting met wetenschappelijk personeel tot het uiterste was beperkt, kan het ons niet verwonderen dat er in het gebiedsdeel Curaçao, van September 1939 tot en met December 1945, weinig wetenschappelijk werk van beteekenis is verricht.

Alleszins verheugend is het echter te kunnen vaststellen, dat er onder de particulieren in Curaçao velen waren, die een groote belangstelling aan den dag legden voor de levende en de levenlooze natuur, wat o.m. tot uitdrukking kwam in een groot aantal artikeltjes in plaatselijke bladen, waaraan in dit geval — gezien het ontbreken van een redelijke kans om te komen tot een wetenschappelijke publicatie — vrij groote aandacht is besteed.

ANONYMUS, 1941. Pluimveeteelt. *Curaçao 3 no. 24*, p. 4-6.
In kort bestek vindt men hierin veel gegevens over de pluimveeteelt op Curaçao. De Witte Leghorn blijkt uitstekend te voldoen. Pogingen tot verbetering van het locale rassenmengsel zouden nooit duidelijke resultaten hebben opgeleverd.

ANONYMUS, 1941. Verslag over het bezoek van de Aloecommissie aan Bonaire op 29 Mei 1941. *Curaçao 3 no. 37*, p. 7–8.
Zakelijk verslag van een excursie, georganiseerd door den Heer L. D. GERHARTS, ter bestudeering van enkele plaatselijke vraagstukken op het gebied van de *Aloe*-cultuur.

ANONYMUS, 1941. Ons grondwater. *Curaçao 3 no. 40*, p. 1–2.
Een noodkreet om toch snel de „productie" van grondwater op te voeren en de consumptie te verminderen, welke stellig ook die vrien-

den van Curaçao zal treffen, welke niet bereid zijn aan te nemen dat— zooals hier in het algemeen wordt beweerd — nog geen menschenleeftijd geleden, de wortels van boomen en gewassen het grondwater veelal enkele decimeters onder het bodemoppervlak bereikten, terwijl thans de grondwaterspiegel vele meters onder het bodemniveau is gelegen.

ANONYMUS, 1941. Ons grondwater. *Curaçao 3 no. 43*, p. 1–2, *44*, p. 1–3, *47*, p. 1–2, *48*, p. 1–2, 4 figg.

Naar aanleiding van een artikel over hetzelfde onderwerp in *Curaçao 3 no. 40* worden, aan de hand van enkele schematische teekeningen, enkele elementaire begrippen en verschijnselen verband houdende met het grondwater, nader besproken. Het stuk besluit met de volgende raadgevingen: 1 Leer Uw vanggebied kennen. 2 Leg veel (goede) dammen aan, vooral ook in hooger gelegen terreinen. 3 Bevorder het in den bodem dringen van het water door openploegen van den grond boven den dam. 4 Wantrouw elk kunstmatig afvoerkanaal. 5 Graaf een put nooit dieper dan Curaçaosch Peil. 6 Pomp niet te hard als de put niet vlak aan de kust is gelegen. 7 Vermijd roofbouw en parasiteer ook niet op den voorraad van Uw buurman. 8 Bedenk dat voor elken meter grondwaterstand vele meters zoetwater beneden C. P. in reserve staan. 9 Meet den regenval en meet ook wat Ge aan den grond onttrekt. 10 Ga in observatieputten, door middel van grafieken, de gevolgen van Uw waterwinningspolitiek na.

ANONYMUS, 1943. Wat leeren ons de Curaçaosche landslakken en welke zijn de vragen die ze ons stellen? *Curaçao 5 no. 38*, p. 4–5.

Als resultaat van een kleine literatuurstudie — naar aanleiding van een artikel van mej. W. S. S. VAN BENTHEM JUTTING in het Curaçao-nummer van *Natuur en Mensch* (1934,) dat in *Curaçao 5 no. 36*, p. 6–7 (1943) zonder bronvermelding (!) werd overgenomen — vat Schr. alles wat de Curaçaosche landslakken ons z.i. te leeren hebben in 5 punten samen en stelt aan het slot dan nog enkele vragen. Het stukje is wat slordig van gedachte en de vragen zijn grootendeels van een soort zooals zij door „menschen van het vak" niet gauw zullen worden gesteld.

B., 1941. Nogmaals het rapport Rijkens. *Curaçao 3 no. 14*, p. 2–3.

Enkele opmerkingen over hoenderteelt, bijenteelt, zijderupsen en sisal, naar aanleiding van de „Grepen uit de landbouwplannen van Rijkens" in *Curaçao 3 no. 7*, p. 6–8 en *8*, p. 5–8.

E. BOON-REUHL, 1945. Een kort overzicht van de geschiedenis van de landbouw op de Nederlandse Bovenwindse Eilanden. *Neerlandia Curaçao, Maart 1945*, p. 9–12.

Een artikel dat geeft wat wordt beloofd, indien men in den titel „Bovenwindse" in „Benedenwindse" verbetert.

G. J. F. BREEDVELD & J. P. GROENHOF, (z.j. 1945). Rapport van de Gouvernements Aloë-Commissie 1942–1943. (Dept. Landbouw, veeteelt & visscherij, Curaçao) 86 pp. (gecyclost.) excl. 2 grafieken.

In Augustus 1943 werd bij gouvernementsbeschikking een Aloë-Commissie ingesteld, welke o.m. de opdracht had na te gaan wat er gedaan kon worden om den goeden naam van het product te beschermen en den opbrengst te vergrooten.

De onderzoekingen waarvan hier verslag wordt uitgebracht, zijn onder te brengen in twee hoofdgroepen: 1e die welke beoogen vast te stellen of in de bestaande contrôle- en productiemethoden verbeteringen kunnen worden aangebracht; 2e die welke zijn uitgevoerd om na te gaan of isolatie van aloïne op groote schaal mogelijk is.

In *appendix 1* wordt beschreven hoe, met behulp van een röntgenapparaat, op een snelle en doeltreffende wijze ijzer, steenen e.d. in de verpakte aloë kunnen worden aangetoond. Tevens wordt de noodzakelijkheid bepleit dat de aloëkisten voorzien worden van moeilijk afneembare gestandaardiseerde registratiemerken, zoodat bij een klacht de betrokken leverancier steeds kan worden aangesproken. *App. 2* geeft de resultaten van een onderzoek naar de bestendigheid van metalen ten opzichte van heet aloësap. Zeer duurzaam blijkt onroestbaar staal met 18% chroom en 8% nikkel; bestendig zijn ook koperlegeeringen met een hoog kopergehalte terwijl andere ijzer en staalsoorten zeer zwaar worden aangetast. In *app. 3* en *3A* worden experimenten behandeld die ten doel hebben na te gaan of de sapwinning op efficienter wijze kan geschieden. Uitpersen en extraheeren van tot schijfjes gesneden bladeren geeft beduidend méér sap maar van een opmerkelijk slechte kwaliteit; slechts waar aan het blad twee sneden worden gegeven in plaats van één (wat in de praktijk nooit mogelijk zal zijn) krijgt men een grootere hoeveelheid van een gelijkwaardig product. Saprendement en kwaliteit in regen- en drogetijd blijken niet veel te verschillen. Uit *app. 4* leeren wij dat een indampen door zonnewarmte mogelijk, maar vooralsnog niet aanbevelenswaardig is. In *app. 5* zijn de resultaten weergegeven van een reeks proeven betreffende de kwaliteitsverbetering van handelsaloë en de bereiding van aloïne. Vervolgens wordt in *app. 6* de landbouwkundige zijde van het aloëbedrijf bekeken. De vraag, of men in de naaste toekomst op een voldoende afname van aloë mag rekenen, wordt in *app. 7* bevestigend beantwoord, niettegenstaande het feit dat aloë nu niet bepaald als een eerste klas laxeermiddel kan worden beschouwd.

Tenslotte wordt in *app. 8* een samenvatting gegeven van de verschillende mogelijkheden, waaruit de volgende punten naar voren mogen worden gebracht: 1. De „markt" van het product in aanmerking genomen, zullen de verbeteringen die men wil invoeren van eenvoudigen aard moeten zijn. 2. Op het gebied van de cultuur kan zeker met eenvoudige middelen veel goeds bereikt worden. 3. Op het gebied van de fabricage vervalt men spoedig in hooge kosten; bovendien dient men uiterst voorzichtig te zijn met het invoeren van verbeteringen die kwaliteitsveranderingen tengevolge hebben, met het oog op het conservatisme en vooroordeel van de afnemers. 4. Aangezien het

bouwen van een centraal kookstation geen eenvoudige verbetering is, wordt tegen desbetreffende plannen geadviseerd. 5. De Commissie betwijfelt of de bereiding van aloïne economisch verantwoord is. 6. Aangedrongen wordt op het stichten van een aloë-proefstation, dat liefst in het belangrijkste centrum van de aloë-cultuur, Aruba, moet zijn gevestigd. 7. Wanneer men de fabricage wil verbeteren, moet een standaardiseering van de sapwinning, van de concentratie en van de verpakking in de eerste plaats als doel worden gesteld.

Geheel aan het slot vinden wij nog een kort ,,Memorandum on the Aloes Industry'' van het Technical Service Department van de LAGO OIL & TRANSPORT Co., d.d. Oct. 26, 1943. Men komt hierin tot den slotsom ,,that there is little the Lago Company can do to help the small farmer in the cultivation of aloes, and that the exporters are well able to pay for any advice or assistance they want'', indien zij zich slechts zouden willen wenden tot een landbouwkundig advies-bureau in de U.S.A. — zoodat van verdere bemoeiingen werd afgezien.

Het rapport van de Aloë-Commissie is een degelijk, en ook voor buitenstaanders goed leesbaar verslag geworden. De documentatie, wat de literatuur betreft, is echter onbevredigend, terwijl een inhoudsopgave stellig niet had mogen ontbreken.

Een afdoende oplossing van de moeilijkheden kan van dit rapport natuurlijk niet worden verwacht. Men krijgt echter den indruk dat, indien men niet wil overgaan tot de instelling van één of (liever nog) méér centrale kookstations — welke buiten hun financieele bezwaren stellig ook op ander gebied hun moeilijkheden zullen geven — een spoedige, afdoende contrôle op het eindproduct noodzakelijk is, wil men de goede positie van het Curaçaosch product op de aloë-markt niet ernstig in gevaar brengen.

P. COHEN HENRIQUEZ, 1940. Stellingen betreffende Curaçao's welvaartsbronnen. *Curaçao 2 no. 5*, p. 2–7.

56 Stellingen welke weliswaar weinig nieuws geven, maar waarvan de publicatie in dezen vorm alleszins de moeite waard is. — Punt 25–34 en 48–50 hebben betrekking op den land- en tuinbouw en de aloë-industrie. De ,,watercultuur'' lijkt voor Curaçao bijzondere mogelijkheden te bieden; de uitbreiding van de aloë-cultuur wordt geacht aan nauwe grenzen te zijn gebonden; op de mogelijkheid van een ,,teelt'' van divi-divi wordt de aandacht gevestigd. Schr. propageert een breed opgezette, systematisch doorgevoerde bestudeering van Curaçao's welvaartsproblemen, in nauwe samenwerking met het Moederland, in het bijzonder met het oog op de naderhand waarschijnlijk noodzakelijke agrariseering van het land en op het gebied der zeewaterverwerkende industrieën. (Opmerkingen van de redactie van *Curaçao* in het volgende nummer, p. 1–2.)

In een gecyclostyleerde brochure (niet in den handel) met ,,Enkele opmerkingen'' betreffende de mogelijkheid tot broom- en magnesiumbereiding op de Benedenwindsche Eilanden, welke door dr. HENRIQUEZ bij een van de vergaderingen van de E.S.W.I.N. in 1939 werd aangeboden, wordt een deel van deze stellingen uitvoerig toegelicht. Het daarin besprokene wordt echter door den Schr. niet meer actueel geacht, daar, voorzoover kan worden nagegaan, de wereldproductie

aan broom en magnesuim thans meer dan voldoende is voor het gebruik in vredestijd.

P. COHEN HENRIQUEZ, 1940. De Curaçaosche landbouw. *Curaçao 2 no. 6*, p. 2–4.

Een critiek op een redactioneel artikel in *Curaçao 1 no. 34*, 1939, over den machinalen verbouw van kleine-mais, waaruit blijkt dat er nog zoo'n groot aantal onbekende factoren zijn, die bij de beoordeeling of landbouw op Curaçao mogelijk is een rol spelen, dat rendementsberekeningen nauwelijks meer dan een „Spielerei" zijn. Duidelijk is slechts dat op dit eiland — behalve misschien op een klein aantal uitzonderlijk gunstig gelegen grondjes — thans van landbouw op rendabele basis geen sprake kan zijn.

M. B. GORSIRA A. ZN., 1940. De Curaçaosche Nimrod. *Curaçao 2 no. 51, 3 no. 1.*

Een zeer huiselijk geschreven verhaal (van een omvang als dit artikel) over de jacht op het eiland Curaçao, waarin achtereenvolgens als objecten worden genoemd: hert (beschermd en dus niet behandeld), verwilderd varken, verwilderde geit, pauw, leguaan, konijn ,eend (verschillende soorten), parkiet, cocoi (= sloké, soort patrijs) en verschillende soorten duiven(: totolika, ala-doero, blauwduif, ala-blanka, paloma-azul). — Een vergelijking met de, eveneens zeer wijdloopige „Verhandeling over de in het wild levende dieren en de jacht op het eiland Curaçao" van B. JONKERS (*Nederl. Jager 43*, 1938), valt niet ten ongunste van het laatstgenoemde artikel uit.

J. C. DE GROOT, 1943. De Westindische Compagnie op zoek naar edele metalen. *Neerlandia Curaçao, Maart 1943*, p. 5–9.

Een goed gedocumenteerd historisch relaas van de aanhoudende en vergeefsche pogingen welke men van 1664–1727 aanwendde, om goud en zilver in noemenswaardige hoeveelheden op de Nederlandsche Benedenwindsche Eilanden, in het bijzonder op Curaçao, aan te toonen.

J. HELMUS, 1945. De landbouw op Curaçao. *Curaçao 7 no. 42*, p. 4–6, *44*, p. 4–7, *45*, p. 5–7, *46*, p. 5–7, *47*, p. 7, *48*, p. 6–8, *50*, p. 7–8.

In dit artikel over *den landbouw* (niet den tuinbouw) *en de veeteelt op de Benedenwindsche Eilanden* — dat alleen de persoonlijke meening van den Schr. weergeeft — wordt allereerst uitvoerig de noodzakelijkheid bepleit dat allen die zich op den landbouw toeleggen in een coöperatieve vereeniging samenwerken om te komen tot de oprichting van een coöperatieve boerenleenbank, een inkoop-centrale en een verkoop-organisatie. Volgens Schr. ligt noch het exploiteeren van een modelboerderij, noch het verleenen van financieelen steun aan den landbouw op den weg van de Overheid. Inzake de overheidsbemoeiïngen met den landbouw op Curaçao wordt o.m. aanbevolen om op gouvernementskosten landskinderen te doen opleiden tot praktisch land-

bouwkundige, b.v. in Trinidad (niet in Nederland). Geschikte bedrijfsleiders of voormannen voor een landbouwbedrijf in Curaçao zouden *thans* alleen te vinden zijn onder de nakomelingschap van de Nederlandsche kolonisten in Suriname. De Curaçaosche jeugd zal echter moeten worden opgevoed in de liefde voor de natuur, speciaal ook voor de beesten, en tot hoogachting van den landbouwer, want het is een schande dat Curaçao thans genoodzaakt is werkkrachten voor den landbouw van elders te importeeren!

Nadat de keuze van de plaats voor het vestigen van een landbouwbedrijf is behandeld, komt de inrichting hiervan aan de beurt. Een bedrijf dat ongeveer een 250 stuks melkvee (w.o. een 100-tal melkgevende koeien) omvat wordt voor Curaçao het meest aanbevelenswaardig geacht; dit zou op een bebouwbaar oppervlak van 12 ha. plaats kunnen vinden, naast de beschikbare ruimte voor een 100- tal varkens, een 25 bijenkorven en een 1000- tal hoenders. Om dergelijke groote bedrijven mogelijk te maken zou de Overheid- op wier moreelen steun wordt gerekend- prijsregelend of onteigenend moeten kunnen optreden

Het bouwen van de stallen, het kweeken van groenvoeder en de mestverwerking wordt vrij uitvoerig beschreven. Bij het bespreken van de avicultuur wordt, terloops, een vernietigend oordeel geveld over de waarde van de Witte Leghorn in de tropen. De Schr. is sterk tegen het werken met geïmporteerde rasdieren en een voorstander van kunstmatige inseminatie.

HOFSTEE, 1943. Over het vitaminegehalte van Curaçaosche groenten en vruchten. *Curaçao 5 no. 50*, p. 7–8.

Bij het beantwoorden van een viertal vragen uit de praktijk wordt er den nadruk op gelegd — steunend op de resultaten van een onderzoek naar de Curaçaosche volksvoeding, waarbij een 70-tal vit.C bepalingen werden gedaan — dat het vit.C gehalte van Curaçaosche groenten en vruchten zeker niet lager is dan elders, terwijl er niet de minste reden bestaat voor vit.A een lager gehalte aan te nemen. (Men leze ook het overzicht van denzelfden Schr. in *Curaçao 5 no. 49* en *50*).

HOFSTEE, 1944. De voedingswaarde van het Curaçaosche volksvoedsel. *Curaçao 6 no. 20*, p. 3–5.

Autoreferaat van een rapport over een onderzoek in opdracht van den directeur van den Openbaren Gezondheidsdienst, waarvan het doel was: A het vaststellen van het *menu* van den Curaçaoschen koenoekoebewoner; B het bepalen van de *voedingswaarde* van dit voedsel en deze te vergelijken met de waarden welke de voedingsleer als gewenscht of minimaal aangeeft.

Van 75 gezinnen met 566 personen, zoo regelmatig mogelijk over het 2e en 3e district verspreid, werden — over het geheele jaar (1943) verdeeld—lijsten van het werkelijk verbruikte voedsel verkregen. Uit dit materiaal, dat later nog eens op betrouwbaarheid werd geselecteerd, werd tenslotte het gemiddelde menu per „man" per week berekend, waarbij vrouwen en kinderen, volgens min of meer vaststaande waarden, tot „mannen" werden omgerekend.

A. Het bleek, dat de Curaçaosche koenoekoebewoner zich in hoofdzaak voedt met foenchi, suiker, brood, olie en boonen; verder rijst, bananen, vleesch en visch, margarine en reuzel, terwijl melk en boter op het tweede plan komen en andere groenten en vruchten dan boonen en bananen een zeer gering deel van het *menu* uitmaken. De verdeeling van de calorieën van dit menu over de verschillende voedingsmiddelen bleek als volgt:

I.	Graanproducten		46 %
II.	Melk, kaas en boter		4,3 %
III.	Groenten en vruchten		13,6 %
	a. Boonen en erwten	7.5%	
	b. Aardappelen	0.9%	
	c. Banaan	3.6%	
	d. Andere gr. en vr.	1.6%	
IV.	Vetten en oliën		11 %
V.	Suiker		15,6 %
VI.	Vleesch en visch		7,2 %
VII.	Eieren		0,66%
VIII.	Diversen		1,6 %

Dit menu is duidelijk ongunstig wat betreft de lage percentages van de zuivelproducten, eieren, groenten en vruchten!

B. De *voedingswaarde* van het gemiddeld menu (dat per week omstreeks vijf gulden kost) kan aan de hand van het volgende statistiekje beoordeeld worden: (waarden per „man" per dag)

a.	caloriewaarde	3100	calorieën	(voldoende)
b.	eiwit (40% dierlijk)	85	gram	(matig)
c.	vitamine A	2350	Intern. Eenh.	(onvoldoende)
d.	vitamine B1	1,5	milligram	(matig)
e.	vitamine B2 (G)	1,1	milligram	(onvoldoende)
f.	vitamine C	20,5	milligram	(onvoldoende)
g.	calcium	248	milligram	(voldoende?, ook in drinkwater!)
h.	phosphor	485	milligram	(onvoldoende?, ook in drinkw.!)
i.	ijzer	15	milligram	(voldoende)

Opmerking. De hoeveelheden vit. A, B2 en C zijn weliswaar lager dan de Recommended Dietary Allowances, maar deze waarden zijn zoo hoog gesteld, dat het moeilijk is ze uit gewone voedingsmiddelen te halen. In vergelijking met Nederland en Ned. Oost-Indië is het diëet vrij goed. Een voornaam punt is echter ook het nicotinezuur, waarover alle gegevens ontbreken — Of een diëet voldoende is, zal tenslotte moeten blijken uit het al of niet voorkomen van klinische of subklinische deficientieverschijnselen. Deze laatste zijn met biochemische methoden (vit. A in bloedplasma, vit. C in bloed enz.) aan te toonen. (dr. CHR. ENGEL, Utrecht, in litteris).

C. A. S. HYNAM, 1940. Report on the Agricultural Department, Netherland Windward Islands, for the year 1938. *Curaçao 2 no 19, 20, 21.*

Een vervolg op het gelijknamig rapport in *Curaçao 1 no. 20, 21*, 1939.

L. F. JANSEN, 1941. Regenval en maisbouw op Curaçao. *Curaçao 3 no. 21*, p. 1–7, 1 fig.

Een statistiek van den regenval te Willemstad over de maanden September-Januari 1921–1941 toont aan dat men de kleine-mais (*Andropogon Sorghum*) nooit vóór October moet zaaien. Op Curaçao dient dit bij voorkeur omstreeks 10 October te gebeuren. In het algemeen kan worden aangenomen dat een uitzaai ná half October geen redelijke kans van slagen meer heeft om een goeden korreloogst te geven. In de gunstige jaren kan een voldoende spreiding van den regenval worden verwacht. In 40% van de gevallen moet op een mislukken van den oogst worden gerekend!

Uit een overzicht van den neerslag op gemiddeld 15 stations van 1931–1941 blijkt, dat de regenval in deze periode minder ongelijkmatig over het eiland Curaçao was verdeeld dan men o.h.a. geneigd is aan te nemen; slechts het seizoen 1936–'37 gaf opvallende verschillen: van de 17 stations hadden toen 8 méér dan 400, 2 minder dan 300 mm. Verder kan men zeggen dat de volksmond gelijk heeft, waar hij beweert dat opvallend veel regen in April een aanwijzing is dat het komende seizoen goed wordt.

Aan het slot wordt nog de vraag opgeworpen of het niet beter zou zijn de varieteit „siete sieman" (de „zevenweeksche") van Aruba meer ingang te doen vinden op Curaçao ,dat tot nu toe een sterke voorkeur toonde voor de minder snel rijpende varieteit „kaffir", waarvan de stengels als veevoeder een grootere beteekenis hebben. Mocht Curaçao aan den verbouw van „kaffir" de voorkeur blijven geven, dan zou er, doormiddel van wetenschappelijke selectiemethoden wellicht naar gestreefd kunnen worden den groeitijd, b.v. van 125 tot op 100 dagen, te verkorten.

Een grafiek van den regenval van 1894–1941, waarin de perioden Oct.-Jan. en Febr.-Sept. zijn gescheiden, toont geen periodiciteit.

J. G. NIEUWENHUYZEN, 1941. Hoenderteelt op Curaçao. *Curaçao 3 no. 15*, p. 6–8.

Naar aanleiding an de opmerkingen van B. in *Curaçao 3 no 14*, gaat Schr. wat dieper op de hoenderteelt in, breekt hierbij een lans voor de Witte Leghorn en blijkt overtuigd dat een gouvernements-fok-station noodig is om te komen tot de oprichting van meerdere pluimveebedrijven, speciaal op Bonaire.

P., 1945. De landbouw op Curaçao. *Curaçao 7 no. 37*, p. 1.

Uitgaande van de stellingen dat (*a*) de bodemcultuur den grondslag is van het economische leven, (*b*) het landbouwende volksdeel in hoofdzaak de bron is waaruit geput moet worden voor de instandhouding van een gezond volk, (*c*) een volk dat zijn bodemcultuur verwaarloost gedoemd is ten onder te gaan — komt Schr. tot den slotsom dat, naast een bestrijding van de gevolgen van klimaatsinvloeden, vooral overheidsinitiatief en overheidssteun noodig zijn, waarbij zal moeten worden gezorgd voor (1) eenig landbouwonderwijs, (2) kostelooze landbouwvoorlichting, (3) uitbreiding van de proefboerderij, (4) contrôle op uit te voeren producten.

W. W. DE REGT, 1945. Klimaat en jeugd. *Curaçao 7 no. 37*, 2–6, *38*, p. 4–5.

Een rede voor de „Vereeniging voor Opvoeding en Onderwijs" waarin allerlei wetenwaardigs wordt medegedeeld over het klimaat en zijn invloed op mensch, dier en kind. Er wordt den nadruk op gevestigd dat de jeugd in een tropisch klimaat (a) een vertraagde ontwikkeling vertoont, geestelijk en lichamelijk (langzamer groei, grooter gevoeligheid voor, speciaal infectie-ziekten, latere sexueele rijping); (b) een grootere individueele verscheidenheid heeft dan in een gematigd klimaat; (c) een ongunstige invloed op de ontwikkeling ondervindt vàn op Europeesche leest geschoeid onderwijs (door overbelasting met alle gevolgen van dien). Met een beperkter innerlijke ontwikkeling ziet het kind zich dus in een moeilijker milieu geplaatst. Gegevens uit het Curaçaosche onderwijs stonden niet ter beschikking, maar de schutterskeuring van duizenden gaven den schrijver (medicus), door georganiseerde navraag een *indruk* omtrent de verwerking van het Nederlandsche onderwijs door de Curaçaosche jeugd. Slotsom: „1. De onderwijs-eischen moeten aangepast worden aan het klimaat waarin de jeugd wordt opgevoed. 2. In de tropen moet men dus de eischen verlagen of de tijdsduur langer nemen. 3. Het verdient groote aanbeveling bij wijze van proef één school in te richten met airconditionning. De leiding van deze proef legge men in de hand van een onpartijdig vakman. Het Gouvernement dient deze vakman te betalen".

FRATER VAN TILBURG (FR. M. ARNOLDO BROEDERS), 1945. Onze cactussen. *Lux 3*, p. 123–141, 21 figg.

Een aantrekkelijk artikel over de in het wild voorkomende cactussen van Curaçao, Aruba en Bonaire, waarin nog een aantal onzuiverheden en drukfouten voorkomen welke door den vakman echter gemakkelijk onschadelijk kunnen worden gemaakt. Een aantal van de prachtige, eigen foto's hebben al eens eerder bij wetenschappelijke publicaties dienst gedaan.

VOGELVRIEND (M. DE JONG), 1943. Een index van onze Curaçaosche vogelwereld. *Beurs- & Nieuwsberichten, April 1943.*

De Heer DE JONG schreef in enkele plaatselijke bladen, 1940–1945, als regel onder den schuilnaam VOGELVRIEND, een groot aantal stukjes over de vogelwereld van Curaçao.

In de *Beurs- & Nieuwsberichten* verschenen méér dan 70 artikeltjes, waarvan meer dan de helft onder de boventitels „De Curaçaosche avifauna", „Uit de Curaçaosche vogelwereld", „Natuurleven op Curaçao" of „De flora en fauna van Curaçao",

in het *Jeugdblad* méér dan 15 stukjes onder „De vogels van Curaçao"

en in *Hou en Trouw* 36, onder den algemeenen titel „Gevleugelde vrienden."

In den „Index" welke hier in het bijzonder moge worden genoemd, worden 94 vogelsoorten opgesomd en, als steeds, met wetenschappelijke en inlandsche namen aangeduid.

Aan de publicaties van den Schr., die ca 6½ jaar op Curaçao vertoefde en regelmatig de vogelwereld bestudeerde, liggen bijna uitsluitend eigen veldwaarnemingen ten grondslag. Zijn talrijke geschriften, in weinig toegankelijke bladen gepubliceerd, vormen — hoeveel belangstelling voor de Curaçaosche vogelwereld zij ook mogen hebben gewekt — een niet geringe belasting voor den ornitholoog die zich op wetenschappelijke wijze met de vogels van onze Benedenwindsche Eilanden wil bezighouden.

J. H. WESTERMANN, 1941. Nederlandsch aandeel in nationale en internationale natuurbescherming. *Neerlandia Curaçao Oct. 1941*, p. 12–14, *Nov.*, p. 12–14, *Dec.*, p. 12–14.

Slechts een halve kolom wordt aan Curaçao en Suriname gewijd. „Een goed beheer van de nog aanwezige houtopstanden .. zou zeker bijdragen tot betere levensvoorwaarden van de weliswaar kleine maar typische Nederlandsch West-Indische fauna." (Een geillustreerde Engelsche bewerking van dit artikel verscheen in „Science and scientists in the Netherlands Indies" 1945).

J. H. WESTERMANN, 1943. De waterboring op Aruba. Voorloopige beschouwingen door een geoloog. *Curaçao 5 no. 6* en *7*, ca 12 pp.

(Met het oog op het groote belang van dit artikel en de voor velen moeilijke toegankelijkheid, op ongeveer één vijfde van den oorspronkelijken omvang weergegeven!)

Op de Benedenwindsche Eilanden zijn weinig technische problemen welke zoozeer de aandacht van de Overheid en de bewoners bezig houden als het vraagstuk der watervoorziening, dat door de natuurlijke regenarmoede der eilanden en de onmogelijkheid om voldoende destillatie-inrichtingen te bouwen, nog als verre van opgelost kan worden beschouwd. Alleen hierdoor is het misschien te verklaren, dat bij de begrootingsdebatten in de laatste week van October 1941, de Staten besloten tot het doen uitvoeren van een kostbare diepboring naar drinkwater op Aruba, alléén op grond van de resultaten van een wichelroede- en slingeronderzoek van twee Fransche Fraters uit Venezuela, zonder eerst advies te vragen aan een geoloog.

Volgens Frère APPOLLINAIRE en Frère JUAN zou, onder het eiland Aruba, een zoetwaterstroom zich op betrekkelijk geringe diepte voortbewegen. Deze waterader zou zijn oorsprong vinden in de Cordilleras van Colombia ,juist onder de hoofdplaats van Aruba wat naar boven komen, daarna weer dieper duiken en, na een geringe opwaartsche beweging nabij Curaçao, zichzelf tenslotte verliezen onder den bodem van de Caraïbische Zee. Beneden Oranjestad werden zelfs twee zoetwateraders vastgesteld: één ongeveer Noordwest van de R.K. Kerk, waar op 275 m diepte een waterverplaatsing van 45 m^3 per minuut zou zijn, de andere in de buurt van Companasji, dicht bij de Fraterschool, alwaar op een diepte van 225 m, 53 m^3 water per minuut verplaatst zou worden. Frère APPOLLINAIRE voorspelde, dat hierbij slechts door een betrekkelijk zacht gesteente (hoofdzakelijk koraalkalk) zou behoeven te worden geboord; alleen geheel op het laatst, zou men een laag van zeer hard gesteente vinden.

Het boorwerk begon den 29sten Juni 1942. Op den 11den September daaropvolgend werd, om technische redenen, gestopt op een diepte van 285 m (937′) zonder dat er zoet water was aangetroffen. Beneden de 250 m vond men echter overvloedig zout water, onder vrij hoogen druk, met een zoutgehalte van ruim 6% (zeewater bevat slechts ca 3½%), een zeer hooge hardheid van ongeveer 500 D° en een temperatuur van 32° C (90° F).

Waren de praktische resultaten van deze boring dus nihil, de wetenschappelijke resultaten welke werden verkregen waren zeker wèl van waarde — door de gelukkige omstandigheid, dat de boormonsters door Frère Antoon van Aruba werden verzameld en aan onzen besten kenner van de geologie van Aruba, die destijds in Maracaibo vertoefde, ter bestudeering konden worden gegeven.

Bleek de verwachting van Frère Appollinaire wat betreft het voorkomen van zoet water niet uit te komen, zijn voorspelling voor de aanwezigheid van betrekkelijk zachte afzettingsgesteenten tot op groote diepte bleek wèl juist te zijn — in tegenstelling tot wat de oppervlakte-geologie ons van den ondergrond van Oranjestad had doen verwachten. Uit het onderzoek van het, door den boorbeitel vergruisde gesteente kon het volgende profiel worden samengesteld:

0–20′	(0–6 m)	Bruinverweerd *diorietpuin*.
20–320′	(6–97 m)	Witte *kalksteen*, in hoofdzaak bestaande uit koralen en kalkwieren, met een laag gehalte aan kwartskorrels.
320–330′	(97–100 m)	Grijze *mergel* met fossielen (foraminiferen) en kwartskorrels.
330–390′	(100–119 m)	*Kalksteen* met zeer vele keitjes van kwarts, diorieт enz. (kalkig grind).
390–430′	(119–131 m)	Fijn *zand* met mica, glauconiet en foraminiferen.
430–470′	(131–143 m)	Lichtgrijze *klei* glauconiet en foraminiferen.
470–666′	(143–203 m)	Donkergrijze „vette" *klei*, afgewisseld met lagen lichtgrijze klei, beide met glauconiet en foraminiferen; op 146 m gepyritiseerde mica-*zandsteen*; op 203 m gepyritiseerde *houtresten*.
666–720′	(203–220 m)	Fijn *zand* met veel mica, glauconiet en foraminiferen. (Veel zout water!)
720–780′	(220–238 m)	Lichtgrijze *klei* met weinig glauconiet en weinig foraminiferen.
780–800′	(238–244 m)	Donkergrijze „vette" *klei* met glauconiet en talrijke foraminiferen.
800–830′	(244–253 m)	Lichtgrijze *klei* met glauconiet, foraminiferen en houtresten.
830–930′	(253–284 m)	Tamelijk fijn *zand* met veel mica; geen foraminiferen of andere fossielen; wel kleine brokjes „bruinkool" aanwezig. (Veel zout water onder hoogen druk!)
937′	(286 m)	(Boring gestaakt.)

Onder het diorietpuin van Oranjestad ligt dus bijna 100 m koraalkalk; dit is veel meer dan in het algemeen werd verwacht. (In een Lago-boring omstreeks dienzelfden tijd, ten Noordwesten van den Seroe Colorado, werd ongeveer 180 m kalkformatie aangetroffen!) On-

der den kalksteen ligt eerst wat mergel en een soort kalkig grind, dan zand met mica, dan een klei-formatie(!) van 70 m dik, en daarna zand, klei en weer zand. Die kleilaag is daarom zoo merkwaardig, omdat op Aruba, Curaçao of Bonaire nergens zoo'n formatie aan de oppervlakte komt.

De boring werd gestaakt op een diepte van 286 m, zonder dat de vaste rots was bereikt. In verband met den, door enkelen geuiten wensch om verder te boren, werd, op aandringen van den Directeur van het Dep. Watervoorziening, Landbouw, Veeteelt en Visscherij, door ingenieurs van de FA. SCHLUMBERGER een terreinonderzoek met een „electrische" methode ingesteld, waarbij men tot de gevolgtrekking kwam dat het vaste gesteente (vermoedelijk de dioriet) beneden Oranjestad eerst op een diepte van 490 m (1610') wordt aangetroffen!

Aannemende, dat de dioriet inderdaad op ongeveer 490 m diepte ligt, dan mogen wij misschien veronderstellen, dat het dikke pakket micarijke zanden, dat van 253 m diepte tot den bodem van het boorgat wordt aangetroffen, de bovenste laag vormt van een ongeveer 240 m dik pakket dioriеtpuin, rustende op dioriet. Op dit puin volgt naar boven toe lichtgrijze, kalkhoudende klei, welke duidelijk van mariene herkomst is en welke bewijst dat, na de afzetting van het diorietpuin, de kustlijn zich zoo ver landwaarts verplaatste, dat zich ter hoogte van Oranjestad landnabije zeeafzettingen vormden. De donkergrijze, kalkhoudende klei is mogelijk in dieper zeewater afgezet; de kust lag toen misschien nog verder naar het Noordoosten.

Aruba werd in dien tijd dus langzaam maar zeker ondergedompeld. Waarschijnlijk had deze onderdompeling niet zoo erg gelijkmatig plaats en werd zelfs soms onderbroken door een kleine rijzing; hierop wijst de afwisseling van donkergrijze klei, lichtgrijze klei en zelfs mica-zand tusschen 240 en 140 m. Aruba moet het diepste ondergedompeld zijn geweest in het tijdvak, dat de foraminiferenkleiën van 200–140 m werden afgezet; de plek waar nu Oranjestad ligt, lag toen het verst in zee.

Daarna begon het eiland weer langzaam te rijzen. Tenslotte werden de omstandigheden gunstig voor den groei van koraalriffen (niet dieper dan ca 40 m en niet te dicht bij de kust), en zoo vormden zich boven op de klei-zand-kalkgrind serie, na een korte periode van mergelafzetting, dikke Oud-Kwartaire kalkbanken, die thans nog een groot deel van het eiland bedekken.

Vanwaar komt nu dit water met 6% zoutgehalte, dat in het zand beneden de dikke kleilaag werd aangetroffen en dat onder een zoo hoogen druk stond, dat de ongeveer 1000 kg wegende boor meer dan 15 m naar boven werd geduwd, terwijl er tegelijkertijd groote hoeveelheden zand met het water in het boorgat werden geperst? Dr. WESTERMANN vermoedt, op grond van een zeer voorloopig onderzoek van de foraminiferen, dat dit waterhoudende zandpakket Oud-Kwartair of zeer Jong-Tertiair diorietpuin is, dat door de rooien aan den rand van het toenmalige eiland werd afgezet, en dat dus onder de klei door nog in directe verbinding zou kunnen staan met diorietpuin en verweerde dioriet verder het binnenland in. Een deel van het regenwater dat in het binnenland neervalt en daar in de verweerde dioriet dringt, zou derhalve na eenigen tijd terecht komen in de zandlagen, een paar honderd meter beneden Oranjestad. Bij een geringe stroomsnelheid en een

overmaat van zouten in de geleidende formatie („fossiel" zeewater-zout) zou dan het zoutgehalte gemakkelijk boven het gemiddelde percentage van het zeewater kunnen stijgen.

Wij hebben hier dus te doen met z.g. „artesisch" water, dat zich in het klassieke geval verzamelt in een komvormige, poreuze gesteentelaag tusschen twee voor water ondoordringbare lagen. Het water staat dan beneden in de „kom" onder hydrostatischen druk en stijgt op, wanneer men het een uitweg naar boven verschaft, b.v. in een boorgat. — Op Aruba wordt de poreuze, watervoerende laag gevormd door de verweerde dioriet, het diorietpuin en het zandpakket tusschen de 253 m en den veronderstelden top van de vaste,onverweerde dioriet op ca. 490 m. De ondoorlatende laag erboven is de klei, het doorlatende gesteente eronder de onverweerde dioriet of wellicht een daarboven gelegen, maar niet door de boor bereikte klei-laag.

Volgens Frère APPOLLINAIRE zou de waterader echter een deel zijn van een ondergrondschen waterstroom, welke zijn oorsprong vindt in de Cordilleren van Colombia, nabij de bronnen van de Rio Magdalena!

Geologisch gesproken, is een artesische samenhang tusschen Aruba en het kustgebied van Venezuela uiterst onwaarschijnlijk, zoo niet onmogelijk; zulk een samenhang te veronderstellen tusschen Aruba en het nog veel verder gelegen hooggebergte van Colombia echter de zuiverste fantasie!

Een verder boren is – volgens de berichten – niet uitgesloten, omdat Frère APPOLLINAIRE er nog steeds van overtuigd zou zijn, dat er, iets dieper of op een andere plaats in de buurt, wel degelijk zoet water voorkomt. Al moge dit dieper boren uit wetenschappelijk oogpunt interessant zijn, uit een economischen gezichtshoek bekeken, moet het worden ontraden, daar in feite iedere wetenschappelijke aanwijzing voor de aanwezigheid van zoet water ontbreekt.

J. H. WESTERMANN, 1943. Geologie van Curaçao. *Lux 1*, p. 20–27, 3 figg.

Een kort en helder overzicht van de aardgeschiedenis van het eiland Curaçao.

J. H. WESTERMANN, 1943. De plantenwereld van onze Benedenwindsche Eilanden. *Lux 1*, p. 124–128.

Een goede, algemeene schets van de vegetatie, bestemd voor den herdruk van REALINO's „Plantkunde van Curaçao voor Mulo" welk werkje thans spoedig ter perse zal gaan.

ANTILLA IN BRAND

In de Juli/Augustus-aflevering van dezen jaargang is een artikel met dezen titel opgenomen van de hand van den heer dr. Joh. Hartog. Eenige opmerkingen daarover in de *Amigoe di Curaçao* en andere, die ons van Curaçaosche lezers bereiken, zijn voor ons aanleiding om nog iets van deze bijdrage te zeggen.

Het handschrift, dat de schrijver ons zond, was aanmerkelijk grooter dan de 61 bladzijden, die het opstel geworden is. Met goedvinden van dr. Hartog heeft de redactie het ingekort, opdat het als geheel in de dubbele zomeraflevering een plaats zou kunnen vinden. Vooral het zakelijke is daartoe naar voren gebracht, en wij geven gaarne toe, dat in zekeren zin het geheel daardoor wellicht geleden heeft, des schrijvers taal en stijl voor sommigen, die hem als hoofdredacteur van de *Amigoe* dagelijks lezen, moeilijk herkenbaar is, en de „fleur" opgeofferd is aan het feitenmateriaal.

De schrijver wijst op bepaalde schrijfwijzen, die hij fout vindt: Rooi Canarie in plaats van Rooi Canaja of Rio Canario, Suikertuintje in plaats van Zuikertuintje, Papiamentsch in plaats van Papiament. Hij laakt de vervanging van „landskinderen" in zijn handschrift door „zonen van het land".

Er zijn ook enkele ontwijfelbare fouten ingeslopen, bijvoorbeeld als van Postharmonie in plaats van Politieharmonie gesproken wordt, van gezaghebbers der Bovenwindsche eilanden in plaats van gezaghebber en ondergezaghebbers dier eilanden.

Men lette verder op het volgende:

Op bladz. 197 bovenaan wordt gezegd, dat het Caraïbisch gebied met de komst der Noord-Amerikanen „in zekeren zin onder Noord-Amerikaansch oppertoezicht gebracht" werd. Men moet dit niet misverstaan. Wat het gebiedsdeel Curaçao betreft is de gouverneur steeds de opperbevelhebber van leger en vloot gebleven. Er moest uit den aard overleg gepleegd worden door de in het Caraïbisch gebied aanwezige militaire strijdkrachten, doch dit bepaalde zich tot militaire aangelegenheden, en de Amerikaansche autoriteiten, zoo burgerlijke als militaire, die met den gouverneur van Curaçao kwamen samenspreken, hebben de Nederlandsche souvereiniteit steeds even hoffelijk in den vorm als angstvallig in de praktijk geëerbiedigd. Wijlen rear-admiral Th. E. Chandler, op bladz. 231 genoemd, was „commander all forces Aruba Curaçao". Hij werd bij het bezoek van prinses Juliana onderscheiden.

Bladz. 201 onderaan wordt de torpedeering van de Noord-Amerikaansche torpedojager Erie gemeld. Ten onrechte, zoo schrijft men ons, wordt gezegd, dat hij gelicht en hersteld is, daar het wrak nog steeds in het Schottegat ligt.

Wellicht is het te wijten aan de omstandigheid, dat de schrijver zijn artikel in October 1945 moest afsluiten, dat op bladz. 214 aan regel 20 van boven niet is toegevoegd, dat de Staten bij tweede behandeling de daar vermelde begrootingspost hebben aanvaard.

Het decentralisatie-ontwerp, dat de gouverneur bij de Staten heeft ingediend (bladz. 221 middenin)is niet zonder meer dat der commissie-

Oppenheim; het is een eigen ontwerp van den gouverneur, een herzien ontwerp-Oppenheim zou men kunnen zeggen.

Wat op bladz. 224 over de echtscheidings verordeningen gezegd wordt, heeft waarschijnlijk door de bekorting geleden. Er zijn drie regelingen totstandgekomen: een, waarbij de mogelijkheid tot echtscheiding in Curaçao van personen, van welke de eene partij in bezet of vijandelijk gebied woont, werd afgesneden, een tweede regeling, op verzoek der Nederlandsche regeering in Londen totstand gekomen, waarbij de Curaçaosche rechter bevoegd werd om kennis te nemen van gevallen, waarin beide partijen buiten vijandelijk gebied vertoefden, en een derde verordening, waarop uit de Staten werd aangedrongen, tot herziening van het echtscheidingsgeding bij verstek.

Op bladz. 226 wordt ten onrechte gezegd, dat de directeur van Sociale en Economische zaken den dienst heeft verlaten. Hij is tijdelijk ter beschikking van mr. M. P. L. Steenberghe gesteld, en heeft thans zijn werk in Curaçao hervat.

Met het oog op hetgeen op bladz. 236 gezegd wordt van het isolement der Bovenwindsche eilanden wijst men ons erop, dat op St. Maarten een vliegveld werd aangelegd, en een wekelijksche verbinding met deze eilanden tot stand kwam, terwijl ook telefonische verbinding tusschen de verschillende eilanden van het gebiedsdeel aangelegd werd.

Bladz. 252 regel 3 van onderen (de praktizijnszaak): Men wijst ons erop, dat deze zaak aanleiding is geweest tot een herziening der bestaande bepalingen, die door de Staten werd aanvaard.

Ten slotte een wel zeer zinstorende drukfout. Op bladz. 220 regel 17 van onderen wordt van de heeren Sprockel en Senior gezegd, dat zij integere mannen zijn, maar achter die mededeeling een vraagteeken gezet. Dat dit tegen den zin van den schrijver daar terechtgekomen is, zal men wel willen aannemen.

13 Oct. 1946. Redactie D. W. I. G.

Mr. Dr. F. L. J. van Haaren †

Geboren te Beek, 29 Januari 1886, is Mr. Van Haaren, laatstelijk burgemeester van Schiedam, aldaar op 13 April 1945, ten gevolge van een beroerte, gestorven. Zijn herdenking in dit tijdschrift geschiedt op grond van zijn loopbaan in Suriname. Dààr was hij Procureur-Generaal en ondervoorzitter van den Raad van Bestuur; hij heeft ook het gouverneurschap van Suriname waargenomen.

Deze oer-sterke man, die nooit ziek was, vol levenslust en werkkracht, was een hoogstaand mensch; een voorbeeld van oprechte vroomheid, rechtschapenheid en onkreukbare eerlijkheid. Bijna angstvallig zocht hij zijn plicht te doen, trouw aan Vorstin en Vaderland in daden en gevoelen.

Tijdens den oorlog heeft hij, met vrouw en kinderen moeten vluchten; wellicht is de spanning van de oorlogsjaren voor hem te groot geweest.

v. P.

AFGODERIJ ALS STRAFBAAR FEIT

DOOR

PH. A. SAMSON
(Kantonrechter in het Eerste Kanton in Suriname)

Artikel 172 van de Herziene Strafvordering 1874 bepaalde, dat zij, die zich schuldig maken aan het plegen van afgoderij of het in het openbaar houden van onzedelijke vertooningen op plaatsen, voor anderen toegankelijk of zichtbaar, worden gestraft met gevangenisstraf met of zonder gedwongen tewerkstelling van acht dagen tot zes maanden en geldboete van *f* 25.— tot *f* 1000.— te zamen of afzonderlijk.

Ter vervanging van het bij K.B. van 4 September 1868 No. 17 (G.B. no. 14) vastgestelde en op 1 Mei 1869 in Suriname ingevoerde Wetboek van Strafrecht, waarin van dezelfde beginselen werd uitgegaan als in de toenmaals in Nederland van kracht zijnde Code Penal, trad 1 Januari 1916 een nieuw Wetboek van Strafrecht in werking (G.B. 1911 no. 1). In verband met het voorschrift van artikel 117 van het Regeeringsreglement zijn in dit Wetboek zooveel mogelijk de beginselen van het sedert 1 September 1886 in Nederland geldende Wetboek gevolgd. Enkele afwijkingen werden vastgesteld in verband met den aard van het karakter der Surinaamsche bevolking, het klimaat en de maatschappelijke toestanden [1]). Een dier afwijkingen was, dat onder den titel overtredingen tegen de zeden in artikel 472 van het Wetboek werd bepaald: „Hij die afgoderij pleegt wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste drie maanden of geldboete van ten hoogste honderd gulden." [2])

[1]) In het Tijdschrift voor Strafrecht Deel XXVI (1915), blz. 141, schreef het toenmalig lid van het Hof van Justitie in Curaçao Mr. B. de Gaay Fortman een lezenswaardig artikel, waarin hij een beschouwing hield over de veranderingen, die in het Nederlandsche Wetboek zijn aangebracht om dit pasklaar voor Curaçao te maken.

[2]) In den titel „overtredingen betreffende de zeden" van het Cura-

In de Memorie van Toelichting, die de Minister van Koloniën De Waal Malefijt naar den Gouverneur van Suriname zond, werd het artikel aldus toegelicht: „De thans bestaande strafbedreiging tegen het plegen van afgoderij (artikel 172 der Herziene Strafverordening van 1874) moet noodzakelijk gehandhaafd worden."

Deze toelichting munt niet uit door duidelijkheid en geeft aan den rechter, die de wet moet toepassen, zeer weinig houvast. Tot het geven van een duidelijker toelichting bestond te meer aanleiding, omdat eenige jaren tevoren, bij de behandeling van de Surinaamsche Begrooting voor het dienstjaar 1908 het Tweede Kamerlid van Deventer eenige opmerkingen gemaakt had over het voorkomen van afgoderij in Suriname. Dit Kamerlid, dat van oordeel was, dat de strafbaarstelling van afgoderij uit de Surinaamsche wetgeving moest verdwijnen, stelde den Minister de vraag wat toch onder „afgoderij" werd verstaan. De Minister van Koloniën, Mr. D. Fock, antwoordde, dat het plegen van afgoderij, voorzoover hem bekend, gewoonlijk bestond in het verrichten van zoogenaamde „wintidansen", waardoor men den invloed van booze geesten zou trachten te bezweren.

In de laatste jaren zijn er geen veroordeelingen wegens afgoderij in Suriname uitgesproken, hetgeen natuurlijk geenszins beteekent, dat er geen handelingen zijn gepleegd, die onder het begrip zouden kunnen vallen. Gewoonlijk echter is het zeer moeilijk de daders te vatten en het bewijs van het strafbare feit te verkrijgen.

Teneinde den lezers een indruk te geven in welk geval de rechter een veroordeeling op grond van afgoderij kan uitspreken, wil ik de behandeling van een strafzaak in Coronie in 1927, die ik als griffier heb meegemaakt, in het kort beschrijven.

Beklaagde had „winti" gedanst en moest zich daarvoor voor den rechter verantwoorden. De berechting was aanvankelijk toevertrouwd aan een rechter, niet lang tevoren uit Nederland in Suriname aangekomen, en het spreekt vanzelf, dat die behandeling verre van gemakkelijk was. Doctrine noch jurisprudentie was er ter raadpleging; uit de feiten moest worden nagegaan, of er van „afgoderij" sprake was.

Er deed zich de gelukkige omstandigheid voor, dat kort daarna een in Suriname geboren en opgeleide rechter het kanton overnam, en zoo werd de behandeling van de strafzaak toevertrouwd aan den rechter C. S. Pos.

Aan die behandeling ging een studie vooraf over het begrip

çaosch Wetboek van Strafrecht, welke titel nagenoeg gelijkluidend is aan het Surinaamsch Wetboek, is afgoderij niet strafbaar gesteld.

„winti". Het bekende werk van de gebroeders Penard *Surinaamsch Bijgeloof. Iets over Wintie en andere natuurbegrippen*, de artikelen van Willem van Lier over de Boschnegers in de Boven-Marowijne en de Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië werden geraadpleegd, en gewapend met de kennis, uit die werken opgedaan, werd de tocht naar Coronie aanvaard. In het laatstgenoemde werk stond aangeteekend: „De eindindruk dien men „overhoudt na kennisneming van de litteratuur over het onder-„werp is dat de winti-dans zich als een merkwaardig verschijnsel „twee en een halve eeuw in de kolonie handhaafde, maar dat na „zoo langen tijd het begrijpen daarvan nog zeer onvolledig moet „heeten, moeilijk als het is in te dringen in het zieleleven der „negers."

Deze door deskundige hand geschreven indruk kon bij de raadpleging van hetgeen over winti was geschreven worden bevestigd, en aanstonds bleek uit de bestudeering van de stukken van het vooronderzoek, dat de taak van den Kantonrechter waarlijk niet gemakkelijk was, want alvorens tot een veroordeeling te kunnen komen moest antwoord op twee vragen worden gegeven. 1. Hebben de beklaagden winti gedanst? 2. Valt het dansen van „winti" onder het begrip afgoderij?

Op de terechtzitting bleek, dat beklaagde tevoren drie maanden in het krankzinnigengesticht was opgenomen, daaruit was ontslagen, maar zich niet geheel beter gevoelde. Hij voelde behoefte om op andere wijze dan door behandeling door een psychiater zijn beterschap te verkrijgen en wendde zich tot een vrouw, die bekend was om haar kunde in het vervaardigen van inlandsche medicijnen. Deze vrouw had een vreemde therapie: alvorens de bereide medicijnen te gebruiken, moest de patient een partij organiseeren, waarbij „winti" moest worden gedanst. De „patient" bleek daartoe dadelijk bereid en de toebereidselen waren spoedig getroffen, waartoe o.m. het inslaan van dram en anderen sterken drank behoorden.

Het eerste op 3 Mei 1927 gehouden festijn verliep zonder stoornis. Beklaagde, gekleed in een lang wit hemd met onderbroek, had zich laten tatoueeren, witte en gele streepen in het aangezicht en aan de scheenbeenen aangebracht, en verscheen op zijn erf, dat als danszaal zou worden gebruikt, met als wapen een houten houwer, beplakt met zilver papier. Beklaagde nam plaats op de z.g. doebangi (doebank), en nadat een groot vuur was ontstoken, sprong hij van de bank op en danste op woeste wijze rond, onder begeleiding van trommelslagen en het schudden van een ramme-

laar, z.g. sick sick, terwijl door de omstanders gezongen werd: Gado oh, Gado oh, Gado oh, Gado kon go, boesi gado no kwende (O God, O God, God kom, Boschgod laat niet op je wachten). De bedoeling was, dat de geest, die in Ba Joesoe (Broeder Julius) — zoo heette de beklaagde — gevaren was, door de woeste dans uitgedreven zou worden.

Onder het dansen raakte Julius in een opgewonden toestand, waarin hij rauwe kreten uitstiet en de omstanders riepen dan: A winti kiesie ba Joesoe (de geest heeft Julius te pakken).

Het gelukte blijkbaar niet den geest geheel uit te drijven, want er werd besloten de voorstelling den volgenden avond voort te zetten. Ongelukkig voor den „patient" werd de politie op de hoogte gesteld en midden in de danspartij werd een inval gedaan met het gevolg, dat patient, kijkers en trommelslager naar alle richtingen wegvluchtten.

De rechter nam uit de verklaringen van beklaagde en getuigen, onder welke de agenten van politie, die den aanval deden aan, dat beklaagde winti gedanst had, en was van oordeel, dat het dansen hiervan onder het begrip „afgoderij" viel. Beklaagde werd veroordeeld tot tweemaal tien dagen hechtenis met openbare tewerkstelling, terwijl op gronden, aan het algemeen belang ontleend, de vernietiging werd gelast van de voorwerpen, die bij het dansen waren gebruikt.

De beklaagde berustte in het vonnis en deed het verzoek om onmiddellijk zijn straf te mogen ondergaan. Ter terechtzitting bleek duidelijk, dat zoowel beklaagde als degenen, die hem bij het dansen behulpzaam waren, ervan overtuigd waren, dat het dansen van „winti" Ba Joesoe genezing zou kunnen brengen.

BIBLIOGRAPHIE.

A. TIJDSCHRIFTEN, ENZ.

Ons Suriname. Mei 1946, no. 5. Jaarverslag van kerk en zending der Evangelische Broedergemeente over het jaar 1945. I.

Idem. Juni 1946, no. 6. Jaarverslag van Kerk en Zending der Evangelische Broedergemeente in Suriname over het jaar 1945, door H. v. D. II.

Idem. Juli/Aug. 1946 no 7/8. Afvaardiging van Zendelingen naar de West, door H. v. D; Een dokter voor het oerwoud in Suriname, door P. M. L.

Het Indisch Nieuws. 25 Mei 1946, no. 21. Oorlogsveteranen in Suriname geven een voorbeeld. Terug naar het land, door Fred. Oudschans Dentz.

Idem. 1 Juni 1946, no. 22. De Ontwikkeling van Suriname. De rol der hygiënische verhoudingen, door C; Wetenswaardigheden van Suriname, door F. O. D.

Idem. 8 Juni 1946, no. 23. Het eenige welvarende deel des Rijks door Macamba; Zijn de Boschnegers een gevaar voor Suriname?, door F. O. D.

Idem. 27 Juli 1946, no. 10. Curaçao's wensen omtrent zijn toekomstigen Status in het vierdeelige Rijk der Nederlanden door Macamba; Wetenswaardigheden van Curaçao, door F. O. D.

Nieuw Suriname. 25 Mei no. 17. Welvaartsplan en hout, door J. W. Gonggrijp; De toekomst van ons land. Wij wensen medezeggingschap door Th. A. C. Comvalius: Blijft schraalhans schoolmeester. Het onderwijs in Suriname door W. F. H. Laret; Curaçao-Suriname; Anansi lost zijn schuld af.

Idem. 8 Juni 1946, no. 18. Landbouw onze kans, door F. Blijd; Persstormen op Curaçao; Van duisternis tot licht, door J. Lobato; Uit een Surinaamsche brief.

Idem. 22 Juni 1946, no. 19. Wij dulden geen Dictatuur!. Hoe de West-Indische delegatie er over denkt, door F. Blijd; Coronie, land van melk en honing, door F. Blijd; Boodschap van den Gouverneur bij zijn terugkeer in Suriname; Eenheid in de West; Suriname zoals het is [rede H. Seljee]; Anansi gaat met vacantie.

Idem. 6 Juli 1946, no. 20. Voor het vergeten land. Welvaart voor *f* 25— de man; Industrieële perspectieven voor Suriname, door ir. O. M. de Munnick; Albert Helman over Surinamers in vader- en moederland, door F. L. de Rooy; De commissies spreken.

Idem. 20 Juli 1946, no. 21. Curaçao streeft naar Democratie; Zijn de afgevaardigden Representatief?; De Delegaties aan het woord.

Idem. 3 Augustus 1946, no. 22. Een Eigen Grondwet voor Suriname? door F. Blijd; De Hindostans — Javaanse Raad; Het rapport van de Commissie — De La Try Ellis, door F. L. de Rooy; Emigratie naar

Suriname? Voor of tegen, door W. F. H. Laret; De Coppename-plannen en de stichting „Nieuw Nederland", door Gerardus J. Antes; De financiële zijde van het Welvaartsplan, door G. C. Krabbendijk; De Geschiedenis van het Zwarte Ras. Partisanenstrijd in het oerwoud van Suriname, door Nola Hatterman.

Idem. 17 Aug. 1946 no 23. Weerzien met Suriname, door W. L. Salm; Sranan-Netie van Pohama, De Surinaamsche taal herleeft, door Theod. C. A. Comvalius; (Pohama is Po(ti) ha(n) ma(kandra) = sla de handen in elkaar of met vereende krachten).

Het Schouwvenster, 1 Juni 1946, no. 27. Een West-Indische commissie naar Nederland, door Han Kamerling.

Idem. 15 Juni 1946, no. 29. Tropenochtend in de West, door J. van Vlissem.

Idem. 27 Juli 1946, no. 33. De Gereformeerde kerk op Curaçao.

Libertas. Juni 1946. Sociale structuur van Suriname, door J. v. d. Walle; Naar een nieuwe Curaçaosche staatsregeling, door E.H. Winters.

Het zendingsblad van de gereformeerde kerken in Nederland. Mei 1946, no. 4 Suriname zending, door A. Wezeman.

Echo's uit de Missies. 25 Mei 1946, no. 6. Bonaire huldigt Prinses Juliana 3 Maart 1944, door S. M. D; Uit het geestenrijk van Suriname. III. Libba en Azéman, door S. M. D.; Eeuwfeest van onze Curaçaose Missie, door Sr. M. Walburga; Surinaamse Huwelijkstrouw, door Sr. M. Palmyra; Onze kleuters in Suriname, door Sr. M. Clotilda; Terugkomst van Mgr. van Roosmalen na ruim 6 jaar afwezigheid!

Idem. 25 Juni 1946, no. 7. Gouden Jubileum te Nickerie 1945; Uit het geestenrijk van Suriname. IV. Mâma, door S. M. D.

Idem. 25 Juli 1946, no. 8 Merkwaardig feest op Waldeck (Suriname); Uit het geestenrijk van Suriname, Slot; Per ss „Stuyvesant" terug naar Curaçao.

Oost en West. 24 Mei 1946, no. 11. Komend overleg met Suriname en Curaçao.

Idem. 7 Juni 1946, no. 12. Het rapport der Curaçaosche commissie.

Idem. 21 Juni 1946. no. 13. Dingen, die Curaçao bezig houden. door El.

Idem. 5 Juli 1946, no. 14. De Javanen in Suriname, door W. Seljee.

Idem. 19 Juli 1946. no. 15 Het overleg inzake Curaçao en Suriname, door EL.

Idem. 16 Augustus 1946 no 16. Journalistiek leven in Curaçao, door El. (naar aanleiding van het gelijknamig boek door Doctor Johan Hartog).

Missionary Monthly. Juni 1946, no. 586. De geschiedenis der Broedergemeente en hare zending in Suriname. De Indianen in Suriname.

Idem. Juli 1946. De zendingspost in het hartje van Suriname, door J. Leerdam.

De stem van Nederland. 15 Juni 1946, no. 47. Een vicieuse cirkel. Correspondentie uit Suriname door W.

Idem. 6 Juli 1946, no. 50. Curaçao's wensen.

The West India Committee Circular. April 1946. no. 1180. The West Indian Conference; Jamaica Banana Industry; Leeward and Windward Islands. Proposal for Closer Union;

Idem. Mei 1946, no. 1181. Nutrition in the West Indies;

Idem. Juni 1946, no. 1182. Nederlandsche industries for British Guiana (zes rapporten van Gerald Case, regeeringsadviseur van het Industries Committee van British Guiana: Cementsoorten, moeilijk smeltbare stoffen, Papierpulp, Ceramische industrie, Fineer en Triplex, Glasindustrie).

De blauwe wimpel. Juni 1946, no. 6. Kapers uit de lage landen in de West-Indische zeeën, door L. C. Vrijman.

Pen Gun. 27 Juni 1946, no. 56. De wenschen van Curaçao. Eigen bestuur en een nationaliteit met Nederland, door I. G. van M. [met tekst van de petitie aan de Koningin].

De Groene Amsterdammer. 27 Juli 1946. Het persoonlijk element in de West-Indische politiek.

Tijdschrift voor Economische Geographie, Mei 1946. De vooruitzichten van Britsch-Guyana, door Fred. Oudschans Dentz.

Vrij Nederland. 22 Juni 1946, no. 43. Curaçao en Suriname vragen hun recht, door A. L. R. Smit.

Tijdschrift van het Kon. Ned. Aardrijkskundig Genootschap. Juli 1946. De groei van het luchtnet van de K. L. M. in West-Indië.

Elseviers weekblad. 8 Juni 1946, no. 23. Verlangen naar autonomie in Curaçao. Eigen grondwet gewenscht.

De Haagsche Post. 27 Juli 1946. Uit de West, Curaçao, Springplank naar Zuid-Amerika.

Knickerbocker Weekly. Vol VI. Mei 1946, no. 20. Aruba Pearl of the Netherlands Antilles, door H. A. Hesseling.

Nederlandsch Boschbouw Tijdschrift. 18de Jrg. 1946, no. 2. Dwarsliggers uit Suriname. Berichten van de Afdeeling Handelsmuseum v. d. Kon. Vereeniging Indisch Instituut. no. 209.

Economische Voorlichting. 15 Juni 1946, no. 40. Surinaamsch Hout.

Idem. 13 Augustus 1946 no 75. Belangrijke Overheidsmaatregelen in Suriname na 1940.

Indisch Missietijdschrift. 15 Juli 1946, no. 7. Curaçao, door p. Raph. Meussen. O. P.

Nederlands Studieblad. Mei/Juni 1946, 11/12. Suriname vraagt de aandacht van het moederland, door W. R. Menkman.

Neerlandia. Zomer- en herfstnummer 1945. Uitgegeven door de groep Nederlandsche Antillen van het A.N.V. [Curaçao] Jaarverslag Afdeling Curaçao van de Koninklijke Vereeniging ,,Oost en West" [over 1945]; Suriname als toekomstig ,,Nieuw Nederland", door R. Wigboldus (Kaapstad).

O. D.

